مجالس النور

MECÂLİSÜ'N-NÛR TEFSİRİ

EĞİTİM VE UYGULAMA ODAKLI
YENİ BİR KUR'ÂN TEFEKKÜRÜ

MUHAMMED AYYÂŞ EL-KÜBEYSÎ

3. CİLT

ASALET Yayınları

بسم الله الرحمن الرحيم

ASALET
YAYINLARI

© Her hakkı mahfuzdur. Kaynak göstermek suretiyle kısa alıntılar hariç, yayıncının izni olmaksızın yayınlanamaz; görsel, işitsel ve elektronik ortamlarda kopyalanamaz ve çoğaltılamaz.

Yayın No: 60

ISBN: 978-625-7297-83-7 (Takım)

ISBN: 978-625-7297-94-3 (3. cilt)

MECÂLİSÜ'N-NÛR TEFSİRİ

-Eğitim ve Uygulama Odaklı Yeni Bir Kur'ân Tefekkürü-

Muhammed Ayyâş el-Kübeysî

مجالس النور في تدبر القرآن الكريم وتفسيره بمنهج عملي وتربوي جديد

الشيخ الدكتور محمد عياش الكبيسي

Genel Yayın Yönetmeni: Recep Songül

Editör: Doç. Dr. Ahmet Akbaş

Tercüme Heyeti	**Son Okuma**
Doç. Dr. Mehmet Nurullah Aktaş	Doç. Dr. Ahmet Akbaş
Dr. Mehmet Seri Doğru	Doç. Dr. Mehmet Nurullah Aktaş
Eşref Görgülü	Dr. Mehmet Seri Doğru
Murat Padak	Eşref Görgülü
Tashih ve Redaksiyon	Murat Padak
Doç. Dr. Ahmet Akbaş	Recep Songül
Recep Songül	Özlem Songül
Mustafa Yiğit	Diyaettin Uysal

Tasarım Ofisi	**AsaletAjans**
	ajans@asaletyayinlari.com.tr
Sayfa Tasarımı	Furkan Çevik
Kapak Tasarımı	Yunus Karaaslan

1. Baskı, İstanbul, Ekim 2022

Baskı & Cilt

Step Ajans Matbaa Ltd. Şti.

Sertifika No: 45522 • Göztepe Mh. Bosna Cd. No: 11 Bağcılar/İSTANBUL

Yayınevi

Asalet Eğitim Danışmanlık Yayın Hizmetleri İç ve Dış Ticaret

Sertifika No: 40687

Balabanağa Mh. Büyük Reşit Paşa Cd. Yümni İş Hanı, 16B/16 Vezneciler, Fatih/İSTANBUL

0212 511 85 47 • www.asaletyayinlari.com.tr • asalet@asaletyayinlari.com.tr

دار نشر جامعة قطر
Qatar University Press

نشر هذا الكتاب باللغة العربية لأول مرة في الدوحة، قطر عام 2019 برقم إيداع (9789927139024) بواسطة دار نشر جامعة قطر

Copyright © 2019 QU Press

مجالس النور

MECÂLİSÜ'N-NÛR TEFSİRİ

-EĞİTİM VE UYGULAMA ODAKLI YENİ BİR KUR'ÂN TEFEKKÜRÜ-

MUHAMMED AYYÂŞ EL-KÜBEYSÎ

3. CİLT

MERYEM SÛRESİ - AHZÂB SÛRESİ

ASALET YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

19- MERYEM SÛRESİ 7
20- TÂHÂ SÛRESİ 43
21- ENBİYÂ SÛRESİ 89
22- HAC SÛRESİ 135
23- MÜ'MİNÛN SÛRESİ 177
24- NÛR SÛRESİ 211
25- FURKAN SÛRESİ 257
26- ŞU'ARÂ SÛRESİ 291
27- NEML SÛRESİ 343
28- KASAS SÛRESİ 391
29- ANKEBÛT SÛRESİ 445
30- RÛM SÛRESİ 483
31- LOKMAN SÛRESİ 523
32- SECDE SÛRESİ 545
33- AHZÂB SÛRESİ 561

سُورَةُ مَرْيَمَ

19- MERYEM SÛRESİ

130. MECLİS: HZ. ZEKERİYA İLE HZ. YAHYA'NIN KISSALARI

131. MECLİS: HZ. MERYEM VE OĞLU HZ. İSA'NIN KISSASI

132. MECLİS: PEYGAMBERLERİN HAYATLARINDAN KESİTLER

133. MECLİS: PEYGAMBERLERDEN SONRA GELEN NESİLLERİN DURUMU

7. (Allah şöyle buyurdu:) Ey Zekeriyya! Biz sana bir oğul müjdeleriz ki onun adı Yahya'dır. Daha önce ona kimseyi adaş yapmadık.

8. Zekeriyya, "Rabbim! dedi, karım kısır olduğu, ben de ihtiyarlığın son sınırına vardığım halde, benim nasıl oğlum olabilir?"

9. Allah, "Öyledir" dedi. Rabbin, "O bana kolaydır. Daha önce, sen hiçbir şey değilken seni de yaratmıştım" buyurdu.

10. O, "Rabbim! dedi, (çocuğum olacağına dair) bana bir işaret ver." Allah, "Sana işaret, sapasağlam olduğun halde (üç gün) gece insanlarla konuşamamandır" buyurdu.

11. Bunun üzerine Zekeriyya, mâbetten kavminin karşısına çıkarak onlara, "Sabah akşam tesbihte bulunun" diye işaret verdi.

12. "Ey Yahya! Kitab'a (Tevrat'a) vargücünle sarıl!" (dedik) ve henüz sabi iken ona (ilim ve) hikmet verdik.

13. Tarafımızdan ona kalp yumuşaklığı ve temizlik de (verdik). O, çok sakınan bir kimseydi.

14. Ana-babasına çok iyi davranırdı; o, isyankâr bir zorba değildi.

15. Doğduğu gün, öleceği gün ve diri olarak kabirden kaldırılacağı gün ona selam olsun!

HZ. ZEKERİYA İLE HZ. YAHYA'NIN KISSALARI

Meryem Sûresi, ilerlemiş yaşına rağmen kendisine evlat verilmeyen Zekeriya'nın (a.s.) sâlih bir evlat için Rabbine gizlice yalvarmasını anlatarak başlamaktadır. Sûrenin bu şekilde başlaması bir anlamda ele alacağı ana konuya hazırlık niteliğindedir. Zira sûrenin ana konusu Hz. Meryem ve onun büyük mucizesi İsa'nın (a.s.) doğumudur. Hz. Meryem küçükken Zekeriya'nın (a.s.) gözetiminde yetişmişti ve onun başından geçen olaylara, ilerlemiş yaşına rağmen çocuk sahibi oluşuna şahit olmuştu. Tüm bunlar Hz. Meryem'i, ileride yaşayacağı mucizevî olaylara hazırlamaktaydı.

Bu sûrede sıcak ve samimi bir aile ruhunun, belirgin bir şekilde hissedildiğini hatırlatmak yerinde olacaktır. Şöyle ki: Hz. Zekeriya (a.s.) ve Hz. Meryem'le ilgili anlatımlardan sonra sûrede İbrâhim'in (a.s.), babasıyla arasında yaşadıklarına değiniliyor ve ardından yine İbrâhim

(a.s.) ve oğulları İsmail, İshak ve Yakub'dan pasajlar sunuluyor, ilerleyen safhada Mûsâ (a.s.) ile kardeşi Harun'a (a.s.) atıfta bulunuluyor. Böylelikle, sanki Kur'ân bize bu sûrede örnek alınacak aile modelleri sunmuş oluyor. Daha sonra, sûrenin son üçte birlik bölümünde insanoğlunun yaşadığı tarihî gerçeklere, aralarında çıkan ihtilaflara, kargaşalara ve bozulmalara dikkat çekiliyor.

Zekeriya (a.s.) ve oğlu Yahya (a.s.) ile ilgili bölümü maddeler halinde şöyle sunabiliriz:

Birincisi: Hz. Zekeriya'nın (a.s.) saçı ağarmış, vücudu zayıflamıştı ama henüz hiç çocuğu olmamıştı. O yüzden Rabbine şöyle dua ediyordu: *"Hani o, gizli bir sesle Rabbine niyaz etmişti: 'Rabbim! dedi, benden (vücudumdan), kemiklerim zayıfladı, saçım başım ağardı. Ve ben, Rabbim, sana (ettiğim) dua sayesinde hiç bedbaht olmadım. Doğrusu ben, arkamdan iş başına geçecek olan yakınlarımdan endişe ediyorum. Karım da kısırdır. Tarafından bana bir veli (oğul) ver ki o bana da vâris olsun Yakub hanedanına da vâris olsun. Rabbim, onu rızana layık kıl!' (Allah şöyle buyurdu:) 'Ey Zekeriyya! Biz sana bir oğul müjdeleriz ki onun adı Yahya'dır. Daha önce ona kimseyi adaş yapmadık.'"*

Hz. Zekeriya'nın yaptığı bu duadan, onun kendisinden sonra geride kalanların yanlış tasarruflarda buluncağından endişelendiğini ve kendilerine bırakacağı ahde (dinî emirlere, imana, takvaya) gereğince sahip olamayacaklarından korktuğunu anlıyoruz. Atalarından, yani Âl-i Yâkub'dan devraldığı bu emaneti kendisinden sonra yüklenebilecek bir akaraba ve yakınını da göremiyordu. Hz. Zekeriya'nın mal ve mülkünün zayi olmasından endişelendiğini düşünmek ve bu duasında dile getirdiği endişesini böyle yorumlamak bir peygamber için uygun olmaz. Ayrıca, Hz. Peygamber'in (s.a.s) de belirttiği üzere[1] el emeğiyle geçinen bir marangoz olan ve servetinin az oluşuyla bilinen Zekeriya (a.s.) ne kadar dünyalığa sahip olabilirdi ki?

Ayrıca *Sahih-i Buhârî*'de ve diğer hadis kaynaklarında yer alan Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şu sözleri de Hz. Zekeriya hakkındaki bu şekilde olumsuz değerlendirmeyi geçersiz kılmaktadır: *"Biz peygamberler*

1 Ebu Hureyre'den gelen bu hadis Müslim'in *Sahih*'inde şöyle geçmektedir: *"Zekeriya bir marangoz idi."* (*Sahih-i Müslim*, VII/103).

miras bırakmayız, bizim geride bıraktıklarımız sadakadır."[2] *"Şu bir gerçek ki peygamberler dinar ve dirhemi miras bırakmamışlardır. Onlar miras olarak ilim bırakmışlardır."*[3]

İkincisi: Allah (c.c.), Zekeriya'nın (a.s.) duasını kabul etti ve ona Yahya'yı (a.s.) müjdeledi. "Yahya" ismi daha önce hiç kimse için kullanlmamıştı: *"Ey Zekeriya! Biz sana bir oğul müjdeleriz ki onun adı Yahya'dır. Daha önce ona kimseyi adaş yapmadık."*

Üçüncüsü: Bu müjde karşısında Zekeriya (a.s.) hayretini gizleyemedi de şöyle deyiverdi: *"Karım kısır olduğu, ben de ihtiyarlığın son sınırına vardığım halde, benim nasıl oğlum olabilir?!"* Hz. Zekeriya bunu, Rabbinin kudretinden şüphelendiği için yahut böyle bir şeyin olmasını mümkün görmediği için söylememişti. Zira zaten duayı yapan ve böyle bir istekte bulunan da kendisiydi. Eğer böyle bir ümidi olmasa dua etmezdi. Zekeriya'nın (a.s.) tepkisi, Rabbinin kudreti karşısındaki muhtaçlığının ve O'nun ilmi karşısındaki bilgisinin ne kadar da az olduğunun güzel bir şekilde dışa vurumuydu. Bu hayret ifadesi aslında bir tür nimeti tazimdir ve o lütfun, insanların alışageldiği sünnetullahın dışında gerçekleştiğine de işaret etmektedir. Böyle bir ifade kullanması Zekeriya'nın (a.s.) kulluktaki kemalini, edep ve şükrün zirvesinde olduğunu gösterir.

Dördüncüsü: Zekeriya (a.s.), *"Rabbim! (Çocuğum olacağına dair) bana bir işaret ver"* diyerek Rabbinden eşinin hamileliğinin başladığına dair bir işaret talep etmişti. Bu tür müjdeli haberlerde böylesi isteklerde bulunmak insanın doğası gereğidir. Onun bir işaret isteğine Rabbi, *"Sana işaret, sapasağlam olduğun halde (üç gün) üç gece insanlarla konuşamamandır"* diyerek icabet etmişti. Artık, Allah (c.c.), Zekeriya'dan (a.s.) konuşma yeteneğini alacak ve o da bu süre zarfında insanlarla konuşamayacaktı. Bu, Allah'tan bir işaret ve harikulade bir olaydı. Allah (c.c.) burada "üç gün insanlarla konuşma" demiyor, "konuşamayacaksın" diyor. Zira Zekeriya'ya (a.s.) konuşmayı yasaklaması bir tür teklifî emir niteliğinde olurdu ki teklifî emirler mucize olmazlar.

---

2 Bu hadis müttefekun aleyhtir. *Sahih-i Buhârî*, III/1126; *Sahih-i Müslim*, V/151.

3 *Sünen-i Ebû Dâvud*, III/354; Tirmizî, V/487; İbn-i Mâce, I/81.

Beşincisi: Bu üç günlük konuşamama evresinde dahi Zekeriya (a.s.) işaret diliyle insanları hayra çağırmaya ve onlara öğüt vermeye devam etti: *"Zekeriya, mâbetten kavminin karşısına çıkarak onlara, 'Sabah akşam tesbihte bulunun' diye işaret verdi"* ayetinde geçen (أَوْحَى) kelimesinin burada "işaret etmek" anlamında olduğunu da hatırlatmak gerekir.

Altıncı: Zekeriya'nın (a.s.) da istediği üzere Allah (c.c.), Yahya'yı (a.s.) babasının davetini devam ettirmek üzere peygamber olarak görevlendirdi. Ne var ki Yahya'nın (a.s.) peygamberliğiyle ilgili bilgi, burada sadece birkaç kısa cümleden oluşan ayetlerden ibarettir: *"'Ey Yahya! Kitab'a (Tevrat'a) vargücünle sarıl!' (dedik) ve henüz sabi iken ona (ilim ve) hikmet verdik. Tarafımızdan ona kalp yumuşaklığı ve temizlik de (verdik). O, çok sakınan bir kimse idi. Ana-babasına çok iyi davranırdı; o, isyankâr bir zorba değildi. Doğduğu gün, öleceği gün ve diri olarak kabirden kaldırılacağı gün ona selam olsun!"*

Yahya'ya (a.s.) lütfedilen ilim, kudret, hikmet, takva, tevazu ve anne-babaya iyi davranma hasletleri tüm peygamberlerin getirdiği ortak değerlerdir ve bu değerler fert ve toplumların ıslahını temin edecek ilkelerdir.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Rabbim! dedi, benden (vücudumdan), kemiklerim zayıfladı, saçım başım ağardı." Zekeriya (a.s.) yaşı ilerlediği için kemikleri zayıflamış, başındaki aklar hızla çoğalmıştı. Ayette geçen (اشْتَعَلَ) fiili normalde ateşin alev çıkararak yanması için kullanılır. Burada saçların ağarması, mecazen ateşin şûlelerine benzetilmiştir.

"Doğrusu ben, arkamdan iş başına geçecek olan yakınlarımdan endişe ediyorum." Yani benden sonraki akrabalarımın dinî rehberlik ve nübüvvet emanetlerini zayi edeceklerinden korkuyorum. Ayetteki "mevâlî" kelimesi, *"akrabalar"* demektir.

Beşinci ayette geçen (عَاقِر) kelimesi doğum yapmaya elverişli olmayan, kısır demektir. Zekeriya (a.s.), Yakub (a.s.) ailesinde devam edegelen nübüvvet emanetine varis olacak bir evlat istiyordu. O nedenle,

"Bir veli ver ki o bana vâris olsun, Yakub hanedanına da vâris olsun" diye dua etmişti.

"Ey Zekeriya! Biz sana bir oğul müjdeleriz ki onun adı Yahya'dır. Daha önce ona kimseyi adaş yapmadık." Allah, Zekeriya'ya (a.s.) olan rahmeti ve ikramı ile onun için ismini dahi kendisinin belirlediği bir oğul müjdelemişti. Daha önce hiç kimseye Yahya ismi verilmemişti. Doğacak olan çocuğa Yahya isminin verilmesi, onun sağlıklı ve uzun ömürlü olacağının da işaretiydi.

Sekizinci ayette geçen (عِتِيًّا) kelimesi asıl itibariyle sınırı aşmak anlamına gelmekle birlikte bu ayet-i kerimede iyice yaşlanmak, ileri yaşlara ulaşmak anlamındadır.

Hz. Zekeriya (a.s.) *"Rabbim! (çocuğum olacağına dair) bana bir işaret ver"* diye dua ederken bu müjdenin gerçekleşeceği zamanın yaklaştığına delil olacak bir işaret istemişti. Derken, kendisinde herhangi bir rahatsızlık ve konuşamama özrü bulunmamasına rağmen Rabbi ona, *"Sana işaret, sapasağlam olduğun halde (üç gün) üç gece insanlarla konuşamamandır"* buyurmuştu. Bu ayet-i kerimenin metninde geçen (سَوِيًّا) kelimesi "sapasağlam, herhangi bir rahatsızlığı olmaksızın" gibi anlamlara gelmektedir. Nitekim bu kelime aynı anlamda on yedinci ayette de geçecektir.

On birinci ayette geçen (الْمِحْرَابِ) kelimesi Hz. Zekeriya'nın (a.s.) namazgâh edindiği yer demektir.

"Ey Yahya! Kitab'a (Tevrat'a) vargücünle sarıl!" Yani Tevrat'ı azimle ve en güzel şekilde öğren ve ataların onu insanlığa tebliğ ettiği gibi sen de onu insanlığa ulaştır. O zaman henüz İncil nazil olmadığı için ayette geçen "kitab" ile Tevrat kastedilmektedir.

"Henüz sabi iken ona (ilim ve) hikmet verdik." Hz. Yahya'ya (a.s.) işlerin iç yüzünü bilip ayırt etme ve insanların durumlarını keşfetme kabiliyeti verilmişti. Bununla birlikte ona bir kalp yumuşaklığı ve güzel bir ahlak da verilmişti; kuvvet, rikkat, ilim ve tezkiye vasıflarını Allah (c.c.) onda bir araya getirmişti. Bunlar da zaten kişiyi takvalı kılan unsurlardı: *"Tarafımızdan ona kalp yumuşaklığı ve temizlik de (verdik). O, çok sakınan bir kimse idi."*

"Doğduğu gün, öleceği gün ve diri olarak kabirden kaldırılacağı gün ona selam olsun!" Allah (c.c.), adını bizzat kendisinin koyduğu bu kerîm elçisini daimî bir selametle müjdemişti. Selam, ona ve Efendimize (s.a.s.) olsun.

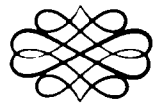

وَاذْكُرْ فِى الْكِتَابِ مَرْيَمَ اِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ اَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا ﴿١٦﴾ فَاتَّخَذَتْ
مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَاَرْسَلْنَآ اِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ﴿١٧﴾ قَالَتْ
اِنِّى اَعُوذُ بِالرَّحْمٰنِ مِنْكَ اِنْ كُنْتَ تَقِيًّا ﴿١٨﴾ قَالَ اِنَّمَآ اَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِاَهَبَ
لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا ﴿١٩﴾ قَالَتْ اَنّٰى يَكُونُ لِى غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِى بَشَرٌ وَلَمْ اَكُ
بَغِيًّا ﴿٢٠﴾ قَالَ كَذٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَىَّ هَيِّنٌ وَلِنَجْعَلَهٗٓ اٰيَةً لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً
مِنَّا وَكَانَ اَمْرًا مَقْضِيًّا ﴿٢١﴾ فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَذَتْ بِهٖ مَكَانًا قَصِيًّا ﴿٢٢﴾ فَاَجَآءَهَا
الْمَخَاضُ اِلٰى جِذْعِ النَّخْلَةِ قَالَتْ يَا لَيْتَنِى مِتُّ قَبْلَ هٰذَا وَكُنْتُ نَسْيًا
مَنْسِيًّا ﴿٢٣﴾ فَنَادٰيهَا مِنْ تَحْتِهَآ اَلَّا تَحْزَنِى قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ﴿٢٤﴾
وَهُزِّى اِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا ﴿٢٥﴾ فَكُلِى وَاشْرَبِى
وَقَرِّى عَيْنًا فَاِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ اَحَدًا فَقُولِٓى اِنِّى نَذَرْتُ لِلرَّحْمٰنِ صَوْمًا
فَلَنْ اُكَلِّمَ الْيَوْمَ اِنْسِيًّا ﴿٢٦﴾ فَاَتَتْ بِهٖ قَوْمَهَا تَحْمِلُهٗ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ
شَيْئًا فَرِيًّا ﴿٢٧﴾ يَآ اُخْتَ هٰرُونَ مَا كَانَ اَبُوكِ امْرَاَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ اُمُّكِ بَغِيًّا
﴿٢٨﴾ فَاَشَارَتْ اِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِى الْمَهْدِ صَبِيًّا ﴿٢٩﴾ قَالَ اِنِّى
عَبْدُ اللّٰهِ اٰتَانِىَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِى نَبِيًّا ﴿٣٠﴾ وَجَعَلَنِى مُبَارَكًا اَيْنَ مَا كُنْتُ
وَاَوْصَانِى بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ مَا دُمْتُ حَيًّا ﴿٣١﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَتِى وَلَمْ يَجْعَلْنِى
جَبَّارًا شَقِيًّا ﴿٣٢﴾ وَالسَّلَامُ عَلَىَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ اَمُوتُ وَيَوْمَ اُبْعَثُ حَيًّا
﴿٣٣﴾ ذٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِى فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٣٤﴾ مَا كَانَ لِلّٰهِ اَنْ
يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهٗ اِذَا قَضٰٓى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهٗ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٣٥﴾ وَاِنَّ
اللّٰهَ رَبِّى وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٣٦﴾ فَاخْتَلَفَ الْاَحْزَابُ مِنْ
بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ مَشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٣٧﴾ اَسْمِعْ بِهِمْ وَاَبْصِرْ يَوْمَ
يَاْتُونَنَا لٰكِنِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِى ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٣٨﴾ وَاَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ اِذْ

قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٩﴾ إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ﴿٤٠﴾

16. (Resûlüm!) Kitab'ta Meryem'i de an. Hani o, ailesinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmişti.

17. Meryem, onlarla kendi arasına bir perde çekmişti. Derken, Biz ona ruhumuzu gönderdik de o, kendisine tastamam bir insan şeklinde göründü.

18. Meryem dedi ki: Senden, çok esirgeyici olan Allah'a sığınırım! Eğer Allah'tan sakınan bir kimse isen (bana dokunma).

19. Melek, "Ben, yalnızca, sana tertemiz bir erkek çocuk bağışlamam için Rabbinin bir elçisiyim" dedi.

20. Meryem, "Bana bir insan eli değmediği, iffetsiz de olmadığım halde benim nasıl çocuğum olabilir?" dedi.

21. Melek, "Öyledir, dedi; (zira) Rabbin buyurdu ki: Bu Bana kolaydır. Çünkü Biz, onu insanlara bir delil ve kendimizden bir rahmet kılacağız." Bu, hüküm ve karara bağlanmış (ezelde olup bitmiş) bir iş idi.

22. Meryem ona hamile kaldı. Bunun üzerine onunla (karnındaki çocukla) uzak bir yere çekildi.

23. Doğum sancısı onu bir hurma ağacına (dayanmaya) sevketti. "Keşke, dedi, bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim!"

24. Aşağısından (İsa yahut melek) ona şöyle seslendi: "Tasalanma! Rabbin senin alt yanında bir su arkı vücuda getirmiştir."

25. "Hurma dalını kendine doğru silkele ki üzerine taze, olgun hurma dökülsün."

26. "Ye, iç. Gözün aydın olsun! Eğer insanlardan birini görürsen de ki: Ben, çok merhametli olan Allah'a oruç adadım; artık bugün hiçbir insanla konuşmayacağım."

27. Nihayet onu (kucağında) taşıyarak kavmine getirdi. Dediler ki: Ey Meryem! Hakikaten sen iğrenç bir şey yaptın!

28. Ey Harun'un kız kardeşi! Senin baban kötü bir insan değildi; annen de iffetsiz değildi.

29. Bunun üzerine Meryem çocuğu gösterdi. "Biz, dediler, beşikteki bir sabî ile nasıl konuşuruz?"

30. Çocuk şöyle dedi: "Ben, Allah'ın kuluyum. O, bana Kitab'ı verdi ve beni peygamber yaptı."

31. "Nerede olursam olayım O beni mübarek kıldı; yaşadığım sürece bana namazı ve zekâtı emretti."

32. "Beni anneme saygılı kıldı; beni bedbaht bir zorba yapmadı."

33. "Doğduğum gün, öleceğim gün ve diri olarak kabirden kaldırılacağım gün esenlik banadır."

34. İşte, hakkında şüphe ettikleri Meryem oğlu İsa -hak söz olarak- budur.

35. Allah'ın bir evlât edinmesi olacak şey değildir! O bundan münezzehtir. Bir işe hükmettiği zaman, ona sadece "Ol!" der ve hemen olur.

36. (İsa şunu da söyledi:) "Muhakkak ki Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. Öyle ise O'na kulluk ediniz. İşte doğru yol budur."

37. Sonra gruplar kendi aralarında ayrılığa düştüler. Büyük güne şahit olunduğu zamanda vay o kâfirlerin haline!

38. Onlar, Bizim huzurumuza çıkacakları gün (başlarına gelecek olanları) ne iyi duyarlar ne iyi görürler (bir görsen)! Fakat o zalimler bugün açık bir sapıklık içindedirler.

39. (Resûlüm!) Sen onları pişmanlık ve üzüntü günü hakkında uyar. Çünkü onlar bir gafletin içine dalmış oldukları halde ve henüz iman etmemişken (bakarsın) iş olup bitmiştir.

40. Yeryüzüne ve onun üzerindekilere ancak Biz vâris oluruz (her şey gider, Biz kalırız) ve onlar ancak Bize döndürülürler.

HZ. MERYEM İLE OĞLU HZ. İSA'NIN KISSASI

Hz. Meryem henüz annesinin karnındayken annesi onu Allah'a adamıştı. Allah (c.c.) annesinin adağını, kabullerin en güzeliyle kabul etti ve onun mesuliyet ve eğitimini bir peygamber olan Zekeriya'ya (a.s.) vererek en güzel şekilde yetiştirdi. Allah (c.c.) mescidde büyüyen Hz. Meryem'i, kendisinden sorumlu olan Zekeriya'yı (a.s.) da hayrete düşürecek ilginç rızıklarla doyuruyordu. Hatta bu ilginçlik karşısında

Zekeriya (a.s.) *"Ey Meryem! Bu sana nereden geliyor"*[4] demişti de Meryem validemiz, *"Bu Allah tarafındandır, şüphe yok ki Allah dilediğini hesapsız olarak rızıklandırır"*[5] cevabını vermişti. Daha sonra Hz. Meryem bizzat Hz. Zekeriya'da tecelli eden mucizeyi görmüştü. Nitekim Zekeriya (a.s.) Rabbine gizlice yalvarmıştı da Rabbi, onun duasını kabul ederek kendisinin yaşı ilerlemişken, eşi de kısır olmasına rağmen kendisi gibi bir peygamber olacak Yahya'yı (a.s.) müjdelemişti.

İşte kendi ismiyle müstakil bir sûre nazil olan Meryem validemizin hayatı! Bu bölümde ele alacağımız ayetlerde onun hiçbir kadının karşılaşmadığı durumlarla karşılaştığını göreceğiz.

Birincisi: Hz. Meryem Kur'ân'da açıkça değinilmeyen bir sebebe binaen kavminden uzaklaşarak mescidin doğu taraflarında bir yerde uzlete çekilmişti. Allah (c.c.) uzlete çekildiği yerde ona tastamam bir insan suretinde bir melek gönderdi: *"(Resûlüm!) Kitab'ta Meryem'i de an. Hani o, ailesinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmişti. Meryem, onlarla kendi arasına bir perde çekmişti. Derken, Biz ona ruhumuzu gönderdik de o, kendisine tastamam bir insan şeklinde göründü."*

İkincisi: Hz. Meryem, insan suretinde görünen meleğin gerçekten melek olup olmadığını bilememiş ve şüphelenmişti. Hal böyle olunca *"Meryem dedi ki: Senden, çok esirgeyici olan Allah'a sığınırım! Eğer Allah'tan sakınan bir kimse isen (bana dokunma)."* Bu cümleleriyle Meryem validemiz onun kendisinden uzak durmasını istiyor, ona Allah'ı hatırlatarak iman ve Allah korkusuna dikkat çekiyordu.

Üçüncüsü: Bunun üzerine o melek *"Ben, yalnızca, sana tertemiz bir erkek çocuk bağışlamam için Rabbinin bir elçisiyim"* diyerek kendini Hz. Meryem'e tanıttı, Allah'tan gelen bir elçi olduğunu, Allah'ın, kendisi aracılığıyla gerçekleşmesini takdir ettiği bir iş için geldiğini belirtti.

Dördüncüsü: Ama Hz. Meryem, meleğin beşer suretinde görünmesi sebebiyle bir insan olduğunu düşünerek onu yadırgadı ve Allah'ın, neslin çoğalması amacıyla varlıklar için belirlediği temel kaideye işaret ederek *"Bana bir insan eli değmediği, iffetsiz de olmadığım halde benim nasıl çocuğum olabilir?"* diyerek hayret ve şaşkınlığını ifade etti.

4 Âl-i İmran 3/37.

5 Âl-i İmran 3/37.

Zira ister evlilikle olsun ister gayrimeşru ilişkiyle olsun bir kadın, bir erkekle birleşmedikçe bir çocuğun dünyaya gelmesi mümkün değildi. Meryem validemiz de henüz evlenmemiş, gayrimeşru ilişkiden de son derece uzak, iffetli ve tertemiz bir genç kızdı.

Beşincisi: O melek, *"Öyledir, dedi; (zira) Rabbin buyurdu ki: Bu Bana kolaydır. Çünkü Biz, onu insanlara bir delil ve kendimizden bir rahmet kılacağız. Bu, hüküm ve karara bağlanmış (ezelde olup bitmiş) bir işti."* Bu cevabıyla o melek, Hz. Meryem'e, kâinata yerleştirilen sünnetullahın kendisini asla sınırlandıramayacağı mutlak ilahî iradenin takdiriyle geldiğini söylüyor ve âdeta kader diliyle konuşuyordu. Zaten bizim bağlı olduğumuz ve boyun eğdiğimiz sünnetullahı da yaratan Allah değil miydi? Bu cevabıyla o melek, Meryem validemize mucizevî doğumla dünyaya gelecek çocuk adına büyük müjdeler veriyor, onun Allah'ın rahmetiyle insanlara bir mucize olacağını muştuluyordu.

Altıncısı: Her şeye kâdir olan Allah'ın takdiriyle Hz. Meryem, Hz. İsa'ya hamile kaldı. Kur'ân-ı Kerim'de bu hamileliğin süresi ve İsa'nın (a.s.) anne karnındayken geçirdiği evreler hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Sadece, *"Meryem ona hamile kaldı. Bunun üzerine onunla (karnındaki çocukla) uzak bir yere çekildi."* buyrulur. Ayetin siyakından, Meryem validemizin, kavminin dedikodularından korktuğu için bu şekilde inzivaya çekildiğini anlıyoruz.

Yedincisi: Hz. Meryem, doğum vakti yaklaştığında bir hurma kütüğüne dayanmıştı. İnsanların dedikodularına maruz kalmaktansa ölmeyi arzuluyordu. Nitekim bu kaygı, tüm iffetli ve haysiyetli kadınların ortak özelliğidir, Meryem validemizde nasıl olmasın?! *"Doğum sancısı onu bir hurma ağacına (dayanmaya) sevketti. 'Keşke, dedi, bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim!'"* ayeti, bu durumu net olarak tasvir etmektedir.

Sekizincisi: İşte bu noktada Hz. Meryem, kendisine moral veren bir ses duyuverdi. Bu ses çok sevdiği yavrusu İsa'nın (a.s.) sesiydi ve İsa'nın (a.s.) mucizelerinin ilkiydi: *"Aşağısından ona şöyle seslendi: 'Tasalanma! Rabbin senin alt yanında bir su arkı vücuda getirmiştir.'"* Bu ifadeyle İsa (a.s.) kendisinin insanlar arasında çok değerli ve büyük biri olacağını haber vererek annesinin üzüntüsünü gideriyordu. Zira

ayette (سَرِيًّا) kelimesi geçer. Bir toplumdaki ileri gelen önemli kişilere (اَلسَّرَاةُ) denir. Bu ayetteki (سَرِيًّا) kelimesini lügat bakımından su arkı anlamında almak doğruysa da burada ayetin bağlamına uzaktır. Çünkü Hz. Meryem karnında toplum nazarında rezillik kabul edilen bir şey taşıyordu, o psikoloji içinde açlıktan ya da susuzluktan şikâyet etmiyordu ki kendisine bir su arkı müjdelensin!

Dokuzuncusu: Hz. Meryem bu mucizeyi işitti, Allah'ın gözetiminde olduğu hissi gönlünde iyice yer ederek heyecanı yatışıp korkuları gidince yavrusu ona tekrar seslendi: *"Hurma dalını kendine doğru silkele ki üzerine taze, olgun hurma dökülsün."* Bu seslenişiyle İsa (a.s.) annesine bu bereketli hurma ağacında Allah'ın kendisi için hazırladığı şeyleri öğretiyordu. Aslında hurma ziraatiyle uğraşanların gayet iyi bildiği üzere hurma ağacını sallamakla yaş hurmalar dökülmez. Bu seslenişte İsa'nın (a.s.) doğumuyla birlikte gerçekleşen ilk güzellik de söz konusudur. Henüz doğum aşamasında olan İsa (a.s.) *"Ye, iç. Gözün aydın olsun"* diyerek üçüncü seslenişiyle annesinin bünyesine ve gönlüne iyi gelecek olan şeyi tavsiye ediyordu. Bu pasajda, annesine karşı çok ilgili, annesinin durumunu önemseyen evlat örneği sunularak eğitim ve terbiyeyle ilgili mesajlar da verilmektedir.

Onuncusu: Peki, şimdi Hz. Meryem, kavminin karşısına nasıl çıkacaktı? Bu konuda da yine Allah'ın kendisine ilham ettiklerini annesine söyleyerek ona yavrusu yol gösteriyordu. *"Eğer insanlardan birini görürsen de ki: Ben, çok merhametli olan Allah'a oruç adadım; artık bugün hiçbir insanla konuşmayacağım."*

On Birincisi: *"Nihayet onu (kucağında) taşıyarak kavmine getirdi."* İşte ilk çatışma burada ortaya çıkıyor. Zira kavmi, Hz. Meryem'in iffetini ve evlenmediğini biliyordu ama o şimdi kucağında, onlara göre iffetsizlik alâmeti olan bir çocuk taşıyordu: *"Dediler ki: Ey Meryem! Hakikaten sen iğrenç bir şey yaptın! Ey Harun'un kız kardeşi! Senin baban kötü bir insan değildi; annen de iffetsiz değildi."*

Kavmi, bu ifadelerinde insaflı davrandılar ve gerek babası gerekse annesi tarafından onun nesebini tezkiye ettiler. Fakat birer insan olarak

anlayıp idrak etmeleri mümkün olmayan bu durum karşısında ne yapabilirlerdi ki?

On İkincisi: Oracıkta Hz. Meryem, olup bitenleri kucağında taşıdığı bebeğe sormalarını söyledi. Evet, Hz. Meryem kısa bir süre önce kendisini rahatlatmak üzere konuşan bebeğinin sesini duyduğu için çocuğun konuşacağından emindi: *"Meryem hemen çocuğa işaret etti. 'Biz, dediler, beşikteki bir sabî ile nasıl konuşuruz?'"* Allah'ın kıyametin kopuşuna kadar mucize olmak üzere ve insanlara rahmet olsun diye seçtiği çocuk konuştu: *"'Ben, Allah'ın kuluyum. O, bana Kitab'ı verdi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım, O beni mübarek kıldı; yaşadığım sürece bana namazı ve zekâtı emretti. Beni anneme saygılı kıldı; beni bedbaht bir zorba yapmadı. Doğduğum gün, öleceğim gün ve diri olarak kabirden kaldırılacağım gün esenlik banadır.'"*

Hz. İsa (a.s.) annesinden iffetsizlik töhmetini kaldıracak şeyleri söylemedi de Allah'ın kendisiyle gönderdiği risaleti açıklamaya başladı. Daha dünyaya adım atar atmaz insanları hakka çağırıyordu. Zira hak ve hakikat, dünya ve dünyadakilerden, hayat ve hayatın içindeki her şeyden daha önemliydi.

On Üçüncüsü: Kur'ân-ı Kerim bu kıssayı Hz. İsa hakkındaki gerçekleri tekit edip Hristiyanların onun hakkındaki sözlerini çürüten mesajlarla tamamlamaktadır: *"İşte, hakkında şüphe ettikleri Meryem oğlu İsa -hak söz olarak- budur. Allah'ın bir evlât edinmesi olacak şey değildir! O bundan münezzehtir. Bir işe hükmettiği zaman, ona sadece 'Ol!' der ve hemen olur."*

Ardından gelen ayetlerde de doğru yolun tevhid yolu olduğu, hak ehli ile bâtıl ehlini ayırt etmek üzere hüküm gününün hiç şüphesiz geleceği ve herkesin, yapıp ettiklerinin karşılığını göreceği vurgulanıyor: *"(İsa şunu da söyledi:) Muhakkak ki Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. Öyleyse O'na kulluk ediniz. İşte doğru yol budur." "Onlar, Bizim huzurumuza çıkacakları gün (başlarına gelecek olanları) ne iyi duyarlar, ne iyi görürler (bir görsen)! Fakat o zalimler bugün açık bir sapıklık içindedirler."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

On altıncı ayetteki (انْتَبَذَتْ) fiili, "uza*klaştı*" anlamında olup Hz. Meryem'in kavminden uzaklaşıp tenhaya çekildiğini ifade etmek için kullanılmıştır. Âdeta, kendini tenhaya attı, anlamına gelir. Bir sonraki ayette Hz. Meryem'e gönderilen ruhtan bahsedilir. Buradaki ruh, Allah tarafından görevlendirilen melektir ve en kuvvetli ihtimalle de Cebrail'dir (a.s.). Hz. Meryem *"Eğer Allah'tan sakınan bir kimse isen senden, çok esirgeyici olan Allah'a sığınırım!"* derken karşısındakine Allah korkusunu hatırlatarak, eğer Allah'tan korkarsan benden uzak durursun, demek istiyordu.

İnsan suretinde gelen melek, *"Ben, yalnızca, sana tertemiz bir erkek çocuk bağışlamam için Rabbinin bir elçisiyim"* derken, Allah (c.c.) sana benim vasıtamla çocuk bağışlamak için beni görevlendirdi, diyordu. Her ne kadar ayette birinci tekil şahıs kipiyle *"benim bağışlamam"* için dese de burada biz insanlar için künhüne tam vakıf olamayacağımız gaybî haber nitelikli bu kıssada, meleğin sebep teşkil etme fonksiyonundan başka bir etkisi söz konusu değildir.

Yirminci ayette geçen (بَشَرٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي) cümlesi, benimle hiçbir erkek cinsel ilişki kurmadı, demektir.

(فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَىٰ جِذْعِ النَّخْلَةِ) ayeti, doğum sancısının Hz. Meryem'i zorladığını ve bir hurma kütüğüne dayanmak zorunda bıraktığını ifade eder. Bu pisikolojik durumda Meryem validemiz "Keşke bu olaydan önce ölseydim de benden geriye hiçbir hatıra kalmasaydı" diye iç geçirmişti.

Yirmi dördüncü ayette geçen (سَرِيًّا) kelimesi, bir kavmin ileri geleni demektir. Sanki İsa (a.s.), annesine böyle derken şunu müjdeliyordu: "Senin şu doğan oğlun asla senin pişmanlık ve kavmin içinde bedbahtlık sebebin olmayacak. Bilakis Allah onunla senin şanını yüceltecek." (سَرِيًّا) kelimesi tekil olup çoğulu (اَلسَّرَاةُ) şeklinde gelir. Ayetin bağlamının bu kelimeyi böyle yorumlamayı gerektirdiğini daha önce belirtmiştik. Çünkü henüz doğum aşamasında olan İsa (a.s.), annesine, (سَرِيًّا تَحْتَكِ رَبُّكِ قَدْ جَعَلَ أَلَّا تَحْزَنِي) diyerek seslenmişti. Yani senin altında

şu anda dünyaya getirdiğin çocuğun hüzün sebebi olması mümkün değildir, diyordu. Allahu a'lem.

"Hurma dalını kendine doğru silkele ki üzerine taze, olgun hurma dökülsün." Bu da Hz. Meryem'e Allah'ın bir lütfudur. Zira bir hurma ağacını silkelemekle normal şartlarda böyle taze, olgun meyveler düşmez. Bundan da öte, normalde doğum sancısıyla cedelleşen bir kadının kendinde hurma dalını silkeleyebilecek gücü bulması da mümkün değildir. Dolayısıyla hem Hz. Meryem'in henüz yeni doğum yapmışken kendinde böyle bir direnç bulabilmesi, hem de silkeleyince meyvelerin düşmesi tamamen Allah'ın lütfudur. Bu ağacın meyve vermeyen kuru bir kütük olduğuna, mucizevî olarak meyve verdiğine dair kesin bir delil mevcut değildir. Bu hayatta aslolan, lafızları olağanüstü şeylere değil hakikate göre yorumlamaktır. Allahu a'lem.

Ayette geçen (رُطَبًا جَنِيًّا) tamlaması, hasat etme aşamasına gelmiş, olgunlaşmış demektir.

Burada yeri gelmişken şunu da hatırlamamız gerekir: Hurmaların hasat vakti kış değil yaz mevsimindedir. O halde, Hristiyanların İsa'nın (a.s.) doğum günü ve miladî tarihin başlangıcı kabul ettikleri tarih doğru değildir. Zira onların iddialarını doğru kabul ettiğimizde bu kutlu doğumun on ikinci ayın sonunda gerçekleşmiş olması gerekir. Hâlbuki on ikinci ay hurmaların taze meyveye durduğu mevsim değildir.

"Eğer insanlardan birini görürsen de ki: Ben, çok merhametli olan Allah'a oruç adadım." Hz. Meryem'in adadığı oruç, susma, yani konuşmama orucu idi. "Savm," kişinin kendini tutması demektir. Normalde savm, yeme-içmeye ve orucu bozucu nitelikteki şeylere karşı kendini tutmak anlamına gelir. Burada ise konuşmaya karşı kendini tutmak anlamındadır.

Yirmi yedinci ayetteki (شَيْئًا فَرِيًّا) tamlaması çok çirkin bir şey, çirkin bir iş demektir. Ayrıca ayette Hz. Meryem'e, *"Ey Harun'un kız kardeşi"* diye hitap edildiğini görüyoruz. Ne Kur'ân-ı Kerim'de ne de sahih hadislerde burada zikredilen Harun'un kim olduğuyla ilgili bir bilgi mevcut değildir. Burada anılan Harun'un Hz. Mûsâ'nın (a.s.) kardeşi Harun olması da mümkün değildir. Zira ikisi arasındaki tarihî zaman

aralığı buna engeldir. Muhtemelen Hz. Meryem'i o toplum, takvası sebebiyle Hz. Harun'a ya da o toplumda iffetiyle bilinen Harun adında birine benzetmişlerdi. *"Kardeş"* kelimesi Arap dili örfünde "benzerlik" anlamında kullanılmaktadır. O nedenle *"Ey Harun'un kız kardeşi"* derken "Ey Harun'a benzeyen kişi" demek istiyorlardı.

"O, bana Kitab'ı verdi." Henüz beşikteyken konuşan İsa (a.s.), daha kendisine İncil vahyedilmediği halde mutlaka vahyedileceğine işaret etmek üzere geçmiş zaman kipini kullanmıştır.

"Sonra gruplar kendi aralarında ayrılığa düştüler." Yahudiler ve Hristiyanlar ifrat ve tefrit arasında savrularak bir kısmı Hz. İsa'yı ilahlaştırırken bir kısmı da onu yalanladılar ve annesine dil uzattılar.

(أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ) Bu fiiller taaccüb fiilleri olup "Bugün onların kulakları ne kadar da iyi duyuyor ve gözleri ne kadar da iyi görüyor!" denmektedir.

"Sen onları pişmanlık ve üzüntü günü hakkında uyar." buyruğunda sözü edilen pişmanlık günüyle kıyamet günü kastedilmektedir. Zira o gün birileri için pişmanlık ve kendini kınama günü olacaktır.

"Yeryüzüne ve onun üzerindekilere ancak Biz vâris oluruz (her şey gider, Biz kalırız) ve onlar ancak Bize döndürülürler." Allah (c.c.) bu ayetiyle, sorumluluk ve imtihan yurdu kıldığı ve insana bir ikram ve lütuf olarak verdiği bu yeryüzünün yine aslına döneceğini haber vermektedir.

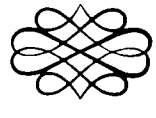

وَاذْكُرْ فِى الْكِتَابِ اِبْرٰهِيمَ ۘ اِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ﴿٤١﴾ اِذْ قَالَ لِاَبِيهِ يٰٓاَبَتِ
لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِى عَنْكَ شَيْـًٔا ﴿٤٢﴾ يٰٓاَبَتِ اِنِّى قَدْ
جَآءَنِى مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِىٓ اَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا ﴿٤٣﴾ يٰٓاَبَتِ لَا
تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ ۖ اِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمٰنِ عَصِيًّا ﴿٤٤﴾ يٰٓاَبَتِ اِنِّىٓ اَخَافُ اَنْ
يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِنَ الرَّحْمٰنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا ﴿٤٥﴾ قَالَ اَرَاغِبٌ اَنْتَ عَنْ
اٰلِهَتِى يٰٓاِبْرٰهِيمُ ۖ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ لَاَرْجُمَنَّكَ وَاهْجُرْنِى مَلِيًّا ﴿٤٦﴾ قَالَ سَلَامٌ
عَلَيْكَ ۚ سَاَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّى ۖ اِنَّهُ كَانَ بِى حَفِيًّا ﴿٤٧﴾ وَاَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ
دُونِ اللّٰهِ وَاَدْعُوا رَبِّى عَسٰٓى اَلَّآ اَكُونَ بِدُعَآءِ رَبِّى شَقِيًّا ﴿٤٨﴾ فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا
يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ ۙ وَهَبْنَا لَهٗٓ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ ۖ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴿٤٩﴾ وَوَهَبْنَا
لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ۧ ﴿٥٠﴾ وَاذْكُرْ فِى الْكِتَابِ
مُوسٰٓى اِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ﴿٥١﴾ وَنَادَيْنَاهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ
الْاَيْمَنِ وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا ﴿٥٢﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ مِنْ رَحْمَتِنَآ اَخَاهُ هٰرُونَ نَبِيًّا ﴿٥٣﴾
وَاذْكُرْ فِى الْكِتَابِ اِسْمٰعِيلَ ۚ اِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ۧ ﴿٥٤﴾ وَكَانَ
يَأْمُرُ اَهْلَهُ بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ ۚ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا ﴿٥٥﴾ وَاذْكُرْ فِى الْكِتَابِ
اِدْرِيسَ ۖ اِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ﴿٥٦﴾ وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا ﴿٥٧﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ
اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيّٖنَ مِنْ ذُرِّيَّةِ اٰدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ ۖ وَمِنْ ذُرِّيَّةِ
اِبْرٰهِيمَ وَاِسْرَآءِيلَ ۖ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا ۚ اِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُ الرَّحْمٰنِ
خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا ﴿٥٨﴾

41. *Kitab'ta İbrâhim'i an. Zira o, sıdkı bütün bir peygamberdi.*

42. *Bir zaman o, babasına dedi ki: Babacığım! Duymayan, görmeyen ve sana hiçbir fayda sağlamayan bir şeye niçin taparsın?*

43. Babacığım! Hakikaten sana gelmeyen bir ilim bana geldi. Öyle ise bana uy ki seni düz yola çıkarayım.

44. Babacığım! Şeytana kulluk etme! Çünkü şeytan, çok merhametli olan Allah'a âsi oldu.

45. Babacığım! Allah tarafından sana azap dokunup da şeytanın yakını olmandan korkuyorum.

46. (Babası,) "Ey İbrâhim! dedi, sen benim ilahlarımdan yüz mü çeviriyorsun? Eğer vazgeçmezsen, andolsun seni taşlarım! Uzun bir zaman benden uzak dur!"

47. İbrâhim, "Selâm sana (esen kal)" dedi, "Rabbimden senin için mağfiret dileyeceğim. Çünkü O bana karşı çok lütufkârdır."

48. "Sizden de Allah'ın dışında taptığınız şeylerden de uzaklaşıyor ve Rabbime yalvarıyorum. Umulur ki (senin için) Rabbime dua etmemle bedbaht (emeği boşa gitmiş) olmam."

49. Nihayet İbrâhim onlardan ve Allah'tan başka taptıkları şeylerden uzaklaşıp bir tarafa çekildiği zaman Biz ona İshak ve Yakub'u bağışladık ve her birini peygamber yaptık.

50. Onlara rahmetimizden bağışta bulunduk; kendilerine haklı ve yüksek bir şöhret nasip ettik.

51. (Resûlüm!) Kitab'da Mûsâ'yı da an. Gerçekten o ihlâs sahibi idi ve hem resûl hem de nebî idi.

52. Ona Tûr'un sağ tarafından seslendik ve onu, fısıldaşan kimse kadar (kendimize) yaklaştırdık.

53. Rahmetimizin bir sonucu olarak ona kardeşi Harun'u bir peygamber olarak armağan ettik.

54. (Resûlüm!) Kitab'da İsmail'i de an. Gerçekten o, sözüne sâdıktı, resûl ve nebî idi.

55. Halkına namazı ve zekâtı emrederdi; Rabbi nezdinde de hoşnutluk kazanmış bir kimse idi.

56. Kitab'da İdris'i de an. Hakikaten o, pek doğru bir insan, bir peygamberdi.

57. Onu üstün bir makama yücelttik.

58. İşte bunlar, Allah'ın kendilerine nimetler verdiği peygamberlerden, Âdem'in soyundan, Nûh ile birlikte (gemide) taşıdıklarımızdan, İbrâhim ve İsrail'in (Yakub) soyundan, doğruya ulaştırdığımız ve seçkin kıldığımız kimselerdendir. Onlara, çok merhametli olan Allah'ın ayetleri okunduğunda ağlayarak secdeye kapanırlardı.

PEYGAMBERLERİN HAYATLARINDAN KESİTLER

Hz. Zekeriya ile Hz. Yahya ve Hz. Meryem ile Hz. İsa'nın yaşadığı olaylara değinildikten sonra bu bölümde tarihin daha derinliklerine gidilerek çok daha önce yaşamış peygamberlerin hayatlarından örnek tablolar sunuluyor. Sunulan bu örneklerde, yaşadıkları zaman dilimi ve coğrafyalar farklı olsa da tüm peygamberlerin mesajlarının aynı hakikatler olduğunu görüyoruz. Burada peygamberlerin hayatlarından bize sunulan birbirinden güzel kesitleri şöyle sıralayabiliriz.

Birincisi: Hz. İbrâhim'in (a.s.) babası ile konuşmalarında iyi bir evlat ile bedbaht bir babanın diyaloğu örneğini görüyoruz. İbrâhim (a.s.) bir yandan şefkat diliyle, diğer yandan da babasını akletmeye çağıran bir üslupla *"Babacığım! Duymayan, görmeyen ve sana hiçbir fayda sağlamayan bir şeye niçin taparsın?"* diyor. Ardından da bu sorusunun o anda aklına gelen gelip geçici bir soru ya da basit ve o andaki bir hatayı düzeltmeye yönelik bir soru olmadığını, bu soruyu hak ve hakikate ulaştıran bir bilgiye dayanarak sorduğunu ifade ediyor: *"Babacığım! Hakikaten sana gelmeyen bir ilim bana geldi. Öyle ise bana uy ki seni düz yola çıkarayım."* İlerleyen süreçte İbrâhim (a.s.) aynı konuşmayı babasına, değişik üslup ve ifadelerle defalarca tekrarlamıştır. Artık babasını hakka davet edici nitelikteki bu konuşmayı kaç defa tekrarladığını sadece Allah biliyor.

Babasının tepkisi ise İbrâhim'i (a.s.) cezalandırma tehdidinden başka bir şey olmamıştır: *"(Babası,) 'Ey İbrâhim! dedi, sen benim ilahlarımdan yüz mü çeviriyorsun? Eğer vazgeçmezsen, andolsun seni taşlarım! Uzun bir zaman benden uzak dur!'"*

Hal böyle olunca İbrâhim (a.s.) oradan başka bir yere hicret etmekten başka bir çare bulamamış, ancak babası inkâr ve şirkte ısrar etse de İbrâhim (a.s.) oradan ayrılırken geride hoş bir sadâ ve sevgi izi bırakarak

demiştir ki: *"Selâm sana (esen kal), Rabbimden senin için mağfiret dileyeceğim. Çünkü O bana karşı çok lütufkârdır."*

Hz. İbrâhim (a.s.), babasından ve kavminden uzaklaşınca Allah (c.c.) ona sâlih ve temiz bir zürriyet ihsan etmiştir: *"Nihayet İbrâhim onlardan ve Allah'tan başka taptıkları şeylerden uzaklaşıp bir tarafa çekildiği zaman Biz ona İshak ve Yakub'u bağışladık ve her birini peygamber yaptık."* Hz. Zekeriya'ya (a.s.) hibe edilen Yahya (a.s.) ile Hz. Meryem'e ihsan edilen İsa'dan (a.s.) sonra burada da Hz. İbrâhim'e lütfedilen İshak ve Yakub'u (a.s.) görüyoruz. Bu yönüyle sûrenin ilk kısmıyla irtibat sağlanmış oluyor.

İkincisi: Allah (c.c.) Hz. Mûsâ'yı (a.s.) kendine elçi olarak seçiyor: *"(Resûlüm!) Kitab'da Mûsâ'yı da an. Gerçekten o ihlâs sahibi idi ve hem resûl hem de nebî idi. Ona Tûr'un sağ tarafından seslendik ve onu, fısıldaşan kimse kadar (kendimize) yaklaştırdık. Rahmetimizin bir sonucu olarak ona kardeşi Harun'u bir peygamber olarak armağan ettik."* Bu ayetleri öncesiyle irtibatlı olarak düşündüğümüzde diyebiliriz ki Allah (c.c.) göz aydınlığı olarak Zekeriya'ya (a.s.) Yahya'yı (a.s.), Meryem validemize İsa'yı (a.s.) hibe ettiği gibi, Mûsâ'ya (a.s.) da kardeşi Harun'u (a.s.) vermiştir. Harun (a.s.) sıradan bir kardeş değil, kendisi de peygamberdir ve bir peygambere destekçi bir kardeştir. Elli üçüncü ayetteki (وَوَهَبْنَا) kelimesinin daha önce de kullanıldığını hatırlayacak olursak bu sûrede -başta da ifade ettiğimiz gibi- aile sıcaklığı ve o sıcaklığın beslediği ruhu adeta gözle görülür bir şekilde hissediyoruz. Öte yandan, yine bir lütuf olarak Allah (c.c.) Hz. Mûsâ'ya doğrudan hitap etmiş ve onunla özel olarak konuşmuştur: *"Ona Tûr'un sağ tarafından seslendik ve onu, fısıldaşan kimse kadar (kendimize) yaklaştırdık."*

Üçüncüsü: Bir de İsmail'in (a.s.) ailesine düşkünlüğünü ve âdeta onların üzerine titrediğini görüyoruz: *"Kitab'da İsmail'i de an. Gerçekten o, sözüne sâdıktı, resûl ve nebî idi. Halkına namazı ve zekâtı emrederdi; Rabbi nezdinde de hoşnutluk kazanmış bir kimse idi."* Hz. İsmail'le ilgili bu ayetlerde de yine sûrenin bütünlüğüne uyumlu bir eğitim modeli görüyoruz.

Dördüncüsü: En sonunda da hızlı bir film şeridi gibi birçok peygamberin isimleri anılıyor ve yine sûrenin bütünlüğünde muhafaza

edilen zürriyet konusu bu bölümde de dikkatimizi çekiyor: *"Kitab'da İdris'i de an. Hakikaten o pek doğru bir insan, bir peygamberdi. Onu üstün bir makama yücelttik. İşte bunlar, Allah'ın kendilerine nimetler verdiği peygamberlerden, Âdem'in soyundan, Nûh ile birlikte (gemide) taşıdıklarımızdan, İbrâhim ve İsrail'in (Yakub) soyundan, doğruya ulaştırdığımız ve seçkin kıldığımız kimselerdendir. Onlara, çok merhametli olan Allah'ın ayetleri okunduğunda ağlayarak secdeye kapanırlardı."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Babacığım! Duymayan, görmeyen ve sana hiçbir fayda sağlamayan bir şeye niçin taparsın?" ayetinden, sırat-ı müstakimin cehaletle ya da birtakım hurafe nitelikli inançlarla değil, ancak ilimle bulunabileceğini anlıyoruz. Çünkü Hz. İbrâhim'in babası bir bilgiye dayanarak değil de atadan görme bir saplantıyla kendi yolunun doğru olduğunu düşünüyordu. Ayet bize şunu da gösteriyor ki insanları hakka çağıran kişi muhataplarının güvenini kazanabilmek için elinde olan ilmi ve kanıtları ortaya koymalıdır. Nitekim daha önce aynı şeyi Hz. Yusuf'da (a.s.) da görmüştük; o da Mısır azizine, *"Beni ülkenin hazinelerine tayin et! Çünkü ben (onları) çok iyi korurum ve bu işi bilirim"* demişti.

Kırk altıncı ayette geçen (مَلِيًّا) kelimesi, uzunca bir zaman, demektir.

"İbrâhim, 'Selâm sana (esen kal) dedi, Rabbimden senin için mağfiret dileyeceğim.'" Hz. İbrâhim'in (a.s.), müşrik babası için istiğfar vaadinde bulunmasını nasıl anlamak gerekir? Özetle ifade edecek olursak, bir Müslümanın gayrimüslim biri için istiğfar etmesi, onun adına hidayet talep etmek anlamında olursa, bunun dinen sakıncası yoktur, en küçük bir itiraz söz konusu olamaz. Ancak bir Müslümanın gayrimüslim biri için istiğfar etmesi, o kişi inkârında devam ettiği halde ya da küfür üzere öldüğü halde onun için af talebi anlamında olursa, işte dinen sakıncalı olan budur. Zira Allah (c.c.) Nisa Sûresinin 48. ayetinde, *"Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz"* buyurarak bunun mümkün olmayacağını açıkça ifade etmektedir. Dolayısıyla, şu iki ayeti de bu minval üzere anlamak gerekmektedir. *"(Kâfir olarak ölüp) cehennem ehli oldukları onlara açıkça belli olduktan sonra, akraba dahi olsalar, (Allah'a) ortak koşanlar için af dilemek ne peygambere yaraşır ne*

de inananlara. İbrâhim'in, babası için af dilemesi, sadece ona verdiği sözden dolayı idi. Ne var ki onun Allah'ın düşmanı olduğu kendisine belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz ki İbrâhim çok yumuşak huylu ve pek sabırlı idi."[6]

"Nihayet İbrâhim onlardan ve Allah'tan başka taptıkları şeylerden uzaklaşıp bir tarafa çekildiği zaman Biz ona İshak ve Yâkub'u bağışladık." Hz. İshak, Hz. İbrâhim'in beraberce kavminden ayrılarak hicret ettikleri eşinden dünyaya gelmiştir. Burada hemen peşinden İsmail'in değil de Yakub'un (a.s.) zikredilmesi de bunun delilidir. Sûrenin ilerleyen ayetlerinde farklı bir münasebetle -ailesine düşkünlüğünü anlattığı yerde- İsmail'i (a.s.) Allah (c.c.) özel olarak anmıştır.

"Ona (Mûsâ'ya) Tûr'un sağ tarafından seslendik ve onu, fısıldaşan kimse kadar (kendimize) yaklaştırdık." "Tûr'un sağ tarafından" ifadesi Mûsâ'nın (a.s.) konumuna göre sağ tarafından demektir.

"Kitab'da İdris'i de an." İdris (a.s.) ayrı bir örnek. İdris'in (a.s.) anılmış olmasıyla âdeta bu yüce davetin tarihî derinliklerine uzanmış oluyoruz. Zira İdris (a.s.), Âdem (a.s.) ile Nûh (a.s.) arasında yaşamıştır. Zaten aynı tarihî derinliğe atıfta bulunmak üzere bu bölümün sonunda Âdem (a.s.) ile Nûh (a.s.) da zikredilmişlerdir: *"İşte bunlar, Allah'ın kendilerine nimetler verdiği peygamberlerden, Âdem'in soyundan, Nûh ile birlikte (gemide) taşıdıklarımızdandır."* Salât ü selâm tüm bu peygamberlerin ve Efendimizin (s.a.s.) üzerine olsun.

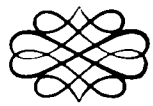

6 Tevbe 9/113-114.

فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ اَضَاعُوا الصَّلٰوةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ
غَيًّا ﴿٥٩﴾ اِلَّا مَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَاُولٰٓئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا
يُظْلَمُونَ شَيْئًا ﴿٦٠﴾ جَنّٰتِ عَدْنِ الَّتِى وَعَدَ الرَّحْمٰنُ عِبَادَهُ بِالْغَيْبِ اِنَّهُ كَانَ
وَعْدُهُ مَأْتِيًّا ﴿٦١﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا اِلَّا سَلَامًا وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً
وَعَشِيًّا ﴿٦٢﴾ تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِى نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا ﴿٦٣﴾ وَمَا نَتَنَزَّلُ
اِلَّا بِاَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ اَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذٰلِكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ
نَسِيًّا ﴿٦٤﴾ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهٖ هَلْ
تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا ﴿٦٥﴾ وَيَقُولُ الْاِنْسَانُ ءَاِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ اُخْرَجُ حَيًّا ﴿٦٦﴾ اَوَلَا
يَذْكُرُ الْاِنْسَانُ اَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْئًا ﴿٦٧﴾ فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ
وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا ﴿٦٨﴾ ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ
اَيُّهُمْ اَشَدُّ عَلَى الرَّحْمٰنِ عِتِيًّا ﴿٦٩﴾ ثُمَّ لَنَحْنُ اَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ اَوْلٰى بِهَا
صِلِيًّا ﴿٧٠﴾ وَاِنْ مِنْكُمْ اِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلٰى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا ﴿٧١﴾ ثُمَّ نُنَجِّى
الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظّٰلِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا ﴿٧٢﴾ وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ
قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ اٰمَنُوٓا اَىُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَقَامًا وَاَحْسَنُ نَدِيًّا ﴿٧٣﴾
وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ اَحْسَنُ اَثَاثًا وَرِءْيًا ﴿٧٤﴾ قُلْ مَنْ كَانَ فِى
الضَّلَالَةِ فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمٰنُ مَدًّا حَتّٰٓى اِذَا رَاَوْا مَا يُوعَدُونَ اِمَّا الْعَذَابَ
وَاِمَّا السَّاعَةَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَكَانًا وَاَضْعَفُ جُنْدًا ﴿٧٥﴾ وَيَزِيدُ اللّٰهُ
الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ
مَرَدًّا ﴿٧٦﴾ اَفَرَاَيْتَ الَّذِى كَفَرَ بِاٰيَاتِنَا وَقَالَ لَاُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٧٧﴾ اَطَّلَعَ
الْغَيْبَ اَمِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمٰنِ عَهْدًا ﴿٧٨﴾ كَلَّا سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ
مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا ﴿٧٩﴾ وَنَرِثُهُ مَا يَقُولُ وَيَاْتِينَا فَرْدًا ﴿٨٠﴾ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ

اٰلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا ﴿٨١﴾ كَلَّا ۚ سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ۚ
﴿٨٢﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّا اَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ اَزًّا ۟ ﴿٨٣﴾ فَلَا تَعْجَلْ
عَلَيْهِمْ ۚ اِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا ۚ ﴿٨٤﴾ يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ اِلَى الرَّحْمٰنِ وَفْدًا ۚ ﴿٨٥﴾
وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ اِلٰى جَهَنَّمَ وِرْدًا ۚ ﴿٨٦﴾ لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ اِلَّا مَنِ اتَّخَذَ
عِنْدَ الرَّحْمٰنِ عَهْدًا ۚ ﴿٨٧﴾ وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا ۚ ﴿٨٨﴾ لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْـًٔا
اِدًّا ۟ ﴿٨٩﴾ تَكَادُ السَّمٰوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْاَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ۟
﴿٩٠﴾ اَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمٰنِ وَلَدًا ۚ ﴿٩١﴾ وَمَا يَنْبَغِى لِلرَّحْمٰنِ اَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا ۚ ﴿٩٢﴾
اِنْ كُلُّ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اِلَّا اٰتِى الرَّحْمٰنِ عَبْدًا ۚ ﴿٩٣﴾ لَقَدْ اَحْصٰيهُمْ
وَعَدَّهُمْ عَدًّا ۚ ﴿٩٤﴾ وَكُلُّهُمْ اٰتِيهِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَرْدًا ﴿٩٥﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا
الصّٰلِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمٰنُ وُدًّا ﴿٩٦﴾ فَاِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ
الْمُتَّقِينَ وَتُنْذِرَ بِهِ قَوْمًا لُدًّا ﴿٩٧﴾ وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ ۚ هَلْ تُحِسُّ
مِنْهُمْ مِنْ اَحَدٍ اَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا ﴿٩٨﴾

59. *Nihayet onların peşinden öyle bir nesil geldi ki bunlar namazı bıraktılar; nefislerinin arzularına uydular. Bu yüzden ileride sapıklıklarının cezasını çekecekler."*

60-61. *Ancak tevbe eden, iman eden ve iyi davranışta bulunan kimseler hariçtir. Bunlar, hiçbir haksızlığa uğratılmaksızın cennete, çok merhametli olan Allah'ın, kullarına gıyaben va'dettiği Adn cennetlerine girecekler. Şüphesiz O'nun vaadi yerini bulacaktır.*

62. *Orada boş söz değil hoş söz duyarlar. Ve orada, sabah-akşam kendilerine ait rızıkları vardır.*

63. *Kullarımızdan, takva sahibi kimselere vereceğimiz cennet işte budur.*

64. *Biz ancak Rabbinin emriyle ineriz. Önümüzde, arkamızda ve bunlar arasında olan her şey O'na aittir. Senin Rabbin unutkan değildir.*

65. *(O,) göklerin, yerin ve ikisi arasındaki şeylerin Rabbidir. Şu halde O'na kulluk et; O'na kulluk etmek için sabırlı ve metânetli ol. O'nun bir adaşı (benzeri) olduğunu biliyor musun? (Asla benzeri yoktur).*

66. İnsan der ki: "Öldüğüm zaman sahi diri olarak (kabrimden) çıkarılacak mıyım?!"

67. İnsan düşünmez mi ki daha önce o hiçbir şey olmadığı halde Biz kendisini yaratmışızdır?

68. Öyleyse, Rabbine andolsun ki muhakkak surette onları şeytanlarla birlikte mahşerde toplayacağız; sonra onları diz üstü çökmüş vaziyette cehennemin çevresinde hazır bulunduracağız.

69. Sonra her milletten, Rahmân olan Allah'a en çok âsi olanlar hangileriyse çekip ayıracağız.

70. Sonra, orayı boylamaya daha çok müstahak olanları elbette Biz daha iyi biliriz.

71. İçinizden, oraya uğramayacak hiçbir kimse yoktur. Bu, Rabbin için kesinleşmiş bir hükümdür.

72. Sonra Biz, Allah'tan sakınanları kurtarırız; zalimleri de diz üstü çökmüş olarak orada bırakırız.

73. Kendilerine ayetlerimiz ayan beyan okunduğu zaman inkâr edenler, iman edenlere, "İki topluluktan hangisinin (hangimizin) mevki ve makamı daha iyi, meclis ve topluluğu daha güzeldir?" dediler.

74. Onlardan önce de eşya ve görünüş bakımından daha güzel olan nice nesiller helâk ettik.

75. De ki: Kim sapıklıkta ise, çok merhametli olan Allah ona mühlet versin! Nihayet kendilerine va'dolunan şeyi -ya azabı (müminler karşısında yenilgiyi), veya kıyameti- gördükleri zaman, mevki ve makamı daha kötü ve askeri daha zayıf olanın kim olduğunu öğreneceklerdir.

76. Allah, doğru yola gidenlerin hidayetini artırır. Sürekli kalan iyi işler, Rabbinin nezdinde hem mükâfat bakımından daha hayırlı hem de akıbetçe daha iyidir.

77. (Resûlüm!) Ayetlerimizi inkâr eden ve "Muhakkak surette bana mal ve evlât verilecek" diyen adamı gördün mü?

78. O, gaybı mı bildi, yoksa Allah'ın katından bir söz mü aldı?

79. Kesinlikle hayır! Biz onun söylediğini yazacağız ve azabını uzattıkça uzatacağız.

80. Onun dediğine Biz vâris oluruz, (malı ve evlâdı Bize kalır); kendisi de Bize yapayalnız gelir.

81. Onlar, kendilerine bir itibar ve kuvvet (vesilesi) olsun diye Allah'tan başka ilahlar edindiler.

82. Hayır, hayır! (Taptıkları), onların ibadetlerini tanımayacaklar ve onlara hasım olacaklar.

83. (Resûlüm!) Görmedin mi? Biz, kâfirlerin üzerine, kendilerini iyice (isyankârlığa) sevkeden şeytanları gönderdik.

84. Öyleyse onlar hakkında acele etme. Biz onlar için (günlerini) teker teker sayıyoruz.

85-87. Takva sahiplerini heyet halinde çok merhametli olan Allah'ın huzurunda topladığımız, günahkârları da susuz olarak cehenneme sürdüğümüz gün, Rahmân nezdinde söz ve izin alandan başkalarının şefaate güçleri yetmeyecektir.

88. "Rahmân çocuk edindi" dediler.

89. Hakikaten siz, pek çirkin bir şey ortaya attınız.

90. Bundan dolayı, neredeyse gökler çatlayacak, yer yarılacak, dağlar yıkılıp düşecektir!

91. Rahmân'a çocuk isnadında bulunmaları yüzünden.

92. Hâlbuki çocuk edinmek Rahmân'ın şanına yakışmaz.

93. Göklerde ve yerde olan herkes istisnasız, kul olarak Rahmân'a gelecektir.

94. O, bunların hepsini kuşatmış ve sayılarını tesbit etmiştir.

95. Bunların hepsi de kıyamet gününde O'nun huzuruna tek başına (yapayalnız) gelecektir.

96. İman edip de iyi davranışlarda bulunanlara gelince, onlar için çok merhametli olan Allah, (gönüllerde) bir sevgi yaratacaktır.

97. (Resûlüm!) Biz Kur'ân'ı, sadece, onunla Allah'tan sakınanları müjdeleyesin ve şiddetle karşı çıkan bir topluluğu uyarasın diye senin dilinle (indirilip okutarak) kolaylaştırdık.

98. Biz, onlardan önce nice nesilleri helâk ettik. Sen, onlardan herhangi birinden (bir varlık emâresi) hissediyor veya onlara ait cılız bir ses işitiyor musun?

PEYGAMBERLERDEN SONRA GELEN NESİLLERİN DURUMU

Buraya kadar olan bölümlerde önceki peygamberlerin hayatlarına, Allah'ın desteğine mazhar oluşlarına ve dualarının kabul edilip ayaklarını sabit kılacak imkânlarla desteklenmelerine, o peygamberlerin muhataplarına peşpeşe hakikati anlatmalarına değinildikten sonra bu bölümde peygamberlerin üzerinden uzun süre ve birkaç nesil geçtikten sonra dünyaya gelen sonraki nesillerin durumu teşhis ediliyor. Bu bölümde Kur'ân, peygamberlerin miras bıraktığı doğru yoldan sapma eğilimlerinin yaygınlaşmasına ve farklı algıların oluşmasına geniş bir şekilde ışık tutuyor. Bu teşhisi yaparken bir yandan da muhataplarını kâh korkutarak, kâh ümitlendirerek onlara öğüt veriyor. Şöyle ki:

Birincisi: Peygamberlerden sonra gelen nesiller genellikle peygamberlerin yolundan sapmışlar, sapmaları sebebiyle de uhrevî azaba müstahak olmuşlardır: *"Nihayet onların peşinden öyle bir nesil geldi ki bunlar namazı bıraktılar; nefislerinin arzularına uydular. Bu yüzden ileride sapıklıklarının cezasını çekecekler."* Ancak Allah (c.c.), tevbe edip kendilerini düzeltenleri istisna etmiştir: *"Ancak tevbe eden, iman eden ve iyi davranışta bulunan kimseler hariçtir. Bunlar, hiçbir haksızlığa uğratılmaksızın cennete gireceklerdir."*

İkincisi: Allah (c.c.), namazı zâyi etme ve şehevî arzuların peşine takılma yanlışlığından sonra çok daha büyük ve kişiyi iman zemininden uzaklaştıracak olan, yeniden diriliş ve ahiret hayatı hakkındaki şüpheci tavır takınma tavrını dikkatlerimize sunmaktadır: *"İnsan der ki: 'Öldüğüm zaman sahi diri olarak (kabrimden) çıkarılacak mıyım?'"* İşte tam bu noktada Kur'ân, bu soruyu soranlarla şöyle diyor: *"İnsan düşünmez mi ki daha önce o hiçbir şey olmadığı halde Biz kendisini yaratmışızdır?"* Bu mantıksal sorgu netice vermeyince bu defa muhatapların vicdanlarını harekete geçirecek bir üslupla sesleniyor: *"Öyleyse Rabbine andolsun ki muhakkak surette onları şeytanlarla birlikte mahşerde toplayacağız; sonra onları diz üstü çökmüş vaziyette cehennemin çevresinde hazır bulunduracağız."* Bu son cümle, insanı ürperten ve yaptığı yanlışlıkları iç âleminde sorgulattıran bir tasvirdir.

Üçüncüsü: Ahiretin varlığına şüpheyle yaklaşmanın ve ahiretten gafil olmanın farklı bir sebebini görüyoruz: *"Kendilerine ayetlerimiz ayan beyan okunduğu zaman inkâr edenler, iman edenlere, 'İki topluluktan hangisinin (hangimizin) mevki ve makamı daha iyi, meclis ve topluluğu daha güzeldir?' dediler. Onlardan önce de eşya ve görünüş bakımından daha güzel olan nice nesilleri helâk ettik."*

Bu tam bir şımarıklık hali; kişiyi körleştiren ve asıl vazifesini unuttturan, kendisini bekleyen ahirete hazırlık yapmaktan alıkoyan şımarıklık halidir. Bu tipler, tıpkı şu ayetlerde ifade edildiği üzere, kendilerini insanlar arasında seçkinler zümresi olarak görürler ve birçok ayrıcalığa layık olduklarını düşünürler: *"(Resûlüm!) Ayetlerimizi inkâr eden ve 'Muhakkak surette bana mal ve evlât verilecek' diyen adamı gördün mü? O, gaybı mı bildi, yoksa Allah'ın katından bir söz mü aldı? Kesinlikle hayır! Biz onun söylediğini yazacağız ve azabını uzattıkça uzatacağız. Onun dediğine Biz vâris oluruz, (malı ve evlâdı Bize kalır); kendisi de Bize yapayalnız gelir."*

Dördüncüsü: Daha sonra Kur'ân-ı Kerim bize insan aklının sürüklendiği en çirkin ve en iğrenç seviyesizliği gösteriyor: *"'Rahmân çocuk edindi' dediler. Hakikaten siz, pek çirkin bir şey ortaya attınız. Bundan dolayı, neredeyse gökler çatlayacak, yer yarılacak, dağlar yıkılıp düşecektir! Rahmân'a çocuk isnadında bulunmaları yüzünden. Hâlbuki çocuk edinmek Rahmân'ın şanına yakışmaz. Göklerde ve yerde olan herkes istisnasız, kul olarak Rahmân'a gelecektir."*

Beşincisi: Nihayet Allah (c.c.) en son risaletin esasının ve amacının, insanları hakka çağırmak, insanlara hakkı göstermek, hakkı kabul edenleri müjdelemek ve inatla inkâr edenleri de uyarmak olduğunu beyan ediyor: *"(Resûlüm!) Biz Kur'ân'ı, sadece, onunla Allah'tan sakınanları müjdeleyesin ve şiddetle karşı çıkan bir topluluğu uyarasın diye senin dilinle (indirilip okutarak) kolaylaştırdık."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Nihayet onların peşinden öyle bir nesil geldi ki bunlar namazı bıraktılar; nefislerinin arzularına uydular." Öyle anlaşılıyor ki burada bahsedilenler, önceki peygamberlerin tebaasından olan, peygamberlerden sonra uzunca bir zaman geçmesi sebebiyle kalpleri katılaşan ve

seleflerinin yolundan uzaklaşan Yahudiler ve Hristiyanlardır. Burada namazın önemine ve namazı terkle şehevî arzulara uyma arasındaki ilişkiye de dikkat çekilmektedir. Nitekim namazın, insanı şehevî arzulara karşı frenleyici fonksiyonuna şu ayette de işaret edilmektedir: *"Muhakkak ki namaz, hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar."*[7]

Ayetin sonunda geçen (غَيًّا) kelimesi "elem verici azap;" (جَنَّاتِ عَدْنٍ) ise "ebedî cennetler" demektir.

"Şüphesiz O'nun vaadi yerini bulacaktır." İnsanlar Allah'ın va'dettiği azaba doğru gelecekler ve daha önceleri kendileri için gaybî bir vaad iken artık onu ayan beyan göreceklerdir.

"Ve orada, sabah-akşam kendilerine ait rızıkları vardır." buyruğundaki *"sabah-akşam"* ifadesini, "kesintiye uğramayacak şekilde devamlı" şeklinde anlamak daha isabetlidir.

"Biz ancak Rabbinin emriyle ineriz. Önümüzde, arkamızda ve bunlar arasında olan her şey O'na aittir. Senin Rabbin unutkan değildir." ayetinin öncesine ve sonrasına baktığımızda oralarda hitap tarzı ve kullanılan kip farklıdır. Burada ise ayetlerin akışı içinde bir üslup değişikliğiyle vahyi indiren Cebrail'in (a.s.) konuşturulduğunu görüyoruz. Cebrail (a.s.) kendiliğinden, kendi kararıyla inmemiş, Allah'ın emriyle inmiştir. Allah (c.c.) bunun böyle olduğunu -hâşâ- unutacak da değildir. O halde burada böylesine farklı bir üslupla gelen ayetin amacı, bu sûrede anlatılan kıssalarla ilgili gelen haberlerin eksiksiz ve fazlalık olmaksızın doğruluğunu teyit etmektir. Kur'ân ayetleri ne Peygamber'in (s.a.s.) ne de meleklerin arzusuyla iniyor değildi; ayetler, tamamen Allah'ın kâmil ilmi ve mutlak iradesiyle nazil oluyordu.

"O'nun bir adaşı (benzeri) olduğunu biliyor musun? (Asla benzeri yoktur)." ayeti, Allah'ın, zâtı, sıfatları ve isimlerinde O'na benzer birini bulamazsın, demektir.

"İnsan düşünmez mi ki daha önce o hiçbir şey olmadığı halde Biz kendisini yaratmışızdır?" ayeti, yeniden diriliş hakkında şüphe duyanlara ilk yaratılışı delil getirerek yeniden dirilişin de mümkün olduğu inancını pekiştirmektedir. Onları ilkin yaratan Allah yeniden diriltmeye de kadirdir.

---

7 Ankebut 29/45.

Hatta insan ölçülerine göre ifade edecek olursak, yeniden diriliş ilk yaratmadan daha kolaydır.

"Öyleyse, Rabbine andolsun ki muhakkak surette onları şeytanlarla birlikte mahşerde toplayacağız; sonra onları diz üstü çökmüş vaziyette cehennemin çevresinde hazır bulunduracağız." Korku ve endişeden dolayı dizleri üzerine yere çöküp kalacaklardır.

"Sonra her milletten, Rahmân olan Allah'a en çok âsi olanlar hangileriyse çekip ayıracağız." ayetinin haber verdiğine göre her gruptan, o grubu sürükleyen öncüleri, azgınlık ve zulümde ileri gidenleri, herkes tarafından rahatça görülmesi için öne çıkarılacak, ardından onlara azap edilecektir.

"İçinizden, oraya uğramayacak hiçbir kimse yoktur. Bu, Rabbin için kesinleşmiş bir hükümdür." ayetinde kendilerine hitap edilenler, az önce kendilerinden bahsedilen o şeytanları ile birlikte cehennemin kenarında diz çökenlerdir. Çünkü o gruptan sadece isyanda aşırı gittikleri için öne çıkarılanlara azap edileceği, isyanda aşırı gitmeyenlere azap olunmayacağı şeklindeki yanlış anlama ihtimalinin olmaması için bu ayette isyankârların hepsine birden hitap edilmiştir.

Bu ayetin müminler de dâhil olmak üzere tüm insanlara hitap ettiğini söylemek ayet-i kerimeyi bağlamından koparacaktır. Hatta Kur'ân-ı Kerim'de yer alan vaad ve vaîd nitelikli yüzlerce ayete baktığımızda cennet vaadinin müminlere, cehennem tehdidinin de kâfirlere yönelik olduğunu görürüz. Bu hususta, müfessirlerin de görüş birliği vardır. Ancak müfessirler Kur'ân'ın bu temel prensibiyle muttakilerin de cehenneme girebileceğini ifade eden rivayetleri cem ve telif ederken yukarıdaki ayetin metninde geçen (وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا) cümlesindeki "vürud"u "cehenneme girmek" anlamında değil de, üzerindeki sırat köprüsünden geçerken uğramak anlamında yorumlamışlardır. Bu yorum kabul edilebilir olsa da zorlama bir yorumdur.

"Sonra Biz, Allah'tan sakınanları kurtarırız; zalimleri de diz üstü çökmüş olarak orada bırakırız." Allah korusun, bu ayeti muttakilerin inkârcılarla birlikte cehenneme girecekleri, sonra da oradan çıkarılıp kurtarılacakları şeklinde anlamak doğru değildir. Peş peşe gelen bu iki ayet birbirinden farklı iki durumdan söz etmektedir. Bu iki ayetin atıf

harfiyle birbirine bağlanması, sırf zalimlerin iç acısını arttırma amacı gütmektedir. Yoksa buradaki atıf harfi olan (ثُمَّ), zaman açısından tertip ifade etmek üzere kullanılmamıştır. Hatta yukarıdaki ayette geçen "vürûd" kavramını bizim anladığımız şekliyle değil de müfessirlerin yorumladığı gibi "mürur (uğramak)" anlamında alsak bile muttakilerin hesap için durdurulmaları, cehennemliklerin cehenneme sevk edilmeleri anına kadar uzatılmayacak, hızlı olacaktır. Allahu a'lem.

Yetmiş üçüncü ayetin sonunda yer alan (وَأَحْسَنُ نَدِيًّا) cümlesindeki (نَدِيًّا) kelimesi, "meclis" anlamındadır. Kendilerine Allah'ın ayetleri okunan inkârcıların kendi meclisleri ve sahip oldukları imkânlarla, varlıkları ve süsleriyle övünmelerini dile getirmektedir.

"De ki: Kim sapıklıkta ise, çok merhametli olan Allah ona mühlet versin!" cümlesi emir kipiyle gelmiş olsa da o azgınlara o nimetleri verenin ve o imkânları bahşedenin Allah olduğunu beyan eden haberî bir cümledir.

"Sürekli kalan iyi işler, Rabbinin nezdinde hem mükâfat bakımından daha hayırlı hem de akıbetçe daha iyidir." "Kalan işler," sâlih amellerdir. Hayrı en fazla ve faydası sürekli olanlar da yine sâlih amellerdir. Ayetin metninde geçen (مَرَدًّا) kelimesi, "akıbet" anlamındadır.

"Kesinlikle hayır! Biz onun söylediğini yazacağız ve azabını uzattıkça uzatacağız." Kâfire dünya hayatında sunulan ve onun kibrini, inadını ve azgınlığını arttıran nimetlere karşılık ahirette de azabı arttırılacaktır. Bu yönüyle iki arttırma arasında münasebet söz konusudur.

"Onun dediğine Biz vâris oluruz, (malı ve evlâdı Bize kalır); kendisi de Bize yapayalnız gelir." Allah (c.c.) burada, inkârcı kişinin anlatıp durduğu ve kendisiyle övündüğü mal ve evlatlarına Biz varis oluruz, buyuruyor. Zira onun elindeki imkânlar ebediyen onun elinde kalmak üzere değil, geçici süre faydalanması için verilmiş birer emanettir.

"Görmedin mi? Biz, kâfirlerin üzerine, kendilerini iyice (isyankârlığa) sevkeden şeytanları gönderdik." Şeytanlar o kâfirleri, her daim şerre ve bedbahtlığa sevk ederler, sürüklerler.

"Öyleyse onlar hakkında acele etme. Biz onlar için (günlerini) teker teker sayıyoruz." İnsanların rızıkları, ecelleri, içinde bulundukları şartlar ve ileride başlarına gelecek olanlar, her şey bir ölçüye ve hesaba göredir.

"Takva sahiplerini heyet halinde çok merhametli olan Allah'ın huzurunda topladığımız, günahkârları da susuz olarak cehenneme sürdüğümüz gün, Rahmân nezdinde söz ve izin alandan başkalarının şefaate güçleri yetmeyecektir." Muttakiler, birbirine ünsiyetleri ve sevinçleri artsın diye Allah'ın huzuruna beraberce sevk edileceklerdir. "Vefd" kelimesinde onurlandırma ve kutlama anlamı vardır. Günahkârlar da sanki suya götürülen sürü gibi sevk edileceklerdir. O gün onlar için şefaat söz konusu olmayacak ve şefaate malik olamayacaklardır. Ancak Allah'ın kendilerine şefaat vaadinde bulunduğu peygamberler, şehitler, sıddîklar da yine sadece Allah'ın izin verdiği kimselere şefat edeceklerdir.

"'Rahmân çocuk edindi' dediler. Hakikaten siz, pek çirkin bir şey ortaya attınız." Yani çok büyük bir suç işlediniz.

"O, bunların hepsini kuşatmış ve sayılarını tesbit etmiştir." Allah (c.c.) o iftirayı atan herkesi tek tek bilmekte ve hiçbirini gözden kaçırmamaktadır. Sanki burada Allah (c.c.) o günahkârlara şöyle sesleniyor: Allah'ın bir oğlu olduğuna dair iddianızın kaynağı nedir? Yüce Rabbimiz bu tür günah yüklü sözlerden münezzehtir.

"İman edip de iyi davranışlarda bulunanlara gelince, onlar için çok merhametli olan Allah, (gönüllerde) bir sevgi yaratacaktır." İman edenleri Allah (c.c.) kendisi sevdiği gibi bir de onların aralarında birbirlerine karşı sevgi ve muhabbet hissi yaratacaktır. Buradan anlıyoruz ki dünyadayken herhangi bir sebeple mümin kardeşiyle arasında problemi olanların o probleminin yerini o gün sevgi ve muhabbet alacaktır.

"(Resûlüm!) Biz Kur'ân'ı, sadece, onunla Allah'tan sakınanları müjdeleyesin ve şiddetle karşı çıkan bir topluluğu uyarasın diye senin dilinle (indirilip okutarak) kolaylaştırdık." "Şiddetle karşı çıkan bir topluluk" olarak bahsedilenler Kureyşlilerdir.

"Biz, onlardan önce nice nesilleri helâk ettik. Sen, onlardan herhangi birinden (bir varlık emâresi) hissediyor veya onlara ait cılız bir ses işitiyor musun?" ayetinde geçen "رِكْزًا» kelimesi, herhangi bir ses, demektir.

سُورَةُ طٰهٰ

20- TÂHÂ SÛRESİ

134. MECLİS: HZ. MÛSÂ (A.S.): RABBANÎ HAZIRLIK

135. MECLİS: HZ. MÛSÂ (A.S.) FİRAVUN'UN KARŞISINDA

136. MECLİS: HZ. MÛSÂ (A.S.) İSRAİLOĞULLARI İLE BİRLİKTE

137. MECLİS: HESAP VE CEZA GÜNÜ

138. MECLİS: İLK AHDİN HATIRLATILMASI VE SON TALİMATLAR

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

طٰهٰ ﴿١﴾ مَا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لِتَشْقٰى ﴿٢﴾ اِلَّا تَذْكِرَةً لِمَنْ يَخْشٰى ﴿٣﴾
تَنْزِيلًا مِمَّنْ خَلَقَ الْاَرْضَ وَالسَّمٰوَاتِ الْعُلٰى ﴿٤﴾ اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ
اسْتَوٰى ﴿٥﴾ لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ
الثَّرٰى ﴿٦﴾ وَاِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ فَاِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَاَخْفَى ﴿٧﴾ اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ
لَهُ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰى ﴿٨﴾ وَهَلْ اَتٰيكَ حَدِيثُ مُوسٰى ﴿٩﴾ اِذْ رَاٰ نَارًا فَقَالَ
لِاَهْلِهِ امْكُثُوٓا اِنِّى اٰنَسْتُ نَارًا لَعَلِّى اٰتِيكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ اَوْ اَجِدُ عَلَى النَّارِ
هُدًى ﴿١٠﴾ فَلَمَّآ اَتٰيهَا نُودِىَ يَا مُوسٰى ﴿١١﴾ اِنِّى اَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ
اِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٢﴾ وَاَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحٰى ﴿١٣﴾ اِنَّنِى
اَنَا اللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنَا فَاعْبُدْنِى وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ لِذِكْرِى ﴿١٤﴾ اِنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ
اَكَادُ اُخْفِيهَا لِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعٰى ﴿١٥﴾ فَلَا يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا مَنْ لَا
يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ فَتَرْدٰى ﴿١٦﴾ وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَا مُوسٰى ﴿١٧﴾ قَالَ
هِىَ عَصَاىَ اَتَوَكَّؤُا عَلَيْهَا وَاَهُشُّ بِهَا عَلٰى غَنَمِى وَلِىَ فِيهَا مَاٰرِبُ اُخْرٰى
﴿١٨﴾ قَالَ اَلْقِهَا يَا مُوسٰى ﴿١٩﴾ فَاَلْقٰيهَا فَاِذَا هِىَ حَيَّةٌ تَسْعٰى ﴿٢٠﴾ قَالَ خُذْهَا
وَلَا تَخَفْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا الْاُولٰى ﴿٢١﴾ وَاضْمُمْ يَدَكَ اِلٰى جَنَاحِكَ تَخْرُجْ
بَيْضَآءَ مِنْ غَيْرِ سُوٓءٍ اٰيَةً اُخْرٰى ﴿٢٢﴾ لِنُرِيَكَ مِنْ اٰيَاتِنَا الْكُبْرَى ﴿٢٣﴾ اِذْهَبْ
اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهُ طَغٰى ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِى صَدْرِى ﴿٢٥﴾ وَيَسِّرْ لِىٓ اَمْرِى
﴿٢٦﴾ وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِى ﴿٢٧﴾ يَفْقَهُوا قَوْلِى ﴿٢٨﴾ وَاجْعَلْ لِى وَزِيرًا مِنْ
اَهْلِى ﴿٢٩﴾ هٰرُونَ اَخِى ﴿٣٠﴾ اُشْدُدْ بِهٖٓ اَزْرِى ﴿٣١﴾ وَاَشْرِكْهُ فِىٓ اَمْرِى ﴿٣٢﴾
كَىْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا ﴿٣٣﴾ وَنَذْكُرَكَ كَثِيرًا ﴿٣٤﴾ اِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيرًا ﴿٣٥﴾
قَالَ قَدْ اُوتِيتَ سُؤْلَكَ يَا مُوسٰى ﴿٣٦﴾ وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً اُخْرٰى ﴿٣٧﴾

إِذْ أَوْحَيْنَآ إِلَىٰٓ أُمِّكَ مَا يُوحَىٰٓ ﴿٣٨﴾ أَنِ اقْذِفِيهِ فِى التَّابُوتِ فَاقْذِفِيهِ فِى
الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لِّى وَعَدُوٌّ لَّهُۥ ۚ وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً
مِّنِّى ۚ وَلِتُصْنَعَ عَلَىٰ عَيْنِىٓ ﴿٣٩﴾ إِذْ تَمْشِىٓ أُخْتُكَ فَتَقُولُ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ مَن
يَكْفُلُهُۥ ۖ فَرَجَعْنَٰكَ إِلَىٰٓ أُمِّكَ كَىْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ ۚ وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنَٰكَ
مِنَ الْغَمِّ وَفَتَنَّٰكَ فُتُونًا ۚ فَلَبِثْتَ سِنِينَ فِىٓ أَهْلِ مَدْيَنَ ثُمَّ جِئْتَ عَلَىٰ قَدَرٍ يَٰمُوسَىٰ ﴿٤٠﴾ وَٱصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِى ۚ ﴿٤١﴾

1. Tâ. Hâ.

2-3. Biz, Kur'an'ı sana, güçlük çekesin diye değil, ancak Allah'tan korkanlara bir öğüt olsun diye indirdik.

4. (Kur'an) yeri ve yüce gökleri yaratan Allah tarafından peyderpey indirilmiştir.

5. Rahmân, Arş'a istivâ etmiştir.

6. Göklerde, yerde ve ikisi arasında bulunan şeyler ile toprağın altında olanlar hep O'nundur.

7. Eğer sen, sözü açıktan söylersen, bilesin ki O, gizliyi de gizlinin gizlisini de bilir.

8. Allah, kendisinden başka ilâh olmayandır. En güzel isimler O'na mahsustur.

9. (Resûlüm!) Mûsâ (olayının) haberi sana ulaştı mı?

10. Hani o, bir ateş görmüş ve ailesine, "Bekleyin! Eminim ki bir ateş gördüm. Belki ondan size bir meşale getiririm veya ateşin yanında bir rehber bulurum" demişti.

11. Oraya vardığında kendisine (tarafımızdan), "Ey Mûsâ!" diye seslenildi:

12. "Muhakkak ki Ben, evet Ben senin Rabbinim! Hemen pabuçlarını çıkar! Çünkü sen kutsal vadi Tuvâ'dasın! "

13. "Ben seni seçtim. Şimdi vahyedilene kulak ver."

14. "Muhakkak ki Ben, yalnızca Ben Allah'ım. Benden başka ilâh yoktur. Bana kulluk et; Beni anmak için namaz kıl."

15. "Kıyamet günü mutlaka gelecektir. Herkes peşine koştuğu şeyin karşılığını bulsun diye neredeyse onu (kendimden) gizleyeceğim."

16. "Ona inanmayan ve nefsinin arzularına uyan kimseler sakın seni ondan (kıyamete inanmaktan) alıkoymasın; sonra mahvolursun!"

17. "Şu sağ elindeki nedir, ey Mûsâ?"

18. O, "Benim asamdır" dedi, "ona dayanırım, onunla davarlarıma yaprak silkelerim; benim ona başkaca ihtiyaçlarım da vardır."

19. Allah, "Yere at onu ey Mûsâ!" dedi.

20. Onu hemen yere attı. Bir de ne görsün, hızla sürünen bir yılan değil mi!

21. Allah buyurdu: "Al onu! Korkma! Biz onu şimdi ilk haline sokacağız."

22. "Bir de elini koltuğunun altına sok ki bir başka mucize olmak üzere o, kusursuz ve lekesiz beyazlıkta çıksın."

23. "Ta ki sana, (böylece) en büyük ayetlerimizden bazılarını gösterelim."

24. "Firavun'a git. Çünkü o iyice azdı."

25. Mûsâ, "Rabbim! dedi, yüreğime genişlik ver.

26. İşimi bana kolaylaştır.

27. Dilimden (şu) bağı çöz.

28. Ki sözümü anlasınlar.

29. Bana ailemden bir de vezir (yardımcı) ver,

30. Kardeşim Harun'u.

31. Onun sayesinde arkamı kuvvetlendir.

33. Böylece Seni bol bol tesbih edelim.

34. Ve çok çok analım Seni.

35. Şüphesiz Sen bizi görmektesin."

36. Allah, "Ey Mûsâ! dedi, istediğin sana verildi."

37. Andolsun Biz sana bir defa daha lütufta bulunmuştuk.

38. Bir zaman, vahyedilecek şeyi annene (şöyle) vahyetmiştik:

39. Mûsâ'yı sandığa koy; sonra onu denize (Nil'e) bırak; deniz onu kıyıya atsın da Benim düşmanım ve onun düşmanı olan biri onu alsın. (Ey Mûsâ! Sevilmen) ve Benim nezaretimde yetiştirilmen için sana kendimden sevgi verdim.

40. Hani, kız kardeşin gidip "Ona bakacak birini size bulayım mı?" diyordu. Böylece seni, gözü gönlü mutluluk dolsun ve üzülmesin diye annene geri verdik. Ve sen, birini öldürdün de seni endişeden kurtardık. Seni iyiden iyiye denemeden geçirdik. Bunun için yıllarca Medyen halkı arasında kaldın. Sonra takdire göre (bu makama) geldin ey Mûsâ!
41. Seni, kendim için elçi seçtim.

HZ. MÛSÂ (A.S.): RABBANÎ HAZIRLIK

Tâhâ Sûresi, sanki özel olarak Hz. Mûsâ (a.s.) hakkında nazil olmuştur. Özet bir şekilde hayatı aktarılmakta; onun farklı dönemlerinden ve karşılaştığı hadiselerden kesitler arka arkaya sıralanmaktadır. Hz. Mûsâ (a.s.) kıssasının, Kur'ân-ı Kerim'de ele alınan peygamber kıssaları içinde en çok öne çıkanı, en çok zikredileni ve en çok tekrarlananı olduğunu tekrar hatırlatmak yerinde olacaktır.

Bu bölümde, bu değerli nebinin hayatının ilk aşaması paylaşılmaktadır. Bu da eğitim ve hazırlık aşamasıdır. Bu bölümü şu şekilde özetlemek mümkündür:

Birincisi: Kur'ân, sûreye bu kıssanın kaynağının güvenilirliğini vurgulayarak başlamıştır: *"(Kur'an,) yeri ve yüce gökleri yaratan Allah tarafından peyderpey indirilmiştir. Rahmân, Arş'a istivâ etmiştir. Göklerde, yerde ve ikisi arasında bulunan şeyler ile toprağın altında olanlar hep O'nundur."* Bizlere bu kıssayı aktaran Kur'ân, sırları ve en gizli durumları bilen; göklerin, yerin ve aralarında bulunanların sahibi olan Allah tarafından gönderilmiş bir kitaptır. Bu giriş, Kur'ân'ın bu kıssada ele aldığı büyük ve azametli hadiselere gayet münasip bir giriş olarak gelmiştir.

İkincisi: Bu bölümde Hz. Mûsâ kıssasının en parlak hadisesiyle başlanmaktadır: *"Hani o, bir ateş görmüş ve ailesine, 'Bekleyin! Eminim ki bir ateş gördüm. Belki ondan size bir meşale getiririm veya ateşin yanında bir rehber bulurum' demişti. Oraya vardığında kendisine (tarafımızdan), 'Ey Mûsâ! diye seslenildi: Muhakkak ki Ben, evet Ben senin Rabbinim! Hemen pabuçlarını çıkar! Çünkü sen kutsal vadi Tuvâ'dasın!'"*

Bu öyle bir hadisedir ki aklını kullanıp düşünebilen herkese düşen, ürperti ve huşû içinde durup bu olayı düşünmesi, imkân ve gücünün sınırlarını aşmaya kalkışan beşer aklının çaresizliğinin şuuruna varmasıdır. Zira bu hadise, aklın hayal edemeyeceği ve künhünü kavrayamayacağı bir mahiyette, semanın yeryüzüyle buluşma, iletişim kurma anıdır. İnsana düşen tek şey bu habere teslim olmaktır. Zira bu hadise akabinde, yeryüzünde apaçık ayetler ve düşmanı perişan eden mucizeler ortaya çıkmıştır.

Üçüncüsü: Kur'ân, bu büyük hadisenin hikmetini kesin olarak açıklamıştır: *"Ben seni seçtim. Şimdi vahyedilene kulak ver."* Ardından bu bölümün sonunda bu hikmet bir kez daha vurgulamıştır: *"Seni kendim için elçi seçtim."* Hz. Mûsâ'nın (a.s.) bu vazifeyle seçilmesi, özel bir seçimdir. Hz. Mûsâ'nın (a.s.) tasviriyle sûreye başlanması, beşer tarihinin bu çetin merhalesinde Allah'ın, önemli rol oynamak için seçtiği bu şahsiyetin niteliklerini açıklamak içindir.

Burada Musevî risaletin, kapsam, önem ve hareket biçimi açısından Muhammedî risalete en yakın risalet olduğuna işaret etmek yerinde olacaktır. Lakin Muhammedî risalet kıyamete kadar devam edecek olan evrensel niteliklere haizdir. Herhangi bir mekân veya zamanla sınırlı değildir. Onun son risalet olması, kıyamete kadar geçerli ve uygulamaya elverişli olmasını gerektirmektedir.

Dördüncüsü: Sahne, Hz. Mûsâ'nın (a.s.) iman, ibadet, sâlih amel, istikamet ve bütün bu hususlarda sabır ve sebat gibi niteliklerle donatılarak hazırlandığı gerçeğinin vurgulanmasıyla başlamıştır: *"Muhakkak ki Ben, yalnızca Ben Allah'ım. Benden başka ilâh yoktur. Bana kulluk et; Beni anmak için namaz kıl. Kıyamet günü mutlaka gelecektir. Herkes peşine koştuğu şeyin karşılığını bulsun diye neredeyse onu (kendimden) gizleyeceğim. Ona inanmayan ve nefsinin arzularına uyan kimseler sakın seni ondan (kıyamete inanmaktan) alıkoymasın; sonra mahvolursun!"* Bu üç ayet, saf tevhid inancını; ahiret gününe, yani hesap ve ceza gününe iman etmeyi; ibadet, namaz ve zikir için gayret göstermeyi; dosdoğru yolda sebat etmeyi; sapkınlığa ve çirkinliğe karşı dik durmayı içermektedir. Bunlar öncelikli değerler olup Yüce Allah, bu mübarek şahsiyeti bu kriterler çerçevesinde seçmiştir.

Beşincisi: Allah, Hz. Mûsâ'yı (a.s.) Firavun karşısında yükleneceği büyük vazife için hazırlamıştır. O, hikmeti gereği Hz. Mûsâ'nın (a.s.) kalbine sebat verecek, Firavun ve yönetiminin karşısında delillerini ispat edecek mucizeler göstermesini sağlamıştır: *"'Şu sağ elindeki nedir ey Mûsâ?' O, 'Benim asamdır' dedi, 'ona dayanırım, onunla davarlarıma yaprak silkelerim; benim ona başkaca ihtiyaçlarım da vardır.' Allah, 'Yere at onu ey Mûsâ!' dedi. Onu hemen yere attı. Bir de ne görsün, hızla sürünen bir yılan değil mi! Allah buyurdu: 'Al onu! Korkma! Biz onu şimdi ilk haline sokacağız. Bir de elini koltuğunun altına sok ki bir başka mucize olmak üzere o, kusursuz ve lekesiz beyazlıkta çıksın. Ta ki sana, (böylece) en büyük ayetlerimizden bazılarını gösterelim.'"*

Altıncısı: Bütün bu hazırlıklardan sonra nihaî talimat gelmiştir: *"Firavun'a git. Çünkü o iyice azdı."*

Yedincisi: Söz konusu talimatı alan Hz. Mûsâ (a.s.), bu büyük sorumluluk karşısında ne yapacağına dair tefekküre dalmış, bu önemli vazifeyi yerine getirmek için gerekli gördüğü ihtiyaçları ve araçları, nitelikleriyle birlikte talep etmeye başlamıştır: *"Mûsâ, 'Rabbim! dedi, yüreğime genişlik ver. İşimi bana kolaylaştır. Dilimden (şu) bağı çöz. Ki sözümü anlasınlar. Bana ailemden bir de vezir (yardımcı) ver, kardeşim Harun'u. Onun sayesinde arkamı kuvvetlendir.'"*

Bu ayetler, tamamıyla davetçiyi hazırlamaya yönelik bir dua olarak görülmektedir: Yüreği genişleten psikolojik hazırlık, dildeki bağı çözen ve sağlam kavrayışı gerçekleştiren beyanî ve ilmî kabiliyet, sorumluluğu paylaşıp omuz verecek, emin ve samimi bir kardeş ve son olarak bu risaletin ve bu hitabın kaynağıyla daimî iletişim: *"Böylece Seni bol bol tesbih edelim. Ve çok çok analım Seni."*

Sekizincisi: Allah, Hz. Mûsâ'ya (a.s.), ihtiyaçlarını gidereceğini ve taleplerine icabet edeceğini açıkça ifade etmiştir: *"Allah, 'Ey Mûsâ! dedi, istediğin sana verildi.'"* Bu ayetlerde, Allah'a iltica etmenin ve O'ndan istemenin önemi vurgulanmakta, bu yolda, yani davet ve nebevî miras sürdürme yolunda yürüyen herkesin bunu model almasının gerekliliğine işaret edilmektedir.

Dokuzuncusu: Kur'ân bu büyük hadiseden evvel, erkenden başlatılan hazırlık aşamalarını tekrar hatırlatmaktadır. Kur'ân bu hadiseyi

ani ve rastgele sunmak yerine belli bir düzen ve sıralama ile sunmaktadır: *"Andolsun Biz sana bir defa daha lütufta bulunmuştuk. Bir zaman, vahyedilecek şeyi annene (şöyle) vahyetmiştik: Mûsâ'yı sandığa koy; sonra onu denize (Nil'e) bırak; deniz onu kıyıya atsın da Benim düşmanım ve onun düşmanı olan biri onu alsın. (Ey Mûsâ! Sevilmen) ve Benim nezaretimde yetiştirilmen için sana kendimden sevgi verdim. Hani, kız kardeşin gidip 'Ona bakacak birini size bulayım mı?' diyordu. Böylece seni, gözü gönlü mutluluk dolsun ve üzülmesin diye annene geri verdik. Ve sen, birini öldürdün de seni endişeden kurtardık. Seni iyiden iyiye denemeden geçirdik. Bunun için yıllarca Medyen halkı arasında kaldın. Sonra takdire göre (bu makama) geldin ey Mûsâ!"*

Bu ayetler Hz. Mûsâ'nın (a.s.) hayatını, doğumundan sandığa konulup denize atıldıktan sonra annesine iade edilmesine, Firavun yönetiminin onu bulmasına, Yüce Allah'ın onu öldürülmekten kurtarmasına, saraylarında yetişmesi için onlara tekrar göndermesine, İsrailoğulları'ndan birinin yardım talep etmesi üzerine Firavun taraftarlarından birini öldürmesine ve cezalandırılma endişesiyle Medyen'e gitmek üzere Mısır'dan çıkmasına kadar özet bir şekilde aktarmıştır. Medyen'de sâlih kulun kızıyla evlenmiş, Allah'ın uygun gördüğü süre kadar burada kalmış, ardından ailesiyle birlikte yola çıkmış, yolculuklarına devam ederken bir ateş görmüştür. İşte bu aşama, sûrenin başındaki bölümün ikinci aşamasına tekabül etmektedir.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Tâ. Hâ." lafzının Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'in (s.a.s.) isimlerinden biri olması zannıyla yeni doğan çocuklara "Tâhâ" isminin verilmesi yaygın bir âdettir. Doğru olan görüş, bunun hurûf-i mukatta'a'dan biri olmasıdır. Bu mevzuyu, Bakara Sûresi'nin başında detaylı bir şekilde aktarmıştık.

"Biz, Kur'an'ı sana, güçlük çekesin diye indirmedik." Aksine bu Kur'ân, kapsayıcı ve tam bir rahmettir: *"(Resûlüm!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik."*[8] ayeti, din adına aşırılığa kaçan ve in-

[8] Enbiyâ 21/107.

sanlara şiddetle yaklaşan davetlerin, bâtıl ve kabul edilemez olduğuna işaret etmektedir.

"Rahmân, Arş'a istivâ etmiştir." ayetinde geçen *"istivâ,"* Allah'ın büyüklüğüne, ulviyetine ve yüceliğine layık olan; Arş'a ve Arş dışında kâinattaki hiçbir şeye muhtaç olmayan bir istivâdır. İstivâ, bildirildiği şekliyle iman ettiğimiz, lakin niteliklerine ve biçimine vakıf olamadığımız gaybî haberlerdendir. Çünkü akıl, bunu kavrayacak imkana sahip değildir. Bu arada bize düşen, bu meselenin bize bildirilme gayesini düşünmektir. Bu da Allah'ın kendilerine ihsanda bulunduğu kimseler için kolay bir gayedir. Buna göre Kur'ân, mülk, güç, büyüklük ve mutlak yücelik sahibi Allah tarafından kâmil manada vahyedilmiştir. Ayetin işaret ettiği bu gaye bizim için yeterlidir, neticesi olmayan cedellerden aklımızı ve kalbimizi muhafaza etmemiz gerekir.

Altıncı ayetteki (الثَّرٰى), "toprak" demektir.

"Eminim ki bir ateş gördüm." buyruğunda, uzakta bir ateş görmesinin onu umuda sevk ettiği görülmektedir. Çünkü Hz. Mûsâ'nın (a.s.), o ıssız gecede ateşe ihtiyacı vardı.

"Belki ondan size bir meş'ale getiririm." Ondan bir kor veya ateş parçası alıp gelirim.

"Oraya vardığında kendisine (tarafımızdan), 'Ey Mûsâ! diye seslenildi: Muhakkak ki Ben, evet Ben senin Rabbinim!'" Hz. Mûsâ (a.s.), Allah'ın kelamını vasıtasız olarak ve Yüce Allah'ın şanına uygun bir nitelikte duymuştur. Burada söylenecek söz, Yüce Allah'ın Arş'a istivâ etme meselesini açıklarken söylediğimiz söz gibidir. Bu ayet de iman edip kendisinden dersler ve ibretler çıkardığımız haberler vermektedir. İnsan, bunların esasını ve niteliğini kavrayacak kapasitede değildir. Allahu a'lem.

"Çünkü sen kutsal vadi Tuvâ'dasın!" ayetindeki *"Tuvâ,"* vadi ismi; *"kutsal"* ise "pâk" demektir.

"Beni anmak için namaz kıl." Buna göre namaz, Allah'ı anmaktır. Namazın fonksiyonu da kalbin tevhide dair gerçekleri ve imanın esaslarını hatırlamasını sağlamaktır. Buna göre etkin iman, aktif ve hazır

bulunan iman demektir. Etkin namaz da bu imanı fiile dökmeye hazırlayan ve aktif hale getiren namazdır.

"Neredeyse onu (kıyameti) gizleyeceğim." Allah kıyametin hakikatini bize öğretti, şartlarını ve öncüllerini de haber verdi, ancak ardından da gerçekleşeceği ânı bizden gizledi. Aslında Yüce Allah onu tamamıyla gizlemedi, tamamıyla görünür de kılmadı. Bunda, derin düşünen insanlara kapalı gelmeyen ve pratiğe dönük anlamlı hikmetler bulunmaktadır.

On altıncı ayetteki (فَتَرْدٰى), *"helak olursun"* manasına gelir.

"Biz onu şimdi ilk haline sokacağız." Tekrar asayı eski haline döndüreceğiz.

"Bir de elini kanatlarının altına sok." Onu koltuk altına sok. Bu ayette geçen *"kanat"* kelimesi esasında kuşlar için kullanılmaktadır. Burada istiare olarak gelmesi, o hâli kanatlarını kapatan kuşların haline benzetmek içindir.

"Kusursuz ve lekesiz beyazlıkta çıksın." Lekesiz, güzel ve bembeyaz bir renge bürünerek parıldayacaktır. Hâlbuki alaca hastalığı vb. durumlarda cildin sadece bazı yerleri leke leke beyaza bürünmektedir.

"Firavun'a git." ayeti, davetçinin, davete muhtaç insanlara Allah'ın mesajını tebliğ etmekten ve onlara ulaştırmaktan sorumlu olduğuna delil teşkil etmektedir. Bu vazife, davette bulunan ile davet edilen kişinin kimliğine ve konumuna bakılmaksızın yerine getirilmelidir.

"Dilimden (şu) bağı çöz ki sözümü anlasınlar." duası, akıcı ve etkileyici konuşmanın davetçi için ne kadar önemli olduğuna ve davet ettiği insanların dilini ve düşünce dünyasını bilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

"Bana ailemden bir de vezir (yardımcı) ver." ayetinde geçen "vezir," "müâzir," yani *"yardımcı ve destekleyici"* anlamına gelir.

"Onun sayesinde arkamı kuvvetlendir." Arkamı, yani sırtımı destekle. Nitekim Araplar, kardeş için "sırt kemeri" ifadesini kullanmışlardır.

"Böylece Seni bol bol tesbih edelim. Ve çok çok analım Seni." buyruğunda tesbihin zikirden önce gelmesinin sebebi, tesbihin ilim ve marifet manasını içermesidir. Zira tesbih, Allah'ı, O'na yakışmayan her

şeyden tenzih etmektir. Buna göre ilim de zikirden önce gelir. Çünkü ilim olmaksızın zikirde bulunan kişi, neyi zikrettiğini, nasıl zikretmesi gerektiğini ve zikirden nasıl faydalanması gerektiğini anlayamaz.

"Bir zaman, vahyedilecek şeyi annene vahyetmiştik." Kesin seviyesindeki ilhamla ona ilham ettik.

"Mûsâ'yı sandığa koy." Odun tahtalarından yapılan sandığa yerleştir.

"Sonra onu denize bırak." Sandığı, içindeki bebekle birlikte denize bırak.

"Hani, kız kardeşin gidip..." Nereye vardığını ve kimin eline geçtiğini anlayıncaya kadar sandığı takip etti.

"'Ona bakacak birini size bulayım mı?' diyordu." Mûsâ, annesi dışındaki kadınları emmeyince ablası sanki onlara nasihatte bulunurcasına böyle dedi.

"Annene geri verdik." Kıssanın bu kısmı özet olarak ifade edilmiştir. Zira onun ablası, Mûsâ'ya kefil olacak birini teklif etmiştir. Siyaktan anlaşıldığı üzere ablası, onun annesiyle buluşması meselesinde onları ikna etmiş, başarılı olmuştur.

"Seni iyiden iyiye denemeden geçirdik." Zihninin arınması, kalbinin pâk olması, Allah'a yönelişinin güçlü olması ve sınamanın istikamet üzere olması için seni çok sayıda imtihandan geçirdik.

"Seni, kendim için elçi seçtim." Bu, lisanın anlatmaktan aciz kaldığı bir makamdır. Ey Mûsâ Peygamber, sana ve Efendimiz Hz. Muhammed'e salât ve selâm olsun.

اِذْهَبْ اَنْتَ وَاَخُوكَ بِاٰيَاتِى وَلَا تَنِيَا فِى ذِكْرِىْ ﴿٤٢﴾ اِذْهَبَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهُ
طَغٰى ﴿٤٣﴾ فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ اَوْ يَخْشٰى ﴿٤٤﴾ قَالَا رَبَّنَآ اِنَّنَا
نَخَافُ اَنْ يَفْرُطَ عَلَيْنَآ اَوْ اَنْ يَطْغٰى ﴿٤٥﴾ قَالَ لَا تَخَافَآ اِنَّنِى مَعَكُمَآ اَسْمَعُ
وَاَرٰى ﴿٤٦﴾ فَأْتِيَاهُ فَقُولَآ اِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ فَاَرْسِلْ مَعَنَا بَنِٓى اِسْرَآءِيلَ وَلَا
تُعَذِّبْهُمْ قَدْ جِئْنَاكَ بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكَ وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى ﴿٤٧﴾ اِنَّا
قَدْ اُوحِىَ اِلَيْنَآ اَنَّ الْعَذَابَ عَلٰى مَنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰى ﴿٤٨﴾ قَالَ فَمَنْ رَبُّكُمَا يَا
مُوسٰى ﴿٤٩﴾ قَالَ رَبُّنَا الَّذِى اَعْطٰى كُلَّ شَىْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدٰى ﴿٥٠﴾ قَالَ فَمَا
بَالُ الْقُرُونِ الْاُولٰى ﴿٥١﴾ قَالَ عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّى فِى كِتَابٍ لَا يَضِلُّ رَبِّى وَلَا
يَنْسَى ﴿٥٢﴾ اَلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ مَهْدًا وَسَلَكَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا وَاَنْزَلَ مِنَ
السَّمَآءِ مَآءً فَاَخْرَجْنَا بِهٖٓ اَزْوَاجًا مِنْ نَبَاتٍ شَتّٰى ﴿٥٣﴾ كُلُوا وَارْعَوْا اَنْعَامَكُمْ
اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِاُولِى النُّهٰى ﴿٥٤﴾ مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا
نُخْرِجُكُمْ تَارَةً اُخْرٰى ﴿٥٥﴾ وَلَقَدْ اَرَيْنَاهُ اٰيَاتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَاَبٰى ﴿٥٦﴾ قَالَ
اَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا مِنْ اَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يَا مُوسٰى ﴿٥٧﴾ فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِثْلِهٖ
فَاجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَا نُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلَآ اَنْتَ مَكَانًا سُوًى ﴿٥٨﴾ قَالَ
مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّينَةِ وَاَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى ﴿٥٩﴾ فَتَوَلّٰى فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهُ
ثُمَّ اَتٰى ﴿٦٠﴾ قَالَ لَهُمْ مُوسٰى وَيْلَكُمْ لَا تَفْتَرُوا عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا فَيُسْحِتَكُمْ
بِعَذَابٍ وَقَدْ خَابَ مَنِ افْتَرٰى ﴿٦١﴾ فَتَنَازَعُوٓا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ وَاَسَرُّوا النَّجْوٰى
﴿٦٢﴾ قَالُٓوا اِنْ هٰذَانِ لَسَاحِرَانِ يُرِيدَانِ اَنْ يُخْرِجَاكُمْ مِنْ اَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِمَا
وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ الْمُثْلٰى ﴿٦٣﴾ فَاَجْمِعُوا كَيْدَكُمْ ثُمَّ ائْتُوا صَفًّا وَقَدْ اَفْلَحَ
الْيَوْمَ مَنِ اسْتَعْلٰى ﴿٦٤﴾ قَالُوا يَا مُوسٰٓى اِمَّآ اَنْ تُلْقِىَ وَاِمَّآ اَنْ نَكُونَ اَوَّلَ مَنْ
اَلْقٰى ﴿٦٥﴾ قَالَ بَلْ اَلْقُوا فَاِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ اِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ

أَنْ تَسْعٰى ﴿٦٦﴾ فَأَوْجَسَ فِي نَفْسِهٖ خِيفَةً مُوسٰى ﴿٦٧﴾ قُلْنَا لَا تَخَفْ إِنَّكَ
أَنْتَ الْأَعْلٰى ﴿٦٨﴾ وَأَلْقِ مَا فِي يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا إِنَّمَا صَنَعُوا كَيْدُ
سَاحِرٍ وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَتٰى ﴿٦٩﴾ فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سُجَّدًا قَالُوا آمَنَّا
بِرَبِّ هٰرُونَ وَمُوسٰى ﴿٧٠﴾ قَالَ آمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي
عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ فِي
جُذُوعِ النَّخْلِ وَلَتَعْلَمُنَّ أَيُّنَا أَشَدُّ عَذَابًا وَأَبْقٰى ﴿٧١﴾ قَالُوا لَنْ نُؤْثِرَكَ عَلٰى
مَا جَاءَنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالَّذِي فَطَرَنَا فَاقْضِ مَا أَنْتَ قَاضٍ إِنَّمَا تَقْضِي هٰذِهِ
الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ﴿٧٢﴾ إِنَّا آمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطَايَانَا وَمَا أَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ
مِنَ السِّحْرِ وَاللّٰهُ خَيْرٌ وَأَبْقٰى ﴿٧٣﴾ إِنَّهُ مَنْ يَأْتِ رَبَّهُ مُجْرِمًا فَإِنَّ لَهُ جَهَنَّمَ لَا
يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيٰى ﴿٧٤﴾ وَمَنْ يَأْتِهِ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ الصَّالِحَاتِ فَأُولٰئِكَ
لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْعُلٰى ﴿٧٥﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ
فِيهَا وَذٰلِكَ جَزَاءُ مَنْ تَزَكّٰى ﴿٧٦﴾

42. Sen ve kardeşin birlikte ayetlerimi götürün. Beni anmayı ihmal etmeyin.

43. Firavun'a gidin. Çünkü o iyiden iyiye azdı.

44. Ona yumuşak söz söyleyin. Belki o, aklını başına alır veya korkar.

45. Dediler ki: Rabbimiz! Doğrusu biz, onun bize aşırı derecede kötü davranmasından yahut iyice azmasından endişe ediyoruz.

46. Buyurdu ki: Korkmayın, çünkü Ben sizinle beraberim; işitir ve görürüm.

47. Haydi, ona gidin de deyin ki: Biz, senin Rabbinin elçileriyiz. İsrailoğullarını hemen bizimle birlikte gönder; onlara eziyet etme! Biz, senin Rabbinden bir ayet getirdik. Kurtuluş, hidayete uyanlarındır.

48. Hakikaten bize vahyolundu ki: (Peygamberleri) yalanlayan ve yüz çevirenlere azap edilecektir.

49. Firavun, "Rabbiniz de kimmiş ey Mûsâ?" dedi.

50. O da "Bizim Rabbimiz, her şeye hilkatini (varlık ve özelliğini) veren, sonra da doğru yolu gösterendir" dedi.

51. Firavun, "Öyleyse, önceki milletlerin hali ne olacak?" dedi.

52. Mûsâ, "Onlar hakkındaki bilgi, Rabbimin yanında bir kitapta bulunur. Rabbim ne yanılır ne de unutur" dedi.

53. O, yeri size beşik yapan ve onda size yollar açan, gökten de su indirendir. Onunla biz çeşitli bitkilerden çiftler çıkardık.

54. Yiyiniz; hayvanlarınızı otlatınız. Şüphesiz bunda akıl sahipleri için (Allah'ın kudretine) işaretler vardır.

55. Sizi ondan (topraktan) yarattık; yine sizi oraya döndüreceğiz ve bir kez daha sizi ondan çıkaracağız.

56. Andolsun Biz ona (Firavun'a) bütün (bu) delillerimizi gösterdik; yine de yalanladı ve diretti.

57. Dedi ki: Bizi, yaptığın büyüyle yurdumuzdan çıkarasın diye mi geldin ey Mûsâ?

58. Öyleyse muhakkak surette biz de sana, aynen onun gibi bir büyü getireceğiz. Şimdi sen, seninle bizim aramızda, ne senin ne de bizim muhalefet etmeyeceğimiz uygun bir yerde buluşma zamanı ayarla.

59. Mûsâ, "Buluşma zamanınız, bayram günü, kuşluk vaktinde insanların toplanma zamanı olsun" dedi.

60. Bunun üzerine Firavun dönüp gitti. Hilesini (sihirbazlarını) topladı; sonra geri geldi.

61. Mûsâ onlara, "Yazık size! dedi, Allah hakkında yalan uydurmayın! Sonra O, bir azap ile kökünüzü keser! İftira eden, muhakkak perişan olur.

62. Bunun üzerine onlar, durumlarını aralarında tartıştılar; gizli gizli fısıldaştılar.

63. Şöyle dediler: "Bu ikisi, muhakkak ki sihirleriyle sizi yurdunuzdan çıkarmak ve sizin örnek yolunuzu ortadan kaldırmak isteyen iki sihirbazdırlar sadece."

64. "Öyleyse hilenizi kurun; sonra sıra halinde gelin! Muhakkak ki bugün, üstün gelen kazanmıştır."

65. Dediler ki: "Ey Mûsâ! Ya sen at veya önce atan biz olalım."

66. "Hayır, siz atın" dedi. Bir de baktı ki büyüleri sayesinde ipleri ve sopaları, kendisine gerçekten koşuyor gibi görünüyor.
67. Mûsâ, birden içinde bir korku duydu.
68. "Korkma! dedik, üstün gelecek olan kesinlikle sensin."
69. "Sağ elindekini at da onların yaptıklarını yutsun. Yaptıkları, sadece bir büyücü hilesidir. Büyücü ise nereye varsa (ne yapsa) iflah olmaz."
70. Bunun üzerine sihirbazlar secdeye kapandılar; "Harun'un ve Mûsâ'nın Rabbine iman ettik" dediler.
71. (Firavun) Şöyle dedi: "Ben size izin vermeden önce ona inandınız öyle mi! Hakikat şu ki o, size büyü öğreten ulunuzdur. Şimdi elleriniz ile ayaklarınızı tereddüt etmeden çaprazlama keseceğim ve sizi hurma dallarına asacağım! Böylece, hangimizin azabının daha şiddetli ve sürekli olduğunu iyice anlayacaksınız."
72. Dediler ki: "Seni, bize gelen açık açık mucizelere ve bizi yaratana tercih edemeyiz. Öyleyse yapacağını yap! Sen, ancak bu dünya hayatında hükmünü geçirebilirsin."
73. "Bize, hatalarımızı ve senin bize zorla yaptırdığın büyüyü bağışlaması için Rabbimize iman ettik. Allah hem daha hayırlı hem daha bâkidir."
74. Şurası muhakkak ki kim Rabbine günahkâr olarak varırsa, cehennem sırf onun içindir. O ise orada ne ölür ne de yaşar!
75. Kim de iyi davranışlarda bulunmuş bir mümin olarak O'na varırsa, üstün dereceler işte sırf bunlar içindir.
76. İçinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan Adn cennetleri! İşte arınanların mükâfatı budur.

HZ. MÛSÂ (A.S.), FİRAVUN'UN KARŞISINDA

Hazırlık aşaması sonrası ve kardeşi Harun'un ona destek olmasına dair talebin kabulü akabinde kıssanın ikinci merhalesi başlamıştır. Bu aşama, Hz. Mûsâ ile Firavun'un tarihî karşılaşması aşamasıdır. Şöyle ki:

Birincisi: Bu merhalede, Firavun'la karşılaşmaları öncesinde, Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn'a son Rabbanî talimatlar verilmiştir: *"Sen ve kardeşin birlikte ayetlerimi götürün. Beni anmayı ihmal etmeyin. Firavun'a*

gidin. Çünkü o iyiden iyiye azdı. Ona yumuşak söz söyleyin. Belki o, aklını başına alır veya korkar." Bu talimatlar şunları içermektedir: Firavun'a ve çevresinde bulunanlara karşı delil olmak üzere Allah'ın gönderdiği ayetler ve mucizelerle silahlanmak, Allah'ı çokça anarak ve O'nunla kopmaz bir bağ kurarak manevî azık edinmek, kalbi yumuşasın diye Firavun ile yumuşak sözle iletişime geçmek. Bunlardan kavl-i leyyin, yani yumuşak söz, kabul ettirmeye en uygun ve diyalog kurmada en etkili olan üslûptur. Bu üslûp, insanlara hitap eden ve onlarla iletişim kuran davetçi için olmazsa olmaz kriterlerden biridir.

İkincisi: Hz. Mûsâ (a.s.) ve Hz. Hârûn (a.s.), Firavun'dan endişe ettiklerini açıkça ifade etmişlerdir: *"Dediler ki: 'Rabbimiz! Doğrusu biz, onun bize aşırı derecede kötü davranmasından yahut iyice azmasından endişe ediyoruz.'"* Bu endişe, beşerin davranışlarında görülen doğal bir korku olup onlar için bir kusur ve eksiklik değildir. Tam aksine, övgüye değer bir durumdur. Zira onlar Yaratıcı'nın huzurunda zaaflarını itiraf etmiş, O'ndan yardım ve destek istemişlerdir. Bunun üzerine Yüce Allah'ın her ikisini rahatlatan şu cevabı gelmiştir: *"Korkmayın, çünkü Ben sizinle beraberim; işitir ve görürüm."*

Üçüncüsü: Hz. Mûsâ (a.s.) ve Hz. Hârûn'un (a.s.) Firavun'a mesajı, kısaca şu iki hususu içermektedir: İşkencelere maruz kalan İsrailoğulları'nın serbest bırakılması ve onların kendileriyle birlikte çıkmalarına izin verilmesi: *"İsrailoğullarını hemen bizimle birlikte gönder; onlara eziyet etme!"* Ardından da Firavun'a en büyük hakikatler ve insanların akıbeti hatırlatılmıştır: *"Kurtuluş, hidayete uyanlarındır." "(Peygamberleri) yalanlayan ve yüz çevirenlere azap edilecektir."*

Dördüncüsü: Onlarla ciddi ve çetin bir tartışma başlatmak üzere Firavun, onların mesajlarını dinlemiş, sonra da şunu sormuştur: *"Rabbiniz de kimmiş ey Mûsâ?"* Hz. Mûsâ da ona şöyle cevap vermiştir: *"Bizim Rabbimiz, her şeye hilkatini (varlık ve özelliğini) veren, sonra da doğru yolu gösterendir."* Firavun, ikinci sorusunu sormuştur: *"Öyleyse önceki milletlerin hali ne olacak?"* Hz. Mûsâ ise *"Onlar hakkındaki bilgi, Rabbimin yanında bir kitapta bulunur. Rabbim ne yanılır ne de unutur"* diyerek cevap vermiş ve ardından da Yüce Allah'ın sıfatlarını ve bu evrene tanıklık eden eserlerini detaylıca beyan etmiştir: *"O, yeri*

size beşik yapan ve onda size yollar açan, gökten de su indirendir. Onunla Biz çeşitli bitkilerden çiftler çıkardık."

Firavun, itham yöntemine ve aba altından sopa göstermeye başlamıştır: *"Dedi ki: Bizi, yaptığın büyüyle yurdumuzdan çıkarasın diye mi geldin ey Mûsâ? Öyleyse muhakkak surette biz de sana, aynen onun gibi bir büyü getireceğiz. Şimdi sen, seninle bizim aramızda, ne senin ne de bizim muhalefet etmeyeceğimiz uygun bir yerde buluşma zamanı ayarla."* Görünen o ki Firavun'un bu üslûba başvurması, Hz. Mûsâ'nın (a.s.) açıkça deliller getirip Allah'ın ihsan ettiği mucizeleri göstermesinden sonra olmuştur. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'deki başka ayetlerde bu husus açıklanmaktadır.

Hz. Mûsâ (a.s.) onun bu meydan okumasına, karşılaşmanın gününü, saatini ve keyfiyetini de belirleyerek cevap vermiştir: *"Mûsâ, 'Buluşma zamanınız, bayram günü, kuşluk vaktinde insanların toplanma zamanı olsun' dedi."*

Beşincisi: Firavun, tüm planları yaparak sihirbazlarını toplamıştır. Şimdi yeni ve daha etkileyici bir gösteri başlayacaktır. Sahnenin bir tarafında Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn, diğer tarafında ise Firavun'un sihirbazları. Bu gösteri, Firavun'un, ordusunun, taraftarlarının ve geniş halk kitlelerinin huzurunda gerçekleşecektir. Sihirbazlar topluluğu ile kendilerine eşlik edenler arasında gerçekleşen istişare neticesinde Hz. Mûsâ'ya tercih hakkı vermek istemişlerdir: *"Dediler ki: Ey Mûsâ! Ya sen at veya önce atan biz olalım."* Aslında bu tercih, tepeden bakmanın ve güç gösterisi yapmanın işaretidir. Bu sözleriyle sanki bu müsabakanın kendileri açısından basit, önemsiz ve yok hükmünde olduğunu ima etmişlerdir.

Hz. Mûsâ (a.s.) bunun üzerine onlara şöyle cevap vermiştir: *"Hayır, siz atın."* Belki de Hz. Mûsâ (a.s.), onların hünerlerini görme arzusundaydı. Bu strateji, bütün karşılaşmalarda esas alınması gereken önemli bir metottur. Hususi olarak da Hz. Mûsâ'nın daha önceden iletişim kurmadığı o sihirbazları tanıması açısından önemlidir. Sihirbazlar da tereddüt etmeksizin ellerindekini ortaya atmışlardır: *"Bir de baktı ki büyüleri sayesinde ipleri ve sopaları, kendisine gerçekten koşuyor gibi görünüyor."*

Hz. Mûsâ (a.s.), beşer olması hasebiyle ve bu konuda tecrübesi olmadığından içinde bir korku hissetti: *"Mûsâ, birden içinde bir korku duydu. 'Korkma! dedik, üstün gelecek olan kesinlikle sensin. Sağ elindekini at da onların yaptıklarını yutsun.'"* İşte o esnada sihirbazlar ilk sarsıntıyı yaşadılar. Çünkü sihri ve çeşitlerini en iyi bilenler onlardı. Onlar Hz. Mûsâ'nın (a.s.) elindekinin, bildikleri sihirle alakasının olmadığını kesin olarak kavramışlardı. Şüphesiz ki o sihir değildi ve sihre de benzemiyordu: *"Bunun üzerine sihirbazlar secdeye kapandılar; 'Harun'un ve Mûsâ'nın Rabbine iman ettik' dediler."*

Altıncısı: Burada sahne değişmiş, kalabalığın önünde yapılan kutlama ve güç gösterisi, yerini öfke ve zulme bırakmış, bâtılın gerçek yüzü ortaya çıkmıştır: *"(Firavun) şöyle dedi: Ben size izin vermeden önce ona inandınız öyle mi! Hakikat şu ki o, size büyü öğreten ulunuzdur. Şimdi elleriniz ile ayaklarınızı tereddüt etmeden çaprazlama keseceğim ve sizi hurma dallarına asacağım! Böylece, hangimizin azabının daha şiddetli ve sürekli olduğunu iyice anlayacaksınız."*

Lakin sihirbazların verdiği cevap, Hz. Mûsâ'nın (a.s.) onların kalbinde yaktığı iman ateşinden beslenen güçlü bir cevaptır: *"Dediler ki: 'Seni, bize gelen açık açık mucizelere ve bizi yaratana tercih edemeyiz. Öyleyse yapacağını yap! Sen, ancak bu dünya hayatında hükmünü geçirebilirsin. Bize, hatalarımızı ve senin bize zorla yaptırdığın büyüyü bağışlaması için Rabbimize iman ettik. Allah hem daha hayırlı hem daha bâkidir.'"* Sihirbazlar ona, bütün mahlûkatı bekleyen kesin dönüşü hatırlatmışlardır: *"Şurası muhakkak ki kim Rabbine günahkâr olarak varırsa, cehennem sırf onun içindir. O ise orada ne ölür ne de yaşar! Kim de iyi davranışlarda bulunmuş bir mümin olarak O'na varırsa, üstün dereceler işte sırf bunlar içindir. İçinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan Adn cennetleri! İşte arınanların mükâfatı budur."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

Kırk ikinci ayetteki (وَلَا تَنِيَا) ifadesi *"ihmal etmeyin"* anlamına gelir.

"Belki aklını başına alır veya korkar." Davetçinin gayesi, davet ettiği kişilerde, olaylardan ders çıkarma bilincini geliştirmektir. Davetçi,

muhatabı Firavun gibi biri dahi olsa onun hakkında hayır dışında bir şeyi arzulamaz.

"İyice azmasından endişe ediyoruz." Bize alelacele eziyet etmesinden ve bizi öldürmesinden korkuyoruz.

"İşitir ve görürüm." Bunlar Allah için sabit olan iki sıfattır. Bunların burada zikredilmesi, Allah'ın onlara destek verdiğini ve onların yanında olduğunu vurgulamak içindir.

"Firavun, 'Rabbiniz de kimmiş ey Mûsâ?' dedi." Zahir olan şu ki söz konusu tartışma, onunla Hz. Mûsâ arasında cereyan etmiştir. Hz. Hârûn'a gelince, o, Hz. Mûsâ'ya tabi olup bu tartışmaya kulak misafiri olmuştur.

"Her şeye hilkatini (varlık ve özelliğini) veren, sonra da doğru yolu gösterendir." Yani Allah, tüm mahlûkatı yaratmış, her birine özel nitelikler vermiş, ardından bu hayattaki vazifesini yerine getirmesi için fıtratlarına içgüdüleri yerleştirmiş ve gerekli becerileri öğretmiştir. İşte mükemmel ve çok çeşitli şekilde dizayn edilmiş olan bu hayat, Allah'ın bu eşsiz yaratma kudretinin eseridir.

Mesela bitkilerin yetişmesi için su, toprak ve ışık arasındaki ilişkiye, sonra bitki, hayvan ve insan arasındaki bağa, erkek ile kadın arasındaki münasebete bakın. Bunların her biri, yaratıldığı amaca göre özel olarak tanzim edilmiş, her varlığa kendi yolu kolay kılınmıştır.

"Öyleyse önceki milletlerin hali ne olacak?" Yani önceki ümmetlerden ne haber var? Sanki Firavun, Hz. Mûsâ'nın (a.s.) Yüce Allah'ın evrendeki vahdet ve kudretine tanıklık eden delilleri sunmasına mani olmaya çalışmaktadır. Lakin Hz. Mûsâ (a.s.) ona veciz bir şekilde cevap vermekte ve birinci delili tekrar hatırlatmaktadır: *"O, yeri size beşik yapan ve onda size yollar açan, gökten de su indirendir. Onunla biz çeşitli bitkilerden çiftler çıkardık."*

"Şüphesiz bunda akıl sahipleri için (Allah'ın kudretine) işaretler vardır." Akıl sahipleri için bunlarda nice işaretler vardır. Allah'ın ayetleri ile aklı başında olan insanların aklı arasında ilişki kurulması, Kur'ân'ın daima başvurduğu etkili bir yöntemidir. Nass olmaksızın aklı esas alan

veya akıl olmaksızın nassın zahirini esas alan şüphecilerin kuruntusu, bu metodu kavramaktan uzaktır.

"Sizi ondan (topraktan) yarattık." Çünkü Hz. Âdem (a.s.) topraktan yaratılmıştır. Hepimizin bedeni, şüphesiz ki topraktan elde edilen ürünlerden, ağaçların meyvelerinden, toprakta yetişen ekinlerden, topraktan veya bu ekinlerden beslenen hayvanların etlerinden gıdalanmaktadır.

"Bizi, yaptığın büyüyle yurdumuzdan çıkarasın diye mi geldin?" Bu apaçık bir iftira olup insanları Hz. Mûsâ'ya ve iman edenlere karşı kışkırtmak istemektedir. Zira az evvel Hz. Mûsâ, Firavun'a şöyle demişti: *"İsrailoğullarını hemen bizimle birlikte gönder."* Yani biz ve kavmimiz senin yönetiminden ve senin memleketinden ayrılmak istiyoruz.

Elli sekizinci ayetteki (مَكَانًا سُوًى), "eşit seviyede ve bizimle sizin aranızda uygun görülecek bir mekânda" manasına gelir.

"Mûsâ, 'Buluşma zamanınız, bayram günü zamanı olsun' dedi." Bu, Firavun ve kavminin bayram günüdür. Burada bir hususa dikkat çekmek gerekir: Buluşma günü olarak bu bayram gününü tercih eden, Hz. Mûsâ'dır. Burada madden ve şeklen onların arasında bulunmaktan daha büyük ve daha değerli bir gaye hedefleniyorsa, kâfirlerce önemli görülen bazı buluşmalara katılmanın herhangi bir sakıncasının olmadığına işaret edilmiştir. Bununla birlikte bu tür programlara katılmanın onların düşüncelerinin onaylandığı veya yaptıkları kötülüğe ortak olunduğu manasına geldiği anlamı çıkarılmamalıdır.

Hz. Mûsâ'nın, insanların çalışmadığı, herhangi bir iş veya sorun nedeniyle değil, eğlence için buluştukları bu günü seçmesinin bir hikmeti vardır. Onlara hakkı ulaştırmanın en uygun yolu da bu olsa gerektir. Ayrıca bu gayeyi gerçekleştirmek için kuşluk vaktini seçmiştir. Çünkü onların toplanmaları ve dinç olmaları için, diğer vakitlere nispetle bu vakit daha çok elverişlidir.

"Sonra O, kökünüzü keser!" Yani Allah sizi helak edecektir.

"Kendisine gerçekten koşuyor gibi görünüyor." Hâlbuki asa, hakikatte cansız olduğu için hareket etmez. Bu ayet sihrin, eşyanın hakikatini ve karakterini değiştirmediğinin delilidir. Buna göre sihir, insanların

gerçekmiş gibi gördükleri hâyâlden ve göz yanılmasından başkası değildir.

"Mûsâ, birden içinde bir korku duydu." Hz. Mûsâ, içinde bir korku hissetti. Ancak bunu açığa vurmadı.

"Sağ elindekini at." Yanındaki asayı at. (تَلْقَفْ), kelimesi ise *"yutsun"* manasına gelir.

"Yaptıkları, sadece bir büyücü hilesidir." Yani onların yaptığı şey, hakikat değil hile ve yanıltmacadır.

"'Harun'un ve Mûsâ'nın Rabbine iman ettik' dediler." Harun isminin bu ayette önce zikredilmesi, ayet sonlarındaki kelimelerin uyumuna riayet etmek içindir. Malum olduğu üzere "vâv" ile yapılan atıf, zamansal veya mekânsal tertibi zorunlu kılmaz. Bu atıf, ancak iştirâk içindir.

"(Firavun) şöyle dedi: Ben size izin vermeden önce ona inandınız öyle mi!" Firavun, sihirbazlara, inkâr sadedinde şöyle sormuştur: "Nasıl oluyor da benden izin almadan Harun'un ve Mûsâ'nın Rabbine iman edersiniz?" İşte böyle, Firavunlar insanların inanç ve düşünce dünyasına, özellikle de ruhlarına tahakküm etme yetkisini dahi kendilerinde görüyorlardı.

"Hakikat şu ki o, size büyü öğreten ulunuzdur." Firavun, sihirbazları, Mûsâ ile birlikte kendisine ve kavmine karşı tuzak kurmakla suçlamıştır.

"Şimdi elleriniz ile ayaklarınızı tereddüt etmeden çaprazlama keseceğim." Her bir sihirbazın sağ eliyle sol ayağı kesilecektir.

"Ve sizi hurma dallarına asacağım!" Başkasına ibret olması için yakın-uzak herkesin görebileceği şekilde cesetlerini hurma ağaçlarına asacağını söylemişti.

"Böylece, hangimizin azabının daha şiddetli ve sürekli olduğunu iyice anlayacaksınız." Firavun, kendini âlemlerin Rabbi ile karşılaştırmaktadır. Hatta kendini daha güçlü ve daha kalıcı görmekteyse de Allah, onun söylemlerinden ve saçmalıklarından yücedir.

"Öyleyse yapacağını yap!" İstediğini yap, tehditlerinden korkmuyoruz!

"Senin bize zorla yaptırdığın büyü için..." Ey Firavun! Sana hizmet etmek, yönetimine yaranmak için yaptığımız sihirden dolayı Allah bizi bağışlasın. Çünkü biz, Hz. Mûsâ'nın gösterdiği mucizelerden sonra Yüce Allah'a tevbe ettik.

"Allah hem daha hayırlı hem daha bâkidir." Sihirbazlar bu cahil ve günahkâr kişinin söylemlerine karşılık verircesine böyle demişlerdir. Zira Firavun, kendini daha hayırlı ve daha bâki görmüştü.

"O ise orada ne ölür ne de yaşar!" Asla ölüp de azaptan kurtulamayacak; arzu ettiği rahat hayatı da yaşamayacaktır.

"Adn cennetleri..." Kalıcı ve ebedî cennetler...

"Arınanlar..." Her türlü bâtıl inançtan veya çirkin ahlaktan uzak olanlar...

وَلَقَدْ اَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوسٰٓى اَنْ اَسْرِ بِعِبَادِى فَاضْرِبْ لَهُمْ طَرِيقًا فِى الْبَحْرِ
يَبَسًا ۙ لَا تَخَافُ دَرَكًا وَّلَا تَخْشٰى ﴿٧٧﴾ فَاَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِجُنُودِهٖ فَغَشِيَهُمْ مِنَ
الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ ﴿٧٨﴾ وَاَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهٗ وَمَا هَدٰى ﴿٧٩﴾ يَا بَنِىٓ اِسْرَآءِيلَ قَدْ
اَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ عَدُوِّكُمْ وَوٰعَدْنَاكُمْ جَانِبَ الطُّورِ الْاَيْمَنَ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ
وَالسَّلْوٰى ﴿٨٠﴾ كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ
غَضَبِى ۚ وَمَنْ يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبِى فَقَدْ هَوٰى ﴿٨١﴾ وَاِنِّى لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَاٰمَنَ
وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدٰى ﴿٨٢﴾ وَمَآ اَعْجَلَكَ عَنْ قَوْمِكَ يَا مُوسٰى ﴿٨٣﴾ قَالَ
هُمْ اُولَآءِ عَلٰٓى اَثَرِى وَعَجِلْتُ اِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضٰى ﴿٨٤﴾ قَالَ فَاِنَّا قَدْ فَتَنَّا
قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ وَاَضَلَّهُمُ السَّامِرِىُّ ﴿٨٥﴾ فَرَجَعَ مُوسٰٓى اِلٰى قَوْمِهٖ غَضْبَانَ
اَسِفًا ۚ قَالَ يَا قَوْمِ اَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعْدًا حَسَنًا ۚ اَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ اَمْ
اَرَدْتُمْ اَنْ يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَاَخْلَفْتُمْ مَوْعِدِى ﴿٨٦﴾ قَالُوا مَآ
اَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا وَلٰكِنَّا حُمِّلْنَآ اَوْزَارًا مِنْ زِينَةِ الْقَوْمِ فَقَذَفْنَاهَا
فَكَذٰلِكَ اَلْقَى السَّامِرِىُّ ﴿٨٧﴾ فَاَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهٗ خُوَارٌ فَقَالُوا هٰذَآ
اِلٰهُكُمْ وَاِلٰهُ مُوسٰى فَنَسِىَ ﴿٨٨﴾ اَفَلَا يَرَوْنَ اَلَّا يَرْجِعُ اِلَيْهِمْ قَوْلًا ۙ وَلَا يَمْلِكُ
لَهُمْ ضَرًّا وَّلَا نَفْعًا ۚ ﴿٨٩﴾ وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هٰرُونُ مِنْ قَبْلُ يَا قَوْمِ اِنَّمَا فُتِنْتُمْ
بِهٖ ۚ وَاِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمٰنُ فَاتَّبِعُونِى وَاَطِيعُٓوا اَمْرِى ﴿٩٠﴾ قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ
عَاكِفِينَ حَتّٰى يَرْجِعَ اِلَيْنَا مُوسٰى ﴿٩١﴾ قَالَ يَا هٰرُونُ مَا مَنَعَكَ اِذْ رَاَيْتَهُمْ
ضَلُّوٓا ۙ ﴿٩٢﴾ اَلَّا تَتَّبِعَنِ ۖ اَفَعَصَيْتَ اَمْرِى ﴿٩٣﴾ قَالَ يَبْنَؤُمَّ لَا تَأْخُذْ بِلِحْيَتِى وَلَا
بِرَأْسِى ۚ اِنِّى خَشِيتُ اَنْ تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِىٓ اِسْرَآءِيلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِى ﴿٩٤﴾
قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يَا سَامِرِىُّ ﴿٩٥﴾ قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهٖ فَقَبَضْتُ
قَبْضَةً مِنْ اَثَرِ الرَّسُولِ فَنَبَذْتُهَا وَكَذٰلِكَ سَوَّلَتْ لِى نَفْسِى ﴿٩٦﴾ قَالَ فَاذْهَبْ

فَإِنَّ لَكَ فِي الْحَيٰوةِ أَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ ۖ وَإِنَّ لَكَ مَوْعِدًا لَنْ تُخْلَفَهُ ۖ وَانْظُرْ إِلَىٰ إِلٰهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا لَنُحَرِّقَنَّهُ ثُمَّ لَنَنْسِفَنَّهُ فِي الْيَمِّ نَسْفًا ﴿٩٧﴾ إِنَّمَا إِلٰهُكُمُ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿٩٨﴾ كَذٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ مَا قَدْ سَبَقَ ۚ وَقَدْ آتَيْنَاكَ مِنْ لَدُنَّا ذِكْرًا ﴿٩٩﴾

77. Andolsun ki Biz, Mûsâ'ya, "Kullarımla birlikte geceleyin yola çık da (size) yetişilmesinden korkmaksızın ve (boğulmaktan) endişe etmeksizin onlara denizde kuru bir yol aç" diye vahyetmiştik.

78. Bunun üzerine Firavun, askerleriyle birlikte onların peşine düştü. Deniz onları gömüp boğuverdi.

79. Firavun, kavmini saptırdı, doğru yola sevk etmedi.

80. Ey İsrailoğulları! Sizi düşmanınızdan kurtardık; Tûr'un sağ tarafına (gelmeniz için) size vade tanıdık ve size kudret helvası ile bıldırcın eti lütfettik.

81. Size rızık olarak verdiklerimizin temiz olanlarından yiyiniz, bu hususta taşkınlık ve nankörlük de etmeyiniz; sonra sizi gazabım çarpar. Her kim ki kendisini gazabım çarparsa, hakikaten o yıkılıp gitmiştir.

82. Şu da muhakkak ki Ben, tevbe eden, inanan ve yararlı iş yapan, sonra (böylece) doğru yolda giden kimseyi bağışlarım.

83. Seni aceleyle kavminden ayrılmaya sevk eden nedir ey Mûsâ!

84. Mûsâ, "İşte, dedi, onlar da benim peşimdeler. Ben, memnun olasın diye sana aceleyle geldim Rabbim."

85. Allah buyurdu: Senden sonra Biz, kavmini (Harun ile kalan İsrailoğullarını) imtihan ettik ve Samirî onları yoldan çıkardı.

86. Bunun üzerine Mûsâ, öfkeli ve üzüntülü olarak kavmine döndü. "Ey kavmim! dedi, Rabbiniz size güzel bir vaatte bulunmamış mıydı? Şu halde size zaman mı çok uzun geldi, yoksa üstünüze Rabbinizin gazabının inmesini mi istediniz ki bana olan vaadinizden döndünüz?"

87. Dediler ki: Biz sana olan vaadimizden, kendi kudret ve irademizle dönmedik. Fakat biz, o kavmin (Mısırlıların) zinet eşyasından birtakım ağırlıklar yüklenmiş, sonra da onları atmıştık; aynı şekilde Samirî de atmıştı.

88. Bu adam, onlar için, böğürebilen bir buzağı heykeli icat etti. Bunun üzerine; "İşte, dediler, bu, sizin de Mûsâ'nın da ilahıdır. Fakat onu unuttu."

89. O şeyin, kendilerine hiçbir sözle mukabele edemeyeceğini, kendilerine ne bir zarar ne de bir fayda vermek gücünde olmadığını görmezler mi?

90. Hakikaten Harun, onlara daha önce, "Ey kavmim! demişti, siz bunun yüzünden sadece fitneye uğradınız. Sizin Rabbiniz şüphesiz çok merhametli olan Allah'tır. Şu halde bana uyunuz ve emrime itaat ediniz."

91. Onlar, "Biz, dediler, Mûsâ aramıza dönünceye kadar buna tapmaktan asla vazgeçmeyeceğiz!"

92-93. (Mûsâ, döndüğünde,) "Ey Harun! dedi, sana ne engel oldu da bunların dalâlete düştüklerini gördüğün vakit peşimden gelmedin? Emrime âsi mi oldun?"

94. (Harun,) "Ey annemin oğlu! dedi, saçımı sakalımı, yolma! Ben, senin, 'İsrailoğullarının arasına ayrılık düşürdün; sözümü tutmadın!' demenden korktum."

95. Mûsâ, "Ya senin zorun nedir ey Samiri?" dedi.

96. O da "Ben, onların görmediklerini gördüm. Zira o elçinin izinden bir avuç (toprak) alıp onu (erimiş mücevheratın içine) attım. Bunu böyle nefsim bana hoş gösterdi" dedi.

97. Mûsâ, "Defol! dedi, artık hayatın boyunca sen, 'Bana dokunmayın!' diyeceksin. Ayrıca senin için, kurtulamayacağın bir ceza günü var. Tapmakta olduğun ilahına da bak! Yemin ederim, biz onu yakacağız; sonra da onu parça parça edip denize savuracağız!

98. Sizin ilâhınız, yalnızca, kendisinden başka ilâh olmayan Allah'tır. O'nun ilmi her şeyi kuşatmıştır."

99. (Resûlüm!) İşte böylece geçmiştekilerin haberlerinden bir kısmını sana anlatıyoruz. Şüphesiz ki tarafımızdan sana bir zikir verdik.

HZ. MÛSÂ (A.S.), İSRAİLOĞULLARI İLE BİRLİKTE

Firavun ve sihirbazları ile Hz. Mûsâ arasında geçen bu etkileyici karşılaşmadan sonra Hz. Mûsâ'nın hayatının üçüncü merhalesine geçiş yapılmaktadır. Bu aşama, Hz. Mûsâ'nın Yüce Allah'ın emriyle İsrailoğullarını alıp Mısır'dan çıkarmaya karar verdiği tarihî merhaledir.

İsrailoğulları, Hz. Yusuf döneminde onurlu ve saygın bir şekilde Mısır'a girmişlerdir. Lakin onlara türlü işkenceleri reva gören Firavun hanedanının yönetime gelişiyle şartlar tamamen değişmiştir.

Bu ayetlerde İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkışı, akabinde gelen kurtuluş, düşmanlarının helâk oluşu ve Hz. Mûsâ ile Hz. Hârûn'un liderliğinde hürriyetlerini elde etmeleri yer almaktadır:

Birincisi: Mısır'dan çıkış kıssası bu sûrede, kısaca şöyle ifade edilmiştir: *"Andolsun ki Biz Mûsâ'ya, 'Kullarımla birlikte geceleyin yola çık da (size) yetişilmesinden korkmaksızın ve (boğulmaktan) endişe etmeksizin onlara denizde kuru bir yol aç' diye vahyetmiştik. Bunun üzerine Firavun, askerleriyle birlikte onların peşine düştü. Deniz onları gömüp boğuverdi. Firavun, kavmini saptırdı, doğru yola sevk etmedi."* Bu olayda Rabbanî bir mucize söz konusudur. Çünkü deniz, Hz. Mûsâ (a.s.) ve beraberindekiler için yarılmış ve kupkuru bir yola dönüşmüştür. Denizin yarıldığını gören Firavun aynı yoldan onlara yetişmeye çalışmış fakat bu, onun ve ordusunun sonunu getirmiştir. Zira İsrailoğulları'nın son ferdi de geçtikten sonra deniz, Firavun ve ordusunu içine alacak şekilde birleşmiştir.

Bu mucize açıktır ki Allah'ın o iki peygamberin destekçisi olmasının ve vaadinin bir tecellisi olarak gerçekleşmiştir: *"Buyurdu ki: Korkmayın, çünkü ben sizinle beraberim; işitir ve görürüm."* Hâlbuki o ikisi Yüce Allah'a, Firavun karşısındaki zaaf ve çaresizliklerini itiraf etmişlerdi: *"Dediler ki: Rabbimiz! Doğrusu biz, onun bize aşırı derecede kötü davranmasından yahut iyice azmasından endişe ediyoruz."* Bu mucize ayrıca, Allah'a iman eden sihirbazları tehdit ederken Firavun'un kullandığı küstahça ve edepsizce sözlerin bir karşılığıydı. O, sihirbazlara şöyle demişti: *"Hangimizin azabının daha şiddetli ve sürekli olduğunu iyice anlayacaksınız."*

Mısır'dan çıkış kıssasına dair ilginç olan husus şudur: Firavun, herhangi bir gücü ve takati kalmayıp kaçmak zorunda kalan mazlum bir kavmi yakalamak için bizzat yola çıkmıştır. Aslında o, yardımcılarından birini veya ordu komutanlarından birini göndermekle yetinebilirdi. Lakin Allah, böyle olmasını murat etmiştir.

İkincisi: Allah, İsrailoğulları'na kurtuluş bahşetmiştir. Artık kölelikten kurtulup özgürlüğe kavuşmuşlar, kendi sorumluluklarını üstlenmişlerdir. Allah da yaşamlarını sürdürebilmeleri ve vazifelerini eda edebilmeleri için onların gerekli tüm ihtiyaçlarını karşılamıştır: *"Ey İsrailoğulları! Sizi düşmanınızdan kurtardık; Tûr'un sağ tarafına (gelmeniz için) size vade tanıdık ve size kudret helvasıyla bıldırcın eti lütfettik. Size rızık olarak verdiklerimizin temiz olanlarından yiyiniz, bu hususta taşkınlık ve nankörlük de etmeyiniz; sonra sizi gazabım çarpar. Her kim ki kendisini gazabım çarparsa, hakikaten o, yıkılıp gitmiştir. Şu da muhakkak ki ben, tevbe eden, inanan ve yararlı iş yapan, sonra (böylece) doğru yolda giden kimseyi bağışlarım."*

Üçüncüsü: Kur'ân, İsrailoğulları'nın başlarına gelen ilk sınamada başarısız oluşlarından da bahsetmektedir. Zira Allah'a ibadet etmek yerine altından imal ettikleri bir buzağıya ibadet etmişlerdir. Bu hadise, Hz. Mûsâ'nın (a.s.), Rabbinin davetine icabet etmek üzere onlardan ayrı kaldığı bir vakitte gerçekleşmiştir: *"Seni aceleyle kavminden ayrılmaya sevk eden nedir ey Mûsâ! Mûsâ, 'İşte, dedi, onlar da benim peşimdeler. Ben, memnun olasın diye sana aceleyle geldim Rabbim.' Allah buyurdu: 'Senden sonra biz, kavmini (Harun ile kalan İsrailoğullarını) imtihan ettik ve Samirî onları yoldan çıkardı.'"*

Onların bu şekilde sınavı kaybetmeleri, hürriyetin insana sorumluluk yüklediğini, köleliğin ise bir zihniyet meselesi olduğunu göstermiştir. Mısır'dan çıkış ve denizin yarılması mucizesiyle Firavun'dan ve ona kölelikten kurtulan bu toplum, kendi elleriyle imal ettikleri bir buzağıya ibadet etmeye yönelmişlerdir. Firavun'un onlardan yıllar boyu cebren aldığı altını, gönüllü kölelik yaptıkları buzağı heykeline dönüştürmüşlerdir.

Dördüncüsü: Geri dönen Hz. Mûsâ (a.s.), kavmine çok kızmış ve işledikleri bu büyük suçu yüzlerine vurmuştur: *"Bunun üzerine Mûsâ, öfkeli ve üzüntülü olarak kavmine döndü. 'Ey kavmim! dedi, Rabbiniz size güzel bir vaatte bulunmamış mıydı? Şu halde size zaman mı çok uzun geldi, yoksa üstünüze Rabbinizin gazabının inmesini mi istediniz ki bana olan vaadinizden döndünüz?'"* Onlar ise kendilerine buzağıyı yapan Samirî'yi kınamakla yetinmişlerdir. Hâlbuki Samirî'nin en

küçük bir gücü dahi yoktu: *"Dediler ki: Biz sana olan vaadimizden, kendi kudret ve irademizle dönmedik. Fakat biz, o kavmin (Mısırlıların) zinet eşyasından birtakım ağırlıklar yüklenmiş, sonra da onları atmıştık; aynı şekilde Samirî de atmıştı. Bu adam, onlar için, böğürebilen bir buzağı heykeli icat etti. Bunun üzerine, 'İşte, dediler, bu, sizin de Mûsâ'nın da ilahıdır. Fakat onu unuttu.' O şeyin, kendilerine hiçbir sözle mukabele edemeyeceğini, kendilerine ne bir zarar ne de bir fayda verme gücünde olmadığını görmezler mi?"*

Beşincisi: Kur'ân burada Hz. Hârûn'un (a.s.), kavmine karşı tutumundan şöyle bahsetmiştir: *"Hakikaten Harun onlara daha önce, 'Ey kavmim! demişti, siz bunun yüzünden sadece fitneye uğradınız. Sizin Rabbiniz şüphesiz çok merhametli olan Allah'tır. Şu halde bana uyunuz ve emrime itaat ediniz.' Onlar, 'Biz, dediler, Mûsâ aramıza dönünceye kadar buna tapmaktan asla vazgeçmeyeceğiz!'"* Lakin kardeşi Hz. Mûsâ onu sorguya çekmiş ve ondan hesap sormuştur. Aralarında şöyle bir diyalog gerçekleşmiştir: *"(Mûsâ, döndüğünde,) 'Ey Harun! dedi, sana ne engel oldu da bunların dalâlete düştüklerini gördüğün vakit peşimden gelmedin? Emrime âsi mi oldun?' (Harun,) 'Ey annemin oğlu! dedi, saçımı sakalımı, yolma! Ben, senin, 'İsrailoğulları'nın arasına ayrılık düşürdün; sözümü tutmadın!' demenden korktum.'"* Bu, çok az insanın fark edebileceği Hârûnî bir bilgeliktir. Zira Hz. Hârûn, İsrail toplumunun inançla ilgili bu ciddi sapkınlığına rağmen onları bir arada tutmaya ve birlikteliklerini muhafaza etmeye çalışmıştır. Çünkü burada insanları bir tek mekânda ve bir tek komutanın sancağı altında bir arada tutmanın, onları ıslah etmeye ve problemleri çözmeye en uygun yöntem olduğu anlaşılmaktadır.

Hz. Hârûn (a.s.), açıkça kardeşi Hz. Mûsâ'ya (a.s.) şöyle demiştir: *"Ben, senin, 'İsrailoğulları'nın arasına ayrılık düşürdün; sözümü tutmadın!' demenden korktum."* Bu cevap sonrası Hz. Mûsâ (a.s.) onu bırakmış, peşine düşmemiştir. Vahiy de olayın devamına dair bir şey nakletmemiştir. Bu tavır, bu tür durumlarda dinin bir hareket alanı bıraktığını da göstermektedir. Yani dinen münker olan bir tavrı ve o tavrın sahiplerini dışlayıp onlardan uzak durmak, her zaman için çözüm değildir.

Biz Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hayatında bunu görmekteyiz. Kureyşliler ona ve müminlere Ebû Talib mahallesinde ambargo uygulayıp da tüm ilişkilerini kestiklerinde, Allah Resûlü bu tavra asla rıza göstermemiş, müşriklerle bağların koparılmasına razı olmamıştır. Nihayetinde Yüce Allah, bu ambargonun yazılı olduğu metni bir mucize eseri parçalayıp atmıştır. Ambargonun sona ermesi de Müslümanlar açısından kurtuluş kapısının aralanmasına vesile olmuştur.

Bugün kendilerini İslam'a nispet eden bir kısım cemaat, yapı ve derneklerde bu hikmet yitirildiği içindir ki toplumdan uzak bir yaşamı tercih edip sadece kendi üyeleriyle yetinmeye çalışmakta, topluma karşı aşırı derecede düşmanlık ve nefret duymaktadırlar. Hatta velâ ve berâ inancına uygun olmayacağı gerekçesiyle siyasî hayata katılmayı ve ülkenin yönetiminde aktif rol almayı yasaklayan fetvalar verip durmaktadırlar.

Hz. Yûsuf (a.s.) kıssasında bu dar anlayışın tutarsızlıklarını ifade etmiştik. Çünkü Hz. Yûsuf (a.s.), kendi inancıyla çelişmesine ve başka dine mensup olmalarına rağmen insanların siyasî ve iktisadî hayatına katılım göstermiştir.

Altıncısı: Bu sahne, Hz. Mûsâ'nın (a.s.) Samirî'ye karşıki tavrıyla nihayete ermiştir: *"Mûsâ, 'Ya senin zorun nedir ey Samirî?' dedi. O da 'Ben, onların görmediklerini gördüm. Zira o elçinin izinden bir avuç (toprak) alıp onu (erimiş mücevheratın içine) attım. Bunu böyle nefsim bana hoş gösterdi' dedi. Mûsâ, 'Defol! dedi, artık hayatın boyunca sen, 'Bana dokunmayın!' diyeceksin. Ayrıca senin için, kurtulamayacağın bir ceza günü var. Tapmakta olduğun ilahına da bak! Yemin ederim, Biz onu yakacağız; sonra da onu parça parça edip denize savuracağız!"*

Burada Samirî'nin kavmine göre daha zeki birisi olduğu ve onların fark etmediği bir şeyi fark ettiği görülmektedir. Lakin zekâ, irade ve davranışlara çekidüzen veren sağlam bir ahlakla birlikte olmazsa sahibini yanlışa düşmekten koruyamaz. Hatta tam tersine nice kötülüğe ve nahoş duruma insanı sevk eder. Nitekim fanatik suç örgütü liderlerinde, kitle imha silahları üretenlerde veya müstehcen film ve diziler üretip yayanlarda bunu görmek mümkündür.

İlginç olan şu ki bugünkü eğitim metotlarının salt bilgiyi sunduklarını, öğrencilerin iradesine ve terbiyesine dair ahlak ve değerler eğitimini ihmal ettiklerini görmekteyiz. Buradaki dikkat çekici diğer bir husus da şudur: Hz. Mûsâ, fitneyi çıkaran ve insanların ayağını kaydıran ilk etken olan Samirî'yi serbest bırakmıştır. Ama diğer yandan, altın buzağıyı yakmış, denize savurarak izini tamamen ortadan kaldırmıştır.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Onlara denizde kuru bir yol aç." Ey Mûsâ! Kavminin karşı sahile geçmesi için denizin ortasında kuru bir yol aç. Açılan bu yol, Hz. Mûsâ'nın (a.s.) denize vurduğu asa ile gerçekleşmiştir. Bu hadise, Allah'ın ihsan ettiği mucizelerden biri olup beşerin gücünü aşan bir mahiyet arz etmektedir.

"Yetişilmesinden korkmaksızın." Firavun ve ordusunun sana yetişmelerinden korkma.

"Deniz onları gömüp boğuverdi." Su aniden onları sarıp içine aldı. Bunun üzerine denizde boğuluverdiler.

"Tûr'un sağ tarafına (gelmeniz için) size vade tanıdık." Tûr dağının sağ tarafı. Verilen bu vadenin muhatabı, Hz. Mûsâ'nın (a.s.), kavminden seçtiği yetmiş erkektir.

"Kudret helvası ile bıldırcın eti" ayetindeki "menn" (kudret helvası), insanın ektiği veya yetiştirdiği bir ürün değildir. Bu konuda Allah Resûlü'nden (s.a.s.) şöyle bir hadis nakledilmiştir: *"Mantar, mennin bir çeşididir."*[9] Ayetteki "selvâ" ise yakalanması kolay olan bir kuş türüdür. Allahu a'lem.

"Seni aceleyle kavminden ayrılmaya sevk eden nedir ey Mûsâ!" Bu, Hz. Mûsâ'ya (a.s.) yönelik övgü içerikli bir sözdür. Zira Hz. Mûsâ (a.s.), talimata kulak verip sorumluluk yüklenmek üzere aşkla ve şevkle hızlı bir şekilde kavminden yetmiş kişiyi önüne alıp mikat yerine doğru hareket etmiştir: *"Ben, memnun olasın diye sana aceleyle geldim Rabbim."*

---

9 Muttefekun aleyh olan hadisin bir bölümü olup Saîd b. Zeyd'den rivayet edilmiştir. Hadisin tamamı şudur: *"Mantar, mennin bir çeşididir. Suyu da göz için şifadır."* Bakınız: *Sahih-i Buhârî*, 4/1627; *Sahih-i Müslim*, 6/124.

"Allah buyurdu: Senden sonra biz, kavmini (Harun ile kalan İsrailoğulları'nı) imtihan ettik ve Samirî onları yoldan çıkardı." Yetmiş kişi hariç. Çünkü yetmiş kişi mikatta Hz. Mûsâ (a.s.) ile birlikteydi. Hatta bunlar, Hz. Hârûn'la (a.s.) birlikte kalan İsrailoğulları'ndandı. Onların imtihanı, Samirî'nin onlar için yaptığı buzağıya ibadet edip etmemekti.

Seksen altıncı ayetteki (أَسِفًا), "aşırı kızgın" demektir. Bu kelime, (غَضْبَانَ) kelimesini vurgulamak için gelmiştir.

"Şu halde size zaman mı çok uzun geldi?" ayeti, uzun müddetin fetrete ve nisyana, kalbin gaflete düşmesine neden olduğuna işaret etmektedir. Nitekim bir başka ayette Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Onların üzerinden uzun zaman geçti de kalpleri katılaştı."*[10] Ancak İsrailoğulları uzun zaman geçmeden çokça değişmiş, dönüşmüş ve buzağıya ibadet etmişlerdir.

"Biz sana olan vaadimizden, kendi kudret ve irademizle dönmedik." Yani biz kendi irademizle sana muhalefet etmedik. Buna göre sanki onlar suçu başkasına atmak istemişlerdir.

"Fakat biz, o kavmin zinetinden birtakım ağırlıklar yüklenmiştik." Zinet eşyaları almıştık. Bundan maksat, buzağı yapımında kullandıkları altınlar olmalıdır. Müfessirlerin çoğuna göre bu altını, Firavun'un kavminden borç olarak almışlardır. Bunun, denizde boğulan Firavun ordusundan topladıkları ziynet olması da uzak ihtimal değildir. Ayetteki "(أَوْزَارًا) (evzâr)" kelimesi, bu ziynet eşyasının onların mülkü olmadığına, hatta günah manasını içerdiğine işaret etmektedir. Allahu a'lem.

"Sonra da onları atmıştık." Zinet eşyalarını bir yere topladık.

"Aynı şekilde Samirî de atmıştı." Benzer şekilde Samirî de bunu yapmıştı. Yani buzağıyı, ortaya attığımız zinet eşyalarından yapmıştı.

"Bir buzağı heykeli." Gerçek bir buzağı değil buzağı şeklinde yapılmış bir heykeldi.

"Böğürebilen..." Buzağı sesine benzeyen bir ses çıkaran. Bu ses, buzağının içinden esen rüzgârla çıkan sestir. Allahu a'lem.

"Onlar, 'Biz, dediler, buna tapmaktan asla vazgeçmeyeceğiz!'" Buzağıya ibadet etmeyi asla terk etmeyeceğiz.

---

10 Hadîd 57/16.

"(Harun,) 'Ey annemin oğlu! dedi, saçımı sakalımı, yolma!'" Çünkü Hz. Mûsâ (a.s.) aşırı öfkeden dolayı Hz. Hârûn'un (a.s.) saçını ve sakalını çekiştiriyordu.

"Mûsâ, 'Ya senin zorun nedir ey Samirî?' dedi." Yani bunu neden yaptın?

"Zira o, elçinin izinden bir avuç (toprak) aldım." Zahir olan husus şu ki Hz. Cebrail'in (a.s.) bastığı yerdeki topraktan bir kısmını almıştır. Bu da aklın, iç yüzünü ve künhünü kavramaktan aciz kaldığı, ancak semiyâtla yetinmek zorunda olduğu bir haberdir. Allahu a'lem.

"Onu attım." Zinetiyle birlikte attım.

"'Bana dokunmayın!' diyeceksin." Çünkü herhangi birinin dokunması ona acı ve eziyet veriyordu. Sanki bu, yapılan çirkin eyleme yönelik ilahî bir cezaydı.

"Ayrıca senin için, kurtulamayacağın bir ceza günü var." Hz. Mûsâ ona, eninde sonunda varacağı yeri, kıyamet gününü hatırlatmaktadır. Bu ayette onun tevbe etmediğine veya Yüce Allah'ın onun tevbesini kabul etmediğine işaret edilmektedir. Allahu a'lem.

"O'nun ilmi her şeyi kuşatmıştır." ifadesi, bütün ayrıntılarıyla beraber bu kıssanın doğruluğunu vurgulamaktadır. Çünkü bu kıssayı bize aktaran Allah, ilmiyle her şeyi kuşatmıştır.

مَنْ اَعْرَضَ عَنْهُ فَاِنَّهُ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وِزْرًا ﴿١٠٠﴾ خَالِدِيْنَ فِيْهِ ۭ وَسَاۗءَ لَهُمْ
يَوْمَ الْقِيٰمَةِ حِمْلًا ﴿١٠١﴾ يَّوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّوْرِ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِيْنَ يَوْمَىِٕذٍ زُرْقًا ۚ
﴿١٠٢﴾ يَّتَخَافَتُوْنَ بَيْنَهُمْ اِنْ لَّبِثْتُمْ اِلَّا عَشْرًا ﴿١٠٣﴾ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَقُوْلُوْنَ اِذْ
يَقُوْلُ اَمْثَلُهُمْ طَرِيْقَةً اِنْ لَّبِثْتُمْ اِلَّا يَوْمًا ﴿١٠٤﴾ وَيَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ
يَنْسِفُهَا رَبِّيْ نَسْفًا ﴿١٠٥﴾ فَيَذَرُهَا قَاۗعًا صَفْصَفًا ﴿١٠٦﴾ لَّا تَرٰى فِيْهَا عِوَجًا وَّلَآ
اَمْتًا ﴿١٠٧﴾ يَوْمَىِٕذٍ يَّتَّبِعُوْنَ الدَّاعِيَ لَا عِوَجَ لَهٗ ۚ وَخَشَعَتِ الْاَصْوَاتُ لِلرَّحْمٰنِ
فَلَا تَسْمَعُ اِلَّا هَمْسًا ﴿١٠٨﴾ يَوْمَىِٕذٍ لَّا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ اِلَّا مَنْ اَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ
وَرَضِيَ لَهٗ قَوْلًا ﴿١٠٩﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيْطُوْنَ بِهٖ عِلْمًا
﴿١١٠﴾ وَعَنَتِ الْوُجُوْهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّوْمِ ۭ وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا ﴿١١١﴾ وَمَنْ
يَّعْمَلْ مِنَ الصّٰلِحٰتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخٰفُ ظُلْمًا وَّلَا هَضْمًا ﴿١١٢﴾ وَكَذٰلِكَ
اَنْزَلْنٰهُ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا وَّصَرَّفْنَا فِيْهِ مِنَ الْوَعِيْدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُوْنَ اَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ
ذِكْرًا ﴿١١٣﴾ فَتَعٰلَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ ۚ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْاٰنِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يُّقْضٰٓى
اِلَيْكَ وَحْيُهٗ ۡ وَقُلْ رَّبِّ زِدْنِيْ عِلْمًا ﴿١١٤﴾

100. *Kim ondan yüz çevirirse, şüphesiz ki kıyamet gününde o, ağır bir günah yükünü yüklenecektir.*

101. *Bu kimseler, onda (o günah yükünün altında) ebedî kalırlar. Onlar için kıyamet gününde bu ne kötü bir yüktür!*

102. *O günde Sûr'a üflenir ve Biz o zaman günahkârları, gözleri (korkudan) gömgök bir halde mahşerde toplarız.*

103. *Aralarında birbirlerine gizli gizli şöyle derler: "Dünyada sadece on gün kaldınız."*

104. *Aralarında konuştukları konuyu Biz daha iyi biliriz. Onların en olgun ve akıllı olanı o zaman, "Bir günden fazla kalmadınız" der.*

105. (Resûlüm!) Sana dağlar hakkında sorarlar. De ki: Rabbim onları ufalayıp savuracak.

106. Böylece yerlerini dümdüz, bomboş bırakacaktır.

107. Orada ne bir iniş ne de bir yokuş görebileceksin.

108. O gün insanlar, davetçiye (İsrafil'e) uyacaklar. Ona karşı yan çizmek yoktur. Artık, çok esirgeyici Allah hürmetine sesler kısılmıştır. Bu yüzden, fısıltıdan başka bir ses işitemezsin.

109. O gün, Rahmân'ın izin verdiği ve sözünden hoşlandığından başkasının şefaati fayda vermez.

110. O, insanların geleceklerini de geçmişlerini de bilir. Onların ilmi ise bunu kapsayamaz.

111. Bütün yüzler (insanlar), diri ve her şeye hâkim olan Allah için eğilip boyun bükmüştür. Zulüm yüklenen ise, gerçekten perişan olmuştur.

112. Her kim, mümin olarak iyi olan işlerden yaparsa, artık o, ne zulümden ne de hakkının çiğnenmesinden korkar.

113. (Resûlüm!) Biz onu böylece Arapça bir Kur'an olarak indirdik ve onda ikazları tekrar tekrar açıkladık. Umulur ki onlar (bu sayede günahtan) korunurlar yahut da o (Kur'an), kendileri için bir ibret ortaya koyar.

114. Gerçek hükümdar olan Allah, yücedir. Sana onun vahyi tamamlanmadan önce Kur'an'ı (okumakta) acele etme ve "Rabbim, benim ilmimi arttır" de.

HESAP VE CEZA GÜNÜ

Hz. Mûsâ'nın hayatını, Firavun ve sihirbazlarıyla mücadelesini, Yüce Allah'ın İsariloğulları'nı Firavun'un baskısından kurtarmasını, buzağı ile imtihan oluşlarını, Hz. Mûsâ'nın, kavmiyle yaşadığı uzun tecrübeleri paylaşan Kur'ân, şimdi de sözü son ümmete getirmektedir. Kıssanın neticesi en büyük dersi dikkatlere sunmakta, geçmiş ve gelecek bütün ümmetlerin tek varış noktası olan en büyük hakikati hatırlatmaktadır. Bu ümmetlerden her biri ancak kendi amellerinin karşılığını bulacaktır. Bütün bu hususları şu şekilde özetlemek mümkündür:

Birincisi: Ayetlerde, Kur'ân kıssalarının hak ve hakikat oluşu vurgulanmaktadır. Bundaki amaç da bu kıssaların, ders ve ibret çıkarmaya

elverişli sağlam bilgiler içerdiğini teyit etmektir: *"(Resûlüm!) İşte böylece geçmiştekilerin haberlerinden bir kısmını sana anlatıyoruz."* Bu kıssalar sırf teselli etmek veya tarihî bilgi vermek için aktarılmış değildir. Aksine bunlar beşer toplumunu ıslah etmeye yönelik Kur'ânî değerler manzumesinin bir parçasıdır: *"(Resûlüm!) Biz onu böylece Arapça bir Kur'an olarak indirdik ve onda ikazları tekrar tekrar açıkladık. Umulur ki onlar (bu sayede günahtan) korunurlar yahut da o (Kur'an), kendileri için bir ibret ortaya koyar."* Bundan dolayı topluma doğru yolu göstermek ve onu ıslah etmek ancak Kur'ân'ı tedebbür edip kavramakla, ondaki ilimden faydalanmakla, temel esaslarına ve kaidelerine dayanmakla mümkündür: *"Sana onun vahyi tamamlanmadan önce Kur'an'ı (okumakta) acele etme ve 'Rabbim, benim ilmimi arttır' de."*

İkincisi: Herkesi bekleyen kıyamet günü, şüphesiz ki mutlak suretle gelip çatacaktır. Bu öyle bir gündür ki yer başka bir yere dönüşecek, dağlar yerle bir olacaktır: *"(Resûlüm!) Sana dağlar hakkında sorarlar. De ki: Rabbim onları ufalayıp savuracak. Böylece yerlerini dümdüz, bomboş bırakacaktır. Orada ne bir iniş ne de bir yokuş görebileceksin."* Dağların hali buysa, diğer varlıkların durumunu varın siz düşünün!

Üçüncüsü: İnsanların bu çetin gündeki durumları, ürkek, korkak ve beklemekten bitkin düşmüş kişinin haline benzemektedir. Kıyamet gününde bu evrene hükmeden kanunlar devre dışı kalacaktır. İnsanlar da bunun idraki içinde olacaklardır. O gün, onlar yepyeni bir âlemde, farklı bir konumda olacak; görüş açıklama, mazeret beyan etme, güç ve kudret sahibi olma imkânı bulamayacaklardır: *"O gün insanlar, davetçiye (İsrafil'e) uyacaklar. Ona karşı yan çizmek yoktur. Artık, çok esirgeyici Allah hürmetine sesler kısılmıştır. Bu yüzden, fısıltıdan başka bir ses işitemezsin."*

Dördüncüsü: Zalimler ve yalancılar burada hem fert fert hem de topluluk halinde âdil bir şekilde yargılanacaklar: *"O günde Sûr'a üflenir ve Biz o zaman günahkârları, gözleri (korkudan) gömgök bir halde mahşerde toplarız. Aralarında birbirlerine gizli gizli şöyle derler: 'Dünyada sadece on gün kaldınız.'"*

Beşincisi: Hüsrana uğrayan topluluklara, helak olma ve hüsrana uğrama sebepleri açıklanacak, bunun asıl sebebinin Allah'ın kelamını

yalanlama ve ondan yüz çevirme olduğu gösterilecektir: *"(Resûlüm!) İşte böylece geçmiştekilerin haberlerinden bir kısmını sana anlatıyoruz. Şüphesiz ki tarafımızdan sana bir zikir verdik. Kim ondan yüz çevirirse, şüphesiz ki kıyamet gününde o, ağır bir günah yükünü yüklenecektir."* Sonra şefaatçi olarak gördükleri kişiler de kendilerine gösterilecektir: *"O gün, Rahmân'ın izin verdiği ve sözünden hoşlandığından başkasının şefaati fayda vermez."* Allah'ın hukukuna ve insanların hukukuna karşı işledikleri zulüm de kendilerine gösterilecektir: *"Bütün yüzler (insanlar), diri ve her şeye hâkim olan Allah için eğilip boyun bükmüştür. Zulüm yüklenen ise, gerçekten perişan olmuştur."*

Altıncısı: Sâlih müminlere gelince, kıyamet günü onların günü olacaktır. O gün, bekledikleri ve bunun için hazırlık yaptıkları gündür: *"Her kim, mümin olarak iyi olan işlerden yaparsa, artık o, ne zulümden ne de hakkının çiğnenmesinden korkar."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Şüphesiz ki kıyamet gününde o, ağır bir yük yüklenecektir." Yani ağır bir günah işlemiştir.

"Onlar için kıyamet gününde bu ne kötü bir yüktür!" Bu yük, kendi iradeleriyle tercih ettikleri ve bu duruma düşmelerine sebep olan yüktür.

"Biz o zaman günahkârları, gözleri (korkudan) gömgök bir halde mahşerde toplarız." Çünkü onlar çaresiz kalmış, acılara duçar olmuş, yüzleri kapkara kesilmiştir. Malum olduğu üzere insan cildi, ancak bir hastalık ve kansızlık sebebiyle morarmaktadır.[11]

"Aralarında birbirlerine gizli gizli şöyle derler:" Aralarında fısıldaşırlar.

"Sadece on gün kaldınız," "Bir günden fazla kalmadınız." Yani dünyada. Onlar ahiretteki sınırsız zaman dilimi karşısında ömürlerini çok kısa göreceklerdir.

"Onların en olgun ve akıllı olanı..." En akıllı ve görüşü en isabetli olanı. Aslında onların içinde akıllı ve isabetli görüş sahibi olan da vardır.

---

11 Müellif, ayetteki "zürkâ" kelimesini gözle değil de deriyle ilgili bir durum olarak tefsir etmiştir. (Editör).

Bu ifade, onların burada karşılaştıkları telaşın tasviridir. Zira onların en zeki olanı bile dünyadaki ömrünü bir tek gün olarak görmektedir.

Yüz altıncı ayetteki (قَاعًا صَفْصَفًا), dümdüz ve üstünde hiçbir şeyin bulunmadığı yer manasına gelir.

"Orada ne bir iniş ne de bir yokuş görebileceksin." Orada dere ve tümsek olmayacaktır. Bu da "dümdüz ve hiçbir şeyin bulunmadığı yer" manasını vurgulamak içindir. Ayetteki "(اَمْت) (emt)" kelimesi, "yerde bariz bir şekilde görünen tümsek" manasına gelir.

"O gün insanlar, davetçiye (İsrafil'e) uyacaklar." buyruğundaki *"davetçi,"* onları önce hesap, ardından da ceza için mahşer yerine çağıran görevlidir.

Yüz sekizinci ayetteki (لَا عِوَجَ لَهُۥ) ifadesi, ondan kaçamazlar, buna güçleri de yoktur, manasına gelir.

Yüz onikinci ayetteki (هَضْمًا) kelimesi, eksiklik manasına gelir.

"Yahut da o (Kur'an), kendileri için bir ibret ortaya koyar." Önceki ümmetlerin halini öğrenip ibret almalarına yardımcı olmaktadır.

"Sana onun vahyi tamamlanmadan önce Kur'an'ı (okumakta) acele etme." ayeti, Kur'ân'ın onun kalbine nakşedileceğini haber vererek Allah Resûlü'nün gönlünü ferahlatmıştır. Böylelikle hemen ezberlemek için alelacele tekrar etmesine gerek olmadığı bildirilmiştir. Bu ayet, Kur'ân'ı kavramanın ve yavaş yavaş içselleştirerek tedebbür etmenin acele okumaktan ve ayetleri ezberlemeye ağırlık vermekten daha öncelikli olduğuna işaret etmektedir. Allahu a'lem.

"Ve 'Rabbim, benim ilmimi arttır' de." duası, müminin hayata dair daimî bir parolasıdır. Aynı zamanda bu dua ile ilmin değeri yüceltilmekte, ondan faydalanmanın kapısı aralanmaktadır. Zira ilim, insanın kendini, toplumunu ve yaşadığı coğrafyayı ıslah etmesinin esasını oluşturmaktadır.

وَلَقَدْ عَهِدْنَآ اِلٰٓى اٰدَمَ مِنْ قَبْلُ فَنَسِىَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا ﴿١١٥﴾ وَاِذْ قُلْنَا
لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُٓوا اِلَّآ اِبْلِيسَ اَبٰى ﴿١١٦﴾ فَقُلْنَا يٰٓاٰدَمُ اِنَّ هٰذَا
عَدُوٌّ لَكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقٰى ﴿١١٧﴾ اِنَّ لَكَ اَلَّا
تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرٰى ﴿١١٨﴾ وَاَنَّكَ لَا تَظْمَؤُا فِيهَا وَلَا تَضْحٰى ﴿١١٩﴾ فَوَسْوَسَ
اِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يٰٓاٰدَمُ هَلْ اَدُلُّكَ عَلٰى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَا يَبْلٰى
﴿١٢٠﴾ فَاَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْاٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ
الْجَنَّةِ وَعَصٰٓى اٰدَمُ رَبَّهُ فَغَوٰى ﴿١٢١﴾ ثُمَّ اجْتَبٰيهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدٰى
﴿١٢٢﴾ قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ فَاِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّى
هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَاىَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقٰى ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ اَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِى
فَاِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَعْمٰى ﴿١٢٤﴾ قَالَ رَبِّ لِمَ
حَشَرْتَنِى اَعْمٰى وَقَدْ كُنْتُ بَصِيرًا ﴿١٢٥﴾ قَالَ كَذٰلِكَ اَتَتْكَ اٰيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا
وَكَذٰلِكَ الْيَوْمَ تُنْسٰى ﴿١٢٦﴾ وَكَذٰلِكَ نَجْزِى مَنْ اَسْرَفَ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِاٰيَاتِ
رَبِّهِ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَشَدُّ وَاَبْقٰى ﴿١٢٧﴾ اَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ
مِنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِى مَسَاكِنِهِمْ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِاُولِى النُّهٰى ﴿١٢٨﴾
وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا وَاَجَلٌ مُسَمًّى ﴿١٢٩﴾ فَاصْبِرْ عَلٰى
مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا وَمِنْ اٰنَآئِ
الَّيْلِ فَسَبِّحْ وَاَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضٰى ﴿١٣٠﴾ وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ اِلٰى
مَا مَتَّعْنَا بِهٖٓ اَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ وَرِزْقُ رَبِّكَ
خَيْرٌ وَاَبْقٰى ﴿١٣١﴾ وَاْمُرْ اَهْلَكَ بِالصَّلٰوةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْـَٔلُكَ رِزْقًا
نَحْنُ نَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوٰى ﴿١٣٢﴾ وَقَالُوا لَوْلَا يَأْتِينَا بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّهِ اَوَلَمْ
تَأْتِهِمْ بَيِّنَةُ مَا فِى الصُّحُفِ الْاُولٰى ﴿١٣٣﴾ وَلَوْ اَنَّآ اَهْلَكْنَاهُمْ بِعَذَابٍ مِنْ

قَبْلِهٖ لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلَآ اَرْسَلْتَ اِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ اٰيَاتِكَ مِنْ قَبْلِ اَنْ نَذِلَّ وَنَخْزٰى ﴿١٣٤﴾ قُلْ كُلٌّ مُتَرَبِّصٌ فَتَرَبَّصُوا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ اَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ وَمَنِ اهْتَدٰى ﴿١٣٥﴾

115. Andolsun Biz, daha önce de Âdem'e ahit (emir ve vahiy) vermiştik. Ne var ki o, (ahdi) unuttu. Onda azim de bulmadık.

116. Bir zaman Biz, meleklere, "Âdem'e secde edin!" demiştik. Onlar hemen secde ettiler; yalnız İblis hariç. O diretti.

117. Bunun üzerine, "Ey Âdem! dedik, bu, hem senin için hem de eşin için büyük bir düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın; sonra yorulur, sıkıntı çekersin!

118. Şimdi burada senin için ne acıkmak vardır, ne de çıplak kalmak.

119. Yine burada sen, susuzluk çekmeyecek, sıcaktan da bunalmayacaksın."

120. Derken şeytan onun aklını karıştırıp "Ey Âdem! dedi, sana ebedilik ağacını ve sonu gelmez bir saltanatı göstereyim mi?"

121. Nihayet ondan yediler. Bunun üzerine kendilerine ayıp yerleri göründü. Üstlerini cennet yaprağı ile örtmeye çalıştılar. (Bu suretle) Âdem, Rabbine âsi olup yolunu şaşırdı.

122. Sonra Rabbi onu seçkin kıldı; tevbesini kabul etti ve doğru yola yöneltti.

123. Dedi ki: Birbirinize düşman olarak hepiniz oradan (cennetten) inin! Artık Benden size hidayet geldiğinde, kim Benim hidayetime uyarsa o sapmaz ve bedbaht olmaz.

124. Kim de Beni anmaktan yüz çevirirse şüphesiz onun sıkıntılı bir hayatı olacak ve Biz onu, kıyamet günü kör olarak haşredeceğiz.

125. O, "Rabbim! Beni niçin kör olarak haşrettin? Oysa ben, hakikaten görür idim!" der.

126. (Allah) buyurur ki: İşte böyle. Çünkü sana ayetlerimiz geldi; ama sen onları unuttun. Bugün de aynı şekilde sen unutuluyorsun!

127. Doğru yoldan sapanı ve Rabbinin ayetlerine inanmayanı işte böyle cezalandırırız. Ahiret azabı, elbette daha şiddetli ve daha süreklidir.

128. Bizim, onlardan önce nice nesilleri helâk etmiş olmamız kendilerini yola getirmedi mi? Hâlbuki onların yurtlarında gezip dolaşırlar. Bunda, elbette ki akıl sahipleri için nice ibretler vardır.

129. Eğer Rabbinden, daha önce sâdır olmuş bir söz ve tayin edilmiş bir vade olmasaydı, (ceza onlar için de dünyada) kaçınılmaz olurdu.

130. (Resûlüm!) Sen onların söylediklerine sabret. Güneşin doğmasından önce de batmasından önce de Rabbini övgü ile tesbih et; gecenin bir kısım saatleri ile gündüzün etrafında (iki ucunda) da tesbih et ki hoşnutluğa eresin.

131. Sakın, kendilerini denemek için onlardan bir kesimi faydalandırdığımız dünya hayatının çekiciliğine gözlerini dikme! Rabbinin nimeti hem daha hayırlı hem de daha süreklidir.

132. Ailene namazı emret; kendin de ona sabırla devam et. Senden rızık istemiyoruz; (aksine) Biz seni rızıklandırıyoruz. Güzel sonuç, takva iledir.

133. Onlar, "(Muhammed) bize Rabbinden bir mucize getirmeli değil miydi?" dediler. Önce gelen kitaplardakinin apaçık delili (Kur'an) onlara gelmedi mi?

134. Eğer Biz, bundan (Kur'an'dan) önce onları bir azapla helâk etseydik, muhakkak ki şöyle diyeceklerdi: Ya Rabbi! Ne olurdu, bize bir elçi gönderseydin de şu aşağılığa ve rüsvaylığa düşmeden önce ayetlerine uysaydık!

135. De ki: Herkes beklemektedir: Öyleyse siz de bekleyin. Yakında anlayacaksınız; doğru düzgün yolun yolcuları kimmiş ve hidayette olan kimmiş!

İLK AHDİN HATIRLATILMASI VE SON TALİMATLAR

Bu sûrenin son ayetleri, insanın yeryüzüne inmeden ve pratik anlamda sorumluluk yüklenmeden önce Allah'a verdiği ilk ahdi hatırlatmaktadır. Ardından da sûrenin insanlığa yönelik mesajına, paylaştığı kıssa ve hadiselere uygun son talimatlar zikredilmektedir. Şöyle ki:

Birincisi: Allah, Âdem'e hilafeti va'detmiş, bundan dolayı meleklerin onun için secdeye gitmelerini sağlamış ve onu şeytanın tuzaklarına karşı da uyarmıştır: *"Andolsun Biz, daha önce de Âdem'e ahit (emir ve*

vahiy) vermiştik. Ne var ki o, (ahdi) unuttu. Onda azim de bulmadık. Bir zaman Biz, meleklere, 'Âdem'e secde edin!' demiştik. Onlar hemen secde ettiler; yalnız İblis hariç. O, diretti. Bunun üzerine, 'Ey Âdem! dedik, bu, hem senin için hem de eşin için büyük bir düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın; sonra yorulur, sıkıntı çekersin!'"

Lakin şeytan, hayatı boyunca insandan ayrılmayan ve onunla bütünleşen beşerî iki zayıf damardan (mal sevgisi ile ölümsüzlük arzusu, yani dünya sevgisi ile ölümden kaçıştan) yaklaşarak bütün gücünü kullanmıştır: *"Derken şeytan onun aklını karıştırıp 'Ey Âdem! dedi, sana ebedîlik ağacını ve sonu gelmez bir saltanatı göstereyim mi?' Nihayet ondan yediler. Bunun üzerine kendilerine ayıp yerleri göründü. Üstlerini cennet yaprağı ile örtmeye çalıştılar. (Bu suretle) Âdem, Rabbine âsi olup yolunu şaşırdı."* Ancak tevbe kapısı, ölüm veya kıyamet hariç Âdem ve zürriyetine daima açık kalacaktır: *"Sonra Rabbi onu seçkin kıldı; tevbesini kabul etti ve doğru yola yöneltti."* Bu ders, Hz. Âdem ile Hz. Havva yeryüzüne inmeden önce gerçekleşmiştir. Çünkü şeytana karşı hem kendileri hem çocukları için gerekli hazırlıkları yapmaları gerektiği onlara öğretilmek istenmiştir.

İkincisi: İnsan, belli bir tecrübe sahibi olarak ve olayları değerlendirmede esas alacağı bir muhakeme ölçüsüyle yeryüzüne inmiştir: *"Dedi ki: Birbirinize düşman olarak hepiniz oradan (cennetten) inin! Artık Benden size hidayet geldiğinde, kim Benim hidayetime uyarsa o sapmaz ve bedbaht olmaz. Kim de Beni anmaktan yüz çevirirse şüphesiz onun sıkıntılı bir hayatı olacak ve Biz onu, kıyamet günü kör olarak haşredeceğiz."*

Üçüncüsü: Allah, bu insanı, kendi tarihine ve önceki ümmetlerin tarihine bakmaya, yaşanmış olayları düşünmeye davet etmektedir. Bu metot, hidayet yolunu bulmaya yönelten, dalâlet ve helak uçurumundan sakınmaya yarayan en uygun metottur: *"Bizim, onlardan önce nice nesilleri helâk etmiş olmamız kendilerini yola getirmedi mi? Hâlbuki onların yurtlarında gezip dolaşırlar. Bunda, elbette ki akıl sahipleri için nice ibretler vardır."*

Önceki ümmetlerin başına gelen azap, onların izini sürenler ve adımlarını takip edenlerden de uzak değildir. Lakin her bir ecelin belli

bir vakti vardır: *"Eğer Rabbinden, daha önce sâdır olmuş bir söz ve tayin edilmiş bir vade olmasaydı, (ceza onlar için de dünyada) kaçınılmaz olurdu."* Böylece herhangi bir bahane uydurmamaları için Yüce Allah, gerekli delilleri açıklamış, resullerini göndermiş ve hidayetini de indirmiştir: *"Eğer Biz, bundan (Kur'an'dan) önce onları bir azapla helâk etseydik, muhakkak ki şöyle diyeceklerdi: Ya Rabbi! Ne olurdu, bize bir elçi gönderseydin de şu aşağılığa ve rüsvaylığa düşmeden önce ayetlerine uysaydık! De ki: Herkes beklemektedir: Öyleyse siz de bekleyin. Yakında anlayacaksınız; doğru düzgün yolun yolcuları kimmiş ve hidayette olan kimmiş!"*

Dördüncüsü: Allah, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ve vefatından sonra gelen bütün müminlere hak yolda sabredip sebat etmelerini ve daima Allah'a iltica etmelerini tavsiye etmektedir: *"(Resûlüm!) Sen, onların söylediklerine sabret. Güneşin doğmasından önce de batmasından önce de Rabbini övgüyle tesbih et; gecenin bir kısım saatleriyle gündüzün etrafında (iki ucunda) da tesbih et ki hoşnutluğa eresin."* Ardından da Allah her mümine, ailesine gerekli hatırlatmayı yapmayı, onları ibadet etmeye teşvik etmeyi, namaz kılmayı ve bütün bunlarla birlikte sabırla kuşanmayı tavsiye etmiştir: *"Ailene namazı emret; kendin de ona sabırla devam et."*

Beşincisi: Yüce Allah, dosdoğru yolda yürüyen herkesi fitne tehlikelerinden ve şeytanî müdahalelerden sakınmaya davet etmektedir: *"Sakın, kendilerini denemek için onlardan bir kesimi faydalandırdığımız dünya hayatının çekiciliğine gözlerini dikme! Rabbinin nimeti hem daha hayırlı hem de daha süreklidir."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Ne var ki o, (ahdi) unuttu. Onda azim de bulmadık." Hz. Âdem (a.s.), ahdini unutarak yasak ağaçtan yemiş; Allah'ın emrini yerine getirme ve yasaklarından sakınmada yeterince azimli davranmamıştır. Çünkü hilafet, Allah'a ubudiyetin hakkını vermeyi, bütün emir ve nehiylerde O'na boyun eğmeyi elzem kılmaktadır.

"Sakın sizi cennetten çıkarmasın; sonra yorulur, sıkıntı çekersin!" ifadesi insanın, ahirette girmeyi umduğu cennetten uzaklaşma riskinin olduğunu hatırlatmaktadır. Dünyada Hz. Âdem'e ve onun zürriyetine

düşen görev, yeryüzünün imarıdır. Onlar bununla imtihan olmaktadır: *"Hatırla ki Rabbin, meleklere, 'Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım' dedi."*[12]

"Sıcaktan da bunalmayacaksın." Yani bu cennette, güneşin sıcaklığı altında geçimini temin etmeye ve çalışmaya ihtiyaç duymayacaksın.

"Bunun üzerine kendilerine ayıp yerleri göründü." İkisi de ağaçtan yedikten sonra. Bu ayet, günahların insanın çirkinliklerini ve görünmeyen kötü ahlaklarını ortaya çıkardığına da işaret etmektedir. Allahu a'lem.

"Üstlerini cennet yaprağı ile örtmeye çalıştılar." Alelacele cennetin yapraklarıyla avret yerlerini örtmeye çalıştılar.

"Biz onu, kıyamet günü kör olarak haşredeceğiz." buyruğunda, dalâlet üzere olan kişinin âmâya benzetilmesi mecazî bir ifadedir. Çünkü o, cennete giremeyecek, yolunu bulamayacak demektir.

"Doğru yoldan sapan..." Küfür ve zulüm ile haddi aşan.

"Onları yola iletmedi mi?" Allah, onlara her şeyi açıklamadı mı?

Yüz yirminci ayetteki (لِأُولِي النُّهَىٰ) ifadesi, *"akıl sahipleri"* manasına gelir.

"Hâlbuki onların yurtlarında gezip dolaşırlar." Sefer esnasında oradan geçerler.

"Eğer Rabbinden, daha önce sâdır olmuş bir söz ve tayin edilmiş bir vade olmasaydı, (ceza onlar için de dünyada) kaçınılmaz olurdu." Yani daha önce söylenen söz ve tayin edilmiş bir vakit olmasaydı, azap başlarına hemen gelirdi.

"Sakın, gözlerini dikme!" Yani sana karşı inat eden ve seni inkâr eden bu insanlara verdiklerimizi temenni etme! Zira onların elinde bulunanlar yok olacak bir servettir.

Son ayetteki (مُتَرَبِّصٌ) ifadesi, *"beklemektedir"* manasına gelir.

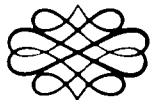

12 Bakara 2/30.

سُورَةُ الأَنبِيَاءِ

21- ENBİYÂ SÛRESİ

139. MECLİS: GAFİLLERİN UYARILMASI
140. MECLİS: MÜŞRİKLERLE TARTIŞMA
141. MECLİS: HZ. İBRÂHİM, PUTLARIN BÂTIL OLDUĞUNU İSPATLIYOR
142. MECLİS: PEYGAMBER KISSALARINDAN KESİTLER
143. MECLİS: AKIBET VE MÜCADELENİN SONU

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِى غَفْلَةٍ مُعْرِضُونَ ﴿١﴾ مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِن
رَبِّهِمْ مُحْدَثٍ اِلَّا اسْتَمَعُوهُ وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٢﴾ لَاهِيَةً قُلُوبُهُمْ وَاَسَرُّوا النَّجْوَى
اَلَّذِينَ ظَلَمُوا هَلْ هٰذَآ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ اَفَتَأْتُونَ السِّحْرَ وَاَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٣﴾
قَالَ رَبِّى يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِى السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٤﴾ بَلْ قَالُوا
اَضْغَاثُ اَحْلَامٍ بَلِ افْتَرٰيهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَأْتِنَا بِاٰيَةٍ كَمَآ اُرْسِلَ الْاَوَّلُونَ ﴿٥﴾
مَآ اٰمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنَاهَا اَفَهُمْ يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾ وَمَآ اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ
اِلَّا رِجَالًا نُوحِى اِلَيْهِمْ فَسْـَٔلُوٓا اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٧﴾ وَمَا
جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا لَا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ ﴿٨﴾ ثُمَّ صَدَقْنَاهُمُ
الْوَعْدَ فَاَنْجَيْنَاهُمْ وَمَنْ نَشَآءُ وَاَهْلَكْنَا الْمُسْرِفِينَ ﴿٩﴾ لَقَدْ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكُمْ
كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠﴾ وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً
وَاَنْشَأْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا اٰخَرِينَ ﴿١١﴾ فَلَمَّآ اَحَسُّوا بَأْسَنَآ اِذَا هُمْ مِنْهَا يَرْكُضُونَ
﴿١٢﴾ لَا تَرْكُضُوا وَارْجِعُوٓا اِلٰى مَآ اُتْرِفْتُمْ فِيهِ وَمَسَاكِنِكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْـَٔلُونَ
﴿١٣﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَآ اِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿١٤﴾ فَمَا زَالَتْ تِلْكَ دَعْوٰيهُمْ حَتّٰى
جَعَلْنَاهُمْ حَصِيدًا خَامِدِينَ ﴿١٥﴾ وَمَا خَلَقْنَا السَّمَآءَ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا
لَاعِبِينَ ﴿١٦﴾ لَوْ اَرَدْنَآ اَنْ نَتَّخِذَ لَهْوًا لَاتَّخَذْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا اِنْ كُنَّا فَاعِلِينَ ﴿١٧﴾
بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَاِذَا هُوَ زَاهِقٌ وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا
تَصِفُونَ ﴿١٨﴾ وَلَهُ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَنْ عِنْدَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ
عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ ﴿١٩﴾ يُسَبِّحُونَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ ﴿٢٠﴾

1. İnsanların hesaba çekilecekleri (gün) yaklaştı. Hal böyleyken onlar, gaflet içinde yüz çevirdiler.

2-3. Rablerinden kendilerine ne zaman yeni bir ihtar gelse, onlar bunu hep alaya alarak, kalpleri oyuna, eğlenceye dalarak dinlemişlerdir. O zalimler şöyle fısıldaştılar: Bu (Muhammed), sizin gibi bir beşer olmaktan başka nedir ki! Siz şimdi gözünüz göre göre büyüye mi kapılıyorsunuz?

4. (Peygamber) dedi ki: Rabbim, yerde ve gökte (söylenmiş) her sözü bilir. O, hakkıyla işiten ve bilendir.

5. "Hayır, dediler, (bunlar) saçma sapan rüyalardır; bilakis onu kendisi uydurmuştur; belki de o şairdir. (Eğer öyle değilse) bize hemen, öncekilere gönderilenin benzeri bir ayet getirsin."

6. Bunlardan önce helâk ettiğimiz hiçbir belde iman etmemişti; şimdi bunlar mı iman edecekler?

7. Biz, senden önce de kendilerine vahiy verdiğimiz kişilerden başkasını peygamber olarak göndermedik. Eğer bilmiyorsanız bilenlerden sorunuz.

8. Biz onları (peygamberleri), yemek yemez birer (cansız) ceset olarak yaratmadık. Onlar (bu dünyada) ebedi de değillerdir.

9. Sonra onlara (verdiğimiz) sözü yerine getirdik; böylece hem onları hem de dilediğimiz (başka) kimseleri kurtuluşa erdirdik; müsrifleri de helâk ettik.

10. Andolsun, size içinde sizin için öğüt bulunan bir kitap indirdik. Hâlâ akıllanmaz mısınız?

11. Zalim olan nice beldeyi kırıp geçirdik; arkasından da nice başka topluluklar vücuda getirdik.

12. Azabımızı hissettiklerinde bir de bakarsın ki oralardan (azap bölgesinden) kaçıyorlar!

13. "Kaçmayın! İçinde bulunduğunuz refaha ve yurtlarınıza dönün! Çünkü size sorular sorulacak!"

14. "Vay başımıza gelenlere! dediler; gerçekten biz zalim insanlarmışız."

15. Biz kendilerini, kuruyup biçilmiş ekine, sönmüş ateşe çevirinceye kadar bu feryatları sürüp gider.

16. Biz, göğü, yeri ve bunlar arasındakileri, oyuncular (işi, eğlencesi) olarak yaratmadık.

17. Eğer bir eğlence edinmek isteseydik, onu kendi tarafımızdan edinirdik. (Bu irademizin eseri olurdu. Ama) Biz (bunu) yapanlardan değiliz.
18. Bilakis Biz, hakkı bâtılın tepesine bindiririz de o, bâtılın işini bitirir. Bir de bakarsınız ki bâtıl yok olup gitmiştir. (Allah'a) yakıştırdığınız sıfatlardan dolayı yazıklar olsun size!
19. Göklerde ve yerde kimler varsa O'na aittir. O'nun huzurunda bulunanlar, O'na ibadet hususunda kibirlenmezler ve yorulmazlar.
20. Onlar, bıkıp usanmaksızın gece gündüz (Allah'ı) tesbih ederler.

GAFİLLERİN UYARILMASI

Bu sûrenin ilk bölümü, gaflet sorununu tedavi etmeye çalışmaktadır. O gaflet ki insanların akıllarını ve kalplerini sarıp sarmalamakta; insanların gerek bizzat kendi halleri ve akıbetleri hakkında, gerekse çevrelerindeki uçsuz bucaksız evren hakkında derinlemesine tefekkür etmelerine mani bir olmaktadır. Sûrenin bu bölümdeki ayetlerinde en çok *"gaflet, oyun ve eğlence"* kavramları tekrar edilmektedir. Şüphesiz ki bunlar dalâlet ve hak yoldan yüz çevirme sebeplerinden en mühim olanlarıdır. Kur'ân'ın, gaflet olgusunu ele alışını şu şekilde özetlemek mümkündür:

Birincisi: Kur'ân, gaflet konusunu birçok ayette hassas bir şekilde vasfetmiştir: *"İnsanların hesaba çekilecekleri (gün) yaklaştı. Hal böyleyken onlar gaflet içinde yüz çevirdiler."* Yani onlar, kendilerini bekleyen günü tefekkür etmekten alıkoyan aşırı gafletlerinden dolayı haktan yüz çevirmişlerdir. Ardından şöyle buyurmuştur: *"Rablerinden kendilerine ne zaman yeni bir ihtar gelse, onlar bunu hep alaya alarak dinlemişlerdir."* Onlar gaflete öyle boğulmuşlardır ki işittikleri kelam kendi iyiliklerine dahi olsa kendilerini, onun üzerinde iyice düşünmeye mecbur görmemektedirler. Ardından Kur'ân bu gafletin sebebine işaret etmektedir: *"Kalpleri oyuna ve eğlenceye dalarak..."* Buna göre onların kalbinin dünyevî servet, oyun ve eğlence ile meşgul olması, gerçek manada düşünme ve tefekkür edebilme imkanını ortadan kaldırmıştır.

İkincisi: Kur'ân, gaflet olgusunun, hayat ve içinde yaşadıkları evren hakkında layıkıyla tefekkür etmemelerine etkisini de açıklamaktadır. Zira onlar bütün hayatı ve evreni ancak oyun ve başıboşluk olarak

görürler. Bundan dolayı Kur'ân onların bu akılsızlıklarına şöyle cevap vermektedir: *"Biz, göğü, yeri ve bunlar arasındakileri, oyuncular (işi, eğlencesi) olarak yaratmadık. Eğer bir eğlence edinmek isteseydik, onu kendi tarafımızdan edinirdik. (Bu irademizin eseri olurdu. Ama) Biz (bunu) yapanlardan değiliz."*

Bu bakış açısını, bugün bu evrenin varlığına ve insanlığın hizmetine sunulmasına dair hikmetleri görmezden gelen ve beşer aklını salt maddî çıkarlara dair hedefleri gerçekleştirmek ve servetten mümkün olduğunca yoğun bir şekilde yararlanmak için kullanan birçok çağdaş düşünce ve felsefelerde de görebiliyoruz.

Üçüncüsü: Ardından Kur'ân, gaflet ve yüz çevirmeleri sebebiyle önceki toplumların başına gelenlerin halini tefekkür etmekten aciz kalmanın etkisini açıklamaktadır: *"Zalim olan nice beldeyi kırıp geçirdik; arkasından da nice başka topluluklar vücuda getirdik. Azabımızı hissettiklerinde bir de bakarsın ki oralardan (azap bölgesinden) kaçıyorlar! 'Kaçmayın! İçinde bulunduğunuz refaha ve yurtlarınıza dönün! Çünkü size sorular sorulacak!' 'Vay başımıza gelenlere! dediler; gerçekten biz zalim insanlarmışız.' Biz kendilerini, kuruyup biçilmiş ekine, sönmüş ateşe çevirinceye kadar bu feryatları sürüp gider."*

Dördüncüsü: Kur'ân-ı Kerim, onların bu mübarek davete karşı ileri sürdükleri şüphelerin akla dayalı düşünce ve doğru tefekkürün neticesinde ortaya çıkan değerli görüşler olmadığına, bunların ancak gaflet, oyun ve eğlence halinin salyası olduğuna işaret etmektedir. Mesela şöyle buyurmaktadır: *"Kalpleri oyuna, eğlenceye dalarak dinlemişlerdir. O zalimler şöyle fısıldaştılar: 'Bu (Muhammed), sizin gibi bir beşer olmaktan başka nedir ki! Siz şimdi gözünüz göre göre büyüye mi kapılıyorsunuz?'"* Bu heva, oyun ve eğlence, onların sıkıntılı hallerine ve aşırı çelişkilerine de yansımaktadır: *"Hayır, dediler, (bunlar) saçma sapan rüyalardır; bilakis onu kendisi uydurmuştur; belki de o şairdir."*

Beşincisi: Bu teşhis ve nitelemelerden sonra Kur'ân-ı Kerim, kalpleri titreten ve zihinleri harekete geçiren tekrarlarla uyarılarını yapmaktadır. Mesela önceki toplumlardan bahsederken şöyle buyurduğunu görmek mümkündür: *"Biz kendilerini kuruyup biçilmiş ekine, sönmüş ateşe çevirinceye kadar bu feryatları sürüp gider."*, Bu gafillere hitap

ederken de şöyle seslendiğini görmek mümkündür: *"İnsanların hesaba çekilecekleri (gün) yaklaştı."*

Altıncısı: Kur'ân, bunlara ve başkalarına, bu işin kesin ve ciddi olduğunu, bunun oyun ve eğlence işi olmadığını vurgulamaktadır: *"Eğer bir eğlence edinmek isteseydik onu kendi tarafımızdan edinirdik. (Bu irademizin eseri olurdu. Ama) Biz (bunu) yapanlardan değiliz. Bilakis Biz, hakkı bâtılın tepesine bindiririz de o, bâtılın işini bitirir. Bir de bakarsınız ki bâtıl yok olup gitmiştir. (Allah'a) yakıştırdığınız sıfatlardan dolayı yazıklar olsun size!"*

Yedincisi: Tefekkür etmek üzere kendilerine zaman ayırmaları durumunda, Kur'ân'ın onların saadetini temin etmek ve şereflerini yüceltmek için geldiğini anlayacakları vurgulanmaktadır: *"Andolsun, size içinde sizin için öğüt bulunan bir kitap indirdik. Hâlâ akıllanmaz mısınız?"*

Sekizincisi: Kur'ân, Allah'ın onlara ve onların yaptığı ibadete muhtaç olmadığını, onlara yaptığı davetin ancak onların iyiliği için olduğunu vurgulamaktadır. Zira Allah katında, sayısını ancak O'nun bildiği kadar çok meleğin bulunduğunu, bunların O'nu zaten tesbih ettiğini, ortağı ve benzeri olmayan tek Allah'a ibadet ettiklerini vurgulamaktadır: *"Göklerde ve yerde kimler varsa O'na aittir. O'nun huzurunda bulunanlar, O'na ibadet hususunda kibirlenmezler ve yorulmazlar. Onlar, bıkıp usanmaksızın gece gündüz (Allah'ı) tesbih ederler."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"İnsanların hesapları yaklaştı." Yani hesaba çekilecekleri gün. Bu da kıyamet günüdür. Her ne kadar bu ifadeden maksat Kureyş müşriklerini gafletten uyandırmak ve onları ikaz etmek olsa da söz konusu haber bütün insanları kapsamaktadır.

"Rablerinden kendilerine ne zaman yeni bir ihtar gelse..." Yani Kur'ân, onlara yeni inmiş, onlar bu kelamla yeni karşılaşmışlardır. Ancak Kur'ân Allah'ın kelamı olması hasebiyle O'nun için yeni değildir. Allah'ın kelamı O'nun bir sıfatıdır, ne değişir ne de yenilenir.

"Fısıldaştılar." Aralarında gizlice konuştular.

"Siz şimdi gözünüz göre göre büyüye mi kapılıyorsunuz?" Kur'ân'ı dinlemeye çalışmaları nedeniyle birbirlerini böyle kınadılar. Çünkü bir kısmı Kur'ân'ın fesahat ve belagatından çok etkileniyor, onunla ünsiyet kuruyor, âdeta onu dinlemeden duramıyordu.

"(Peygamber) dedi ki: Rabbim, yerde ve gökte (söylenmiş) her sözü bilir." ifadesi, Allah Resûlü'nün sözü olup müşriklerin ithamlarına cevap vermeye yöneliktir. Sanki onlara şöyle diyordu: "Şüphesiz ki size söylediklerimin hakikatini Rabbim bilmektedir. Bir de O, benim hakkımda söylediklerinizin hakikatini de bilmektedir."

"(Bunlar) saçma sapan rüyalardır." Hakikati olmayan ve delil teşkil etmeyen karmakarışık rüyalardır. Onlar bu sözü Kur'ân için söylüyorlardı. Ancak buna rağmen, beyan ve belağatına olan hayranlıklarını gizleyemedikleri için onu "sihir" olarak isimlendirmişlerdir. Bu bakış açısı, onların ciddi akıl yürütmeye ve derin düşünmeye dayalı olarak hareket etmediklerinin delilidir. Onlar, bunu oyun ve eğlence olarak görüp böbürlenmenin, çekememezliğin ve umursamazlığın etkisiyle hareket ediyorlardı.

"Bize hemen bir ayet getirsin." Hz. Sâlih'in (a.s.) devesi ve Hz. Mûsâ'nın (a.s.) asası gibi somut mucizeler getirsin.

"Bunlardan önce helâk ettiğimiz hiçbir belde iman etmemişti; şimdi bunlar mı iman edecekler?" Kur'ân onlara, bu mucizelerle gelen peygamberlerin gönderildiği şehirleri hatırlatmıştır. Onlar, gelen mucizelere de iman etmemişlerdir, Allah da yalanlamaları ve inat etmeleri sebebiyle onları helak etmiştir. O şehirlerin halkları, hakkı bâtıldan ayırt edemeyecek durumda değillerdi ki somut mucizelere ihtiyaç duysunlar. Onları hakkıyla tefekkür etmekten alıkoyan asıl sebep, gurur, böbürlenme, haset ve yüz çevirmeleriydi. Bu nitelikler, şimdi Kureyş müşriklerinde de mevcut olan vasıflardır.

Bu ayet, benzeri mucizelerin Kureyşlilere gönderilmemesinin ardında yatan hikmete işaret etmektedir. Çünkü onlar bu mucizeleri yalanlasalardı tamamı helak edilecekti. Allah ise bunu murat etmemiştir. Çünkü Allah, onların yakında iman edeceklerini ve bu davetin yükünü taşıyacaklarını biliyordu. Bu da bilfiil vuku bulmuştur. Zira Kureyşlilerin tamamı Mekke'nin fethi ile birlikte İslam'a girmiştir. Hatta onların

neslinden birçok kişi, o dönemlerdeki insanlara (Hulefâ-i Râşidîn, Emeviler ile Abbasilere) ve diğer toplumlara önderlik etmişlerdir.

"Biz, senden önce de kendilerine vahiy verdiğimiz kişilerden başkasını peygamber olarak göndermedik." ayeti, iman etmelerini Allah'ın kendilerine melek gönderme şartına bağlamalarına yönelik bir cevap mahiyetindedir. Bu ayeti, kadınların peygamber olamayacağına delil olarak getirmek, siyakla bağdaşmamaktadır. Özellikle de tebliğin nebiler için değil resuller için şart olduğunu ileri sürüp ikisini birbirinden ayıranlar aleyhine de bu ayet delildir. Zira ayet, nebilerden değil resullerden bahsetmekte; insanlara gönderilen resullerin kadınlardan olmadığını değil meleklerden olmadığını vurgulamaktadır.

Âlimlerin cumhurunun, kadınların nübüvvetini uygun görmedikleri doğrudur. Genellikle de bu ayeti delil olarak sunmakta veya vahyin onlara nüzulüne dair değil de tebliğ görevinin onlara uygun olmadığına dair bazı aklî deliller getirmektedirler. Burası konuyu ayrıntılı ele alma yeri değildir. Lâkin bu hususta ihtilaf mevcut olup yapılan içtihatlar makbuldür. Allah a'lem.

"Eğer bilmiyorsanız bilenlerden sorunuz." buyruğunda ehl-i kitap kastedilmiştir. Hususi olarak da Kureyşlilerle iletişim halinde bulunan Yahudiler kastedilmiştir. Sorulması istenen mesele de resullerin beşerden bir erkek mi, yoksa melekler mi olduğu konusuyla sınırlıdır. Zira bu, ehl-i kitap mensuplarıyla Kur'ân'a iman edenlerin ihtilaf içinde olmadıkları bir hususdur. Ayette onlara mutlak manada her meseleye dair soru sorma hususunun kastedilmediği anlaşılmaktadır.

"Biz onları (peygamberleri), yemek yemez birer (cansız) ceset olarak yaratmadık. Onlar (bu dünyada) ebedî de değillerdir." ayeti, resullerin beşeriyetini vurgulamaktadır. Zira onlar ne melektirler ne de ilahtırlar.

Onuncu ayetteki (فِيهِ ذِكْرُكُمْ) cümlesi "şerefiniz, yüce şanınız, hayır ve mutluluk yolunuz" manasına gelir.

On birinci ayetteki (وَكَمْ قَصَمْنَا), "nice helak ettiğimiz" manasına gelir.

"Azabımızı hissettiklerinde bir de bakarsın ki oralardan (azap bölgesinden) kaçıyorlar!" Üzerlerine inen azabı gördükten sonra şehirlerinden kaçarak...

"Kaçmayın! İçinde bulunduğunuz refaha ve yurtlarınıza dönün!" ayeti, onlar için bir kınamayı ve azarlamayı içermektedir. Şımarıklığın helak oluş sebebi olduğuna işaret etmektedir.

"Çünkü size sorular sorulacak!" Birileri sizden bir şey talep edecek diye mi kaçıyorsunuz? Bu cümle, helak edilen o toplumlara yönelik bir istihza ve aşağılama cümlesidir. Bu ifade, onların şımarıklıklarına uygun şekilde gelmiştir.

"Biz kendilerini, kuruyup biçilmiş ekine, sönmüş ateşe çevirinceye kadar..." Hasat edilmiş ekinin durumu gibi hareketsiz bir şekilde yere yığılmışlardır.

"Eğer bir eğlence edinmek isteseydik, onu kendi tarafımızdan edinirdik." Kur'ân, o gafillerin ve başıboşların akıl seviyesine inerek onlara şöyle demektedir: Şayet sizin iddia ettiğiniz gibi, Allah oyun oynamak ve eğlenmek isteseydi, sizi, ölümü ve hayatı yaratmaz, resullerini de size göndermez, mükâfat ve cezayı da yaratmazdı. Sizin hastalıklı ve kıt tasavvurunuza göre O'nun katında bulunan huriler ile diğer keyif ve eğlence vesileleri O'na yeter de artardı!

"O, bâtılın işini bitirir." Paramparça edip yok eder.

"O'na ibadet hususunda kibirlenmezler ve yorulmazlar." Yani O'nun katındaki meleklerde böbürlenme ve tembellik de yoktur, rahatı ve keyif sürmeyi tercih etmek de yoktur ki O'na ibadetten uzak dursunlar. Aksine onlar huzur ve saadeti Allah'a ibadet etmede bulurlar.

"Bıkıp usanmaksızın..." Zâfiyet veya tereddüt göstermeksizin. Ayette geçen "fütûr" kelimesinin kök anlamı gevşeklik, hareket sonrası sakinlik, demektir.

اَمِ اتَّخَذُوٓا اٰلِهَةً مِنَ الْاَرْضِ هُمْ يُنْشِرُونَ ﴿٢١﴾ لَوْ كَانَ فِيهِمَآ اٰلِهَةٌ اِلَّا اللّٰهُ
لَفَسَدَتَا فَسُبْحَانَ اللّٰهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٢٢﴾ لَا يُسْـَٔلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ
يُسْـَٔلُونَ ﴿٢٣﴾ اَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهٖٓ اٰلِهَةً قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ هٰذَا ذِكْرُ مَنْ مَعِيَ
وَذِكْرُ مَنْ قَبْلِي بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٢٤﴾ وَمَآ اَرْسَلْنَا
مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ اِلَّا نُوحِيٓ اِلَيْهِ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنَا فَاعْبُدُونِ ﴿٢٥﴾ وَقَالُوا
اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا سُبْحَانَهٗ بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ ﴿٢٦﴾ لَا يَسْبِقُونَهٗ بِالْقَوْلِ وَهُمْ
بِاَمْرِهٖ يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُونَ اِلَّا لِمَنِ
ارْتَضٰى وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهٖ مُشْفِقُونَ ﴿٢٨﴾ وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ اِنِّيٓ اِلٰهٌ مِنْ دُونِهٖ
فَذٰلِكَ نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ كَذٰلِكَ نَجْزِي الظّٰلِمِينَ ﴿٢٩﴾ اَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُٓوا
اَنَّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَآءِ كُلَّ شَيْءٍ
حَيٍّ اَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٠﴾ وَجَعَلْنَا فِي الْاَرْضِ رَوَاسِيَ اَنْ تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا
فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣١﴾ وَجَعَلْنَا السَّمَآءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا وَهُمْ
عَنْ اٰيَاتِهَا مُعْرِضُونَ ﴿٣٢﴾ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ
كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٣٣﴾ وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ اَفَاِئِنْ مِتَّ
فَهُمُ الْخَالِدُونَ ﴿٣٤﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً
وَاِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٣٥﴾ وَاِذَا رَاٰكَ الَّذِينَ كَفَرُٓوا اِنْ يَتَّخِذُونَكَ اِلَّا هُزُوًا اَهٰذَا
الَّذِي يَذْكُرُ اٰلِهَتَكُمْ وَهُمْ بِذِكْرِ الرَّحْمٰنِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٦﴾ خُلِقَ الْاِنْسَانُ مِنْ
عَجَلٍ سَاُورِيكُمْ اٰيَاتِي فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ ﴿٣٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ
صَادِقِينَ ﴿٣٨﴾ لَوْ يَعْلَمُ الَّذِينَ كَفَرُوا حِينَ لَا يَكُفُّونَ عَنْ وُجُوهِهِمُ النَّارَ وَلَا
عَنْ ظُهُورِهِمْ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٣٩﴾ بَلْ تَاْتِيهِمْ بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ
رَدَّهَا وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٤٠﴾ وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ

سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٤١﴾ قُلْ مَنْ يَكْلَؤُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ
مِنَ الرَّحْمٰنِ بَلْ هُمْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ مُعْرِضُونَ ﴿٤٢﴾ اَمْ لَهُمْ اٰلِهَةٌ تَمْنَعُهُمْ مِنْ
دُونِنَا لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ اَنْفُسِهِمْ وَلَا هُمْ مِنَّا يُصْحَبُونَ ﴿٤٣﴾ بَلْ مَتَّعْنَا
هٰٓؤُلَآءِ وَاٰبَآءَهُمْ حَتّٰى طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ اَفَلَا يَرَوْنَ اَنَّا نَأْتِى الْاَرْضَ نَنْقُصُهَا
مِنْ اَطْرَافِهَا اَفَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾ قُلْ اِنَّمَا اُنْذِرُكُمْ بِالْوَحْيِ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ
الدُّعَآءَ اِذَا مَا يُنْذَرُونَ ﴿٤٥﴾ وَلَئِنْ مَسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ يَا
وَيْلَنَآ اِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٤٦﴾ وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ فَلَا تُظْلَمُ
نَفْسٌ شَيْـًٔا وَاِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ اَتَيْنَا بِهَا وَكَفٰى بِنَا حَاسِبِينَ
﴿٤٧﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسٰى وَهٰرُونَ الْفُرْقَانَ وَضِيَآءً وَذِكْرًا لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾ اَلَّذِينَ
يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ ﴿٤٩﴾ وَهٰذَا ذِكْرٌ مُبَارَكٌ
اَنْزَلْنَاهُ اَفَاَنْتُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ ﴿٥٠﴾

21. Yoksa (o müşrikler), yerden birtakım ilahlar edindiler de, (ölüleri) onlar mı diriltecekler?

22. Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilahlar bulunsaydı, yer ve gök, (bunların nizamı) kesinlikle bozulup gitmişti. Demek ki Arş'ın Rabbi olan Allah, onların yakıştırdıkları sıfatlardan münezzehtir.

23. Allah, yaptığından sorumlu tutulamaz; onlar ise sorguya çekileceklerdir.

24. Yoksa O'ndan başka birtakım ilahlar mı edindiler? De ki: Haydi delillerinizi getirin! İşte benimle beraber olanların Kitab'ı ve benden öncekilerin Kitab'ı. Hayır, onların çoğu hakkı bilmezler; bu yüzden de yüz çevirirler.

25. Senden önce hiçbir resûl göndermedik ki ona, "Benden başka İlâh yoktur; şu halde Bana kulluk edin" diye vahyetmiş olmayalım.

26. "Rahmân (olan Allah, melekleri) evlât edindi" dediler. Hâşâ! O, bundan münezzehtir. Bilakis (melekler), lütuf ve ihsana mazhar olmuş kullardır.

27. O'ndan (emir almazdan) önce konuşmazlar; onlar sadece O'nun emriyle hareket ederler.

28. Allah, onların önlerindekini de arkalarındakini de (yaptıklarını da yapacaklarını da) bilir. Allah rızasına ulaşmış olanlardan başkasına şefaat etmezler. Onlar, Allah korkusundan titrerler!

29. Onlardan her kim, "İlah O değil benim!" derse, Biz onu cehennemle cezalandırırız. İşte Biz, zalimlere böyle ceza veririz!

30. İnkâr edenler, göklerle yer bitişik bir haldeyken Bizim, onları birbirinden kopardığımızı ve her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi? Yine de inanmazlar mı?

31. Onları sarsmasın diye yeryüzünde birtakım dağlar diktik. Orada geniş geniş yollar açtık; ta ki maksatlarına ulaşsınlar.

32. Biz, gökyüzünü korunmuş bir tavan gibi yaptık. Onlar ise gökyüzünün ayetlerinden yüz çevirirler.

33. O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı yaratandır. Her biri bir yörüngede yüzmektedirler.

34. Biz, senden önce de hiçbir beşere ebedilik vermedik. Şimdi sen ölürsen, sanki onlar ebedî mi kalacaklar?

35. Her canlı, ölümü tadar. Bir deneme olarak sizi hayırla da şerle de imtihan ederiz. Ve siz, ancak Bize döndürüleceksiniz.

36. (Resûlüm!) Kâfirler seni gördükleri zaman, "Sizin ilâhlarınızı diline dolayan bu mu?" diyerek seni hep alaya alırlar. Hâlbuki onlar, çok esirgeyici Allah'ın Kitabını inkâr edenlerin ta kendileridir.

37. İnsan, aceleci (bir tabiatta) yaratılmıştır. Size ayetlerimi göstereceğim; Benden acele istemeyin.

38. Diyorlar ki: Eğer doğru iseniz, ne zaman (gerçekleşecek) bu tehdit?

39. İnkâr edenler, yüzlerinden ve sırtlarından (saran) ateşi savamayacakları, kendilerine yardım dahi edilmeyeceği zamanı bir bilselerdi!

40. Bilâkis kendilerine o (kıyamet) öyle âni gelir ki onları şaşırtır. Artık ne reddedebilirler onu, ne de kendilerine mühlet verilir.

41. Andolsun, senden önceki peygamberlerle de alay edildi; ama onları alaya alanları, o alay konusu ettikleri şey kuşatıverdi.

42. De ki: Allah'a karşı sizi gece gündüz kim koruyacak? Buna rağmen onlar Rablerini anmaktan yüz çevirirler.

43. Yoksa kendilerini Bize karşı savunacak birtakım ilâhları mı var? (O ilâh dedikleri şeyler) kendilerine bile yardım edecek güçte değildirler. Onlar Bizden de alâka ve destek görmezler.

44. Evet, onları da atalarını da barındırdık. Nihayet ömür kendilerine (hiç bitmeyecek gibi) uzun geldi. Oysa onlar, Bizim gelip (kâfirlere ait) araziyi çevresinden eksilteceğimizi görmezler mi? Şu halde, üstün gelen onlar mı?

45. De ki: Ben, sadece, vahiy ile sizi ikaz ediyorum. Fakat sağır olanlar, ikaz edildikleri zaman bu çağrıyı duymazlar.

46. Andolsun, onlara Rabbinin azabından ufak bir esinti dokunsa, hiç şüphesiz, "Vah bize! Hakikaten biz zalim kimselermişiz!" derler.

47. Biz, kıyamet günü için adalet terazileri kurarız. Artık kimseye, hiçbir şekilde haksızlık edilmez. (Yapılan iş,) bir hardal tanesi kadar dahi olsa onu (adalet terazisine) getiririz. Hesap gören olarak Biz (herkese) yeteriz.

48. Andolsun Biz, Mûsâ ve Harun'a, takva sahipleri için bir ışık, bir öğüt ve Furkan'ı verdik.

49. (O takva sahipleri ki) onlar, görmedikleri halde Rablerine candan saygı gösterirler. Yine onlar, kıyametten korkan kimselerdir.

50. İşte bu (Kur'an) da Bizim indirdiğimiz hayırlı ve faydalı bir öğüttür. Şimdi onu inkâr mı ediyorsunuz?

MÜŞRİKLERLE TARTIŞMA

İşlerin hakikatini ve akıbetini tefekkür etmeye karşı insanı kör ve sağır eden gaflet olgusu ortaya konduktan ve bu gafletin, müşrikleri, putlara sımsıkı sarılıp tapınmaya ve onları savunmaya sevk ettiği beyan edildikten sonra şimdi de Kur'ân, onlarla tartışmaya ve inançlarının temel taşlarını münakaşa etmeye kapı aralamaktadır. Şöyle ki:

Birincisi: Kur'ân onların, tevhid caddesinden şirk ve küfrün bozuk yollarına saptıran inançlarının tasvirini paylaşmaktadır. Mesela şöyle buyurmaktadır: *"Yoksa (o müşrikler), yerden birtakım ilahlar*

edindiler de..." Zira bu ilahlar, onların kendi elleriyle yaptıkları putlardır. Ardından gelen ayette ise uydurulan bütün ilahları kapsaması için daha genel bir ifade kullanılarak *"Yoksa O'ndan başka birtakım ilahlar mı edindiler?"* denmiştir. Sonra bazılarının Allah'a oğul nispet etme -Allah, onların iftiralarından münezzehtir- şeklindeki çirkin ve nefret ettirici söylemleri hususi olarak zikredilmektedir: *"'Rahmân (olan Allah, melekleri) evlât edindi' dediler. Hâşâ! O, bundan münezzehtir. Bilakis (melekler), lütuf ve ihsana mazhar olmuş kullardır."* Sonra diriliş ve ceza akidesini yalanlamaları konu edilmektedir: *"Diyorlar ki: 'Eğer doğru iseniz, ne zaman (gerçekleşecek) bu tehdit?' İnkâr edenler, yüzlerinden ve sırtlarından (saran) ateşi savamayacakları, kendilerine yardım dahi edilmeyeceği zamanı bir bilselerdi!"* En sonunda da onların peygamberlerle istihza etmelerine değinilmektedir: *"(Resûlüm!) Kâfirler seni gördükleri zaman seni hep alaya alırlar." "Andolsun, senden önceki peygamberlerle de alay edildi; ama onları alaya alanları, o alay konusu ettikleri şey kuşatıverdi."*

İkincisi: Kur'ân, sapmanın sebeplerini ortaya koymakta ve bunlardan ilkinin cehalet olduğunu açıklamaktadır: *"Hayır, onların çoğu hakkı bilmezler; bu yüzden de yüz çevirirler."*

Bu cehalet ancak onların yüz çevirmelerinden ve bilgi edinme kaynaklarını kapatmalarından kaynaklanmaktadır. Yoksa kendilerine hakkın tebliği ulaşmayan veya hakkı idrak etme ve ona ulaşma vasıtalarına sahip olmayan kişilerin cehaleti mazeret olarak geçerlidir. Bundan dolayı akabinde şu ifade gelmektedir: *"De ki: Ben, sadece, vahiy ile sizi ikaz ediyorum. Fakat sağır olanlar, ikaz edildikleri zaman bu çağrıyı duymazlar."* Buradaki *"sağırlık,"* yaratılıştan ve hastalıktan kaynaklı bir durum olmayıp inat ve kibrin vurdumduymazlığıdır.

Sapmanın bir diğer sebebi de hakkı alaya almaktır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Seni hep alaya alırlar."* Başka bir sebep de sürekli dünyevî planlar peşinde, dünya malı ve servetiyle meşgul olmaktır: *"Nihayet ömür kendilerine (hiç bitmeyecek gibi) uzun geldi."* Gaflet ve nisyan ile birlikte sürekli dünyevî ve maddî planlarla meşgul olmak şüphesiz ki dalâletin sebeplerinden biridir. Nitekim Yüce Allah, Hadid

Sûresi'nde şöyle buyurmaktadır: *"Onların üzerinden uzun zaman geçti de kalpleri katılaştı."*[13]

Üçüncüsü: Kur'ân müşriklerin, melekleri veya bazı peygamberleri ilahlaştırmalarını da şöyle reddetmektedir: *"'Rahmân (olan Allah, melekleri) evlât edindi' dediler. Hâşâ! O, bundan münezzehtir. Bilakis (melekler), lütuf ve ihsana mazhar olmuş kullardır. O'ndan (emir almazdan) önce konuşmazlar; onlar, sadece O'nun emriyle hareket ederler. Allah, onların önlerindekini de arkalarındakini de (yaptıklarını da yapacaklarını da) bilir. Allah rızasına ulaşmış olanlardan başkasına şefaat etmezler. Onlar, Allah korkusundan titrerler! Onlardan her kim, 'İlah O değil benim!' derse, Biz onu cehennemle cezalandırırız. İşte Biz, zalimlere böyle ceza veririz!"*

Dördüncüsü: Kur'ân müşriklerin bir başka ilahın varlığına dair iddialarının doğruluğunu ispat edecek hiçbir delile veya hüccete sahip olmadıklarını vurgulamaktadır: *"Yoksa O'ndan başka birtakım ilahlar mı edindiler? De ki: Haydi delillerinizi getirin! İşte benimle beraber olanların Kitab'ı ve benden öncekilerin Kitab'ı. Hayır, onların çoğu hakkı bilmezler; bu yüzden de yüz çevirirler."*

Beşincisi: Kur'ân, Allah'ın tek ilah olduğuna işaret eden kesin delilleri açıklamaya başlamakta, bunlardan "temanu' delili" olarak bilinen delili zikretmektedir: *"Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilahlar bulunsaydı, ikisi kesinlikle bozulup gitmişti."*

Bu ayetteki "lev" harfi, imtina için gelen imtina harfidir. Yani göklerin ve yerin, her türlü kaos, çelişki ve dengesizlikten uzak bir şekilde hassas, uyumlu ve ahenkli bir sistem üzerine kurulmuş olması, Allah'ın herhangi bir şerikinin olduğuna dair tüm iddiaları çürütmektedir. Çünkü yer ve gökte birden fazla ilah bulunsaydı her ikisinde de bu ilahların muhtelif iradelerine uygun birden çok nizamın olması gerekecekti. Buna göre bütün bu evrene dair bir tek nizamın varlığı, bir tek ilahın varlığına ve bir tek iradeye delil teşkil etmektedir. Müşahedemiz, bizi bu nizamın hassas bir sistem üzerine kurulu olduğuna götürmektedir. Bu da ancak bir tek ilah olan hakîm, alîm ve kadîr sıfatlarına sahip Allah

13 Hadîd 57/16.

ile mümkündür: *"İnkâr edenler, göklerle yer bitişik bir haldeyken Bizim, onları birbirinden kopardığımızı ve her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi? Yine de inanmazlar mı? Onları sarsmasın diye yeryüzünde birtakım dağlar diktik. Orada geniş geniş yollar açtık; ta ki maksatlarına ulaşsınlar. Biz, gökyüzünü korunmuş bir tavan gibi yaptık. Onlar ise, gökyüzünün ayetlerinden yüz çevirirler. O, geceyi, gündüzü, güneşi, ayı... yaratandır. Her biri bir yörüngede yüzmektedirler."*

Altıncısı: Bu aklî delillerle birlikte Kur'ân, insanı psikolojik olarak sarsan vicdanî yönüne de hitap etmekte, insanın kesin olarak varacağı kıyamet gününü ve onu bekleyen ortamı hatırlatmaktadır: *"Biz, senden önce de hiçbir beşere ebedilik vermedik. Şimdi sen ölürsen, sanki onlar ebedî mi kalacaklar? Her canlı, ölümü tadar. Bir deneme olarak sizi hayırla da şerle de imtihan ederiz. Ve siz, ancak Bize döndürüleceksiniz."; "Andolsun, onlara Rabbinin azabından ufak bir esinti dokunsa, hiç şüphesiz, 'Vah bize! Hakikaten biz zalim kimselermişiz!' derler. Biz, kıyamet günü için adalet terazileri kurarız. Artık kimseye, hiçbir şekilde haksızlık edilmez. (Yapılan iş,) bir hardal tanesi kadar dahi olsa onu (adalet terazisine) getiririz. Hesap gören olarak Biz (herkese) yeteriz."*

Yedincisi: Kur'ân, Efendimiz Hz. Muhammed'in (s.a.s.) tevhid daveti ile geçmiş semavî risaletler arasında ilişki kurmaktadır: *"Andolsun Biz, Mûsâ ve Harun'a, takva sahipleri için bir ışık, bir öğüt ve Furkan'ı verdik. (O takva sahipleri ki) onlar, görmedikleri halde Rablerine candan saygı gösterirler. Yine onlar kıyametten korkan kimselerdir. İşte bu (Kur'an) da Bizim indirdiğimiz hayırlı ve faydalı bir öğüttür. Şimdi onu inkâr mı ediyorsunuz?"*

Bu ilişki, bu mübarek davetin ilk defa ortaya çıkmış bir davet olmadığını, aksine bunun bütün peygamberlerin davet ettiği fıtrata ve sağlam temellere dayalı risalet olduğunu vurgulamaktadır.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Yoksa (o müşrikler), yerden birtakım ilahlar edindiler de (ölüleri) onlar mı diriltecekler?" sorusu, ret ve inkâr manasını içeren istifhamdır. Yani öldükten sonra bu sahte ilahların onları diriltmeye gücü yoktur.

"Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilahlar bulunsaydı, yer ve gök, (bunların nizamı) kesinlikle bozulup gitmişti." Yani şayet göklerde ve yerde Allah'tan başka birçok ilah bulunsaydı evrendeki sistem bozulurdu. Çünkü bu durumda bir tek nizam yerine her ilahın arzuladığı bir sistem söz konusu olurdu.

"Allah, yaptığından sorumlu tutulamaz; onlar ise sorguya çekileceklerdir." buyruğuna göre hiç kimse Allah'ın iradesinden ve bu evrendeki nizamın birlikteliğini ortaya koyan mutlak kudretinden hesap soramaz. Allah dışındaki herkes ise davranışlarından ve eylemlerinden hesaba çekilecektir.

"İşte benimle beraber olanların Kitab'ı..." Müminler için bir öğüt olan Kur'ân.

"Benden öncekilerin Kitab'ı..." Tevrat ve İncil.

"Bilakis (melekler), lütuf ve ihsana mazhar olmuş kullardır." Bunlar, müşriklerin ulûhiyet sıfatlarıyla veya Allah'ın kızları olmakla niteledikleri meleklerdir.

"O'ndan (emir almazdan) önce konuşmazlar." Yani konuşurken kendilerini yaratanın konuşmasının önüne geçmezler. Yani onlar O'na itaat ve ibadet etmek üzere boyun eğerler.

"Allah rızasına ulaşmış olanlardan başkasına şefaat etmezler." ayeti, şirke dayanan bâtıl şefaati reddetmekte, tevhide ve ulûhiyetin geniş rahmetine dayanan şefaat kapısını aralamaktadır.

"Onlardan her kim, 'İlah O değil benim!' derse, Biz onu cehennemle cezalandırırız." ayeti, *"Andolsun (bilfarz) Allah'a ortak koşarsan, işlerin mutlaka boşa gider"*[14] ayetine benzemektedir. Buna göre hitabın şekli Allah Resûlü'ne yönelik olsa da bundan maksat, imandan sonra şirke bulaşma riski bulunan başkalarıdır. Çünkü Allah Resûlü de melekler de şirkten münezzehtir. Buradaki asıl gaye, müşrikleri sert bir şekilde tehdit etmektir. Buna göre şayet meleklerden biri dahi ilahlık iddiasında bulunsa ağır şekilde cezalandırılır. Bu iftirayı meleklere atanın veya Firavun gibi kendisine ilahlık nispet edenin durumunu ise varın siz düşünün!

---

14 Zümer 39/65.

"İnkâr edenler, göklerle yer bitişik bir haldeyken Bizim, onları birbirinden kopardığımızı görüp düşünmediler mi?" Gök ile yer bitişik olup tek parça halindeydi, Allah onları birbirinden ayırdı. Modern bilim de bu ayetin tefsirine dair bir kısım gerçekleri tespit etmiş ve teoriler geliştirmiş olabilir. Ancak burada bir sorun vardır: Kâfirler, gökler ve yerle ilgili bu olguyu bilmedikleri ve görmedikleri halde Kur'ân neden *"İnkâr edenler görüp düşünmediler mi?"* buyurmaktadır? Kur'ân'ın, onların bildikleri ve idrak ettikleri delillerle onları susturmaya çalışması gerekmez mi? Kavrayıp şahit oldukları şekilde tek yaratıcının varlığına delalet eden evrendeki nizama, hassas dengeye ve inceliğe dikkat çekmesi gerekmez mi? Zira ayetler de bu bağlamda gelmiştir.

Bu sorular sebebiyle burada İbn Abbâs'tan ve diğer bazı âlimlerden nakledilen şu görüşe dikkat çekmemiz gerekmektedir: Onlar bu ayeti şöyle anlıyorlardı: Gökler kapalı ve tıkalı haldeyken Allah yağmur yağdırarak onu patlatıp açtı. Yer de aynı şekilde kapalı ve tıkalı haldeyken Allah ekinleri yeşerterek onu çatlatıp açtı. Bu görüş, müşriklerin o dönemdeki bilgi ve tecrübelerine en yakın görüştür, tartışmada delil sunma açısından da uygundur. Bu görüşü destekleyen bir karine de ayetin devamındaki şu ifadedir: *"Ve her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi?"* Bu ayetin, hem sahabeden gelen hem de modern bilimin işaret ettiği her iki manayı içermesine herhangi bir mani yoktur. Çünkü bu görüşler birbirinin alternatifi veya zıttı değildir. Hatta en büyük evrenin oluşum sürecindeki ilk büyük patlama, bilahare müşahede edilen yağmur ve ekinle yaşanan patlamanın öncülüdür. Allahu a'lem.

"Onları sarsmasın diye yeryüzünde birtakım dağlar diktik." ayetindeki (رَوَاسِيَ) kelimesi *"dağlar"* manasına gelir. Kur'ân bu kelimeyle birlikte yerin sağlamlık ve dengesine işaret etmiştir. Bu sağlamlık ve denge sayesinde dağlar üzerimize düşmemekte ve bizi sarsmamaktadır. Ayetteki (تَمِيدَ) ifadesi, üzerinde yaşayanları sarsıp rahatça yaşamalarını engelleme manasına gelir.

"Geniş geniş yollar..." ayetindeki (سُبُلًا) kelimesi de (فِجَاجًا) manasına gelir. Böyle peş peşe gelmeleri, açıklama ve vurgulama içindir.

"Biz, gökyüzünü korunmuş bir tavan gibi yaptık." Birbirine tutunan tavan. Böylece yere düşmemektedir.

"Her biri bir yörüngede yüzmektedirler." Allah, içinde güneş ve ayın da bulunduğu bu evrendeki hareketliliği belli bir disiplin altına almıştır. Bunlar, hassas bir sisteme uygun olarak kendilerine ait yörüngede akmaktadırlar.

"Her canlı, ölümü tadar." Bu kesin ve kapsayıcı bir hüküm olup hiç kimse bundan müstesna değildir. Fark, sadece ecelin ve hükmün uygulanacağı vakitle ilgilidir.

"Bir deneme olarak sizi hayırla da şerle de imtihan ederiz." Sağlık ve hastalık, güç ve zayıflık, zenginlik ve yoksulluk gibi bu hayatta insanın başına gelen bütün olayları veya insanı mutlu kılan veya hüzünlendiren her şeyi ancak imtihan olarak değerlendirmek gerekir. Nitekim Yüce Allah bir başka ayette şöyle buyurmaktadır: *"O ki hanginizin daha güzel davranacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratmıştır."*[15] Burada dikkate alınması gereken husus, imtihana tabi olanın tavır ve davranışlarıdır. Şükredip sabreden, zafere ulaşacak; şımarıp sabırsızca davranan ise hüsrana uğrayacaktır.

"İnsan, aceleci (bir tabiatta) yaratılmıştır." Yani acele eden bir varlık olarak. Ayetin siyakı, bu cümleyi öne çıkararak azabın acele gelmesini isteyen kâfirlere cevap vermeye hazırlık yapıldığını göstermektedir. Nitekim İslam'a meydan okuyan inkârcılar da acele karar vermişlerdir. Bundan dolayı akabinde Yüce Allah'ın şu kelamı gelmiştir: *"Size ayetlerimi göstereceğim; benden acele istemeyin."*

"Onları şaşırtır." Onları ne yaptığını bilmez, şaşkın ve korkudan dilini yutmuş bir halde görürsün.

"Ama onları alaya alanları, o alay konusu ettikleri şey kuşatıverdi." Peygamberlerine yönelik alaycı üslûpları nedeniyle hak ettikleri azap onları kuşatmıştır.

"Allah'a karşı sizi gece gündüz kim koruyacak?" Allah'tan başka hayatta kalmanızı sağlayacak ve sizi koruyacak kimse var mı? Ayetteki

15 Mülk 67/2.

"men," "bedeliyye" için gelmiş olup cümleye, "sizi koruyan Rahmân'ın yerine kim geçecek?" manasını katmaktadır.

"Yoksa kendilerini Bize karşı savunacak birtakım ilâhları mı var?" Önceki cümleyi vurgulamaktadır. Yani Bizim dışında onları koruyacak başka bir ilah var mıdır?

"Onlar Bizden de alâka ve destek görmezler." Yani Bizden onlara herhangi bir yardım veya destek ulaşmayacaktır.

"Oysa onlar, Bizim gelip (kâfirlere ait) araziyi çevresinden eksiltece-ğimizi görmezler mi? Şu halde, üstün gelen onlar mı?" ayeti, müşrikler için uyarı mahiyetindedir. Çünkü güç sahibi her insan, önce noksanlığa, sonra da yokluğa mahkûmdur. Bu durum, Allah'ın kanunlarından biridir. Ayetteki "ard" kelimesinden maksat, belli bir dönem yeryüzünde hâkim devlet ve sultan demektir. Ardından bu devlet, yavaş yavaş çöker, sultan da çöküşü kabul eder. Bu dönüşüm, yeryüzündeki bütün toplumlar için bilinen ve görülen bir gerçektir. Allah'ın şu kelamı da buna yakın bir mana ifade etmektedir: *"Şu halde, üstün gelen onlar mı?"* Allahu a'lem.

"Andolsun, onlara Rabbinin azabından ufak bir esinti dokunsa..." Daha dünyadayken onlara azaptan bir parça dokunsa...

"Biz, adalet terazileri kurarız." Yani kimsenin tarafını tutmayan ve kimseye meyletmeyen adalet ölçütleri...

"Andolsun Biz, Mûsâ ve Harun'a Furkan'ı verdik." Yani Tevrat'ı. Sanki bu ayet, bu sûrenin konusuyla önceki sûrenin, yani Tâhâ Sûresi'nin konusu arasındaki ilişkiyi kurmak için gelmiştir. Bu ilişki, peygamberlerin davetinin birliğini, karanlığı ve putperestliği temsil eden anlayışa karşı onların nur ve tevhid silsilesini temsil ettiklerini vurgulamaktadır.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَآ اِبْرٰهِيمَ رُشْدَهُ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِهٖ عَالِمِينَۚ ﴿٥١﴾ اِذْ قَالَ لِاَبِيهِ
وَقَوْمِهٖ مَا هٰذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِٓى اَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا وَجَدْنَآ اٰبَآءَنَا لَهَا
عَابِدِينَ ﴿٥٣﴾ قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ اَنْتُمْ وَاٰبَآؤُكُمْ فِى ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٥٤﴾ قَالُٓوا اَجِئْتَنَا
بِالْحَقِّ اَمْ اَنْتَ مِنَ اللَّاعِبِينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ بَلْ رَبُّكُمْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ الَّذِى
فَطَرَهُنَّۖ وَاَنَا عَلٰى ذٰلِكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٥٦﴾ وَتَاللّٰهِ لَاَكِيدَنَّ اَصْنَامَكُمْ بَعْدَ
اَنْ تُوَلُّوا مُدْبِرِينَ ﴿٥٧﴾ فَجَعَلَهُمْ جُذَاذًا اِلَّا كَبِيرًا لَهُمْ لَعَلَّهُمْ اِلَيْهِ يَرْجِعُونَ
﴿٥٨﴾ قَالُوا مَنْ فَعَلَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَآ اِنَّهُ لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٩﴾ قَالُوا سَمِعْنَا فَتًى
يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهٗٓ اِبْرٰهِيمُ ﴿٦٠﴾ قَالُوا فَأْتُوا بِهٖ عَلٰٓى اَعْيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ
يَشْهَدُونَ ﴿٦١﴾ قَالُٓوا ءَاَنْتَ فَعَلْتَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَا يٰٓاِبْرٰهِيمُ ﴿٦٢﴾ قَالَ بَلْ فَعَلَهٗ
كَبِيرُهُمْ هٰذَا فَسْـَٔلُوهُمْ اِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ ﴿٦٣﴾ فَرَجَعُٓوا اِلٰٓى اَنْفُسِهِمْ فَقَالُٓوا
اِنَّكُمْ اَنْتُمُ الظَّالِمُونَۙ ﴿٦٤﴾ ثُمَّ نُكِسُوا عَلٰى رُءُوسِهِمْۚ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هٰٓؤُلَآءِ
يَنْطِقُونَ ﴿٦٥﴾ قَالَ اَفَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْـًٔا وَلَا يَضُرُّكُمْۜ ﴿٦٦﴾
اُفٍّ لَكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾ قَالُوا حَرِّقُوهُ وَانْصُرُٓوا
اٰلِهَتَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ ﴿٦٨﴾ قُلْنَا يٰنَارُ كُونِى بَرْدًا وَسَلَامًا عَلٰٓى اِبْرٰهِيمَۙ
﴿٦٩﴾ وَاَرَادُوا بِهٖ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْاَخْسَرِينَۚ ﴿٧٠﴾ وَنَجَّيْنَاهُ وَلُوطًا اِلَى الْاَرْضِ
الَّتِى بَارَكْنَا فِيهَا لِلْعَالَمِينَ ﴿٧١﴾ وَوَهَبْنَا لَهٗٓ اِسْحٰقَۜ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةًۜ وَكُلًّا
جَعَلْنَا صَالِحِينَ ﴿٧٢﴾ وَجَعَلْنَاهُمْ اَئِمَّةً يَهْدُونَ بِاَمْرِنَا وَاَوْحَيْنَآ اِلَيْهِمْ فِعْلَ
الْخَيْرَاتِ وَاِقَامَ الصَّلٰوةِ وَاِيتَآءَ الزَّكٰوةِۚ وَكَانُوا لَنَا عَابِدِينَۙ ﴿٧٣﴾

51. *Andolsun Biz İbrâhim'e daha önce rüşdünü vermiştik. Biz onu iyi tanırdık.*

52. O, babasına ve kavmine, "Şu karşısına geçip tapmakta olduğunuz heykeller de ne oluyor?" demişti.

53. Dediler ki: "Biz, babalarımızı bunlara tapar kimseler bulduk."

54. "Doğrusu, siz de babalarınız da açık bir sapıklık içindesiniz" dedi.

55. Dediler ki: "Bize gerçeği mi getirdin, yoksa sen oyunbazlardan biri misin?"

56. "Hayır, dedi, sizin Rabbiniz, yarattığı göklerin ve yerin de Rabbidir ve ben buna şahitlik edenlerdenim."

57. "Allah'a yemin ederim ki siz ayrılıp gittikten sonra putlarınıza bir oyun oynayacağım!"

58. Sonunda İbrâhim onları paramparça etti. Yalnız onların büyüğünü bıraktı; belki ona müracaat ederler diye.

59. "Bunu ilahlarımıza kim yaptı? Muhakkak o, zalimlerden biridir" dediler.

60. (Bir kısmı,) "Bunları diline dolayan bir genç duyduk; kendisine İbrâhim denilirmiş" dediler.

61. "O halde, dediler, onu hemen insanların gözü önüne getirin. Belki şahitlik ederler."

62. "Bunu ilâhlarımıza sen mi yaptın ey İbrâhim?" dediler.

63. "Belki de bu işi şu büyükleri yapmıştır. Hadi onlara sorun; eğer konuşuyorlarsa!" dedi.

64. Bunun üzerine, kendi vicdanlarına dönüp (kendi kendilerine,) "Zalimler sizlersiniz, sizler!" dediler.

65. Sonra tekrar eski inanç ve tartışmalarına döndüler: "Sen bunların konuşmadığını pek âlâ biliyorsun" dediler.

66. İbrâhim, "Öyleyse, dedi, Allah'ı bırakıp da size hiçbir fayda ve zarar vermeyen bir şeye hâlâ tapacak mısınız?"

67. "Size de Allah'ı bırakıp tapmakta olduğunuz şeylere de yuh olsun! Siz akıllanmaz mısınız?"

68. (Bir kısmı,) "Eğer iş yapacaksanız, yakın onu da ilahlarınıza yardım edin!" dediler.

69. "Ey ateş! İbrâhim için serinlik ve esenlik ol!" dedik.

70. Böylece ona bir tuzak kurmak istediler; fakat Biz onları, daha çok hüsrana uğrayanlar durumuna soktuk.

71. Biz, onu ve Lût'u kurtararak, içinde cümle âleme bereketler verdiğimiz ülkeye ulaştırdık.

72. Ona (İbrâhim'e), İshak'ı ve fazladan bir bağış olmak üzere Yakub'u lütfettik; her birini sâlih insanlar yaptık.

73. Onları, emrimiz uyarınca doğru yolu gösteren önderler yaptık ve kendilerine hayırlı işler yapmayı, namaz kılmayı, zekât vermeyi vahyettik. Onlar, daima Bize ibadet eden kimselerdi.

HZ. İBRÂHİM, PUTLARIN BÂTIL OLDUĞUNU İSPATLIYOR

Kur'ân, müşriklerle uzunca tartıştıktan ve onlara karşı birçok aklî ve vicdanî delil sunduktan sonra, bu bölümde de, iki kişinin dahi ihtilaf etmesinin mümkün olmadığı somut ve gözle görülür bir delil takdim etmektedir. Bu delil, Hz. İbrâhim'in (a.s.) eliyle gerçekleşmiştir. Zira o, gafilleri gafletlerinden uyandırmak için sahte ilahlarını parçalamıştır. Bu önemli hadiseyi aşağıdaki ayetlerde geçtiği üzere şu şekilde özetlemek mümkündür:

Birincisi: Allah, Hz. İbrâhim'e (a.s.) aklî kemîl vermiş ve bu önemli hadise için onu hazırlamıştır. O, başlangıçta putperest kavminin hakkı anlamaya yaklaşmasına yönelik istikşafî sorularla tartışmaya başlamıştır: *"Andolsun Biz İbrâhim'e daha önce rüşdünü vermiştik. Biz onu iyi tanırdık. O, babasına ve kavmine, 'Şu karşısına geçip tapmakta olduğunuz heykeller de ne oluyor?' demişti. Dediler ki: 'Biz, babalarımızı bunlara tapar kimseler bulduk.' 'Doğrusu, siz de babalarınız da açık bir sapıklık içindesiniz' dedi. Dediler ki: 'Bize gerçeği mi getirdin, yoksa sen oyunbazlardan biri misin?' 'Hayır, dedi, sizin Rabbiniz, yarattığı göklerin ve yerin de Rabbidir ve ben buna şahitlik edenlerdenim.'"* Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere Hz. İbrâhim'in (a.s.) kavmi, herhangi bir delile sahip olmaksızın, atalarından edindikleri kültüre ve inanca körü körüne sarılmaktadır.

İkincisi: Somut ve kesin delil sunmak isteyen Hz. İbrâhim (a.s.), putları kendi eliyle parçalamayı zihnine yerleştirmiştir. Böylece

"Kendini savunamayan bir ilaha ilah demek mümkün müdür?" sorusunu insanların dikkatine sunmuş olacaktır. Ardından bu kararını uygulamaya başlamış ve büyük put hariç tüm putları parçalamıştır: *"'Allah'a yemin ederim ki siz ayrılıp gittikten sonra putlarınıza bir oyun oynayacağım!' Sonunda İbrâhim onları paramparça etti. Yalnız onların büyüğünü bıraktı; belki ona müracaat ederler diye."*

Üçüncüsü: Kavmi, puthaneye döndüklerinde putları parçalanmış gördüler. Bir ilahın nasıl parçalanabileceğini düşünmek yerine bu eylemi yapanı soruşturmaya başladılar. Sanki bu olay bir cinayetti veya kendilerine ait servete yönelik düşmanca bir eylemdi! Sûrenin başında dikkat çekilen aklî gaflet işte budur. İnsan bu gaflete bir kez saplandı mı artık gözlerinin önünde dahi olsa hakikatleri görmeye güç yetiremez: *"'Bunu ilahlarımıza kim yaptı? Muhakkak o, zalimlerden biridir' dediler."*

Dördüncüsü: Onlardan bazıları, birdenbire Hz. İbrâhim'in (a.s.) onlarla yaptığı tartışmaları hatırlar. Zira onlara göre bu ipucu, eylemi yapanın kimliğinin ortaya çıkarılmasını sağlayacaktır: *"(Bir kısmı,) 'Bunları diline dolayan bir genç duyduk; kendisine İbrâhim denilirmiş' dediler. 'O halde, dediler, onu hemen insanların gözü önüne getirin. Belki şahitlik ederler.'"* Evet, böyle olmuştur. Zira bu insanlar, bu sahte ilahların gerçek yüzünü ve kendilerini savunmaktan aciz oluşlarını, onlardan ne beklenebileceğini sorgulamadılar. Zira gafil kalabalıklar için önemli olan bu değil, eylemi yapan suçlunun ortaya çıkarılması ve cezalandırılmasıydı.

Beşincisi: Bu tuhaf yargılamanın başlayabilmesi için Hz. İbrâhim (a.s.), gafil ve aptal çoğunluğun önüne çıkarılmıştır: *"'Bunu ilâhlarımıza sen mi yaptın ey İbrâhim?' dediler. 'Belki de bu işi şu büyükleri yapmıştır. Hadi onlara sorun; eğer konuşuyorlarsa!' dedi. Bunun üzerine, kendi vicdanlarına dönüp (kendi kendilerine,) 'Zalimler sizlersiniz, sizler!' dediler. Sonra tekrar eski inanç ve tartışmalarına döndüler: 'Sen bunların konuşmadığını pek âlâ biliyorsun' dediler."*

Hz. İbrâhim (a.s.) belli bir gayeyi gerçekleştirmek için büyük olan puta dokunmamıştır. Bu put, bir ilah ise ve onun da değişik iradeleri varsa yeryüzü kralları arasında gerçekleşen çekişmenin bunlar arasında

da olmuş olması mümkündür. Buna göre putların en büyük olanı, kendisiyle uyumlu çalışmayan ortaklardan kurtulmuş olabilir. Bu eylemden sonra en büyük ilahın önünde, sultanlığını -ki ona tam manada sultanlık kalmıştır- ve tek oluşunu ilan etmek için hiçbir engel kalmamıştır. Zira bu ilah, tüm rakiplerini ortadan kaldırmıştır! İşte Hz. İbrâhim (a.s.), bir nebze dahi aklı olan insanları daldıkları gaflet uykusundan uyandırmak istemiştir. Lâkin onlar karşılıklı kınama ve değerlendirmelerden sonra nihaî kararlarını ona bildirmek üzere gelmişlerdir: *"Sen bunların konuşmadığını pekâlâ biliyorsun."*

Altıncısı: Hz. İbrâhim (a.s.), onları hakikatle karşı karşıya getirmekten ve tefekkür ettikleri ilkel ve saçma yolu ters yüz etmekten kaçınmamıştır: *"İbrâhim, 'Öyleyse, dedi, Allah'ı bırakıp da size hiçbir fayda ve zarar vermeyen bir şeye hâlâ tapacak mısınız? Size de Allah'ı bırakıp tapmakta olduğunuz şeylere de yuh olsun! Siz akıllanmaz mısınız?'"*

Yedincisi: Onların cevabı ise kuvvete ve en çirkin şekilde intikama başvurmak olmuştur: *"(Bir kısmı,) 'Eğer iş yapacaksanız, yakın onu da ilahlarınıza yardım edin!' dediler."* Gözleri önünde ilahları paramparça olanların yüreği yandığı için bunu yapana ateşle karşılık vermenin en uygun cevap olduğunu düşünmüşlerdir. Aklını kullanmaktan yoksun bu güruh, odun toplayıp ateş yakmaya girişmişlerdir. Böyle yaparak koflaşmış zihinleri harekete geçirecek her türlü düşünce veya uyarana karşı kendilerini meşgul edecek bir iş bulmuşlardır.

Sekizincisi: Allah ise onlara apaçık bir delil göstermeyi irade etmiş, aklın devre dışı kalıp düşüncenin donması halinde, dalâletin dipsiz kuyusuna nasıl düşüldüğünü bize göstermek istemiştir: *"'Ey ateş! İbrâhim için serinlik ve esenlik ol!' dedik. Böylece ona bir tuzak kurmak istediler; fakat Biz onları, daha çok hüsrana uğrayanlar durumuna soktuk."* Onlar, odun toplayıp yaktıkları ateşin kudret sahibi Allah tarafından serinliğe ve esenliğe dönüştürüldüğünü ve Allah'ın Hz. İbrâhim'i (a.s.) kurtardığını görmüşlerdir.

Bu ayet, kendilerini savunmaktan aciz paramparça olmuş putlar ile Hz. İbrâhim'in (a.s.) davet ettiği bir ve tek olan ilaha ibadet arasında karşılaştırma yapma zorunluluğunu gündeme getirmektedir. Nasıl oluyor da Hz. İbrâhim'in (a.s.) inandığı ilah, kendisini onların elinden ve

yaktıkları ateşin alevinden kurtarırken onlar hâlâ paramparça olmuş ilahlarına ısrarla sımsıkı sarılmaya devam etmektedirler! Bu inat, gafletin ve dalâletin zirvesidir.

Dokuzuncusu: Hz. İbrâhim (a.s.), yanına Hz. Lût'u (a.s.) ve zevcesi Sârâ'yı alarak putlara tapmaya devam eden bu insanları terk etmiş, sonunda Şam bölgesine yerleşmiştir. Daha sonra Allah onlara Hz. İshak'ı (a.s.), Hz. İshak'ın soyundan Hz. Yakub'u (a.s.), akabinde de peygamberler silsilesini bahşetmiştir. Allah bunların tamamını hidayet ve apaçık hak yolunun önderleri kılmıştır: *"Biz, onu ve Lût'u kurtararak, içinde cümle âleme bereketler verdiğimiz ülkeye ulaştırdık. Ona (İbrâhim'e), İshak'ı ve fazladan bir bağış olmak üzere Yakub'u lütfettik; her birini sâlih insanlar yaptık. Onları, emrimiz uyarınca doğru yolu gösteren önderler yaptık ve kendilerine, hayırlı işler yapmayı, namaz kılmayı, zekât vermeyi vahyettik. Onlar daima Bize ibadet eden kimselerdi."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Andolsun Biz İbrâhim'e daha önce rüşdünü vermiştik." Yani Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn'dan önce. Sûrenin başlarında bu ikisinden daha önce bahsedilmiş olması önceki sûreye, yani Tâhâ Sûresi'ne uygun olması ve bu sûrede ikisinin kıssasının ayrıntılı bir şekilde gelmiş olmasındandır. Ayrıca önceki mecliste bu iki peygambere işaret edilmiş olmasını da diğer bir gerekçe olarak zikretmek mümkündür: *"İşte benimle beraber olanların Kitab'ı ve benden öncekilerin Kitab'ı."*

"Tapmakta olduğunuz heykeller..." İbadet etmeye devam ettiğiniz putlar...

"Allah'a yemin ederim ki putlarınıza bir oyun oynayacağım!" Hz. İbrâhim (a.s.) bu yemini kendi kendine etmiştir. Bu tür meselelerde hazırlanan planın ilan edilmesi zaten uygun değildir. Sonra şayet bunu açıkça duyurmuş olsaydı tedbirlerini alır ve *"Bunu ilahlarımıza kim yaptı?"* sorusunu sormazlardı. Hz. İbrâhim'e (a.s.) yönelik ithamları ise onun, putlara yönelik bir planı olduğunu bilmelerinden değil onları inkâr ettiğini duymuş olmalarından kaynaklanıyordu. Zira ondan putlara yönelik açık bir tehdit duymuş olsalardı *"Bunu ilâhlarımıza sen mi yaptın ey İbrâhim?"* demezlerdi.

"Belki de bu işi şu büyükleri yapmıştır." Hz. İbrâhim (a.s.) bu ifadeyle kavmini, ilahlarının konuşmadığı ve eylemde bulunma kabiliyetinin olmadığı hususunu itiraf etmeye zorlamıştır.

"Bunun üzerine, kendi vicdanlarına dönüp (kendi kendilerine,) 'Zalimler sizlersiniz, sizler!' dediler." Bu itiraf, az da olsa zihinlerini özgürleştirdikleri bir anda gelmiştir. Ancak bu, gaflet, inat ve kibir dalgaları arasında kaybolup gitmiştir. Belki de bu ifadeyi, korumasız ve himayesiz bıraktıkları ilahlarına karşı ihmalkârlıkları dolayısıyla birbirlerini kınadıkları bir anda kullanmışlardır.

"Sonra tekrar eski inanç ve tartışmalarına döndüler: 'Sen bunların konuşmadığını pekâlâ biliyorsun' dediler." ifadesi iki manaya gelmektedir. Bunlardan ilki şudur: Onlar ufacık bir uyanış parıltısından sonra derhal gerisin geriye dönmüşlerdir. Diğeri ise şudur: Kur'ân onların halini tasvir ederek konuşmayan ve hiçbir şey yapamayan ilahlara taptıklarını itiraf ettiklerini haber vermektedir. Bu dönüşten daha keskin bir dönüş yoktur herhalde.

"Yuh olsun!" lafzı, kızgınlık anında söylenen bir sözdür. Hz. İbrâhim (a.s.), bu sözü, onların tefekkür etmekten döndüklerini ve cehalet ile gaflet asabiyetinde ısrar ettiklerini görünce söylemiştir.

"Ona (İbrâhim'e), İshak'ı lütfettik." Sârâ zevcesinden. Allah, bundan önce Hz. Hâcer'den de Hz. İsmail'i (a.s.) ihsan etmişti.

"Ve fazladan bir bağış olmak üzere Yakub'u..." Hz. Yakub (a.s.), Hz. İshak'ın (a.s.) evladıdır. Bunun "nâfile" (bağış) olarak isimlendirilmesi, talep edilmeksizin bahşedilmesindendir. Ama aynı durum, babası Hz. İshak (a.s.) için söz konusu değildi.

"Onları, önderler yaptık." Onların arkasından gittiler.

"Emrimiz uyarınca doğru yolu gösterirler." Yüce Allah'ın izniyle insanlara doğru yolu gösterirler ve onları irşad ederler.

وَلُوطًا اٰتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِى كَانَتْ تَعْمَلُ
الْخَبَآئِثَ اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَاسِقِينَ ﴿٧٤﴾ وَاَدْخَلْنَاهُ فِى رَحْمَتِنَا اِنَّهُ
مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٧٥﴾ وَنُوحًا اِذْ نَادٰى مِنْ قَبْلُ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَاَهْلَهُ
مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾ وَنَصَرْنَاهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا اِنَّهُمْ
كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَاَغْرَقْنَاهُمْ اَجْمَعِينَ ﴿٧٧﴾ وَدَاوٗدَ وَسُلَيْمٰنَ اِذْ يَحْكُمَانِ فِى
الْحَرْثِ اِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَاهِدِينَ ﴿٧٨﴾ فَفَهَّمْنَاهَا
سُلَيْمٰنَ وَكُلًّا اٰتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوٗدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ
وَالطَّيْرَ وَكُنَّا فَاعِلِينَ ﴿٧٩﴾ وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ لِتُحْصِنَكُمْ مِنْ
بَأْسِكُمْ فَهَلْ اَنْتُمْ شَاكِرُونَ ﴿٨٠﴾ وَلِسُلَيْمٰنَ الرِّيحَ عَاصِفَةً تَجْرِى بِاَمْرِهٖٓ اِلَى
الْاَرْضِ الَّتِى بَارَكْنَا فِيهَا وَكُنَّا بِكُلِّ شَىْءٍ عَالِمِينَ ﴿٨١﴾ وَمِنَ الشَّيَاطِينِ
مَنْ يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ ذٰلِكَ وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظِينَ ﴿٨٢﴾ وَاَيُّوبَ
اِذْ نَادٰى رَبَّهٗٓ اَنِّى مَسَّنِىَ الضُّرُّ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿٨٣﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ
فَكَشَفْنَا مَا بِهِ مِنْ ضُرٍّ وَاٰتَيْنَاهُ اَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا
وَذِكْرٰى لِلْعَابِدِينَ ﴿٨٤﴾ وَاِسْمٰعِيلَ وَاِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِنَ الصَّابِرِينَ
﴿٨٥﴾ وَاَدْخَلْنَاهُمْ فِى رَحْمَتِنَا اِنَّهُمْ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٨٦﴾ وَذَا النُّونِ اِذْ ذَهَبَ
مُغَاضِبًا فَظَنَّ اَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادٰى فِى الظُّلُمَاتِ اَنْ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ
سُبْحَانَكَ اِنِّى كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٨٧﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ
وَكَذٰلِكَ نُنْجِى الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾ وَزَكَرِيَّآ اِذْ نَادٰى رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْنِى فَرْدًا
وَاَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ ﴿٨٩﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيٰى وَاَصْلَحْنَا لَهُ
زَوْجَهُ اِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِى الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا
لَنَا خَاشِعِينَ ﴿٩٠﴾ وَالَّتِى اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا

وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿٩١﴾ إِنَّ هَٰذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ ﴿٩٢﴾

74. Lût'a gelince, ona da hüküm (hâkimlik, peygamberlik, hükümdarlık) ve ilim verdik; onu, çirkin işler yapmakta olan memleketten kurtardık. Zira onlar (o memleketin halkı), gerçekten fena işler yapan kötü bir kavimdi.

75. Onu (Lût'u) rahmetimize kabul ettik; çünkü o sâlihlerden idi.

76. Nûh'u da (hatırla). Hani o dua etmiş, Biz onun duasını kabul etmiştik. Böylece, kendisini ve (iman eden) yakınlarını büyük sıkıntıdan kurtarmıştık.

77. Onu, ayetlerimizi inkâr eden kavimden koruduk. Gerçekten onlar, fena bir kavim idi; bu yüzden topunu birden (suya) gömdük.

78. Dâvûd ve Süleyman'ı da (an). Bir zaman, bir ekin konusunda hüküm veriyorlardı: Bir grup insanın koyun sürüsü, geceleyin başıboş bir vaziyette bu ekinin içine dağılıp ziyan vermişti. Biz onların hükmünü görüp bilmekte idik.

79. Böylece bunu (bu fetvayı) Süleyman'a Biz anlatmıştık. Biz, onların her birine hüküm (hükümdarlık, peygamberlik) ve ilim verdik. Kuşları ve tesbih eden dağları da Dâvûd'a boyun eğdirdik. (Bunları) Biz yapmaktayız.

80. Ona, savaş sıkıntılarınızdan sizi koruması için zırh yapmayı öğrettik. Artık şükredecek misiniz?

81. Süleyman'ın emrine de kasırga (gibi esen) rüzgârı verdik; onun emriyle içinde bereketler yarattığımız yere doğru eserdi. Biz her şeyi biliriz.

82. Şeytanlar arasından da onun için dalgıçlık eden (ve inciler çıkaran) ve bundan başka işler görenler vardı. Biz onları gözetim altında tutuyorduk.

83. Eyyûb'u da (an). Hani Rabbine, 'Başıma bu dert geldi. Sen, merhametlilerin en merhametlisisin' diye niyaz etmişti.

84. Bunun üzerine Biz, tarafımızdan bir rahmet ve kulluk edenler için bir hatıra olmak üzere onun duasını kabul ettik; kendisinde dert ve sıkıntı

olarak ne varsa giderdik ve ona aile efradını, ayrıca bunlarla birlikte bir mislini daha verdik.

85. *İsmail'i, İdris'i ve Zülkifl'i de (yâdet). Hepsi de sabreden kimselerdendi.*

86. *Onları rahmetimize kabul ettik. Onlar hakikaten iyi kimselerdendi.*

87. *Zünnûn'u da (Yunus'u da zikret). O öfkeli bir halde geçip gitmişti; Bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı zannetmişti. Nihayet karanlıklar içinde, 'Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben zalimlerden oldum!' diye niyaz etti.*

88. *Bunun üzerine onun duasını kabul ettik ve onu kederden kurtardık. İşte Biz müminleri böyle kurtarırız.*

89. *Zekeriyya'yı da (an). Hani o, Rabbine şöyle niyaz etmişti: 'Rabbim! Beni yalnız bırakma! Sen, vârislerin en hayırlısısın, (her şey sonunda Senindir).'*

90. *Biz onun da duasını kabul ettik ve ona Yahya'yı verdik; eşini de kendisi için (çocuk doğurmaya) elverişli kıldık. Onlar (bütün bu peygamberler), hayır işlerinde koşuşurlar, umarak ve korkarak Bize yalvarırlardı; onlar Bize karşı derin saygı içindeydiler.*

91. *Irzını iffetle korumuş olanı (Meryem'i de an.) Biz ona ruhumuzdan üfledik; onu ve oğlunu cümle âlem için bir ibret kıldık.*

92. *Hakikaten bu (bütün peygamberler ve onlara iman edenler) bir tek ümmet olarak sizin ümmetinizdir. Ben de sizin Rabbinizim. Öyle ise Bana kulluk edin.*

PEYGAMBER KISSALARINDAN KESİTLER

Hz. Mûsâ (a.s.) ve Hz. Hârûn (a.s.) kıssaları ile Hz. İbrâhim (a.s.) kıssası ve onun putları kırmasına dair hususlar hatırlatıldıktan sonra Kur'ân, peygamber kıssalarından bazı kesitler ve parıltılar paylaşmaktadır. (Salât ve selâmların en faziletlisi onların tümünün ve Peygamberimizin üzerine olsun.)

Birincisi: Allah, Hz. Lût'u (a.s.) ve çirkin fiilleriyle bilinen bu şehirden Allah'ın onu nasıl kurtardığını hatırlatmaktadır: *"Lût'a gelince, ona da hüküm (hâkimlik, peygamberlik, hükümdarlık) ve ilim verdik; onu,*

çirkin işler yapmakta olan memleketten kurtardık. Zira onlar (o memleketin halkı), gerçekten fena işler yapan kötü bir kavimdi. Onu (Lût'u) rahmetimize kabul ettik; çünkü o sâlihlerden idi." Kur'ân'ın önce onu zikretmesi, onun Hz. İbrâhim (a.s.) kıssası ile ilişkisi nedeniyledir.

İkincisi: Hz. Nûh'u (a.s.) ve Allah'ın onun duasını nasıl kabul ettiğini, onu ve yanındakileri nasıl kurtardığını, yalancı ve inatçı kavmini nasıl da helak ettiğini hatırlatmaktadır: *"Nûh'u da (hatırla). Hani o dua etmiş, Biz onun duasını kabul etmiştik. Böylece, kendisini ve (iman eden) yakınlarını büyük sıkıntıdan kurtarmıştık. Onu, ayetlerimizi inkâr eden kavimden koruduk. Gerçekten onlar, fena bir kavim idi; bu yüzden topunu birden (suya) gömdük."*

Üçüncüsü: Hz. Dâvûd'u (a.s.) ve oğlu Hz. Süleyman'ı (a.s.), Allah'ın her ikisine nasıl mülk verdiğini ve onlara yönetme ve güçlü olma olanaklarını ihsan ettiğini hatırlatmaktadır: *"Dâvûd ve Süleyman'ı da (an). Bir zaman, bir ekin konusunda hüküm veriyorlardı: Bir grup insanın koyun sürüsü, geceleyin başıboş bir vaziyette bu ekinin içine dağılıp ziyan vermişti. Biz onların hükmünü görüp bilmekte idik. Böylece bunu (bu fetvayı) Süleyman'a biz anlatmıştık. Biz, onların her birine hüküm (hükümdarlık, peygamberlik) ve ilim verdik. Kuşları ve tesbih eden dağları da Dâvûd'a boyun eğdirdik. (Bunları) Biz yapmaktayız. Ona, savaş sıkıntılarınızdan sizi koruması için zırh yapmayı öğrettik. Artık şükredecek misiniz? Süleyman'ın emrine de kasırga (gibi esen) rüzgârı verdik; onun emriyle içinde bereketler yarattığımız yere doğru eserdi. Biz her şeyi biliriz. Şeytanlar arasından da onun için dalgıçlık eden (ve inciler çıkaran) ve bundan başka işler görenler vardı. Biz onları gözetim altında tutuyorduk."*

Dördüncüsü: Hz. Eyyûb'u (a.s.), uzun süreli sabır ve tahammülden sonra Allah'ın, onun yaşadığı sıkıntıları ve hastalığı nasıl giderdiğini hatırlatmaktadır: *"Eyyûb'u da (an). Hani Rabbine, 'Başıma bu dert geldi. Sen, merhametlilerin en merhametlisisin' diye niyaz etmişti. Bunun üzerine Biz, tarafımızdan bir rahmet ve kulluk edenler için bir hatıra olmak üzere onun duasını kabul ettik; kendisinde dert ve sıkıntı olarak ne varsa giderdik ve ona aile efradını, ayrıca bunlarla birlikte bir mislini daha verdik."*

Beşincisi: Gösterdikleri sabır ve yaptıkları ıslah nedeniyle Hz. İsmail'i (a.s.), Hz. İdris'i (a.s.) ve Hz. Zülkifl'i (a.s.) hatırlatmaktadır: *"İsmail'i, İdris'i ve Zülkifl'i de (yâdet). Hepsi de sabreden kimselerdendi. Onları rahmetimize kabul ettik. Onlar hakikaten iyi kimselerdendi."*

Altıncısı: Hz. Yûnus'u (a.s.), onun gece ve deniz karanlığında, üstelik balığın karnında tek başına geçirdiği zor süreci hatırlatmaktadır: *"Zünnûn'u da (Yunus'u da zikret). O öfkeli bir halde geçip gitmişti; Bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı zannetmişti. Nihayet karanlıklar içinde, 'Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben zalimlerden oldum!' diye niyaz etti. Bunun üzerine onun duasını kabul ettik ve onu kederden kurtardık. İşte biz müminleri böyle kurtarırız."*

Yedincisi: Hz. Zekeriya'yı (a.s.) ve Allah'ın, yaşlı halinde ona ihsan ettiği oğlu Hz. Yahya'yı (a.s.) hatırlatmaktadır: *"Zekeriyya'yı da (an). Hani o, Rabbine şöyle niyaz etmişti: 'Rabbim! Beni yalnız bırakma! Sen vârislerin en hayırlısısın, (her şey sonunda Senindir).' Biz onun da duasını kabul ettik ve ona Yahya'yı verdik; eşini de kendisi için (çocuk doğurmaya) elverişli kıldık. Onlar (bütün bu peygamberler), hayır işlerinde koşuşurlar, umarak ve korkarak Bize yalvarırlardı; onlar Bize karşı derin saygı içindeydiler."*

Sekizincisi: Hz. Meryem'i, oğlu Hz. Mesih'i (a.s.) ve onun mucizevî bir şekilde gerçekleşen yaratılış kıssasını hatırlatmaktadır: *"Irzını iffetle korumuş olanı (Meryem'i de an.) Biz ona ruhumuzdan üfledik; onu ve oğlunu cümle âlem için bir ibret kıldık."*

Dokuzuncusu: Bütün bunlardan sonra Kur'ân, bir tek mecliste bu peygamberleri zikretme gerekçesini mükemmel bir şekilde paylaşmaktadır: *"Hakikaten bu bir tek ümmet olarak sizin ümmetinizdir. Ben de sizin Rabbinizim. Öyle ise Bana kulluk edin."* Bu muhterem ve pak insanlar, mümin insanın, hayatın farklı dönemlerinde karşılaştığı olaylar karşısında örnek şahsiyet ve model insan olmalarının yanında, tek ümmet şahsiyetinin inşasında da birer sancaktırlar. Bu bir ve tek ümmet, mekânsal ve zamansal sınırların, ırka ve tabakaya dayalı bütün çizgilerin üstündedir. Şunu da ifade etmek gerekir ki hangi anlayış olursa

olsun İslam ümmetini bu çerçevenin dışına çıkarmak, Kur'ân'ın apaçık mesajına karşı ortaya çıkan gayr-ı meşru oluşumlardır.

"Devlet" gibi siyasî veya "kabile" gibi toplumsal vakıaya dayalı diğer oluşumlara gelince, bütün bunların da ümmetin geniş mefhumu dairesinde olması gerekir. Bunun dışına çıkıp ümmeti yok sayan her girişim, gayr-ı meşru asabiyete dayalı oluşumlar kategorisine girmektedir.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Lût'a gelince, ona da hüküm ve ilim verdik." ayetindeki *"hüküm,"* hikmet ve husumeti bitirmeye gücü yetmek, hakkı bâtıldan ayırt etmek demektir. Bilindiği üzere Hz. Lût'a (a.s.) güç ve mülk anlamına gelen hüküm verilmemiştir. Ayetteki *"ilim"* ise nübüvvet ilmidir.

"Bir zaman, bir ekin konusunda hüküm veriyorlardı: Bir grup insanın koyun sürüsü, bu ekinin içine dağılıp ziyan vermişti." ayeti, peygamberlerin hikmet ve adaletine, insanların onları hakem kabul etmelerine, adaletle muamelelerine ve aldıkları güzel tedbirlere dair bir örnektir.

Kur'ân, kıssanın ayrıntılarını paylaşmamış, bu ifadeyle yetinmiştir. Zira ayetlerin bağlamı, hukukî bir meseleyi açıklamaya yönelik değildir. Zahir olan şudur ki, meselenin aslı, çiftçi ile çoban arasındaki tartışmadır. Bunun koyunları şunun tarlasına girmiş ve ekine zarar vermiştir. Bunun üzerine ikisi Hz. Dâvûd'a (a.s.) başvurmuş, yanı başında da oğlu Hz. Süleyman (a.s.) durmuştur. Eldeki bilgilere göre Hz. Dâvûd (a.s.) ilk kararını vermiş, bunun ardından oğlu Hz. Süleyman (a.s.) bu kararı düzeltmiştir. Hz. Süleyman'ın (a.s.) kararı, Allah'ın muradına en yakın olan karar olmuştur. İşte Yüce Allah'ın ayette buyurduğu husus budur: *"Böylece bunu (bu fetvayı) Süleyman'a Biz anlatmıştık. Biz, onların her birine hüküm ve ilim verdik."*

Bu ayet, aynı zamanda yaşça küçük olmasına rağmen en güzel görüşü açıklamanın faziletine ve yaşça büyük olmasına rağmen iki görüşten en güzel olana başvurmanın faziletine işaret etmektedir.

"Kuşları ve tesbih eden dağları da Dâvûd'a boyun eğdirdik." Dağ ve kuşların ona boyun eğmesi meselesi, bu iki varlık türünün Allah'ı tesbih etmeleri dışındaki bir durumla ilgilidir. Çünkü Allah'ı tesbih etmeleri,

Hz. Dâvûd'dan (a.s.) önce de sonra da var olan bir durumdur. Burada Hz. Dâvûd'a özel olan durum, belki de onların tesbihini duyabilmesi ve bunun bir ayrıcalık olarak ona verilmiş olmasıdır. Yahut ona, bu iki varlık türünden istifade etme imkânı da bahşedilmiş olabilir. Buna mani bir durum da söz konusu değildir. Onların bu durumu ise hem Allah'ı tesbih etmeleri hem de O'nun koyduğu evrensel kanunlara boyun eğmeleri çerçevesinde gerçekleşmiş olabilir.

"Ona, savaş sıkıntılarınızdan sizi koruması için zırh yapmayı öğrettik." Bu, kılıç darbelerinden ve ok atışlarından bedeni koruyan zırh yapma sanatıdır.

"Süleyman'ın emrine de kasırga (gibi esen) rüzgârı verdik." Yani rüzgârı, Hz. Süleyman'ın (a.s.) hizmetine sunduk. Böylece rüzgâr, onun emriyle ve arzuladığı yöne doğru esmiştir.

"Şeytanlar arasından da onun için dalgıçlık eden (ve inciler çıkaran) ve bundan başka işler görenler vardı." Yani denizi keşfetmek ve cevherlerini çıkarmak için denizin altında çalışmaya mecbur etmiştir. Ayrıca onları başka alanlarda da çalışmaktan sorumlu tutmuştur.

Şeytanların bu şekilde çalıştırılması bir mucize olup başkasına model alınacak veya kıyas edilecek bir durum değildir. Esas mesele, insan âlemi ile cin âlemini birbirinden ayırmaktır. Zira ne biz onları hizmetimizde çalıştırabiliriz ne de onlar bizi kendi hizmetlerinde çalıştırabilirler. Çünkü bu, Allah'ın yaratma ve sorumlu tutma hikmetine aykırıdır.

"Ona aile efradını, ayrıca bunlarla birlikte bir mislini daha verdik." Allah, Hz. Eyyûb'a, ailesini iade etmiş, ardından da onların soyunu bereketli kılmış ve çoğaltmıştır.

"Zünnûn'u da..." Bu, "sâhibu'l-hût (balığın arkadaşı)" olarak bilinen Hz. Yûnus'tur.

"O öfkeli bir halde geçip gitmişti." Hz. Yûnus (a.s.), onlara olan kızgınlığından dolayı kavmini terk etmiştir.

"Bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı zannetmişti." Hz. Yûnus (a.s.), Rabbinin izni olmadan kavmini terk etmiştir. Çünkü Allah'ın, kendisinden onlarla birlikte kalmasını ve yaptıklarına karşılık sabretmesini istemediğini zannetmiştir.

"Eşini de kendisi için elverişli kıldık." Zahir olan görüşe göre, yaşlı olmasına rağmen hamile kalabilme ve doğum yapabilme gücüne sahip olacak şeklide bedenî açıdan elverişli olmasıdır. Allahu a'lem.

"Irzını iffetle korumuş olanı (Meryem'i de an.)" Her türlü haram ve şüpheden.

"Onu ve oğlunu cümle âlem için bir ibret kıldık." Yüce Allah'ın birliğine ve mutlak kudretine delil olmak üzere.

وَتَقَطَّعُوٓا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ ۚ كُلٌّ اِلَيْنَا رَاجِعُونَ ﴿٩٣﴾ فَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ
وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهٖ ۚ وَاِنَّا لَهُ كَاتِبُونَ ﴿٩٤﴾ وَحَرَامٌ عَلٰى قَرْيَةٍ
اَهْلَكْنَاهَآ اَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٩٥﴾ حَتّٰٓى اِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ مِنْ
كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ ﴿٩٦﴾ وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ فَاِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ اَبْصَارُ
الَّذِينَ كَفَرُوا يَا وَيْلَنَا قَدْ كُنَّا فِي غَفْلَةٍ مِنْ هٰذَا بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٩٧﴾
اِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ ۖ اَنْتُمْ لَهَا وَارِدُونَ ﴿٩٨﴾ لَوْ كَانَ
هٰٓؤُلَآءِ اٰلِهَةً مَا وَرَدُوهَا ۖ وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٩٩﴾ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَهُمْ فِيهَا لَا
يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾ اِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنٰٓى ۙ اُولٰٓئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ۙ
﴿١٠١﴾ لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا ۚ وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ اَنْفُسُهُمْ خَالِدُونَ ۚ ﴿١٠٢﴾ لَا
يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْاَكْبَرُ وَتَتَلَقّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ۚ هٰذَا يَوْمُكُمُ الَّذِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ
﴿١٠٣﴾ يَوْمَ نَطْوِي السَّمَآءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ ۚ كَمَا بَدَاْنَآ اَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ ۚ
وَعْدًا عَلَيْنَا ۚ اِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ ﴿١٠٤﴾ وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ اَنَّ
الْاَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ ﴿١٠٥﴾ اِنَّ فِي هٰذَا لَبَلَاغًا لِقَوْمٍ عَابِدِينَ ۙ ﴿١٠٦﴾
وَمَآ اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٧﴾ قُلْ اِنَّمَا يُوحٰٓى اِلَيَّ اَنَّمَآ اِلٰهُكُمْ
اِلٰهٌ وَاحِدٌ ۚ فَهَلْ اَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٠٨﴾ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ اٰذَنْتُكُمْ عَلٰى سَوَآءٍ ۖ وَاِنْ
اَدْرِي اَقَرِيبٌ اَمْ بَعِيدٌ مَا تُوعَدُونَ ﴿١٠٩﴾ اِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ
مَا تَكْتُمُونَ ﴿١١٠﴾ وَاِنْ اَدْرِي لَعَلَّهُ فِتْنَةٌ لَكُمْ وَمَتَاعٌ اِلٰى حِينٍ ﴿١١١﴾ قَالَ رَبِّ
احْكُمْ بِالْحَقِّ ۗ وَرَبُّنَا الرَّحْمٰنُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُونَ ﴿١١٢﴾

93. *(İnsanlar) kendi aralarında işlerinin birliğini bozdular. Hâlbuki hepsi Bize döneceklerdir.*

94. *Bu durumda her kim mümin olarak iyi davranışlar yaparsa onun çabasını görmezlikten gelmek olmaz. Zira Biz onu yazmaktayız.*

95. *Helâk ettiğimiz bir belde için artık (yeniden mamur olmak) imkânsızdır; çünkü onlar geri dönemeyeceklerdir.*

96. *Nihayet Ye'cûc ve Me'cûc (setleri) açıldığı ve onlar her tepeden akın ettiği zaman;*

97. *Ve gerçek vaad (ölüm, kıyamet) yaklaşınca, birden, inkâr edenlerin gözleri donakalır! "Yazıklar olsun bize! (derler), gerçekten biz, bu durumdan habersizmişiz; hatta biz zalim kimselermişiz."*

98. *Siz ve Allah'ın dışında taptığınız şeyler cehennem yakıtısınız. Siz oraya gireceksiniz.*

99. *Eğer onlar birer ilah olsalardı oraya (cehenneme) girmezlerdi. Hâlbuki hepsi (tapanlar da tapılanlar da) orada ebedî kalacaklardır.*

100. *Orada onlara inim inim inlemek düşer. Yine onlar orada (hiçbir iyi haber) duymazlar.*

101. *Tarafımızdan kendilerine güzel akıbet takdir edilmiş olanlara gelince, işte bunlar cehennemden uzak tutulurlar.*

102. *Bunlar onun uğultusunu duymazlar; gönüllerinin dilediği nimetler içinde ebedî kalırlar.*

103. *En büyük dehşet dahi onları tasalandırmaz. Melekler kendilerini şöyle karşılar: "İşte bu size va'dedilmiş olan (mutlu) gününüzdür."*

104. *(Düşün o) günü ki yazılı kâğıtların tomarını dürer gibi göğü toplayıp düreriz. Tıpkı ilk yaratmaya başladığımız gibi onu tekrar o hale getiririz. (Bu,) üzerimize aldığımız bir vaad oldu. Biz, (va'dettiğimizi) yaparız.*

105. *Andolsun Zikir'den sonra Zebur'da da, "Yeryüzüne iyi kullarım vâris olacaktır" diye yazmıştık.*

106. *İşte bunda, (Bize) kulluk eden bir kavim için bir mesaj vardır.*

107. *(Resûlüm!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik.*

108. *De ki: Bana sadece, sizin ilâhınızın ancak bir tek Allah olduğu vahyedildi. Hâlâ Müslüman olmayacak mısınız?*

109. *Eğer yüz çevirirlerse de ki: (Bana emrolunanı) hepinize açıkladım. Artık size va'dolunan şey (mahşerde toplanma zamanınız) yakın mı, uzak mı bilmiyorum.*

110. Şüphesiz Allah sözün açığını da bilir, gizli tuttuklarınızı da bilir.
111. Bilmiyorum, belki de o (azabın ertelenmesi), sizi denemek ve bir zamana kadar sizi (imkânlardan) faydalandırmak içindir.
112. (Muhammed,) "Rabbim! (Onlar hakkında) adaletinle hükmünü ver. Bizim Rabbimiz Rahmân'dır. Sizin anlattıklarınıza karşı yardımı umulandır" dedi.

AKIBET VE MÜCADELENİN SONU

Enbiyâ Sûresi bizi, tarihin ve insan ruhunun derinliklerinde, toplumların doğasında ve peygamberlerin kendi toplumlarıyla yaşadıkları tecrübeler arasında gezdirdikten sonra, en büyük hakikati hatırlatmaya dönmektedir. O en büyük hakikat ki bütün olgu ve görüntüleriyle, haber ve sırlarıyla, çatışma ve ittifaklarıyla bütün hayatı kuşatıp sona erdirecektir:

Birincisi: İhtilaf, hayatın bir gerçeği olup beşeriyetin bundan kaçması mümkün değildir. Ancak önemli olan gerçek, önünde tüm insanların gelip duracağı son nokta, hiç kimseye iltimas geçmeyen ve hiçbir kimsenin tarafını tutmayan hak ölçüsüdür: *"(İnsanlar) kendi aralarında işlerinin birliğini bozdular. Hâlbuki hepsi Bize döneceklerdir. Bu durumda her kim mümin olarak iyi davranışlar yaparsa onun çabasını görmezlikten gelmek olmaz. Zira Biz onu yazmaktayız. Helâk ettiğimiz bir belde için artık (yeniden mamur olmak) imkânsızdır; çünkü onlar geri dönemeyeceklerdir."*

İkincisi: Dünya hayatı, içinde bulunan bütün canlı ve cansızlarla birlikte belli bir vakitte sona erecektir. Bu ecelin, bazı işaretleri ve şartları bulunmaktadır: *"Nihayet Ye'cûc ve Me'cûc (sedleri) açıldığı ve onlar her tepeden akın ettiği zaman ve gerçek vaad (ölüm, kıyamet) yaklaşınca, birden, inkâr edenlerin gözleri donakalır! 'Yazıklar olsun bize! (derler), gerçekten biz, bu durumdan habersizmişiz; hatta biz zalim kimselermişiz.'" "(Düşün o) günü ki yazılı kâğıtların tomarını dürer gibi göğü toplayıp düreriz. Tıpkı ilk yaratmaya başladığımız gibi onu tekrar o hale getiririz. (Bu,) üzerimize aldığımız bir vaad oldu. Biz, (va'dettiğimizi) yaparız."*

Üçüncüsü: Bu ecel, asla hayat serüvenin sona ermesi değildir. Zira ölümden sonra başka bir hayat vardır ki en uzun ve en daimî olandır. Ayrıca insanlar o gün, bu dünyada kendileri için yapıp ettikleri amellere göre sınıflara ayrılacaktır: *"Siz ve Allah'ın dışında taptığınız şeyler cehennem yakıtısınız. Siz oraya gireceksiniz. Eğer onlar birer ilah olsalardı oraya (cehenneme) girmezlerdi. Hâlbuki hepsi (tapanlar da tapılanlar da) orada ebedî kalacaklardır. Orada onlara inim inim inlemek düşer. Yine onlar orada (hiçbir iyi haber) duymazlar. Tarafımızdan kendilerine güzel akıbet takdir edilmiş olanlara gelince, işte bunlar cehennemden uzak tutulurlar. Bunlar onun uğultusunu duymazlar; gönüllerinin dilediği nimetler içinde ebedî kalırlar. En büyük dehşet dahi onları tasalandırmaz. Melekler kendilerini şöyle karşılar: İşte bu size va'dedilmiş olan (mutlu) gününüzdür."*

Dördüncüsü: Kurtuluş, ancak Allah'ın son nebisi ve resûlü Hz. Muhammed'e (s.a.s.) gönderdiği son risalete tabi olmakla mümkündür. Bu risalet, aynı zamanda dünya ve ahireti kuşatan rahmet risaletidir: *"Andolsun Zikir'den sonra Zebur'da da 'Yeryüzüne iyi kullarım vâris olacaktır' diye yazmıştık. İşte bunda, (Bize) kulluk eden bir kavim için bir mesaj vardır. (Resûlüm!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik."*

Beşincisi: Bu risalet, tevhid esasına dayanmakta, âlemlerin Rabbi olan Allah'a halis bir şekilde bağlılığı esas almaktadır. Zira bu risaletin metodu açıktır, delili sağlamdır: *"De ki: Bana sadece, sizin ilâhınızın ancak bir tek Allah olduğu vahyedildi. Hâlâ Müslüman olmayacak mısınız? Eğer yüz çevirirlerse de ki: (Bana emrolunanı) hepinize açıkladım. Artık size va'dolunan şey (mahşerde toplanma zamanınız) yakın mı, uzak mı bilmiyorum."*

Altıncısı: Allah Resûlü'nün vazifesi sadece bu risaleti tebliğ etmektir. İnsanların iç dünyasını bilen ve evrene hükmeden Allah, rubûbiyetiyle ve ulûhiyetiyle tektir, eksikliklerden de münezzehtir. Gönderilmiş elçilerin ve Allah'a yakın olan meleklerin hiçbiri Allah'ın sıfatlarına ortak değildir: *"Bilmiyorum, belki de o (azabın ertelenmesi), sizi denemek ve bir zamana kadar sizi (imkânlardan) faydalandırmak içindir. (Elçimiz,) 'Rabbim! (Onlar hakkında) adaletinle hükmünü ver. Bizim Rabbimiz Rahmân'dır. Sizin anlattıklarınıza karşı yardımı umulandır' dedi."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"(İnsanlar) kendi aralarında işlerinin birliğini bozdular." Dinlerini parçaladılar ve gruplara ayrıldılar.

"Bu durumda her kim mümin olarak iyi davranışlar yaparsa..." İman, uhrevî amellerin kabulü için şarttır. İman olmaksızın insanlara iyilikte bulunan insanın mükâfatı dünyada istediği gibi olacaktır. Yani onun mükâfatı dünyevî olup hakkını ve çabasının karşılığı burada tastamam alacaktır.

"Helâk ettiğimiz bir belde için artık (yeniden mamur olmak) imkânsızdır; çünkü onlar geri dönemeyeceklerdir." Allah'a tevbe etmeyeceklerdir. Bundan dolayı onları helak etmiştir. Bu ayet, umutsuzluk manasını da içermektedir. Sanki şöyle denmektedir: Yaptıkları zulümler nedeniyle helak ettiğimiz şehirler, asla dünyaya dönmeyeceklerdir. Dünyaya tekrar dönme hususu, o şehir halkına haram kılınmıştır. Allahu a'lem.

"Nihayet Ye'cûc ve Me'cûc (sedleri) açıldığı ve onlar her tepeden akın ettiği zaman ve gerçek vaad (ölüm, kıyamet) yaklaşınca..." Yani vahşi karakterli bu kavimlerin ortaya çıkması, çokluk ve güç açısından taşkınlıkta bulunmaları, kıyametin işaretlerinden ve va'dedilen hakikatin yakın olduğunun alametlerinden biridir.

"Birden, inkâr edenlerin gözleri donakalır!" Kıyametin bütün şiddeti ve ağırlığı ortaya çıkınca, hesaba çekilme anını bekleyenlerin gözleri donup kalacaktır.

"Siz ve Allah'ın dışında taptığınız şeyler cehennem yakıtısınız." Yani cehenneme yakıt olacaksınız.

"Eğer onlar birer ilah olsalardı oraya (cehenneme) girmezlerdi." ayetinde, taştan yapılan putlara ve sahte ilahlara ibadet eden müşrikler kınanmaktadır. Ancak kendilerinin bir suçu olmadığı halde müşriklerin ilahlaştırdıkları peygamberler, melekler ve Allah'ın sâlih kulları bundan müstesnadır. İlah kabul edilen taşların ise mükellef olmadıkları aşikârdır. Taşların da müşriklerle birlikte cehenneme atılması ise müşriklerin pişmanlıklarını arttırmak içindir. Onlar, taptıkları ilahların da kendileriyle birlikte yandığını göreceklerdir.

"Yine onlar orada duymazlar." Ancak azaplarını arttıracak sesler duyarlar. Kâfirlerin cehennemdeki diyaloğları Kur'ân-ı Kerim'de zikredilmektedir. Onların cennet ehliyle ve araftakilerle diyaloğları da zikredilmektedir. Muhtemeldir ki cehennemde farklı bazı aşama ve durumlar olacaktır. Bazen olur ki hiçbir şey duyamazlar; bazen de duymalarına izin verilir. Allahu a'lem.

"Tarafımızdan kendilerine güzel akıbet takdir edilmiş olanlara gelince, işte bunlar cehennemden uzak tutulurlar." ayeti, güzel müjdeyi hak eden herkesi kuşatmaktadır. Bu müjde, Allah'ın vereceği mükâfattır, müminler ve muttakiler için hazırlanan cennettir. Ayrıca bu ayet, beşerin ilahlaştırdığı Mesih gibi peygamberler, evliya ve melekler hakkında tartışanlara cevap niteliğindedir. Bu gibi yüce şahsiyetler cennete kavuşacak, onları ilah edinenlerle veya diğer sahte ilahlarla birlikte cehenneme girmeyeceklerdir.

"Bunlar onun uğultusunu duymazlar." Yani sesini. Cehennemden son derece uzak oldukları için...

"En büyük dehşet..." Bu, insanların, Rableriyle karşılaşmaları nedeniyle sarsılacakları diriliş günüdür.

"(Düşün o) günü ki yazılı kâğıtların tomarını dürer gibi göğü toplayıp düreriz." Kıyamet gününde gökler, içindeki yıldız ve gezegenlerle birlikte dürülecektir. Evrakların dürülmesi gibi dürülecektir. Vakit tamamlanacak; başka bir hayatın başlanması için bu hayat sona erecektir.

"Andolsun Zebur'da da yazmıştık." ayetindeki *"Zebur,"* kitap demektir. Bu kelime, semavî kitaplar için kullanılan cins isimdir.

"Zikir'den sonra..." buyruğunda yaratılanların kaderlerinin yazılı olduğu Levh-i Mahfûz kastedilmiştir. Zebur'dan kastın Hz. Dâvûd'un kitabı olmasına da herhangi bir mani yoktur. Bu durumda ayetteki *"Zikir,"* Hz. Mûsâ'nın (a.s.) kitabıdır. Allahu a'lem.

"Yeryüzüne iyi kullarım vâris olacaktır." Yani bâtılın ve gücünün yerle bir olmasından sonra yeryüzüne onlar hâkim olacaklardır. Bu hâkimiyetin ahirette olması da muhtemeldir. Bu durumda söz konusu yer, cennet olacaktır. Bu da daimî ve kalıcı bir yerdir. Siyak bu ihtimalden uzak değildir. Allahu a'lem.

"(Resûlüm!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik." Bu, Muhammedî risaletin kıymetli mihenk taşını oluşturmaktadır ki gayet yüksek bir hedeftir. Kur'ân ve sünnette yer alan haber, hüküm ve öğütler, rahmet gayesini gerçekleştirmek için gelmiştir. Eksende olan en büyük değer rahmet olduğunda, yani müçtehitlerin, içtihatlarında ve ihtilaf edenlerin de ihtilaflarında hep bu değeri esas aldıklarından, Allah için yaptığımız her ibadette ve O'nun koymuş olduğu her hükümde bu değerin varlığını anlar, farkına varırız. Zira din, sıkıntı yaratmak, insanları üzüp mutsuz etmek için gelmemiştir, aksine sıkıntının asıl kaynağı biziz, yanlış düşüncelerimiz ve dini, dar kalıplara sıkıştırmamızdır.

"(Bana emrolunanı) hepinize açıkladım." Hepinize öğrettim ve bu risaleti, Allah'ın bana indirdiği şekliyle size ulaştırdım.

"Şüphesiz sözün açığını da bilir, gizli tuttuklarınızı da bilir." ayetindeki zamir, Allah'a racidir. Bu da siyaktan açıkça anlaşılmaktadır.

"Bilmiyorum, belki de o, sizi denemek ve bir zamana kadar sizi faydalandırmak içindir." Yani azabın ertelenmesi... Bunun bir imtihan veya verilen ek süre olması da mümkündür.

"Rabbim! (Onlar hakkında) adaletinle hükmünü ver." Bizimle, bizi yalanlayan ve bize eziyet eden kavmimiz arasında karar ver. Onlar, Allah'tan, ancak adaleti beklerler. Bu ifade, sadece bir vurgulama ve yaratılanların gücünden Yaratıcı'nın gücüne sığınmadır.

سُورَةُ الحَجِّ

22- HAC SÛRESİ

144. MECLİS: DİRİLİŞ VE CEZA AKİDESİ
145. MECLİS: HACCIN MESAJI
146. MECLİS: MÜŞRİKLERLE MÜCADELE
147. MECLİS: TEVHİD AKİDESİ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يَا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ اِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ ﴿١﴾ يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ
كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا اَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارٰى
وَمَا هُمْ بِسُكَارٰى وَلٰكِنَّ عَذَابَ اللّٰهِ شَدِيدٌ ﴿٢﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِى اللّٰهِ
بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَرِيدٍ ﴿٣﴾ كُتِبَ عَلَيْهِ اَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ فَاَنَّهُ يُضِلُّهُ
وَيَهْدِيهِ اِلٰى عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٤﴾ يَا اَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ فِى رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ
فَاِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ
وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِنُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقِرُّ فِى الْاَرْحَامِ مَا نَشَاءُ اِلٰى اَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ
نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا اَشُدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفّٰى وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ اِلٰى
اَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا وَتَرَى الْاَرْضَ هَامِدَةً فَاِذَا اَنْزَلْنَا
عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَاَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ﴿٥﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ
الْحَقُّ وَاَنَّهُ يُحْيِ الْمَوْتٰى وَاَنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦﴾ وَاَنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ لَا
رَيْبَ فِيهَا وَاَنَّ اللّٰهَ يَبْعَثُ مَنْ فِى الْقُبُورِ ﴿٧﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِى
اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ ﴿٨﴾ ثَانِىَ عِطْفِهِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ
اللّٰهِ لَهُ فِى الدُّنْيَا خِزْيٌ وَنُذِيقُهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٩﴾ ذٰلِكَ بِمَا
قَدَّمَتْ يَدَاكَ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿١٠﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللّٰهَ
عَلٰى حَرْفٍ فَاِنْ اَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَاَنَّ بِهِ وَاِنْ اَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلٰى وَجْهِهِ
خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةَ ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ﴿١١﴾ يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا
لَا يَضُرُّهُ وَمَا لَا يَنْفَعُهُ ذٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ﴿١٢﴾ يَدْعُوا لَمَنْ ضَرُّهُ اَقْرَبُ
مِنْ نَفْعِهِ لَبِئْسَ الْمَوْلٰى وَلَبِئْسَ الْعَشِيرُ ﴿١٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ اٰمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ اِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ

﴿١٤﴾ مَنْ كَانَ يَظُنُّ اَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللّٰهُ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ
اِلَى السَّمَآءِ ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ ﴿١٥﴾ وَكَذٰلِكَ
اَنْزَلْنَاهُ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَاَنَّ اللّٰهَ يَهْدِى مَنْ يُرِيدُ ﴿١٦﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ
هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَالنَّصَارٰى وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ اَشْرَكُوا اِنَّ اللّٰهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ
يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ ﴿١٧﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ
فِى السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِى الْاَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ
وَالدَّوَآبُّ وَكَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ وَمَنْ يُهِنِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ
مِنْ مُكْرِمٍ اِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ ﴿١٨﴾ هٰذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِى رَبِّهِمْ
فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِنْ نَارٍ يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُؤُسِهِمُ الْحَمِيمُ
﴿١٩﴾ يُصْهَرُ بِهِ مَا فِى بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ ﴿٢٠﴾ وَلَهُمْ مَقَامِعُ مِنْ حَدِيدٍ ﴿٢١﴾
كُلَّمَا اَرَادُوا اَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ اُعِيدُوا فِيهَا وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ
﴿٢٢﴾ اِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا
الْاَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ اَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٢٣﴾
وَهُدُوٓا اِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ وَهُدُوٓا اِلٰى صِرَاطِ الْحَمِيدِ ﴿٢٤﴾

1. Ey insanlar! Rabbinizden korkun! Çünkü kıyamet vaktinin depremi müthiş bir şeydir!

2. Onu gördüğünüz gün, her emzikli kadın, emzirdiği çocuğu unutur, her gebe kadın, çocuğunu düşürür. İnsanları da sarhoş bir halde görürsün. Oysa onlar sarhoş değillerdir; fakat Allah'ın azabı çok dehşetlidir!

3. İnsanlardan, bilgisi olmaksızın Allah hakkında tartışmaya giren ve her inatçı şeytana uyan birtakım kimseler vardır.

4. Onun (şeytan) hakkında şöyle yazılmıştır: Kim onu yoldaş edinirse, bilsin ki (şeytan) kendisini saptıracak ve alevli ateşin azabına sürükleyecektir.

5. Ey insanlar! Eğer yeniden dirilmekten şüphede iseniz, şunu bilin ki Biz sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan (aşılanmış yumurtadan), sonra uzuvları (önce) belirsiz, (sonra) belirlenmiş canlı et parçasından

(uzuvları zamanla oluşan ceninden) yarattık ki size (kudretimizi) gösterelim. Ve dilediğimizi, belirlenmiş bir süreye kadar rahimlerde bekletiriz; sonra sizi bir bebek olarak dışarı çıkarırız. Sonra güçlü çağınıza ulaşmanız için (sizi büyütürüz). İçinizden kimi vefat eder, yine içinizden kimi de ömrün en verimsiz çağına kadar götürülür, ta ki bilen bir kimse olduktan sonra bir şey bilmez hale gelsin. Sen, yeryüzünü de kupkuru ve ölü bir halde görürsün; fakat Biz üzerine yağmur indirdiğimizde o kıpırdanır, kabarır ve her çeşitten (veya çiftten) iç açıcı bitkiler verir.

6. *Çünkü Allah hakkın ta kendisidir; O, ölüleri diriltir; yine O, her şeye hakkıyla kadirdir.*

7. *Kıyamet vakti de gelecektir; bunda şüphe yoktur. Ve Allah kabirlerdeki kimseleri diriltip kaldıracaktır.*

8-9. *İnsanlardan bazısı, bir bilgisi, bir rehberi ve (vahye dayanan) aydınlatıcı bir kitabı olmadığı halde, sırf Allah yolundan saptırmak için yanını eğip bükerek (kibir ve azamet içinde) Allah hakkında tartışmaya kalkar. Onun için dünyada bir rezillik vardır; kıyamet gününde ise ona yakıcı azabı tattıracağız.*

10. *"İşte bu, önceden yapıp ettiklerin yüzündendir" (denilir). Elbette Allah kullarına haksızlık edici değildir.*

11. *İnsanlardan kimi Allah'a yalnız bir yönden kulluk eder. Şöyle ki: Kendisine bir iyilik dokunursa buna pek memnun olur, bir de musibete uğrarsa çehresi değişir (dinden yüz çevirir). O, dünyasını da ahiretini de kaybetmiştir. İşte bu, apaçık ziyanın ta kendisidir.*

12. *O, Allah'ı bırakıp, kendisine ne faydası ne de zararı dokunacak olan şeylere yalvarır. Bu, (haktan) büsbütün uzak olan sapıklığın ta kendisidir.*

13. *O, zararı faydasından daha (akla) yakın olan bir varlığa yalvarır. O (yalvardığı), ne kötü bir yardımcı ne kötü bir dosttur!*

14. *Muhakkak ki Allah, iman edip iyi davranışlarda bulunan kimseleri, zemininden ırmaklar akan cennetlere kabul eder. Şüphesiz Allah dilediği şeyi yapar.*

15. *Her kim, Allah'ın, dünya ve ahirette ona (Resûlüne) asla yardım etmeyeceğini zannetmekte ise, (Allah ona yardım ettiğine göre) artık o kimse tavana bir ip atsın; (boğazına geçirsin); sonra da (ayağını yerden)*

kessin! Şimdi bu kimse baksın! Acaba, hilesi (bu yaptığı), öfke duyduğu şeyi (Allah'ın Peygamber'e yardımını) gerçekten engelleyecek mi?

16. *İşte böylece Biz o Kur'an'ı açık seçik ayetler halinde indirdik. Gerçek şu ki Allah dilediği kimseyi doğru yola sevkeder.*

17. *Mümin olanlar, Yahudi olanlar, Sâbiîler, Hristiyanlar, Mecûsîler ve müşrik olanlara gelince, muhakkak ki Allah, bunlar arasında kıyamet gününde (ayrı ayrı) hükmünü verir. Çünkü Allah her şeyi hakkıyla bilendir.*

18. *Görmez misin ki göklerde olanlar ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu Allah'a secde ediyor; birçoğunun üzerine de azap hak olmuştur. Allah kimi hor ve hakir kılarsa, artık onu değerli kılacak bir kimse yoktur. Şüphesiz Allah dilediğini yapar.*

19. *Şu iki grup, Rableri hakkında çekişen iki hasımdır: İmdi, inkâr edenler için ateşten bir elbise biçilmiştir. Onların başlarının üstünden kaynar su dökülecektir!*

20. *Bununla, karınlarının içindeki (organlar) ve derileri eritilecektir!*

21. *Bir de onlar için demir kamçılar vardır!*

22. *Istıraptan dolayı oradan her çıkmak istediklerinde, oraya geri döndürülürler ve "Tadın bu yakıcı azabı!" (denilir).*

23. *Muhakkak ki Allah, iman edip iyi davranışlarda bulunanları, zemininden ırmaklar akan cennetlere kabul eder. Bunlar orada altın bileziklerle ve incilerle bezenirler. Orada giyecekleri ise ipektir.*

24. *Ve onlar, sözün en güzeline yöneltilmişler, övgüye layık olan Allah'ın yoluna iletilmişlerdir.*

DİRİLİŞ VE CEZA AKİDESİ

Bu akide, insanı amel işlemeye yönelten motor güç mesabesindedir. İmanın esaslarından biri olup diğer esasların hayata yansıması, davranışa dönüşmesi rolünü gerçekleştiren, ahiret hayatına, hesaba ve cezaya imanı kapsayan bir mahiyet arz eder. İnsan, başıboş yaratılmamıştır. Küçük veya büyük, yaptığı amellerin tamamı, delil olarak kullanılmak üzere kayıt altına alınmaktadır. Kişi, davranışlarını güzelleştirerek, en

az hata ve en az zulüm bilincini geliştirerek ahiret hakikati için uyanık olduğunu göstermekte ve ona hazırlandığı kadarıyla yaptıklarının karşılığını bulacağı bilinciyle yaşamaktadır.

Ahirete iman meselesi, içeriği itibariyle salt gaybî bir inanç olsa da etkisiyle ve neticeleriyle somut ve pratik yönü olan bir inanç meselesidir. Bu ve buna bağlı diğer hususlar bu mübarek sûrenin ilk eksenini oluşturmaktadır. Şöyle ki:

Birincisi: Ahiretin gerçekleşeceği, onun çok büyük ve önemli bir hadise olduğu vurgulanmaktır: *"Çünkü kıyamet vaktinin depremi müthiş bir şeydir! Onu gördüğünüz gün, her emzikli kadın, emzirdiği çocuğu unutur, her gebe kadın, çocuğunu düşürür. İnsanları da sarhoş bir halde görürsün. Oysa onlar sarhoş değillerdir; fakat Allah'ın azabı çok dehşetlidir!" "Çünkü Allah hakkın ta kendisidir; O, ölüleri diriltir; yine O, her şeye hakkıyla kadirdir." "Kıyamet vakti de gelecektir; bunda şüphe yoktur. Ve Allah kabirlerdeki kimseleri diriltip kaldıracaktır."*

İkincisi: Ahiret inancı ile insan hayatındaki pratik ve ahlakî boyut arasındaki ilişki vurgulanmaktır. Yani ahiret inancı, nefis muhasebesine, arınmaya ve kişisel ıslaha götüren güçtür: *"Ey insanlar! Rabbinizden korkun! Çünkü kıyamet vaktinin depremi müthiş bir şeydir!"*

Hak olan Allah'a ve hak olan ahiret vaadine iman etmek takvayı, sebat etmeyi ve salih amel işlemeyi beraberinde getirdiği gibi, bu hususlardan gafil olmak ise haktan uzaklaşma ve bâtıla bulaşma pahasına da olsa dünyevî çıkarlara göre hareket etmeyi, inançta tereddüt yaşamayı ve fikrî yozlaşmayı beraberinde getirecektir: *"İnsanlardan kimi Allah'a yalnız bir yönden kulluk eder. Şöyle ki: Kendisine bir iyilik dokunursa buna pek memnun olur, bir de musibete uğrarsa çehresi değişir (dinden yüz çevirir). O, dünyasını da ahiretini de kaybetmiştir. İşte bu, apaçık ziyanın ta kendisidir. O, Allah'ı bırakıp, kendisine ne faydası ne de zararı dokunacak olan şeylere yalvarır. Bu, (haktan) büsbütün uzak olan sapıklığın ta kendisidir. O, zararı faydasından daha (akla) yakın olan bir varlığa yalvarır. O (yalvardığı), ne kötü bir yardımcı ne kötü bir dosttur!"*

Üçüncüsü: Bu bölümde, ahiretin varlığına dair mantıksal ve fiziksel bazı deliller de sunulmaktadır:

Aklî, yani mantıkî delil şöyledir: İlk kez hayatın var edilmesi, ikinci hayatın mümkün oluşuna öncelikli olarak delil teşkil etmektedir: *"Ey insanlar! Eğer yeniden dirilmekten şüphedeyseniz şunu bilin ki Biz sizi topraktan yarattık."* Somut, yani fizikî delil ise şöyledir: Her gün gördüğümüz bitkilerin hayat döngüsü buna örnektir. Tohum, başak oluncaya dek gelişmekte, ağaç da meyve verinceye kadar büyümektedir. Oluşan başak veya meyvenin içinde de yine tohum oluşmaktadır. Tohum da ikinci hayatı başlatarak bu şekilde hayat döngüsü devam etmektedir: *"Sen, yeryüzünü de kupkuru ve ölü bir halde görürsün; fakat Biz üzerine yağmur indirdiğimizde o kıpırdanır, kabarır ve her çeşitten (veya çiftten) iç açıcı bitkiler verir."*

Mesela yer mantarını inceleyen kişi görür ki onun toz zerreciği şeklindeki spor hücreleri kum veya toprağa karışıp bir iki yıl kalır, insanlar üstünden gelip geçer de bir şey fark edemezler. Daha sonra uygun mevsim ortamı gelip yağmur da yağınca yeniden ortaya çıkar. Bunu düşünen kişi, bu delilin ahiret hakkında insana ne anlattığını, bunu somut/fizikî delil olarak isimlendirme gerekçemizi idrak edecektir.

Dördüncüsü: Ayetler, ahirete iman etmeyenleri bilgisizce davranmakla suçlamaktadır. Onu idrak etmek için çaba gösterselerdi ahireti inkâr etmeye kalkışmazlardı. Buna göre aklî ve somut olaylar, daha önce ifade edildiği üzere ahirete tanıklık etmektedir: *"İnsanlardan, bilgisi olmaksızın Allah hakkında tartışmaya giren ve her inatçı şeytana uyan birtakım kimseler vardır." "Kıyamet vakti de gelecektir; bunda şüphe yoktur. Ve Allah kabirlerdeki kimseleri diriltip kaldıracaktır. İnsanlardan bazısı, bir bilgisi, bir rehberi ve (vahye dayanan) aydınlatıcı bir kitabı olmadığı halde Allah hakkında tartışmaya kalkar."* Bu ayetler, cehaletin asıl sebebinin şehvete uymak, hidayet yolundan ayrılıp şeytanın bozuk yollarına sapmak ve hakkı kabul etmemek olduğuna işaret etmektedir.

Beşincisi: İsimleri, çeşitleri ve metotları farklı farklı olan din mensupları arasında kararın verileceği günün ahiret günü olduğunu açıklanmaktadır: *"Mümin olanlar, Yahudi olanlar, Sâbiîler, Hristiyanlar, Mecûsîler ve müşrik olanlara gelince, muhakkak ki Allah bunlar arasında kıyamet gününde (ayrı ayrı) hükmünü verir. Çünkü Allah her şeyi hakkıyla bilendir."* Bu ayet, tahrif edilmiş dinlerle ve bozulmuş

akidelerle Allah'ın kullarını aldatanlara yönelik ağır bir tehdit ve uyarı içermektedir. İnsanları bu şekilde aldatmak, haddini aşan beşeriyetin inkâr edilemez bir olgusudur. Şüphesiz ki bu yaklaşım, her türlü inancı reddeden ateizm ve benzerleri bir yana, dalâletin en önemli sebeplerinden biridir. Zira dini çarpıtmak, dinsizliğin oluşmasının ve yaygınlaşmasının sebeplerinden biridir.

Altıncısı: İnsanların ahirette bir tek ölçüt ve bir tek prensip çerçevesinde kısımlara ayrılacakları açıklanmaktadır. Hâlbuki bu dünyada kavimlerine, cinsiyetlerine, gelir seviyelerine, hatta renklerine göre ayrılmışlardı. Orada ise sadece iki sancak olacaktır: *"Şu iki grup, Rableri hakkında çekişen iki hasımdır: İmdi, inkâr edenler için ateşten bir elbise biçilmiştir. Onların başlarının üstünden kaynar su dökülecektir! Bununla, karınlarının içindeki (organlar) ve derileri eritilecektir! Bir de onlar için demir kamçılar vardır! Istıraptan dolayı oradan her çıkmak istediklerinde, oraya geri döndürülürler ve 'Tadın bu yakıcı azabı!' (denilir). Muhakkak ki Allah, iman edip iyi davranışlarda bulunanları, zemininden ırmaklar akan cennetlere kabul eder. Bunlar orada altın bileziklerle ve incilerle bezenirler. Orada giyecekleri ise ipektir."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Ey insanlar! Rabbinizden korkun!" ayetinde geçen *"takva"* kelimesinin kök manası, sürekli sakınma, ihtiyat ve korku halinde olmadır. İçerdiği geniş manayla takva, bütün sâlih amelleri kapsamaktadır.

"Her gebe kadın, çocuğunu düşürür." Ceninin yaratılışı henüz tamamlanmadan aşırı korku nedeniyle onu karnından atar.

"İnsanları da sarhoş bir halde görürsün. Oysa onlar sarhoş değillerdir." ayetinde aklî şaşkınlık ve şuursuzluk manasına gelen mecazî sarhoşluk kullanılmış ancak bunun şarap vb. ile gerçekleşen sarhoşluk olmadığı açıkça ifade edilmiştir. Bu ayet, Kur'ân-ı Kerim'de mecazın kullanıldığına dair en açık delillerdendir.

"Biz sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan (aşılanmış yumurtadan), sonra canlı et parçasından (uzuvları zamanla oluşan ceninden) yarattık." İnsanın ana rahmindeki merhaleleri açıklanmaktadır.

Modern embriyoloji ilmi, bu merhaleleri detaylı bir şekilde tasvir etmiş ve bu aşamaların ilk yedi hafta içinde gerçekleştiğini tespit etmiştir. Bu tespit, Müslim'de geçen şu hadise de uygundur: "Nutfenin üzerinden kırk iki gece geçtikten sonra Allah ona bir melek gönderir. Akabinde ona şekil verir, duyma ve görme organlarını, deri, et ve kemiklerini yaratır."[16]

Meşhur bir doktor ve aynı zamanda bu alanın uzmanı olan Abdulkadir el-'Ubeydî'den bu alanda elde ettiği en son verileri talep ettik. Şu bilgileri bizimle paylaştı:

"Embriyo, yumurta döllendikten sonra 7. günden başlayıp 23. güne kadar devam eden aşamadır. Bu süre içinde embriyo tabakasındaki hücreler çok hızlı bir şekilde ayrılır ve çoğalır. Oluşan ilk organlar, sinir sistemi ve beyin, sonra kalp ve kan damarlarıdır. Damarlar, kan hücreleriyle doludur fakat hareketsizdirler. Çünkü kalp henüz atmaya başlamamıştır. Damarlar, donmuş kan parçasına benzemektedir. Cenin, gıdasını annesinden alır. Başlangıçta bu, rahim duvarına bağlı göbek kordonu ile gerçekleşir. Bu aşamanın sonunda embriyo, pıhtılaşmış kan kurduna benzemektedir. Mudğaya gelince; 23. günden başlayıp 42. güne kadar devam eden aşamadır. Hücreler, ayrışmaya devam eder, bedenin organları oluşmaya başlar. Lakin burada ayırt edici şey, iki tarafta oluşan ayrıklardır. Bunlardan da kemik, kaslar ve deri oluşur. Bu aşamada ceninin oluşumu tamamlanır. Gelinen noktada bugün tıp uzmanları bu aşamaları 'Leech embryo stage: Alaka Aşaması' ve 'Chewable lump stage: Mudğa Aşaması' şeklinde isimlendirmişlerdir."

"Uzuvları (önce) belirsiz, (sonra) belirlenmiş..." Ana rahmine giren her sperm, cenini oluşturmaz; zira cenin, bir tek spermden yaratılır. Diğer spermler rahim tarafından dışarı atılır.

"Sonra sizi bir bebek olarak dışarı çıkarırız." ayetindeki "(طِفْلًا) (tıfl)," cins isim olup çoğul hali yoktur.

"Ömrün en verimsiz çağı..." En fena hali ki bu aşamaya bunama dönemi denmektir. Bundan dolayı akabinde şöyle buyrulmuştur: *"Ta ki bilen bir kimse olduktan sonra bir şey bilmez hale gelsin."*

---

16 Sahih-i Müslim, 8/45.

Ayetteki "(هَامِدَةً) (hâmide)," durmuş ve sakin halde olan, hareket ve gelişim göstermeyen, demektir.

"Kıpırdanır, kabarır." Ekin çıkararak hareketlenir ve gelişir.

"Yanını eğip bükerek..." Yan tarafını bükerek; kibirli ve alay eder bir duruşla...

"'İşte bu, önceden yapıp ettiklerin yüzündendir' (denilir). Elbette Allah kullarına haksızlık edici değildir." buyruğunda zikredilen ilke, kâmil insanın, davranış ve eylemlerinden sorumlu olduğuna dair temel İslam akidesini beyan etmektedir. Bu ilkeye karşı çıkmak için kaderin öne sürülmesi sahih İslam akidesiyle çelişen yanlış bir düşüncedir. Zira kaderi öne çıkaran bu hatalı yaklaşımda, hak ve adalet hususunda Allah'ı itham altında bırakma söz konusudur. Allah'ın insan iradesine müdahale etmesi ve onu hayır yolundan saptırıp akabinde bundan dolayı onu cezalandırması mümkün değildir. Kerim ve rahim olan Rabbimiz bundan münezzehtir, beridir, yüceler yücesidir.

"İnsanlardan kimi Allah'a yalnız bir yönden kulluk eder." Sabit olmayan, istikrarsız, tek yönlü bir şekilde... Zira bazıları ibadetlerinin karşılığını âdeta hemen istemekte, dünyevî bir fayda elde etse devam etmekte; farklı bir durumla karşılaşsa hemen vazgeçmektedir.

"Her kim, Allah'ın, dünya ve ahirette ona (Resûlüne) asla yardım etmeyeceğini zannetmekte ise, (Allah ona yardım ettiğine göre) artık o kimse tavana bir ip atsın; (boğazına geçirsin); sonra da (ayağını yerden) kessin! Şimdi bu kimse baksın! Acaba, hilesi (bu yaptığı), öfke duyduğu şeyi (Allah'ın Peygamber'e yardımını) gerçekten engelleyecek mi?" Müfessirler bu ayetin kime yönelik olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. Ancak bağlamdan açıkça anlaşıldığı üzere ayet, Allah'a yalnız bir yönden ve dünyevî çıkarlar için kulluk edenlerle ilgilidir. Buna göre Yüce Allah onlara şöyle demektedir: Şayet siz Allah'ın bu dine ve Resûl-i Ekrem'e yardım etmesinden şüpheleniyorsanız göğe yükselin; dinin esası, yardımın ve gücün kaynağı olan vahyi kesiverin. Bu meydan okuma, onları kışkırtmak için gelmiştir. Onları rezil etmek için de şöyle denmektedir: *"Şimdi bu kimse baksın! Acaba, hilesi, öfke duyduğu şeyi gerçekten engelleyecek mi?"* Yani siz önce göğe ulaşıp vahyin kaynağını kesin; sonra

da Muhammed (s.a.s.) ve getirdiği din hakkındaki kötü arzularınızın gerçekleşmesini bekleyin! Allahu a'lem.

"Görmez misin ki göklerde olanlar ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar Allah'a secde ediyor." buyruğunda ifade edilen secde, kaderî secdedir. Yani bu varlıkların, Allah'ın kâinata yerleştirdiği nizama tam manasıyla boyun eğmeleridir.

"Ve insanların birçoğu..." Onlar da secde ederler. Lâkin bu secde, kadere dayalı secdeden farklı olup insanların sorumlu tutulduğu secdedir.

"Şu iki grup, iki hasımdır." Bunlar iki gruptur: Cennete girenler ve cehenneme girenler.

"Ve onlar, sözün en güzeline yöneltilmişler." Hem dünyada hem de ahirette... Onlar, cennet ehlidir.

"Övgüye layık olan Allah'ın yoluna iletilmişlerdir." Bu yol, övgüye layık olan Allah'ın yoludur. Allah bu yol sayesinde, onları dünyadayken hakka iletmiş ve o yolda sebat etmede muvaffak kılmış, ahirette de rızasına ve cennetine ulaştırmıştır.

اِنَّ الَّذِيـنَ كَفَـرُوا وَيَصُـدُّونَ عَـنْ سَـبِيلِ اللهِ وَالْمَسْـجِدِ الْحَـرَامِ الَّـذِى جَعَلْنَـاهُ لِلنَّـاسِ سَـوَآءً الْعَاكِـفُ فِيـهِ وَالْبَـادِ وَمَـنْ يُـرِدْ فِيـهِ بِإِلْحَـادٍ بِظُلْـمٍ نُذِقْـهُ مِـن عَـذَابٍ اَلِيـمٍ ﴿٢٥﴾ وَاِذْ بَوَّأْنَـا لِاِبْرٰهِيـمَ مَـكَانَ الْبَيْـتِ اَنْ لَا تُشْـرِكْ بِـى شَيْـًٔا وَطَهِّـرْ بَيْتِـىَ لِلطَّآئِفِيـنَ وَالْقَآئِمِيـنَ وَالرُّكَّـعِ السُّـجُودِ ﴿٢٦﴾ وَاَذِّنْ فِـى النَّـاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُـوكَ رِجَـالًا وَعَلٰى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِيـنَ مِـنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ﴿٢٧﴾ لِيَشْـهَدُوا مَنَافِـعَ لَهُـمْ وَيَذْكُـرُوا اسْـمَ اللهِ فِـى اَيَّـامٍ مَعْلُومَـاتٍ عَلٰى مَـا رَزَقَهُـمْ مِـنْ بَهِيمَـةِ الْاَنْعَـامِ فَكُلُوا مِنْهَـا وَاَطْعِمُوا الْبَآئِسَ الْفَقِيـرَ ﴿٢٨﴾ ثُـمَّ لْيَقْضُـوا تَفَثَهُـمْ وَلْيُوفُـوا نُذُورَهُـمْ وَلْيَطَّوَّفُـوا بِالْبَيْـتِ الْعَتِيـقِ ﴿٢٩﴾ ذٰلِـكَ وَمَـنْ يُعَظِّـمْ حُرُمَـاتِ اللهِ فَهُـوَ خَيْـرٌ لَـهُ عِنْـدَ رَبِّـهِ وَاُحِلَّـتْ لَكُـمُ الْاَنْعَـامُ اِلَّا مَـا يُتْلٰى عَلَيْكُـمْ فَاجْتَنِبُـوا الرِّجْـسَ مِـنَ الْاَوْثَـانِ وَاجْتَنِبُـوا قَـوْلَ الزُّورِ ﴿٣٠﴾ حُنَفَآءَ لِلّٰهِ غَيْـرَ مُشْـرِكِينَ بِـهِ وَمَـنْ يُشْـرِكْ بِـاللهِ فَكَاَنَّمَـا خَـرَّ مِـنَ السَّـمَآءِ فَتَخْطَفُـهُ الطَّيْـرُ اَوْ تَهْـوِى بِـهِ الرِّيـحُ فِـى مَـكَانٍ سَحِيقٍ ﴿٣١﴾ ذٰلِـكَ وَمَـنْ يُعَظِّـمْ شَـعَآئِرَ اللهِ فَاِنَّهَـا مِـنْ تَقْـوَى الْقُلُـوبِ ﴿٣٢﴾ لَكُـمْ فِيهَـا مَنَافِـعُ اِلٰى اَجَـلٍ مُسَـمًّى ثُـمَّ مَحِلُّهَـا اِلَـى الْبَيْـتِ الْعَتِيـقِ ﴿٣٣﴾ وَلِـكُلِّ اُمَّـةٍ جَعَلْنَـا مَنْسَـكًا لِيَذْكُـرُوا اسْـمَ اللهِ عَلٰـى مَـا رَزَقَهُـمْ مِـنْ بَهِيمَـةِ الْاَنْعَـامِ فَاِلٰهُكُـمْ اِلٰـهٌ وَاحِـدٌ فَلَـهٗٓ اَسْـلِمُوا وَبَشِّـرِ الْمُخْبِتِيـنَ ﴿٣٤﴾ اَلَّذِيـنَ اِذَا ذُكِـرَ اللهُ وَجِلَـتْ قُلُوبُهُـمْ وَالصَّابِرِيـنَ عَلٰـى مَـآ اَصَابَهُـمْ وَالْمُقِيمِـى الصَّلٰـوةِ وَمِمَّـا رَزَقْنَاهُـمْ يُنْفِقُـونَ ﴿٣٥﴾ وَالْبُـدْنَ جَعَلْنَاهَـا لَكُـمْ مِـنْ شَـعَآئِرِ اللهِ لَكُـمْ فِيهَـا خَيْـرٌ فَاذْكُـرُوا اسْـمَ اللهِ عَلَيْهَـا صَوَآفَّ فَـاِذَا وَجَبَـتْ جُنُوبُهَـا فَكُلُـوا مِنْهَـا وَاَطْعِمُـوا الْقَانِـعَ وَالْمُعْتَـرَّ كَذٰلِـكَ سَـخَّرْنَاهَا لَكُـمْ لَعَلَّكُـمْ تَشْـكُرُونَ ﴿٣٦﴾ لَـنْ يَنَـالَ اللهَ لُحُومُهَـا وَلَا دِمَآؤُهَـا وَلٰكِـنْ يَنَالُـهُ التَّقْـوٰى مِنْكُـمْ كَذٰلِـكَ سَـخَّرَهَا لَكُـمْ لِتُكَبِّـرُوا اللهَ عَلٰـى مَـا هَدٰيكُـمْ وَبَشِّـرِ الْمُحْسِـنِينَ ﴿٣٧﴾

25. İnkâr edenler, Allah'ın yolundan ve -yerli, taşralı- bütün insanlara eşit (kıble veya mabet) kıldığımız Mescid-i Harâm'dan (insanları) alıkoymaya kalkanlar (şunu bilmeliler ki) kim orada (böyle) zulüm ile haktan sapmak isterse ona acı azaptan tattırırız.

26. Bir zamanlar İbrâhim'e Beytullah'ın yerini hazırlamış ve (ona şöyle demiştik): Bana hiçbir şeyi eş tutma; tavaf edenler, ayakta ibadet edenler, rükû ve secdeye varanlar için evimi temiz tut.

27-28. İnsanlar arasında haccı ilan et ki gerek yaya olarak gerekse nice uzak yoldan gelen yorgun argın develer üzerinde, kendilerine ait birtakım yararları yakînen görmeleri, Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlar üzerine belli günlerde Allah'ın ismini anmaları (kurban kesmeleri için) sana (Kâbe'ye) gelsinler. Artık ondan hem kendiniz yiyin hem de yoksula, fakire yedirin.

29. Sonra kirlerini gidersinler; adaklarını yerine getirsinler ve o Eski Ev'i (Kâbe'yi) tavaf etsinler.

30. Durum böyle. Her kim, Allah'ın emir ve yasaklarına saygı gösterirse, bu, Rabbinin katında kendisi için daha hayırlıdır. (Haram olduğu) size okunanların dışında kalan hayvanlar size helâl kılındı. O halde, pislikten, putlardan sakının; yalan sözden sakının.

31. Kendisine ortak koşmaksızın Allah'ın hanifleri (O'nun birliğini tanıyan müminler olun). Kim Allah'a ortak koşarsa sanki o, gökten düşüp parçalanmış da kendisini kuşlar kapmış yahut rüzgâr onu uzak bir yere sürüklemiş (bir nesne) gibidir.

32. Durum öyledir. Her kim Allah'ın hükümlerine saygı gösterirse, şüphesiz bu, kalplerin takvasındandır.

33. Onlarda (kurbanlık hayvanlarda veya hac fiillerinde) sizin için belli bir süreye kadar birtakım yararlar vardır. Sonra bunların varacakları (biteceği) yer, Beyt-i Atîk'e (Kâbe'ye) kadardır.

34. Biz, her ümmete -(Kurban kesmeye uygun) hayvan cinsinden kendilerine rızık olarak verdiklerimiz üzerine Allah'ın adını ansınlar diye- kurban kesmeyi gerekli kıldık. İmdi, İlâhınız bir tek İlâh'tır. Öyleyse O'na teslim olun. (Ey Muhammed!) O ihlaslı ve mütevazı insanları müjdele!

35. Onlar öyle kimseler ki Allah anıldığı zaman kalpleri titrer; başlarına gelene sabrederler, namaz kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden (Allah için) harcarlar.

36. Biz, büyük baş hayvanları da sizin için Allah'ın (dininin) işaretlerinden (kurban) kıldık. Onlarda sizin için hayır vardır. Şu halde onlar, ayakları üzerine dururken üzerlerine Allah'ın ismini anınız (ve kurban ediniz). Yan üstü yere düştüklerinde ise, artık (canı çıktığında) onlardan hem kendiniz yiyin, hem de ihtiyacını gizleyen gizlemeyen fakirlere yedirin. İşte bu hayvanları Biz, şükredesiniz diye sizin istifadenize verdik.

37. Onların ne etleri ne de kanları Allah'a ulaşır; fakat O'na sadece sizin takvanız ulaşır. Sizi hidayete erdirdiğinden dolayı Allah'ı büyük tanıyasınız diye O, bu hayvanları böylece sizin istifadenize verdi. (Ey Muhammed!) Güzel davrananları müjdele!

HACCIN MESAJI

Diriliş ve ceza inancından sonra Kur'ân, hemen hac meselesini ele almıştır. İlk etapta bu meselenin önceki konuyla irtibatının olmadığı zannedilebilir. Fakat iki sebepten dolayı bu düşüncenin yanlış olduğu anlaşılacaktır:

İlki şudur: Kur'ân'ın ahiret gününden bahsetmesini sadece gaybî bir mesele olarak görmemek gerekir. Aksine bu inanç, gayb âlemi ile şehadet âlemi, başka bir ifadeyle iman âlemi ile amel âlemi arasında açık ve sağlam bir ilişki kurmaktadır.

İkincisi ise şudur: Bir önceki bölümdeki ayetler, Allah hakkında tartışan iki fırkayı ele alarak tamamlanmıştır. Biri iman, diğeri küfür fırkası; başka bir ifadeyle biri cennet fırkası diğeri cehennem fırkasıdır. Böylece bu bölümde iki fırka arasındaki mücadelenin mihverini oluşturan en girift konuya geçiş yapmak için ortam hazırlamıştır. Zira bu ayetler indiğinde, Mekke ve Mescid-i Haram, kâfir ve müşrik fırkanın hâkimiyeti altındaydı. Müslümanlar kendilerini Mekke'ye sahip olmaya daha öncelikli gördükleri, Mekke'yi putların pisliğinden temizleme sorumluluğu hissettikleri, içinde günahın işlenmediği, herhangi bir puta ibadet edilmediği, yaya ve binekli herkes için güvenli bir Harem bırakmak istedikleri halde Mekke, müşriklerin hâkimiyeti altındaydı.

Bu sûre Müslümanları hacca teşvik etmek ve sorumluluk taşımalarını sağlamak için bu isimle nazil olmuştur. Bu yüzden burada bu konuyu ele almak bizzat hacdan bahsetmek amaçlı değildir. Aksine muvahhid müminleri Mescid-i Haram'a girmekten engelleyen müşriklerin tavrını reddetmek ve kınamak amaçlanmıştır. Kur'ân'ın bu konuya dair tavrı özetle şöyledir:

Birincisi: Kur'ân, insanları Allah'ın yolundan ve Mescid-i Haram'dan alıkoyan müşrikleri eleştirmiştir: *"İnkâr edenler, Allah'ın yolundan ve -yerli, taşralı- bütün insanlara eşit (kıble veya mabet) kıldığımız Mescid-i Harâm'dan (insanları) alıkoymaya kalkanlar (şunu bilmeliler ki) kim orada (böyle) zulüm ile haktan sapmak isterse ona acı azaptan tattırırız."* Bu eleştiri, ağır bir tehdit içermekte, âdeta Müslümanları onlarla çarpışmaya hazırlamaktadır. Bu çarpışma ve mücadele de zaten bu mübarek sûrenin üçüncü ana konusunu teşkil etmektedir.

İkincisi: Kur'ân, dinî ve tarihî kimliğinin derinliğiyle hac farizasını hatırlatmıştır: *"Bir zamanlar İbrâhim'e Beytullah'ın yerini hazırlamış ve (ona şöyle demiştik): Bana hiçbir şeyi eş tutma; tavaf edenler, ayakta ibadet edenler, rükû ve secdeye varanlar için evimi temiz tut. İnsanlar arasında haccı ilan et ki gerek yaya olarak gerekse nice uzak yoldan gelen yorgun argın develer üzerinde sana (Kâbe'ye) gelsinler."*

Şüphesiz ki Hz. İbrâhim'in bu bağlamda zikredilmesi, putperest anlayışla mücadelede önemli bir şahsiyet olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü Kureyş toplumu, Mekke'de İbrâhimî geleneğe riayet etmeyi esas almaktadır. Bundan dolayıdır ki onu kabul etmeyip reddetmeleri, müşriklerin Mekke'yi ve hac işlerini idare etmelerine dair meşruiyetlerini de ortadan kaldıracaktır. Bu ayetler, bu dinin yayılacağına ve kabul göreceğine, hac davetine insanların çok uzak yerlerden icabet edeceklerine dair müjdeler içermektedir.

Üçüncüsü: Şüphesiz ki hac, kulların maslahatını gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Aynı zamanda ibadet ve zikir mevsimini, nefsi terbiye edip arındırmayı da içermektedir: *"Kendilerine ait birtakım yararları yakînen görmeleri, Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlar üzerine belli günlerde Allah'ın ismini anmaları (kurban kesmeleri için) sana (Kâbe'ye) gelsinler. Artık ondan hem kendiniz yiyin*

hem de yoksula, fakire yedirin. Sonra kirlerini gidersinler; adaklarını yerine getirsinler ve o Beyt-i Atîk'i (Kâbe'yi) tavaf etsinler."

Bu ayette hacca dair fıkıh kitaplarında genişçe ele alınan tavaf, kurban, nezir ve Allah'ı zikretmek için belli günleri buna tahsis etme gibi bir kısım fıkhî hükümler de yer almıştır.

Dördüncüsü: Haccın dokunulmazlığı ve yüceliği, ahkâmının ve sembollerinin yüceliği vurgulanmaktadır: *"Durum böyle. Her kim, Allah'ın emir ve yasaklarına saygı gösterirse, bu, Rabbinin katında kendisi için daha hayırlıdır." "Durum öyledir. Her kim Allah'ın hükümlerine saygı gösterirse, şüphesiz bu, kalplerin takvasındandır."*

Şüphesiz ki gerçek bir dindarlık ve samimi bir kullukla birlikte Allah'ın sembollerini yüceltme tavrı, ümmetin, kapsayıcı kimliğiyle iftihar edip onur duyma hislerini kökleştirmektedir. Bu da haccın en mühim mesajlarından ve en büyük gayelerinden biridir.

Beşincisi: Haccın sahih akideyle ve güzel ahlakla ilişkisi vurgulanmıştır. Dolayısıyla hac, her şeyden tamamen ayrı bir ibadet değildir. Aksine sağlam ve mükemmel bir inanç ve ahlak binasının esasını teşkil etmektedir: *"(Haram olduğu) size okunanların dışında kalan hayvanlar size helâl kılındı. O halde, pislikten, putlardan sakının; yalan sözden sakının. Kendisine ortak koşmaksızın Allah'ın hanifleri (O'nun birliğini tanıyan müminler olun). Kim Allah'a ortak koşarsa sanki o, gökten düşüp parçalanmış da kendisini kuşlar kapmış yahut rüzgâr onu uzak bir yere sürüklemiş (bir nesne) gibidir." "İmdi, İlâhınız bir tek İlâh'tır. Öyleyse O'na teslim olun. (Ey Muhammed!) O ihlaslı ve mütevazı insanları müjdele! Onlar öyle kimseler ki Allah anıldığı zaman kalpleri titrer; başlarına gelene sabrederler, namaz kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden (Allah için) harcarlar." "Onların ne etleri ne de kanları Allah'a ulaşır; fakat O'na sadece sizin takvanız ulaşır. Sizi hidayete erdirdiğinden dolayı Allah'ı büyük tanıyasınız diye O, bu hayvanları böylece sizin istifadenize verdi. (Ey Muhammed!) Güzel davrananları müjdele!"*

Altıncısı: Dayanışma ruhuyla yoksullara ve ihtiyaç sahiplerine yardım etme bilinci vurgulanmıştır: *"Artık ondan hem kendiniz yiyin hem de yoksula, fakire yedirin." "Yan üstü yere düştüklerinde ise artık (canı çıktığında) onlardan hem kendiniz yiyin hem de ihtiyacını*

gizleyen gizlemeyen fakirlere yedirin. İşte bu hayvanları Biz, şükredesiniz diye sizin istifadenize verdik. Onların ne etleri ne de kanları Allah'a ulaşır; fakat O'na sadece sizin takvanız ulaşır. Sizi hidayete erdirdiğinden dolayı Allah'ı büyük tanıyasınız diye O, bu hayvanları böylece sizin istifadenize verdi. (Ey Muhammed!) Güzel davrananları müjdele!"

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"İnkâr edenler, Allah'ın yolundan alıkoymaya kalkanlar..." cümlesinin takdiri, *"alıkoymaya kalkarlar"* demektir.

"Ve -yerli, taşralı- bütün insanlara eşit (kıble veya mabet) kıldığımız..." Mekke'de ikamet eden ile dışarıdan gelen eşit seviyededir.

"Kim orada (böyle) zulüm ile haktan sapmak isterse..." buyruğunun manası şudur: Mescid-i Haram'ın içinde haksızlıkla birlikte ilhâda kalkışırsa... Ayetteki "(اِلْحَادٍ) (ilhâd)" kelimesi, tevhid akidesinden ve iman yolundan sapmak demektir. Bundan maksat şirk olup o da en büyük zulümdür.

Ayetteki (وَإِذْ بَوَّأْنَا) ifadesi, "bir zamanlar hazırlamıştık" manasına gelir.

"İnsanlar arasında haccı ilan et." Sesini yükselt ve onları hac farizasını eda etmeye davet et.

"Gerek yaya olarak gerekse yorgun argın develer üzerinde sana gelsinler." Yaya olarak veya araçlarına binerek davetine icabet etsinler. Ayetteki (ضَامِرٍ) kelimesi sefer için hazırlanan deve demektir. Zira et bağlayıp semirmiş ve ağırlaşmış deve bu yolculuk için elverişli değildir.

Burada bir meseleye işaret etmek gerekir: Ayet, sadece iki araca dikkat çekmektedir. Günümüz Müslümanları ise serbest bir şekilde uçak ve karayolu vasıtaları gibi başka araçlarla hac farizasını yerine getirebilmektedir. Bunun manası şudur: Bu vasıtaların ayette zikredilmesi, hükmün aslına yönelik olmamasındandır. Yani araçlar insanların ihtiyaçlarına ve hayatın akışına göre değişebilmekte ve gelişebilmektedir. Tavaf, sa'y, Arafat vakfesi ve Mina'da cemreleri taşlama gibi hükümleri içeren ayetler ise asla değişmez.

"Nice uzak yoldan gelen..." Bütün uzak yollardan...

"Kendilerine ait birtakım yararları yakînen görmeleri..." Mutlak manada, dinî ve dünyevî olarak. Lakin burada ifrat ve tefrit olabilmektedir. Kimisi hacda insanların maslahatlarını daraltarak dünya ile bütün bağları koparacak derecede onları zühd hayatına yönlendirmekte, kimisi de gereğinden fazla geniş tutmakta, vaktinin büyük bir kısmını çarşı-pazarda geçirebilmektedir. Gerçek şu ki hacda aslolan, ibadet mevsimi olmasıdır. Günlerini zikir, ibadet ve hayır işlerine tahsis etmektir. Ancak hacıların dünyevî ihtiyaçları söz konusu olduğunda onları giderip tekrar ibadetlerine dönmelerinde herhangi bir beis yoktur. Boş boş gezmeye gelince; bu, en verimli, en önemli ve Allah katında bereketi en yüce olan vakti zayi etme manasına gelir.

"Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlar üzerine..." Deve, inek, koyun ve keçi. Belirtilen bu cinsler dışında kurban kesmek sahih değildir.

"Ondan hem kendiniz yiyin." buyruğundaki emir, vacip değil mübah manasındadır. Bu ifade haramlık şüphesini de ortadan kaldırmaktadır. Çünkü bu kurban, sadaka olarak verilen bir maldır. Şayet bu ifade olmasaydı söz konusu şüpheden bahsetmek mümkün olacaktı.

"Hem de yoksula, fakire yedirin." Allah, rahmet ve şefkati celbeden sıfatlarla onları anmıştır.

"Sonra kirlerini gidersinler." İhram elbiselerinden çıkar, saçlarını traş eder, tırnaklarını keser, mutat elbiselerini giyinir ve koku sürünürler. Artık bütün bunlar onlara helaldir. Böylece ihramın mesuliyeti ve ağır yüklerinden kurtulurlar.

"Beyt-i Atîk'i tavaf etsinler." Yani Kâbe-i Müşerrefe'yi. Beyt-i Atik, yani en "Eski Ev" olarak isimlendirilmesi, yeryüzünde ilk defa inşa edilen Allah'ın evi olmasındandır.

"O halde, pislikten, putlardan sakının." ayetindeki "min," teb'îz için değildir, zira putların tamamı pisliktir. Bu harf, pisliğin kaynağını beyan etmek için gelmiştir. Yani "putların bazısı" anlamında değil, "putların tamamı" anlamındadır.

"Kim Allah'a ortak koşarsa sanki o, gökten düşüp parçalanmış da kendisini kuşlar kapmış yahut rüzgâr onu uzak bir yere sürüklemiş (bir

nesne) gibidir." Kur'ân, bu teşbihle müşriklerin halini tasvir etmektedir. Âdeta o, gökten düşen; irade ve mukavemetin bütün çeşitlerini kaybeden; şüphe veya şehvetle kendisini kapmak isteyen herkese râm olan veya zamanın esintisiyle sağa sola savrulan kimse gibidir. Buna göre bu niteliklere sahip olan kişi, varlığının aslını idrak edemeyen, ömrünü tükettiğini ve içinde yaşadığı kâinatın karakterini anlamayan şaşkın ve zavallı biridir.

"Şüphesiz bu, kalplerin takvasındandır." Yani takvanın esası ve aslıdır. Zira kalbiyle Allah'tan korkmayan kişiye, azalarının korkusunun hiçbir faydası olmayacaktır. Çünkü bu, riyakârlığın, dalkavukluğun işaretidir. İlk imtihanda gerçek yüzü ortaya çıkacaktır.

"Onlarda (kurbanlık hayvanlarda veya hac fiillerinde) sizin için belli bir süreye kadar birtakım yararlar vardır. Sonra bunların varacakları (biteceği) yer, Beyt-i Atîk'e (Kâbe'ye) kadardır." Sahipleri, istedikleri gibi o hayvanlardan yararlanır. Ama kurban olarak işaretlenince, işte o zaman belirlenen süre başlamış demektir. Bu durumda o hayvan Beyt-i Atîk'e varıp kurban edilinceye dek artık ondan yararlanılmaz. Ancak işaretlendikten sonra yolda elde edilecek hayvanî ürünlere, yavru ve süte gelince; bu konuda detaylı bilgiler mevcut olup bu bilgilerin yeri burası değil fıkıh kitaplarıdır.

*"Biz, her ümmete -(Kurban kesmeye uygun) hayvan cinsinden kendilerine rızık olarak verdiklerimiz üzerine Allah'ın adını ansınlar diye- kurban kesmeyi gerekli kıldık." "Her ümmet"*ten kasıt, siz ve sizden evvelki ümmetlerdir. Biz, Allah'a kulluklarını pekiştirmeleri ve O'nu anmaları için kurban kesmeyi onlara emrettik.

"O ihlaslı ve mütevazı insanları müjdele!" İtaat eden ve tevazu ile hareket edenleri...

Ayetteki (وَالْبُدْنَ), kurban edilmeye hazırlanan deve, demektir.

"Allah'ın işaretlerinden..." Açıkça işaretlenen kurbanlardan ve Müslümanları diğerlerinden ayırt eden sembollerden.

"Şu halde onlar, ayakları üzerine dururken üzerlerine Allah'ın ismini anınız." Ayakta kurban edilmek üzere dururlarken.

"Yan üstü yere düştüklerinde ise..." Kurban edildikten sonra yere düştüklerinde.

"İhtiyacını gizleyen gizlemeyen fakirlere..." ayetindeki (الْقَانِعَ) kelimesi, istemeyen ve bunun için uğraşmayan, manasına gelir. (الْمُعْتَرَّ) ise bunun tersidir. Her ikisi de kurbanın etinden istifade etmeye ehildir.

"Onların ne etleri ne de kanları Allah'a ulaşır." Bundan hiçbir şey, Allah'a asla ulaşmayacaktır.

"Fakat O'na sadece sizin takvanız ulaşır." Allah'a sadece halis niyet ve sâlih amel ile elde edilen takva ulaşır.

Bu tafsilatlı ayetlerin sonunda şuna da işaret etmemiz gerekir: Mekke daha müşriklerin sultası ve putların işgali altındayken hacca ve kurbanlara dair bu denli detaylı bilgilerin verilmesi, kesin bir fethin gerçekleşeceği müjdesine işaret etmek ve müminlerin bu kesin ilahî vaade dikkat kesilmelerini temin etmek içindir.

Malum olduğu üzere bu ilahî vaad fiilen gerçekleşmiştir. Allah, fethin bereketiyle Mekke ve ehline dair bu müjdesini tamamlamıştır. Yüce Allah'ın lütuf, kerem ve minneti sayesinde tevhid ve hak din sancağı bir daha Mekke'den sökülüp atılamayacaktır.

اِنَّ اللّٰهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُوْرٍ ﴿٣٨﴾ اُذِنَ لِلَّذِيْنَ
يُقَاتَلُوْنَ بِاَنَّهُمْ ظُلِمُوْا وَاِنَّ اللّٰهَ عَلٰى نَصْرِهِمْ لَقَدِيْرٌ ﴿٣٩﴾ اَلَّذِيْنَ اُخْرِجُوْا مِنْ
دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ اِلَّآ اَنْ يَّقُوْلُوْا رَبُّنَا اللّٰهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ
لَّهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَّصَلَوٰتٌ وَّمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيْهَا اسْمُ اللّٰهِ كَثِيْرًا وَلَيَنْصُرَنَّ
اللّٰهُ مَنْ يَّنْصُرُهٗ اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيْزٌ ﴿٤٠﴾ اَلَّذِيْنَ اِنْ مَّكَّنّٰهُمْ فِى الْاَرْضِ اَقَامُوا
الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ وَاَمَرُوْا بِالْمَعْرُوْفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلّٰهِ عَاقِبَةُ الْاُمُوْرِ
﴿٤١﴾ وَاِنْ يُّكَذِّبُوْكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوْحٍ وَّعَادٌ وَّثَمُوْدُ ﴿٤٢﴾ وَقَوْمُ اِبْرٰهِيْمَ
وَقَوْمُ لُوْطٍ ﴿٤٣﴾ وَّاَصْحٰبُ مَدْيَنَ ۚ وَكُذِّبَ مُوْسٰى فَاَمْلَيْتُ لِلْكٰفِرِيْنَ ثُمَّ اَخَذْتُهُمْ ۚ
فَكَيْفَ كَانَ نَكِيْرِ ﴿٤٤﴾ فَكَاَيِّنْ مِّنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنٰهَا وَهِىَ ظَالِمَةٌ فَهِىَ خَاوِيَةٌ
عَلٰى عُرُوْشِهَا وَبِئْرٍ مُّعَطَّلَةٍ وَّقَصْرٍ مَّشِيْدٍ ﴿٤٥﴾ اَفَلَمْ يَسِيْرُوْا فِى الْاَرْضِ
فَتَكُوْنَ لَهُمْ قُلُوْبٌ يَّعْقِلُوْنَ بِهَآ اَوْ اٰذَانٌ يَّسْمَعُوْنَ بِهَا ۚ فَاِنَّهَا لَا تَعْمَى الْاَبْصَارُ
وَلٰكِنْ تَعْمَى الْقُلُوْبُ الَّتِىْ فِى الصُّدُوْرِ ﴿٤٦﴾ وَيَسْتَعْجِلُوْنَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ
يُّخْلِفَ اللّٰهُ وَعْدَهٗ وَاِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَاَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّوْنَ ﴿٤٧﴾ وَكَاَيِّنْ
مِّنْ قَرْيَةٍ اَمْلَيْتُ لَهَا وَهِىَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ اَخَذْتُهَا ۚ وَاِلَىَّ الْمَصِيْرُ ﴿٤٨﴾ قُلْ يٰٓاَيُّهَا
النَّاسُ اِنَّمَآ اَنَا لَكُمْ نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ۚ ﴿٤٩﴾ فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُمْ
مَّغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ ﴿٥٠﴾ وَالَّذِيْنَ سَعَوْا فِىْٓ اٰيٰتِنَا مُعٰجِزِيْنَ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ
الْجَحِيْمِ ﴿٥١﴾ وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَّسُوْلٍ وَّلَا نَبِيٍّ اِلَّآ اِذَا تَمَنّٰٓى اَلْقَى
الشَّيْطٰنُ فِىْٓ اُمْنِيَّتِهٖ ۚ فَيَنْسَخُ اللّٰهُ مَا يُلْقِى الشَّيْطٰنُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللّٰهُ اٰيٰتِهٖ ۗ
وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿٥٢﴾ لِّيَجْعَلَ مَا يُلْقِى الشَّيْطٰنُ فِتْنَةً لِّلَّذِيْنَ فِىْ قُلُوْبِهِمْ
مَّرَضٌ وَّالْقَاسِيَةِ قُلُوْبُهُمْ ۗ وَاِنَّ الظّٰلِمِيْنَ لَفِىْ شِقَاقٍ بَعِيْدٍ ﴿٥٣﴾ وَّلِيَعْلَمَ الَّذِيْنَ
اُوْتُوا الْعِلْمَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّكَ فَيُؤْمِنُوْا بِهٖ فَتُخْبِتَ لَهٗ قُلُوْبُهُمْ ۗ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهَادِ

الَّذِينَ اٰمَنُوا اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٤﴾ وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِى مِرْيَةٍ
مِنْهُ حَتّٰى تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً اَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ ﴿٥٥﴾ اَلْمُلْكُ
يَوْمَئِذٍ لِلّٰهِ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِى جَنَّاتِ النَّعِيمِ
﴿٥٦﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا فَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ
هَاجَرُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ ثُمَّ قُتِلُوٓا اَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللّٰهُ رِزْقًا حَسَنًا وَاِنَّ اللّٰهَ
لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٥٨﴾ لَيُدْخِلَنَّهُمْ مُدْخَلًا يَرْضَوْنَهُ وَاِنَّ اللّٰهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿٥٩﴾
ذٰلِكَ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهِ ثُمَّ بُغِىَ عَلَيْهِ لَيَنْصُرَنَّهُ اللّٰهُ اِنَّ اللّٰهَ
لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٦٠﴾

38. Allah, iman edenleri korur. Şu da muhakkak ki Allah, hain ve nankör olan herkesi sevgisinden mahrum eder.

39. Kendileriyle savaşılanlara (müminlere), zulme uğramış olmaları sebebiyle, (savaş konusunda) izin verildi. Şüphe yok ki Allah, onlara yardıma mutlak surette kadirdir.

40. Onlar, başka değil, sırf "Rabbimiz Allah'tır" dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarılmış kimselerdir. Eğer Allah, bir kısım insanları (kötülüklerini) diğer bir kısmı ile defedip önlemeseydi, mutlak surette, içlerinde Allah'ın ismi bol bol anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler yıkılır giderdi. Allah, kendisine (kendi dinine) yardım edenlere muhakkak surette yardım eder. Hiç şüphesiz Allah güçlüdür, galiptir.

41. Onlar (o müminler) ki eğer kendilerine yeryüzünde iktidar verirsek namazı kılar, zekâtı verirler, iyiliği emreder ve kötülükten nehyederler. İşlerin sonu Allah'a varır.

42-44. (Resûlüm!) Eğer onlar (inkârcılar) seni yalanlıyorlarsa, (şunu bil ki) onlardan önce Nûh'un kavmi, Âd, Semûd, İbrâhim'in kavmi, Lût'un kavmi ve Medyen halkı da (peygamberlerini) yalanladılar. Mûsâ da yalanlanmıştı. İşte Ben o kâfirlere süre tanıdım, sonra onları yakaladım. Nasıl oldu Benim onları reddim (cezalandırmam)!

45. Nitekim birçok memleket vardı ki, o memleket (halkı) zulmetmekteyken, Biz onları helâk ettik. Şimdi o ülkelerde duvarlar, (çökmüş) tavanların üzerine yıkılmıştır. Nice kullanılmaz hale gelmiş kuyular ve (ıssız kalmış) ulu saraylar vardır.

46. (Seni yalanlayanlar) hiç yeryüzünde dolaşmadılar mı? Zira dolaşsalardı elbette düşünecek kalpleri ve işitecek kulakları olurdu. Ama gerçek şu ki gözler kör olmaz; lâkin göğüsler içindeki kalpler kör olur.

47. (Resûlüm!) Onlar senden azabın çabuk gelmesini istiyorlar. Allah vaadinden asla dönmez. Muhakkak ki Rabbinin nezdinde bir gün, sizin saymakta olduklarınızdan bin yıl gibidir.

48. Nice ülkeler var ki zulmedip dururlarken onlara mühlet verdim. Sonunda onları yakaladım. Dönüş yalnız Banadır.

49. De ki: Ey insanlar! Ben ancak sizin için apaçık bir uyarıcıyım.

50. İman edip sâlih ameller işleyen kimseler için mağfiret ve bol rızık vardır.

51. Ayetlerimiz hakkında (onları tesirsiz kılmak için) birbirlerini geri bırakırcasına yarışanlara gelince, işte bunlar cehennemliklerdir.

52. (Ey Muhammed!) Biz, senden önce hiçbir resûl ve nebi göndermedik ki, o, bir temennide bulunduğunda, şeytan onun dileğine ille de (beşerî arzular) katmaya kalkışmasın! Ne var ki Allah, şeytanın katacağı şeyi iptal eder. Sonra Allah, kendi ayetlerini (lafız ve mana bakımından) sağlam olarak yerleştirir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

53. (Allah, şeytanın böyle yapmasına müsaade eder ki) kalplerinde hastalık olanlar ve kalpleri katılaşanlar için, şeytanın kattığı şeyi bir deneme (vesilesi) yapsın. Zalimler, gerçekten (haktan) oldukça uzak bir ayrılık içindedirler.

54. Bir de kendilerine ilim verilenler, onun (Kur'an'ın) hakikaten Rabbin tarafından gelmiş bir gerçek olduğunu bilsinler de ona inansınlar, bu sayede kalpleri huzur ve tatmine kavuşsun. Şüphesiz ki Allah, iman edenleri, kesinlikle dosdoğru bir yola yöneltir.

55. İnkâr edenler, kendilerine o saat ansızın gelinceye yahut da (kendileri için hayır yönünden) kısır bir günün azabı gelinceye kadar onun (Kur'an) hakkında hep şüphe içindedirler.

56. O gün, mülk Allah'ındır. İnsanlar arasında hüküm verir. (Bu hüküm gereği) iman edip iyi davranışlarda bulunanlar Naîm cennetlerinin içindedirler.

57. İnkâr edip ayetlerimizi yalanlayanlara gelince, işte onlar için alçaltıcı bir azap vardır.

58. Allah yolunda hicret edip sonra öldürülen yahut ölenleri hiç şüphesiz Allah güzel bir rızıkla rızıklandıracaktır. Şüphesiz Allah, evet O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.

59. Allah onları, herhalde memnun kalacakları bir girilecek yere sokacaktır. Allah, kesinlikle tam bir bilgi sahibidir, halîmdir.

60. İşte böyle. Her kim, kendisine verilen eziyetin dengiyle karşılık verir de bundan sonra kendisine yine bir tecavüz ve zulüm vaki olursa, emin olmalıdır ki Allah ona mutlaka yardım edecektir. Hakikaten Allah çok bağışlayıcı ve mağfiret edicidir.

MÜŞRİKLERLE MÜCADELE

Hac bağlamında Müslümanların müşrikler tarafından Mescid-i Haram'dan alıkonulması üzerine yaptığı eleştirilerden sonra Kur'ân, müminleri, müşriklerle kurulacak ilişki biçiminin nasıl olması gerektiğine dair hususlara hazırlamak için bazı meseleleri açıklamaya başlamaktadır:

Birincisi: Yüce Allah, düşmanlık yapan ve zulmedenlere karşı iman edenleri koruyacağını açıklamaktadır: *"Allah, iman edenleri korur. Şu da muhakkak ki Allah, hain ve nankör olan herkesi sevgisinden mahrum eder." "Şüphe yok ki Allah, onlara yardıma mutlak surette kadirdir."* Kur'ân'ın bu üslûbundan anlaşıldığı üzere ayetler, haddi aşan zalimleri durdurmaya yönelik savunma savaşından ve onların düşmanlığını durdurmaktan bahsetmektedir.

İkincisi: Müşriklerin, haddi aşan ve zulmeden taraf oldukları, bundan dolayı müminlerin bu zulme ve düşmanlığa cevap vermeye hakları olduğu açıklanmaktadır: *"Kendileriyle savaşılanlara (müminlere), zulme uğramış olmaları sebebiyle, (savaş konusunda) izin verildi. Şüphe yok ki Allah, onlara yardıma mutlak surette kadirdir. Onlar, başka değil, sırf*

'Rabbimiz Allah'tır' dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarılmış kimselerdir."

Üçüncüsü: Kur'ân, müşrik veya kâfirler cihetinden de olsa, düşmanlığa verilecek karşılığın adalet sınırları içinde olması gerektiğini vurgulamaktadır: *"İşte böyle. Her kim, kendisine verilen eziyetin dengiyle karşılık verir de bundan sonra kendisine yine bir tecavüz ve zulüm vaki olursa, emin olmalıdır ki Allah ona mutlaka yardım edecektir. Hakikaten Allah çok bağışlayıcı ve mağfiret edicidir."*

Dördüncüsü: Müşriklerle yapılan tartışmanın asıl sebebinin herhangi bir arazi veya dünyevî çıkar amacıyla olmadığı, peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed'e (s.a.s.) gelen tevhid risaletine karşı müşriklerin takındığı tavır sebebiyle oluşan akidevî bir tartışma olduğu ifade edilmektedir. Müşriklerin bu tavrı, gönderilen her nebi karşısında tekrarlanan bir tavırdır. Buna göre şirk ile tevhid arasındaki mücadele, zaman ve mekândan bağımsız olan bir varlık mücadelesidir: *"(Resûlüm!) Eğer onlar (inkârcılar) seni yalanlıyorlarsa, (şunu bil ki) onlardan önce Nûh'un kavmi, Âd, Semûd, İbrâhim'in kavmi, Lût'un kavmi ve Medyen halkı da (peygamberlerini) yalanladılar. Mûsâ da yalanlanmıştı. İşte Ben o kâfirlere süre tanıdım, sonra onları yakaladım. Nasıl oldu Benim onları reddim (cezalandırmam)!"*

Beşincisi: Şirkin sonucunun dünya ve ahiret hüsranı olduğu açıklanmaktadır. Bu ayetler, tehdit içermekte ve ağır bir cezaya işaret etmektedir: *"Nitekim birçok memleket vardı ki o memleket (halkı) zulmetmekteyken, Biz onları helâk ettik. Şimdi o ülkelerde duvarlar, (çökmüş) tavanların üzerine yıkılmıştır. Nice kullanılmaz hale gelmiş kuyular ve (ıssız kalmış) ulu saraylar vardır. (Seni yalanlayanlar) hiç yeryüzünde dolaşmadılar mı? Zira dolaşsalardı elbette düşünecek kalpleri ve işitecek kulakları olurdu. Ama gerçek şu ki gözler kör olmaz; lâkin göğüsler içindeki kalpler kör olur. (Resûlüm!) Onlar senden azabın çabuk gelmesini istiyorlar. Allah vaadinden asla dönmez. Muhakkak ki Rabbinin nezdinde bir gün, sizin saymakta olduklarınızdan bin yıl gibidir. Nice ülkeler var ki zulmedip dururlarken onlara mühlet verdim. Sonunda onları yakaladım. Dönüş yalnız Banadır." "İnkâr edip ayetlerimizi yalanlayanlara gelince, işte onlar için alçaltıcı bir azap vardır."*

Altıncısı: Müminlerin kavuşacağı mükâfatın dünya ve ahiretin iyilik ve güzellikleri olduğu beyan edilmektedir: *"Allah, kendisine (kendi dinine) yardım edenlere muhakkak surette yardım eder. Hiç şüphesiz Allah güçlüdür, galiptir." "İman edip sâlih ameller işleyen kimseler için mağfiret ve bol rızık vardır." "Allah yolunda hicret edip sonra öldürülen yahut ölenleri hiç şüphesiz Allah güzel bir rızıkla rızıklandıracaktır. Şüphesiz Allah, evet O, rızık verenlerin en hayırlısıdır."* İşte görüldüğü üzere mümin insan, iki güzellik arasında bulunmaktadır: Dünyevî zafer ile uhrevî şehadet.

Yedincisi: Müminlerin ıslah etme, iyiliği ve fazileti yayma, yeryüzünde güç elde edip düşmana karşı zafer kazandıktan sonra çirkin ve rezalet ile savaşma sorumluluğu vardır: *"Onlar (o müminler) ki eğer kendilerine yeryüzünde iktidar verirsek namazı kılar, zekâtı verirler, iyiliği emreder ve kötülükten nehyederler. İşlerin sonu Allah'a varır."*

Bu sorumluluk, muhtelif mücadele alanlarında fedakârlıkta bulunma ve canını kurban etme sorumluluğundan daha aşağı değildir. Bu yolda sıkıntılara sabreden kişi, meyveleri koparmada gerekli sabrı göstermeyebilir; düşmanla göğüs göğse çatışırken ortaya koyduğu metanet, ganimetleri toplama esnasında nefsine karşı ortaya koyacağı metanetten daha az olabilir. Mümin insan, her iki durumda da imtihan haletini yaşamaktadır.

Sekizincisi: Bu meseleyi ele alırken Kur'ân, bu mücadelenin bir başka boyutunu, müşriklerin Allah Resûlü'ne yönelik tavrını ele almaktadır. Bu tavır, bütün davetlere ve bütün peygamberlere karşı açıkça ortaya konulan bir tavırdır. Bu tavır, cüz'î bir hadise veya apayrı bir mesele değildir. Nitekim tefsirlerde yer alan bir kısım rivayetler, vakıayla, siyakla ve mücadelenin temel ilkeleriyle asla bağdaşmayan bu türden görüşlerin siyaktan çıkarıldığına işaret etmektedir.

Kur'ân bu örneği şu şekilde sunmaktadır: *"(Ey Muhammed!) Biz, senden önce hiçbir resûl ve nebî göndermedik ki, o, bir temennide bulunduğunda, şeytan onun dileğine ille de (beşerî arzular) katmaya kalkışmasın! Ne var ki Allah, şeytanın katacağı şeyi iptal eder. Sonra Allah, kendi ayetlerini (lafız ve mana bakımından) sağlam olarak yerleştirir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. (Allah, şeytanın*

böyle yapmasına müsaade eder ki) kalplerinde hastalık olanlar ve kalpleri katılaşanlar için, şeytanın kattığı şeyi bir deneme (vesilesi) yapsın. Zalimler, gerçekten (haktan) oldukça uzak bir ayrılık içindedirler. Bir de, kendilerine ilim verilenler, onun (Kur'an'ın) hakikaten Rabbin tarafından gelmiş bir gerçek olduğunu bilsinler de ona inansınlar, bu sayede kalpleri huzur ve tatmine kavuşsun. Şüphesiz ki Allah, iman edenleri, kesinlikle dosdoğru bir yola yöneltir. İnkâr edenler, kendilerine o saat ansızın gelinceye yahut da (kendileri için hayır yönünden) kısır bir günün azabı gelinceye kadar onun (Kur'an) hakkında hep şüphe içindedirler."

Bu ayetlerde ifade edilen husus, âdeta tüm peygamberlerde tekrarlanan bir hâlden ve süregelen bir mücadeleden bahsetmekte, bunun izlerinin ve yansımalarının bulunduğuna işaret etmektedir. Burada bahsedilen şeyin, herhangi bir cin veya şeytanın Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kıraatına karışabileceği, akabinde de insanların bazı ayetleri, hakikati dışında anlayabileceği bir durum olması mümkün değildir. Böyle bir iddia, Yüce Kur'ân'ın ve sonsuz merhamet sahibi Rabbimizin kelamının tefsirinde ele alınması asla doğru olmayan boş şeylerden biridir.

Bu ayetler, Kur'ân-ı Kerim hakkında oluşturulmaya çalışılan şüphelerden ve Kur'ânî metot hakkında sağlam bir bilgiye sahip olmayan insanları olumsuz yönde etkilemeyi amaçlayan iftira ve karalamalardan bahsetmektedir. Bu şüpheler ve karalamalar her zaman ve mekânda olacaktır. Kur'ân, indiği dönemlerde bizzat bu tür şüpheleri çürütmeye yönelmiş ve bunların gerçek dışı olduğunu ortaya koymuştur. Nitekim Kur'ân'ın bu gayreti, müşriklerle, ehl-i kitapla ve diğerleriyle yapılan birçok mücadeleden ve uzun tartışmalardan da anlaşılmaktadır. Yüce Allah'ın, *"Ne var ki Allah, şeytanın katacağı şeyi iptal eder"* şeklindeki kelamının manası budur.

Bu işaret ettiğimiz manada "nesih" olgusu, her zaman mevcut olup var olmaya da devam edecektir. Bu konuda gerekli cevapları vermek, Kur'ânî metot ve usul alanında uzmanlaşan Rabbanî âlimlerin sorumluluğundadır. Zira ortaya atılan şüpheler, münafıklara, tereddüt yaşayanlara ve bir kısım cahillere fitne kapısı açmaktadır. Âlimlere gelince, bu şüpheler onları asla fitneye sürüklemeyecektir: *"Bir de, kendilerine ilim verilenler, onun (Kur'an'ın) hakikaten Rabbin tarafından gelmiş*

bir gerçek olduğunu bilsinler de ona inansınlar." Âlimler onu ilimle öğrendiler. Bu da onların ayırt edici özelliğidir.

Yüce Allah'ın daha önce ve burada zikrettiği ayetler, bu manalara tanıklık etmektedir: *"Ayetlerimiz hakkında birbirlerini geri bırakırcasına yarışanlara gelince..."* Yani onlar, Kur'ân'da hata ve eksiklik bulmak ve hakkında şüphe fırtınaları koparmak için yarışıp dururlar. Allah a'lem.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Şu da muhakkak ki Allah, hain ve nankör olan herkesi sevgisinden mahrum eder." Çokça ihanet etmek, Allah'ı inkâr etmede ısrarla savunmak demektir. Siyaktan anlaşıldığı üzere burada Mekke müşriklerine işaret edilmektedir.

"Kendileriyle savaşılanlara, zulme uğramış olmaları sebebiyle izin verildi." Burada *"izin"* olarak isimlendirilmesi, savaşmanın yasaklandığı *"Ellerinizi savaştan çekin"*[17] şeklindeki ayetten sonra nazil olması sebebiyledir. Bu da tedrici olarak meseleyi anlama, merhaleleri, talep ve ihtiyaçları dikkate alma siyasetinin bir parçasıdır.

"Eğer Allah, bir kısım insanları (kötülüklerini) diğer bir kısmı ile defedip önlemeseydi..." Allah yolunda cihad ederek, iyiliğe davet ederek ve çirkin işleri inkâr ederek...

"Mutlak surette, manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler yıkılır giderdi." Yani şayet bu savunma olmasaydı yıkımın boyutu daha genel olurdu. Bu durumda dindar insan, dinini rahatça yaşayamazdı. Ayetteki "(صَوَامِعُ وَ بِيَعٌ) (savâmi' ve biye')" kelimeleri, Hıristiyanların ibadet mekânları; "(صَلَوَاتٌ) (salavât)" ise Yahudilerin dua mekânları manasına gelir.

Güç sahibi olma, bâtıla karşı hakkı savunma, çirkin olana karşı iyiliği savunma ve tahrip etmeye karşı imar etmeyi savunma gibi maksatlar dikkate alındığında, Kur'ân, Müslümanların mescitleri yanında, inanç açısından farklı da olsalar diğer ibadet mekânlarının muhafaza edilmesine de işaret etmektedir. Dindeki bu genişliğin ötesinde bir başka genişlik, bu müsamahanın ötesinde bir başka müsamaha var mıdır?

---

17 Nisâ 4/77.

"Onlar (o müminler) ki eğer kendilerine yeryüzünde iktidar verirsek..." Onlara mülk, güç ve iktidar verirsek.

"İşte ben o kâfirlere süre tanıdım." Onlara mühlet verdim.

"Duvarlar, tavanların üzerine yıkılmıştır." Tavanları çökmüş olarak.

"Nice kullanılmaz hale gelmiş kuyular vardır." Oralarda yaşayanların helâk olmasıyla ki onlar daha evvel bu kuyulardan su içerlerdi.

"Ve ulu saraylar..." Büyük ve yüksek. Lakin Allah onları helak ettikten sonra orada yaşayan kimse kalmamıştır.

"Lâkin göğüsler içindeki kalpler kör olur." Yani hasetle, böbürlenmeyle ve anlamsız tepeden bakmayla körelir.

"Ayetlerimiz hakkında birbirlerini geri bırakırcasına yarışanlara gelince..." Dinî hususlarda iftira etmek ve Kur'ân etrafında şüpheler oluşturup yaymak için birbiriyle yarışırlar.

"Resûl ve nebi..." buyruğunda resul ile nebi arasındaki fark, atıf harfiyle belirtilmiştir. Lakin ikisi arasındaki fark bize açıklanmamıştır. Şayet Allah bunları açıklamaya ihtiyaç duysaydı, mutlaka açıklardı. Lügavî ayrıma gelince, bu da açıktır. Çünkü *"nebi"* kelimesi nebe' kelimesinden türemiştir; haberi Allah'tan almak demektir ki bu da vahiydir. Resûl ise taşımak ve insanlara tebliğ etmekle Allah'ın sorumlu tuttuğu risalet sahibi demektir.

Zahir olan görüşe göre, risalet sahibinin nebi olması şarttır. Çünkü risalet, hususî haberdir. Buna göre biz ikisini de (nebi ve resûl) Hz. Muhammed'den (s.a.s.) Hz. İsa'ya, Hz. Mûsâ'ya (a.s.), Hz. İbrâhim'e (a.s.), Hz. Nûh'a (a.s.) ve diğer risalet sahibi peygamberlere kadar tamamı için kullanırız. Salât ve selâm hepsinin üzerine olsun. Delil olacak, bunun ötesinde bir bilgi yoktur. Allahu a'lem.

"Temennide bulunduğunda..." Rabbinin risaletini tebliğ ettiğinde, tevbe ve hidayetlerini umarak kavmine tilavette bulunduğunda.

"Şeytan onun dileğine ille de (beşerî arzular) katmaya kalkışır." Daveti ifsat etmek ve bu konuda zihinleri bulandırmak için cin ve insanlardan olan şeytanlar, şek ve şüpheleri harekete geçirirler.

"Ne var ki Allah, şeytanın katacağı şeyi iptal eder." Onu açık delillerle ve kesin burhanlarla yok eder ve iptal eder.

"Sonra Allah, kendi ayetlerini sağlam olarak yerleştirir." Allah, bâtıl şüpheleri gün yüzüne çıkardıktan sonra hakkı hâkim kılacaktır.

"Zalimler, gerçekten (haktan) oldukça uzak bir ayrılık içindedirler." Yaptıkları zulüm ve hakka karşı savaşları sebebiyle büyük bir ihtilaf içerisindedirler.

"Bir de, kendilerine ilim verilenler, onun hakikaten Rabbin tarafından gelmiş bir gerçek olduğunu bilsinler de ona inansınlar." Çünkü âlimler, bilgileriyle bu şüpheleri anladılar, ortaya çıkardılar ve iptal ettiler.

"İnkâr edenler, onun hakkında hep şüphe içindedirler." İnkâr edenler, gece-gündüz tuzaklar kurarak hakkında şüpheler uyandırmaya, şek ve dalâlet dalgalarıyla hakikatleri kuşkulu göstermeye ve nurunu -güçleri yetebilse- söndürmeye çalışmaktadırlar.

"Allah onları, herhalde memnun kalacakları bir girilecek yere sokacaktır." Müminlere iki dünya saadetinin ve er ya da geç arzuladıkları ve razı olacakları ebedî hayatın müjdesi verilmektedir.

"İşte böyle. Her kim, kendisine verilen eziyetin dengiyle karşılık verir de..." buyruğunda, kâfir de olsa haddi aşanla birlikte herkes için adaletin değeri vurgulanmaktadır.

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ يُولِجُ الَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِى الَّيْلِ وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ
بَصِيرٌ ﴿٦١﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَاَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهٖ هُوَ الْبَاطِلُ وَاَنَّ اللّٰهَ
هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٦٢﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَتُصْبِحُ الْاَرْضُ
مُخْضَرَّةً اِنَّ اللّٰهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿٦٣﴾ لَهٗ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَاِنَّ
اللّٰهَ لَهُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٦٤﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِى الْاَرْضِ وَالْفُلْكَ
تَجْرِى فِى الْبَحْرِ بِاَمْرِهٖ وَيُمْسِكُ السَّمَآءَ اَنْ تَقَعَ عَلَى الْاَرْضِ اِلَّا بِاِذْنِهٖ اِنَّ
اللّٰهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿٦٥﴾ وَهُوَ الَّذِى اَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ
اِنَّ الْاِنْسَانَ لَكَفُورٌ ﴿٦٦﴾ لِكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا هُمْ نَاسِكُوهُ فَلَا يُنَازِعُنَّكَ
فِى الْاَمْرِ وَادْعُ اِلٰى رَبِّكَ اِنَّكَ لَعَلٰى هُدًى مُسْتَقِيمٍ ﴿٦٧﴾ وَاِنْ جَادَلُوكَ فَقُلِ
اللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٦٨﴾ اَللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ
تَخْتَلِفُونَ ﴿٦٩﴾ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِى السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ اِنَّ ذٰلِكَ فِى
كِتَابٍ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ ﴿٧٠﴾ وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهٖ
سُلْطَانًا وَمَا لَيْسَ لَهُمْ بِهٖ عِلْمٌ وَمَا لِلظّٰلِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ ﴿٧١﴾ وَاِذَا تُتْلٰى
عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ تَعْرِفُ فِى وُجُوهِ الَّذِينَ كَفَرُوا الْمُنْكَرَ يَكَادُونَ يَسْطُونَ
بِالَّذِينَ يَتْلُونَ عَلَيْهِمْ اٰيَاتِنَا قُلْ اَفَاُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذٰلِكُمُ النَّارُ وَعَدَهَا اللّٰهُ
الَّذِينَ كَفَرُوا وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٧٢﴾ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوا
لَهٗ اِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوِ اجْتَمَعُوا لَهٗ وَاِنْ
يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْـًٔا لَا يَسْتَنْقِذُوهُ مِنْهُ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ ﴿٧٣﴾
مَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖ اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِىٌّ عَزِيزٌ ﴿٧٤﴾ اَللّٰهُ يَصْطَفِى مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ
رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٧٥﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ
وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿٧٦﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا

رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٧٧﴾ وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ
هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ
هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ
وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ
هُوَ مَوْلَاكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٧٨﴾

61. *Böylece (Allah, haksızlığa uğrayana yardım edecektir ve buna kadirdir). Çünkü Allah, geceyi gündüze katar, gündüzü geceye katar. Şu da muhakkak ki Allah, hakkıyla işiten ve görendir.*

62. *Böyledir. Çünkü Allah hakkın ta kendisidir. O'nun dışındaki taptıkları ise bâtılın ta kendisidir. Gerçek şu ki Allah, evet O, uludur, büyüktür.*

63. *Görmedin mi Allah, gökten yağmur indirdi de bu sayede yeryüzü yeşeriyor. Gerçekten Allah çok lütufkârdır, (her şeyden) haberdardır.*

64. *Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur. Hakikaten Allah, yalnız O zengindir, övgüye değerdir.*

65. *Görmedin mi Allah, yerdeki eşyayı ve emri uyarınca denizde yüzen gemileri sizin hizmetinize verdi. Göğü de kendi izni olmadıkça yer üzerine düşmekten korur. Çünkü Allah, insanlara çok şefkatli ve çok merhametlidir.*

66. *O, (önce) size hayat veren, sonra sizi öldürecek, sonra yine diriltecek olandır. Gerçekten insan çok nankördür.*

67. *Biz, her ümmete, uygulamakta oldukları bir ibadet tarzı gösterdik. Öyleyse onlar bu işte seninle çekişmesinler. Sen Rabbine davet et. Zira sen hakikaten dosdoğru bir yoldasın.*

68. *Eğer seninle münakaşa ve mücadeleye girişirlerse, "Allah, yaptığınızı çok iyi bilmektedir" de.*

69. *Allah kıyamet gününde, ihtilâf etmekte olduğunuz konulara dair aranızda hüküm verecektir.*

70. *Bilmez misin ki Allah, yerde ve gökte ne varsa bilir?! Bu, bir kitapta (Levh-i Mahfûz'da) mevcuttur. Bu (eşya ve olayların bilgisine sahip olmak), Allah için çok kolaydır.*

71. Onlar, Allah'ı bırakıp, Allah'ın kendisine hiçbir delil indirmediği, kendilerinin dahi hakkında bilgi sahibi olmadıkları şeylere tapıyorlar. Zalimlerin hiç yardımcısı yoktur.

72. Ayetlerimiz açık açık kendilerine okunduğunda, kâfirlerin suratlarında hoşnutsuzluk sezersin. Onlar, kendilerine ayetlerimizi okuyanların neredeyse üzerlerine saldırırlar. De ki: Size bundan (bu öfke ve huzursuzluğunuzdan) daha kötüsünü bildireyim mi? Cehennem! Allah, onu kâfirlere (ceza olarak) bildirdi. O ne kötü sondur!

73. Ey insanlar! (Size) bir misal verildi; şimdi onu dinleyin: Allah'ı bırakıp da yalvardıklarınız (taptıklarınız) bunun için bir araya gelseler bile bir sineği dahi yaratamazlar. Sinek onlardan bir şey kapsa, bunu ondan geri de alamazlar. İsteyen de âciz, kendinden istenen de!

74. Onlar, (Bu âciz putları Allah'a ortak koşmak suretiyle) Allah'ın kadrini hakkıyla bilemediler. Hiç şüphesiz Allah çok kuvvetlidir, çok üstündür.

75. Allah meleklerden de elçiler seçer, insanlardan da. Şüphesiz Allah işitendir, görendir.

76. Onların önlerindekini de arkalarındakini de (yaptıklarını da yapacaklarını da) bilir. Bütün işler Allah'a döndürülür.

77. Ey iman edenler! Rükû edin; secdeye kapanın; Rabbinize ibadet edin; hayır işleyin ki kurtuluşa eresiniz.

78. Allah uğrunda, hakkını vererek cihad edin. O, sizi seçti; din hususunda üzerinize hiçbir zorluk yüklemedi; babanız İbrâhim'in dininde (de böyleydi). Peygamberin size şahit olması, sizin de insanlara şahit olmanız için, O, gerek daha önce (gelmiş kitaplarda) gerekse bunda (Kur'an'da) size 'Müslümanlar' adını verdi. Öyleyse namazı kılın; zekâtı verin ve Allah'a sımsıkı sarılın. O, sizin mevlânızdır. Ne güzel mevlâdır ne güzel yardımcıdır!

TEVHİD AKİDESİ

Hac Sûresi, genel hatlarıyla ve ana konuları itibariyle bir akide sûresidir. Nitekim diriliş ve ceza akidesiyle başlamakta, tevhid akidesiyle nihayete ermektedir. Hatta hacca dair meseleler bağlamında müşriklerle tartışırken bile akide içerikli örneklere ve tasvirlere yer verilmektedir. Genel olarak bu metot, Kur'ân'ın muhtelif mevzulardaki

metodudur. Zira Kur'ân meseleyi, kapsayıcı ve mütekâmil boyutlarıyla ele almaktadır.

Bu mecliste ele alınan tevhid akidesi, önceki mevzunun devamı gibidir. Çünkü tevhid akidesi, mücadelenin ilk ve en mühim esasını oluşturmaktadır. Bu bölümü aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

Birincisi: Kur'ân, imanın aslını teşkil eden, hak ile bâtılı kesin olarak birbirinden ayırt eden en büyük gerçeği vurgulamaktadır: *"Böyledir. Çünkü Allah, hakkın ta kendisidir. O'nun dışındaki taptıkları ise bâtılın ta kendisidir. Gerçek şu ki Allah, evet O, uludur, büyüktür."* Buna göre insanların Yüce Allah dışında ibadet veya dua ederek veya Allah'ın sıfatlarından birini nispet ederek iltica ettikleri her ilah, hakka aykırı ve bâtıldır. Hatta bu iltica peygamberlerden birine yönelik olsa bile yine bâtıldır. Tıpkı Hristiyanların Hz. İsa hakkındaki söylemleri gibi. Veya imam, veli, ağaç veya taş hakkında da olsa bu tavır bâtıldır. Zira bütün bunlar imana aykırı olup tevhid akidesiyle çelişmektedir.

İkincisi: Tevhide aykırı olan asıl şirk, Allah'ı tanımayan ve O'nun kudretini kabul etmeyen zihin ve kalplerdeki şirktir: *"Onlar, (Bu âciz putları Allah'a ortak koşmak suretiyle) Allah'ın kadrini hakkıyla bilemediler. Hiç şüphesiz Allah çok kuvvetlidir, çok üstündür."* Yani şayet bunlar Allah'ı tanısalardı, O'nu yaratılanlarla eşit seviyede görmez, yaratılanların konumu ne olursa olsun yaratıcı ile yaratılanı birbirinden ayıran sınırları karıştırmazlardı.

Üçüncüsü: Başlangıçta tevhid gerçeğine götüren sağlam düşünce, Yaratıcının yüceliğine işaret eden evren üzerinde düşünmekle mümkündür: *"Böylece (Allah, haksızlığa uğrayana yardım edecektir ve buna kadirdir). Çünkü Allah, geceyi gündüze katar, gündüzü geceye katar. Şu da muhakkak ki Allah, hakkıyla işiten ve görendir." "Görmedin mi Allah gökten yağmur indirdi de bu sayede yeryüzü yeşeriyor. Gerçekten Allah çok lütufkârdır, (her şeyden) haberdardır."* Ardından da bu evrenin, insanın hizmetine sunulduğunu, Allah'ın rahmet ve yardımının küçük-büyük her şeye yansıdığını düşünmekle mümkündür: *"Görmedin mi Allah, yerdeki eşyayı ve emri uyarınca denizde yüzen gemileri sizin hizmetinize verdi. Göğü de kendi izni olmadıkça yer üzerine düşmekten korur. Çünkü Allah, insanlara çok şefkatli ve çok merhametlidir. O,*

(önce) size hayat veren, sonra sizi öldürecek, sonra yine diriltecek olandır. Gerçekten insan çok nankördür."

Şüphesiz ki Kur'ân, bu işaretleri ve kat'i delilleri paylaşmakla yetinmemiş, müşriklere ve kıyamete kadar onları destekleyenlere meydan okumuş, bunu da bütün insanlara açık ve kesin bir dille ilan etmiştir: *"Ey insanlar! (Size) bir misal verildi; şimdi onu dinleyin: Allah'ı bırakıp da yalvardıklarınız (taptıklarınız) bunun için bir araya gelseler bile bir sineği dahi yaratamazlar. Sinek onlardan bir şey kapsa, bunu ondan geri de alamazlar. İsteyen de âciz, kendinden istenen de!"* Yani bir sineği yaratmaya güç yetiremeyen kişiyi, insanları yaratan, gökleri, yeri ve onlarda bulunan canlı cansız her şeyi yaratan zata nasıl olur da denk tutarsınız?!

Dördüncüsü: Allah'ın birliğini ve yaratmadaki tekliğini kabul eden sağlam düşünce, açıkça bu evrenin ancak Allah'ın mülkü olduğu, mülkün de Allah'ın yaratması ile olduğu neticesine götürmektedir: *"Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur. Hakikaten Allah, yalnız O zengindir, övgüye değerdir."*

Beşincisi: Önceki bilgilerden hareketle, yaratan ve mülkün sahibi olan zat, yaratmasında ve mülkünde tasarruf yetkisine sahip olan, onlar için uygun olanı seçen ve onları istemediği hususlardan nehyeden, onların sırrını ve gizli hallerini bilen, amellerine ve tavırlarına göre onlara hesap soracak olandır. İşte neticesi ibadet, itaat ve salih amel olan tevhidin özeti budur: *"Biz, her ümmete, uygulamakta oldukları bir ibadet tarzı gösterdik. Öyleyse onlar bu işte seninle çekişmesinler. Sen Rabbine davet et. Zira sen hakikaten dosdoğru bir yoldasın. Eğer seninle münakaşa ve mücadeleye girişirlerse, 'Allah, yaptığınızı çok iyi bilmektedir' de. Allah kıyamet gününde, ihtilâf etmekte olduğunuz konulara dair aranızda hüküm verecektir. Bilmez misin ki Allah, yerde ve gökte ne varsa bilir?! Bu, bir kitapta (Levh-i Mahfûz'da) mevcuttur. Bu (eşya ve olayların bilgisine sahip olmak), Allah için çok kolaydır. Onlar, Allah'ı bırakıp, Allah'ın kendisine hiçbir delil indirmediği, kendilerinin dahi hakkında bilgi sahibi olmadıkları şeylere tapıyorlar. Zalimlerin hiç yardımcısı yoktur." "Allah, meleklerden de elçiler seçer, insanlardan da. Şüphesiz Allah işitendir, görendir. Onların önlerindekini de arkalarındakini de*

(yaptıklarını da yapacaklarını da) bilir. Bütün işler Allah'a döndürülür. Ey iman edenler! Rükû edin; secdeye kapanın; Rabbinize ibadet edin; hayır işleyin ki kurtuluşa eresiniz."

Böylece tevhid akidesi, insanı ve insanın yaşadığı ortamı ve çevreyi ıslah etmek için gaybî ve semavî âlemden somut ve pratik âleme intikal etmiştir. Hülasa Allah'ın küllî risaleti, sorumluluk bilincini yerleştirmek üzere gelmiştir.

Altıncısı: Bu meclisin sonunda Kur'ân, tevhid akidesine dair bir başka boyutu, zaman ve mekân sınırlarını aşan ve kapsayıcı bir mahiyet arz eden boyutu paylaşmaktadır: *"Allah uğrunda, hakkını vererek cihad edin. O, sizi seçti; din hususunda üzerinize hiçbir zorluk yüklemedi; babanız İbrâhim'in dininde (de böyleydi). Peygamberin size şahit olması, sizin de insanlara şahit olmanız için, O, gerek daha önce (gelmiş kitaplarda) gerekse bunda (Kur'an'da) size 'Müslümanlar' adını verdi. Öyleyse namazı kılın; zekâtı verin ve Allah'a sımsıkı sarılın. O sizin mevlânızdır. Ne güzel mevlâdır, ne güzel yardımcıdır!"*

Bu son ümmet, coğrafî genişliğiyle beraber, tarihin derinliklerine kadar uzanan bir ümmettir. Sorumlu kılınan bu ümmet, yeryüzünde yaşayan bütün insanlara doğruluğu ve güveni esas alarak tevhid risaletini taşımaktadır. Bu ümmet, taşıdığı hakikate, muhafaza ettiği vahye ve insanlığa takdim ettiği iyilik ve güzelliğe olan bağlılığıyla, risaletin ve medeniyetin şahididir. Bu son ümmet hem seçilmiş hem de imtihana tabi kılınmıştır, ağır bir mesuliyetle mükellef kılınmış ve hesaba çekileceği bildirilmiştir.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Allah, geceyi gündüze katar, gündüzü geceye katar." Güneş ışınlarının çekilmesiyle geceyi gündüze katar, bu süreçte iki vakit birbirine karışır. Ardından gündüzün aydınlığı geceye galebe çalar, bu süreçte de iki vakit birbirine karışır. Güneş, vazifesini yerine getirirken ara vermeksizin devamlı bir şekilde hareket halindedir. Bu dönüşüm olmadan hayatın devam etmesi mümkün değildir. İnsan ise her gün bu hareketliliğe tanıklık etmekte, günlerini ve haftalarını, aylarını ve yıllarını, çeyrek asırlarını ve asırlarını buna göre hesaplamaktadır. Bu hadisenin,

insanı düşünmeye sevk etmesi gerekmez mi? Günlük astronomik hareketliliğin sırrı nedir? Bunun insan hayatıyla ilişkisi nedir? Bu hassas sistemi insanın hizmetine kim sunmuştur?

"Gerçek şu ki Allah, evet O, uludur, büyüktür." Yani Allah dışında büyük görülenlerin tamamı küçüktür; O'nun dışında kalan bütün yüceler rüsva olacaktır.

"Gökten yağmur indirdi." Üzerimizdeki bulutlardan. Araplar yukarıda bulunan her şeye *"gök"* ismini vermişlerdir.

"Göğü de kendi izni olmadıkça yer üzerine düşmekten korur." Evrende var ettiği nizam, hareket ve çekim kanunu ile. Evrendeki bu hassas nizam, ancak ve ancak göklerin ve yerin Rabbinin, kudretiyle var ettiği bir nizamdır.

"Biz, her ümmete, uygulamakta oldukları bir ibadet tarzı gösterdik." Önceki ümmetlerde de bu böyleydi. Sizin için de ibadet usullerini belirledik. Buna dair açıklama daha önceki meclislerde zikredilmiştir.

"Öyleyse onlar bu işte seninle çekişmesinler." Görünen şudur ki buradaki yasaklama, vahye dair bilmedikleri hususlarda Allah Resûlü ile tartışan müşriklere yöneliktir. Bundan maksat, onlarla tartışarak ve mücadele ederek zamanını harcamamasıdır. Allahu a'lem.

"Onlar, kendilerine ayetlerimizi okuyanların neredeyse üzerlerine saldırırlar." Yani aşırı inatları ve hakka karşı hoşnutsuzlukları nedeniyle müminlere sert ve acımasızca muamele etmek isterler.

"De ki: Size bundan (bu öfke ve huzursuzluğunuzdan) daha kötüsünü bildireyim mi? Cehennem!" Yani sinelerinizdeki kin ve hoşnutsuzluktan daha kötü olanı.

"Sinek onlardan bir şey kapsa, bunu ondan geri de alamazlar." Yani bu putlar sadece sineği yaratmaktan aciz değiller, aksine ne kadar küçük de olsa şayet bir sinek onlardan bir şeyi alıp götürse onu dahi ondan geri almaktan acizdirler. Peki, bu şekilde aciz olan biri nasıl ilah olabilir?

"Ey iman edenler! Rükû edin; secdeye kapanın; Rabbinize ibadet edin; hayır işleyin." Allah rükû, secde ve ibadetleri nasıl da tüm hayırlı işlerin anahtarı kıldı, bir düşün! İşte İslam'ın arzuladığı ibadet tarzı

budur. Kişiyi iyilik ve hayırdan uzaklaştıran; cimriliğe, bencilliğe ve kindarlığa sevk eden bilinçsiz ibadet ise böyle değildir.

"Allah uğrunda, hakkını vererek cihad edin." Şehvet, asabiyet, abes ve intikam cihadı değil, bizzat Yüce Allah'ın rızasına uygun olan cihad ile cihad edin.

"Babanız İbrâhim'in dininde (de böyleydi). Size 'Müslümanlar' adını verdi." Siyaka en yakın mana, Hz. İbrâhim'in bizzat bizlere *"Müslüman"* ismini vermiş olması şeklindedir. Kur'ân'da bu manayı vurgulayan birden çok ipucu bulunmaktadır. Tıpkı Hz. İbrâhim ve Hz. İsmail'in lisanıyla Yüce Allah'ın şöyle buyurması gibi: *"Ey Rabbimiz! Bizi sana boyun eğenlerden (Müslüman) kıl, neslimizden de sana itaat eden (Müslüman) bir ümmet çıkar."*[18]

Yüce Allah'ın, babamız Hz. İbrâhim'in duasına icabet ederek bizzat bize Müslüman ismini vermesinde de herhangi bir mani söz konusu değildir. Ayetteki "(هُوَ) (hüve)" zamirinin Allah'a mı, yoksa Hz. İbrâhim'e mi râci olduğuna dair tartışma, faydası olmayan ve ihtilaf konusu olmaması gereken bir tartışmadır. "(وَفِى هٰذَا) (ve bunda)" ifadesinde zamirin râci olduğu yere gelince, buradaki (هٰذَا) zamiri, (هُوَ) zamirinin Hz. İbrâhim'e rucû ettiği dikkate alınmazsa (zira zamirde aslolan en yakın isme râci olmasıdır) Kur'ân'a rucû etmiş olur. Çünkü Hz. İbrâhim, Kur'ân'da bizden bahsetmemiştir. Bu görüş, zaaf içermektedir. Çünkü bu durumda kelamın takdiri şöyle olacaktır: "Hz. İbrâhim daha önce bize Müslüman ismini vermiştir. Kur'ân'da da ismimiz böyle geçmiştir." Bu arada siyakın zahirinden şu husus anlaşılmaktadır: "(وَفِى هٰذَا) (bunda)" ifadesi, belirleme ve karışıklığı ortadan kaldırma amacıyla kullanılmıştır. Bunun Hz. İbrâhim'e nispet edilmesi, Allah Resûlü'nün bize şahit olmasından sonra bizim de insanlara şahitlik etmemiz içindir.

İlk yoruma göre problem şudur: Hazır isimlendirme mahallinin, geçmiş isimlendirme zamanına atfıdır. Bilindiği üzere en uygun atıf, mahallin mahalle atfıdır. Tıpkı şunun gibi: Sizi Tevrat'ta ve Kur'ân'da bununla isimlendirmiştir. Yahut zamanın zamana atfıdır. Tıpkı şunun gibi: "Daha önce sizi isimlendirmiştir. Daha sonra da isimlendirmiştir."

---

18 Bakara 2/128.

Allah en iyi bilen, en çok hikmet sahibi olan ve merhameti en çok olandır. Şayet yanılır veya hata işlersek bizi affedecek olan O'dur.

"Peygamberin size şahit olması için..." Çünkü bu risaleti size tebliğ eden, Allah Resûlü'dür. Rabbinden aldığı bu emaneti olduğu gibi size aktaran da O'dur.

"Sizin de insanlara şahit olmanız için..." Allah Resûlü'nden sonra bu risaleti taşımaktan siz sorumlusunuz. Çünkü ümmetlerin sonuncusu sizsiniz. Siz, insanların, dosdoğru yol üzere olmalarına veya dinî değerlerden sapmalarına tanıklık ediyorsunuz. Bundan dolayı tahrifte bulunanların tahrifine, engel çıkaranların engeline ve tuzak kuranların tuzaklarına tanıklık ediyorsunuz. Bu, ağır bir sorumluluk olup büyük bir bilinç ve ittiba gerektirmektedir. Bu aynı zamanda dünyevî bir sorumluluktur. Zira bu tanıklığın, bilincin gelişmesine, gözetim ve kontrole, ıslah etme gücüne ve başkasının tecrübelerinden yararlanmaya etkisinin olması gerekmektedir. Bundan dolayı bu tanıklık, ihlas, cihad, birliktelik ve İslam'a sımsıkı sarılma değerleri ile birlikte zikredilmiştir. Tanıklığın şartlarından ilki, adalettir. Adalet de ancak ilimle ve güzel ahlakla gerçekleşir. Allah, yardımcımız olsun.

سُورَةُ المُؤمِنُونَ

23- MÜ'MİNÛN SÛRESİ

148. MECLİS: MÜMİNLERİN NİTELİKLERİ
149. MECLİS: ÖNCEKİ PEYGAMBERLERİN DAVETİ
150. MECLİS: SON PEYGAMBER'İN (S.A.S.) DAVETİ
151. MECLİS: MÜŞRİKLERLE TARTIŞMA
152. MECLİS: YALANLAYANLARIN AKIBETİ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

قَدْ اَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١﴾ اَلَّذِينَ هُمْ فِى صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ﴿٢﴾ وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ
اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ﴿٣﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكٰوةِ فَاعِلُونَ ﴿٤﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ
حَافِظُونَ ﴿٥﴾ اِلَّا عَلٰٓى اَزْوَاجِهِمْ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَاِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ
﴿٦﴾ فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَآءَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْعَادُونَ ﴿٧﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِاَمَانَاتِهِمْ
وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ﴿٨﴾ وَالَّذِينَ هُمْ عَلٰى صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩﴾ اُولٰٓئِكَ هُمُ
الْوَارِثُونَ ﴿١٠﴾ اَلَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَا
الْاِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ﴿١٢﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِى قَرَارٍ مَكِينٍ ﴿١٣﴾ ثُمَّ
خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا
الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ اَنْشَاْنَاهُ خَلْقًا اٰخَرَ فَتَبَارَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ﴿١٤﴾ ثُمَّ
اِنَّكُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ لَمَيِّتُونَ ﴿١٥﴾ ثُمَّ اِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ تُبْعَثُونَ ﴿١٦﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَا
فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَآئِقَ وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ ﴿١٧﴾ وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ
مَآءً بِقَدَرٍ فَاَسْكَنَّاهُ فِى الْاَرْضِ وَاِنَّا عَلٰى ذَهَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ ﴿١٨﴾ فَاَنْشَاْنَا
لَكُمْ بِهِ جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَاَعْنَابٍ لَكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَاْكُلُونَ
﴿١٩﴾ وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَآءَ تَنْبُتُ بِالدُّهْنِ وَصِبْغٍ لِلْاٰكِلِينَ ﴿٢٠﴾ وَاِنَّ
لَكُمْ فِى الْاَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِى بُطُونِهَا وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ
وَمِنْهَا تَاْكُلُونَ ﴿٢١﴾ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿٢٢﴾

1. Gerçekten müminler kurtuluşa ermiştir;
2. Onlar ki namazlarında huşû içindedirler;
3. Onlar ki boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler;
4. Onlar ki zekâtı verirler;

5. Ve onlar ki iffetlerini korurlar;

6. Ancak eşleri ve ellerinin sahip olduğu (câriyeleri) hariç. (Bunlarla ilişkilerden dolayı) kınanmış değillerdir.

7. Şu halde, kim bunun ötesine gitmek isterse, işte bunlar, haddi aşan kimselerdir.

8. Yine onlar (o müminler) ki emanetlerine ve ahitlerine riayet ederler;

9. Ve onlar ki namazlarına devam ederler.

10. İşte, asıl bunlar vâris olacaklardır;

11. (Evet) Firdevs'e vâris olan bu kimseler, orada ebedî kalıcıdırlar.

12. Andolsun Biz insanı, çamurdan (süzülüp çıkarılmış) bir özden yarattık.

13. Sonra onu sağlam bir karargâhta nutfe haline getirdik.

14. Sonra nutfeyi alaka (aşılanmış yumurta) yaptık. Peşinden, alakayı, bir parçacık et haline soktuk; bu bir parçacık eti kemiklere (iskelete) çevirdik; bu kemikleri etle kapladık. Sonra onu başka bir yaratışla insan haline getirdik. Yapıp-yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir.

15. Sonra, muhakkak ki siz, bunun ardından elbet öleceksiniz.

16. Sonra da şüphesiz, sizler kıyamet gününde tekrar diriltileceksiniz.

17. Andolsun Biz, sizin üstünüzde yedi yol yarattık. Biz yaratmaktan habersiz değiliz.

18. Gökten uygun bir ölçüde yağmur indirip onu arzda durdurduk. Bizim onu gidermeye de elbet gücümüz yeter.

19. Böylece onun (yağmurun) sayesinde sizin yararınıza hurma bahçeleri ve üzüm bağları meydana getirdik. Bunlarda sizin için birçok meyveler vardır ve siz onlardan yersiniz.

20. Tûr-i Sînâ'da da yetişen bir ağaç daha meydana getirdik ki bu ağaç hem yağ hem de yiyenlerin ekmeğine katık edecekleri (zeytin) verir.

21. Hayvanlarda sizin için elbette ibretler vardır. Onların karınlarındakinden (sütlerinden) size içiririz. Onlarda sizin için birçok faydalar daha vardır; etlerinden de yersiniz.

22. Onların üzerinde ve gemilerde taşınırsınız.

MÜMİNLERİN NİTELİKLERİ

Bu mübarek sûrenin ilk konusu müminlerin niteliklerine dair olup sûrenin ismi de buradan gelmektedir. Bu nitelikler, mümin şahsiyeti oluşturmak için gerekli olan değerler, ibadetler ve ahlak bütünlüğünden oluşmaktadır. Bunları şu şekilde özetlemek mümkündür:

Birincisi: Namaza huşû ile durmak: *"Onlar ki namazlarında huşû içindedirler."* Buna göre onlar namazlarını sadece azalarıyla ve lisanlarıyla eda etmezler, onların kalpleri bedenlerinden önce Allah için namaza durmaktadır. Bu namaz, kul ile yaratıcısı arasındaki gerçek iletişimi sağlayan bir namazdır. İşte nefsi arındıran ve davranışları güzelleştiren namaz budur.

İkincisi: Boş ve anlamsız şeylerden yüz çevirmek: *"Onlar ki boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler."* Günah içerikli boş ve anlamsız şeylerle birlikte mubah olan boş ve anlamsız şeylerden de yüz çevirirler. Çünkü bireysel sorumluluk bilinci taşıyan, yaşadığı hayatın ve geçirdiği vaktin kıymetini bilen kişi, anlamsız ve abes işlere girişmez. Zira şunu çok iyi bilir ki boş işler, kalplerin bulanıklaşmasına, manevî hayatla aranın açılmasına ve uçurumun derinleşmesine yol açmaktadır. Bu durum da sadık müminlerin yeryüzünde savundukları manevî temsiliyete uygun değildir.

Üçüncüsü: Zekâtı eda etmek: *"Onlar ki zekâtı verirler."* Çünkü zekât, öncelikli olarak nefsi cimrilikten, kibirden ve hırstan arındırmakta, ardından toplumun fertleri arasında muhabbet ve yardımlaşma ruhunu aşılamakta, kalbi de haset, kin, ilişkileri kesme ve yüz çevirme gibi çekişmelerden temizlemektedir.

Dördüncüsü: İffet, taharet ve hâyâ sahibi olmak: *"Ve onlar ki iffetlerini korurlar. Ancak eşleri ve ellerinin sahip olduğu (câriyeleri) hariç. (Bunlarla ilişkilerden dolayı) kınanmış değillerdir. Şu halde, kim bunun ötesine gitmek isterse, işte bunlar, haddi aşan kimselerdir."* Müminler çirkinliklerden uzak pak bir toplum inşa etmek için çaba harcarlar. Bu toplumun her bir ferdi, anne, baba, amca ve dayılarının kim olduğunu bilmektedir. Bu toplumda soylar birbirine karışmadığı gibi sıla-i rahim ilişkileri de kesilmez.

Beşincisi: Emanete ve ahde riayet etmek: *"Yine onlar (o müminler) ki emanetlerine ve ahitlerine riayet ederler."* Bu haslet, hayatın bütün alanlarına hâkim olan bir değerdir. Hâkim ile mahkûm arasında, öğretmen ile öğrenci arasında, erkek ile aile fertleri arasında, ortaklar arasında, devletler arasında, dernek ve kurumlar arasında ahit ve emanetler vardır. Bu tür ilişkilerde müminlere düşen görev, kâfir veya savaş meydanındaki düşmana karşı bile olsa, nerede ve hangi konumda olurlarsa olsunlar bu emaneti yerine getirmeleri ve bu ahde riayet etmeleridir.

Altıncısı: İstikamet üzere kalmak: *"Ve onlar ki namazlarına devam ederler."* Namazlarını kıldıkları gibi, onu diğer kötülüklerden de muhafaza ederler. Mümin insan, talep edilen bu şartlardan ve niteliklerden birini bile kenara atıp namazını boşa çıkarmaz. Mesela ahde ihanet eden veya emaneti kaybeden veya iffet perdesini yırtan veya yoksulların hakkına mani olan veya hayatını boş ve anlamsız şeylerle geçiren kişi, namazını da kaybetmiş demektir.

Yedincisi: Kur'ân bu sıfatların sonunda bu sıfatların temelini oluşturan, onları kökleştiren ve geliştiren hususa işaret etmektedir. Unutmamak gerekir ki bu husus da imandır, yani Yaratan Yüce Allah'a, dirilişe, hesap ve cezaya iman etmektir: *"Andolsun Biz insanı, çamurdan (süzülüp çıkarılmış) bir özden yarattık. Sonra onu sağlam bir karargâhta nutfe haline getirdik. Sonra nutfeyi alaka (aşılanmış yumurta) yaptık. Peşinden, alakayı, bir parçacık et haline soktuk; bu bir parçacık eti kemiklere (iskelete) çevirdik; bu kemikleri etle kapladık. Sonra onu başka bir yaratışla insan haline getirdik. Yapıp-yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir. Sonra, muhakkak ki siz, bunun ardından elbet öleceksiniz. Sonra da şüphesiz, sizler kıyamet gününde tekrar diriltileceksiniz."* Daha sonra bu mecliste Allah'ın nimetlerini hatırlatan, imanı sağlamlaştıran ve insan zihninde ve hayatında derin izler bırakan başka ayetler de gelmiştir.

Sekizincisi: Bu sıfatlara sahip olan müminleri bekleyen akıbet vurgulanmaktadır: *"Gerçekten müminler kurtuluşa ermiştir."* Bu kurtuluş, dünya ve ahiret başarısını elde eden her bir fert için mutlak ve kapsayıcı bir neticedir. Ardından da özellikle ahiret kurtuluşu vurgulanmıştır: *"İşte, asıl bunlar vâris olacaklardır; (evet) Firdevs'e vâris olan bu kimseler, orada ebedî kalıcıdırlar."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Onlar ki boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler." ayetindeki (اللَّغْو), faydası olmayan bâtıl söz demektir.

"İşte bunlar, haddi aşan kimselerdir." Hakka karşı haddi aşanlardır.

"Emanetlerine..." Mal, sır, bilgi, ilişki ve sorumluluk namına emanet edilen her şeye.

"Çamurdan bir özden..." İnsanın yaratılış kökeni budur. Zira Âdem, çamurdan elde edilen bir özden yaratılmıştır.

"Sonra onu sağlam bir karargâhta nutfe haline getirdik." Çoğalma biçimi, nutfeler yoluyla ve ana rahminde gerçekleşir. Bilindiği üzere ana rahmi, nutfenin yerleştiği, canlı kaldığı ve geliştiği mekândır.

"Sonra nutfeyi alaka (aşılanmış yumurta) yaptık. Peşinden, alakayı, bir parçacık et haline soktuk; bu bir parçacık eti kemiklere (iskelete) çevirdik." Yaratılışa dair merhaleler, Hac Sûresi'nde açıklanmıştı.

"Yapıp-yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir." Hakikatte Allah'tan başka yaratıcı yoktur. Hiçbir sanatkâr yoktur ki Allah, onun da sânii olmasın. Hiçbir yaratıcı yoktur ki Allah onun da yaratıcısı olmasın! Allah, kendisinden başka ilahlara ibadet edenlere ve dua edenlere bir sineği yaratmakla meydan okumaktadır. Şüphesiz ki onlar sineği dahi yaratmaktan acizdirler.

"Yedi yol..." Yedi gök.

"Onu arzda durdurduk." Suyun yerde durmasını sağladık. Kaynak, pınar ve nehirlerdeki gibi.

"Tûr-i Sînâ'da da yetişen bir ağaç..." Zeytin ağacı.

"Bu ağaç hem yağ hem de yiyenlerin ekmeğine katık edecekleri verir." Güzel koku için yağından yararlanılan ve katık yapılan zeytinyağıdır.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا اِلٰى قَوْمِهٖ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ
اَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ الْمَلَؤُا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهٖ مَا هٰذَآ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ
يُرِيدُ اَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَاَنْزَلَ مَلٰٓئِكَةً مَا سَمِعْنَا بِهٰذَا فِى
اٰبَآئِنَا الْاَوَّلِينَ ﴿٢٤﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا رَجُلٌ بِهٖ جِنَّةٌ فَتَرَبَّصُوا بِهٖ حَتّٰى حِينٍ ﴿٢٥﴾
قَالَ رَبِّ انْصُرْنِى بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٢٦﴾ فَاَوْحَيْنَآ اِلَيْهِ اَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِاَعْيُنِنَا
وَوَحْيِنَا فَاِذَا جَآءَ اَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ فَاسْلُكْ فِيهَا مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ
وَاَهْلَكَ اِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ وَلَا تُخَاطِبْنِى فِى الَّذِينَ ظَلَمُوٓا
اِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ ﴿٢٧﴾ فَاِذَا اسْتَوَيْتَ اَنْتَ وَمَنْ مَعَكَ عَلَى الْفُلْكِ فَقُلِ الْحَمْدُ
لِلّٰهِ الَّذِى نَجّٰينَا مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِينَ ﴿٢٨﴾ وَقُلْ رَبِّ اَنْزِلْنِى مُنْزَلًا مُبَارَكًا
وَاَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ﴿٢٩﴾ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ وَاِنْ كُنَّا لَمُبْتَلِينَ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ
اَنْشَاْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا اٰخَرِينَ ﴿٣١﴾ فَاَرْسَلْنَا فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ اَنِ اعْبُدُوا
اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ اَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣٢﴾ وَقَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِهِ الَّذِينَ
كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِلِقَآءِ الْاٰخِرَةِ وَاَتْرَفْنٰهُمْ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا مَا هٰذَآ اِلَّا بَشَرٌ
مِثْلُكُمْ يَاْكُلُ مِمَّا تَاْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ ﴿٣٣﴾ وَلَئِنْ اَطَعْتُمْ بَشَرًا
مِثْلَكُمْ اِنَّكُمْ اِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿٣٤﴾ اَيَعِدُكُمْ اَنَّكُمْ اِذَا مِتُّمْ وَكُنْتُمْ تُرَابًا وَعِظَامًا
اَنَّكُمْ مُخْرَجُونَ ﴿٣٥﴾ هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ ﴿٣٦﴾ اِنْ هِىَ اِلَّا حَيَاتُنَا
الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٣٧﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا رَجُلٌ افْتَرٰى عَلَى
اللّٰهِ كَذِبًا وَمَا نَحْنُ لَهٗ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٣٨﴾ قَالَ رَبِّ انْصُرْنِى بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٣٩﴾ قَالَ
عَمَّا قَلِيلٍ لَيُصْبِحُنَّ نَادِمِينَ ﴿٤٠﴾ فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ فَجَعَلْنٰهُمْ غُثَآءً
فَبُعْدًا لِلْقَوْمِ الظّٰلِمِينَ ﴿٤١﴾ ثُمَّ اَنْشَاْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قُرُونًا اٰخَرِينَ ﴿٤٢﴾ مَا
تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا يَسْتَاْخِرُونَ ﴿٤٣﴾ ثُمَّ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرَا كُلَّمَا

جَاءَ أُمَّةً رَسُولُهَا كَذَّبُوهُ فَأَتْبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا وَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ ۚ فَبُعْدًا
لِقَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٤٤﴾ ثُمَّ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ وَأَخَاهُ هَارُونَ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ
﴿٤٥﴾ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِيْهِ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا عَالِينَ ﴿٤٦﴾ فَقَالُوا أَنُؤْمِنُ
لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ ﴿٤٧﴾ فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا مِنَ الْمُهْلَكِينَ
﴿٤٨﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾ وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ
آيَةً وَآوَيْنَاهُمَا إِلَىٰ رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ ﴿٥٠﴾ يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ
الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٥١﴾ وَإِنَّ هَٰذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً
وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ ﴿٥٢﴾

23. Andolsun ki Nûh'u kavmine gönderdik ve o "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin için O'ndan başka bir ilah yoktur. Hâlâ sakınmaz mısınız?" dedi.

24. Bunun üzerine, kavminin inkârcı ileri gelenleri şöyle dediler: "Bu, sadece sizin gibi bir beşerdir. Size üstün ve hâkim olmak istiyor. Eğer Allah (peygamber göndermek) isteseydi, muhakkak ki melekler gönderirdi. Biz geçmişteki atalarımızdan böyle bir şey duymadık."

25. "Bu, yalnızca kendisinde delilik bulunan bir kimsedir. Öyleyse bir süreye kadar ona katlanıp bekleyin bakalım."

26. (Nûh,) "Rabbim! dedi, beni yalanlamalarına karşı bana yardım et!"

27. Bunun üzerine ona şöyle vahyettik: Gözlerimizin önünde (muhafazamız altında) ve bildirdiğimiz şekilde gemiyi yap. Bizim emrimiz gelip de sular coşup yükselmeye başlayınca her cinsten birer çift ile daha önce kendisi aleyhinde hüküm verilmiş olanların dışındaki aileni gemiye al. Zulmetmiş olanlar konusunda bana hiç yalvarma! Zira onlar kesinlikle boğulacaklardır.

28. Sen, yanındakilerle birlikte gemiye yerleştiğinde "Bizi zalimler topluluğundan kurtaran Allah'a hamdolsun" de.

29. Ve de ki: Rabbim! Beni bereketli bir yere indir. Sen, iskân edenlerin en hayırlısısın.

30. Şüphesiz bunda (Nûh ve kavminin başından geçenlerde) birtakım ibretler vardır. Hakikaten Biz (kullarımızı böyle) deneriz.

31. Sonra onların ardından bir başka nesil meydana getirdik.

32. Onlar arasından kendilerine, "Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka bir ilahınız yoktur. Hâlâ Allah'tan korkmaz mısınız?" (mesajını ileten) bir peygamber gönderdik.

33. Onun kavminden, kâfir olup ahirete ulaşmayı inkâr eden ve dünya hayatında kendilerine refah verdiğimiz varlıklı kişiler, "Bu, dediler, sadece sizin gibi bir insandır; sizin yediğinizden yer, sizin içtiğinizden içer."

34. "Gerçekten, sizin gibi bir beşere itaat ederseniz, herhalde ziyan edersiniz."

35. "Size, öldüğünüz, toprak ve kemik yığını haline geldiğinizde, mutlak surette sizin (kabirden) çıkarılacağınızı mı va'dediyor?"

36. "Bu size va'dedilen (öldükten sonra yeniden dirilmek, gerçek olmaktan) çok uzak!"

37. "Hayat, şu dünya hayatımızdan ibarettir. (Kimimiz) ölürüz, (kimimiz) yaşarız; bir daha diriltilecek de değiliz."

38. "O, Allah hakkında yalnızca yalan uyduran bir adamdır; biz ona inanmıyoruz."

39. O peygamber, "Rabbim! dedi, beni yalanlamalarına karşılık bana yardımcı ol!"

40. Allah şöyle buyurdu: Pek yakında onlar mutlaka pişman olacaklar!

41. Nitekim vukuu kaçınılmaz olan korkunç bir ses yakalayıverdi onları! Kendilerini hemen sel süprüntüsüne çevirdik. Zalimler topluluğunun canı cehenneme!

42. Sonra onların ardından başka nesiller getirdik.

43. Hiçbir ümmet, ecelini ne öne alabilir ne de erteleyebilir.

44. Sonra Biz peyderpey peygamberlerimizi gönderdik. Herhangi bir ümmete peygamberlerinin geldiği her defasında onlar bu peygamberi yalanladılar; Biz de onları birbiri ardından yok ettik ve onları ibret hikâyelerine dönüştürdük. Artık iman etmeyen kavmin canı cehenneme!

45-46. Sonra ayetlerimizle ve apaçık bir fermanla Mûsâ ve kardeşi Harun'u Firavun'a ve ileri gelenlerine gönderdik. Onlar ise kibre kapıldılar ve ululuk taslayan bir kavim oldular.

47. Bu yüzden dediler ki: Kavimleri bize kölelik ederken, bizim gibi olan bu iki adama inanır mıyız?

48. Böylece onları yalanladılar ve bu sebeple helâk edilenlerden oldular.

49. Andolsun Biz Mûsâ'ya, belki onlar yola gelirler diye Kitab'ı verdik.

50. Meryem oğlunu ve annesini de (kudretimize) bir alâmet kıldık; onları, yerleşmeye elverişli, suyu bulunan bir tepeye yerleştirdik.

51. "Ey Peygamberler! Temiz olan şeylerden yiyin; güzel işler yapın. Ben sizin yaptıklarınızı hakkıyla bilmekteyim."

52. "Şüphesiz bu (insanlar) bir tek ümmet olarak sizin ümmetinizdir; ben de sizin Rabbinizim. Öyleyse Benden sakının" (denildi).

ÖNCEKİ PEYGAMBERLERİN DAVETİ

Kur'ân-ı Kerim bu ayetlerde, önceki peygamberlerden bir kısmının kıssasını hatırlatmaktadır. Salât ve selâm, Peygamberimize ve önceki sûrede zikredilen peygamberlerin üzerine olsun. Sanki az önceki mecliste müminlerin niteliklerini taşıyanlara model olmak üzere burada peygamberlerden bir kısmını takdim etmiştir. Bu mecliste Kur'ân'ın isimlerini zikrettiği peygamberler şunlardır:

Birincisi: Hz. Nûh (a.s.). O, kavmini tevhide davet etmiş lakin onlar bu daveti reddetmiştir. Akla hayale gelmeyen iftiralar üzerine Allah onları helak etmiş, Hz. Nûh'u (a.s.) ve beraberindekileri onun, Rabbinin emriyle inşa ettiği gemiyle kurtarmıştır: *"Andolsun ki Nûh'u kavmine gönderdik ve o 'Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin için O'ndan başka bir ilah yoktur. Hâlâ sakınmaz mısınız?' dedi. Bunun üzerine, kavminin inkârcı ileri gelenleri şöyle dediler: 'Bu, sadece sizin gibi bir beşerdir. Size üstün ve hâkim olmak istiyor. Eğer Allah (peygamber göndermek) isteseydi, muhakkak ki melekler gönderirdi. Biz geçmişteki atalarımızdan böyle bir şey duymadık. Bu, yalnızca kendisinde delilik bulunan bir kimsedir. Öyleyse bir süreye kadar ona katlanıp bekleyin bakalım.' (Nûh,) 'Rabbim! dedi, beni yalanlamalarına karşı bana yardım et!' Bunun üzerine ona şöyle vahyettik: Gözlerimizin önünde (muhafazamız altında) ve bildirdiğimiz şekilde gemiyi yap. Bizim emrimiz gelip de sular coşup yükselmeye başlayınca her cinsten birer çift ile daha önce kendisi aleyhinde hüküm verilmiş olanların dışındaki aileni gemiye al.*

Zulmetmiş olanlar konusunda Bana hiç yalvarma! Zira onlar kesinlikle boğulacaklardır. Sen, yanındakilerle birlikte gemiye yerleştiğinde, 'Bizi zalimler topluluğundan kurtaran Allah'a hamdolsun' de. Ve de ki: Rabbim! Beni bereketli bir yere indir. Sen, iskân edenlerin en hayırlısısın. Şüphesiz bunda (Nûh ve kavminin başından geçenlerde) birtakım ibretler vardır. Hakikaten Biz (kullarımızı böyle) deneriz."

İkincisi: Allah'ın Âd kavmine gönderdiği elçi Hz. Hûd (a.s.). O da Hz. Nûh gibi kavmini tevhide davet etmiştir. Benzer şekilde onu yalanlamaları üzerine Allah, korkunç bir sesle onları helak etmiştir: *"Sonra onların ardından bir başka nesil meydana getirdik. Onlar arasından kendilerine, 'Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka bir ilahınız yoktur. Hâlâ Allah'tan korkmaz mısınız?' (mesajını ileten) bir peygamber gönderdik. Onun kavminden, kâfir olup ahirete ulaşmayı inkâr eden ve dünya hayatında kendilerine refah verdiğimiz varlıklı kişiler, 'Bu, dediler, sadece sizin gibi bir insandır; sizin yediğinizden yer, sizin içtiğinizden içer. Gerçekten, sizin gibi bir beşere itaat ederseniz, herhalde ziyan edersiniz. Size, öldüğünüz, toprak ve kemik yığını haline geldiğinizde, mutlak surette sizin (kabirden) çıkarılacağınızı mı va'dediyor? Bu size va'dedilen (öldükten sonra yeniden dirilmek, gerçek olmaktan) çok uzak! Hayat, şu dünya hayatımızdan ibarettir. (Kimimiz) ölürüz, (kimimiz) yaşarız; bir daha diriltilecek de değiliz. O, Allah hakkında yalnızca yalan uyduran bir adamdır; biz ona inanmıyoruz.' O peygamber, 'Rabbim! dedi, beni yalanlamalarına karşılık bana yardımcı ol!' Allah şöyle buyurdu: Pek yakında onlar mutlaka pişman olacaklar! Nitekim vukuu kaçınılmaz olan korkunç bir ses yakalayıverdi onları! Kendilerini hemen sel süprüntüsüne çevirdik. Zalimler topluluğunun canı cehenneme!"*

Üçüncüsü: Allah, Hz. Mûsâ (a.s.) ve Hz. Hârûn'u (a.s.) ise Firavun ve taraftarlarına göndermiştir. Böbürlenmeleri üzerine Firavun ve taraftarlarını helak etmiştir: *"Sonra ayetlerimizle ve apaçık bir fermanla Mûsâ ve kardeşi Harun'u Firavun'a ve ileri gelenlerine gönderdik. Onlar ise kibre kapıldılar ve ululuk taslayan bir kavim oldular. Bu yüzden dediler ki: 'Kavimleri bize kölelik ederken, bizim gibi olan bu iki adama inanır mıyız?' Böylece onları yalanladılar ve bu sebeple helâk edilenlerden oldular. Andolsun Biz Mûsâ'ya, belki onlar yola gelirler diye Kitab'ı verdik."*

Dördüncüsü: Hz. Meryem ile oğlu Hz. İsa (a.s.). Allah, her ikisini de mucize kıldığını, onlara yardım edip destek olduğunu ve onları koruduğunu bildirmiştir: *"Meryem oğlunu ve annesini de (kudretimize) bir alâmet kıldık; onları, yerleşmeye elverişli, suyu bulunan bir tepeye yerleştirdik."*

Beşincisi: Bu mübarek şahsiyetlerin ele alındığı bir ortamda Kur'ân, Hz. Hûd'dan (a.s.) sonra ve Hz. Mûsâ'dan (a.s.) önce gelen peygamberlere işaret etmektedir: *"Sonra Biz peyderpey peygamberlerimizi gönderdik. Herhangi bir ümmete peygamberlerinin geldiği her defasında, onlar bu peygamberi yalanladılar; Biz de onları birbiri ardından yok ettik ve onları ibret hikâyelerine dönüştürdük. Artık iman etmeyen kavmin canı cehenneme!"*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Bunun üzerine, kavminin inkârcı ileri gelenleri..." Bunlar Hz. Nûh'un (a.s.) kavminin liderleri ve önde gelenleridir.

"Size üstün ve hâkim olmak istiyor." Yani Nûh, sizi yönetmek ve size tepeden bakmak istiyor.

"Kendisinde delilik bulunan bir kimsedir." O -hâşâ- delidir.

"Öyleyse, bir süreye kadar ona katlanıp bekleyin bakalım." Ölünceye kadar Nûh'u idare edin.

"Beni yalanlamalarına karşı bana yardım et!" Ey Rabbim! Onlardan intikam al. Çünkü ısrarla Beni yalanladılar.

"Gözlerimizin önünde gemiyi yap." Ey Nûh! Gemiyi muhafazamız ve korumamız altında inşa et.

"Sular coşup yükselmeye başlayınca..." Su kaynakları coşup yükselince. Bununla ilgili açıklama, Hûd Sûresi'nde geçmiştir.

"Her cinsten birer çifti gemiye al." Ey Nûh! Erkek olsun dişi olsun bütün hayvan cinslerinden birer çifti gemiye bindir.

"Zulmetmiş olanlar konusunda Bana hiç yalvarma!" Onları kurtarmak amacıyla dua etme.

"Sen, yanındakilerle birlikte gemiye yerleştiğinde..." Gemiye binip yerleştiğinizde.

"Hakikaten Biz deneriz." İnsanları imtihan ederiz/sınarız.

"Sonra onların ardından meydana getirdik." Nûh kavmi sonrası.

"Bir başka nesil..." Âd kavmi.

"Onlar arasından kendilerine bir peygamber gönderdik." O da Hz. Hûd'dur. Onun ismi burada zikredilmemiş olup kıssası Kur'ân'da bilinmekte ve tekrar edilmektedir.

"Dünya hayatında kendilerine refah verdiğimiz varlıklı kişiler..." Onları refah ve nimet ehli kıldık.

"Size, öldüğünüz, toprak ve kemik yığını haline geldiğinizde, mutlak surette sizin (kabirden) çıkarılacağınızı mı va'ediyor?" Hesap vermek üzere yeniden dirileceklerdir.

"Bu size va'dedilen (öldükten sonra yeniden dirilmek, gerçek olmaktan) çok uzak!" ayetindeki "(هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ) (heyhât heyhât)" ifadesi, bir şeyin uzak görüldüğünü ve gerçekleşmesinin inkâr edildiğini ifade etmek amacıyla kullanılan bir sözdür.

"Nitekim vukuu kaçınılmaz olan korkunç bir ses yakalayıverdi onları!" Küfürleri ve zulümleri sebebiyle bu cezayı hak etmişlerdir.

"Kendilerini hemen sel süprüntüsüne çevirdik." ayetindeki "(غُثَآءً) (ğusâ)," hareketsiz bir şekilde kalma manasına gelir. (غُثَآءً) kelimesinin kök anlamı ise selin alıp götürdüğü çerçöp, ot ve odun atıklarıdır.

"Hiçbir ümmet, ecelini ne öne alabilir ne de erteleyebilir." Uzun veya kısa her ümmetin bir başlangıcı ve bir nihayeti vardır. Bir ümmetin durumu tamamıyla bireylerin ecelleri gibidir.

Ayetteki "(تَتْرَا) (tetrâ)," ardı ardına ve peşpeşe manasına gelir. Bu kelime, çokluğa da işaret etmektedir.

"Onları ibret hikâyelerine dönüştürdük." Allah onları helak ettikten sonra ders ve ibret olmak üzere kıssa ve hikâyelere dönüştürmüştür.

"Onlar ululuk taslayan bir kavim oldular." Kibirlenen bir kavim oldular.

"Kavimleri bize kölelik ederken..." Yani Mûsâ ve Harun'un kavmi. Onlar, Firavun ve kavmi tarafından köleleştirilen İsrailoğullarıdır.

Ayetteki "(رَبْوَةٍ) (rabve)," yüksek yer manasına gelir.

Ayetteki "(ذَاتِ قَرَارٍ) (zâti karâr)," rahat ve istikrar için hazırlanan manasına gelir.

Ayetteki "(وَمَعِينٍ) (me'în)," "akan su" manasına gelir.

"Ey Peygamberler! Temiz olan şeylerden yiyin; güzel işler yapın." Demek ki güzel işler yapmak, sâlih ameller işlemek, kendini dünya nimetlerinden mahrum kılmak ve fakir olmak demek değildir. Aksine güzel beslenme, tedavi olma ve sporla bedeni koruma, salih amele yardımcı unsurlardır.

"'Şüphesiz bu (insanlar) bir tek ümmet olarak sizin ümmetinizdir; ben de sizin Rabbinizim. Öyleyse Benden sakının' (denildi)." buyruğunda risaletlerin birliğine, insanın geldiği kaynağın ve döneceği yerin aynı olduğuna tekrar vurgu yapılmıştır. Buna göre bütün peygamberler, sadece bir tek Rabbe ibadet etmiş, bir tek kaynaktan içmiş ve bir tek gaye için çaba göstermişlerdir.

فَتَقَطَّعُوا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا ؕ كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٥٣﴾ فَذَرْهُمْ فِى
غَمْرَتِهِمْ حَتّٰى حِينٍ ﴿٥٤﴾ اَيَحْسَبُونَ اَنَّمَا نُمِدُّهُمْ بِهٖ مِنْ مَالٍ وَبَنِينَ ۙ ﴿٥٥﴾
نُسَارِعُ لَهُمْ فِى الْخَيْرَاتِ ؕ بَلْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٦﴾ اِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ
مُشْفِقُونَ ۙ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ هُمْ بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ۙ ﴿٥٨﴾ وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ لَا
يُشْرِكُونَ ۙ ﴿٥٩﴾ وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا اٰتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ اَنَّهُمْ اِلٰى رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ ۙ
﴿٦٠﴾ اُولٰٓئِكَ يُسَارِعُونَ فِى الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ ﴿٦١﴾ وَلَا نُكَلِّفُ نَفْسًا
اِلَّا وُسْعَهَا وَلَدَيْنَا كِتَابٌ يَنْطِقُ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٢﴾ بَلْ قُلُوبُهُمْ فِى
غَمْرَةٍ مِنْ هٰذَا وَلَهُمْ اَعْمَالٌ مِنْ دُونِ ذٰلِكَ هُمْ لَهَا عَامِلُونَ ﴿٦٣﴾ حَتّٰٓى اِذَآ
اَخَذْنَا مُتْرَفِيهِمْ بِالْعَذَابِ اِذَا هُمْ يَجْـَٔرُونَ ؕ ﴿٦٤﴾ لَا تَجْـَٔرُوا الْيَوْمَ اِنَّكُمْ مِنَّا لَا
تُنْصَرُونَ ﴿٦٥﴾ قَدْ كَانَتْ اٰيَاتِى تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ تَنْكِصُونَ ۙ
﴿٦٦﴾ مُسْتَكْبِرِينَ بِهٖ سَامِرًا تَهْجُرُونَ ﴿٦٧﴾ اَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ اَمْ جَآءَهُمْ مَا
لَمْ يَأْتِ اٰبَآءَهُمُ الْاَوَّلِينَ ۚ ﴿٦٨﴾ اَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهٗ مُنْكِرُونَ ؕ ﴿٦٩﴾ اَمْ
يَقُولُونَ بِهٖ جِنَّةٌ ؕ بَلْ جَآءَهُمْ بِالْحَقِّ وَاَكْثَرُهُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ ﴿٧٠﴾ وَلَوِ اتَّبَعَ
الْحَقُّ اَهْوَآءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ ؕ بَلْ اَتَيْنَاهُمْ بِذِكْرِهِمْ
فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُعْرِضُونَ ؕ ﴿٧١﴾ اَمْ تَسْـَٔلُهُمْ خَرْجًا فَخَرَاجُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَهُوَ
خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٧٢﴾ وَاِنَّكَ لَتَدْعُوهُمْ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٧٣﴾ وَاِنَّ الَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنَاكِبُونَ ﴿٧٤﴾ وَلَوْ رَحِمْنَاهُمْ وَكَشَفْنَا مَا
بِهِمْ مِنْ ضُرٍّ لَلَجُّوا فِى طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٧٥﴾ وَلَقَدْ اَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا
اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُونَ ﴿٧٦﴾ حَتّٰٓى اِذَا فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا ذَا عَذَابٍ
شَدِيدٍ اِذَا هُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٧﴾

53. Ne var ki insanlar kendi aralarındaki işlerini parça parça böldüler. Her grup kendilerinde bulunan (fikir ve davranış) ile sevinip böbürlenmektedirler.

54. Şimdi sen onları bir zamana kadar gaflet ve sapıklıkları ile başbaşa bırak!

55-56. Sanıyorlar mı ki onlara verdiğimiz servet ve oğullar ile kendilerine faydalar sağlamak için can atıyoruz? Hayır, onlar işin farkına varamıyorlar.

57. Rablerine olan saygıdan dolayı kötülükten sakınanlar;

58. Rablerinin ayetlerine inananlar;

59. Rablerine ortak tanımayanlar;

60. Ve Rablerine dönecekleri için yapmakta oldukları işleri kalpleri çarparak yapanlar;

61. İşte onlar, iyiliklere koşuşurlar ve iyilik için yarışırlar.

62. Biz hiç kimseyi gücünün yettiğinden başkası ile yükümlü kılmayız. Nezdimizde hakkı söyleyen bir kitap vardır ve onlar haksızlığa uğratılmazlar.

63. Hayır, onların (o inkârcıların) kalpleri bu hususta cehalet içindedir. Ayrıca onların bundan (bu şirk ve inkârcılıklarından) öte birtakım (kötü) işleri vardır ki onlar bu işleri yapar dururlar.

64. En nihayet, refah ve bolluk içinde olanlarını sıkıntıya (veya azaba) uğrattığımızda, bakarsın ki onlar feryadı basarlar.

65. Boşuna sızlanmayın bugün! Zira Bizden yardım göremeyeceksiniz!

66-67. Çünkü ayetlerim size okunurdu da siz, buna karşı kibirlenerek arkanızı döner, geceleyin (Kâbe'nin etrafında toplanarak) hezeyanlar savururdunuz.

68. Onlar bu sözü (Kur'an'ı) hiç düşünmediler mi? Yoksa kendilerine, daha önce geçmişteki atalarına gelmeyen bir şey mi geldi?

69. Yoksa Peygamberlerini henüz tanımadılar da bu yüzden mi onu inkâr ediyorlar?

70. Yoksa onda bir cinnet olduğunu mu söylüyorlar? Hayır; o, kendilerine hakkı getirmiştir. Onların çoğu ise haktan hoşlanmamaktadırlar.

71. Eğer hak, onların kötü arzu ve isteklerine uysaydı, mutlaka gökler ve yer ile bunlarda bulunanlar bozulur giderdi. Hayır, Biz onlara şan ve şereflerini getirdik; fakat onlar kendi şereflerine sırt çevirdiler.

72. (Resûlüm!) Yoksa sen onlardan bir karşılık mı istiyorsun? Rabbinin karşılığı daha hayırlıdır. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.

73. Gerçek şu ki sen onları doğru bir yola çağırıyorsun.

74. Ahirete inanmayanlar ise ısrarla yoldan çıkmaktadırlar.

75. Eğer onlara acıyıp da içinde bulundukları sıkıntıyı giderseydik, iyice körleşerek azgınlıklarında direnirlerdi.

76. Andolsun, Biz onları sıkıntıya düşürdük de yine Rablerine boyun eğmediler, tazarru ve niyazda da bulunmuyorlar.

77. En nihayet üzerlerine, azabı çok şiddetli bir kapı açtığımız zaman, bir de bakarsın ki onlar orada şaşkın ve ümitsiz kalmışlardır!

SON PEYGAMBER'İN (S.A.S.) DAVETİ

Önceki peygamberlerin haberlerinden örnekler zikredildikten sonra Kur'ân, Resûl-i Ekrem Efendimizin davetine hazırlık olması babından önceki peygamberlere tabi olanların kendi aralarında vuku bulan bazı ihtilafları paylaşmaktadır. Salât ve selâmların en güzeli Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ve kardeşleri olan diğer peygamberlerin üzerine olsun. Şöyle ki:

Birincisi: Geçmiş peygamberlerin akabindeki dönemlerde, insanlar arasında birçok ihtilaf yaşanmıştır: *"Ne var ki insanlar kendi aralarındaki işlerini parça parça böldüler. Her grup kendilerinde bulunan (fikir ve davranış) ile sevinip böbürlenmektedirler."* Buna göre onlar bir tek ümmet iken gruplara ayrılmış, her bir grubun elinde, ilavelerin ve çıkarmaların olduğu bir kitap oluşmuştur. Hatta tek bir kitaptan söz edilemeyeceği bir noktaya gelinmiş, her grup kendi sahip olduklarının hak, başkasında bulunanların ise bâtıl olduğunu iddia etmiştir. Kendilerine kitap gelmemiş ümmî toplumlara gelince, onları da putperestlik ve cahiliye hurafeleri felakete sürüklemiştir.

İkincisi: Kur'ân bunların hak ile bâtıl konusunda koydukları ölçütü düzeltmekte ve onların yanlış tasavvurlarına cevap vermektedir:

"Sanıyorlar mı ki onlara verdiğimiz servet ve oğullar ile kendilerine faydalar sağlamak için can atıyoruz? Hayır, onlar işin farkına varamıyorlar." Buna göre mal, makam ve çokluk bir ölçüt değildir. Asıl ölçüt ancak hak olandır: *"Rablerine olan saygıdan dolayı kötülükten sakınanlar; Rablerinin ayetlerine inananlar; Rablerine ortak tanımayanlar ve Rablerine dönecekleri için yapmakta oldukları işleri kalpleri çarparak yapanlar; İşte onlar, iyiliklere koşuşurlar ve iyilik için yarışırlar. Biz hiç kimseyi gücünün yettiğinden başkası ile yükümlü kılmayız. Nezdimizde hakkı söyleyen bir kitap vardır ve onlar haksızlığa uğratılmazlar."*

Hak ölçüt, iman manzumesidir, doğru değerlerdir ve sâlih ameldir. Bu ölçütü esas alanlar, Allah'a yakın olan, hayır işlerinde yarışan, bedenleri ibadet için yorulan ve kalpleri mütevazı ve yufka olanlardır. Sadaka verirken riyakârlık yapmayanlardır.

Üçüncüsü: Allah, fasit ölçütleri esas alıp aşırı gidenleri, kendileri gaflet içindeyken aniden gelecek olan kıyamete karşı uyarmaktadır: *"En nihayet, refah ve bolluk içinde olanlarını sıkıntıya (veya azaba) uğrattığımızda, bakarsın ki onlar feryadı basarlar. Boşuna sızlanmayın bugün! Zira Bizden yardım göremeyeceksiniz! Çünkü ayetlerim size okunurdu da siz, buna karşı kibirlenerek arkanızı döner, geceleyin (Kâbe'nin etrafında toplanarak) hezeyanlar savururdunuz."*

Dördüncüsü: Ardından Kur'ân onların aleyhinde deliller serdetmeye başlamakta ve Allah'ın onlara mühlet verdiğini açıklamaktadır: *"Onlar bu sözü (Kur'an'ı) hiç düşünmediler mi? Yoksa kendilerine, daha önce geçmişteki atalarına gelmeyen bir şey mi geldi? Yoksa Peygamberlerini henüz tanımadılar da bu yüzden mi onu inkâr ediyorlar? Yoksa onda bir cinnet olduğunu mu söylüyorlar? Hayır; o, kendilerine hakkı getirmiştir. Onların çoğu ise haktan hoşlanmamaktadırlar."* Evet, kendilerine gönderilen Resûl'e (s.a.s.) kulak verir, sözleri üzerinde tefekkür ederlerse, bu onlar için yeterlidir. Zira onlar, onu çok iyi tanıyor, sıdkını, emanetini ve şerefini de biliyorlardı. Sonra hitap, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) yönelmekte, onu ve davetini doğrulamaktadır: *"Gerçek şu ki sen onları doğru bir yola çağırıyorsun."*

Beşincisi: Kur'ân, onları hakikate kulak vermekten, onu iyice düşünüp kabul etmekten alıkoyan şeyin, kıymeti olan ciddi bir şüphe

veya tartışmaya değer bir fikir değil sadece ve sadece o hakikate karşı duydukları nefret olduğunu, bu hakikatin onların heva ve heveslerine uymayıp ağır geldiğini vurgulamaktadır: *"Hayır; o, kendilerine hakkı getirmiştir. Onların çoğu ise haktan hoşlanmamaktadır. Eğer hak, onların kötü arzu ve isteklerine uysaydı, mutlaka gökler ve yer ile bunlarda bulunanlar bozulur giderdi. Hayır, Biz onlara şan ve şereflerini getirdik; fakat onlar kendi şereflerine sırt çevirdiler. (Resûlüm!) Yoksa sen onlardan bir karşılık mı istiyorsun? Rabbinin karşılığı daha hayırlıdır. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır."*

Altıncısı: Kur'ân, o kibirli ve inatçı müşriklerin -başlarına gelen sıkıntılar giderilse bile- asla hakkı kabul etmeyeceklerini vurgulamaktadır: *"Eğer onlara acıyıp da içinde bulundukları sıkıntıyı giderseydik, iyice körleşerek azgınlıklarında direnirlerdi. Andolsun,Biz onları sıkıntıya düşürdük de yine Rablerine boyun eğmediler, tazarru ve niyazda da bulunmuyorlar. En nihayet üzerlerine, azabı çok şiddetli bir kapı açtığımız zaman, bir de bakarsın ki onlar orada şaşkın ve ümitsiz kalmışlardır!"* Bu konuda çok sayıda delil bulunmaktadır. Bunlardan en açık olanı Firavun ve kavmi hakkında gelen haberler ile başlarına gelen korkunç azaplardır. Bu mucizeleri görmelerine rağmen inat etmekten vazgeçmedikleri için hidayet yolunu bulamamışlardır.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Ne var ki insanlar kendi aralarındaki işlerini parça parça böldüler." Dinlerinde ihtilafa düştüler ve gruplara ayrıldılar.

"Gaflet ve sapıklıkları ile..." Sarhoşlukları ve körlükleri ile.

"Kendilerine faydalar sağlamak için can atıyoruz?" Yani onlardan razı olduğumuz için mi bunları yapıyoruz sanırlar?

"Hayır, onlar işin farkına varamıyorlar." Allah'a yakın olmanın ve O'nun rızasına ermiş olmanın göstergesi ve ölçütü, verdiğimiz dünya malı değildir.

Ayetteki "(مُشْفِقُون) (müşfikûn)," *"korkarlar"* manasına gelir.

"Yapmakta oldukları işleri kalpleri çarparak yapanlar..." Yapmaları gereken bütün vecibeleri yerine getirirler ve ellerindekini Allah yolunda

harcarlar. Sonra onlar Allah'ın huzurunda edeple durarak, kullarına tevazu göstererek, kalplerindeki niyetleri ve nefsin tehlikelerini hassas bir muhasebeden geçirerek Allah'tan korkarlar. Bu tür kalpler, Allah yolunda ne kadar infak ederlerse etsinler, asla gurura kapılmazlar. İşte muttakiler bunlardır.

"Biz hiç kimseyi gücünün yettiğinden başkası ile yükümlü kılmayız." buyruğu, hukuka dair en önemli ilkelerden biridir. Buna göre şeriatın gayesi, beşerin dünya ve ahiret saadetini sağlamaktır. Şayet gücünün yetmediği şeylerle insanı yükümlü tutarsa bu durum, onlara ağır gelecek ve onları isyana sevk edecektir. Bunun arkasında herhangi bir hikmet de aranamaz. Allah, böyle bir yükümlülük üstlenmemize ve yaptığımız ibadetlere asla muhtaç değildir. Lakin O, itaat edeni isyan edenden, imanına bağlı olanı yalan söyleyenden ayırt etmek istemektedir. Bu yükümlülük, insan karakterine ve gücüne uygun şekilde gerçekleşmektedir.

"Bakarsın ki onlar feryadı basarlar." Yakararak ve dua ederek seslerini yükseltirler.

"Geceleyin hezeyanlar savururdunuz." Geceleyin kendi aranızda hezeyanlarda bulunurdunuz. Bu hezeyanlarda bâtıl söz söylemekten sakınmazdınız.

"Onu inkâr ediyorlar." Peygamber hakkında cahil davranıyor ve onu garipsiyorlardı.

"Yoksa onda bir cinnet olduğunu mu söylüyorlar?" Ona delilik nispet ediyorlar.

"Yoksa sen onlardan bir karşılık mı istiyorsun?" Onlara yaptığın davete karşılık mal veya ücret mi talep ediyorsun?

"Rabbinin karşılığı daha hayırlıdır." Allah'ın senin üzerindeki minneti ve lütfu dünya ve içindeki her şeyden daha yücedir.

"İyice körleşerek azgınlıklarında direnirlerdi." İsyanlarını devam ettiriyorlardı.

Ayetteki (يَعْمَهُونَ), "âmâ gibi yalpalayıp düşerler" manasına gelir.

"Boyun eğmediler." Pişman da olmadılar ve hakka da boyun eğmediler.

"Ümitsiz kalmışlardır!" Allah'ın rahmetinden ümitlerini kesmişlerdir.

وَهُوَ الَّذِى اَنْشَاَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٔدَةَ ۚ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾
وَهُوَ الَّذِى ذَرَاَكُمْ فِى الْاَرْضِ وَاِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٩﴾ وَهُوَ الَّذِى يُحْىٖ وَيُمِيتُ
وَلَهُ اخْتِلَافُ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ ۗ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٨٠﴾ بَلْ قَالُوا مِثْلَ مَا قَالَ الْاَوَّلُونَ
﴿٨١﴾ قَالُٓوا ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿٨٢﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا
نَحْنُ وَاٰبَآؤُنَا هٰذَا مِنْ قَبْلُ اِنْ هٰذَٓا اِلَّآ اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ ﴿٨٣﴾ قُلْ لِمَنِ الْاَرْضُ
وَمَنْ فِيهَآ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨٤﴾ سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ ۚ قُلْ اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٨٥﴾ قُلْ
مَنْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿٨٦﴾ سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ ۚ قُلْ اَفَلَا
تَتَّقُونَ ﴿٨٧﴾ قُلْ مَنْ بِيَدِهٖ مَلَكُوتُ كُلِّ شَىْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ اِنْ
كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨٨﴾ سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ ۚ قُلْ فَاَنّٰى تُسْحَرُونَ ﴿٨٩﴾ بَلْ اَتَيْنَاهُمْ بِالْحَقِّ
وَاِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٩٠﴾ مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ اِلٰهٍ ۚ اِذًا لَذَهَبَ
كُلُّ اِلٰهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ ۚ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُونَ ۙ ﴿٩١﴾
عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٩٢﴾ قُلْ رَبِّ اِمَّا تُرِيَنِّى مَا
يُوعَدُونَ ﴿٩٣﴾ رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِى فِى الْقَوْمِ الظّٰلِمِينَ ﴿٩٤﴾ وَاِنَّا عَلٰٓى اَنْ نُرِيَكَ
مَا نَعِدُهُمْ لَقَادِرُونَ ﴿٩٥﴾ اِدْفَعْ بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ السَّيِّئَةَ ۚ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا
يَصِفُونَ ﴿٩٦﴾ وَقُلْ رَبِّ اَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ ﴿٩٧﴾ وَاَعُوذُ بِكَ رَبِّ
اَنْ يَحْضُرُونِ ﴿٩٨﴾

78. O, sizin için kulakları, gözleri ve gönülleri yaratandır. Ne de az şükrediyorsunuz!

79. Ve O, sizi yeryüzünde yaratıp türetendir. Sırf O'nun huzurunda toplanacaksınız.

80. Ve O, yaşatan ve öldürendir; gecenin ve gündüzün değişmesi O'nun eseridir. Hâlâ aklınızı kullanmaz mısınız!

81. Buna rağmen onlar, öncekilerin dedikleri gibi dediler.

82. Dediler ki: Sahi biz, ölüp de bir toprak ve kemik yığını haline gelmişken, mutlaka yeniden diriltileceğiz öyle mi?

83. Hakikaten, gerek bize gerekse daha önce atalarımıza böyle bir vaatte bulunuldu; (fakat) bu geçmiştekilerin masallarından başka bir şey değildir!

84. (Resûlüm!) de ki: Eğer biliyorsanız (söyleyin bakalım), bu dünya ve onda bulunanlar kime aittir?

85. "Allah'a aittir" diyecekler. "Öyleyse siz hiç düşünüp taşınmaz mısınız!" de.

86. "Yedi kat göklerin Rabbi, azametli Arş'ın Rabbi kimdir?" diye sor.

87. "(Bunlar da) Allah'ındır" diyecekler. "Şu halde siz Allah'tan korkmaz mısınız!" de.

88. "Eğer biliyorsanız (söyleyin), her şeyin melekûtu (mülkiyeti ve yönetimi) kendisinin elinde olan, kendisi her şeyi koruyup kollayan, fakat kendisi korunmayan (buna muhtaç olmayan) kimdir?" diye sor.

89. "(Bunların hepsi) Allah'ındır" diyecekler. "Öyleyse nasıl olup da büyüye kapılıyorsunuz?" de.

90. Doğrusu Biz onlara gerçeği getirdik; onlar ise hakikaten yalancılardır.

91. Allah evlât edinmemiştir; O'nunla beraber hiçbir ilah da yoktur. Aksi takdirde her ilah kendi yarattığını sevk ve idare eder ve mutlaka onlardan biri diğerine galebe çalardı. Allah, onların (müşriklerin) yakıştırdıkları şeylerden münezzehtir.

92. Allah, gaybı da görüneni de bilendir. O, müşriklerin ortak koştukları şeylerden çok yüce ve münezzehtir.

93-94. (Resûlüm!) De ki: "Rabbim! Eğer onlara yöneltilen tehdidi (dünyevî sıkıntıyı ve uhrevî azabı) mutlaka bana göstereceksen; bu durumda beni zalimler topluluğunun içinde bulundurma Rabbim!"

95. Biz, onlara yönelttiğimiz tehdidi sana göstermeye elbette ki kadiriz.

96. Sen, kötülüğü en güzel bir tutumla sav. Biz onların yakıştırmakta oldukları şeyi çok iyi bilmekteyiz.

97. Ve de ki: Rabbim! Şeytanların kışkırtmalarından Sana sığınırım!

98. Onların yanımda bulunmalarından da Sana sığınırım ey Rabbim!

MÜŞRİKLERLE TARTIŞMA

Bu meclis, Son Peygamber'in (s.a.s.) davetini ve müşriklerin buna yönelik tavırlarını ele alan önceki mevzunun tamamlayıcısı gibidir. Kur'ân, bu mecliste Mekkeli müşriklerle tartışmaya başlamakta, doğru yola dönmelerini, kendilerini tanımalarını ve gelecek hayatlarını tefekkür etmelerini sağlamak için onların dikkatini Allah'ın bu evrende serpiştirilmiş olan ayetlerine çevirmektedir. Şöyle ki:

Birincisi: Kur'ân onları tefekküre davet etmektedir: *"O, sizin için kulakları, gözleri ve gönülleri yaratandır. Ne de az şükrediyorsunuz! Ve O, sizi yeryüzünde yaratıp türetendir. Sırf O'nun huzurunda toplanacaksınız. Ve O, yaşatan ve öldürendir; gecenin ve gündüzün değişmesi O'nun eseridir. Hâlâ aklınızı kullanmaz mısınız!"*

Allah, onlara ihsan ettiği duyma, görme ve akletme gibi bilgi vasıtalarını hatırlatmaktadır. Bu vasıtalar, vahyin indirdiği hakikati idrak etmek için yeterlidir. Zira vahyi indiren bizzat bu vasıtaları da yaratandır. Onlara yaratılışın başlangıcını, Allah'ın onları yokluktan nasıl inşa ettiğini, sonra çoğalttığını ve yeryüzüne dağılmalarını sağladığını, ölüm ve hayatın her gün yenilendiğini, bir grup ölürken başka bir grubun doğduğunu hatırlatmaktadır. Azıcık da olsa alışageldikleri âdetlerinden kurtulmaları için onları bütün bunların arka planını tefekkür etmeye davet etmekte, böylelikle bu büyük hakikati onlara hatırlatmaktadır.

İkincisi: Kur'ân, bu hakikatleri ve tanık oldukları hayatın hareketliliğini düşünmeksizin dillerine doladıkları ve tekrarlayıp durdukları şüpheleri zikretmektedir: *"Buna rağmen onlar, öncekilerin dedikleri gibi dediler. Dediler ki: Sahi biz, ölüp de bir toprak ve kemik yığını haline gelmişken, mutlaka yeniden diriltileceğiz öyle mi? Hakikaten, gerek bize gerekse daha önce atalarımıza böyle bir vaatte bulunuldu; (fakat) bu geçmiştekilerin masallarından başka bir şey değildir!"* Sanki onları yeryüzünde ilk defa yaratanın ve nesilden nesile yetiştirenin onları tekrar diriltmekten -hâşâ- aciz olduğunu iddia etmişlerdir.

Üçüncüsü: Kur'ân, aklın teslim olmaktan başka çaresinin olmadığı sorularla onları düşünmeye hazırlamaktadır: *"(Resûlüm!) de ki: 'Eğer biliyorsanız (söyleyin bakalım), bu dünya ve onda bulunanlar kime*

aittir?' 'Allah'a aittir' diyecekler. 'Öyleyse siz hiç düşünüp taşınmaz mısınız!' de. 'Yedi kat göklerin Rabbi, azametli Arş'ın Rabbi kimdir?' diye sor. '(Bunlar da) Allah'ındır' diyecekler. 'Şu halde siz Allah'tan korkmaz mısınız!' de. 'Eğer biliyorsanız (söyleyin), her şeyin melekûtu (mülkiyeti ve yönetimi) kendisinin elinde olan, kendisi her şeyi koruyup kollayan, fakat kendisi korunmayan (buna muhtaç olmayan) kimdir?' diye sor. '(Bunların hepsi) Allah'ındır' diyecekler. 'Öyleyse nasıl olup da büyüye kapılıyorsunuz?' de."

Buna göre müşrikler her ne kadar taşlara ve ağaçlara ibadet etseler de aslında bütün benlikleriyle onlara boyun eğememekte, insan eseri bu cansızların, göklerin ve yerin sahibi olduklarını ve bu kâinatı bu hassas bir nizamla yürüttüklerini iddia edememektedirler.

Kur'ân, herkesin kabul ettiği bu gerçeklerden hareketle onları kazanmak istemektedir. Lakin onlar, ellerindeki güç ve servete güvenip inat ederek yüz çevirmektedirler. Bundan dolayı Kur'ân, onları yalancılıkla nitelemektedir: *"Doğrusu Biz onlara gerçeği getirdik; onlar ise hakikaten yalancılardır."* Evet, onlar yalan söylemektedir. Çünkü ciddi bir görüş veya şüpheye dayalı olarak tartışmıyor ve aslında doğru olanı araştırmıyorlar. Aksine onlar gel-git yaşıyor, oyalanıyor ve hileli yollara başvuruyorlar. Onlar bu tavırlarıyla ancak kendilerini yalanlıyor, nefislerini dalâlete ve yok oluşa sürüklüyorlar.

Dördüncüsü: Kur'ân, onların kabul ettiği bu gerçeklere dahi uymayan şirkin diğer bir çeşidini de şöyle aktarmaktadır: *"Allah evlât edinmemiştir; O'nunla beraber hiçbir ilah da yoktur. Aksi takdirde her ilah kendi yarattığını sevk ve idare eder ve mutlaka onlardan biri diğerine galebe çalardı. Allah, onların (müşriklerin) yakıştırdıkları şeylerden münezzehtir. Allah, gaybı da görüneni de bilendir. O, müşriklerin ortak koştukları şeylerden çok yüce ve münezzehtir."* Bu ayet, en başta onların söylemlerine cevap vermekte ve sanki onlara şöyle demektedir: Şayet Allah yerin ve yerde bulunanların Rabbi ise ve yedi gökle büyük arşın Rabbi ise, bu evrenin tamamını da yönetiyorsa, ortak edindiğiniz ilahlarınız -ister Allah'a evlat nispet etme şeklinde olsun ister ibadet edilen bir put olsun- ne işe yaramaktadır? Allah onların söylemlerinden yüce ve münezzehtir.

Beşincisi: Allah, Resûl-i Ekrem'e ve vefatından sonra gelen davetçilere nezaketle hareket etmeyi, onların yaptıkları kötülükleri en güzel ve mükemmel ahlakla defedip savmayı tavsiye etmektedir. Ayrıca davetçileri, saf inanca dayanan ve her türlü şüphe ve kapalılıktan uzak net bir duruş sergilemeye davet etmektedir: *"(Resûlüm!) De ki: 'Rabbim! Eğer onlara yöneltilen tehdidi (dünyevî sıkıntıyı ve uhrevî azabı) mutlaka bana göstereceksen; bu durumda beni zalimler topluluğunun içinde bulundurma Rabbim!' Biz, onlara yönelttiğimiz tehdidi sana göstermeye elbette ki kadiriz. Sen, kötülüğü en güzel bir tutumla sav. Biz onların yakıştırmakta oldukları şeyi çok iyi bilmekteyiz. Ve de ki: Rabbim! Şeytanların kışkırtmalarından Sana sığınırım! Onların yanımda bulunmalarından da Sana sığınırım Rabbim!"*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"O, sizin için kulakları, gözleri ve gönülleri yaratandır. Ne de az şükrediyorsunuz!" ayeti, makul düşünmenin ve sağlam bilgiyi elde etme yollarından olan duyma ve görme melekelerini kullanmanın, şükrü gerektiren hususlardan olduğuna işaret etmektedir. Bunları bâtıl yolda ve günah işlemede kullananlar ise şükredemezler.

Cüneyd-i Bağdâdî'den, şükrün tanımına dair şu söz nakledilmiştir: "Şükür, Allah'ın nimetlerini, O'na isyan içeren hususlarda kullanmamaktır." Ayetteki işaret bunu desteklemektedir.

"Sizi yeryüzünde yaratıp türetendir." Sizi yaratmış ve yeryüzünde yaymıştır.

"Öncekilerin dedikleri gibi..." Delil ve belge olmaksızın aktardıkları yalanlar.

"'Allah'a aittir' diyecekler." Bunun birinci soruya cevap olması açıktır. Çünkü Allah onlara şöyle sormuştur: *"Bu dünya ve onda bulunanlar kime aittir?"* İkinci ve üçüncüye gelince, soru şöyledir: *"'Yedi kat göklerin Rabbi, azametli Arş'ın Rabbi kimdir?' diye sor." "Eğer biliyorsanız (söyleyin), her şeyin melekûtu (mülkiyeti ve yönetimi) elinde olan kimdir?' diye sor."* Ayetlerin akışına göre cevap, "Allah" şeklinde olmalıydı ancak burada cevap "lillâh" şeklinde gelmiştir. Buradaki "lâm" harfi,

âdeta bir başka manayı vurgulamaktadır. Sanki şöyle denmektedir: "Tüm bu vasıflar, Allah için sabittir." Allahu a'lem.

"Aksi takdirde her ilah kendi yarattığını sevk ve idare eder." Kendisine ait olanı. Bunun manası, her bir varlığın, kendisini yaratan ilahın razı olacağı bir sistemi olmalıdır. Şayet burada çok sayıda ilah söz konusuysa, bu evreni yöneten farklı ve birbirine zıt sistemlerin var olduğunu rahatlıkla ifade edebiliriz.

"Rabbim! Eğer onlara yöneltilen tehdidi (dünyevî sıkıntıyı ve uhrevî azabı) mutlaka bana göstereceksen..." Şayet tehdidini, azap verme ve yok etme şeklinde onlara uygularsan, ben de o esnada orada onları görürsem.

"Bu durumda beni zalimler topluluğunun içinde bulundurma Rabbim!" Yani beni uzaklaştır ve onlardan ayır.

"Sen, kötülüğü en güzel bir tutumla sav." Onların kötülüklerini iyiliklerinle sav, kötülüğe kötülükle karşılık verme.

"Şeytanların kışkırtmalarından..." Onların gizli hareketlerinden ve vesveselerinden.

"Onların yanımda bulunmalarından da Sana sığınırım Rabbim!" Yani hayatımda veya ölümüm anında yanımda olmalarından. Burada her güç ve kuvvetten Allah'ın güç ve kuvvetine sığınma söz konusudur.

حَتّٰٓى اِذَا جَٓاءَ اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِۙ ﴿٩٩﴾ لَعَلِّىٓ اَعْمَلُ صَالِحًا
فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّاۜ اِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَآئِلُهَاۜ وَمِنْ وَرَآئِهِمْ بَرْزَخٌ اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُونَ
﴿١٠٠﴾ فَاِذَا نُفِخَ فِى الصُّورِ فَلَآ اَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَآءَلُونَ ﴿١٠١﴾ فَمَنْ
ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٢﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَاُولٰٓئِكَ
الَّذِينَ خَسِرُٓوا اَنْفُسَهُمْ فِى جَهَنَّمَ خَالِدُونَۚ ﴿١٠٣﴾ تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ
فِيهَا كَالِحُونَ ﴿١٠٤﴾ اَلَمْ تَكُنْ اٰيَاتِى تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٠٥﴾
قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَآلِّينَ ﴿١٠٦﴾ رَبَّنَآ اَخْرِجْنَا
مِنْهَا فَاِنْ عُدْنَا فَاِنَّا ظَالِمُونَ ﴿١٠٧﴾ قَالَ اخْسَـُٔوا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ ﴿١٠٨﴾ اِنَّهُ
كَانَ فَرِيقٌ مِنْ عِبَادِى يَقُولُونَ رَبَّنَآ اٰمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ
الرّٰحِمِينَۚ ﴿١٠٩﴾ فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا حَتّٰٓى اَنْسَوْكُمْ ذِكْرِى وَكُنْتُمْ مِنْهُمْ
تَضْحَكُونَ ﴿١١٠﴾ اِنِّى جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُٓوا اَنَّهُمْ هُمُ الْفَآئِزُونَ ﴿١١١﴾ قَالَ
كَمْ لَبِثْتُمْ فِى الْاَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ ﴿١١٢﴾ قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَسْـَٔلِ
الْعَآدِّينَ ﴿١١٣﴾ قَالَ اِنْ لَبِثْتُمْ اِلَّا قَلِيلًا لَوْ اَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١٤﴾ اَفَحَسِبْتُمْ
اَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَاَنَّكُمْ اِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿١١٥﴾ فَتَعَالَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّۚ
لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ ﴿١١٦﴾ وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَۙ لَا بُرْهَانَ
لَهُ بِهٖۙ فَاِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهٖۜ اِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ ﴿١١٧﴾ وَقُلْ رَبِّ اغْفِرْ
وَارْحَمْ وَاَنْتَ خَيْرُ الرّٰحِمِينَ ﴿١١٨﴾

99. *Nihayet onlardan (müşriklerden) birine ölüm gelip çattığında, "Rabbim! der, beni geri gönder;"*

100. *"Ta ki boşa geçirdiğim dünyada iyi iş (ve hareketler) yapayım." Hayır! Bu onun ağzından çıkan (boş) bir laftan ibarettir. Onların gerisinde ise, yeniden dirilecekleri güne kadar (süren) bir berzah vardır.*

101. Sûra üflendiği zaman artık aralarında akrabalık bağları kalmamıştır; birbirlerini de arayıp sormazlar.

102. Artık kimlerin (sevap) tartıları ağır basarsa, işte asıl bunlar kurtuluşa erenlerdir.

103. Kimlerin de tartıları hafif gelirse, artık bunlar da kendilerine yazık etmişlerdir; (çünkü onlar) ebedî cehennemdedirler.

104. Ateş yüzlerini yakar; orada suratları çirkin ve gülünç bir halde bulunurlar.

105. Size ayetlerim okunurdu da siz onları yalanlardınız değil mi?

106. Derler ki: Rabbimiz! Azgınlığımız bizi altetti; biz, bir sapıklar topluluğu idik.

107. Rabbimiz! Bizi buradan çıkar. Eğer bir daha (ettiklerimize) dönersek, artık belli ki biz zalim insanlarız.

108. Buyurur ki: Alçaldıkça alçalın orada! Bana karşı konuşmayın artık!

109. Zira kullarımdan bir zümre, "Rabbimiz! Biz iman ettik; öyleyse bizi affet; bize acı! Sen, merhametlilerin en iyisisin" demişlerdi.

110. İşte siz onları alaya aldınız; sonunda onlar (ile alay etmeniz) size Beni yâdetmeyi unutturdu, siz onlara gülüyordunuz.

111. Bugün Ben onlara, sabrettiklerinin karşılığını verdim; onlar hakikaten muratlarına erenlerdir.

112. (Allah, inkârcılara) "Yeryüzünde kaç yıl kaldınız?" diye sorar.

113. "Bir gün veya günün bir kısmı kadar kaldık. İşte sayanlara sor" derler.

114. Buyurur: Sadece az bir süre kaldınız; keşke siz (bunu) bilmiş olsaydınız!

115. Sizi sadece boş yere yarattığımızı ve sizin hakikaten huzurumuza geri getirilmeyeceğinizi mi sandınız?

116. Mutlak hâkim ve hak olan Allah, çok yücedir. O'ndan başka ilah yoktur, O, yüce Arş'ın sahibidir.

117. Her kim Allah ile birlikte diğer bir ilaha taparsa, -ki bu hususla ilgili hiçbir delili yoktur- o kimsenin hesabı ancak Rabbinin nezdindedir. Şurası muhakkak ki kâfirler iflah olmaz.

118. (Resûlüm!) De ki: Bağışla ve merhamet et Rabbim! Sen merhametlilerin en iyisisin.

YALANLAYANLARIN AKIBETİ

Müminlerin sıfatlarını, durumlarını ve Allah'ın onlar için hazırladığı nimetleri ele alarak başlayan bu mübarek sûrenin sonunda, yalanlayanlardan ve onları bekleyen acı sondan bahsedilmektedir:

Birincisi: Kur'ân, onların ölüm anındaki hallerini sunmaktadır. O ân ki acılarla, ümitlerle ve türlü türlü hesap-kitap ve planlarla dolu olan hayatın ışığı sona erer. Artık kesin olarak gideceğini anlayan kişi, her şeyden soyutlanmaya başlar. İşte orada pişmanlığın iç yangını yalanlayanları yiyip bitirmektedir: *"Nihayet onlardan (müşriklerden) birine ölüm gelip çattığında, 'Rabbim! der, beni geri gönder; ta ki boşa geçirdiğim dünyada iyi iş (ve hareketler) yapayım.' Hayır! Bu onun ağzından çıkan (boş) bir laftan ibarettir. Onların gerisinde ise, yeniden dirilecekleri güne kadar (süren) bir berzah vardır."*

İkincisi: Kur'ân, diriliş ve hesabın görüleceği kıyamet gününde dikkate alınacak tek ölçütün ancak amel olacağını vurgulamaktadır. Buna göre amelsiz her nesep bâtıl, amelsiz her ilişki ve bağlantı da serap olacaktır: *"Sûra üflendiği zaman artık aralarında akrabalık bağları kalmamıştır; birbirlerini de arayıp sormazlar. Artık kimlerin (sevap) tartıları ağır basarsa, işte asıl bunlar kurtuluşa erenlerdir. Kimlerin de tartıları hafif gelirse, artık bunlar da kendilerine yazık etmişlerdir; (çünkü onlar) ebedî cehennemdedirler."*

Üçüncüsü: Bu hak ölçüte göre, tevhidi yalanlayanların önünde elîm bir azaptan başka seçenek yoktur: *"Ateş yüzlerini yakar; orada suratları çirkin ve gülünç bir halde bulunurlar."* Artık önlerinde, günahlarını itiraf etmekten ve kabullenmekten başka bir yol kalmamıştır: *"Size ayetlerim okunurdu da siz onları yalanlardınız değil mi? Derler ki: Rabbimiz! Azgınlığımız bizi altetti; biz, bir sapıklar topluluğu idik."*

Dördüncüsü: O hesap gününde, bazı vesileleri kullanarak azaptan kurtulmaya çalışma dışında çıkar bir yol olmadığını anlarlar. Bu nedenle Allah'ın onlara bir fırsat vermesi, cehennemden çıkararak dünyaya

tekrar göndermesi için yalvarır, bir daha asla küfür ve yalanlama içine girmemek üzere söz verirler. Lakin Allah onların bu talebini reddedecektir. Zira onlar dünya hayatında onlara günler ve yıllar boyu süre vermiş, düşünmek isteyenin düşüneceği, pişmanlık duyanın pişmanlık duyacağı kadar yaşamışlardır; bir de onlara uyarıcı üstüne uyarıcı, mucize üstüne mucize gönderilmiştir: *"Rabbimiz! Bizi buradan çıkar. Eğer bir daha (ettiklerimize) dönersek, artık belli ki biz zalim insanlarız. Buyurur ki: Alçaldıkça alçalın orada! Bana karşı konuşmayın artık! Zira kullarımdan bir zümre, 'Rabbimiz! Biz iman ettik; öyleyse bizi affet; bize acı! Sen merhametlilerin en iyisisin' demişlerdi. İşte siz onları alaya aldınız; sonunda onlar (ile alay etmeniz) size Beni yâdetmeyi unutturdu, siz onlara gülüyordunuz. Bugün Ben onlara, sabrettiklerinin karşılığını verdim; onlar, hakikaten muratlarına erenlerdir."*

Evet, o müminler sizinle beraber yaşadılar dünyada. Onlar da sizin aleyhinize tanıklık edecektir. Siz onları yalanladınız ve onlarla savaştınız. Burada şuna işaret etmek uygun olacaktır: Bütün insanların en önemli imtihanı, gayba imandır. Ahireti yalanlayanlar, o ortamı görüp de şahit olduklarında artık gayba imanın imtihan olma durumu ortadan kalkmıştır.

Beşincisi: Kur'ân son olarak tüm hayatın esasını teşkil eden büyük hakikati hatırlatmaktadır: *"Sizi sadece boş yere yarattığımızı ve sizin hakikaten huzurumuza geri getirilmeyeceğinizi mi sandınız? Mutlak hâkim ve hak olan Allah çok yücedir. O'ndan başka ilah yoktur, O, yüce Arş'ın sahibidir."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Boşa geçirdiğimden..." Yani zayi ettiğim ömrümden.

"Hayır! Boş bir kelimeden/laftan ibarettir." ayetinde geçen *"kelime,"* ifadesi tekil olsa da umumi olarak "söz-laf" anlamında kullanılmıştır. Bu kullanım, Arap dilinde yaygın bir üslûptur.

"Onun ağzından çıkan (boş bir laf)." Onun dile getirdiği talep, hakikati olmayan ve vakıada karşılığı bulunmayan boş bir sözdür. Çünkü artık karar, bir ve tek olan Allah'ın elindedir, geri dönüş yoktur.

"Artık kimlerin (sevap) tartıları ağır basarsa..." Sâlih amellerle ağır basarsa.

"(Diğerleri ise) onlar kendilerine yazık etmişlerdir." Bunlar insanlıklarına ve yüce Allah'ın derin düşünme ve kavrama için bahşettiği akla ve tefekkür etme vasıtalarına yazık ettiler. Onlar gafleti tercih ettiler, kendilerini bekleyen hesap gününü dikkate almadılar. Bu yüzden hem kendilerine hem de başka her şeye yazık ettiler. Ayetteki "(كَالِحُونَ) (kâlihûn)," hem madden hem de manen berbat bir halde olacaklar anlamına gelir. Madden cehennemin tesiri ve dumanı; manen ise rezillik, hasret ve pişmanlık ile berbat bir halde olacaklardır.

"Azgınlığımız bizi altetti." Bizzat kendi elleriyle yaptıkları azgınlıklarını kastetmektedirler. Zira Rabbin, kullarına asla zulmetmez.

"İşte siz onları alaya aldınız." ayetindeki "(سِخْرِيًّا) (sihriyyen)" kelimesi, alay ve istihza manasına gelir.

"Sonunda onlar size Beni yâdetmeyi unutturdu." Çünkü müminlere karşı inat, savaşma ve alay ile meşguldünüz. Onların dinlerinin ve davet ettikleri şeylerin hakikatini düşünmek için kendinize vakit ayırmadınız. Burada dalâlet sebeplerinden biri olan "fikirleri tartışmak yerine kişileri tartışmak" yaklaşımına işaret edilmiştir. Bu durumda kıskançlık, çekememezlik vb. nefsanî duygular işin içine girmekte, bireysel ve sosyal farklılıklar öne çıkmaktadır. Bu da kalın bir perde oluşturmakta, tartışılması gereken esas meseleyi düşünmekten alıkoymaktadır.

"'Bir gün veya günün bir kısmı kadar kaldık' derler." Yani dünyada. Orada yaşadıkları o uzun ömrü unutmuş, sanki dünyadan hiç faydalanmamış, kimseyle diyalog kurmamış ve hiçbir şey yapmamış gibidirler: *"Buyurur: Sadece az bir süre kaldınız."* Ahiret hayatına ve onun haddi hesabı olmayan sonsuzluğuna kıyasla dünyada çok az kaldınız.

"Her kim Allah ile birlikte diğer bir ilaha taparsa, -ki bu hususla ilgili hiçbir delili yoktur..." Yani onun tepkiye ve tahmine değil de tahkike dayalı bir delili yoktur. Çünkü başka bir ilahın varlığı düşüncesi bir vehim olup buna dair bir delilin veya delil şüphesinin olması mümkün değildir.

"(Resûlüm!) De ki: Bağışla ve merhamet et Rabbim! Sen merhametlilerin en iyisisin." Bu, muhabbet ve güzellik içeren bir duadır. Allah'ım! Bizleri de bağışla, bizlere merhamet et. Sen merhamet edenlerin en hayırlısısın.

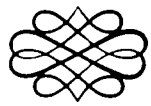

سُورَةُ النُّورِ

24- NÛR SÛRESİ

153. MECLİS: TOPLUMU REZALETLERDEN KORUMAK
154. MECLİS: NÛR TOPLUMU
155. MECLİS: RAHMET, AHLAK VE DİSİPLİN TOPLUMU

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

سُورَةٌ اَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا وَاَنْزَلْنَا فِيهَا اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١﴾ اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانِى فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِى دِينِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾ اَلزَّانِى لَا يَنْكِحُ اِلَّا زَانِيَةً اَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا اِلَّا زَانٍ اَوْ مُشْرِكٌ وَحُرِّمَ ذٰلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣﴾ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِاَرْبَعَةِ شُهَدَآءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً اَبَدًا وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤﴾ اِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَاَصْلَحُوا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ اَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَآءُ اِلَّا اَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ اَحَدِهِمْ اَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللّٰهِ اِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٦﴾ وَالْخَامِسَةُ اَنَّ لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَيْهِ اِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٧﴾ وَيَدْرَؤُا عَنْهَا الْعَذَابَ اَنْ تَشْهَدَ اَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللّٰهِ اِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٨﴾ وَالْخَامِسَةَ اَنَّ غَضَبَ اللّٰهِ عَلَيْهَا اِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٩﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَاَنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾ اِنَّ الَّذِينَ جَآءُو بِالْاِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَكُمْ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْاِثْمِ وَالَّذِى تَوَلّٰى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١﴾ لَوْلَآ اِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِاَنْفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هٰذَآ اِفْكٌ مُبِينٌ ﴿١٢﴾ لَوْلَا جَآءُو عَلَيْهِ بِاَرْبَعَةِ شُهَدَآءَ فَاِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَآءِ فَاُولٰٓئِكَ عِنْدَ اللّٰهِ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٣﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِى مَآ اَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٤﴾ اِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِاَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِاَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّنًا وَهُوَ عِنْدَ اللّٰهِ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾ وَلَوْلَآ اِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ مَا يَكُونُ لَنَآ اَنْ

نَتَكَلَّمَ بِهٰذَا سُبْحَانَكَ هٰذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ ﴿١٦﴾ يَعِظُكُمُ اللّٰهُ اَنْ تَعُودُوا لِمِثْلِهٖٓ
اَبَدًا اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٧﴾ وَيُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٨﴾
اِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ اَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِى الَّذِينَ اٰمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ فِى
الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٩﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ
وَرَحْمَتُهُ وَاَنَّ اللّٰهَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿٢٠﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ
الشَّيْطَانِ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ فَاِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَوْلَا
فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكٰى مِنْكُمْ مِنْ اَحَدٍ اَبَدًا وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يُزَكِّى مَنْ
يَشَاءُ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢١﴾ وَلَا يَأْتَلِ اُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ اَنْ يُؤْتُوا
اُولِى الْقُرْبٰى وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا اَلَا
تُحِبُّونَ اَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٢﴾ اِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ
الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لُعِنُوا فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ يَوْمَ
تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ اَلْسِنَتُهُمْ وَاَيْدِيهِمْ وَاَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ يَوْمَئِذٍ
يُوَفِّيهِمُ اللّٰهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ اَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ ﴿٢٥﴾ اَلْخَبِيثَاتُ
لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ
اُولٰٓئِكَ مُبَرَّؤُنَ مِمَّا يَقُولُونَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٢٦﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا
لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتّٰى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلٰٓى اَهْلِهَا ذٰلِكُمْ
خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾ فَاِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا اَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا
حَتّٰى يُؤْذَنَ لَكُمْ وَاِنْ قِيلَ لَكُمُ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ اَزْكٰى لَكُمْ وَاللّٰهُ بِمَا
تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨﴾ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا
مَتَاعٌ لَكُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٢٩﴾ قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ
اَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذٰلِكَ اَزْكٰى لَهُمْ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾
وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ اَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ
اِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلٰى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ اِلَّا

لِبُعُولَتِهِنَّ اَوْ اٰبَآئِهِنَّ اَوْ اٰبَآءِ بُعُولَتِهِنَّ اَوْ اَبْنَآئِهِنَّ اَوْ اَبْنَآءِ بُعُولَتِهِنَّ اَوْ اِخْوَانِهِنَّ
اَوْ بَنِٓى اِخْوَانِهِنَّ اَوْ بَنِٓى اَخَوَاتِهِنَّ اَوْ نِسَآئِهِنَّ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّ اَوِ
التَّابِعِينَ غَيْرِ اُولِى الْاِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ اَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلٰى
عَوْرَاتِ النِّسَآءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِاَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُٓوا
اِلَى اللّٰهِ جَمِيعًا اَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣١﴾ وَاَنْكِحُوا الْاَيَامٰى مِنْكُمْ
وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَاِمَآئِكُمْ اِنْ يَكُونُوا فُقَرَآءَ يُغْنِهِمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ
وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٢﴾ وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتّٰى يُغْنِيَهُمُ اللّٰهُ
مِنْ فَضْلِهٖ وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ اِنْ عَلِمْتُمْ
فِيهِمْ خَيْرًا وَاٰتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللّٰهِ الَّذِٓى اٰتٰيكُمْ وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَآءِ
اِنْ اَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهْهُنَّ فَاِنَّ اللّٰهَ مِنْ بَعْدِ
اِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٣﴾

1. (Bu) Bizim inzâl ettiğimiz ve (hükümlerini üzerinize) farz kıldığımız bir sûredir. Belki düşünüp öğüt alırsınız diye onda açık seçik ayetler indirdik.

2. Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüz sopa vurun; Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dininde (hükümlerini uygularken) onlara acıyacağınız tutmasın. Müminlerden bir grup da onlara uygulanan cezaya şahit olsun.

3. Zina eden erkek, zina eden veya müşrik olan bir kadından başkası ile evlenmez; zina eden kadınla da ancak zina eden veya müşrik olan erkek evlenir. Bu, müminlere haram kılınmıştır.

4. Namuslu kadınlara zina isnadında bulunup, sonra (bunu ispat için) dört şahit getiremeyenlere seksener sopa vurun ve artık onların şahitliğini hiçbir zaman kabul etmeyin. Onlar tamamen günahkârdırlar.

5. Ancak bundan sonra tevbe edip ıslah olanlar müstesnadır. Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir.

6-7. Eşlerine zina isnadında bulunup da kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların her birinin şahitliği, kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ederek şahitlik etmesi, beşinci defa da, eğer yalan söyleyenlerden ise Allah'ın lânetinin kendi üzerine olmasını dilemesidir.

8-9. Kadının, kocasının yalan söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ve şahitlik etmesi, beşinci defa da, eğer (kocası) doğru söyleyenlerden ise Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesi, kendisinden cezayı kaldırır.

10. Ya Allah'ın size bol lütfu ve merhameti bulunmasaydı ve Allah, tevbeleri kabul eden hüküm ve hikmet sahibi olmasaydı (haliniz nice olurdu)?!

11. (Peygamber'in eşine) bu ağır iftirayı uyduranlar şüphesiz sizin içinizden bir gruptur. Bunu kendiniz için bir kötülük sanmayın, aksine o, sizin için bir iyiliktir. Onlardan her bir kişiye, günah olarak ne işlemişse (onun karşılığı ceza) vardır. Onlardan (elebaşılık yapıp) bu günahın büyüklüğünü yüklenen kimse için de çok büyük bir azap vardır.

12. Bu iftirayı işittiğinizde erkek ve kadın müminlerin, kendi vicdanları ile hüsnüzanda bulunup da "Bu, apaçık bir iftiradır" demeleri gerekmez miydi?

13. Onların (iftiracıların) da bu konuda dört şahit getirmeleri gerekmez miydi? Mademki şahitler getiremediler, öyleyse onlar Allah nezdinde yalancıların ta kendisidirler.

14. Eğer dünyada ve ahirette Allah'ın lütuf ve merhameti üstünüzde olmasaydı, içine daldığınız bu iftiradan dolayı size mutlaka büyük bir azap isabet ederdi.

15. Çünkü siz bu iftirayı, dilden dile birbirinize aktarıyor, hakkında bilgi sahibi olmadığınız şeyi ağızlarınızda geveleyip duruyorsunuz. Bunun önemsiz olduğunu sanıyorsunuz. Hâlbuki bu, Allah katında çok büyük(-bir suç)tur.

16. Onu duyduğunuzda, "Bunu konuşup yaymamız bize yakışmaz. Hâşâ! Bu, çok büyük bir iftiradır" demeli değil miydiniz?

17. Eğer inanmış insanlarsanız, Allah, bir daha buna benzer tutumu tekrarlamaktan sizi sakındırıp uyarır.

18. Ve Allah ayetleri size açıklıyor. Allah, (işin iç yüzünü) çok iyi bilir, hüküm ve hikmet sahibidir.

19. İnananlar arasında çirkin şeylerin yayılmasını arzulayan kimseler için dünyada da ahirette de çetin bir ceza vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz.

20. Ya sizin üstünüzde Allah'ın lütuf ve merhameti olmasaydı, Allah çok şefkatli ve merhametli olmasaydı (haliniz nice olurdu)?!

21. Ey iman edenler! Şeytanın adımlarını takip etmeyin. Kim şeytanın adımlarını takip ederse, muhakkak ki o, edepsizliği (yüz kızartıcı suçları) ve kötülüğü emreder. Eğer üstünüzde Allah'ın lütuf ve merhameti olmasaydı, içinizden hiçbir kimse asla temize çıkamazdı. Fakat Allah dilediğini arındırır. Allah işitir ve bilir.

22. İçinizden faziletli ve servet sahibi kimseler akrabaya, yoksullara, Allah yolunda göç edenlere (mallarından) vermeyeceklerine yemin etmesinler; bağışlasınlar; feragat göstersinler. Allah'ın sizi bağışlamasını arzulamaz mısınız? Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir.

23-24. Namuslu, kötülüklerden habersiz mümin kadınlara zina isnadında bulunanlar, dünya ve ahirette lânetlenmişlerdir. Yapmış olduklarına, dilleri, elleri ve ayaklarının, aleyhlerinde şahitlik edeceği gün onlar için çok büyük bir azap vardır.

25. O gün Allah onlara gerçek cezalarını tastamam verecek ve onlar Allah'ın apaçık gerçek olduğunu anlayacaklardır.

26. Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler de kötü kadınlara; temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara yaraşır. Bu sonuncular, (iftiracıların) söylediklerinden çok uzaktırlar. Kendileri için bağışlanma ve güzel bir rızık vardır.

27. Ey iman edenler! Kendi evinizden başka evlere, geldiğinizi fark ettirip (izin alıp) ev halkına selâm vermedikçe girmeyin. Bu sizin için daha iyidir; herhalde (bunu) düşünüp anlarsınız.

28. Orada hiçbir kimse bulamadınızsa, size izin verilinceye kadar oraya girmeyin. Eğer size, "Geri dönün!" denilirse, hemen dönün. Çünkü bu, sizin için daha nezih bir davranıştır. Allah, yaptığınızı bilir.

29. İçinde kendinize ait eşyanın bulunduğu oturulmayan evlere girmenizde herhangi bir sakınca yoktur. Allah, sizin açığa vurduklarınızı da gizlediklerinizi de bilir.

30. (Resûlüm!) Mümin erkeklere, gözlerini (harama) dikmemelerini, ırzlarını da korumalarını söyle. Çünkü bu, kendileri için daha temiz bir davranıştır. Şüphesiz Allah, onların yapmakta olduklarından haberdardır.

31. Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) korusunlar; namus ve iffetlerini esirgesinler. Görünen kısımları müstesna olmak üzere, zinetlerini teşhir etmesinler. Başörtülerini, yakalarının üzerine (kadar) örtsünler. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları (mümin kadınlar), ellerinin altında bulunanlar (köleleri), erkeklerden, ailenin kadınına şehvet duymayan hizmetçi vb. tâbi kimseler yahut henüz kadınların gizli kadınlık hususiyetlerinin farkında olmayan çocuklardan başkasına zinetlerini göstermesinler. Gizlemekte oldukları zinetleri anlaşılsın diye ayaklarını yere vurmasınlar (Dikkatleri üzerine çekecek tarzda yürümesinler). Ey müminler! Hep birden Allah'a tevbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz.

32. Aranızdaki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden elverişli olanları evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir. Allah, (lütfu) geniş olan ve (her şeyi) bilendir.

33. Evlenme imkânını bulamayanlar ise, Allah, lütfu ile kendilerini varlıklı kılıncaya kadar iffetlerini korusunlar. Ellerinizin altında bulunanlardan (köleler ve câriyelerden) mükâtebe yapmak isteyenlerle, eğer kendilerinde bir hayır (kabiliyet ve güvenilirlik) görüyorsanız, hemen mükâtebe yapın. Allah'ın size vermiş olduğu malından siz de onlara verin. Dünya hayatının geçici menfaatlerini elde edeceksiniz diye, namuslu kalmak isteyen câriyelerinizi fuhşa zorlamayın. Kim onları zor altında bırakırsa, bilinmelidir ki zorlanmalarından sonra Allah (onlar için) çok bağışlayıcı ve merhametlidir."

TOPLUMU REZALETLERDEN KORUMAK

Nûr Sûresi sapma, bozulma ve yozlaşmaya götüren her türlü etkenden toplumu korumak amacıyla en üst seviyede ve büyük bir hassasiyetle belli bazı ilkeler, esaslar ve şer'i kurallar üzerinde durmaktadır. Zira bu tür ahlakî sapma ve yozlaşmalar, toplumun aslî kimliğini, temel değerlerini, ahlakını ve ailevî bağlarını tehdit etmektedir.

Bu meclisteki ayetler de, inşa edici değerlerden, koruyucu ve caydırıcı bazı şer'i ilkelerden müteşekkil bir sistemi ortaya koymaktadır. Bu ayetleri şu şekilde özetlemek mümkündür:

Birincisi: Bu sûredeki talimatların kesin ve bağlayıcı olduğu vurgulanmaktadır: *"Bu, Bizim inzâl ettiğimiz ve (hükümlerini üzerinize) farz kıldığımız bir sûredir. Belki düşünüp öğüt alırsınız diye onda açık seçik ayetler indirdik."*

İkincisi: Zina suçunu işleyenler hakkında kesin hüküm açıklanmaktadır: *"Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüz sopa vurun; Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dininde (hükümlerini uygularken) onlara acıyacağınız tutmasın. Müminlerden bir grup da onlara uygulanan cezaya şahit olsun."*

Üçüncüsü: Yeterli delil olmaksızın masum insanlar hakkında bâtıl haber ve ithamları yayanlara dair kesin hüküm açıklanmaktadır: *"Namuslu kadınlara zina isnadında bulunup, sonra (bunu ispat için) dört şahit getiremeyenlere seksener sopa vurun ve artık onların şahitliğini hiçbir zaman kabul etmeyin. Onlar tamamen günahkârdırlar. Ancak bundan sonra tevbe edip ıslah olanlar müstesnadır. Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir." "Namuslu, kötülüklerden habersiz mümin kadınlara zina isnadında bulunanlar, dünya ve ahirette lânetlenmişlerdir. Yapmış olduklarına, dilleri, elleri ve ayaklarının, aleyhlerinde şahitlik edeceği gün onlar için çok büyük bir azap vardır. O gün Allah onlara gerçek cezalarını tastamam verecek ve onlar Allah'ın apaçık gerçek olduğunu anlayacaklardır."*

Dördüncüsü: Zina suçunun ispatı ve ona bağlı olarak yapılacak işlemler için belli sayıda delil istenmektedir: *"Onların (iftiracıların) da*

bu konuda dört şahit getirmeleri gerekmez miydi? Mademki şahitler getiremediler, öyleyse onlar Allah nezdinde yalancıların ta kendisidirler."

Beşincisi: Karısını zina etmekle ve fuhşa bulaşmakla suçlayan erkeğe yönelik hususî hüküm açıklanmaktadır: *"Eşlerine zina isnadında bulunup da kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların her birinin şahitliği, kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ederek şahitlik etmesi, beşinci defa da, eğer yalan söyleyenlerden ise Allah'ın lânetinin kendi üzerine olmasını dilemesidir. Kadının, kocasının yalan söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ve şahitlik etmesi, beşinci defa da, eğer (kocası) doğru söyleyenlerden ise Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesi kendisinden cezayı kaldırır."*

Altıncısı: Zinakârların ahlakına, âdetlerine ve yapıp ettikleri şeylere özenmeye ve onlara benzemeye karşı müminler uyarılmaktadır: *"Zina eden erkek, zina eden veya müşrik olan bir kadından başkası ile evlenmez; zina eden kadınla da ancak zina eden veya müşrik olan erkek evlenir. Bu, müminlere haram kılınmıştır."* Bu ayette zinanın şirkle birlikte ele alınması, sakındırmanın üst seviyesini oluşturmaktadır.

Akabinde temizlik ve iman toplumu ile rezillik ve küfür toplumu, vurgulu ifadelerle birbirinden ayrılmaktadır: *"Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler de kötü kadınlara; temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara yaraşır. Bu sonuncular, (iftiracıların) söylediklerinden çok uzaktırlar. Kendileri için bağışlanma ve güzel bir rızık vardır."*

Yedincisi: Mümin toplum, fuhşun yaygınlaşmasına karşı tedbir almamaktan ve bu hususta rehavete kapılmaktan şiddetli bir şekilde sakındırılmaktadır: *"İnananlar arasında çirkin şeylerin yayılmasını arzulayan kimseler için dünyada da ahirette de çetin bir ceza vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz."* Bu ayet, bâtıl iftiraları ve yalan suçlamaları da kapsamaktadır. Nitekim bu, siyaktan açıkça anlaşılmaktadır. Bu ayet, tehlikeyi basit göstermek ve şehvet kapılarını açmak isteyenlere de işaret etmektedir. Bu tür girişimlere, açık-saçıklığı, kadın-erkek karışıklığını ve hangi isim altında olursa olsun yapılan arsızlıkları örnek vermek mümkündür. Nitekim bugün medya kanallarının çoğunun durumu

budur. Bunlar, özgürlük değerinin arkasına sığınarak veya sanat vb. adlar altında haram olan bu eylemleri gelenek haline getirmeye, meşrulaştırmaya çalışmaktadırlar.

İnsan hürriyetinde aslolan şey, bunun insanlığa ait bir değer olduğu bilinciyle insanın onurunu, şerefini ve saygınlığını korumaktır. İnsanın onurunu yerle bir eden, ailede şek ve şüphe tohumlarını eken, yıkıcı ilişkileri teşvik eden hürriyet ise insanın yapısını bozmakta olup onu diğer canlılardan üstün kılan ve yücelten nitelikleri yerle bir eden hayvanî bir eğilimdir.

Sekizincisi: Ev ve aile âdâbına, eve giriş ve izin isteme ahlakına dair bazı kurallar da konmaktadır: *"Ey iman edenler! Kendi evinizden başka evlere, geldiğinizi fark ettirip (izin alıp) ev halkına selâm vermedikçe girmeyin. Bu sizin için daha iyidir; herhalde (bunu) düşünüp anlarsınız! Orada hiçbir kimse bulamadınızsa, size izin verilinceye kadar oraya girmeyin. Eğer size, 'Geri dönün!' denilirse, hemen dönün. Çünkü bu, sizin için daha nezih bir davranıştır. Allah, yaptığınızı bilir. İçinde kendinize ait eşyanın bulunduğu oturulmayan evlere girmenizde herhangi bir sakınca yoktur. Allah, sizin açığa vurduklarınızı da gizlediklerinizi de bilir."*

Dokuzuncusu: Tesettüre ve gözleri haramdan muhafaza etmeye dair hükümler açıklanmaktadır: *"(Resûlüm!) Mümin erkeklere, gözlerini (harama) dikmemelerini, ırzlarını da korumalarını söyle. Çünkü bu, kendileri için daha temiz bir davranıştır. Şüphesiz Allah, onların yapmakta olduklarından haberdardır. Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) korusunlar; namus ve iffetlerini esirgesinler. Görünen kısımları müstesna olmak üzere, zinetlerini teşhir etmesinler. Başörtülerini, yakalarının üzerine (kadar) örtsünler. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları (mümin kadınlar), ellerinin altında bulunanlar (köleleri), erkeklerden, ailenin kadınına şehvet duymayan hizmetçi vb. tâbi kimseler yahut henüz kadınların gizli kadınlık hususiyetlerinin farkında olmayan çocuklardan başkasına zinetlerini göstermesinler. Gizlemekte oldukları zinetleri anlaşılsın diye ayaklarını yere vurmasınlar (Dikkatleri üzerine*

çekecek tarzda yürümesinler). Ey müminler! Hep birden Allah'a tevbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz."

Onuncusu: Gücü yeten ve imkânı olan herkes evlenmeye ve başkalarını evlendirmeye teşvik edilmektedir: *"Aranızdaki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden elverişli olanları evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir. Allah, (lütfu) geniş olan ve (her şeyi) bilendir."*

Onbirincisi: Evlenmek isteyip de buna imkân bulamayanlar ise sabretmeye ve iffetli olmaya teşvik edilmektedir: *"Evlenme imkânını bulamayanlar ise, Allah, lütfu ile kendilerini varlıklı kılıncaya kadar iffetlerini korusunlar. Ellerinizin altında bulunanlardan (köleler ve câriyelerden) mükâtebe yapmak isteyenlerle, eğer kendilerinde bir hayır (kabiliyet ve güvenilirlik) görüyorsanız, hemen mükâtebe yapın. Allah'ın size vermiş olduğu malından siz de onlara verin. Dünya hayatının geçici menfaatlerini elde edeceksiniz diye, namuslu kalmak isteyen câriyelerinizi fuhşa zorlamayın. Kim onları zor altında bırakırsa, bilinmelidir ki zorlanmalarından sonra Allah (onlar için) çok bağışlayıcı ve merhametlidir."*

Bu hüküm, talimat ve tedbirlerle birlikte Kur'ân-ı Kerim, Allah Resûlü döneminde bilfiil işlenen suçlardan birine, somut bir olaya dikkat çekmektedir. Bu hadise, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) evine saldırı mahiyetinde olup Müslüman toplumun tamamını sarsan ifk hadisesidir. Kur'ân bu olayı, imanı zayıf olanları veya nefsanî arzularına yenik düşenleri peşine takıp sürükleyen bir sapmanın açık bir örneği olarak ele almıştır. Zira ithamın ve bundaki çirkinliğin tehlikesi bir yana, şüpheli çevreler, bizzat suçlamadan daha ağır bir gayeye ulaşmak için hastalıklı duyumlarıyla bu tür zayıf karakterli insanları harekete geçirmişlerdir.

Hadis kitaplarında ve rivayet tefsirlerinde bu büyük suçun, yani ifk hadisesinin ayrıntıları aktarılmaktadır. Biz, Allah'ın yardımıyla buradaki ayetleri tedebbür edip bazı dersler çıkarmakla yetiniyoruz:

1. Kur'ân, vurgulayıcı ve kesin ifadelerle bu tür söylem ve ithamların iftira ve salt yalan olduğuna hükmetmiştir: *"(Peygamber'in eşine) bu ağır iftirayı uyduranlar..." "Bu, apaçık bir iftiradır." "Mademki şahitler getiremediler, öyleyse onlar Allah nezdinde yalancıların ta kendisidirler."*

"Onu duyduğunuzda, 'Bunu konuşup yaymamız bize yakışmaz. Hâşâ! Bu, çok büyük bir iftiradır' demeli değil miydiniz?"

2. Kur'ân bu söylemin şeklini ve yayılma biçimini tasvir etmektedir. Bunu amaç edinenlere, bunu planlayanlara ve bunun neticelerini, içeriğini ve sonuçlarını düşünmeksizin gafletle dilden dile aktaranlara dikkat çekmektedir: *"Onlardan her bir kişiye, günah olarak ne işlemişse (onun karşılığı ceza) vardır. Onlardan (elebaşılık yapıp) bu günahın büyüklüğünü yüklenen kimse için de çok büyük bir azap vardır." "Çünkü siz bu iftirayı, dilden dile birbirinize aktarıyor, hakkında bilgi sahibi olmadığınız şeyi ağızlarınızda geveleyip duruyorsunuz. Bunun önemsiz olduğunu sanıyorsunuz. Hâlbuki bu, Allah katında çok büyük(bir suç)tur."*

Bu uyarı ve teşhisler, yayılan söylemlere karşı toplumu korumanın; gerekli analizleri yaparak, sağduyu ve basiret çerçevesinde meseleyi ele alarak toplumu eğitmenin bir parçasıdır.

3. Kur'ân yukarıdaki bilgiler çerçevesinde ifk hadisesini dillendiren insanları ikiye ayırmaktadır:

Birinci kısım: Bu iftirayı çirkin amaçlar için yaymaya ve gündemde tutmaya çalışanlar: *"İnananlar arasında çirkin şeylerin yayılmasını arzulayan kimseler için dünyada da ahirette de çetin bir ceza vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz." "Onlardan (elebaşılık yapıp) bu günahın büyüklüğünü yüklenen kimse için de çok büyük bir azap vardır."*

İkinci kısım: Herhangi bir gaye olmaksızın her türlü haberi yayanlar. Bu da ancak ciddiyetsizlik ve gafletten kaynaklanmaktadır. Bunlar, daha çok terbiyeye ve eğitime ihtiyacı olan kesimdir. Bundan dolayı Kur'ân bu kimselere imkân vererek ve esneklik göstererek muamelede bulunmuştur: *"Eğer dünyada ve ahirette Allah'ın lütuf ve merhameti üstünüzde olmasaydı, içine daldığınız bu iftiradan dolayı size mutlaka büyük bir azap isabet ederdi." "Eğer inanmış insanlarsanız, Allah, bir daha buna benzer tutumu tekrarlamaktan sizi sakındırıp uyarır."*

Bütün bu ayetlere rağmen insana şaşkınlık veren bir hususa da işaret etmek gerekmektedir: Kendilerini bugün İslam dinine mensup görüp de Ehl-i Beyt muhabbeti ile anılmaya çalışan bir kısım insanların ifk hadisesini sürekli gündemde tutmayı, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ırzına

ve müminlerin annelerine -Allah'ın rahmeti ve rızası onların üzerine olsun- iftira etmeyi alışkanlık haline getirmelerine ne demeli?

4. Kur'ân, ikinci kısma giren ve gaflete düşen müminlerden bir örnek zikretmektedir. Düştükleri gaflet, nübüvvetin hanesinin makamını ve müminlerin annelerinin konumunu unutturan, kendilerine iyilikte bulunanları, yani Hz. Ebûbekir Sıddîk'ın ailesini unutturan derin bir gaflettir. Zira Hz. Ebû Bekir, kendisini bu gaflete kaptıran Mistah'a yardım etmeyi ve onu korumayı taahhüt etmişti. O da münafıkların tuzağına düşmüş, onlar gibi bu iftiraya dalıp gitmişti. Halim ve cömert biri olan Hz. Sıddîk'ın ise onunla ilişkileri kesmek dışında başka bir seçeneği kalmamıştı.

Kur'ân ise bu ilişkiyi onarmak, Mistah'ın nefsindeki kötülükleri yok etmek, cömert bir müsamaha ve güzel bir af örneğini oluşturmak için şöyle buyurdu: *"İçinizden faziletli ve servet sahibi kimseler akrabaya, yoksullara, Allah yolunda göç edenlere (mallarından) vermeyeceklerine yemin etmesinler; bağışlasınlar; feragat göstersinler. Allah'ın sizi bağışlamasını arzulamaz mısınız? Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir."*

5. Kur'ân bu tür haberleri yayanlara karşı somut bir metot uygulamıştır: *"Bu iftirayı işittiğinizde erkek ve kadın müminlerin, kendi vicdanları ile hüsnü zanda bulunup da 'Bu, apaçık bir iftiradır' demeleri gerekmez miydi?"*

Bu çok az kişinin akledebileceği bir metottur. Zira bu tür durumlarda müminler hakkında beslenen hüsnü zan gereği, bu tür yaygaralara anında ret cevabı vermek gerekir. Ortaya çıkarmak (tebeyyün) ve tespit etmek (tesebbüt) gayesiyle yorum yapmaktan kaçınmaya (tevakkuf) gelince, bu tavır da haberin yayılmasına daha uzun süre müsaade etmek ve iftiranın hedefine ulaşmasına fırsat tanımak anlamına gelir. Allah Resûlü'nün ifk hadisesiyle ilgili tevakkufuna ve vahyi beklemesine gelince, bu konudaki hikmetin hedefi gayet açıktır. Çünkü suçlama doğrudan hanesini ve ırzını hedef almıştır. Şayet bizzat kendileri -anam-babam sana feda olsun- buna cevap vermek için hızlı davransaydı, bu da münafıklara şüphe ve eleştiri konusunda yeni bir kapının aralanması manasına gelecekti. Bu da iyi düşünen insanlar için gizli bir hikmet değildir.

Hucurât Sûresi'nde *"Ey iman edenler! Eğer bir fâsık size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın"*[19] şeklindeki iyice araştırma ve ortaya çıkarma (tebeyyün) meselesine gelince, ifk hadisesinin bu ayette belirtilen durumla alakası yoktur. Buna göre sorumluluk gereği devletin karar veya hüküm vermeden önce gerçeği tespit etmeye yönelik araştırması ile toplumun itibarını, birliğini ve sabitelerini hedef tahtasına yerleştiren yaygaraları birbirinden mutlaka ayırmak gerekir. Biz bu meseleyi "Kur'ân'ın Yaygaraya Karşı Mücadele Yöntemi"[20] adlı makalemizde detaylı bir şekilde ele aldık.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"(Bu) Bizim inzâl ettiğimiz bir sûredir." Aslında Kur'ân'ın bütün sûreleri indirilmiştir. Lakin bu sûrenin hususî olarak zikredilmesi, ehemmiyetine dikkat çekmek içindir.

"Ve farz kıldığımız..." Yani zorunlu kıldığımız. Çünkü bu sûrede hükümler ve kesin esaslar bulunmaktadır.

"Zina eden kadın ve zina eden erkek..." Bu iki lafız umumi olup bütün zaman ve mekânlar için gelmiştir. Bu ifadenin, bekâr değil evli (muhsan) olanın recmedilmesine dair hadisle tahsis edildiği varit olmuştur. Bu mesele üzerinde, fakihler ve muteber mezhepler ittifak etmişlerdir. Nitekim sahih hadislerde genel manada bekâra verilecek cezaya ek olarak sürgün cezası varit olmuştur. Bu cezaları birleştirme, cezaların biçimi ve uygulamasına dair meseleler ise burada zikredilemeyecek derecede uzun ve detaylıdır. Allahu a'lem.

"Allah'ın dininde (hükümlerini uygularken) onlara acıyacağınız tutmasın." Allah'ın hükmünü uygulamaktan uzaklaştıracak bir acıma duygusu sizi tutmasın. Ayetteki "(رَأْفَةٌ) (re'fet)" kelimesi, merhamet etme, tevbe ve mağfirete davet etme, manasına gelir. Bu da Müslümanın samimi ahlakındandır. Buna göre had cezası, asi olandan intikam almaktan ve şahsına yönelik bir nefretten kaynaklanmamakta, aksine

---

19 Hucurât 49/6.

20 Bu makale, *Mecelletu'l-Ahmediyye* adlı dergide neşredilmiştir (Dâru'l-Buhûs li'd-Dirâsâti'l-İslamiyye ve İhyâi't-Türâs, Sayı: 5, 2000, Dubai).

genel nizamı muhafaza etme zarureti ve toplumun muhafazası bu cezayı vermeyi gerekli kılmaktadır.

"Müminlerden bir grup da onlara uygulanan cezaya şahit olsun." Başkalarını caydırma amacını gerçekleştirmek, toplumu bu gibi yanlışlardan muhafaza etmek ve gerekli bilinci oluşturmak amacıyla bu emir zikredilmiştir.

"Zina eden erkek, zina eden veya müşrik olan bir kadından başkası ile evlenmez; zina eden kadınla da ancak zina eden veya müşrik olan erkek evlenir. Bu, müminlere haram kılınmıştır." ayeti, fasit inançlara ve tahrif olmuş âdetlere sahip putperest toplumların karakterini haber vermektedir. Burada, zina eden birinin ancak zina eden veya müşrik biriyle evlenmesinin mübah olduğuna dair fıkhî bir hüküm yoktur. Mümin toplum ise hem şirkten hem de fuhşiyattan berîdir/uzaktır. Çünkü bu toplum, Allah'ın şeriatıyla koruma altına alınmıştır.

Bu ayetteki *"Bu, müminlere haram kılınmıştır"* ifadesi ise müminlerin ayırt edici özelliği olan tertemiz olma vasfının nedenini açıklamaktadır. Yoksa bu ifade şer'i bir esastan bahsetmemektedir. Zira zinanın haram olduğu daha önce zikredilmiştir. Buna göre ayetin tamamı mümin toplumla müşrik toplumu birbirine mukayese etmek, ikisinin nitelik ve vasıflarını zikretmek için gelmiştir. Allahu a'lem.

"Namuslu kadınlara zina isnadında bulunup..." Yani iffetli kadınları zina ile suçlayanlar.

"Sonra (bunu ispat için) dört şahit getiremeyenlere..." Zina suçunun ispatı için talep edilen kanıt ifade edilmektedir. Bu, getirilmesi çok zor olan bir kanıttır. Çünkü böyle bir suçun toplumun gözü önünde orta yerde gerçekleşmesi mümkün değildir. Bu nedenledir ki bu kanıtı isteyen İslam şeriatı, aslında insanın bozulmamış fıtratına aykırı olan şehevî kaos ortamının oluşmasına karşı toplumu muhafaza etmek istemiştir.

Şayet biri böyle bir cürüm işlemişse, bu kapıdan girerek ayağı kaymışsa en iyi çözüm, bunu yaymayıp üstünü örtmek, ama bir yandan da ona, samimi ve sağlam bir tevbeye sığınmasının zorunluluğunu öğretmektir. Ancak şeriatın maksadının bu olduğu düşüncesiyle suçluyu, cebren suçunu itirafa zorlamak ve had cezasını uygulamak için hırsla

yol bulmaya çalışmak büyük bir hatadır ve bu dinin doğasını ve ıslah metodunu bilmemekten kaynaklanmaktadır.

"Seksener sopa vurun ve artık onların şahitliğini hiçbir zaman kabul etmeyin. Onlar tamamen günahkârdırlar." İftirada bulunanın üç tür cezası vardır: Seksen sopa vurmak, herhangi bir başka olayda şehadetini kabul etmemek ve onu fâsıklıkla damgalamak. Allah muhafaza eylesin.

"Ancak bundan sonra tevbe edip..." ifadesi, fâsıklık damgası vurmaktan yapılan istisnadır. Buna göre -âlimlerin ittifakıyla- fısk ile damgalama cezası, tevbeyle yok olmaktadır. Ama sopa cezası, -ittifakla- bu istisnanın kapsamı dışındadır. Yani tevbe etme, "kazif" cezasını iptal etmez. Buradaki ihtilaf, tevbeden sonra tanıklığının kabulüne dairdir. Zahir olan görüşe göre ayette varit olan ebedilik kaydı, artık bu kişinin tanıklığının kabul olunmayacağına işaret etmektedir. Ayrıca -âlimlerin ittifakıyla- istisna, cezanın tamamını etkilemez. Buna göre evla olan görüş, bu istisna, son olarak zikredilen ceza, yani fâsıklık damgası vurmakla sınırlı kalmasıdır. Allahu a'lem.

"Eşlerine zina isnadında bulunup da..." Eşlerini zina ile suçlayıp dört tanık getiremeyenler.

"Onların her birinin şahitliği, kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ederek şahitlik etmesi, beşinci defa da, eğer yalan söyleyenlerden ise Allah'ın lânetinin kendi üzerine olmasını dilemesidir." Buradaki uygulama, kocanın, kendisinden kazif cezasını düşürmek için yaptığı bir uygulamadır. Bu istisna, iki eş arasındaki ilişkinin özel oluşundan kaynaklanmaktadır.

"Kendisinden cezayı kaldırır." buyruğundaki *"ceza,"* zina cezası ile ilgili ilk olarak varit olan cezaya işaret etmektedir. Ayrıca bu ayet, cezanın asıl ve genel manasını vurgulamaktadır. Allahu a'lem.

"Sizin içinizden bir gruptur." İçinizden olan ve sizinle birlikte yaşayan bir topluluktur. Kur'ân'ın bunlarla ilgili tasnifi daha evvel zikredilmiştir.

"Bunu kendiniz için bir kötülük sanmayın, aksine o, sizin için bir iyiliktir." Çünkü Allah bu hadiseyle müminlerin annelerinin değerini yüceltmiştir. Allah, Hz. Ebûbekir Sıddîk'ın kızı Hz. Aişe-i Sıddîka'nın suçsuzluğuna ve babasına dair kıyamete kadar okunacak olan ayetler

indirmiştir. Bu hadise, Müslüman toplumu muhafaza eden ve direnme ve mukavemet etme yollarını öğreten yoğun pratik dersler içermektedir.

"Onlardan (elebaşılık yapıp) bu günahın büyüklüğünü yüklenen kimse..." Bu kişi, münafıkların reisi Abdullah b. Übeyy b. Selûl'dür. Bu konuda *Sahih-i Buhârî*'de şöyle bir rivayet nakledilmiştir: "...Allah Resûlü, Abdullah b. Übeyy b. Selûl'den duyduğu rahatsızlığı şöyle ifade etmiştir: *'Ailem hakkındaki iftira ve eziyetleri bana kadar ulaşan bir adamı cezalandırırsam kim beni kınayabilir ki? Vallahi ben, ailem hakkında hayır ve iyilik dışında başka bir şey bilmiyorum.'*"[21]

"Bu iftirayı işittiğinizde..." ayetindeki "(لَوْلَا)(levlâ)" kelimesi "(هلا) (hellâ)" manasına gelir. Bu, talep edatlarından biridir.

"Erkek ve kadın müminlerin, kendi vicdanları ile hüsnü zanda bulunup da..." Bir tek beden ve bir tek şahsiyet gibi birbirine bağlı, etle kemik gibi kenetlenmiş bir toplumu vurgulamaktadır.

"Apaçık bir iftiradır." Açık bir yalandır. "İfk"in kök manası yüz çevirmektir. Bunun yalan için kullanılması, onun haktan ve adaletten yüz çevirme manasına gelmesi nedeniyledir.

"Öyleyse onlar Allah nezdinde yalancıların ta kendisidirler." Yani onlar Allah katındaki ilme göre yalancıdırlar. Bu ayet, müminlerin annesi Hz. Âişe'nin masumiyetini kesin olarak ifade etmektedir. Zira bazen öyle durumlar olmaktadır ki biri hakkında zina iddiasında bulunan kişi, Allah katında doğru sözlü olduğu halde başka şahit getiremediği için kazif cezası alabilmektedir.

"Çünkü siz bu iftirayı, dilden dile birbirinize aktarıyor, hakkında bilgi sahibi olmadığınız şeyi ağızlarınızda geveleyip duruyorsunuz." ayetinde, bilgisizce alınıp düşüncesizce neşredilen haberlerin yayılma sebeplerinden en tehlikeli olanına dikkat çekilmiştir. Bu da, toplumsal bir gerçek olup özellikle de ilginç görülen, insanlardaki ilgi ve ihtimamı harekete geçiren haberlerle ilgili olarak toplumu çalkalayıp peşinden sürüklemektedir.

---

21 İfk olayına dair uzun bir hadisin parçasıdır. Bu hadis, muttefekun aleyh olup müminlerin annesi Hz. Aişe'den rivayet edilmiştir. Bkz. Buhârî, *es-Sahîh*, 2/942; Müslim, *es-Sahîh*, 8/115.

"İnananlar arasında çirkin şeylerin yayılmasını arzulayan kimseler..." Bunlar münafıklar, onlara dost olanlar ve peşlerinden gidenlerdir. Çünkü herhangi bir müminin, çirkinliğin toplumda yayılması için çaba harcaması düşünülemez. Bundan dolayıdır ki Allah o çirkinliği yapanları dünya ve ahiret azabıyla tehdit etmektedir: *"Onlar için dünyada da ahirette de çetin bir ceza vardır."*

"Ya sizin üstünüze Allah'ın lütuf ve merhameti olmasaydı, Allah çok şefkatli ve merhametli olmasaydı (haliniz nice olurdu)?!" buyruğundaki sorunun cevabı, bağlamdan anlaşılmaktadır. Daha önce geçen şu cümle de cevaba delalet etmektedir: *"İçine daldığınız bu iftiradan dolayı size mutlaka büyük bir azap isabet ederdi."*

"Kim şeytanın adımlarını takip ederse, muhakkak ki o, edepsizliği ve kötülüğü emreder." ayetinde, münafıkların ifk hadisesine dair eylemlerinin, çirkinliği yayma ve mümin toplumu karıştırıp bozma çabalarının, şeytana tabi olmaktan kaynaklandığı, onun, Müslümanları fitneye düşürmeye ve aralarında şerri yaymaya yönelik adımlarını izlemek anlamında geldiği vurgulanmaktadır.

Ayetteki (وَلَا يَأْتَلِ), "yemin etmesin" manasına gelir.

"İçinizden faziletli ve servet sahibi kimseler akrabaya, yoksullara, Allah yolunda göç edenlere (mallarından) vermeyeceklerine yemin etmesinler; bağışlasınlar; feragat göstersinler." Gafilce ve düşüncesizce yapılan iyiliğin, kişiyi büyük yanlışlara sürükleyeceğine işaret edilmektedir. Mistah da bu konuda örnek verilebilecek biridir. Ayette affetmeye ve bağışlamaya yönelik teşvik, akrabalık bağlarını korumaya yöneliktir. Yoksa hak ettiği had cezasının düşeceği manasına değildir. Zira insanlar hak ettikleri had cezaları karşısında eşit seviyededirler.

"Namuslu, kötülüklerden habersiz mümin kadınlara zina isnadında bulunanlar, dünya ve ahirette lânetlenmişlerdir." ayeti, iffetli mümin kadınlara iftira atan herkese yönelik büyük bir tehdit içermektedir. Buradaki ifade, müminlerin annesi Hz. Âişe'ye iftira atıp Allah Resûlü'nün iffetine dil uzatan hakkında kullanılan ifadeden daha vurgulu ve daha ağırdır.

Âlimler, bu hususta ki ayetlere rağmen yine de bu meseleyi dillerine dolayan, ifk olayını savunurcasına gündemde tutanların kâfir ve Kur'ân'ı yalanlamış olduklarını, İslam ümmetinin ve İslam dininin dışına çıktıklarını belirtmişlerdir.

"Dilleri, elleri ve ayaklarının, aleyhlerinde şahitlik edeceği gün..." Bu da bir başka tehdit olup muhatapları ifk hadisesinin sonuçlarıyla korkutmaktadır.

"O gün Allah onlara gerçek cezalarını tastamam verecektir." Onların hesabı adaletle görülecektir. Bu da bir başka uyarı ve ek tehdittir. Bu uyarı ve tehditlerin tamamına müstahak olanların vay hallerine!

"Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler ise kötü kadınlara; temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara yaraşır." ayeti, insanî ilişkilerde asıl olanı ve bilinen alışıldık durumu beyan etmektedir. Nitekim şöyle denir: "Her şey kendi benzerini çeker." Ayetin bu durumu ifade etmesinin hikmeti de açıktır: Allah Resûlü -anam-babam ona feda olsun- insanların en pak, en temiz ve en nezih olanıdır. Allah da onun için kadınların en pak olanlarını seçmiş, hatta onun o kadınlardan başkasıyla evlenmesini de yasaklamıştır: *"Bundan sonra artık başka kadınlarla evlenmen, güzellikleri hoşuna gitse bile, bunların yerine başka hanımlar alman sana helâl değildir."*[22] Şayet onlar Allah Resûlü'ne uygun ve layık olmasalardı Allah da onlarla yetinmesini emretmez ve onu da onlara nasip kılmazdı.

"Bu sonuncular, söylediklerinden çok uzaktırlar." Yani temiz olan erkekler ve temiz olan kadınlar, kötü erkek ve kötü kadınların iftiralarından beridirler.

"Geldiğinizi fark ettirmedikçe..." İzin istemedikçe. Ayetteki "(اسْتِئناس) (isti'nâs)" kelimesinin izin istemeye bağlı hassas bir manası vardır. Bu da ziyaret için en uygun ve en münasip vakti seçmeye çalışmaktır.

"Orada hiçbir kimse bulamadınızsa, size izin verilinceye kadar oraya girmeyin. Eğer size, 'Geri dönün!' denilirse, hemen dönün." Allah, iki durumda, başkasının evine girmeyi yasaklamıştır: Herhangi bir kimse

22 Ahzâb 33/52.

evde bulunmuyorsa veya aile evde bulunuyor ancak izin isteyene izin verilmiyorsa eve girilmemelidir. Ev sahiplerinin izin vermeme hakkı saklıdır. Çünkü onlar, o anda ev içindeki durumu, eve girmek isteyenlerden çok daha iyi bilmektedirler.

Bu meselede hane halkından veya izin talep edenden kaynaklanan çekingenlik veya kırgınlık yersizdir. Bu tavır, müminler arasındaki dürüstlüğe ve hüsnü zanna terstir. Bundan dolayı, akabinde Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Çünkü bu, sizin için daha nezih bir davranıştır."* Yani bu tavır, kalpleriniz için daha temiz ve ilişkileriniz için daha uygun ve müspettir.

"İçinde kendinize ait eşyanın bulunduğu oturulmayan evlere girmenizde herhangi bir sakınca yoktur." buyruğu, ümmet yararına bir düzenleme olup istisnadır. Öyle bazı yerler vardır ki asla mesken olarak donatılmamıştır. Ziyaretçilerin, misafirlerin ve ilim talebelerinin hizmeti için hazırlanan genel yurtlar buna örnektir. Bu tür yerler için izin istemeye veya girmek için haber vermeye ihtiyaç yoktur.

"(Resûlüm!) Mümin erkeklere, gözlerini (harama) dikmemelerini, ırzlarını da korumalarını söyle." ayeti, öncelikle harama giden yollardan alıkoymaktadır. Çünkü haram bakış, ister erkekten ister kadından kaynaklansın haram işlemenin ve çirkin eylemlerde bulunmanın ilk adımıdır. Bundan dolayı akabinde şöyle buyrulmaktadır: *"Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) korusunlar; namus ve iffetlerini esirgesinler."*

"Görünen kısımları müstesna olmak üzere, zinetlerini teşhir etmesinler." Çünkü kadının zinet yerleri, yabancı, yani evlenebileceği erkekler için teşhir edilemez. Ayetteki istisna, gizlenmesi zor olan veya kasıt olmaksızın görünen yerler hakkındadır.

Âlimler, kadının yüzü ve iki eliyle ilgili farklı görüşler açıklamışlardır, lakin bunları burada detaylıca ele alma imkânı yoktur. Bu meselede herhangi bir kat'î nas bulunmadığı için ihtilaf ve içtihat söz konusu olmuştur. Allahu a'lem.

"Başörtülerini, yakalarının üzerine (kadar) örtsünler." ayetindeki "(خُمُر) (humur)" kelimesi, "hımâr" kelimesinin çoğulu olup başörtüsü;

(جُيُوب) (cuyûb)" ise göğüs kısmı demektir. Buna göre kasıt, kadının başını örtmesi, sonra da o örtüyü boynuna sarması, daha sonra da göğsünün üzerine sarkıtmasıdır.

"Kocaları, babaları... hariç başkasına zinetlerini göstermesinler." Kadının, eşine göstermesi caiz olan bazı yerlerini babasına ve ayette belirtilen mahrem erkeklere göstermesi caiz değildir. Bu da fıtratın, hem naklin (nassın) hem de aklın gereğidir. Şayet ziynetten maksat kadının örfen takındığı küpe, bilezik ve halhal gibi süsler ise -ki nassın zahiri de budur- burada gelen istisnalar arasında herhangi bir fark yoktur. Allahu a'lem.

"Veya kendi kadınları..." Yani ziynet yerlerini birlikte bulunduğu mümin kadınlara göstermesi de caizdir.

"Veya ellerinin altında bulunanlar..." Müşrik de olsa cariyeler. Zira cariye, mümin kadına hizmet etmekte ve yanına girip çıkmaktadır. Bu cariyenin yanında örtünmeye çalışması sahih değildir. Köleye gelince, aslolan, onun yanında örtünmektir. Müslüman fakihlerin bu konudaki ihtilafları bilindiğinden bunu buraya almaya gerek yoktur.

"Erkeklerden, ailenin kadınına şehvet duymayan hizmetçi vb. tâbi kimseler." Bunlar bedenî bir sakatlık, bunama veya zihinsel engellilik gibi nedenlerle başına buyruk hareket etme imkânı olmayan, başkalarına bağlı yaşamak zorunda olan erkeklerdir. Bunun şartı, onların kadınlara karşı şehevî duygular taşımamalarıdır. Şayet bu bilinirse, onlar karşısında örtünmek zorunludur. Zira bazen deli veya bunamış kimseler başkalarından çok daha cüretkâr ve saldırgan olabilirler. Bu da onların utanma ve iffetli/edepli davranma gibi ilkelerden uzak olmaları nedeniyledir.

"Çocuklardan..." lafzındaki "(الطِّفْل) (et-tıfl)" kelimesi cins isim olup bundan maksat çocuklardır. Bundan dolayı akabinde çoğul olarak gelmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Yahut henüz kadınların gizli kadınlık hususiyetlerinin farkında olmayanlar..."* Yani temyiz yaşına gelmedikleri için bazı şeyleri bilmezler.

"Gizlemekte oldukları zinetleri anlaşılsın diye ayaklarını yere vurmasınlar." Yani ayağındaki halhal sesini erkekler duysun diye ayağını

yere vurmasın. Bu, tesettür ahlakına aykırı olmanın yanında kadının hafif meşrep oluşuna ve vakarının azlığına da işarettir. Bu da sefih insanların ona karşı cüretkâr ve meyilli olmasına sebep olur.

"Aranızdaki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden elverişli olanları evlendirin." Yani bekârlarınızı evlendirin ve evlenmelerine yardımcı olun. Ayetteki "(الْأَيَامٰى) (eyâmâ)" kelimesi "eyyim" kelimesinin çoğulu olup erkek veya kadın, bekâr veya dul olmasına bakılmaksızın eşi olmayan kişi manasına gelir.

"Eğer bunlar fakir iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir." ayeti, insanların evlenme ve evlendirme hususunda acele etmelerine yönelik bir çağrı ve teşvik içermekte, fakirliğin buna engel olmaması gerektiğini bildirmektedir. Ayrıca fakir bir erkek veya fakir bir kadınla evlenmeye rıza gösterenlere rızık kapılarının açılacağına dair dolaylı ve ince bir vaad içermektedir. Zira Allah'ın bereket kapıları, hiçbir sınırın sınırlandıramayacağı ve hiçbir seddin engelleyemeyeceği kadar geniştir.

"Evlenme imkânını bulamayanlar ise, Allah, lütfu ile kendilerini varlıklı kılıncaya kadar iffetlerini korusunlar." ayeti evlenmek isteyip buna gücü yetmeyen herkese iffetli olmayı ve sabretmeyi emretmektedir. Aynı zamanda evlenme niyeti olup sabredenlere Allah'ın bir çıkış kapısı ve rızık vesilesi bahşedeceğine dair gizli bir vaad de taşımaktadır.

"Ellerinizin altında bulunanlardan (köleler ve câriyelerden) mükâtebe yapmak isteyenlerle, eğer kendilerinde bir hayır (kabiliyet ve güvenilirlik) görüyorsanız, hemen mükâtebe yapın." ayeti, alın teriyle ve Müslüman kardeşlerinin verdiği yardımlarla hürriyetini satın almaya çalışan köleye, efendisinin de yardım etmesini emretmektedir. Ayet, mükâtebe sözleşmesini açıkça emretmektedir. Bu da İslam'ın kölelik alanını daraltmaya ve hürriyet alanını genişletmeye yönelik teşviklerinden biridir. Köle ve cariyeleri özgürlüğe kavuşturmaya yönelik bu teşvik, İslam fıkhındaki tüm keffaret uygulamalarında veya sırf Allah rızası için yapılan köle azadında da mevcuttur.

Bu ayetin, geçtiği bağlamla ilgisi ise şöyle olabilir: Özgürlüğünü elde eden köle de doğal olarak evlenmeyi ve yuva kurmayı arzulayacaktır. Zira bu, hür irade sahibi olan her insanın doğal arzusu ve hakkıdır.

"Eğer kendilerinde bir hayır (kabiliyet ve güvenilirlik) görüyorsanız..." ayetinin manası şudur: Şayet onun çalışabilecek ve kendi ayakları üzerinde durabilecek iradeye sahip olduğu kanaati oluşursa... Allahu a'lem.

"Allah'ın size vermiş olduğu malından siz de onlara verin." ayeti, özgürlüğüne kavuşması ve yükünün hafifletilmesi için köleye hızlı bir şekilde yardım etmeyi teşvik etmektedir. Bu da İslam'ın kölelik zincirlerini kırmayı ve kölelikten kurtulma imkânı olanları hürriyete kavuşturmayı teşvik ettiğinin bir başka delilidir.

"Câriyelerinizi fuhşa zorlamayın." Bu, açık bir haramdır, vahyin nasları ve İslam hukukunun temel esas ve hükümleri de bunun haramlığını göstermektedir. Bu ayette, cariyelerini fuhşa zorlayan müşrikler kınanmaktadır.

"Namuslu kalmak isteyen..." ifadesi, sakındırma anlamında gelmemiş, aksine söz konusu fiillerinin çirkinliğini vurgulamak için gelmiştir. Sanki onlara şöyle denilmiştir: Zayıf olup karşı koyma güçleri de yokken ve cariyelerin bundan hoşnut olmadığını bile bile nasıl olur da onları fuhşa zorlarsınız?! Çünkü bu zorlama, onların fıtratına aykırı olup insan oluşlarını ihlal manasına gelmektedir.

"Bilinmelidir ki zorlanmalarından sonra Allah (onlar için) çok bağışlayıcı ve merhametlidir." Onları bağışlayan ve onlara merhamet edendir. Çünkü onlar isteyerek bu eylemde bulunmamışlar, buna zorlanmışlardır. Bu eylemin günahı, onlara zulmedenlere ve bunu zorla yaptıranlara yöneliktir. Çünkü onlar, geçici dünya malı karşılığında onların onurunu ayaklar altına almak istemişlerdir.

وَلَقَدْ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكُمْ اٰيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ وَمَثَلًا مِنَ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ
وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ ﴿٣٤﴾ اَللّٰهُ نُورُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ مَثَلُ نُورِهٖ كَمِشْكٰوةٍ فِيهَا
مِصْبَاحٌ اَلْمِصْبَاحُ فِى زُجَاجَةٍ اَلزُّجَاجَةُ كَاَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّىٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ
مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِىٓءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ
نُورٌ عَلٰى نُورٍ يَهْدِى اللّٰهُ لِنُورِهٖ مَنْ يَشَآءُ وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَاللّٰهُ
بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣٥﴾ فِى بُيُوتٍ اَذِنَ اللّٰهُ اَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهٗ يُسَبِّحُ
لَهٗ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ ﴿٣٦﴾ رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ
وَاِقَامِ الصَّلٰوةِ وَاِيتَآءِ الزَّكٰوةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْاَبْصَارُ ﴿٣٧﴾
لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ اَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهٖ وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَآءُ
بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوٓا اَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْاٰنُ
مَآءً حَتّٰٓى اِذَا جَآءَهٗ لَمْ يَجِدْهُ شَيْـًٔا وَوَجَدَ اللّٰهَ عِنْدَهٗ فَوَفّٰىهُ حِسَابَهٗ وَاللّٰهُ سَرِيعُ
الْحِسَابِ ﴿٣٩﴾ اَوْ كَظُلُمَاتٍ فِى بَحْرٍ لُجِّىٍّ يَغْشٰىهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهٖ مَوْجٌ مِنْ
فَوْقِهٖ سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ اِذَآ اَخْرَجَ يَدَهٗ لَمْ يَكَدْ يَرٰيهَا وَمَنْ
لَمْ يَجْعَلِ اللّٰهُ لَهٗ نُورًا فَمَا لَهٗ مِنْ نُورٍ ﴿٤٠﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُسَبِّحُ لَهٗ مَنْ فِى
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَالطَّيْرُ صَآفَّاتٍ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهٗ وَتَسْبِيحَهٗ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ
بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٤١﴾ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصِيرُ ﴿٤٢﴾ اَلَمْ تَرَ
اَنَّ اللّٰهَ يُزْجِى سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهٗ ثُمَّ يَجْعَلُهٗ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ
مِنْ خِلٰلِهٖ وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَآءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيبُ بِهٖ مَنْ يَشَآءُ
وَيَصْرِفُهٗ عَنْ مَنْ يَشَآءُ يَكَادُ سَنَا بَرْقِهٖ يَذْهَبُ بِالْاَبْصَارِ ﴿٤٣﴾ يُقَلِّبُ اللّٰهُ
الَّيْلَ وَالنَّهَارَ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِاُولِى الْاَبْصَارِ ﴿٤٤﴾ وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَآبَّةٍ مِنْ
مَآءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِى عَلٰى بَطْنِهٖ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِى عَلٰى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ

مَنْ يَمْشِي عَلٰى اَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللّٰهُ مَا يَشَاۤءُ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٥﴾
لَقَدْ اَنْزَلْنَآ اٰيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ وَاللّٰهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاۤءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٤٦﴾
وَيَقُولُونَ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالرَّسُولِ وَاَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلّٰى فَرِيقٌ مِنْهُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ
وَمَآ اُولٰٓئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾ وَاِذَا دُعُوٓا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهٖ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ اِذَا
فَرِيقٌ مِنْهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٤٨﴾ وَاِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوٓا اِلَيْهِ مُذْعِنِينَ ﴿٤٩﴾ اَفِي
قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ اَمِ ارْتَابُوٓا اَمْ يَخَافُونَ اَنْ يَحِيفَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهٗ بَلْ اُولٰٓئِكَ
هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٥٠﴾ اِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ اِذَا دُعُوٓا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهٖ لِيَحْكُمَ
بَيْنَهُمْ اَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥١﴾ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ
وَرَسُولَهٗ وَيَخْشَ اللّٰهَ وَيَتَّقْهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَآئِزُونَ ﴿٥٢﴾ وَاَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ
اَيْمَانِهِمْ لَئِنْ اَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّ قُلْ لَا تُقْسِمُوا طَاعَةٌ مَعْرُوفَةٌ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ
بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٥٣﴾ قُلْ اَطِيعُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُوا الرَّسُولَ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْهِ مَا
حُمِّلَ وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِّلْتُمْ وَاِنْ تُطِيعُوهُ تَهْتَدُوا وَمَا عَلَى الرَّسُولِ اِلَّا الْبَلَاغُ
الْمُبِينُ ﴿٥٤﴾ وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ
فِي الْاَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي
ارْتَضٰى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ اَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي
شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٥٥﴾ وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ
وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاَطِيعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٥٦﴾ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا
مُعْجِزِينَ فِي الْاَرْضِ وَمَاْوٰيهُمُ النَّارُ وَلَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٥٧﴾

34. *Andolsun ki Biz size (gerekeni) açık açık bildiren ayetler, sizden önce yaşayıp gitmiş olanlardan örnekler ve takvaya ulaşmış kimseler için öğütler indirdik.*

35. *Allah, göklerin ve yerin nûrudur. O'nun nûrunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir. O lamba kristal bir fanus içindedir; o fanus da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki doğuya da batıya da*

nispet edilemeyen mübarek bir ağaçtan, yani zeytinden (çıkan yağdan) tutuşturulur. Onun yağı, neredeyse, kendisine ateş değmese dahi ışık verir. (Bu,) nûr üstüne nûrdur. Allah dilediği kimseyi nûruna eriştirir. Allah insanlara (işte böyle) temsiller getirir. Allah her şeyi bilir.

36. *(Bu kandil) birtakım evlerdedir ki Allah (o evlerin) yücelmesine ve içlerinde isminin anılmasına izin vermiştir. Orada sabah akşam O'nu (öyle kimseler) tesbih eder ki;*

37. *Onlar ne ticaret ne de alışverişin kendilerini Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyamadığı insanlardır. Onlar kalplerin ve gözlerin allak bullak olduğu bir günden korkarlar.*

38. *Çünkü (o günde) Allah, onları, yaptıklarının en güzeli ile mükâfatlandıracak ve lütfundan onlara fazlasıyla verecektir. Allah, dilediğini hesapsız rızıklandırır.*

39. *İnkâr edenlere gelince, onların amelleri, ıssız çöllerdeki serap gibidir ki susayan onu su zanneder; nihayet ona vardığında orada herhangi bir şey bulamamış, üstelik yanı başında da (inanmadığı, kendisinden sakınmadığı) Allah'ı bulmuştur; Allah ise onun hesabını tastamam görmüştür. Allah hesabı çok çabuk görür.*

40. *Yahut (o kâfirlerin duygu, düşünce ve davranışları) engin bir denizdeki yoğun karanlıklar gibidir; (öyle bir deniz) ki onu dalga üstüne dalga kaplıyor; üstünde de bulut... Birbiri üstüne karanlıklar... İnsan, elini çıkarıp uzatsa, neredeyse onu dahi göremez. Bir kimseye Allah nûr vermemişse, artık o kimsenin aydınlıktan nasibi yoktur.*

41. *Göklerde ve yerde bulunanlarla dizi dizi kuşların Allah'ı tesbih ettiklerini görmez misin? Her biri kendi duasını ve tesbihini (öğrenmiş) bilmiştir. Allah, onların yapmakta olduklarını hakkıyla bilir.*

42. *Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır; dönüş de ancak O'nadır.*

43. *Görmez misin ki Allah birtakım bulutları (çıkarıp) sürüyor; sonra onları bir araya getirip üst üste yığıyor. İşte görüyorsun ki bunlar arasından yağmur çıkıyor. O, gökten, oradaki dağlardan (dağlar büyüklüğünde bulutlardan) dolu indirir. Artık onu dilediğine isabet ettirir; dilediğinden de onu uzak tutar; (bu bulutların) şimşeğinin parıltısı neredeyse gözleri alır!*

44. *Allah, gece ile gündüzü birbirine çeviriyor. Şüphesiz bunda basiret sahipleri için mutlak bir ibret vardır.*

45. *Allah, her canlıyı sudan yarattı. İşte bunlardan kimi karnı üstünde sürünür, kimi iki ayağı üstünde yürür, kimi dört ayağı üstünde yürür... Allah dilediğini yaratır; şüphesiz Allah her şeye kadirdir.*

46. *Andolsun Biz (bilmediklerinizi size) açık seçik bildiren ayetler indirdik. Allah, dilediğini doğru yola iletir.*

47. *(Bazı insanlar,) "Allah'a ve Peygamber'e inandık ve itaat ettik" diyorlar; ondan sonra da içlerinden bir grup yüz çeviriyor. Bunlar inanmış değillerdir.*

48. *Onlar, aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve Peygamber'e çağırıldıklarında, bakarsın ki içlerinden bir kısmı yüz çevirip dönerler.*

49. *Ama eğer (Allah ve Resûlü'nün hükmettiği) hak kendi lehlerine ise, ona boyun eğip gelirler.*

50. *Kalplerinde bir hastalık mı var; yoksa şüphe içinde midirler yahut Allah ve Resûlü'nün kendilerine zulüm ve haksızlık edeceğinden mi korkuyorlar? Hayır, asıl zalimler kendileridir!*

51. *Aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve Resûlüne davet edildiklerinde, müminlerin sözü ancak "İşittik ve itaat ettik" demeleridir. İşte asıl bunlar kurtuluşa erenlerdir.*

52. *Her kim Allah'a ve Resûlüne itaat eder, Allah'a saygı duyar ve O'ndan sakınırsa, işte asıl bunlar mutluluğa erenlerdir.*

53. *(Münafıklar,) sen hakikaten kendilerine emrettiğin takdirde mutlaka (savaşa) çıkacaklarına dair, en ağır yeminleri ile Allah'a yemin ettiler. De ki: Yemin etmeyin. İtaatiniz malûmdur! Bilin ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.*

54. *De ki: Allah'a itaat edin; Peygamber'e de itaat edin. Eğer yüz çevirirseniz şunu bilin ki Peygamber'in sorumluluğu kendisine yüklenen (tebliğ görevini yapmak), sizin sorumluluğunuz da size yüklenen (görevleri yerine getirmeniz)dir. Eğer ona itaat ederseniz, doğru yolu bulmuş olursunuz. Peygamber'e düşen, sadece açık seçik duyurmaktır.*

55. *Allah, sizlerden iman edip iyi davranışlarda bulunanlara, kendilerinden öncekileri sahip ve hâkim kıldığı gibi onları da yeryüzüne sahip ve*

hâkim kılacağını, onlar için beğenip seçtiği dini (İslâm'ı) onların iyiliğine yerleştirip koruyacağını ve (geçirdikleri) korku döneminden sonra, bunun yerine onlara güven sağlayacağını va'detti. Çünkü onlar Bana kulluk ederler; hiçbir şeyi Bana eş tutmazlar. Artık bundan sonra kim inkâr ederse, işte bunlar asıl büyük günahkârlardır.

56. *Namazı kılın; zekâtı verin; Peygamber'e itaat edin ki merhamet göresiniz.*

57. *İnkâr edenlerin, yeryüzünde (Allah'ı) âciz bırakacaklarını sanmayasın! Onların varacağı yer cehennemdir. Ne kötü varış yeri!"*

NÛR TOPLUMU

Kur'ân, Müslüman toplumu çirkin söylentilerin ve yüz kızartıcı davranışların etkisinden arındırdıktan sonra onun temelini teşkil eden esasları, vasıfları ve onu diğer toplumlardan ayırt eden hususiyetleri açıklamaya başlamaktadır:

Birincisi: Bu toplum, Allah'a bağlılığını ilan edip onun nuruyla aydınlanmış bir toplumdur. Bu nur, bu varlığın kaynağını oluşturmakta, hayatın devamlılığını sağlamakta, insanı en güzel ahlaka ve en adil sisteme ulaştırmaktadır: *"Allah, göklerin ve yerin nûrudur. O'nun nûrunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir. O lamba kristal bir fanus içindedir; o fanus da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki doğuya da batıya da nispet edilemeyen mübarek bir ağaçtan, yani zeytinden (çıkan yağdan) tutuşturulur. Onun yağı, neredeyse, kendisine ateş değmese dahi ışık verir. (Bu,) nûr üstüne nûrdur. Allah dilediği kimseyi nûruna eriştirir. Allah insanlara (işte böyle) temsiller getirir. Allah her şeyi bilir."*

İkincisi: Bu toplum, Allah'ın nuru, muhabbeti, zikri ve şükrü etrafında Müslümanların buluştuğu, kardeşçe birbirine muhabbet beslediği, birbirini desteklediği ve birbirine kefil olduğu mescit toplumudur: *"(Bu kandil) birtakım evlerdedir ki Allah (o evlerin) yücelmesine ve içlerinde isminin anılmasına izin vermiştir. Orada sabah akşam O'nu (öyle kimseler) tesbih eder ki onlar, ne ticaret ne de alışverişin kendilerini Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyamadığı insanlardır. Onlar, kalplerin ve gözlerin allak bullak olduğu bir günden korkarlar."*

Üçüncüsü: Bu toplum, Allah'a itaat yolunda sebat eden, dosdoğru yoldan sapmayan, Allah'ın şeriatını ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünnetini hakem kabul eden toplumdur: *"Andolsun Biz (bilmediklerinizi size) açık seçik bildiren ayetler indirdik. Allah, dilediğini doğru yola iletir." "Aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve Resûlüne davet edildiklerinde, müminlerin sözü ancak 'İşittik ve itaat ettik' demeleridir. İşte asıl bunlar kurtuluşa erenlerdir. Her kim Allah'a ve Resûlüne itaat eder, Allah'a saygı duyar ve O'ndan sakınırsa, işte asıl bunlar mutluluğa erenlerdir." "Namazı kılın; zekâtı verin; Peygamber'e itaat edin ki merhamet göresiniz."*

Dördüncüsü: Bu toplum, evrendeki hareketle, kâinat nizamıyla, Allah'ın varlığına delalet eden ve her tarafa serpiştirilmiş olan delillerle ve evrensel kanunlarla uyum içinde olan bir toplumdur: *"Göklerde ve yerde bulunanlarla dizi dizi kuşların Allah'ı tesbih ettiklerini görmez misin? Her biri kendi duasını ve tesbihini (öğrenmiş) bilmiştir. Allah, onların yapmakta olduklarını hakkıyla bilir. Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır; dönüş de ancak O'nadır. Görmez misin ki Allah birtakım bulutları (çıkarıp) sürüyor; sonra onları bir araya getirip üst üste yığıyor. İşte görüyorsun ki bunlar arasından yağmur çıkıyor. O, gökten, oradaki dağlardan (dağlar büyüklüğünde bulutlardan) dolu indirir. Artık onu dilediğine isabet ettirir; dilediğinden de onu uzak tutar; (bu bulutların) şimşeğinin parıltısı neredeyse gözleri alır! Allah, gece ile gündüzü birbirine çeviriyor. Şüphesiz bunda, basiret sahipleri için mutlak bir ibret vardır."*

Beşincisi: Bu toplum, Allah'ın zafer, başarı ve yardımla, güvenliğini ve istikrarını sağlamakla müjdelediği bir toplumdur: *"Allah, sizlerden iman edip iyi davranışlarda bulunanlara, kendilerinden öncekileri sahip ve hâkim kıldığı gibi onları da yeryüzüne sahip ve hâkim kılacağını, onlar için beğenip seçtiği dini (İslâm'ı) onların iyiliğine yerleştirip koruyacağını ve (geçirdikleri) korku döneminden sonra, bunun yerine onlara güven sağlayacağını va'detti. Çünkü onlar Bana kulluk ederler; hiçbir şeyi Bana eş tutmazlar. Artık bundan sonra kim inkâr ederse, işte bunlar asıl büyük günahkârlardır."*

Altıncısı: Bu toplum, cennetle ve ebedî mutlulukla müjdelenen bir toplumdur: *"Çünkü (o günde) Allah, onları yaptıklarının en güzeliyle mükâfatlandıracak ve lütfundan onlara fazlasıyla verecektir. Allah, dilediğini hesapsız rızıklandırır."*

Kur'ân bu övgü dolu ve özel niteliklerin karşısında, bu nuru kabul etmeyen, cehalet ve cahiliye karanlığında yolunu kaybeden toplumlara da işaret etmektedir. Bunun amacı da Müslüman toplumu diğer toplumlardan ayırt eden nitelikleri açıklamaktır. Sûredeki ayetler bu sapmış toplumun niteliklerini şöyle açıklamaktadır:

Birincisi: Bunlar, üst üste gelen yoğun karanlıklarda yaşayan toplumlardır: *"Yahut (o kâfirlerin duygu, düşünce ve davranışları) engin bir denizdeki yoğun karanlıklar gibidir; (öyle bir deniz) ki onu dalga üstüne dalga kaplıyor; üstünde de bulut... Birbiri üstüne karanlıklar... İnsan, elini çıkarıp uzatsa, neredeyse onu dahi göremez. Bir kimseye Allah nûr vermemişse, artık o kimsenin aydınlıktan nasibi yoktur."* Üst üste yığılmış bu karanlıklar, cehalet karanlığı, zulüm karanlığı ve etrafında toplandıkları ve içselleştirdikleri şirk karanlığıdır. Bu karanlıkları yaşayanlar, Allah'ın birliğine delalet eden sistemi; ulûhiyetine, hikmetine ve rahmetine delalet eden kanunları bu evrene yerleştiren nura karşı kör ve sağırdırlar.

İkincisi: Bu toplumlar, ani çıkarlarının gerçekleştiği durumlar hariç, hakka boyun eğmeyi reddeden toplumlardır. Şüphesiz ki bu nitelik, münafıkların emarelerinden biridir: *"Onlar, aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve Peygamber'e çağırıldıklarında, bakarsın ki içlerinden bir kısmı yüz çevirip dönerler. Ama eğer (Allah ve Resûlü'nün hükmettiği) hak kendi lehlerine ise, ona boyun eğip gelirler."*

Üçüncüsü: Bu topluluklar, Allah'ı tanımayan, O'nun hakkında iyi şeyler düşünmeyen, hatta daima şüphe, gel-git ve telaş içinde yaşamlarını devam ettiren topluluklardır: *"Kalplerinde bir hastalık mı var; yoksa şüphe içinde midirler yahut Allah ve Resûlü'nün kendilerine zulüm ve haksızlık edeceğinden mi korkuyorlar? Hayır, asıl zalimler kendileridir!"*

Dördüncüsü: Bu topluluklar, söz söyleme cesaretine sahip olmayan, söz ve ahitte bulunmayan, anlık durumlara göre söylemlerini değiştirmekten kaçınmayan topluluklardır: *"(Bazı insanlar,) 'Allah'a ve*

Peygamber'e inandık ve itaat ettik' diyorlar; ondan sonra da içlerinden bir grup yüz çeviriyor. Bunlar inanmış değillerdir." "(Münafıklar,) sen hakikaten kendilerine emrettiğin takdirde mutlaka (savaşa) çıkacaklarına dair, en ağır yeminleri ile Allah'a yemin ettiler. De ki: Yemin etmeyin. İtaatiniz malûmdur! Bilin ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır."

Beşincisi: Bu topluluklar, er-geç cezalarını çekecek, dünyadayken ektiklerinin karşılığını ahirette biçeceklerdir: *"İnkâr edenlere gelince, onların amelleri, ıssız çöllerdeki serap gibidir ki susayan onu su zanneder; nihayet ona vardığında orada herhangi bir şey bulamamış, üstelik yanı başında da (inanmadığı, kendisinden sakınmadığı) Allah'ı bulmuştur; Allah ise, onun hesabını tastamam görmüştür. Allah hesabı çok çabuk görür." "İnkâr edenlerin, yeryüzünde (Allah'ı) âciz bırakacaklarını sanmayasın! Onların varacağı yer cehennemdir. Ne kötü varış yeri!"*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Allah, göklerin ve yerin nûrudur." "Nûr," hem hakikat hem de mecaz olarak karanlığın zıddıdır. Allah göklerin ve yerin nurudur, yıldızların ve gezegenlerin ışığıyla her ikisini aydınlatmaktadır. Hidayetinin ve vahyinin nuruyla da her ikisinde yaşayan varlıkları aydınlatmaktadır. Hatta bütün varlıklar, Allah'ın nuru sayesinde yokluk karanlığından varlık nuruna çıkmışlardır.

Nur kelimesi aynı zamanda "ilim" manasına da gelmektedir. Çünkü ilmin karşıtı, cehalet karanlığıdır. Buna göre Allah her ilmin ve bilginin kaynağıdır. O, evrenin bilgilerini ve doğal kaynaklarını keşfeden akılların da yaratıcısıdır.

"O'nun nûrunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir." Allah'ın nurunun ve hidayetinin müminin kalbindeki misali, duvardaki kapalı pencerede, başka bir ifadeyle kandillikte ışığını toplayan kandil gibidir. Buna göre müminin kalbi, ışığın toplandığı kandillik; Allah'ın nuru da bu ışığın kaynağı olan kandildir.

"O lamba kristal bir fanus içindedir." ifadesi, nurun muhafaza altına alındığını ve ışığın yoğunlaştırıldığını ifade eden bir teşbihtir. Çünkü fanus, kandili korumakta, ayrıca daha çok aydınlık ve parlaklık sağlamaktadır.

"O fanus da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir." Nuru göz kamaştırıcıdır, yüceliği ve konumu itibariyle nam salmıştır.

"Doğuya da batıya da nispet edilemeyen mübarek bir ağaçtan, yani zeytinden (çıkan yağdan) tutuşturulur." Yani bu kandilin yakıtı çok verimli ve bereketli bir ağacın yağıdır. Bu yağ, mutedil, yani dengeli bir yağ olup içinde kusuru olmadığı gibi bereketini azaltacak bir unsur da bulunmamaktadır.

"Doğuya da batıya da nispet edilemeyen..." ayeti, ağacın mekânını veya yönünü sınırlandırmak için değil mutedil olduğunu vurgulamak için gelmiştir. Nitekim şöyle denmektedir: "Şu adam sağa sola bakmaksızın istikamet üzere yoluna devam etmektedir." İşte teşbihten kastedilen asıl mana budur. Buna göre mümin kişi, cimrilik veya israfı, korkaklık veya pervasızlığı, gevşeklik veya inatçılığı vb. hastalıkları değil dengeli yaşamayı ve itidali esas almalıdır.

"Onun yağı, neredeyse, kendisine ateş değmese dahi ışık verir." Gayet saf ve arı olması nedeniyle.

"Allah dilediği kimseyi nûruna eriştirir." ayeti, teşbihin maksadını vurgulamaktadır. Bu da vahyin, hidayetin ve istikametin nurudur. Ardından bunu şu ifadeyle de vurgulamaktadır: *"Allah insanlara (işte böyle) temsiller getirir."*

"(Bu kandil) birtakım evlerdedir ki Allah (o evlerin) yücelmesine ve içlerinde isminin anılmasına izin vermiştir." Bu evler, Allah'ın nurunu ve hidayetini esas alan müminlerin bir araya geldikleri cami ve mescitlerdir. Bu nur ve bu hidayet, yeryüzünün dört bir tarafına buradan yayılmaktadır.

Ayetteki (فِي بُيُوتٍ) kelimesinin car ve mecrur olarak ilişkisi (taalluk), bir kısım müfessirler için sorun oluşturmuştur. En yaygın olan görüş, bunun müşebbeh bih olan kelimeye değil müşebbeh olana, yani yağ ve kandile değil Allah'ın hidayet ve nuruna müteallık olması yönündedir. Çünkü o dönemde mescitlerde bugünkü gibi kandiller bulunmuyordu. Ayetteki "(تُرْفَعَ) (turfa'a)" kelimesinin manası ise binası görünecek ve insanlar tarafından oranın mescit olduğu anlaşılacak şekilde yüksek inşa edilmesidir.

"Sabah akşam..." Günün başlangıcında ve sonunda.

"Onlar, ne ticaret ne de alışverişin kendilerini Allah'ı anmaktan alıkoyamadığı insanlardır." Buna göre onlar da diğer insanlar gibi ticaret ve alışveriş yapmaktadır. Lakin onlar bu işlerini yaparken namaz ve zekât gibi vecibelerini yerine getirmekten geri durmazlar.

Burada erkeklerin hususî olarak zikredilmesinin sebebi, Cuma namazının onlara vacip olması ve onların cemaatle namaza teşvik edilmesidir. Bu ibadetleri cemaatle yerine getirmeleri kendi tercihlerine bırakılan kadınlar için bu durum söz konusu değildir.

"Onlar, kalplerin ve gözlerin allak bullak olduğu bir günden korkarlar." ayeti, şüphe, korku ve aşırı telaştan kinayedir.

"Lütfundan onlara fazlasıyla verecektir." Allah'ın onlara va'dettiği iyiliklerin ötesinde bir vaad. Bu da sonsuz olan Allah'ın ihsanındandır.

"Onların amelleri, ıssız çöllerdeki serap gibidir." Kâfirlerin ameli o gün, düz bir arazide görülen serap gibi olacaktır. Bu serap gerçekte olmadığı gibi faydası da olmayacaktır.

"Engin bir denizde..." Derin bir denizde.

"(Öyle bir deniz) ki onu dalga üstüne dalga kaplıyor; üstünde de bulut..." Zira denizin dibinin karanlığı katlansın diye dalgalar üst üste birbirini kaplamaktadır. Bu dalgaların üstüne kapkara bulutların geldiğini ve güneş ışınlarının tamamen perdelendiğini de eklediğimizde karanlığın zifirî halini varın siz düşünün!

"Birbiri üstüne karanlıklar..." cümlesinde, müşebbehe karşılık müşebbeh bihin yoğun ve birbirine eklenmiş halinden bahsedilmiştir. Bu teşbihle, kâfir ve münafıkları içine çekip boğan kibir ve dalâletin yoğunluğuna işaret edilmiştir

"Dizi dizi kuşlar..." Havada uçarken kanatlarını açıp kapatan kuşlar.

"Her biri kendi duasını ve tesbihini (öğrenmiş) bilmiştir." Yani her varlık dua ve tesbihte bulunurken kendi metodunu bilmektedir. Buna göre akıllı insanlar, sevap kazanmak ve günahlarının bağışlanmasını temin etmek için yapmaları gereken duayı ve tesbihi Allah'a dua ederek ve O'nu bütün eksikliklerden tenzih ederek yerine getirirler. Onların dışında kalanlar ise tam manada Allah'a boyun eğmek zorundadırlar.

Evrendeki kanunlarda görülen bu tam uyum ve boyun eğme, Allah'ın birliğine, yüceliğine ve hikmetine işaret etmektedir.

Ayetteki "(يُزْجِي) (yüzcî)" kelimesi, "sevk etmektedir" manasına gelir.

"İşte görüyorsun ki bunlar arasından yağmur çıkıyor." Buna göre yağmur, yoğun bulutların arasından çıkmaktadır.

"O, gökten, oradaki dağlardan (dağlar büyüklüğünde bulutlardan) dolu indirir." Üst üste yığılmış bulutlar dağlara benzetilmiştir. Zira dağlar da yükseklerdedir, bulutlar da göktedir. Ayetteki "min bered" kelimesi, dağların sıfatı olmayıp "dolu olarak yağar" manasına gelir.

"Artık onu dilediğine isabet ettirir." Yani yağmur ve dolu olarak. Ayetin zahir manası budur. Ayetteki "isâbe" kelimesi "bereket ve hayır"ın ulaşması manasına gelir. Bu ayetteki kastı dolu manasıyla sınırlı tutanlar, "isâbe" kelimesini menfî manada kabul etmişlerdir. Zira dolu bazen ekinlere zarar verebilmektedir. Allahu a'lem.

"(Bu bulutların) şimşeğinin parıltısı neredeyse gözleri alır!" ayeti, şimşeğin şiddetine ve göz kamaştırıcı parlaklığına işarettir.

"Allah, her canlıyı sudan yarattı." buyruğuna göre su, yeryüzünde yaşamın kaynağıdır. Nutfeler de sudan oluşur, bedenler de.

"İşte bunlardan kimi karnı üstünde sürünür." Sürüngenler ve yılanlar gibi.

"Kimi iki ayağı üstünde yürür." İnsanlar ve kuşlar gibi.

"Kimi dört ayağı üstünde yürür." Hayvanların çoğunda olduğu üzere yırtıcı hayvanlar, küçük ve büyük baş hayvanlar.

"Allah dilediğini yaratır." buyruğu da Kur'ân'ın ifade etmediği diğer türlere işaret etmektedir. Tıpkı dörtten fazla ayağı olan haşereler gibi.

"Ondan sonra da içlerinden bir grup yüz çeviriyor." Hüküm verirken genelleme yapmaktan kaçınan Kur'ân'ın metodu, kâfir ve münafıklarla ilgili olsa dahi adalet ilkesini dikkate almaktadır.

"Bakarsın ki içlerinden bir kısmı yüz çevirip dönerler." İşlerine gelmediğini anlayan münafıklar Allah'ın hükmünden yüz çevirmekten kaçınmazlar.

"Ama, eğer (Allah ve Resûlü'nün hükmettiği) hak kendi lehlerine ise, ona boyun eğip gelirler." İcabet ederek ve boyun eğerek. Bu da münafıkların niteliklerinden biridir. Çünkü onlar şeriata inandıkları için ona başvurmazlar, aksine dünyevî bir çıkar güttüklerinde -lehlerinde hüküm verilecekse- ona başvururlar. Başkası bunu reddedip buna karşı gelse de.

"Kendilerine zulüm ve haksızlık edeceğinden mi korkuyorlar?" Onların yaptığı zulme meylederek ve haklarını gasbederek. Allah bu tür işlemlerden münezzehtir.

"Aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve Resûlü'ne davet edildiklerinde, müminlerin sözü ancak 'İşittik ve itaat ettik' demeleridir." ifadesi, hayatlarındaki olay ve meselelerde ihtilafa düşen insanların İslam'ın ahkâmına başvurmalarının dinin ve imanın gereği olduğunu gösteren bir nastır. Batı düşüncesinden etkilenen bir kısım modernistlerin, dinin sadece insanların ibadetleri vb. meselelerle ilgili olduğuna dair görüşleri bu ayetle çelişmektedir.

"(Münafıklar), en ağır yeminleri ile Allah'a yemin ettiler." Yani onlar en sert, en vurgulayıcı ve en ağır ifadelerle Allah'a yemin ettiler.

"Sen hakikaten kendilerine emrettiğin takdirde mutlaka (savaşa) çıkacaklar." Sana itaat etmek ve cihada çıkmak gibi meselelerde yemin ettiler.

"De ki: Yemin etmeyin. İtaatiniz malûmdur! Bilin ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır." Bu yemine ihtiyaç yoktur, onu vurgulayıcı ifadelerle tekrar etmeye de. Zira itaatinizin mahiyeti Bizim açımızdan açık olup davranışlarınız bunun yalan olduğunu ortaya koymaktadır.

"Şunu bilin ki Peygamber'in sorumluluğu kendisine yüklenen, sizin sorumluluğunuz da size yüklenendir." Yani Hz. Peygamber'in (s.a.s.) görevi, davetini tebliğ etmektir. İşte bu tebliğ, sorumlu tutulduğu konudur. Size de itaat etmek düşer. Bu itaat, sorumlu tutulduğunuz şeydir.

"Onları yeryüzüne sahip ve hâkim kılacaktır." ayeti, Hz. Peygamber'in (s.a.s.), ashabının ve vefatından sonra onun yolunu yol edinenlerin yeryüzünde güçlü olacaklarına ve Allah'ın, onları lider ve önder kılacağına dair ilahî müjdeyi içermektedir. Bu müjde, Mekke'nin

Fethi'yle, sahabe ve onlara tabi olanların eliyle gerçekleşen büyük fetihlerle gerçekleşmiştir. Allah, onların tamamından razı olsun. Akabinde Emeviler, Abbasiler, Eyyübiler ve Osmanlılar döneminde yapılan büyük fetihlerle gerçekleşmiştir. Rablerine verdikleri ahdi bozmadıkça, birlik ruhunu kaybetmedikçe ve kardeşlik ipini elinden kaçırmadıkça bu ümmetin başı, önüne eğilmeyecektir.

"Onlar için beğenip seçtiği dini (İslâm'ı) onların iyiliğine yerleştirip koruyacaktır." buyruğu, dinin, dinî değerlerin ve prensiplerin güçlü olması demektir. Bu, zorba ve kibirle belli kişilerin eliyle veya bir toplumun diğerine veya bir tabakanın diğerine galip gelmesiyle gerçekleşen bir üstünlük değildir. Zira insanların tamamı hakkın önünde eşittir.

"(Geçirdikleri) korku döneminden sonra, bunun yerine onlara güven sağlayacaktır." ayeti, emniyetin önemini ve bunun insan hayatı için ne kadar gerekli olduğunu vurgulamaktadır.

"Yeryüzünde (Allah'ı) âciz bırakacaklarını sanmayasın!" Yani onlar, Allah'ı aciz bırakamayacak, aksine Allah onlara galip gelecektir. Nerede ve hangi durumda olurlarsa olsunlar.

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لِيَسْتَأْذِنْكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا
الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلٰثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلٰوةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ
مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلٰوةِ الْعِشَاءِ ثَلٰثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا
عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلٰى بَعْضٍ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ
اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٨﴾ وَاِذَا بَلَغَ الْاَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ
فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهٖ
وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٩﴾ وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ الّٰتِى لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ
عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ اَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَاَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ
لَهُنَّ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٦٠﴾ لَيْسَ عَلَى الْاَعْمٰى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْاَعْرَجِ
حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ وَلَا عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ اَنْ تَاْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ اَوْ
بُيُوتِ اٰبَائِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اُمَّهَاتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اِخْوَانِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اَخَوَاتِكُمْ اَوْ
بُيُوتِ اَعْمَامِكُمْ اَوْ بُيُوتِ عَمّٰتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اَخْوَالِكُمْ اَوْ بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ
اَوْ مَا مَلَكْتُمْ مَفَاتِحَهٗٓ اَوْ صَدِيقِكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَاْكُلُوا جَمِيعًا
اَوْ اَشْتَاتًا فَاِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ
مُبَارَكَةً طَيِّبَةً كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦١﴾ اِنَّمَا
الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهٖ وَاِذَا كَانُوا مَعَهٗ عَلٰٓى اَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ
يَذْهَبُوا حَتّٰى يَسْتَاْذِنُوهُ اِنَّ الَّذِينَ يَسْتَاْذِنُونَكَ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ
وَرَسُولِهٖ فَاِذَا اسْتَاْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَاْنِهِمْ فَاْذَنْ لِمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ
لَهُمُ اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٦٢﴾ لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ
بَعْضِكُمْ بَعْضًا قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنْكُمْ لِوَاذًا فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ
يُخَالِفُونَ عَنْ اَمْرِهٖٓ اَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ اَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٦٣﴾ اَلَآ اِنَّ

لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ قَدْ يَعْلَمُ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ وَيَوْمَ يُرْجَعُونَ إِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٤﴾

58. Ey müminler! Ellerinizin altında bulunan (köle ve cariyeleriniz) ve içinizden henüz ergenlik çağına girmemiş olanlar, sabah namazından önce, öğleyin soyunduğunuz vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza gireceklerinde) sizden üç defa izin istesinler. Bunlar, mahrem (kapanmamış) halde bulunabileceğiniz üç vakittir. Bu vakitlerin dışında ne sizin için ne de onlar için bir mahzur yoktur. Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz. İşte Allah ayetleri size böyle açıklar. Allah, (her şeyi) bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

59. Çocuklarınız ergenlik çağına girdiklerinde, kendilerinden öncekiler (büyükleri) izin istedikleri gibi onlar da izin istesinler. İşte Allah, ayetlerini size böyle açıklar. Allah alîmdir, hakîmdir.

60. Bir nikâh ümidi beslemeyen, çocuktan kesilmiş yaşlı kadınların, zinetleri (yabancı erkeklere) teşhir etmeksizin (bazı) elbiselerini çıkarmalarında kendilerine bir vebal yoktur. İffetli davranmaları kendileri için daha hayırlıdır. Allah işitendir, bilendir.

61. Âmâya güçlük yoktur; topala güçlük yoktur; hastaya da güçlük yoktur. (Bunlara, yapamayacakları görev yüklenmez; yapamadıklarından dolayı günahkâr olmazlar.) Sizin için de gerek kendi evlerinizden gerekse babalarınızın evlerinden, annelerinizin evlerinden, erkek kardeşlerinizin evlerinden, kız kardeşlerinizin evlerinden, amcalarınızın evlerinden, halalarınızın evlerinden, dayılarınızın evlerinden, teyzelerinizin evlerinden veya anahtarlarını uhdenizde bulundurduğunuz yerlerden yahut dostlarınızın evlerinden yemenizde bir sakınca yoktur. Toplu halde veya ayrı ayrı yemenizde de bir sakınca yoktur. Evlere girdiğiniz zaman, Allah tarafından mübarek ve pek güzel bir yaşama dileği olarak kendinize (birbirinize) selâm verin. İşte Allah, düşünüp anlayasınız diye size ayetleri böyle açıklar.

62. Müminler, ancak Allah'a ve Resûlüne gönülden inanmış kimselerdir. Onlar, o Peygamber ile ortak bir iş üzerindeyken ondan izin istemedikçe

bırakıp gitmezler. (Resûlüm!) Şu senden izin isteyenler, hakikaten Allah'a ve Resûlüne iman etmiş kimselerdir. Öyle ise, bazı işleri için senden izin istediklerinde, sen de onlardan dilediğine izin ver; onlar için Allah'tan bağışlanma dile; Allah mağfiret edicidir, merhametlidir.

***63.** (Ey müminler!) Peygamber'i, kendi aranızda birbirinizi çağırır gibi çağırmayın. İçinizden, birini siper edinerek sıvışıp gidenleri muhakkak ki Allah bilmektedir. Bu sebeple, onun emrine aykırı davrananlar, başlarına bir belâ gelmesinden veya kendilerine çok elemli bir azap isabet etmesinden sakınsınlar.*

***64.** Bilmiş olun ki göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. O, sizin ne yolda olduğunuzu iyi bilir. İnsanlar O'nun huzuruna döndürüldükleri gün, yapmış olduklarını onlara hemen bildirir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir."*

RAHMET, AHLAK VE DİSİPLİN TOPLUMU

Bu nuranî sûrenin sonunda, sûrenin ana konularıyla ve esasını teşkil eden toplumsal sorunlarla uyumlu olan Rabbanî bazı talimatlar gelmiştir. Bu talimatlar, toplumun aslî niteliklerini muhafaza etmeye; birlikteliğini, iç uyumunu ve çeşitli ilişkilerini korumaya dair adapla ilgili bir sistem belirlemekte olup bununla ilgili birtakım sorulara ayrıntılı cevap verilmektedir:

Birincisi: Ayetler, bir ailenin ve onlarla birlikte kalan hizmetçi ve çalışanların evin içindeki hareket alanını belirlemekte ve fertlerin birbirlerinin odalarına girmelerini bazı esaslara bağlamaktadır. Kur'ân bu konuda üç özel vakitte izin almayı zorunlu kılmıştır: *"Ey müminler! Ellerinizin altında bulunan (köle ve cariyeleriniz) ve içinizden henüz ergenlik çağına girmemiş olanlar, sabah namazından önce, öğleyin soyunduğunuz vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza gireceklerinde) sizden üç defa izin istesinler. Bunlar, mahrem (kapanmamış) halde bulunabileceğiniz üç vakittir. Bu vakitlerin dışında ne sizin için ne de onlar için bir mahzur yoktur. Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz. İşte Allah ayetleri size böyle açıklar. Allah, (her şeyi) bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."*

Malum olduğu üzere bu üç vakit, dinlenme vakitleri; bunun dışındakiler ise çalışma ve hareket vakitleridir. Dinlenme vaktinde insanlar müstakil odalarına ve mekânlarına çekilmekte ve rahat elbise giymektedirler. Bu odalarda bazen de eşleriyle birlikte kalabilmektedirler. İşte bütün bu sebeplerden dolayı hizmetçi ve çalışanların izin istemeleri vaciptir. Benzer şekilde ergenlik çağına henüz girmemiş çocukların da bu üç vakitte izin istemeleri gerekmektedir. Şayet onlar ergenlik çağına girmişlerse hem bu vakitlerde hem de diğer vakitlerde izin alarak girmeleri vaciptir: *"Çocuklarınız ergenlik çağına girdiklerinde, kendilerinden öncekiler (büyükleri) izin istedikleri gibi onlar da izin istesinler. İşte Allah, ayetlerini size böyle açıklar. Allah alîmdir, hakîmdir."*

İkincisi: Evlenme yaşını aşmış, evlenme takati kalmamış, hayız ve hamilelikten de kesilmiş yaşlı kadınlar, tesettüre dair önceki hükümden istisna edilmiştir. Bu tür kadınlar, teşhir ve süslenme gayesi olmaksızın bazı elbiselerini çıkarabilir: *"Bir nikâh ümidi beslemeyen, çocuktan kesilmiş yaşlı kadınların, zinetleri (yabancı erkeklere) teşhir etmeksizin (bazı) elbiselerini çıkarmalarında kendilerine bir vebal yoktur."* Bununla birlikte iffetine dikkat edip temkinli davranmasının daha uygun olacağı ifade edilmiştir: *"İffetli davranmaları kendileri için daha hayırlıdır. Allah işitendir, bilendir."*

Üçüncüsü: Kişinin kendi evindeki veya dost ve akrabalarının evindeki yeme-içme esasları belirlenmiştir. Kur'ân şöyle buyurmaktadır: *"Âmâya güçlük yoktur; topala güçlük yoktur; hastaya da güçlük yoktur. (Bunlara, yapamayacakları görev yüklenmez; yapamadıklarından dolayı günahkâr olmazlar.) Sizin için de gerek kendi evlerinizden gerekse babalarınızın evlerinden, annelerinizin evlerinden, erkek kardeşlerinizin evlerinden, kız kardeşlerinizin evlerinden, amcalarınızın evlerinden, halalarınızın evlerinden, dayılarınızın evlerinden, teyzelerinizin evlerinden veya anahtarlarını uhdenizde bulundurduğunuz yerlerden yahut dostlarınızın evlerinden yemenizde bir sakınca yoktur."*

Bu ayette bir kişinin, izin almaksızın yemeklerini yiyebileceği kişilerin listesi verilmiştir. Bu tür akraba ve dostluk ilişkilerinde örfe uygun ve alışılmış olanla yetinilmesi en uygun olandır. Hatta bazı durumlarda

bizzat izin istemek garipsenmekte ve yadırganmaktadır. Bu zorlama tavır da Allah'ın dinine karşı dik kafalılık ve işgüzarlıktır.

Ayetteki yemek yeme izniyle ayetin başı arasındaki ilişki, bazı müfessirler açısından müşkil bir konu olarak görülmüştür. Zahir olan şudur ki âmâ, topal ve hasta olanların mazur görülmesinden söz edilmesi, söze giriş ve hazırlık içindir. Sanki şöyle denmektedir: Bu dinin doğasında, sıkıntıyı ortadan kaldırma, sıkıntı ve zorluktan, güçlüğe sebep olan her şeyden uzaklaşma durumu söz konusudur. Nitekim Allah, bu tür mazereti olanları, cihada katılma vb. zorluklardan muaf tuttuğu gibi bu tür ilişkilerdeki zorluklardan da muaf tutmuştur. Çünkü her seferinde izin talep etmek, onlar için sıkıntıya sebep olabilmekte, Allah'ın genişletip sağlamlaştırılmasını istediği akrabalık ilişkilerine sınır koymaya yol açabilmektedir. Zira sıkıntıyı giderme genel bir ilke olup birçok meseleyi kapsamaktadır. Bu uygulamada, Müslüman şahsiyetin tasavvuruna yönelik metodolojik, kıyasî ve maksıdî bir eğitim amaçlanmıştır. Allahu a'lem.

Sonra bu genel ilke, ayrıntılı bir meseleyle şöyle vurgulanmaktadır: *"Toplu halde veya ayrı ayrı yemenizde de bir sakınca yoktur."* Bunun sıkmadan ve baskı kurmadan, insanların durumuna ve yaşadıkları ortama uygun bir yöntemi bulunmaktadır.

Dördüncüsü: Eve girmeyle ilgili ilkelerden biri de Allah'ın selamıyla selamlamaktır. Malum olduğu üzere dinimiz, bir bütün olarak selam dini, yani barış dinidir: *"Evlere girdiğiniz zaman, Allah tarafından mübarek ve pek güzel bir yaşama dileği olarak kendinize (birbirinize) selâm verin."* Bu ayette herhangi bir kayıt söz konusu değildir. Bu nedenle ayet, evine girdiğinde içeride ailesi varsa onlara selam versin, evde kimse yoksa kendi kendine selam versin, şeklinde anlaşılabilir. Nitekim Tahiyyât duasında da kişinin kendine selamı mevcuttur ve şöyle geçmektedir: *"Allah'ın selamı bizim ve Allah'ın sâlih kullarının üzerine olsun."*[23]

---

23 Bu ifade namazda okunan Tahiyyât duasının bir bölümüdür. Bu dua birçok rivayette geçmektedir. Bunlardan biri muttefekun aleyh olarak Abdullah b. Mes'ûd'dan gelen rivayettir. Bkz. Buhârî, 1/2869, Müslim 2/13. Ayrıca Müslim, başka hadisleri de İbn Abbas ve Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den tek başına rivayet etmiştir. Bkz. Müslim, 2/14.

Müminlerin selam vermesinin her iki manayı birlikte içermesi muhtemeldir. Ayrıca selam, Müslümanları bir tek beden veya bir tek insan gibi gören samimi kardeşlik bilincini aşılamaktadır.

Beşincisi: Eve girmeyle ilgili ilkelerden biri de vedalaşma adabına dairdir. Özellikle de ümmetin genelini ilgilendiren buluşmalarda bu adap daha önemlidir. Zira ayetlerde buluşma usulüne, zamanına ve buluşmanın sonlanmasına dair önem vurgulanmaktadır. Allah Resûlü (s.a.s.) hayattayken gerçek imanın bir göstergesi olarak onun sahip olduğu yüce ahlaka ve nübüvvet makamına hürmet, bu adabın bir gereği olarak görülmüştür: *"Müminler, ancak Allah'a ve Resûlüne gönülden inanmış kimselerdir. Onlar, o Peygamber ile ortak bir iş üzerindeyken ondan izin istemedikçe bırakıp gitmezler. (Resûlüm!) Şu senden izin isteyenler, hakikaten Allah'a ve Resûlüne iman etmiş kimselerdir. Öyle ise, bazı işleri için senden izin istediklerinde, sen de onlardan dilediğine izin ver; onlar için Allah'tan bağışlanma dile; Allah mağfiret edicidir, merhametlidir. (Ey müminler!) Peygamber'i, kendi aranızda birbirinizi çağırır gibi çağırmayın. İçinizden, birini siper edinerek sıvışıp gidenleri muhakkak ki Allah bilmektedir. Bu sebeple, onun emrine aykırı davrananlar, başlarına bir belâ gelmesinden veya kendilerine çok elemli bir azap isabet etmesinden sakınsınlar."*

Altıncısı: Kur'ân bütün bu talimat ve esaslardan sonra Müslümanı disiplin altına alan, vazifesini sağlam yapmasını sağlayan, yüreğinde ve vicdanında bulunan otokontrolü geliştiren bir hususu hatırlatmaktadır: *"Bilmiş olun ki göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. O, sizin ne yolda olduğunuzu iyi bilir. İnsanlar O'nun huzuruna döndürüldükleri gün, yapmış olduklarını onlara hemen bildirir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Ellerinizin altında bulunanlar..." Evde çalışan, ihtiyaç gereği hane halkı ile birlikte bulunan ve onların yanına girip çıkan köle ve cariyeler.

"Öğleyin soyunduğunuz vakit..." Öğle-ikindi arası dinlenme (kaylûle) vakti.

"Bunlar, mahrem (kapanmamış) halde bulunabileceğiniz üç vakittir." Bunlar, rahat elbiselerin giyildiği vakitler olması hasebiyle izin talep etmenin gerekli olduğu üç özel vakittir.

Burada Müslümanın mesaisinin fecir vaktiyle başladığına işaret edilmiştir. Bu çalışmadan sonra dinlenmek istediğinde kaylûle vakti dinlenir, ardından da sükûnetin gerçekleştiği ve tam dinlenmeye çekileceği yatsı namazı sonrası dinlenir. Şayet bugünün Müslümanları bu planlamayı esas almış olsalardı üzerlerine bolca bereket yağar, canlılık ve üretim daha da artardı.

"Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz." Yani size hizmet etmek üzere etrafınızda dolaşırlar. Hem siz hem de onlar bu üç vakit dışında sıkıntı olmaksızın ve izin talep etmeksizin hareket etmeye, içli dışlı olmaya, girip çıkmaya ihtiyaç duyarsınız.

"Kendilerinden öncekiler (büyükleri) izin istedikleri gibi onlar da izin istesinler." Yani ergenlik çağına girmiş hür fertlerin bütün vakitlerde izin istemeleri gerekmektedir.

"Yaşlı kadınlar..." Evlenme ümidi kalmamış, hayız ve hamilelikten kesilmiş olanlar. Bundan dolayı bunlar, *"Bir nikâh ümidi beslemeyen"* şeklinde nitelendirilmişlerdir.

"Âmâya güçlük yoktur." Kendisine zor gelecek her konuda. Topal ve hasta olanlar için de bu mazeret geçerlidir. Başka ayetlerde de bu hüküm mevcuttur. Bunun burada zikredilmesinin sebebi, sıkıntıyı gidermeye yönelik genel talimat esaslarını hatırlatmaktır. Akabinde gelen detaylı hükümlere hazırlık babından uygun bir başlangıçtır.

"Anahtarlarını uhdenizde bulundurduğunuz yerlerden..." Evinden bir süreliğine ayrılan ev sahibinin evinin anahtarlarını vekile teslim etmesi gibi. Böyle bir durumda vekil, örfe uygun olarak evdeki yiyeceklerden yiyebilir. Evin bekçisi ve hizmetlisi de böyledir. Allahu a'lem.

"Yahut dostlarınızın evlerinden..." Yani kişinin kendi arkadaşının evinde, onun yemeğinden izin almaksızın yemesinde -bu arkadaşlık biliniyorsa- herhangi bir sakınca yoktur. Bu da arkadaşlık ilişkisinin seviyesine göre değişebilmektedir. Allahu a'lem.

"Kendinize selâm verin." Birbirinize, yani ailenize ve kardeşlerinize. Yani onlar da kendiniz gibidir. Buna göre şayet evde hiç kimse yoksa bu durumda Müslüman kişi, kendine de selam vermelidir.[24]

"Ortak bir iş üzerindeyken..." Şûrâ toplantısı gibi ümmetin tamamını ilgilendiren önemli işler esnasında.

"Onlar için Allah'tan bağışlanma dile..." Her ne kadar istiğfarda bulunmak her an için güzel ve arzulanan bir hareket ise de bir kısım işlerde gitmek isteyenlere izin vermenin, şûra ve genel işlere katılmaktan daha önemli olmadığı düşüncesini hissettirmek üzere onlar için istiğfar dilemesi istenmiştir.

"(Ey müminler!) Peygamber'i, kendi aranızda birbirinizi çağırır gibi çağırmayın." Yani birbirinize hitap ettiğiniz gibi ona hitap etmeyin. Zira Allah Resûlü'nün huzurunda edepli olmak, ona iman etmenin gereğidir. Bundan dolayı onun huzurunda alçak sesle konuşmak, sözcükleri seçerken nübüvvet makamına uygun ifadeleri kullanmaya dikkat etmek vaciptir.

"İçinizden, birini siper edinerek sıvışıp gidenleri..." Bu nitelik, Allah Resûlü'nün huzurundan, cemaatle namaz kılmaktan ve Müslümanların çıkarına olan ortak çalışmalardan kaçmak isteyen münafıkların niteliklerindendir. Çünkü bu tür yerlerde bulunmak, onlara ağır gelmektedir.

"Bu sebeple, onun emrine aykırı davrananlar, başlarına bir belâ gelmesinden veya kendilerine çok elemli bir azap isabet etmesinden sakınsınlar." ifadesi, Allah Resûlü'nün emrine bilerek muhalefet eden veya onun huzurunda adaba uygun davranmayan için ağır tehdit ve uyarı içermektedir. Bu tehdit, başlarına bir bela gelmesi, dinden çıkma, münafık olma ve ahirette de elem verici azapla karşılaşma uyarısıdır.

"O, sizin ne yolda olduğunuzu iyi bilir." Kesin ve kuşatıcı bilgisiyle. Ayette geçen "(قَدْ) (kad)" ifadesi, vurgu ve gerçeklik manasında kullanılmıştır.

---

24 Bu da Nâfi'in Abdullah b. Ömer'den naklettiği şu rivayete dayanmaktadır: "Meskûn olmayan bir eve biri girerse 'es-Selâmu aleynâ ve 'alâ 'ibadillahi's-sâlihin / Allah'ın selamı bizim ve Allah'ın sâlih kullarının üzerine olsun!' şeklinde selam versin." Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, 477; Ayrıca İbn Hacer bu hadisi hasen olarak görmüştür. Bu konuda bakınız: *Fethu'l-Bârî*, 11/20.

سُورَةُ الفُرقَانِ

25- FURKAN SÛRESİ

156. MECLİS: HAK İLE BÂTILI AYIRAN ÖLÇÜT
157. MECLİS: SAPMA/DALÂLET SEBEPLERİ
158. MECLİS: KÂİNATA SERPİŞTİRİLEN HİDAYET DELİLLERİ
159. MECLİS: RAHMÂN'IN KULLARI

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلٰى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا ﴿١﴾ الَّذِي لَهُ
مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ
وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا ﴿٢﴾ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا
وَهُمْ يُخْلَقُونَ وَلَا يَمْلِكُونَ لِأَنْفُسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا حَيٰوةً
وَلَا نُشُورًا ﴿٣﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هٰذَا إِلَّا إِفْكٌ افْتَرٰيهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ
آخَرُونَ فَقَدْ جَاءُوا ظُلْمًا وَزُورًا ﴿٤﴾ وَقَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلٰى
عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٥﴾ قُلْ أَنْزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ
إِنَّهُ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٦﴾ وَقَالُوا مَا لِهٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي
فِي الْأَسْوَاقِ لَوْلَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونَ مَعَهُ نَذِيرًا ﴿٧﴾ أَوْ يُلْقٰى إِلَيْهِ كَنْزٌ
أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا
﴿٨﴾ انْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٩﴾ تَبَارَكَ
الَّذِي إِنْ شَاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِنْ ذٰلِكَ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
وَيَجْعَلْ لَكَ قُصُورًا ﴿١٠﴾ بَلْ كَذَّبُوا بِالسَّاعَةِ وَأَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ
سَعِيرًا ﴿١١﴾ إِذَا رَأَتْهُمْ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا ﴿١٢﴾ وَإِذَا
أُلْقُوا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُقَرَّنِينَ دَعَوْا هُنَالِكَ ثُبُورًا ﴿١٣﴾ لَا تَدْعُوا الْيَوْمَ
ثُبُورًا وَاحِدًا وَادْعُوا ثُبُورًا كَثِيرًا ﴿١٤﴾ قُلْ أَذٰلِكَ خَيْرٌ أَمْ جَنَّةُ الْخُلْدِ الَّتِي
وُعِدَ الْمُتَّقُونَ كَانَتْ لَهُمْ جَزَاءً وَمَصِيرًا ﴿١٥﴾ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ خَالِدِينَ
كَانَ عَلٰى رَبِّكَ وَعْدًا مَسْئُولًا ﴿١٦﴾ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ
اللّٰهِ فَيَقُولُ ءَأَنْتُمْ أَضْلَلْتُمْ عِبَادِي هٰؤُلَاءِ أَمْ هُمْ ضَلُّوا السَّبِيلَ ﴿١٧﴾ قَالُوا
سُبْحَانَكَ مَا كَانَ يَنْبَغِي لَنَا أَنْ نَتَّخِذَ مِنْ دُونِكَ مِنْ أَوْلِيَاءَ وَلٰكِنْ مَتَّعْتَهُمْ

وَآبَآءَهُمْ حَتّٰى نَسُوا الذِّكْرَ ۚ وَكَانُوا قَوْمًا بُورًا ﴿١٨﴾ فَقَدْ كَذَّبُوكُمْ بِمَا تَقُولُونَ ۙ
فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا وَلَا نَصْرًا ۚ وَمَنْ يَظْلِمْ مِنْكُمْ نُذِقْهُ عَذَابًا كَبِيرًا ﴿١٩﴾
وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِي
الْأَسْوَاقِ ۗ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ ۗ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا ﴿٢٠﴾

1-2. *Âlemlere uyarıcı olsun diye kulu Muhammed'e Furkan'ı indiren, göklerin ve yerin hükümranlığı kendisine ait olan, hiç çocuk edinmeyen, mülkünde ortağı bulunmayan, her şeyi yaratıp ona bir nizam veren ve mukadderatını tayin eden Allah, yüceler yücesidir.*

3. *(Kâfirler) O'nu (Allah'ı) bırakıp, hiçbir şey yaratamayan, bilakis kendileri yaratılmış olan, kendilerine bile ne zarar ne de fayda verebilen, öldürmeye, hayat vermeye ve ölüleri yeniden diriltip kabirden çıkarmaya güçleri yetmeyen ilahlar edindiler.*

4. *İnkâr edenler, "Bu (Kur'an), olsa olsa onun (Muhammed'in) uydurduğu bir yalandır. Başka bir zümre de bu hususta kendisine yardım etmiştir" dediler. Böylece onlar hiç şüphesiz haksızlığa ve iftiraya başvurmuşlardır.*

5. *Yine onlar dediler ki: (Bu ayetler,) onun, başkasına yazdırıp da kendisine sabah akşam okunmakta olan, öncekilere ait masallardır.*

6. *(Resûlüm!) De ki: Onu göklerde ve yerdeki gizlilikleri bilen Allah indirdi. Şüphesiz O, çok bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir.*

7. *Onlar (bir de) şöyle dediler: Bu ne biçim peygamber; (bizler gibi) yemek yiyor, çarşılarda dolaşıyor! Ona bir melek indirilmeli, kendisiyle birlikte o da uyarıcı olmalıydı!*

8. *Yahut kendisine bir hazine verilmeli veya içinden yiyip (meşakkatsizce geçimini sağlayacağı) bir bahçesi olmalıydı. (Ayrıca) o zalimler, (müminlere,) "Siz, ancak büyüye tutulmuş bir adama uymaktasınız!" dediler.*

9. *(Resûlüm!) Senin hakkında bak ne biçim temsiller getirdiler! Artık onlar sapmışlardır ve (hidayete) hiçbir yol da bulamazlar.*

10. *Dilerse sana bunlardan daha iyisini, altlarından ırmaklar akan cennetleri verecek ve sana saraylar ihsan edecek olan Allah'ın şanı yücedir.*

11. Onlar üstelik kıyameti de yalan saydılar. Biz ise, kıyameti inkâr edenler için alevli bir ateş hazırladık.

12. Cehennem ateşi uzak bir mesafeden kendilerini görünce, onun öfkelenişini (müthiş kaynamasını) ve uğultusunu işitirler.

13. Elleri boyunlarına bağlı olarak onun (cehennemin) dar bir yerine atıldıkları zaman, oracıkta yok oluvermeyi isterler.

14. (Onlara şöyle denir:) Bugün (yalnız) bir defa yok olmayı istemeyin; aksine birçok defalar yok olmayı isteyin!

15. De ki: Bu mu daha iyi, yoksa takva sahiplerine va'dedilen ebedilik cenneti mi? Orası, onlar için bir mükâfat ve (huzura kavuşacakları) bir varış yeridir.

16. Onlar için orada ebedî kalmak üzere diledikleri her şey vardır. İşte bu, Rabbinin üzerine (aldığı ve yerine getirilmesi) istenen bir vaaddir.

17. O gün Rabbin onları ve Allah'tan başka taptıkları şeyleri toplar ve der ki: Şu kullarımı siz mi saptırdınız, yoksa kendileri mi yoldan çıktılar?

18. Onlar, "Seni tenzih ederiz. Seni bırakıp da başka dostlar edinmek bize yaraşmaz; fakat Sen onlara ve atalarına o kadar bol nimet verdin ki sonunda (Seni) anmayı unuttular ve helâki hak eden bir kavim oldular" derler.

19. (Bunun üzerine ötekilere hitaben şöyle denir:) İşte (taptıklarınız), söylediklerinizde sizi yalancı çıkardılar. Artık ne (azabınızı) geri çevirebilir, ne de bir yardım temin edebilirsiniz. İçinizden zulmedenlere büyük bir azap tattıracağız!

20. (Resûlüm!) Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberler de hiç şüphesiz yemek yerler, çarşılarda dolaşırlardı. (Ey insanlar!) Sizin bir kısmınızı diğer bir kısmınıza imtihan (vesilesi) kıldık; (bakalım) sabredecek misiniz? Rabbin her şeyi hakkıyla görmektedir.

HAK İLE BÂTILI AYIRAN ÖLÇÜT

Furkan Sûresi, hak ile bâtılı, cennet yoluyla cehennem yolunu, itaat eden müminlerin nitelikleriyle inatçı kâfirlerin niteliklerini birbirinden ayırmak için gelmiştir. İşte sûredeki bütün ayetleri kapsayan konu budur.

Bu sûre, şüphe ve tereddüte, bulanıklığa ve çarpıklığa yer bırakmayacak kadar açık ve nettir. Böylece insanlar işlerini yürütürken gönül

rahatlığıyla ve tam bir delille hareket etmiş, verdikleri kararın ve yaptıkları tercihin sorumluluğunu üstlenmiş olacaklardır.

Sûrenin başında hak ile bâtılı detaylı bir şekilde birbirinden ayıran hususlar ele alınmıştır. Hak, nuruyla ve delilleriyle; bâtıl ise zulmüyle, şüpheleriyle ve çöküşüyle tasvir edilmiştir. Şöyle ki:

Birincisi: Şüphesiz ki Kur'ân, hak yol ile bâtıl yolu birbirinden ayıran kitaptır. Bütün âlemleri uyarmak üzere son peygamber Hz. Muhammed'e (s.a.s.) Kur'ân'ı indiren de Yüce Allah'tır: *"Âlemlere uyarıcı olsun diye kulu Muhammed'e Furkan'ı indiren Allah, yüceler yücesidir."*

İkincisi: Şüphesiz ki tevhid, hak yol ile bâtıl yolu birbirinden ayıran ilk çıkış noktasıdır: *"Göklerin ve yerin hükümranlığı kendisine ait olan, hiç çocuk edinmeyen, mülkünde ortağı bulunmayan, her şeyi yaratıp ona bir nizam veren ve mukadderatını tayin eden" "(Kâfirler) O'nu (Allah'ı) bırakıp, hiçbir şey yaratamayan, bilakis kendileri yaratılmış olan, kendilerine bile ne zarar ne de fayda verebilen, öldürmeye, hayat vermeye ve ölüleri yeniden diriltip kabirden çıkarmaya güçleri yetmeyen ilahlar edindiler."*

Üçüncüsü: Şüphesiz ki Kur'ân-ı Kerim'e karşı takındıkları tavır, şu iki kesim arasında derin bir şer'i ve metodolojik ayrımı ortaya koymaktadır: Kur'ân'ın kaynaklığına, hâkimiyetine ve mutlak doğruluğuna iman eden kesimle bu gerçeğe karşı kör olan, din diye isimlendirdikleri hurafeler veya kısır maddî tasavvurlarla oyalanan kesim: *"İnkâr edenler, 'Bu (Kur'an), olsa olsa onun (Muhammed'in) uydurduğu bir yalandır. Başka bir zümre de bu hususta kendisine yardım etmiştir' dediler. Böylece onlar hiç şüphesiz haksızlığa ve iftiraya başvurmuşlardır. Yine onlar dediler ki: '(Bu ayetler,) onun, başkasına yazdırıp da kendisine sabah akşam okunmakta olan, öncekilere ait masallardır.' (Resûlüm!) De ki: Onu göklerde ve yerdeki gizlilikleri bilen Allah indirdi. Şüphesiz O, çok bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir."*

Dördüncüsü: Şüphesiz ki Son Elçi'ye yönelik tavır, hidayet yoluyla dalâlet yolunu kesin olarak birbirinden ayırmaktır. Zira Allah Resûlü, hayırlı işlere rehberlik eden, her türlü hayır işine öncülük eden ve dosdoğru yolu yol edinenlere en güzel modeldir: *"Onlar (bir de) şöyle dediler: Bu ne biçim peygamber; (bizler gibi) yemek yiyor, çarşılarda*

dolaşıyor! Ona bir melek indirilmeli, kendisiyle birlikte o da uyarıcı olmalıydı! Yahut kendisine bir hazine verilmeli veya içinden yiyip (meşakkatsizce geçimini sağlayacağı) bir bahçesi olmalıydı. (Ayrıca) o zalimler, (müminlere,) 'Siz, ancak büyüye tutulmuş bir adama uymaktasınız!' dediler. (Resûlüm!) Senin hakkında bak ne biçim temsiller getirdiler! Artık onlar sapmışlardır ve (hidayete) hiçbir yol da bulamazlar."

Beşincisi: Şüphesiz ki hesap ve ceza inancı, hidayete erenlerle dalâlete düşenler; nefis muhasebesi bilinciyle daima kendilerini en iyi işleri yapmaya ve en güzel davranışlarda bulunmaya motive edenlerle boş, amaçsız ve anlamsız yaşayanlar arasındaki temel ayrılık noktasıdır: *"Onlar üstelik kıyameti de yalan saydılar. Biz ise, kıyameti inkâr edenler için alevli bir ateş hazırladık. Cehennem ateşi uzak bir mesafeden kendilerini görünce, onun öfkelenişini (müthiş kaynamasını) ve uğultusunu işitirler. Elleri boyunlarına bağlı olarak onun (cehennemin) dar bir yerine atıldıkları zaman, oracıkta yok oluvermeyi isterler. (Onlara şöyle denir:) Bugün (yalnız) bir defa yok olmayı istemeyin; aksine birçok defalar yok olmayı isteyin! De ki: Bu mu daha iyi, yoksa takva sahiplerine va'dedilen ebedilik cenneti mi? Orası, onlar için bir mükâfat ve (huzura kavuşacakları) bir varış yeridir. Onlar için orada ebedî kalmak üzere diledikleri her şey vardır. İşte bu, Rabbinin üzerine (aldığı ve yerine getirilmesi) istenen bir vaaddir."*

Altıncısı: Şüphesiz ki kıyamet gününde aleyhlerinde deliller ortaya konduktan ve gerçeklerle yüzleştikten sonra bâtıl inancı savunanların ellerinde, kendilerini savunacakları herhangi bir delilleri veya arkasına sığınacakları herhangi bir mazeretleri olmayacaktır. Zira onların içine düştükleri bu ortamın sorumluluğu bizzat kendilerinindir: *"O gün Rabbin onları ve Allah'tan başka taptıkları şeyleri toplar ve der ki: 'Şu kullarımı siz mi saptırdınız, yoksa kendileri mi yoldan çıktılar?' Onlar, 'Seni tenzih ederiz. Seni bırakıp da başka dostlar edinmek bize yaraşmaz; fakat Sen onlara ve atalarına o kadar bol nimet verdin ki sonunda (Seni) anmayı unuttular ve helâki hak eden bir kavim oldular' derler. (Bunun üzerine ötekilere hitaben şöyle denir:) İşte (taptıklarınız), söylediklerinizde sizi yalancı çıkardılar. Artık ne (azabınızı) geri çevirebilir,*

ne de bir yardım temin edebilirsiniz. İçinizden zulmedenlere büyük bir azap tattıracağız!

Yedincisi: Şüphesiz ki hakkın varlığı, bâtılı savunanlar açısından imtihan vesilesi olduğu gibi bâtılın varlığı da hakkı savunanlar açısından imtihan vesilesidir. Bu, Allah'ın bu evren için yarattığı sabit ve bilinen kanunlarından biridir. Zira bâtılın ve taraftarlarının varlığı, müminlerin imanını, sabredenlerin sabrını imtihana tabi tutmakta; hakkın ve taraftarlarının varlığı da yalancılara, cahillere ve inatçılara karşı delil teşkil etmektedir. Türlü bahanelerle mazeret öne sürenlerin hiçbir mazereti kalmasın diye Yüce Allah, yönelişlerinin ve iradelerinin doğruluğunu sınayacaktır: *"(Resûlüm!) Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberler de hiç şüphesiz yemek yerler, çarşılarda dolaşırlardı. (Ey insanlar!) Sizin bir kısmınızı diğer bir kısmınıza imtihan (vesilesi) kıldık; (bakalım) sabredecek misiniz? Rabbin her şeyi hakkıyla görmektedir."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

Ayetteki (تَبَارَكَ) kelimesi yücelik ve azamet sahibidir, manasına gelir.

Ayetteki (فُرقان), Kur'ân'ın isimlerinden biridir. Hak ile bâtılı birbirinden ayırmak Kur'ân'ın iniş gayelerinden biridir.

"Kuluna..." lafzında ifade edilen kul, Resûl-i Ekrem Hz. Muhammed'dir (s.a.s.).

"Âlemlere uyarıcı olsun diye..." cümlesi ya Allah Resûlü'nün ya da Kur'ân'ın sıfatıdır. Her iki durumda da aynı gerçeğe işaret edilmektedir. Zira Allah Resûlü de bu Kur'ân ile uyarmıştır.

"Mülkünde ortağı bulunmayan..." ayeti, tevhidin esaslarından birini vurgulamakta, Yüce Allah'ın, mülkünde tek ve ortaksız olduğunu ifade etmektedir. O, her şeyin yaratıcısı olduğu için aynı zamanda her şeyin de malikidir.

"Her şeyi yaratıp ona bir nizam veren ve mukadderatını tayin eden..." Yaratılan her şeyin kendine ait özellikleri, görevleri ve aşamayacağı bazı sınırları vardır. Bu ayet, Kur'ân'ın rehberliğinin, insanı, Allah'ın evrene yerleştirdiği sistemle uyumlu ve ahenkli hâle getirdiğine işaret etmektedir.

"(Kâfirler) Allah'ı bırakıp, başka ilahlar edindiler." Yani O'nun izni olmaksızın. Güya Allah'a yakınlaştırsınlar diye putlara taptılar.

"Hiçbir şey yaratamayan..." ayeti, ulûhiyeti hak eden zatın, yaratandan başkasının olamayacağını vurgulamaktadır. Bu durumda yaratılana düşen, Yaratıcının iradesine, emirlerine ve nehiylerine boyun eğmektir.

"Bu (Kur'an), olsa olsa onun (Muhammed'in) uydurduğu bir yalandır. Başka bir zümre de bu hususta kendisine yardım etmiştir." Kur'ân, müşrikleri dehşet içinde bırakınca ve hem onların hem de taptıkları sahte ilahların acizliğini ortaya çıkarınca bu ithamlara başvurmuşlardır. Onlar Allah Resûlü'ne (s.a.s.) bu Kur'ân'ı onun uydurduğu ve bu hususta birilerinden de yardım aldığı iftirasını atmışlardır. Yardım aldığını söyledikleri kişiler de Ehl-i Kitap âlimleridir. Kur'ân bu ithamda bulunanlara şöyle cevap vermiştir: *"Böylece onlar hiç şüphesiz haksızlığa ve iftiraya başvurmuşlardır."*

"Yine onlar dediler ki: (Bu ayetler), onun, başkasına yazdırıp da kendisine okunmakta olan, öncekilere ait masallardır." ayetinde geçen "esâtîr" kelimesi, öncekilerin herhangi bir delile veya kanıta dayanmaksızın kıssa ve hikâye namına yazdıkları şeyler manasına gelir. Müşrikler bununla Kur'ân'ı kastetmişlerdir. Bu da onların çöküşünün ve bilinçlerini kaybettiklerinin göstergesidir. Şayet onlar haset ve kibir perdesini gözlerinden kaldırmış olsalardı ona iman eder, herkesten önce ona teslim olurlardı. Çünkü müşrikler, kendi dilleriyle nazil olan Kur'ân'ın lügatini, beyanını ve fesahatini biliyorlardı. Ayrıca onlar doğumundan itibaren çocukluğunu ve gençliğini bildikleri, peygamberlikten önce sadık ve emin diye nitelendirdikleri Hz. Peygamber'i de yakından tanıyorlardı.

"Sabah akşam..." ayetinde geçen "(بُكْرَةً) (bükra)," günün başlangıcı; "(اَصِيلًا) (asîl)" ise günün sonu manasına gelir.

"(Resûlüm!) De ki: Onu göklerde ve yerdeki gizlilikleri bilen Allah indirdi." ayeti, Allah'ın göklerde ve yerde var olan kanunuyla Kur'ân'da geçen haber ve hükümler arasında ahenk olduğuna işaret etmektedir.

"Onlar (bir de) şöyle dediler: Bu ne biçim peygamber; (bizler gibi) yemek yiyor, çarşılarda dolaşıyor!" İnsanın tasada ve kıvançta beraber

yaşadığı ve iç içe olduğu insanları küçümsemesi ilginç ve tuhaf yanlarından biridir. Sanki onlar lider olmayı ve arkasından kitleleri sürüklemeyi hak edenlerin sadece yüksek kulelerde yaşayıp üstünlük taslayan ve diğerlerini hor gören kişiler olduğunu düşünüyorlar. Tarih boyunca tekrarlanan ve mutat hâle gelen bu anlayış, beşer ürünü tağutların her asır ve nesilde yeniden ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir.

"Ona bir melek indirilmeli, kendisiyle birlikte o da uyarıcı olmalıydı!" Şöyle derler: Allah, risaleti tebliğ eden peygamberi tasdik edecek ve ona destek verecek bir melek indirmeli değil miydi? Bu durumda, gelen peygamber, tıpkı kendileri gibi bir beşer değil, onlardan çok daha üstün niteliklere sahip birisi olacaktır.

"Yahut kendisine bir hazine verilmeli veya içinden yiyip (meşakkatsizce geçimini sağlayacağı) bir bahçesi olmalıydı." cümlesi yukarıda işaret edilen sakat yaklaşımı vurgulamakta, körü körüne tabi oldukları kişilerin, mal-mülk ve refah düzeylerinin de kendilerinden üstün olması gerektiğine dair bâtıl düşüncelerine işaret etmektedir. Müşriklerin, bu şartları, sırf işi yokuşa sürme ve tartışma amaçlı olarak öne sürmüş olmaları da mümkündür. Lakin insanlığın genel seyri tarihte, tabi olunan liderlere dair bu tür yaklaşımların var olduğunu da göstermektedir.

"(Ayrıca) o zalimler, (müminlere,) 'Siz, ancak büyüye tutulmuş bir adama uymaktasınız!' dediler." ayeti, Allah Resûlü'nü (s.a.s.) büyücülükle itham edenlerin veya risaletinde, gönderilişinde ve vazifesinde büyüden etkilendiğini ileri sürenlerin günah işlediklerine ve apaçık zulmettiklerine delalet etmektedir.

"(Resûlüm!) Senin hakkında bak ne biçim temsiller getirdiler!" Boş ve bâtıl tavsif ve teşbihler. İşte bu, onların dalâlet sebebidir: *"Artık onlar sapmışlardır ve (hidayete) hiçbir yol da bulamazlar."*

"Dilerse sana bunlardan daha iyisini, altlarından ırmaklar akan cennetleri verecek ve sana saraylar ihsan edecek olan Allah'ın şanı yücedir." Evet, Allah her şeye kadirdir. Diğer insanlar arasındaki üstünlük ölçütünün dahi fani servete göre olması uygun değilken Allah'ın vahiyle onurlandırdığı, risalet vazifesi için seçtiği, kulları için en üstün ve en güzel model kıldığı ve apaçık mucizelerle desteklediği peygamber için nasıl uygun olabilir?!

Bu akış açısı, her şeye kör gözle bakan insanların aklen yozlaşmasının neticesidir. Peygamberin malına-mülküne ve kazanç seviyesine bakar da ona göre doğruluğu veya yalancılığını tespit eder veya ona tabi olup olmamaya karar verir.

"Onlar üstelik kıyameti de yalan saydılar." ayeti, onların bu çöküşünün sebebinin kıyamet gününü inkâr etmeleri olduğuna işaret etmektedir. Buna göre dünya, onların nazarında oyun ve eğlence, her türlü sorumluluktan kurtulma sahnesidir.

"Cehennem ateşi uzak bir mesafeden kendilerini görünce..." Yani cehennem onları ilk kez gördüğünde. Burada görme fiilinin cehenneme ait bir fiil olarak ifade edilmesi, cehennemin onları hissettiği ve özlemle beklediği manasına işaret etmek içindir. Çünkü cehennem, sadece onlar için yaratılmıştır.

"Onun öfkelenişini (müthiş kaynamasını) ve uğultusunu işitirler." ayetindeki "(تَغَيُّظًا) (teğeyyuz)" kelimesi, kızgın ve öfkeli birinin homurtusu manasına gelir. "(زَفِيرًا) (zefir)" ise göğüsten çıkan nefesin hırıltısı manasına gelir. Zira cehennem, korku ve dehşetle kalpleri yerinden söken bir surete sahiptir. Sanki cehennem -Rabbim bizleri muhafaza eylesin- canlı bir varlık olup sinesi öfkeyle doludur.

"Onun (cehennemin) dar bir yerine atıldıkları zaman..." Dar yeri bile tek başına bir azap iken alevli ve dumanlı yeri varın siz düşünün!

"Elleri boyunlarına bağlı olarak..." Bağlanmış olarak. Elleri boyunlarına bağlı haldedirler.

Ayetteki "(ثُبُورًا) (sübûr)" kelimesi, "helak" manasına gelir.

"Aksine birçok defalar yok olmayı isteyin!" buyruğundaki hitap müşriklere yöneliktir. Yani onlara, yok olmak için çokça yalvarın, denecektir.

"Ebedilik cenneti..." Sürekli ve kalıcı olan cennet.

"İşte bu, Rabbinin üzerine istenen bir vaaddir." Talep edilen ve umulan. Müminler her zaman onu görebileceklerdir.

"O gün Rabbin onları ve Allah'tan başka taptıkları şeyleri toplar." Yani müşrikleri ve Allah'ı bırakıp da taptıkları ilahları.

"Onlar, 'Seni tenzih ederiz. Seni bırakıp da başka dostlar edinmek bize yaraşmaz.'" Bu cevap, müşriklerin ilah edindikleri peygamberlerin ve meleklerin cevabıdır. Şöyle diyeceklerdir: "Biz Senden başka dost ve mabut edinmeyiz. Hal böyleyken bu müşrikleri, bize ibadet etmeye nasıl olur da davet ederiz?"

Bunun, bazı sâlih kulların sözü olması da uzak ihtimal değildir. Bilindiği üzere müşrikler, bazı sâlih kulların suretini heykel şeklinde yapmış ve Allah'ın yerine o heykellere tapmışlardır.

"Fakat Sen onlara ve atalarına o kadar bol nimet verdin ki sonunda (Seni) anmayı unuttular." ayeti, onların dalâlet sebebini açıklamaktadır. Zira onlar peygamberlerine nazil olan Allah'ın kitabını unutacak kadar dünyaya daldılar. Ayetin zahirine göre, bu ifade, Hz. İsa ve Hz. Üzeyir gibi Allah'tan başka kendilerine ibadet edilen, ilahlaştırılan peygamberlerin cevabıdır.

"Helâki hak eden bir kavim oldular." Helak oldular.

"İşte (taptıklarınız), söylediklerinizde sizi yalancı çıkardılar." Yani işte ilah edindiğiniz peygamberler, melekler ve sâlihler, sizden de sizin taptıklarınızdan da uzak olduklarını ifade etmekte, iddia ettiğiniz meselelerde sizi yalanlamaktadırlar.

"Artık ne (azabınızı) geri çevirebilir, ne de bir yardım temin edebilirsiniz." Azabı kendilerinden uzaklaştırmaya veya kendilerine yardım etmeye güçleri olmayacaktır.

"(Resûlüm!) Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberler de hiç şüphesiz yemek yerler, çarşılarda dolaşırlardı." Çünkü peygamberler, birer beşer olup bu konuda diğer insanlardan üstün değillerdir. Onlar sadece Allah'ın üstün kıldığı nübüvvetle ve bunun gereği olan bazı yönlerle insanlardan üstündürler. Yemek yemek bir eksiklik değildir. Benzer şekilde alışveriş yapmak için çarşı-pazarı ziyaret etmek ve ticaret yapmak için dolaşmak da. Onlar da diğer insanlar gibi zenginliği ve fakirliği yaşamışlardır. İşte onlar bu şekilde yaşayan insanlara önder ve model olmuşlardır.

"(Ey insanlar!) Sizin bir kısmınızı diğer bir kısmınıza imtihan (vesilesi) kıldık." Bir kısmınızı başka bir kısmınızla imtihan ederiz. Bu, Allah'ın evrende yarattığı genel kanundur.

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا لَوْلَآ أُنْزِلَ عَلَيْنَا الْمَلٰٓئِكَةُ أَوْ نَرٰى رَبَّنَا ۗ لَقَدِ
اسْتَكْبَرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْ عُتُوًّا كَبِيرًا ﴿٢١﴾ يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلٰٓئِكَةَ لَا بُشْرٰى
يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِينَ وَيَقُولُونَ حِجْرًا مَحْجُورًا ﴿٢٢﴾ وَقَدِمْنَآ إِلٰى مَا عَمِلُوا مِنْ
عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَآءً مَنْثُورًا ﴿٢٣﴾ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُسْتَقَرًّا
وَأَحْسَنُ مَقِيلًا ﴿٢٤﴾ وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَآءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلٰٓئِكَةُ تَنْزِيلًا
﴿٢٥﴾ اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ لِلرَّحْمٰنِ ۚ وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكَافِرِينَ عَسِيرًا ﴿٢٦﴾
وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلٰى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا
﴿٢٧﴾ يَا وَيْلَتٰى لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا ﴿٢٨﴾ لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ
بَعْدَ إِذْ جَآءَنِي ۗ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنْسَانِ خَذُولًا ﴿٢٩﴾ وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ
قَوْمِي اتَّخَذُوا هٰذَا الْقُرْاٰنَ مَهْجُورًا ﴿٣٠﴾ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِنَ
الْمُجْرِمِينَ ۗ وَكَفٰى بِرَبِّكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا ﴿٣١﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ
عَلَيْهِ الْقُرْاٰنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً ۚ كَذٰلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا ﴿٣٢﴾ وَلَا
يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا ﴿٣٣﴾ اَلَّذِينَ يُحْشَرُونَ عَلٰى
وُجُوهِهِمْ إِلٰى جَهَنَّمَ ۙ أُولٰٓئِكَ شَرٌّ مَكَانًا وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٣٤﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى
الْكِتَابَ وَجَعَلْنَا مَعَهُ أَخَاهُ هٰرُونَ وَزِيرًا ﴿٣٥﴾ فَقُلْنَا اذْهَبَآ إِلَى الْقَوْمِ الَّذِينَ
كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا ۚ فَدَمَّرْنَاهُمْ تَدْمِيرًا ﴿٣٦﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ لَمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ أَغْرَقْنَاهُمْ
وَجَعَلْنَاهُمْ لِلنَّاسِ اٰيَةً ۖ وَأَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَثَمُودَا
وَأَصْحَابَ الرَّسِّ وَقُرُونًا بَيْنَ ذٰلِكَ كَثِيرًا ﴿٣٨﴾ وَكُلًّا ضَرَبْنَا لَهُ الْأَمْثَالَ ۖ وَكُلًّا
تَبَّرْنَا تَتْبِيرًا ﴿٣٩﴾ وَلَقَدْ أَتَوْا عَلَى الْقَرْيَةِ الَّتِي أُمْطِرَتْ مَطَرَ السَّوْءِ ۚ أَفَلَمْ
يَكُونُوا يَرَوْنَهَا ۚ بَلْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ نُشُورًا ﴿٤٠﴾ وَإِذَا رَأَوْكَ إِنْ يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا
هُزُوًا ۚ أَهٰذَا الَّذِي بَعَثَ اللّٰهُ رَسُولًا ﴿٤١﴾ إِنْ كَادَ لَيُضِلُّنَا عَنْ اٰلِهَتِنَا لَوْلَآ أَنْ

صَبَرْنَا عَلَيْهَا ۚ وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٢﴾
أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ أَفَأَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا ﴿٤٣﴾ أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ
أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ ۚ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ ۖ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٤﴾

21. *Bizimle karşılaşmayı (bir gün huzurumuza geleceklerini) ummayanlar, "Bize ya melekler indirilmeliydi ya da Rabbimizi görmeliydik" dediler. Andolsun ki onlar kendileri hakkında kibre kapılmışlar ve azgınlıkta pek ileri gitmişlerdir.*

22. *(Fakat) melekleri görecekleri gün, günahkârlara o gün hiçbir sevinç haberi yoktur ve "(Size, sevinmek) yasaktır, yasak!" diyeceklerdir.*

23. *Onların yaptıkları her bir (iyi) işi ele alırız, onu saçılmış zerreler haline getiririz (değersiz kılarız).*

24. *O gün cennetliklerin kalacakları yer çok huzurlu ve dinlenecekleri yer pek güzeldir.*

25. *O gün gökyüzü beyaz bulutlar ile yarılacak ve melekler bölük bölük indirileceklerdir.*

26. *İşte o gün, gerçek mülk (hükümranlık) çok merhametli olan Allah'ındır. Kâfirler için de pek çetin bir gündür o.*

27. *O gün, zalim kimse (pişmanlıktan) ellerini ısırıp şöyle der: Keşke o peygamberle birlikte bir yol tutsaydım!*

28. *Yazık bana! Keşke falancayı (bâtıl yolcusunu) dost edinmeseydim!*

29. *Çünkü zikir (Kur'an) bana gelmişken o, hakikaten beni ondan saptırdı. Şeytan, insanı (uçuruma sürükleyip sonra) yüzüstü bırakıp rezil rüsva eder.*

30. *Peygamber der ki: Ey Rabbim! Kavmim bu Kur'an'ı büsbütün terk ettiler.*

31. *(Resûlüm!) İşte Biz böylece her peygamber için suçlulardan düşmanlar peydâ ettik. Hidayet verici ve yardımcı olarak Rabbin yeter.*

32. *İnkâr edenler, "Kur'an ona bir defada topluca indirilmeli değil miydi?" dediler. Biz onu senin kalbine iyice yerleştirmek için böyle yaptık (parça parça indirdik) ve onu tane tane (ayırarak) okuduk.*

33. Onların sana getirdikleri hiçbir temsil yoktur ki (onun karşılığında) sana doğrusunu ve daha açığını getirmeyelim.

34. Yüzükoyun cehenneme (sürülüp) toplanacak olanlar; işte onlar, yerleri en kötü, yolları en sapık olanlardır.

35. Andolsun Biz Mûsâ'ya Kitab'ı verdik, kardeşi Harun'u da ona yardımcı yaptık. "Âyetlerimizi yalan sayan kavme gidin" dedik. Sonunda, (yola gelmediklerinden) onları yerle bir ediverdik.

37. Nûh kavmine gelince, peygamberleri yalancılıkla itham ettiklerinde onları suda boğduk ve kendilerini insanlar için bir ibret yaptık. Zalimler için acıklı bir azap hazırladık.

38. Âd'ı, Semûd'u, Ress halkını ve bunlar arasında daha birçok nesilleri de (inkârcılıklarından ötürü helâk ettik).

39. Onların her birine (uymaları için) misaller getirdik; (ama öğüt almadıkları için) hepsini kırdık geçirdik.

40. (Resûlüm!) Andolsun (bu Mekkeli putperestler), belâ ve felâket yağmuruna tutulmuş olan o beldeye uğramışlardır. Peki, onu görmüyorlar mıydı? Hayır, onlar öldükten sonra dirilmeyi ummamaktadırlar.

41. Seni gördükleri zaman, "Bu mu Allah'ın peygamber olarak gönderdiği!" diyerek hep seni alaya alıyorlar.

42. "Şayet ilahlarımıza inanmakta sebat göstermeseydik, gerçekten bizi neredeyse ilahlarımızdan saptıracaktı" diyorlar. Azabı gördükleri zaman, asıl kimin yolunun sapık olduğunu bilecekler!

43. Kötü duygularını kendisine ilah edinen kimseyi gördün mü? Sen (Resûlüm!) ona koruyucu olabilir misin?

44. Yoksa sen, onların çoğunun gerçekten (söz) dinleyeceğini yahut düşüneceğini mi sanıyorsun? Hayır, onlar hayvanlar gibidir, hatta onlar yolca daha da sapıktırlar.

SAPMA/DALÂLET SEBEPLERİ

Furkan Sûresi'nin başında hak ile bâtılın özellikleri net olarak ortaya konduktan sonra bu ayetlerde de insanı hak yoldan alıkoyan ve onları dalâlet ve kibir uçurumuna sürükleyen sebepler açıklanmaktadır. Bunlar şunlardır:

Birincisi: Kibirlenme. Kibir, insanları kör ve sağır etmekte; araştırma, anlama ve tartışma kapılarını kapatmaktadır: *"Bizimle karşılaşmayı (bir gün huzurumuza geleceklerini) ummayanlar, 'Bize ya melekler indirilmeliydi ya da Rabbimizi görmeliydik' dediler. Andolsun ki onlar kendileri hakkında kibre kapılmışlar ve azgınlıkta pek ileri gitmişlerdir."*

İkincisi: Kötü arkadaşlık. Bu, bâtıla destek olan, hakkı hor gören sahte bir dostluk ortamı oluşturma neticesine götürür: *"O gün, zalim kimse (pişmanlıktan) ellerini ısırıp şöyle der: Keşke o peygamberle birlikte bir yol tutsaydım!"*

Üçüncüsü: Nurun ve güvenilir bilginin kaynağını kasıtlı olarak terk ederek cahilliği tercih etmek: *"Peygamber der ki: Ey Rabbim! Kavmim bu Kur'an'ı büsbütün terk ettiler."*

Müşriklerin şüphelerine cevap veren Kur'ân, kendisinin, müminlerin hidayet yolunda sebat etmelerini, musibetlere karşı sabretmelerini, bâtıla ve bâtılın baskılarına karşı direnmelerini sağlayan kitap olduğuna işaret etmektedir: *"İnkâr edenler, 'Kur'an ona bir defada topluca indirilmeli değil miydi?' dediler. Biz onu senin kalbine iyice yerleştirmek için böyle yaptık (parça parça indirdik) ve onu tane tane (ayırarak) okuduk."*

Dördüncüsü: Hz. Peygamber (s.a.s.) başta olmak üzere hakka davet edenlerin tamamına düşmanlık etmek. Bu düşmanlık şüphesiz ki onları, en açık ve tesirli öğütlere ve hikmetli sözlere dahi kulak vermekten alıkoymaktadır: *"(Resûlüm!) İşte Biz böylece her peygamber için suçlulardan düşmanlar peydâ ettik."*

Beşincisi: İnsanı ciddi düşünmekten, belli bir hedefi olan tartışmalardan uzaklaştıran alay etme ahlakı: *"Seni gördükleri zaman, 'Bu mu Allah'ın peygamber olarak gönderdiği!' diyerek hep seni alaya alıyorlar."*

Altıncısı: Allah'ı bırakarak mabut yerine konan arzu ve isteklerin peşine takılmak: *"Kötü duygularını kendisine ilah edinen kimseyi gördün mü? Sen (Resûlüm!) ona koruyucu olabilir misin?"*

Yedincisi: Allah'ın ihsan ettiği bilgi edinme yollarını kapatmak. Bu da böbürlenenlerin, alay edenlerin ve arzularına uyanların huyu ve âdetidir: *"Yoksa sen, onların çoğunun gerçekten (söz) dinleyeceğini yahut*

düşüneceğini mi sanıyorsun? Hayır, onlar hayvanlar gibidir, hatta onlar yolca daha da sapıktırlar."

Dalâlete sürükleyen bu tavır ve davranışlar anlatılırken önceki peygamberlerin, kavimleriyle mücadelelerinden örnekler de aktarılmaktadır. Mesela Hz. Mûsâ (a.s.), Hz. Harûn (a.s.) ve Hz. Nûh (a.s.) kıssaları şöyle hatırlatılmaktadır: *"Andolsun Biz Mûsâ'ya Kitab'ı verdik, kardeşi Harun'u da ona yardımcı yaptık. 'Ayetlerimizi yalan sayan kavme gidin' dedik. Sonunda, (yola gelmediklerinden) onları yerle bir ediverdik. Nûh kavmine gelince, peygamberleri yalancılıkla itham ettiklerinde onları suda boğduk ve kendilerini insanlar için bir ibret yaptık. Zalimler için acıklı bir azap hazırladık."*

Ardından geçmiş topluluklardan bir kısmı paylaşılmaktadır: *"Âd'ı, Semûd'u, Ress halkını ve bunlar arasında daha birçok nesilleri de (inkârcılıklarından ötürü helâk ettik)."* Daha sonra da Allah'ın mesajını ve kulları için uygun gördüğü tevhid dinini yalanlayan zalim toplulukların akıbeti açıklanmaktadır: *"(Fakat) melekleri görecekleri gün, günahkârlara o gün hiçbir sevinç haberi yoktur ve '(Size, sevinmek) yasaktır, yasak!' diyeceklerdir. Onların yaptıkları her bir (iyi) işi ele alırız, onu saçılmış zerreler haline getiririz (değersiz kılarız)."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Bizimle karşılaşmayı (bir gün huzurumuza geleceklerini) ummayanlar, 'Bize ya melekler indirilmeliydi ya da Rabbimizi görmeliydik' dediler." Allah'ı görme isteği aslında bizatihi kınanacak bir talep değildir. Zira Hz. Mûsâ da bunu talep etmiş ve şöyle demiştir: *"Rabbim! Bana (kendini) göster; Seni göreyim!"*[25] Lakin ayette işaret edilen müşrikler, Yüce Allah'ı tanımak ve O'na iman etmek için O'nu görmeyi talep etmemiş, aksine alay ve istihzanın yanında kibir ve gurur ile bunu istemişlerdir. Bundan dolayı Kur'ân, onların amacını yüzlerine vurarak şöyle buyurmuştur: *"Andolsun ki onlar kendileri hakkında kibre kapılmışlar ve azgınlıkta pek ileri gitmişlerdir."*

---

25 A'râf 7/143.

Ayrıca Allah'ı veya melekleri görme meselesi, gayb âleminden şehadet âlemine geçiş manasına gelmektedir. Bu durumda, gayba iman konusunun insanlar için bir imtihan olma durumu sona ermiş olacaktır.

Ayetteki (عُتُوًّا) kelimesi, başkaldırma ve haddi aşma, manasına gelir.

"(Fakat) melekleri görecekleri gün..." buyruğundan maksat, kıyamet günüdür. O gün bu görmenin müşriklere hiçbir faydası dokunmayacaktır.

"Günahkârlara o gün hiçbir sevinç haberi yoktur ve '(Size, sevinmek) yasaktır, yasak!' diyeceklerdir." Yani melekler, bu müşrikleri cennetle müjdelemeyecek aksine, cennetin onlara ebediyen haram kılındığını söyleyeceklerdir.

"Onların yaptıkları her bir (iyi) işi ele alırız, onu saçılmış zerreler haline getiririz (değersiz kılarız)." Değersiz kılınan bu ameller, yanlış ölçütlerle yapılan ancak onların faydalı olduğunu düşündükleri ve Allah rızasını gözetmeksizin yaptıkları amellerdir. Zira bunlar yardım etme ve ikramda bulunma gibi görünüşte hayır olarak görülen şeyleri dünya menfaati için yapmış, bu gayeyle yaptıkları işlerin karşılığı kendilerine dünyadayken eksiksiz ve tam olarak verilmiş, şan ve şöhrete nail olmuşlardır. Ayetteki "hebâ" kelimesi, rüzgârın alıp savurduğu, toz ve duman gibi ağırlığı ve değeri olmayan şeyler manasına gelir.

"Çok huzurlu ve dinlenecekleri yer..." Yani kaylule ve istirahat mekânı. Bu ayette, cennet ehline ihsan edilen nimetlerin tasviri yapılmaktadır.

"O gün gökyüzü beyaz bulutlar ile yarılacak ve melekler bölük bölük indirileceklerdir." Bu da kıyametin sahnelerinden biridir. O gün melekler, Allah'ın emriyle dağlar gibi üst üste yığılmış bulutlarla inecektir. Bu ayet, müşriklerin meleklerin inmesine yönelik sordukları önceki soruya cevap niteliği taşımaktadır. Sanki onlara şöyle denmektedir: Meleklerin ineceği günün, size bir faydası dokunmayacaktır.

"O gün, zalim kimse (pişmanlıktan) ellerini ısırıp..." ifadesi, son derece pişman olduklarını ve iç yangınlarını tasvir etmektedir.

"Şöyle der: Keşke o peygamberle birlikte bir yol tutsaydım!" Şöyle temennide bulunacaktır: Keşke Hz. Peygamber (s.a.s.) ile, onun rehberliği ile ve davası ile birlikte hareket etseydim!

Ayetteki "(يَا وَيْلَتٰى) (yâ veyletâ)" kelimesi, pişmanlık ve hasret içeren bir kelimedir.

"Yazık bana! Keşke falancayı (bâtıl yolcusunu) dost edinmeseydim!" buyruğunda söz konusu kişinin ismi belirtilmemiştir. Çünkü yoldan çıkanlardan her birinin, kendisini hak yoldan uzaklaştıran ve dalâlete sürükleyen bir arkadaşı mutlaka vardır.

"Peygamber der ki: Ey Rabbim! Kavmim bu Kur'an'ı büsbütün terkettiler." Bunlar, Kur'ân'ı terk eden müşriklerdir. Yani onlar, Kur'ân'ı inkâr ettiler ve ondan uzak durdular. Kur'ân'ı tilavet etmeyi, üzerinde tedebbür etmeyi ve onunla amel etmeyi terk eden günahkâr Müslümana gelince, o da cüz'î manada onu terk etmiş olup günahı hak etmiştir. Ama ayetin asıl maksadı bu değildir. Allahu a'lem.

"Biz onu senin kalbine iyice yerleştirmek için böyle yaptık (parça parça indirdik)." Yani Allah onu tek parça halinde indirmemiş, aksine olaylara ve gelişmelere, mümin toplumun inşasının farklı aşamalarında duyulan ihtiyaçlara göre peyderpey indirmiştir. Şüphesiz ki bu metot, müminlerin hak üzerinde sebat etmelerini sağlamak; dayanma ve direnme yollarını desteklemek için en uygun olan metottur.

"Onların sana getirdikleri hiçbir temsil yoktur ki..." Yani bâtılı savunanların sürekli olarak tekrar ettikleri ve gündemde tuttukları şüphelerden bir örnek yoktur ki...

"Daha açığını..." En güzel açıklamayı.

"Yüzükoyun cehenneme (sürülüp) toplanacak olanlar..." Sahip oldukları gurur ve böbürlenmeye uygun bir ceza olarak.

"Kardeşi Harun'u da onunla beraber kıldık." Destekleyici ve yardımcı kıldık.

"Kendilerini insanlar için bir ayet yaptık." İbret vesilesi yaptık.

"Ress halkını..." Bunlar peygamberlerin davetini inkâr edip yalanlayan kavimlerden biridir. Kur'ân'da ve sahih sünnette onların kim olduğunu açıklayan herhangi bir bilgi yoktur. Bu durumda en uygun olan, onların kim olduğuna bakmaksızın genel manada ibret almaya çalışmaktır. Allahu a'lem.

"Onların her birine, (uymaları için) misaller getirdik." Böylece geçmiş ümmetlerin durumundan ders çıkarmış olurlar.

"(Ama öğüt almadıkları için) hepsini kırdık geçirdik." Sunulan delillere rağmen peygamberlerine zulmetmeleri, inat edip yalanlamaları sebebiyle onları yerle bir ettik.

"(Resûlüm!) Andolsun (bu Mekkeli putperestler), belâ ve felâket yağmuruna tutulmuş olan o beldeye uğramışlardır." Yani Kureyş müşrikleri, üzerlerine Allah'ın taş yağdırdığı şehrin yanından geçiyorlardı. Burası da Hz. Lût'un kavminin yaşadığı şehirdir.

"Peki, onu görmüyorlar mıydı?" Yani onların ibret almaları ve durumlarını gözden geçirip akıbetlerinin ne olacağı üzerinde düşünmeleri için onu görmüyorlar mıydı?

"Hayır, onlar öldükten sonra dirilmeyi ummamaktadırlar." ayeti, onların gafletinin ve meseleyi oyun ve eğlence gibi görmelerinin sebebini ve ibret almamalarının asıl nedenini açıklamaktadır. Zira onlar ahiret gününe iman etmiyor, onu dikkate almıyorlardı. Ayette geçen "nüşûr" kelimesi, başka bir hayat için diriliş manasına gelir.

"Bu mu Allah'ın peygamber olarak gönderdiği!" sorusu, alay ve istihza yollu bir sorudur.

"Hayır, onlar hayvanlar gibidir, hatta onlar yolca daha da sapıktırlar." Çünkü hayvanların hak ile bâtılı birbirinden ayırt etme gücü yoktur ve bununla sorumlu da tutulmamışlardır. Lakin Allah kendilerine akıl ihsan etmesine rağmen onu devre dışı bırakan, bilgi edinme kanalları ihsan etmesine rağmen onları kapalı tutan müşrikler böyle değildir. Bunların hem gücü hem de sorumluluğu vardır.

اَلَمْ تَرَ اِلٰى رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ ۚ وَلَوْ شَآءَ لَجَعَلَهٗ سَاكِنًا ۛ ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسَ
عَلَيْهِ دَلِيلًا ۛ ﴿٤٥﴾ ثُمَّ قَبَضْنٰهُ اِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا ﴿٤٦﴾ وَهُوَ الَّذِى جَعَلَ لَكُمُ
الَّيْلَ لِبَاسًا وَّالنَّوْمَ سُبَاتًا وَّجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا ﴿٤٧﴾ وَهُوَ الَّذِى اَرْسَلَ الرِّيَاحَ
بُشْرًا بَيْنَ يَدَىْ رَحْمَتِهٖ ۚ وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً طَهُورًا ۛ ﴿٤٨﴾ لِنُحْيِىَ بِهٖ بَلْدَةً
مَّيْتًا وَّنُسْقِيَهٗ مِمَّا خَلَقْنَآ اَنْعَامًا وَّاَنَاسِىَّ كَثِيرًا ﴿٤٩﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنٰهُ بَيْنَهُمْ
لِيَذَّكَّرُوا ۛ فَاَبٰٓى اَكْثَرُ النَّاسِ اِلَّا كُفُورًا ﴿٥٠﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا فِى كُلِّ قَرْيَةٍ
نَّذِيرًا ۛ ﴿٥١﴾ فَلَا تُطِعِ الْكٰفِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ بِهٖ جِهَادًا كَبِيرًا ﴿٥٢﴾ وَهُوَ الَّذِى
مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَّهٰذَا مِلْحٌ اُجَاجٌ ۚ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا
وَّحِجْرًا مَّحْجُورًا ﴿٥٣﴾ وَهُوَ الَّذِى خَلَقَ مِنَ الْمَآءِ بَشَرًا فَجَعَلَهٗ نَسَبًا وَّصِهْرًا ۗ
وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا ﴿٥٤﴾ وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ ۗ وَكَانَ
الْكَافِرُ عَلٰى رَبِّهٖ ظَهِيرًا ﴿٥٥﴾ وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ اِلَّا مُبَشِّرًا وَّنَذِيرًا ﴿٥٦﴾ قُلْ مَآ
اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ اِلَّا مَنْ شَآءَ اَنْ يَّتَّخِذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيلًا ﴿٥٧﴾ وَتَوَكَّلْ
عَلَى الْحَىِّ الَّذِى لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهٖ ۗ وَكَفٰى بِهٖ بِذُنُوبِ عِبَادِهٖ خَبِيرًا ۚ
﴿٥٨﴾ اَلَّذِى خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِى سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى
عَلَى الْعَرْشِ ۚ اَلرَّحْمٰنُ فَسْـَٔلْ بِهٖ خَبِيرًا ﴿٥٩﴾ وَاِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمٰنِ
قَالُوا وَمَا الرَّحْمٰنُ اَنَسْجُدُ لِمَا تَاْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا ۛ ﴿٦٠﴾ تَبٰرَكَ الَّذِى جَعَلَ
فِى السَّمَآءِ بُرُوجًا وَّجَعَلَ فِيهَا سِرٰجًا وَّقَمَرًا مُّنِيرًا ﴿٦١﴾ وَهُوَ الَّذِى جَعَلَ
الَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِّمَنْ اَرَادَ اَنْ يَّذَّكَّرَ اَوْ اَرَادَ شُكُورًا ﴿٦٢﴾

45. *Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığını görmedin mi? Eğer dileseydi, onu elbet hareketsiz kılardı. Sonra Biz güneşi, ona delil kıldık.*

46. *Sonra onu (uzayan gölgeyi) yavaş yavaş kendimize çektik (kısalttık).*

47. Sizin için geceyi örtü, uykuyu istirahat kılan, gündüzü de dağılıp çalışma (zamanı) yapan, O'dur.

48-49. Rüzgârları rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderen O'dur. Biz, ölü toprağa can vermek, yarattığımız nice hayvanlara ve nice insanlara su vermek için gökten tertemiz su indirdik.

50. Andolsun bunu, insanların öğüt almaları için, aralarında çeşitli şekillerde anlatmışızdır; ama insanların çoğu ille nankörlük edip diretmiştir.

51. (Resûlüm!) Şayet dileseydik, elbet her ülkeye bir uyarıcı (peygamber) gönderirdik.

52. (Fakat evrensel uyarıcılık görevini sana verdik.) O halde, kâfirlere boyun eğme ve bununla (Kur'an ile) onlara karşı olanca gücünle büyük bir savaş ver!

53. Birinin suyu tatlı ve susuzluğu giderici, diğerininki tuzlu ve acı iki denizi salıveren ve aralarına bir engel, aşılmaz bir sınır koyan O'dur.

54. Sudan (meniden) bir insan yaratıp onu nesep ve sıhriyet (kan ve evlilik bağından doğan) yakınlığa dönüştüren O'dur. Rabbinin her şeye gücü yeter.

55. (Böyle iken inkârcılar) Allah'ı bırakıp kendilerine ne fayda ne de zarar verebilen şeylere kulluk ediyorlar. İnkârcı da Rabbine karşı uğraşıp durmaktadır.

56. (Resûlüm!) Biz seni ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.

57. De ki: Buna karşılık, sizden, Rabbine doğru bir yol tutmayı dileyen kimseler (olmanız) dışında herhangi bir ücret istemiyorum.

58. Ölümsüz ve daima diri olan Allah'a güvenip dayan. O'nu hamd ile tesbih et. Kullarının günahlarını O'nun bilmesi yeter.

59. Gökleri, yeri ve ikisinin arasındakileri altı günde yaratan, sonra Arş'a istivâ eden (ona hükmeden) Rahmân'dır. Bunu bir bilene sor.

60. Onlara, "Rahmân'a secde edin!" denildiği zaman, "Rahmân da neymiş! Bize emrettiğin şeye secde eder miyiz hiç!" derler ve bu emir onların nefretini arttırır.

61. Gökte burçları var eden, onların içinde bir çerağ (güneş) ve nurlu bir ay barındıran Allah, yüceler yücesidir.

62. İbret almak veya şükretmek dileyen kimseler için gece ile gündüzü birbiri ardınca getiren de O'dur.

KÂİNATA SERPİŞTİRİLEN HİDAYET DELİLLERİ

Önceki mecliste okuduğumuz sapıklık ve dalâlet sebeplerini ayrıntılı olarak ele aldıktan sonra Kur'ân, bu meclisteki ayetlerde ise Allah'ın ihsan ettiği nimetleri ve evrene serpiştirmiş olduğu ve insanın günlük hayatının bir parçası haline dönüşen delilleri saymaya başlamaktadır. Bunların tamamı Yüce Allah'ın vahdetine tanıklık etmekte, insanları hak yola ve ebedî saadete ulaştırmaktadır.

Birincisi: Kur'ân, insanın gün boyu tanıklık ettiği ve bizzat yaşadığı *"gölge"*nin hareketliliğini; ağaçların, dağların ve evlerin gölgesini; bizzat insanın dururken, otururken veya yürürken oluşan gölgesini, güneşin hareketine uygun olarak kısalan ve uzanan gölgeyi hatırlatmaktadır. İşte bu hatırlatma, insanı, etrafındaki gerçekler üzerinde derin düşünmeye, hayatın bir parçası haline gelmiş olsa da bu nimetleri anlamaya ve açıklamaya yöneltmektedir: *"Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığını görmedin mi? Eğer dileseydi, onu elbet hareketsiz kılardı. Sonra Biz güneşi, ona delil kıldık. Sonra onu (uzayan gölgeyi) yavaş yavaş kendimize çektik (kısalttık)."*

İkincisi: Gölgenin hareketliliğine paralel olarak Kur'ân, günün gece ve gündüze bölünmüş olmasına, her birinin bu hayattaki rolüne ve vazifesine dikkat çekmektedir. Buna göre gece, huzurun ve rahatın, gündüz de rızkını elde etmek için yeryüzüne dağılmanın, hareket halinde olmanın ve çalışmanın vaktidir: *"Sizin için geceyi örtü, uykuyu istirahat kılan, gündüzü de dağılıp çalışma (zamanı) yapan, O'dur."*

Üçüncüsü: Kur'ân, gölgenin hareketliliğinden rüzgârın hareketliliğine, sürüklediği bulutlara ve insana rızık olarak yansıyacak nimetlere geçiş yapmaktadır: *"Rüzgârları rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderen O'dur. Biz, ölü toprağa can vermek, yarattığımız nice hayvanlara ve nice insanlara su vermek için gökten tertemiz su indirdik. Andolsun bunu, insanların öğüt almaları için, aralarında çeşitli şekillerde anlatmışızdır; ama insanların çoğu ille nankörlük edip diretmiştir."*

Dördüncüsü: Sonra Kur'ân, bakışlarımızı denizler âlemine, denizlerin içerdiği gizemlere, sırlara, nimetlere ve delillere çevirmektedir:

"Birinin suyu tatlı ve susuzluğu giderici, diğerininki tuzlu ve acı iki denizi salıveren ve aralarına bir engel, aşılmaz bir sınır koyan O'dur."

Beşincisi: Ardından da Kur'ân insanın da sudan yaratıldığını hatırlatmaktadır. Buna göre su, bu hayatın sırrıdır; denizleri ve yağmuru oluşturmakta, yeryüzünü ekinlerle, ağaçlarla ve meyvelerle diriltmektedir. Birlikteliği ve uyumluluğu esas alan bir sistemle insanı topraktan yaratmaktadır. Bu da ancak onu eşsiz biçimde yaratan ve yoktan var eden Allah'ın gücüyle gerçekleşmektedir: *"Sudan (meniden) bir insan yaratıp onu nesep ve sıhriyet (kan ve evlilik bağından doğan) yakınlığa dönüştüren O'dur. Rabbinin her şeye gücü yeter."*

Altıncısı: Sonra da yaratılışın tamamının aslını, göklerin ve yerin, onların arasında bulunanların yaratılışını hatırlatmaktadır: *"Gökleri, yeri ve ikisinin arasındakileri altı günde yaratan, sonra Arş'a istivâ eden (ona hükmeden) Rahmân'dır. Bunu bir bilene sor."*

Yedincisi: Sonra insanın bakışlarını bu evrenin derinliklerine, içerdiği işaretlere ve apaçık delillere çevirmektedir: *"Gökte burçları var eden, onların içinde bir çerağ (güneş) ve nurlu bir ay barındıran Allah, yüceler yücesidir. İbret almak veya şükretmek dileyen kimseler için gece ile gündüzü birbiri ardınca getiren de O'dur."*

Burada Yüce Allah'ın bu ayetlere nasıl başladığına ve bunları nasıl sona erdirdiğine dikkatlice bakmak icap etmektedir. Burada bir kez daha gece ve gündüz hareketliliğini ve onların birbirini takip edişini hatırlatmaktadır. Sanki bu ayette bu birlikteliği esas alan sisteme ve bu evrenin hareketliliğine hükmeden küllî uyuma işaret edilmektedir.

Bu deliller aktarılırken Kur'ân bu delillere öncülük eden küllî manayı vurgulamaktadır: *"(Böyle iken inkârcılar) Allah'ı bırakıp kendilerine ne fayda ne de zarar verebilen şeylere kulluk ediyorlar. İnkârcı da Rabbine karşı uğraşıp durmaktadır. (Resûlüm!) Biz seni ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. De ki: Buna karşılık, sizden, Rabbine doğru bir yol tutmayı dileyen kimseler (olmanız) dışında herhangi bir ücret istemiyorum. Ölümsüz ve daima diri olan Allah'a güvenip dayan. O'nu hamd ile tesbih et. Kullarının günahlarını O'nun bilmesi yeter." "Onlara, 'Rahmân'a secde edin!' denildiği zaman: 'Rahmân da neymiş! Bize emrettiğin şeye secde eder miyiz hiç!' derler ve bu emir onların nefretini*

arttırır." Bu ayette Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şahsında müminler uyarılmakta, her ne kadar çaba, cihad ve fedakârlık konusunda sorumluluk almışlarsa da hak uğrunda sebat etmeleri, tebliğde bulunmaları ve hakkı savunmaları gerektiği hatırlatılmaktadır: *"(Resûlüm!) Şayet dileseydik, elbet her ülkeye bir uyarıcı (peygamber) gönderirdik. (Fakat evrensel uyarıcılık görevini sana verdik.) O halde, kâfirlere boyun eğme ve bununla (Kur'an ile) onlara karşı olanca gücünle büyük bir savaş ver!"*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Gölgeyi nasıl uzattığını..." Allah, güneşin hareketine paralel olarak gölgeyi aşama aşama uzatmaktadır.

"Sonra onu (uzayan gölgeyi) yavaş yavaş kendimize çektik (kısalttık)." ayetinde geçen "(قَبْض) (kabz)" kelimesi, "bast" kelimesinin zıddıdır. Gölgenin kabzı, güneşin doğuşu ve yükselişiyle eş zamanlı olarak kısalması demektir.

"Sizin için geceyi örtü kılan O'dur." Örtüsüyle sizi kuşatmakta ve içine almaktadır.

"Uykuyu istirahat kılan..." Sizin için huzur ve rahatlık sağlamak üzere.

"Gündüzü de dağılıp çalışma (zamanı) yapan..." İnsanlar hareket etmek ve çalışmak için yeryüzüne dağılırlar.

"Rüzgârları rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderen O'dur." Taşıdığı hayır, bereket ve yağmur nedeniyle insanlar rüzgârın esişine sevinirler.

"Tertemiz su..." Kendisi temiz olduğu gibi başka şeyleri de temizleyen.

"Ölü toprağa can vermek..." buyruğunda çorak arazi, ölüme; ekin ise hayata ve canlılığa benzetilmiştir.

"Andolsun bunu, insanların öğüt almaları için, aralarında çeşitli şekillerde anlatmışızdır." Yani gökten inen yağmuru. Yani hayattaki etkilerini görmeleri için yağmuru farklı memleketlere sevk ederiz. Bu ayet, gökten inen hidayete ve ruhları dirilten ilahî mesajlara dikkat çekmektedir. Akabinde gelen ayetler de bu manayı vurgulamaktadır.

"(Resûlüm!) Şayet dileseydik, elbet her ülkeye bir uyarıcı (peygamber) gönderirdik." Lakin Allah, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şanını ve taşıdığı risaletin değerini yüceltmek, insanları bir tek şeriat etrafında ve bir tek liderin arkasında toplamak için son peygamberini genel bir davetle bütün insanlığa göndermiştir.

"(Kur'an ile) onlara karşı olanca gücünle büyük bir savaş ver!" Hatırlatmak, uyarmak, teşvik etmek ve sakındırmak için Kur'ân'ı esas alarak onlarla mücadele et. Kur'ân'ın içerdiği gerçeklerden hareketle onlarla diyaloğa geç ve tartış. Kur'ân'ın delilleriyle onlara karşı delil serdet. Bütün bu konularda asla rehavete kapılma. Bu hitap, Allah Resûlü'ne (s.a.s.), onunla birlikte hareket eden ve vefatından sonra kıyamete kadar gelecek olan ümmetine yöneliktir.

"İki denizi salıveren O'dur." İkisini birbirine karıştırmıştır. Bu tasvir, nehirlerin ve denizlerin yapısında herhangi bir değişiklik söz konusu olmaksızın tatlı nehirlerin tuzlu denizlere akmasını anlatmaktadır. Nitekim bu konu birazdan işlenecektir.

"Suyu tatlı ve susuzluğu giderici..." ayetinde geçen "furat" da -tıpkı "azb" gibi- "tatlı" manasına gelir. Burada cümleye "son derece tatlı" anlamını katmaktadır.

"Tuzlu ve acı" ayetinde geçen "ücâc" da -tıpkı "milh" gibi- tuzlu manasına gelir. Burada cümleye "son derece tuzlu" anlamını katmaktadır.

"Aralarına bir engel, aşılmaz bir sınır koyan..." Yani bariyer bırakan. Bu durumda tuzlu su, tatlı suya karışıp tadını bozmaz. Benzer şekilde tatlı su da tuzlu suya karışıp tadını bozmaz. Çünkü her birinin ayrı bir görevi vardır. Zira tatlı nehirlerin görevi, sulama ve içme suyu ihtiyacını karşılamaktır. Tuzlu nehirlerin vazifesi ise denizdeki yaşamı kokudan ve zarar verici değişikliklerden korumaktır.

Tatlı suyun, tuzlu denizlerin ortasında tatlı suyun varlığıyla açıklanmasında herhangi bir sakınca yoktur. Lakin insanlarca bilinen ve akla gelen su bu değildir. Ayrıca bu tür sular, içme maksadıyla kullanılmaz, insanların geneli de bundan yararlanmaz. Ayetlerin bağlamı, öğüt vermek ve minnet içinde bırakmaya yöneliktir.

"Deniz" kelimesinin, Mısır'daki Nil Nehri ve Irak'taki iki büyük ırmak gibi büyük nehirler için kullanılmasına gelince, bu, Arap dilinde yaygın olarak kullanılan ve bilinen bir durumdur. Allahu a'lem.

"Onu nesep ve sıhriyet (kan ve evlilik bağından doğan) yakınlığa dönüştüren..." Su damlalarından nesepleri, soyları, akrabaları ve evlilikten doğan akrabalık ilişkilerini yaratmıştır, evet, bütün bunlardan nice insan yaratmıştır.

"İnkârcı da Rabbine karşı uğraşıp durmaktadır." Yani Allah'a inat ederek, O'nun diniyle savaşarak, bütün bu hususlarda şeytana destek vererek.

"De ki: Buna karşılık, sizden herhangi bir ücret istemiyorum." Buna göre davet, Allah rızası için olmalı, mükâfatı da Allah'tan beklenmelidir. Bu ayette temiz bir hayat vurgulanmaktadır. Harama el uzatmama ahlakı, tebliğle ve Allah'a davet meselesiyle uğraşanların tamamı için geçerlidir.

"Rabbine doğru bir yol tutmayı dileyen kimseler (olmanız) dışında..." buyruğundaki istisna, istisna-i munkatı' olup şu manaya gelmektedir: Ben, Allah'ın yoluna ermeniz, hidayet bulmanız dışında sizden herhangi bir ücret talep etmiyorum.

"Ölümsüz ve daima diri olan Allah'a güvenip dayan." buyruğuna göre ölüye veya ölümlüye tevekkül etmek doğru değildir. Kendisini ölümden koruyamayan kişi başkasını nasıl koruyabilir! Bu ifade, gerçek tevhidin hususiyetlerini aktaran eşsiz bir uyarıdır. Aynı zamanda bu ayet, sahip olamadığı ve gücünün yetmediği meselelerde yaratılanlardan umut bekleyen müşriklere karşı dolaylı bir cevaptır.

"Altı günde..." Bunlar bizim yaşadığımız günler değildir. Çünkü bizim günlerimiz, dünyanın güneşin önünde kendi etrafında dönmesinin neticesidir. Her bir gezegenin kendine has bir günü vardır. Göklerin ve yerin yaratılmasından önceki gün ise çok daha farklıdır ve onu ancak Allah bilir. Bu tür günlerden söz edilmesinin sebebi, aşamaları ifade etmektir. Nitekim bütün yaratılanlar için geçerli olan kanun budur.

"Sonra Arş'a istivâ eden (ona hükmeden)..." Yüce Allah'ın şanına yakışan bir istiva. Bu istiva, mutlak yüceliği, malik ve sultan olmayı

gerekli kılmaktadır. Sabit olan bütün kemal sıfatları da Yüce Allah'a mahsustur.

"Rahmân'dır. Bunu bir bilene sor." Bizzat Rahmân kadar o Rahmân'ı, O'nun isimlerini ve sıfatlarını bilen kimse yoktur. O, yüceler yücesidir. Burada sanki şöyle buyrulmaktadır: Beni Benden başka kimseden sorma; Ben her şeyi bilirim (alîm), Benden daha çok bilgi sahibi olan yoktur. Ben her şeyden haberdarım (habîr), Benden daha çok haberdar olan kimse yoktur.

"'Rahmân da neymiş!' derler." sözü, bu yüce ismi Allah için kullanmayı kabul etmeyen müşriklere aittir. Sanki onlar Hz. Peygamber'i (s.a.s.), bu ismi Kur'ân'a eklemekle ve Allah'a nispet etmekle itham etmişlerdir. Onların şu sözü buna delalet etmektedir: *"Bize emrettiğin şeye secde eder miyiz hiç!"*

Ayette geçen *"burçlar..."* kelimesi, gezegenlerin hareket ettiği yörünge ve menzillerdir.

"Onların içinde bir kandil barındıran..." Yani güneş. Zira güneşin ışığı kandil gibi, kendindendir. Ayın ışığı ise kendinden değildir.

"Gece ile gündüzü birbiri ardınca getiren de O'dur." Dünyanın hareketine paralel olarak günlük hareketler de birbirinden farklıdır. Nitekim biz bunları gözlemliyor ve müşahede ediyoruz.

"İbret almak veya şükretmek dileyen kimseler için..." Bütün bunlar, ders çıkarmayı, derin düşünmeyi gerekli kılan delillerdir; şükür ve övgüyü gerekli kılan nimetlerdir.

وَعِبَادُ الرَّحْمٰنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ
قَالُوا سَلَامًا ﴿٦٣﴾ وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا ﴿٦٤﴾ وَالَّذِينَ يَقُولُونَ
رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا ﴿٦٥﴾ إِنَّهَا سَاءَتْ
مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٦٦﴾ وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ
ذٰلِكَ قَوَامًا ﴿٦٧﴾ وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللهِ إِلٰهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي
حَرَّمَ اللهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ ۚ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ﴿٦٨﴾ يُضَاعَفْ لَهُ
الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا ﴿٦٩﴾ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا
صَالِحًا فَأُولٰئِكَ يُبَدِّلُ اللهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٧٠﴾
وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللهِ مَتَابًا ﴿٧١﴾ وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ
الزُّورَ ۙ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا ﴿٧٢﴾ وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ
لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا ﴿٧٣﴾ وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ
أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا ﴿٧٤﴾ أُولٰئِكَ يُجْزَوْنَ
الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا ﴿٧٥﴾ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ حَسُنَتْ
مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٧٦﴾ قُلْ مَا يَعْبَؤُا بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ ۚ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ
فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا ﴿٧٧﴾

63. *Rahmân'ın (has) kulları onlardır ki yeryüzünde tevazu ile yürürler ve kendini bilmez kimseler onlara laf attığında (incitmeksizin) "Selam!" derler (geçerler);*

64. *Gecelerini Rablerine secde ederek ve kıyam durarak geçirirler.*

65. *Ve şöyle derler: Rabbimiz! Cehennem azabını üzerimizden sav. Doğrusu onun azabı gelip geçici değil, devamlıdır.*

66. *Orası cidden ne kötü bir yerleşme ve ikamet yeridir!*

67. (O kullar,) harcadıklarında ne israf ne de cimrilik ederler; ikisi arasında orta bir yol tutarlar.

68. Yine onlar ki Allah ile beraber (tuttukları) başka bir ilaha yalvarmazlar, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar ve zina etmezler. Bunları yapan, günahı(nın cezasını) bulur;

69. Kıyamet günü azabı kat kat arttırılır ve onda (azapta) alçaltılmış olarak devamlı kalır.

70. Ancak tevbe ve iman edip iyi davranışta bulunanlar başkadır; Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir.

71. Kim tevbe edip iyi davranış gösterirse, şüphesiz o, tevbesi kabul edilmiş olarak Allah'a döner.

72. (O kullar,) yalan yere şahitlik etmezler, boş sözlerle karşılaştıklarında vakar ile (oradan) geçip giderler.

73. Kendilerine Rablerinin ayetleri hatırlatıldığında ise, onlara karşı sağır ve kör davranmazlar;

74. (Ve o kullar,) "Rabbimiz! Bize gözümüzü aydınlatacak eşler ve zürriyetler bağışla ve bizi takva sahiplerine önder kıl!" derler.

75. İşte onlara, sabretmelerine karşılık cennetin en yüksek makamı verilecek, orada hürmet ve selamla karşılanacaklardır.

76. Orada ebedî kalacaklardır. Orası ne güzel bir yerleşme ve ikamet yeridir.

77. (Resûlüm!) De ki: (Kulluk ve) yalvarmanız olmasa, Rabbim size ne diye değer versin? (Ey inkârcılar! Size Resûl'ün bildirdiklerini) kesinkes yalan saydınız; onun için azap yakanızı bırakmayacaktır!

RAHMÂN'IN KULLARI

Bu mübarek sûrenin sonunda, önceki konularla da bağlantılı olarak Kur'ân, hakkı tercih eden ve hakka bağlılığını ilan eden erdemli toplumun niteliklerini paylaşmaktadır. Allah'a bağlı eşsiz bir toplum... Bu erdemli toplum, beşeriyetten kaynaklanan baskılara rağmen hak yolu bâtıl yoldan ayıran büyük hakikate bağlı bütün niteliklere sahiptir. Allah bu toplumu kendine nispet etmekte, muhabbet ve yakınlık göstergesi olarak onu, "Rahmân'ın kulları" olarak isimlendirmektedir. Zira Yüce Allah,

Vedûd (muhabbeti bol) ve Karîb (çokça yakın olan) olandır. Bu erdemli toplumun nitelikleri şunlardır:

Birincisi: Yaşadıkları toplumda ve yaşamlarına devam ettikleri yeryüzünde yumuşak huyludurlar, huzur ve sekineti esas alırlar: *"Rahmân'ın (has) kulları onlardır ki yeryüzünde tevazu ile yürürler ve kendini bilmez kimseler onlara laf attığında (incitmeksizin) 'Selam!' derler (geçerler.)"*

İkincisi: Sadece Allah'a ibadet ederler: *"Gecelerini Rablerine secde ederek ve kıyam durarak geçirirler."* O'na iman eder, O'na muhabbet duyar ve şükrederler. Bu manayı şu ayet vurgulamaktadır: *"Yine onlar ki Allah ile beraber (tuttukları) başka bir ilaha yalvarmazlar."*

Üçüncüsü: Allah'tan korkarak kendilerinin daima gözetim altında oldukları bilinciyle hareket ederler; kıyamet gününde hesaba çekilmenin hesabını yaparlar: *"Ve şöyle derler: Rabbimiz! Cehennem azabını üzerimizden sav. Doğrusu onun azabı gelip geçici değil, devamlıdır. Orası cidden ne kötü bir yerleşme ve ikamet yeridir!"*

Dördüncüsü: Başkasına faydası dokunacak, harcayana ise zararı dokunmayacak şekilde ellerindekini dengeli bir tavırla harcarlar: *"(O kullar,) harcadıklarında ne israf ne de cimrilik ederler; ikisi arasında orta bir yol tutarlar."*

Beşincisi: Dokunulmaz kılınan kanı, haksız yere dökmekten ve cana kıymaktan kaçınırlar: *"Yine Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar."*

Altıncısı: Zinadan uzak dururlar: *"Ve zina etmezler."*

Yedincisi: Yalan yere tanıklık etmekten; haram olan veya faydasız ve anlamsız sözlerden uzak dururlar: *"(O kullar,) yalan yere şahitlik etmezler, boş sözlerle karşılaştıklarında vakar ile (oradan) geçip giderler."*

Sekizincisi: Derin düşünürler ve tefekküre dalarlar: *"Kendilerine Rablerinin ayetleri hatırlatıldığında ise, onlara karşı sağır ve kör davranmazlar."*

Dokuzuncusu: Aile ve çocuklarının sorumluluğunu üstlenir ve onları kollarlar: *"(Ve o kullar,) 'Rabbimiz! Bize gözümüzü aydınlatacak eşler ve zürriyetler bağışla!' derler."*

Onuncusu: Hedeflerini yüksek tutarlar; bütün hayır kapılarını meşru yollarla aşındırmaktan çekinmezler: *"Ve bizi takva sahiplerine önder kıl."*

Onbirincisi: Her türlü hata ve yanlışta günahlarının bağışlanmasını ister ve nasuh bir tevbeyle tevbe ederler: *"Ancak tevbe ve iman edip iyi davranışta bulunanlar başkadır; Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir. Kim tevbe edip iyi davranış gösterirse, şüphesiz o, tevbesi kabul edilmiş olarak Allah'a döner."*

Tüm bu nitelikler, erdemli toplumda hâkim olan değerler sistemi olup hayrın, iyiliğin ve güzelliğin temel yapı taşları, yol levhalarıdır. Bunlar, hayra ve ebedî saadete götüren işaretlerdir. Bundan dolayıdır ki bu seçkin insanlar, şu kıymetli karşılığı hak etmektedirler: *"İşte onlara, sabretmelerine karşılık cennetin en yüksek makamı verilecek, orada hürmet ve selamla karşılanacaklardır. Orada ebedî kalacaklardır. Orası ne güzel bir yerleşme ve ikamet yeridir."* Yalanlayanlar ve yoldan çıkanlar, bu mükâfata nail olmayacaklardır: *"(Resûlüm!) De ki: (Kulluk ve) yalvarmanız olmasa, Rabbim size ne diye değer versin? (Ey inkârcılar! Size Resûl'ün bildirdiklerini) kesinkes yalan saydınız; onun için azap yakanızı bırakmayacaktır!"*

Burada iki grup arasında net bir karşılaştırma yapılmaktadır. Sûrenin ana eksenini ve temel konusunu oluşturan unsur da bu karşılaştırmadır.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Rahmân'ın (has) kulları..." Bu mecliste Rahmân'a iman edenlerle kibir ve inkârla *"Rahmân da neymiş!"* sorusunu soranlar karşılaştırılmaktadır.

"Yeryüzünde tevazu ile yürürler." ifadesi, tevazudan, sükûnetten ve yumuşak huylu olmaktan kinayedir.

"Kendini bilmez kimseler onlara laf attığında (incitmeksizin) 'Selam!' derler (geçerler.)" Yani bu tür insanlar karşısında husumetten ve boş tartışmalardan kaçınacak bazı sözler sarf ederler. Duymamazlıktan

gelme, affetme ve göz yumma da bu çerçevede değerlendirilebilir. Ancak ayetteki gibi bizzat "selam" ifadesini hususi olarak kullanmak, husumete sebebiyet verebilir. Çünkü ayette işaret edildiği gibi bu ifade, karşıdaki kişinin cehaletine işaret olarak kullanılmıştır. Bu durumda ayetin arzu ettiği mana dışında zıt bir netice ortaya çıkabilir. Dolayısıyla insanlar arası ilişkilerde bu hususa dikkat etmek gerekmektedir.

"Devamlıdır." Ondan kurtulması mümkün olmayıp ağır ve süreklidir.

"İsraf etmezler." Gereğinden fazla harcamazlar.

"Cimrilik etmezler." Cimrilik yapmazlar.

"Orta bir yol." Dengeyi ve itidali esas alan, israf ile cimrilik arasında orta bir yol.

"Günahını bulur." İşlediği günahlara karşılık azabı hak eder. Burada *"günah,"* mutlak manada ifade edilmiş ancak onun neticesi olan azap kastedilmiştir. Zira bu ifadeyi şu ayet tefsir etmiştir: *"Kıyamet günü azabı kat kat arttırılır ve onda (azapta) alçaltılmış olarak devamlı kalır."*

"Ancak tevbe ve iman edip iyi davranışta bulunanlar başkadır." ayeti, tevbe ederken pişmanlığın ve günah işlemekten vazgeçmenin yeterli olmadığına, aksine bunun iman kaynaklı olmasına, akabinde hatanın düzeltilmesine, iyi işlerin yapılmasına ve hakların da sahibine iade edilmesi gerektiğine delalet etmektedir.

"Şüphesiz o, tevbesi kabul edilmiş olarak Allah'a döner." ayetinde sıfat zikredilmemiş, mevsuf (metâb) ile yetinilmiştir. Kastedilen ise "metâb-ı sâdık," yani samimi ve Allah katında makbul olan tevbedir.

"(O kullar,) yalan yere şahitlik etmezler." Ne dilleriyle ne de bilfiil destek olarak.

"Vakar ile (oradan) geçip giderler." Boş sözden ve her türlü boş konuşmadan yüz çevirirler. Zira onlar bu tür şeyler yapmaktan daha yüksek ve daha ulvî bir konumdadırlar.

"Onlara karşı sağır ve kör davranmazlar." Yani onlar, Allah'ın ayetleri karşısında inkârcı müşrikler gibi yapmazlar. Zira müşrikler Kur'ân karşısında, gözlerini kör, kulaklarını sağır ederlerdi. Kur'ân'ı duyduklarında, ona ve içerdiği mesajlara karşı aşırı öfkelerinden dolayı, onu okuyanı görmemek için yüzlerini yere kapatırlardı.

Bu ayetten şu mesaj da anlaşılmaktadır: Mümin insan, Kur'ân sayesinde geleceğe umutla bakar; hidayetle ve faydalı yolla buluşmak için onu can kulağıyla dinler; yüreğini, basiretini ve duyu organlarını ona açar.

"Bize gözümüzü aydınlatacak eşler ve zürriyetler bağışla." Müminlerden ve iyi işler yapanlardan olacak eş ve nesiller bağışla. Böylece kalp, onlarla ferah bulacak; göz, sevinçten parıldayacaktır.

"Ve bizi takva sahiplerine önder kıl!" Takvayı ve iyi işler yapmayı arzulayanlar için güzel bir rehber ve model kıl!

"İşte onlara cennetin en yüksek makamı verilecektir." ayetinde geçen "ğurfe" kelimesinin çoğulu "ğurufât" şeklinde gelir. Cennetin en yüksek köşklerine işarettir.

"Sabretmelerine karşılık..." Bu tür üstün nitelikler ve hasletler, dünyada çokça sabırlı olmayı ve nefisle mücadeleyi gerektirir.

"(Resûlüm!) De ki: Rabbim size ne diye değer versin?" Yani sizi (bu tür kişileri) önemsemez, halinizi dikkate bile almaz. Ayetteki "(يَعْبَؤُا) (ye'beu)" kelimesinin kök manası sorumluluk taşımaktır.

"Onun için azap yakanızı bırakmayacaktır! Yani hakka olan davetiniz olmasaydı! Çünkü Allah, peygamberlerini ve elçilerini bu gaye için göndermiştir, onların vazifesi budur.

Davete icabet etme sorumluluğuna gelince, bu da davet edilenlere aittir. Zira imtihana tabi tutulan ve sınananlar onlardır. Neticede icabet edip iman edenlere yüce makamlar ihsan edilecek; yüz çevirip kibirlenenlere ise azap vacip olacaktır.

Ey Rabbim! Bizleri de Rahmân'ın kullarından eyle! Bize onların ahlakıyla ahlaklanmayı nasip eyle! Bizleri de onların üstün nitelikleri ile güzelleştir!

سُورَةُ الشُّعَرَاءِ

26- ŞU'ARÂ SÛRESİ

160. MECLİS: PEYGAMBERİMİZİN (S.A.S.) DAVETİNE GİRİŞ
161. MECLİS: HZ. MÛSÂ (A.S.) VE HZ. HARÛN (A.S.)
162. MECLİS: HZ. İBRÂHİM (A.S.) VE HZ. NÛH (A.S.)
163. MECLİS: HZ. HÛD (A.S.) VE HZ. SÂLİH (A.S.)
164. MECLİS: HZ. LÛT (A.S.) VE HZ. ŞUAYB (A.S.)
165. MECLİS: PEYGAMBERİMİZ HZ. MUHAMMED'İN (S.A.S.) DAVETİ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

طٰسٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾ لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ اَلَّا يَكُونُوا
مُؤْمِنِينَ ﴿٣﴾ اِنْ نَشَأْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَآءِ اٰيَةً فَظَلَّتْ اَعْنَاقُهُمْ لَهَا
خَاضِعِينَ ﴿٤﴾ وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنَ الرَّحْمٰنِ مُحْدَثٍ اِلَّا كَانُوا عَنْهُ
مُعْرِضِينَ ﴿٥﴾ فَقَدْ كَذَّبُوا فَسَيَأْتِيهِمْ اَنْبٰٓؤُا مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٦﴾ اَوَلَمْ
يَرَوْا اِلَى الْاَرْضِ كَمْ اَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿٧﴾ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً وَمَا
كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٨﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٩﴾

1. Tâ. Sîn. Mîm.

2. Bunlar, apaçık Kitab'ın ayetleridir.

3. (Resûlüm!) Onlar iman etmiyorlar diye neredeyse kendine kıyacaksın!

4. Biz dilesek, onların üzerine gökten bir mucize indiririz de ona boyunları eğilip kalır.

5. Kendilerine, o çok esirgeyici Allah'tan hiçbir yeni öğüt gelmez ki ondan yüz çevirmesinler.

6. Üstelik (ona) "yalandır" derler; fakat alay edip durdukları şeylerin haberleri yakında onlara gelecektir.

7. Yeryüzüne bir bakmazlar mı? Orada her güzel çiftten nice bitkiler yetiştirdik.

8. Şüphesiz bunlarda (Allah'ın kudretine) bir nişâne vardır; ama çoğu iman etmezler.

9. Şüphe yok ki Rabbin, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

PEYGAMBERİMİZİN (S.A.S.) DAVETİNE GİRİŞ

Şu'arâ Sûresi, Resûl-i Ekrem'in (s.a.s.) Mekke-i Mükerreme'de başlattığı mübarek davete hızlı bir giriş yaparak başlamaktadır. Bu girişte Allah Resûlü'nün insanların hidayetine vesile olmak, bütün insanlar için hayırlı ve iyi olanı talep etmek için yıpranan mübarek kalbini onarmaya yönelik ifadeler yer almaktadır. Sonra sûre, ayrıntılı ve geniş bir çerçevede tekrar davet meselesini ele almakta; Allah Resûlü'ne ve örnek sahabe nesline yönelik davet ve terbiyeye dair talimatlarla sona ermektedir. Malum olduğu üzere bu nesil, Allah tarafından Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ilk ümmet kılınmıştır. Bu ilk oluşum aşamasında ümmetin kimliği, tarihi ve coğrafyası Hz. Peygamber'in (s.a.s.) terbiyesinde yetişen bu nesille şekillenmiştir.

Sûrenin başlangıcı ve sonu arasında yer alan diğer ayetlerde Kur'ân, belli bir sıralamayı esas alarak davete öncülük etmiş önceki peygamberlerin tecrübelerini paylaşmaktadır. Efendimize ve söz konusu peygamberlere salât ve selâm olsun. Bu tecrübeler paylaşılırken sürekli olarak bu davetlerin bir tek davet olduğu, mesajlarının da aynı olduğu vurgulanmaktadır. Sûrenin başlangıcında kısa ve hızlıca yer verilen konular şöyledir:

Birincisi: Bu davetin güvenilir ve apaçık bir kaynağa dayandığı, onda herhangi bir karışıklığın veya kapalılığın olmadığı vurgulanmaktadır: *"Bunlar, apaçık Kitab'ın ayetleridir."*

İkincisi: Davetin yükünü taşıyan Hz. Peygamber (s.a.s.), kimsenin erişemeyeceği derecede büyük bir çaba ve ciddiyetle bu yolda gayret göstermiştir. Tüm gayretine rağmen kavminden nice insanın bu davetten ve içerdiği hayır ve iyilikten yüz çevirmesi onu aşırı derecede üzmüştür. *"(Resûlüm!) Onlar iman etmiyorlar diye neredeyse kendine kıyacaksın!"*

Üçüncüsü: Yüce Allah'ın, bu davete karşı inat edip diretenlere, onu kabullenmek zorunda kalacakları mucizeler göndermeye kadir olduğu vurgulanmaktadır: *"Biz dilesek, onların üzerine gökten bir mucize indiririz de ona boyunları eğilip kalır."* Lakin bu metot, imtihan ve sınama felsefesine uygun düşmemektedir. Zira Allah, insanları bu sınama için

yaratmış, zorlama veya cebir olmaksızın hür iradeleriyle karar vermelerini murat etmiştir.

Dördüncüsü: Şüphesiz ki müşrikler, Allah'ın, yol göstermek, eğitmek ve hakka yönlendirmek üzere nazil olan bütün ayetlerinden yüz çevirmiş, onlara karşı tüm bilgi kanallarını kapatmışlardır: *"Kendilerine, o çok esirgeyici Allah'tan hiçbir yeni öğüt gelmez ki ondan yüz çevirmesinler."*

Beşincisi: Müşrikler, evrene serpiştirilen ve Yüce Yaratıcı'nın birliğine tanıklık eden delillerin tamamını görmezden gelmişlerdir: *"Yeryüzüne bir bakmazlar mı? Orada her güzel çiftten nice bitkiler yetiştirdik. Şüphesiz bunlarda (Allah'ın kudretine) bir nişâne vardır; ama çoğu iman etmezler."*

Altıncısı: Öğüt almalarını ve dönüş yapmalarını sağlamak için, yalanlamanın ve inadın akıbeti açıklanmıştır: *"Üstelik (ona) 'yalandır' derler; fakat alay edip durdukları şeylerin haberleri yakında onlara gelecektir."*

Yedincisi: Şüphesiz ki bu davetin sahibi olan, kaynağının ve gayesinin Rabbi olan Allah, Azîz ve Rahîm'dir: *"Şüphe yok ki Rabbin, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir."* Allah sûrede bu nitelikleri bu lafızla dokuz defa tekrar etmiştir. Bu da bütün bu davetlerin ve buradaki bütün aşamaların birbirinden ayrılmaz iki sıfatı bir araya getirdiğine apaçık bir şekilde işaret etmektedir. Bunlar da "izzet" ve "merhamet" olup izzet, hak için; rahmet de yaratılanlar içindir. Buna göre insanları Allah'a davet eden ve Yüce Allah'ın isimlerinin gereğini yerine getiren kişi, kendi nefsini diğer yaratılanlar karşısında küçük düşürmeyecek kadar izzet sahibidir. Kendisi ile insanlar arasında ihtilaf söz konusu olduğunda da davetçi, merhamet sahibi olup insanlar arasında hayır ve rahmeti yaymak için çaba göstermektedir.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Tâ. Sîn. Mîm." Hurûf-i mukatta'a konusuna dair değerlendirmeler Bakara Sûresi'nde ele alınmış olup bunları burada tekrarlamaya ihtiyaç bulunmamaktadır.

"Bunlar, apaçık Kitab'ın ayetleridir." ayetinde gelen "(تِلْكَ) (tilke)" kelimesi "(هذه) (hâzihi)," yani "bu" manasına gelir. Kitabın yüceliğine ve ulvî konumuna dikkat çekmek için ona "tilke" ile işaret edilmiştir. Nitekim başka ayetlerde Kur'ân'ın tamamı "(ذلك) (zalike)" ile ifade edilmiştir: (ذٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ)[26]

Bu ayetteki "(الْمُبِينِ) (mübîn)" kelimesi, kendi kendine apaçık olan, hak yolunu bâtıl yoldan net olarak ayıran manasına gelir.

"(Resûlüm!) Onlar iman etmiyorlar diye neredeyse kendine kıyacaksın!" Allah'ın mesajını kabul etmemelerinden, inat ve inkârla karşılık vermelerinden dolayı çokça kederlenerek ve üzüntüye boğularak neredeyse kendini helak edeceksin. Ayetteki (لَعَلَّ) kelimesi, burada korku ve çekince manası içermektedir. Çünkü kelime burada, endişe edilen şeyler hakkında kullanılmıştır. Şayet arzulanan ve talep edilen hususlar için kullanılmış olsaydı umut manasına gelmiş olacaktı. Ayetteki "(بَخعٌ) (beha')" kelimesi ise kökü itibariyle "boğazlama" manasına gelir. Bu kökten hareketle daha sonraları helak manasında kullanılmıştır. Allahu a'lem.

Bu ayet, kavminin hidayetle buluşmasına ve içinde bulundukları dalâlet ve sapmadan kurtulmasına yönelik aşırı arzusu sebebiyle Allah Resûlü'nün karşılaştığı keder ve sıkıntıya yönelik teselliyi içermektedir. Allah Resûlü bu şekilde davranırken onlar ondan yüz çeviriyor, onunla ve onun risaletiyle savaşıyorlardı. İşte Allah'ın nurunu O'nun kullarına ulaştırmaya çalışan her davetçinin de böyle davranması gerekmektedir.

"Biz dilesek, onların üzerine gökten bir mucize indiririz de ona boyunları eğilip kalır." Yani şüphesiz ki Allah, semadan bir mucize indirerek zorla onların iman etmesilerini sağlamaya ve iman etmedikleri takdirde helak olacaklarına dair onları korkutmaya kadirdir. Lakin bu, Allah'ın imtihan ve sınama kanununa aykırı bir durumdur. Çünkü kişiyi mükâfata kavuşturacak olan iman, zorla veya güç kullanılarak gerçekleşen iman değildir, aksine doğru ve gerçekçi bir yönelişin, güzel bir tercihin neticesinde gerçekleşen imandır.

---

26 Bakara 2/2.

"Kendilerine, o çok esirgeyici Allah'tan hiçbir yeni öğüt gelmez ki..." Yani onlara nispetle yeni olan herhangi bir öğüt. Yoksa buradaki yeni olma vasfı bizatihi Kur'ân'ın vasfı değildir. Çünkü Kur'ân, Allah kelamıdır, O'nun kelamı da değişmeyen ve yenilenmeyen bir sıfattır.

"Fakat alay edip durdukları şeylerin haberleri yakında onlara gelecektir." ayeti, tehdit ve uyarı içermektedir. Yani yalanladıkları ahiret azabı, yakın zamanda başlarına gelecek ve onlara ulaşacaktır.

"Orada her güzel çiftten nice bitkiler yetiştirdik." Farklı ve birbirine benzeyen bitkiler. Bu ayet, somut örneklerden hareketle meseleye ibret gözüyle bakanlara hitap etmekte, ölümü ve insanın yaşayacağı ikinci hayatı gözler önüne sermektedir: *"Şüphesiz bunlarda (Allah'ın kudretine) bir nişâne vardır"* ayetinin manası budur. Azap gelmeden önce derince düşünmelerini ve tefekkür etmelerini sağlamak için ahireti yalanlayanlara yönelik bir davettir.

"Şüphe yok ki Rabbin, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir." Aziz'dir; izzet, güç ve mutlak irade O'na aittir. Rahim'dir; öfkesini aşan ve yaratılanların tamamını kuşatan engin merhamet sahibidir. Yüce Allah'ın ulûhiyetine dair bu iki sıfat, Allah'ın yarattığı evrende ve satırlara geçirilen kitabında tecelli etmiştir. Rabbimiz yüceler yücesidir.

وَاِذْ نَادٰى رَبُّكَ مُوسٰٓى اَنِ ائْتِ الْقَوْمَ الظّٰلِمِينَ ﴿١٠﴾ قَوْمَ فِرْعَوْنَ ۚ اَلَا يَتَّقُونَ
﴿١١﴾ قَالَ رَبِّ اِنِّٓى اَخَافُ اَنْ يُكَذِّبُونِ ﴿١٢﴾ وَيَضِيقُ صَدْرِى وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِى
فَاَرْسِلْ اِلٰى هٰرُونَ ﴿١٣﴾ وَلَهُمْ عَلَىَّ ذَنْبٌ فَاَخَافُ اَنْ يَقْتُلُونِ ﴿١٤﴾ قَالَ كَلَّا ۖ
فَاذْهَبَا بِاٰيَاتِنَٓا اِنَّا مَعَكُمْ مُسْتَمِعُونَ ﴿١٥﴾ فَأْتِيَا فِرْعَوْنَ فَقُولَٓا اِنَّا رَسُولُ رَبِّ
الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾ اَنْ اَرْسِلْ مَعَنَا بَنِٓى اِسْرَٓاءِيلَ ﴿١٧﴾ قَالَ اَلَمْ نُرَبِّكَ فِينَا وَلِيدًا
وَلَبِثْتَ فِينَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِينَ ﴿١٨﴾ وَفَعَلْتَ فَعْلَتَكَ الَّتِى فَعَلْتَ وَاَنْتَ مِنَ
الْكَافِرِينَ ﴿١٩﴾ قَالَ فَعَلْتُهَٓا اِذًا وَاَنَا۠ مِنَ الضَّٓالِّينَ ﴿٢٠﴾ فَفَرَرْتُ مِنْكُمْ لَمَّا
خِفْتُكُمْ فَوَهَبَ لِى رَبِّى حُكْمًا وَجَعَلَنِى مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢١﴾ وَتِلْكَ نِعْمَةٌ
تَمُنُّهَا عَلَىَّ اَنْ عَبَّدْتَ بَنِٓى اِسْرَٓاءِيلَ ﴿٢٢﴾ قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ
﴿٢٣﴾ قَالَ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَآ ۖ اِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ ﴿٢٤﴾ قَالَ لِمَنْ
حَوْلَهٗٓ اَلَا تَسْتَمِعُونَ ﴿٢٥﴾ قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ اٰبَآئِكُمُ الْاَوَّلِينَ ﴿٢٦﴾ قَالَ اِنَّ رَسُولَكُمُ
الَّذِٓى اُرْسِلَ اِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ ﴿٢٧﴾ قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَآ ۖ اِنْ
كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾ قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ اِلٰهًا غَيْرِى لَاَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونِينَ
﴿٢٩﴾ قَالَ اَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَىْءٍ مُبِينٍ ﴿٣٠﴾ قَالَ فَأْتِ بِهٖٓ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ
﴿٣١﴾ فَاَلْقٰى عَصَاهُ فَاِذَا هِىَ ثُعْبَانٌ مُبِينٌ ﴿٣٢﴾ وَنَزَعَ يَدَهٗ فَاِذَا هِىَ بَيْضَٓاءُ
لِلنَّاظِرِينَ ﴿٣٣﴾ قَالَ لِلْمَلَاِ حَوْلَهٗٓ اِنَّ هٰذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ ﴿٣٤﴾ يُرِيدُ اَنْ يُخْرِجَكُمْ
مِنْ اَرْضِكُمْ بِسِحْرِهٖ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿٣٥﴾ قَالُٓوا اَرْجِهْ وَاَخَاهُ وَابْعَثْ فِى
الْمَدَآئِنِ حَاشِرِينَ ﴿٣٦﴾ يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَحَّارٍ عَلِيمٍ ﴿٣٧﴾ فَجُمِعَ السَّحَرَةُ لِمِيقَاتِ
يَوْمٍ مَعْلُومٍ ﴿٣٨﴾ وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلْ اَنْتُمْ مُجْتَمِعُونَ ﴿٣٩﴾ لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ السَّحَرَةَ
اِنْ كَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ﴿٤٠﴾ فَلَمَّا جَٓاءَ السَّحَرَةُ قَالُوا لِفِرْعَوْنَ اَئِنَّ لَنَا لَاَجْرًا
اِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ ﴿٤١﴾ قَالَ نَعَمْ وَاِنَّكُمْ اِذًا لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٤٢﴾ قَالَ لَهُمْ

مُوسٰٓى اَلْقُوا مَٓا اَنْتُمْ مُلْقُونَ ﴿٤٣﴾ فَاَلْقَوْا حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ وَقَالُوا بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ
اِنَّا لَنَحْنُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾ فَاَلْقٰى مُوسٰى عَصَاهُ فَاِذَا هِىَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿٤٥﴾
فَاُلْقِىَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ ﴿٤٦﴾ قَالُٓوا اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٧﴾ رَبِّ مُوسٰى
وَهٰرُونَ ﴿٤٨﴾ قَالَ اٰمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ اِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِى عَلَّمَكُمُ
السِّحْرَ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ لَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَاُصَلِّبَنَّكُمْ
اَجْمَعِينَ ﴿٤٩﴾ قَالُوا لَا ضَيْرَ اِنَّٓا اِلٰى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ﴿٥٠﴾ اِنَّا نَطْمَعُ اَنْ يَغْفِرَ
لَنَا رَبُّنَا خَطَايَانَٓا اَنْ كُنَّٓا اَوَّلَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥١﴾ وَاَوْحَيْنَٓا اِلٰى مُوسٰٓى اَنْ اَسْرِ
بِعِبَادِى اِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ ﴿٥٢﴾ فَاَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِى الْمَدَآئِنِ حَاشِرِينَ ﴿٥٣﴾ اِنَّ
هٰٓؤُلَٓاءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيلُونَ ﴿٥٤﴾ وَاِنَّهُمْ لَنَا لَغَائِظُونَ ﴿٥٥﴾ وَاِنَّا لَجَمِيعٌ حَاذِرُونَ
﴿٥٦﴾ فَاَخْرَجْنَاهُمْ مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٧﴾ وَكُنُوزٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٥٨﴾ كَذٰلِكَ
وَاَوْرَثْنَاهَا بَنِٓى اِسْرَآءِيلَ ﴿٥٩﴾ فَاَتْبَعُوهُمْ مُشْرِقِينَ ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا تَرَآءَ الْجَمْعَانِ
قَالَ اَصْحَابُ مُوسٰٓى اِنَّا لَمُدْرَكُونَ ﴿٦١﴾ قَالَ كَلَّا اِنَّ مَعِىَ رَبِّى سَيَهْدِينِ ﴿٦٢﴾
فَاَوْحَيْنَٓا اِلٰى مُوسٰٓى اَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ فَانْفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ
الْعَظِيمِ ﴿٦٣﴾ وَاَزْلَفْنَا ثَمَّ الْاٰخَرِينَ ﴿٦٤﴾ وَاَنْجَيْنَا مُوسٰى وَمَنْ مَعَهٗٓ اَجْمَعِينَ
﴿٦٥﴾ ثُمَّ اَغْرَقْنَا الْاٰخَرِينَ ﴿٦٦﴾ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ
﴿٦٧﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٦٨﴾

10-11. *Hani Rabbin, Mûsâ'ya, "O zalimler güruhuna, Firavun'un kavmine git. Hâlâ (başlarına gelecekten) sakınmayacaklar mı onlar?" diye seslenmişti.*

12. *Mûsâ şöyle dedi: Rabbim! Doğrusu, beni yalancılıkla suçlamalarından korkuyorum.*

13. *(Bu durumda) içim daralır, dilim dönmez; onun için Harun'a da elçilik ver.*

14. Onların bana isnat ettikleri bir suç da var. Bundan ötürü beni öldürmelerinden korkuyorum.

15. Allah buyurdu: Hayır (seni asla öldüremezler)! İkiniz mucizelerimizle gidin. Şüphesiz ki Biz sizinle beraberiz, (her şeyi) işitmekteyiz.

16. Haydi Firavun'a gidip deyin ki: Gerçekten biz, âlemlerin Rabbi'nin elçisiyiz;

17. İsrailoğullarını bizimle beraber gönder.

18. (Kendisine Allah'ın emri tebliğ edilince Firavun) dedi ki: Biz seni çocukken himayemize alıp büyütmedik mi? Hayatının birçok yıllarını aramızda geçirmedin mi?

19. Sonunda o yaptığın (kötü) işi de yaptın. Sen nankörün birisin!

20. Mûsâ: Ben, dedi, o işi, o anda, sonunun ne olacağını bilmeyerek yaptım.

21. Sizden korkunca da hemen aranızdan kaçtım. Sonra Rabbim bana hikmet bahşetti ve beni peygamberlerden kıldı.

22. O nimet diye başıma kaktığın ise, (aslında) İsrailoğullarını kendine kul köle etmendir.

23. Firavun şöyle dedi: Âlemlerin Rabbi dediğin de nedir?

24. Mûsâ cevap verdi: Eğer işin gerçeğini düşünüp anlayan kişiler olsanız, (itiraf edersiniz ki) O, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan her şeyin Rabbidir.

25. (Firavun) etrafında bulunanlara, "İşitiyor musunuz?" dedi.

26. Mûsâ dedi ki: O, sizin de Rabbiniz, daha önceki atalarınızın da Rabbidir.

27. Firavun, "Size gönderilen bu elçiniz mutlaka delidir" dedi.

28. Mûsâ devamla şunu söyledi: Şayet aklınızı kullansanız (anlarsınız ki), O, doğunun, batının ve ikisinin arasında bulunanların Rabbidir.

29. Firavun, "Benden başkasını ilah edinirsen, andolsun ki seni zindanlıklardan ederim!" dedi.

30. Mûsâ, "Sana apaçık bir şey getirmiş olsam da mı?" dedi.

31. Firavun, "Doğru söyleyenlerden isen, haydi getir onu!" diye karşılık verdi.

32. Bunun üzerine Mûsâ, asâsını atıverdi; bir de ne görsünler, asa apaçık koca bir yılan (oluvermiş)!

33. Elini de (koynundan) çıkardı; o da seyredenlere bembeyaz görünen (nur saçan bir şey oluvermiş)!

34. Firavun, çevresindeki ileri gelenlere, Bu, dedi, doğrusu çok bilgili bir sihirbaz!

35. Sizi sihriyle yurdunuzdan çıkarmak istiyor. Şimdi ne buyurursunuz?

36. Dediler ki: Onu ve kardeşini eğle ve şehirlere toplayıcı görevliler gönder;

37. Ne kadar bilgisi derin sihirbaz varsa sana getirsinler.

38. Böylece sihirbazlar belli bir günün tayin edilen vaktinde bir araya getirildi.

39. Halka, "Siz de toplanıyor musunuz (haydi hemen toplanın)" denildi.

40. (Firavun'un adamları,) "Eğer üstün gelirlerse, herhalde sihirbazlara uyarız" dediler.

41. Sihirbazlar, geldiklerinde Firavun'a, "Şayet biz üstün gelirsek, muhakkak bize bir ücret vardır değil mi?" dediler.

42. Firavun cevap verdi: "Evet, o takdirde hiç şüphe etmeyin, gözde kimselerden de olacaksınız."

43. Mûsâ onlara, "Ne atacaksanız atın!" dedi.

44. Bunun üzerine iplerini ve değneklerini attılar ve "Firavun'un kudreti hakkı için elbette bizler galip geleceğiz" dediler.

45. Sonra Mûsâ, asasını attı; bir de ne görsünler, onların uydurduklarını yutuveriyor!

46. (Bunu görünce) sihirbazlar derhal secdeye kapandılar.

47-48. "Âlemlerin Rabbine, Mûsâ ve Harun'un Rabbine iman ettik" dediler.

49. Firavun, (kızgınlık içinde) dedi ki: Ben size izin vermeden ona iman ettiniz ha! Demek ki size sihri öğreten büyüğünüzmüş o! Ama şimdi (size yapacağımı görecek ve) bileceksiniz: Andolsun, ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kestireceğim, hepinizi astıracağım!

50. "Zararı yok, dediler, (nasıl olsa) biz şüphesiz Rabbimize döneceğiz."

51. "Biz, ilk iman edenler olduğumuz için Rabbimizin hatalarımızı bağışlayacağını umarız."

52. Mûsâ'ya, "Kullarımı geceleyin yola çıkar; çünkü takip edileceksiniz" diye vahyettik.

53. Firavun da şehirlere (asker) toplayıcılar gönderdi:

54. "Esasen bunlar, sayıları az, bölük pörçük bir cemaattır."
55. "(Böyle iken) kesinkes bizi öfkelendirmişlerdir."
56. "Biz ise, elbette uyanık (ve yekvücut) bir cemaatız." (diyor ve dedirtiyordu).
57-58. Ama (sonunda) Biz onları (Firavun ve kavmini), bahçelerden, pınarlardan, hazinelerden ve değerli bir yerden çıkardık.
59. Böylece, bunlara İsrailoğullarını mirasçı yaptık.
60. Derken (Firavun ve adamları) gün doğumunda onların ardına düştüler.
61. İki topluluk birbirini görünce, Mûsâ'nın adamları, "İşte yakalandık!" dediler.
62. Mûsâ, "Asla! dedi, Rabbim şüphesiz benimledir, bana yol gösterecektir."
63. Bunun üzerine Mûsâ'ya, "Asan ile denize vur!" diye vahyettik. (Vurunca deniz) derhal yarıldı, her bölük koca bir dağ gibi oldu.
64. Ötekilerini de oraya yaklaştırdık.
65. Mûsâ ve beraberinde bulunanların hepsini kurtardık.
66. Sonra ötekilerini suda boğduk.
67. Şüphesiz bunda bir ibret vardır; ama çokları iman etmiş değillerdir.
68. Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

HZ. MÛSÂ (A.S.) VE HZ. HARÛN (A.S.)

Bu ayetlerde iki değerli kardeş olan Hz. Mûsâ (a.s.) ve Hz. Hârûn (a.s.) peygamberlerin hayatı ele alınmakta, davette bulunurken her ikisinin Firavun'un baskısından, tuzaklarından ve hilelerinden dolayı karşı karşıya kaldıkları sıkıntılar paylaşılmaktadır. Aynı zamanda Yüce Allah'ın Firavun'u ve ordusunu helak ettikten sonra bu iki peygamberi ve kavimlerini nasıl kurtardığı anlatılmaktadır. Bu konudaki ayetleri şu şekilde özetlemek mümkündür:

Birincisi: Yüce Allah, Hz. Mûsâ'ya (a.s.) Firavun ve kavmini Allah'a karşı saygılı olmaya, inkâr ve isyan halinden dönmeye davet etmesini istemiştir. Lakin Hz. Mûsâ (a.s.), beşer olması hasebiyle Firavun'dan çekinmiştir. Firavun'un kibrini ve zorbalığını yakından bildiği için kalbinin daralmasından ve dilindeki kekelemeden dolayı başarılı

olamamaktan endişe etmiştir. Ayrıca kavminden birinin kendisinden yardım talebinde bulunması üzerine istemeden Firavun taraftarlarından birini öldürdüğünü ve korkusundan dolayı kaçtığını düşünmüştür. Dün bu ortamı yaşayan biri, nasıl olur da öğüt veren, hatırlatan ve sakındıran biri olarak onların karşısına çıkacaktır?

Bütün bunlardan dolayı Hz. Mûsâ (a.s.), her şeyi bilen ve hikmet sahibi olan Rabbinin huzurunda çaresizliğini ve yaşadığı tereddütleri arz ederek Allah'tan destek istemiş ve kendisiyle birlikte kardeşi Hz. Hârûn'u da görevli olarak göndermesini talep etmiştir. Bunun üzerine Yüce Allah onun taleplerini kabul etmiş; Rabbanî yardımı ve ilahî desteği göndererek gönlüne ferahlık vermiştir: *"Hani Rabbin, Mûsâ'ya, 'O zalimler güruhuna, Firavun'un kavmine git. Hâlâ (başlarına gelecekten) sakınmayacaklar mı onlar?' diye seslenmişti. Mûsâ şöyle dedi: 'Rabbim! Doğrusu, beni yalancılıkla suçlamalarından korkuyorum. (Bu durumda) içim daralır, dilim dönmez; onun için Harun'a da elçilik ver. Onların bana isnat ettikleri bir suç da var. Bundan ötürü beni öldürmelerinden korkuyorum.' Allah buyurdu: Hayır (seni asla öldüremezler)! İkiniz mucizelerimizle gidin. Şüphesiz ki Biz sizinle beraberiz, (her şeyi) işitmekteyiz."* Allah her ikisine, Firavun'un baskısı altında ağır işkencelere maruz kalan İsrailoğullarını kendileriyle birlikte Mısır'dan çıkmaya müsaade etmesini talep etmelerini emretmiştir: *"Haydi Firavun'a gidip deyin ki: Gerçekten biz, âlemlerin Rabbi'nin elçisiyiz; İsrailoğullarını bizimle beraber gönder."*

İkincisi: Firavun, Rabbinin mesajını aktaran Hz. Mûsâ'ya (a.s.) kendisini korumasına alıp büyüttüğünü, üstelik Firavun ailesine mensup birini öldürdüğünü hatırlatarak şöyle demiştir: *"(Kendisine Allah'ın emri tebliğ edilince Firavun) dedi ki: Biz seni çocukken himayemize alıp büyütmedik mi? Hayatının birçok yıllarını aramızda geçirmedin mi? Sonunda o yaptığın (kötü) işi de yaptın. Sen nankörün birisin!"*

Üçüncüsü: Hz. Mûsâ (a.s.), öldürme fiilini itiraf etmiş, bu hadisenin, Allah'ın kendisini peygamber ve elçi olarak seçmeden evvel gerçekleştiğini söyleyerek mazeretini bildirmiştir: *"Mûsâ, 'Ben, dedi, o işi, o anda sonunun ne olacağını bilmeyerek yaptım. Sizden korkunca da hemen aranızdan kaçtım. Sonra Rabbim bana hikmet bahşetti ve beni*

peygamberlerden kıldı.'" Sonra Hz. Mûsâ (a.s.), Firavun'un minnet etmeye çalıştığı şeylere de cevap vermiş ve bunun, Firavun'un İsrailoğullarını köleleştirerek yaptığı zulmü meşrulaştırmayacağını bildirmiştir: *"O nimet diye başıma kaktığın ise, (aslında) İsrailoğullarını kendine kul köle etmendir."*

Dördüncüsü: Firavun, en riskli ve en önemli konuyu tartışmak üzere gündemi değiştirmiştir: *"Âlemlerin Rabbi dediğin de nedir?"* Bunun üzerine Hz. Mûsâ (a.s.) ona şöyle cevap vermiştir: *"O, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan her şeyin Rabbidir."* Firavun ise Hz. Mûsâ'yı (a.s.) küçümseyerek ve hor görerek etrafında bulunanlara şöyle demiştir: *"İşitiyor musunuz, (ne diyor bakın hele?)"* Hz. Mûsâ (a.s.) kendinden emin ve sakin bir şekilde Firavun'un inançlarına karşı çıkmış, saçma ve bâtıl içerikli iddialarına yönelik ilk cevabını şöyle vurgulamıştır: *"O, sizin de Rabbiniz, daha önceki atalarınızın da Rabbidir."*

İşte burada Firavun, Hz. Mûsâ'yı (a.s.) suçlayarak tartışmanın yönünü farklı bir alana çekmeye çalışmıştır: *"Firavun, 'Size gönderilen bu elçiniz mutlaka delidir' dedi."* Lakin Hz. Mûsâ (a.s.), onun bu provokatif söylemlerine cevap vermemiş, suçlayıcı sözleri duymamışçasına tartışmayı sağlam zeminde sürdürmeye özen göstermiştir: *"Mûsâ devamla şunu söyledi: Şayet aklınızı kullansanız (anlarsınız ki) O, doğunun, batının ve ikisinin arasında bulunanların Rabbidir."*

Bu cevap üzerine Firavun, tarihin her dönemindeki firavunların âdeti olduğu üzere delillerle değil iktidar gücünü kullanarak tartışmayı bitirmek için tehditlere başvurmuştur: *"Firavun, 'Benden başkasını ilah edinirsen, andolsun ki seni zindanlıklardan ederim!' dedi."* Hz. Mûsâ (a.s.) ise Allah'ın va'dettiği elindeki mucizelere ve apaçık delillere başvurmuştur: *"Mûsâ, 'Sana apaçık bir şey getirmiş olsam da mı?' dedi. Firavun, 'Doğru söyleyenlerden isen, haydi getir onu!' diye karşılık verdi. Bunun üzerine Mûsâ, asasını atıverdi; bir de ne görsünler, asa apaçık koca bir yılan (oluvermiş)! Elini de (koynundan) çıkardı; o da seyredenlere bembeyaz görünen (nur saçan bir şey oluvermiş)!"*

Firavun, meydana gelen hadiselerin kendi bilgisini ve gücünü aştığını anlayıp da ulûhiyet ve rubûbiyet abasını kaybedeceğini fark edince Hz. Mûsâ'yı (a.s.) sihirbazlıkla suçlamaya yönelmiştir: *"Firavun,*

çevresindeki ileri gelenlere, 'Bu, dedi, doğrusu çok bilgili bir sihirbaz! Sizi sihriyle yurdunuzdan çıkarmak istiyor. Şimdi ne buyurursunuz?'" Tam da bu esnada Firavun'a olan bağlılıklarını ispat etmek ve sihre sihirle cevap vermeyi teklif etmek üzere çevresindekiler ve yardımcıları devreye girmiş ve şöyle demişlerdir: *"Dediler ki: Onu ve kardeşini eğle ve şehirlere toplayıcı görevliler gönder; ne kadar bilgisi derin sihirbaz varsa sana getirsinler."* Böyle de oldu. Hz. Mûsâ'ya (a.s.) karşı mücadelede, taptıkları Rablerinin, sihir ve sihirbazları toplama dışında herhangi bir gücünün olmadığı ortaya çıkmıştır!

Beşincisi: Belde ve şehirlerin tamamında yaşayan sihirbazlar bir araya getirilerek Firavun'un huzuruna çıkartılmıştır. Firavun, onların başarısını arzularken onlar ise alacakları ücret ve ödülü hâyâl etmişlerdir. İnsanlar da farklı gayelerle bir araya gelmiştir. Fakat hadise haddizatında herkesi ilgilendirmektedir. İşin içinde Firavun, onun taraftarları ve sihirbazlar olunca mesele daha da önem kazanmıştır: *"Böylece sihirbazlar belli bir günün tayin edilen vaktinde bir araya getirildi. Halka, 'Siz de toplanıyor musunuz (haydi hemen toplanın)' denildi. (Firavun'un adamları,) 'Eğer üstün gelirlerse, herhalde sihirbazlara uyarız' dediler. Sihirbazlar geldiklerinde Firavun'a, 'Şayet biz üstün gelirsek, muhakkak bize bir ücret vardır değil mi?' dediler. Firavun cevap verdi: Evet, o takdirde hiç şüphe etmeyin, gözde kimselerden de olacaksınız."* İşte burada, hakkın karşısında başkaldırı (tuğyan), nübüvvetin karşısında da sihir devreye girmiştir: *"Mûsâ, onlara, 'Ne atacaksanız atın!' dedi. Bunun üzerine iplerini ve değneklerini attılar ve 'Firavun'un kudreti hakkı için elbette bizler galip geleceğiz' dediler. Sonra Mûsâ, asasını attı; bir de ne görsünler, onların uydurduklarını yutuveriyor!"* Şüphesiz ki sihir, bozulmuş; sihirbazlar, içinde bulundukları dalâletin derinliğini kavramışlardır. Bunun üzerine sihirbazlar Allah için secdeye kapanmış ve Hz. Mûsâ'nın müjdelediği gerçek nurun önünde boyun eğmişlerdir: *"(Bunu görünce) sihirbazlar derhal secdeye kapandılar. 'Âlemlerin Rabbine, Mûsâ ve Harun'un Rabbine iman ettik' dediler."*

Altıncısı: Burada sahnenin tamamı bir başka yöne çevrilmiştir. Firavun ile kendisine yardım etmek üzere topladığı sihirbazların karşı karşıya geldiği sahne: *"Firavun, (kızgınlık içinde) dedi ki: Ben size izin*

vermeden ona iman ettiniz ha! Demek ki size sihri öğreten büyüğünüzmüş o! Ama şimdi (size yapacağımı görecek ve) bileceksiniz: Andolsun, ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kestireceğim, hepinizi astıracağım!" Bu, sınır tanımaz tuğyanın niteliğidir. Lakin sihirbazların kalbine yerleşmiş olan ve henüz tattıkları imanın verdiği lezzet ve elde ettikleri izzet, Firavun'dan da onun tehditlerinden de daha güçlüdür: *"'Zararı yok, dediler, (nasıl olsa) biz şüphesiz Rabbimize döneceğiz. Biz, ilk iman edenler olduğumuz için Rabbimizin hatalarımızı bağışlayacağını umarız.'"*

Yedincisi: Kur'ân, burada Firavun'u şaşkınlığa çeviren ve tahtını alaşağı eden bu meydan okuyuştan sonra Firavun'un bizzat Hz. Mûsâ'ya (a.s.) yönelik tavrına işaret etmemiştir.

Zahir olan şu ki Firavun, sihirbazları cezalandırmakla yetinmiş, gelişmeleri görmeden Hz. Mûsâ'nın üzerine gitmeyi tercih etmemiştir. Lakin daha sonra Hz. Mûsâ'yı ve beraberindekileri yok etmek için belli bir planı devreye sokmuştur. Zira Allah, Hz. Mûsâ'ya büyük çıkışı, yani İsrailoğulları'nın Mısır topraklarından çıkış işlemini başlatmasını emretmiştir.

Firavun bu eylemi duyunca ordusunu harekete geçirerek onları takip etmeye başlamıştır. Bunun üzerine Allah onu denizde boğmuş, Hz. Mûsâ'yı, Hz. Hârûn'u ve onlarla beraber hareket eden İsrailoğullarını kurtarmıştır: *"Mûsâ'ya, 'Kullarımı geceleyin yola çıkar; çünkü takip edileceksiniz' diye vahyettik. Firavun da şehirlere (asker) toplayıcılar gönderdi: 'Esasen bunlar, sayıları az, bölük pörçük bir cemaattır. (Böyle iken) kesinkes bizi öfkelendirmişlerdir. Biz ise elbette uyanık (ve yekvücut) bir cemaatız.' (diyor ve dedirtiyordu). Ama (sonunda) Biz onları (Firavun ve kavmini), bahçelerden, pınarlardan, hazinelerden ve değerli bir yerden çıkardık. Böylece, bunlara İsrailoğullarını mirasçı yaptık. Derken (Firavun ve adamları) gün doğumunda onların ardına düştüler. İki topluluk birbirini görünce, Mûsâ'nın adamları, 'İşte yakalandık!' dediler. Mûsâ, 'Asla! dedi, Rabbim şüphesiz benimledir, bana yol gösterecektir.' Bunun üzerine Mûsâ'ya, 'Asan ile denize vur!' diye vahyettik. (Vurunca deniz) derhal yarıldı, her bölük koca bir dağ gibi oldu. Ötekilerini de oraya yaklaştırdık. Mûsâ ve beraberinde bulunanların hepsini kurtardık. Sonra ötekilerini suda boğduk. Şüphesiz bunda bir ibret vardır; ama çokları*

iman etmiş değillerdir. Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir."

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"O zalimler güruhuna git." ayetinde hakkın, bâtılı değiştirip düzeltmek amacıyla onun üzerine gitmesi gerektiğine işaret edilmektedir. Şayet hakkın taraftarları bu konuda ihmalkâr davranırsa bâtıl, ani bir hamleyle harekete geçecek ve hakkın taraftarlarını zelil edecektir.

"(Bu durumda) içim daralır, dilim dönmez." Bunlar başarılı bir davetçide bulunması şart olan iki vasıftır: Geniş bir gönül ve akıcı bir dil. Zira sinedeki daralma, kızgınlığın galip gelmesine ve önünü görememeye sebebiyet verecek; dilin tutulması ise kendini açıkça ifade edememeyi beraberinde getirecektir. Bu durumda haksız da olsa hasım olarak gördükleri kesim galip gelecektir.

"Allah buyurdu: Hayır (seni asla öldüremezler)! İkiniz mucizelerimizle gidin. Şüphesiz ki Biz sizinle beraberiz, (her şeyi) işitmekteyiz." ayetinde gönle güven veren üç unsur bulunmaktadır: a) Ayetteki "(كَلَّا) (kellâ)" kelimesi, Hz. Mûsâ'nın dile getirdiği sinenin daralması, dil tutulması, Firavun ve taraftarlarının sert tepkisi gibi hususlardan kaynaklanan endişeyi ortadan kaldırmaktadır. b) Hz. Mûsâ ile Hz. Hârûn, delil ve mucizelerle desteklenmektedir. c) İlahî desteğin her ikisiyle de beraber olduğu vurgulanmaktadır.

"Gerçekten biz, âlemlerin Rabbi'nin elçisiyiz." ayetinde "resûl" kelimesinin müfred olarak gelmesi, her ikisinin risaletinin aynı olduğuna işaret etmek içindir.

"İsrailoğullarını bizimle beraber gönder." Ataları Hz. Yakub (a.s.) ve çocuklarının geldikleri yere onları geri götürmek için.

"Sonunda o yaptığın (kötü) işi de yaptın." Firavun'un kavminden olan Mısırlıyı öldürerek.

"Mûsâ, 'Ben, dedi, o işi, o anda, sonunun ne olacağını bilmeyerek yaptım!'" Zira istemeden birini öldürme olayı nübüvvetten evvel gerçekleşmiştir. Ayrıca bu ayette davetçinin ne olursa olsun hatasını ve suçunu itiraf etmesi gerektiğine işaret edilmiştir. Aksi takdirde davetçi

daha çok kendini savunmakla meşgul olacak, tartışma da davet ve ıslah alanından şahsî cedelleşmeye dönüşecektir. Hz. Mûsâ (a.s.), o olaydaki davranışını, mustazafları ve mazlumları korumak için yaptığını söyleyebilirdi. Lakin bu cevap, tartışmayı alanından ve amacından uzaklaştıracaktı.

"O nimet diye başıma kaktığın ise, (aslında) İsrailoğullarını kendine kul köle etmendir." Sanki Hz. Mûsâ (a.s.) ona şöyle diyordu: Birkaç yıl beni yetiştirerek nasıl minnet etmeye kalkışırsın? Hâlbuki sen kavmime eziyet edip onları köleleştiriyorsun!

"İşitiyor musunuz?" Firavun onu küçük düşürmek için böyle demiştir. Bundan dolayı akabinde de şöyle demiştir: *"Size gönderilen bu elçiniz mutlaka delidir."* Burada duymamazlıktan gelen Hz. Mûsâ'nın (a.s.) belirtilen ithamlara kulak vermeyerek hakkı açıklamaya devam ettiği anlaşılmaktadır.

"Elini de (koynundan) çıkardı; o da seyredenlere bembeyaz görünen (nur saçan bir şey oluvermiş)!" Elini koynundan çıkarınca hastalık vs. olmaksızın eli aniden bembeyaz bir hale bürünmüştür.

"Sizi sihriyle yurdunuzdan çıkarmak istiyor." Bu, saçma bir suçlamadır. Çünkü Hz. Mûsâ (a.s.), kavmiyle birlikte Mısır topraklarının tamamından çıkmayı talep etmiştir.

"Dediler ki: Onu ve kardeşini eğle." Yani sihirbazların toplanma anına kadar onu oyala!

"Ve şehirlere toplayıcı görevliler gönder." Sihirbazların yaşadığı şehir, belde ve köylere.

"Sihirbazlar, geldiklerinde Firavun'a, 'Şayet biz üstün gelirsek, muhakkak bize bir ücret vardır değil mi?' dediler." Onlar Firavun'a herhangi bir şart ileri sürmemişlerdir. Çünkü onların konumu buna elverişli değildir. Lakin bu söylem, onların bu alanda ne kadar kendilerine güvendiklerini, bu mücadele sonunda doğal olarak yapılacak kutlamaya yönelik arzularını göstermektedir.

"Onların uydurduklarını yutuveriyor!" Sihirbazların yaptığı sahte düzenekleri yutuveriyor! Bu ayet, sihrin herhangi bir gerçeğinin olmadığına ve eşyayı değiştirmediğine delildir. Bu tespit, Yüce Allah'ın

şu kelamında vurgulanmaktadır: *"Büyüleri sayesinde ipleri ve sopaları, kendisine gerçekten koşuyor gibi görünüyor."*[27] *"Onlar atınca, insanların gözlerini büyülediler."*[28]

"Firavun dedi ki: Ben size izin vermeden ona iman ettiniz ha!" Firavun, sihirbazların, kendisinden izin almadan Hz. Mûsâ'nın eliyle gördükleri mucizelere iman etmelerini kabul etmemiştir. Bu, firavunların daima başvurdukları bir metottur. Onlar, insanları köleleştirir, fikirlerini ve inançlarını dahi kontrol etmek isterler.

"Andolsun, ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kestireceğim!" ayeti, Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn'a iman eden her sihirbazın sağ eliyle sol ayağının kesileceğine dair tehdit içermektedir.

"Zararı yok, dediler, (nasıl olsa) biz şüphesiz Rabbimize döneceğiz." ayetindeki (لَا ضَيْرَ) ifadesi, "zararı yoktur" manasına gelir. Yani onlar Firavun'un tehdidinden korkmamaktadır. Çünkü bu tehdit, ölümden sonra onları bekleyen daimî nimetlere karşılık geçici ve sınırlı bir zarardır.

"Mûsâ'ya, 'Kullarımı geceleyin yola çıkar' (dedik.)" Yani onlarla birlikte geceleyin harekete geçin. Çünkü Firavun ve ordusu sizi takip edecektir. Zira Firavun yetişmeden evvel denize varabilmeleri için Hz. Mûsâ'nın İsrailoğulları ile birlikte gece vaktinde yola çıkması gerekmektedir.

"Esasen bunlar, sayıları az, bölük pörçük bir cemaattır." ayetindeki (شِرْذِمَةٌ) kelimesi, az bir topluluk, bir grup insan manasına gelir. Ayetteki (قَلِيلُونَ) ifadesi de "az" manasını vurgulamaktadır.

"(Böyle iken) kesinkes bizi öfkelendirmişlerdir." Yani onların bizden izin almadan Hz. Mûsâ ve kardeşiyle birlikte çıkıp gitmiş olmaları bizi öfkelendirdi.

"Biz ise, elbette uyanık (ve yekvücut) bir cemaatız." Firavun bu sözüyle yöneticilerinin ve ordusunun her daim uyanık ve tedbirli olduğunu iddia etmiş, böylece onlara güven aşılamaya çalışmıştır.

---

27 Tâhâ 20/66.

28 A'râf 7/116.

"Derken (Firavun ve adamları) gün doğumunda onların ardına düştüler." Yani doğu yönüne yönelerek onları takip ettiler. Ayetteki "müşrık" (gün doğumu) ifadesinden "vakit" manasının, yani güneşin doğuş anının kastedilmesi de uzak ihtimal değildir. Bu durumda manası şöyle olacaktır: İsrailoğulları geceleyin yürüyüşe geçtiler. Firavun da gün doğumuyla birlikte onları takip etmeye başladı.

"Ama (sonunda) Biz onları (Firavun ve kavmini), bahçelerden, pınarlardan, hazinelerden ve değerli bir yerden çıkardık." Yani Biz Firavun'u ve ordusunu mülklerinden, yönetim merkezlerinden, mal ve bahçelerinden çıkardık.

"Böylece, bunlara İsrailoğullarını mirasçı yaptık." Yani Mısır topraklarından çıktıktan sonra İsraioğullarına nimetler ve mülk vererek onları mirasçı kıldık. Burada Mısır'ın mülk ve nimetlerinin İsraioğullarına miras bırakıldığı şeklinde bir anlam çıkarmak mümkün değildir. Çünkü İsrailoğulları, Mısır'dan çıktıktan sonra bir daha Mısır'a dönmemişlerdir. Bu durumda (وَأَوْرَثْنَاهَا) kelimesindeki zamir, bizzat Mısır'daki nimetlere değil bu nimetlerin cinsine, yani dünyevî nimetlere işaret etmektedir. Şayet burada Firavun ve ordusunun sahip olduğu mal veya helak olan Firavun ve ordusundan artakalan mal kastedilmiş olsa, o zaman zamir, belirtilen nimetlere işaret etmekte olabilir. Bu da Yüce Allah'ın şu kelamı gibidir: *"Fakat Biz, o kavmin (Mısırlıların) zinet eşyasından birtakım ağırlıklar yüklenmiş, sonra da onları atmıştık; aynı şekilde Samirî de atmıştı."*[29] Bu durumda bu, mutlak manada "küll"ün zikredilip "cüz"ün irade edilmesi kısmına girmektedir. Allahu a'lem.

"İki topluluk birbirini görünce." Hz. Mûsâ'nın taraftarları olan İsrailoğulları ile Firavun'un taraftarları birbirlerini görünce.

"Mûsâ'nın adamları, 'İşte yakalandık!' dediler. Mûsâ, 'Asla! dedi, Rabbim şüphesiz benimledir, bana yol gösterecektir.'" Taraftarlarının kalbinin ürperdiği bu zor anda Hz. Mûsâ (a.s.), Allah'ın desteğini ve vurgulayıcı sözünü hatırlatmıştır.

Bu vaad, her mücadelede sabit olarak gerçekleşecek bir kanun değildir. Nitekim bazı vaizler, davetçiler ve çağdaş dönemde ortaya çıkan

---

29 Tâhâ 20/87.

bazı İslamî hareket liderleri bunu sık sık tekrarlamaktadır. Hâlbuki güç ölçütleri ortada olup Allah'ın evrene yerleştirdiği kanunlar asla değişmez. Olağanüstü olaylar bu hayatın aslî unsuru değildir. Lakin biz Allah'tan talep eder ve O'na dua ederiz; yeterli seviyede hazırlık yapar, ardından Allah'a tevekkül ederiz. Yüce Allah, arzu ve düşüncelerimize boyun eğmeyen mutlak iradesine ve hikmetine uygun olarak kullarını zaferle veya hezimetle sınamaktadır. Allahu a'lem.

"(Asayla vurunca deniz) derhal yarıldı, her bölük koca bir dağ gibi oldu." Yani denizin suyu iki tarafa çekildi. Buna göre su, denizin her iki tarafında büyük dağlar gibi durdu. Bu, Allah'ın Hz. Mûsâ'ya (a.s.) verdiği bir mucize olup buna kıyas yapılamaz. Zira Allah, istediğini yapandır.

"Ötekilerini de oraya yaklaştırdık." Yani Firavun ve ordusunu da ilerlettik. İki dağ gibi duran suyun arasından ilerleyerek İsrailoğullarına yetişmeye çalıştılar. Ayetteki (وَأَزْلَفْنَا) kelimesi, onları bu mekâna yaklaştırdık, manasına gelir.

"Şüphesiz bunda bir ibret vardır; ama çokları iman etmiş değillerdir." Yani Firavun'un başına gelen olay, hakkı araştırmak isteyenler için yeterli derecede ibret içermektedir. Lakin insanlar, -Mekkeliler de buna dâhildir- meydana gelen bu hadiselerden öğüt ve ibret almazlar. Bu ayet, bu sûredeki her kıssadan sonra tekrar edilmiştir.

"Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir." Buna göre Yüce Allah'ın gücü ve kudretiyle Firavun ve ordusu boğulmuş; rahmetiyle de Hz. Mûsâ ve etrafındakiler kurtulmuşlardır.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ اِبْرٰهِيمَ ﴿٦٩﴾ اِذْ قَالَ لِاَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا
نَعْبُدُ اَصْنَامًا فَنَظَلُّ لَهَا عَاكِفِينَ ﴿٧١﴾ قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمْ اِذْ تَدْعُونَ ﴿٧٢﴾
اَوْ يَنْفَعُونَكُمْ اَوْ يَضُرُّونَ ﴿٧٣﴾ قَالُوا بَلْ وَجَدْنَا اٰبَاءَنَا كَذٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٧٤﴾
قَالَ اَفَرَاَيْتُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٧٥﴾ اَنْتُمْ وَاٰبَاؤُكُمُ الْاَقْدَمُونَ ﴿٧٦﴾ فَاِنَّهُمْ
عَدُوٌّ لِي اِلَّا رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٧٧﴾ اَلَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ ﴿٧٨﴾ وَالَّذِي هُوَ
يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ ﴿٧٩﴾ وَاِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ ﴿٨٠﴾ وَالَّذِي يُمِيتُنِي ثُمَّ
يُحْيِينِ ﴿٨١﴾ وَالَّذِي اَطْمَعُ اَنْ يَغْفِرَ لِي خَطِيٓـَٔتِي يَوْمَ الدِّينِ ﴿٨٢﴾ رَبِّ هَبْ
لِي حُكْمًا وَاَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ ﴿٨٣﴾ وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْاٰخِرِينَ
﴿٨٤﴾ وَاجْعَلْنِي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ ﴿٨٥﴾ وَاغْفِرْ لِاَبِي اِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ
﴿٨٦﴾ وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ ﴿٨٧﴾ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ اِلَّا مَنْ اَتَى
اللّٰهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٩﴾ وَاُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٩٠﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِلْغَاوِينَ
﴿٩١﴾ وَقِيلَ لَهُمْ اَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٩٢﴾ مِنْ دُونِ اللّٰهِ هَلْ يَنْصُرُونَكُمْ اَوْ
يَنْتَصِرُونَ ﴿٩٣﴾ فَكُبْكِبُوا فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُونَ ﴿٩٤﴾ وَجُنُودُ اِبْلِيسَ اَجْمَعُونَ
﴿٩٥﴾ قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ ﴿٩٦﴾ تَاللّٰهِ اِنْ كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٩٧﴾
اِذْ نُسَوِّيكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٩٨﴾ وَمَا اَضَلَّنَا اِلَّا الْمُجْرِمُونَ ﴿٩٩﴾ فَمَا لَنَا مِنْ
شَافِعِينَ ﴿١٠٠﴾ وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ ﴿١٠١﴾ فَلَوْ اَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
﴿١٠٢﴾ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ
الرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٠٥﴾ اِذْ قَالَ لَهُمْ اَخُوهُمْ نُوحٌ اَلَا
تَتَّقُونَ ﴿١٠٦﴾ اِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ اَمِينٌ ﴿١٠٧﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُونِ ﴿١٠٨﴾ وَمَا
اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠٩﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ
وَاَطِيعُونِ ﴿١١٠﴾ قَالُوا اَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْاَرْذَلُونَ ﴿١١١﴾ قَالَ وَمَا عِلْمِي

بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١١٢﴾ إِنْ حِسَابُهُمْ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّي لَوْ تَشْعُرُونَ ﴿١١٣﴾ وَمَا أَنَا
بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٤﴾ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿١١٥﴾ قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا نُوحُ
لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِينَ ﴿١١٦﴾ قَالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِي كَذَّبُونِ ﴿١١٧﴾ فَافْتَحْ بَيْنِي
وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَنَجِّنِي وَمَنْ مَعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي
الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿١١٩﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا بَعْدُ الْبَاقِينَ ﴿١٢٠﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا
كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٢١﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٢﴾

69. *(Resûlüm!) Onlara İbrâhim'in haberini de naklet.*

70. *Hani o, babasına ve kavmine, "Neye tapıyorsunuz?" demişti.*

71. *"Putlara tapıyoruz ve onlara tapmaya devam edeceğiz" diye cevap verdiler.*

72. *İbrâhim, "Peki, dedi, yalvardığınızda onlar sizi işitiyorlar mı?*

73. *Yahut size fayda ya da zarar verebiliyorlar mı?"*

74. *Şöyle cevap verdiler: "Hayır, ama biz babalarımızı böyle yapar bulduk."*

75-76. *İbrâhim dedi ki: İyi ama ister sizin, ister önceki atalarınızın; neye taptığınızı (biraz olsun) düşündünüz mü?*

77. *İyi bilin ki onlar benim düşmanımdır; ancak âlemlerin Rabbi (benim dostumdur);*

78. *Beni yaratan ve bana doğru yolu gösteren O'dur.*

79. *Beni yediren, içiren O'dur.*

80. *Hastalandığım zaman bana şifa veren O'dur.*

81. *Benim canımı alacak, sonra beni diriltecek O'dur.*

82. *Ve hesap günü, hatalarımı bağışlayacağını umduğum O'dur.*

83. *Rabbim! Bana hikmet ver ve beni iyiler arasına kat.*

84. *Bana, sonra gelecekler içinde, iyilikle anılmayı nasip eyle!*

85. *Beni, Naîm cennetinin vârislerinden kıl.*

86. *Babamı da bağışla (ona tevbe ve iman nasip et). Çünkü o sapıklardandır.* ***87.*** *(İnsanların) dirilecekleri gün beni mahcup etme.*

88. *O gün ne mal fayda verir ne de evlât.*

89. *Ancak Allah'a kalb-i selîm (temiz bir kalp) ile gelenler (o günde fayda bulur).*

90. *(O gün) cennet, takva sahiplerine yaklaştırılır.*

91. *Cehennem de azgınlara apaçık gösterilir.*

92-93. *Onlara, "Allah'tan gayrı taptıklarınız hani nerede? Size yardım edebiliyorlar mı veya kendilerine (olsun) yardımları dokunuyor mu?" denir.*

94-95. *Artık onlar, o azgınlar ve İblis orduları, toptan oraya tepetaklak (cehenneme) atılırlar.*

96. *Orada birbirleriyle çekişerek şöyle derler:*

97. *Vallahi, biz gerçekten apaçık bir sapıklık içindeymişiz!*

98. *Çünkü biz sizi âlemlerin Rabbi ile eşit tutuyorduk.*

99. *Bizi ancak o günahkârlar saptırdı.*

100-101. *Şimdi artık bizim ne şefaatçilerimiz var, ne de yakın bir dostumuz.*

102. *Ah keşke bizim için (dünyaya) bir dönüş daha olsa da müminlerden olsak!*

103. *Bunda elbet (alınacak) büyük bir ders vardır; ama çokları iman etmezler.*

104. *Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.*

105. *Nûh kavmi de peygamberleri yalancılıkla suçladılar.*

106. *Kardeşleri Nûh onlara şöyle demişti: (Allah'a karşı gelmekten) sakınmaz mısınız?*

107. *Bilin ki ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.*

108. *Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.*

109. *Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ecrimi verecek olan, ancak âlemlerin Rabbidir.*

110. *Onun için, Allah'tan korkun ve bana itaat edin.*

111. *Onlar şöyle cevap verdiler: Sana düşük seviyeli kimseler tâbi olup dururken biz sana iman eder miyiz hiç!*

112. *Nûh dedi ki: Onların yaptıkları hakkında bilgim yoktur.*

113. *Onların hesabı ancak Rabbime aittir. Bir düşünseniz!*

114. Ben iman eden kimseleri kovacak değilim.

115. Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım.

116. Dediler ki: Ey Nûh! (Bu davadan) vazgeçmezsen, iyi bil ki taşlanmışlardan olacaksın!

117. Nûh, "Rabbim! dedi, kavmim beni yalancılıkla suçladı."

118. "Artık benimle onların arasında Sen hükmünü ver. Beni ve beraberimdeki müminleri kurtar."

119. Bunun üzerine Biz onu ve beraberindekileri, o dolu geminin içinde (taşıyarak) kurtardık.

120. Sonra da geri kalanları suda boğduk.

121. Doğrusu bunda büyük bir ders vardır; ama çokları iman etmezler.

122. Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

HZ. İBRÂHİM (A.S.) VE HZ. NÛH (A.S.)

Bu ayetlerde Kur'ân, iki değerli peygamber olan Hz. İbrâhim (a.s.) ile Hz. Nûh'un (a.s.) davetinden kısa bir kesit paylaşmaktadır. Burada Hz. İbrâhim'in kıssasıyla başlaması, onun, önceki mecliste aktarılan Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn kıssasına en yakın peygamber olmasından dolayı olabilir. Bu arada Kur'ân'ın, kıssa ve olayları aktarırken tarihî sıralamayı esas almadığına, bunun yerine ilmî metodun gerektirdiği bağlama ve Kur'ân'ın hedeflerine uygun manaları vurgulayıcı ifadelerle destekleyen unsurlara dikkat ettiğini hatırlamak gerekir. Bu kısa değerlendirmeden sonra Hz. İbrâhim'in hayatından davete dair olaylar üzerinde beraberce düşünelim:

Birincisi: Hz. İbrâhim, yaşadığı toplumu etkisi altına almış olan putperestlik inancının temel esaslarını aklî delillerle sorgulayarak davetine başlamıştır: *"(Resûlüm!) Onlara İbrâhim'in haberini de naklet. Hani o, babasına ve kavmine, 'Neye tapıyorsunuz?' demişti. 'Putlara tapıyoruz ve onlara tapmaya devam edeceğiz' diye cevap verdiler. İbrâhim, 'Peki, dedi, yalvardığınızda onlar sizi işitiyorlar mı? Yahut size fayda ya da zarar verebiliyorlar mı?'"*

Hz. İbrâhim, kavmine, ibadet ettikleri putlara dair sorular sormuştur. Benzer şekilde ona dua ettiklerinde dualarına kulak verip

vermediğine, onların kendilerine fayda veya zarar verip vermediğine dair sorular yöneltmiştir. Bu tür hususlara güç yetiremeyen bir ilahın ibadet edilmeye de layık olmaması gerekir.

İkincisi: Hz. İbrâhim'in bu sorularına, babasının ve kavminin şu söz dışında verebileceği bir cevap yoktur: *"Hayır, ama biz babalarımızı böyle yapar bulduk."* Bu cevap, körü körüne taklittir, söz söyleyememektir, delile ve düşünceye dayanmasa da atalardan kalan mirasa sıkı sıkıya bağlılıktır. Bu taklit, her nesilde karşılaşılan beşer âdetlerden biridir, fikrî donukluğun ve yoldan çıkmanın sebeplerindendir.

Üçüncüsü: Hz. İbrâhim onların bu cevabını duyunca görmeyen, duymayan, zarar ve fayda vermeyen cansız ilahlarını inkâr etmeye ve onlardan uzak olduğunu ilan etmeye başlamış, aynı zamanda kendisinin, tüm varlığı yaratan, onlara rızık veren, onları dirilten ve öldüren, günahları bağışlayan ve tevbeleri kabul eden bir ve tek Allah'a ibadete bağlı olduğunu da ilan etmiştir: *"İbrâhim dedi ki: İyi ama ister sizin, ister önceki atalarınızın; neye taptığınızı (biraz olsun) düşündünüz mü? İyi bilin ki onlar benim düşmanımdır; ancak âlemlerin Rabbi (benim dostumdur); Beni yaratan ve bana doğru yolu gösteren O'dur. Beni yediren, içiren O'dur. Hastalandığım zaman bana şifa veren O'dur. Benim canımı alacak, sonra beni diriltecek O'dur. Ve hesap günü hatalarımı bağışlayacağını umduğum O'dur."*

Dördüncüsü: Hz. İbrâhim, Rabbine sığınarak O'na dua etmiş, tazarru ile yalvarmış, O'ndan hikmet, iyilik, geride hoş bir sada bırakacak doğru söz, sağlam bir kalp ve cennet istemiştir. Ayrıca Hz. İbrâhim, duasında babasının bağışlanmasını da istemiştir: *"Rabbim! Bana hikmet ver ve beni iyiler arasına kat. Bana, sonra gelecekler içinde, iyilikle anılmayı nasip eyle! Beni, Naîm cennetinin vârislerinden kıl. Babamı da bağışla (ona tevbe ve iman nasip et). Çünkü o sapıklardandır. (İnsanların) dirilecekleri gün, beni mahcup etme. O gün, ne mal fayda verir ne de evlât. Ancak Allah'a kalb-i selîm (temiz bir kalp) ile gelenler (o günde fayda bulur)."*

Beşincisi: Kur'ân bu kıssanın sonunda dünyada yaptıklarını ve daha dünyadayken önden gönderdiklerini iyice düşünmeleri için bütün insanlığı bekleyen kıyamet gününü hatırlatmakta; kavramayan,

fayda ve zararı dokunmayan putlara ibadet etmekte ısrar eden müşrikleri ise elem verici akıbetten sakındırmaktadır: *"(O gün) cennet, takva sahiplerine yaklaştırılır. Cehennem de azgınlara apaçık gösterilir. Onlara, 'Allah'tan gayrı taptıklarınız hani nerede? Size yardım edebiliyorlar mı veya kendilerine (olsun) yardımları dokunuyor mu?' denir. Artık onlar, o azgınlar ve İblis orduları, toptan oraya tepetaklak (cehenneme) atılırlar. Orada birbirleriyle çekişerek şöyle derler: 'Vallahi, biz gerçekten apaçık bir sapıklık içindeymişiz. Çünkü biz sizi âlemlerin Rabbi ile eşit tutuyorduk. Bizi ancak o günahkârlar saptırdı. Şimdi artık bizim ne şefaatçilerimiz var, ne de yakın bir dostumuz. Ah keşke bizim için (dünyaya) bir dönüş daha olsa da müminlerden olsak! Bunda elbet (alınacak) büyük bir ders vardır; ama çokları iman etmezler. Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.'"*

O gün geldiğinde müşrikler dalâlette olduklarını itiraf edeceklerdir. Lakin bu itirafın herhangi bir faydası olmayacaktır. Birbirlerini kınayacaklar lakin bu kınamanın da faydası olmayacaktır. Onlar dünyaya tekrar geri göndürmeyi temenni edeceklerdir. Ancak bu temenninin de faydası olmayacaktır. Etrafta kendilerine şefaat edecek birini veya kendilerini hatırlayacak bir dostlarını veya kendilerine şefkat gösterecek bir yakınlarını arayacaklardır lakin hasret ve pişmanlıktan başka bir şey göremeyeceklerdir. Rabbim, bizleri bu ortamı yaşamaktan muhafaza eylesin.

Hz. Nûh'un kıssasına gelince, bu konuda da şunları ifade etmek mümkündür:

Birincisi: Hz. Nûh (a.s.), Rabbinin mesajlarını ulaştırmak için kavmine yönelmiş ve içinde bulundukları dalâlet ve putperestlikten onları sakındırmış lakin onlar kendisine inat ve yalanlama ile cevap vermişlerdir: *"Nûh kavmi de peygamberleri yalancılıkla suçladılar. Kardeşleri Nûh onlara şöyle demişti: (Allah'a karşı gelmekten) sakınmaz mısınız? Bilin ki ben, size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin."*

İkincisi: Hz. Nûh (a.s.), kavmine yaptığı bu davetten herhangi bir maddî veya manevî ücret talep etmediğini, zira davetinin sadece Rabbanî olduğunu, Allah'ın rızası ve cenneti dışında herhangi bir

arzusunun da bulunmadığını vurgulamıştır: *"Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ecrimi verecek olan, ancak âlemlerin Rabbidir."* Bu duruş, davetin önemli ilkelerinden biri olup davetçinin bunu göz ardı etmemesi gerekmektedir.

Üçüncüsü: Kavminin gördüğü tek ayıbın Hz. Nûh'un etrafındaki yoksul ve kimsesizler olduğu anlaşılmaktadır: *"Onlar şöyle cevap verdiler: Sana düşük seviyeli kimseler tâbi olup dururken, biz sana iman eder miyiz hiç!"* Buradaki *"düşük seviye"* ifadesi, onların kendi maddî ölçütlerinin neticesidir. Bu yaklaşım, insanları sınıfsal tabakalara bölen kibir merkezli bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımda olanlar, insanları, şerefliler ve ayak takımı yahut soylular ve sıradanlar diye tabakalara ayırırlar. Bunu da sahip oldukları dinî ve ahlakî değerlere veya insanlığa sundukları iyilik ve hizmete göre değil, ellerindeki makam ve mevkiye göre yaparlar

Hz. Nûh, bu ayrıma şöyle karşılık vermiştir: *"Nûh dedi ki: Onların yaptıkları hakkında bilgim yoktur. Onların hesabı ancak Rabbime aittir. Bir düşünseniz! Ben iman eden kimseleri kovacak değilim. Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım."* İşte bu şekilde Hz. Nûh, yanındaki müminlerin elinden tutmuş, onların üzerinden yürütülecek pazarlığı reddetmiştir. Bu duruş, davetin sabitelerinden biridir, yapılan baskı ve meydan okumalar hangi seviyede olursa olsun bu tavırdan geri adım atılmamalıdır.

Dördüncüsü: İşte burada bâtıl, bütün gerçekliğiyle ortaya çıkmış; kibri, zulmü ve düşmanlığı belli olmuştur: *"Dediler ki: Ey Nûh! (Bu davadan) vazgeçmezsen, iyi bil ki taşlanmışlardan olacaksın!"*

Beşincisi: Hz. Nûh, asırlarca süren sabır, tahammül ve metanetten sonra Rabbine sığınmaktan başka bir çare bulamamış, hasret ve hüzün içerikli şu duayı yapmak zorunda kalmıştır: *"Nûh, 'Rabbim! dedi, kavmim beni yalancılıkla suçladı. Artık benimle onların arasında sen hükmünü ver. Beni ve beraberimdeki müminleri kurtar.'"* Bunun üzerine Allah onun duasını kabul etmiş, inkârcı ve zalimleri helak edip onu ve yanındaki müminleri kurtarmıştır: *"Bunun üzerine Biz onu ve beraberindekileri, o dolu geminin içinde (taşıyarak) kurtardık. Sonra da geri kalanları suda boğduk. Doğrusu bunda büyük bir ders vardır; ama çokları iman etmezler. Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Onlara tapmaya devam edeceğiz." Putlara ibadet etmeye devam edeceğiz.

"Yahut size fayda ya da zarar verebiliyorlar mı?" Şayet onlara ibadet ederseniz.

"Ya da zarar verebiliyorlar mı?" Onlara ibadet etmeyi bırakırsanız.

"Beni yaratan ve bana doğru yolu gösteren O'dur." Buna göre Yaratıcı, aynı zamanda hidayete erdiren ve kanun koyan; emreden ve yasaklayan olmalıdır. Nitekim bir ayette de şöyle buyrulmaktadır: *"Bilesiniz ki yaratmak da emretmek de O'na mahsustur."*[30]

"Hastalandığım zaman bana şifa veren O'dur." Hz. İbrâhim, hastalığı kendine, şifayı da Rabbine nispet etmiştir. Bu üslûp, kulun, Rabbi ile olan münasebetinde güzel adabın alametlerinden biridir. Zaten Allah kullarını sağlık ve hastalık, zenginlik ve yoksulluk, güçlü olma ve zayıf olma açısından sınamaktadır. Kârlı çıkan, takvayı esas alan olacaktır.

"Beni iyiler arasına kat." Yani beni onlardan ve onların kervanına katılanlardan eyle.

"Bana, sonra gelecekler içinde, iyilikle anılmak nasip eyle!" Yani bana, doğru konuşan bir dil ihsan et ki nesiller geçse de insanlar beni bununla yâd etsin. Böylece beni yalan ve iftira veya aşırılık ve haddi aşma ile değil doğrulukla ve gerçeği haykırmakla ansınlar. Malum olduğu üzere Hz. İbrâhim, bu niteliklere sahip biridir. Dinleri ve düşünceleri farklı olmasına rağmen insanlar onu hayırla yâd etmişlerdir. Bazı peygamberler ve sâlih insanlar daha sonraları ilah kabul edilmişlerse de onu ilahlaştıran aşırı gruplar ortaya çıkmamıştır.

"Babamı da bağışla (ona tevbe ve iman nasip et). Çünkü o sapıklardandır." Burada hassas bir mesele vardır. Bunu kısaca şöyle ifade etmek mümkündür: Şüphesiz ki bir Müslüman, babası için istiğfarda bulunmayı ona hidayet dileme anlamında yapıyorsa, bu meşru bir davranış olup bunda herhangi bir sakınca yoktur. Şayet babası şirk düşüncesini taşımasına rağmen affı için talepte bulunuyorsa veya şirk üzere ölmüşse, işte bu durum sorun teşkil etmektedir. Çünkü Yüce Allah şöyle

30 A'râf 7/54.

buyurmaktadır: *"Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını, (günahları) dilediği kimse için bağışlar. Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah (ile) iftira etmiş olur."*[31]

Yüce Allah'ın şu kelamı da bununla ilgilidir: *"(Kâfir olarak ölüp) cehennem ehli oldukları onlara açıkça belli olduktan sonra, akraba dahi olsalar, (Allah'a) ortak koşanlar için af dilemek ne peygambere yaraşır ne de inananlara. İbrâhim'in babası için af dilemesi, sadece ona verdiği sözden dolayı idi. Ne var ki onun Allah'ın düşmanı olduğu kendisine belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz ki İbrâhim çok yumuşak huylu ve pek sabırlı idi."*[32]

"(O gün) cennet, takva sahiplerine yaklaştırılır." Onlara yakınlaştırılmıştır. Rabbim bizleri de onlardan eylesin.

"Cehennem de azgınlara apaçık gösterilir." Kendilerine alevi ve dumanı gösterilecektir. Rabbim bizleri ondan muhafaza eylesin.

"Artık onlar, toptan oraya tepetaklak (cehenneme) atılırlar." Bir kısmı diğerlerinin üstüne atılacaktır.

"Ah keşke bizim için (dünyaya) bir dönüş daha olsa da müminlerden olsak!" Dünyaya tekrar dönmeyi temenni edeceklerdir.

"Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir." Suçlular, O'nun kudretiyle üst üste cehenneme atılacak; muttaki olanlar da O'nun merhametiyle cennete gireceklerdir.

"Bilin ki ben, size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim." Emanet ve risalet birbirinden ayrılmaz niteliklerdir. Davetçi, doğruluğuyla ve güvenilirliğiyle insanların itimadını elde etmelidir. Savunduğu ilkelerin doğruluğunu ancak bu şekilde apaçık bir şekilde göstermiş olur.

Günümüzde bir kısım cahiller, insanların mal ve emanetlerine karşı gevşek davranmakta, onları küçümsemekte ve bu tavırlarını da o insanların kâfir veya bidat ehli oluşlarına bağlamaktadır. Takınılan bu tavır, İslam'ın ana caddesinden sapmaktan ve davete halel getirmekten başka bir şey değildir.

---

31 Bu ayet-i kerime Kur'ân-ı Kerîm'de iki defa tekrar edilmiş olup her ikisi de Nisa Sûresinde (4/48, 116'da) gelmiştir.

32 Tevbe 9/113-114.

"Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum." Davetin maddî veya dünyevî her türlü arzu ve istekten nezih ve pak olması gerekmektedir.

"Nûh dedi ki: Onların yaptıkları hakkında bilgim yoktur. Onların hesabı ancak Rabbime aittir." ayeti, davetin açık ilkelerinden biridir. Buna göre davetçi, insanların durumunu ve gizli hallerini araştırmaz, aksine onları dosdoğru yola davet eder. Onlardan mümin olanları kabul eder, günahkâr olanlarını hoş görür, ayıplarını örter ve gizli hallerini de Allah'a havale eder. Ancak sözde keskin zekâ, açıkgözlük ve uyanıklık adına insanların hatalarını araştıran, tökezlemelerini kayda alan ve niyetlerini sorgulayıp suizanda bulunanların bu hatalı ve yanlış yaklaşımları ancak ve ancak Müslümanlar arası ilişkilerin kesilmesine ve birbirlerinden uzaklaşmalarına sebebiyet verir. Bu durum bizzat davetçilere de yansımaktadır.

"İyi bil ki taşlanmışlardan olacaksın!" Yani seni mutlaka taşlayacağız.

"Artık benimle onların arasında sen hükmünü ver." Bizimle onlar arasındaki hükmünü açıkla. Bu, beddua manasına gelmektedir.

"Dolu gemi." İnsanlar, hayvanlar ve diğer bazı eşyalarla dolu olan gemi.

"Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir." Yani O'nun gücüyle kâfirler tufanda boğulmuş, rahmetiyle de müminler, iman gemisiyle kurtulmuşlardır.

كَذَّبَتْ عَادُ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٣﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾ إِنِّي
لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٢٥﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٢٦﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ
إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٢٧﴾ أَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِيعٍ آيَةً تَعْبَثُونَ ﴿١٢٨﴾
وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ ﴿١٢٩﴾ وَإِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ ﴿١٣٠﴾
فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٣١﴾ وَاتَّقُوا الَّذِي أَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ ﴿١٣٢﴾ أَمَدَّكُمْ
بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ ﴿١٣٣﴾ وَجَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٣٤﴾ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ
عَظِيمٍ ﴿١٣٥﴾ قَالُوا سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَوَعَظْتَ أَمْ لَمْ تَكُنْ مِنَ الْوَاعِظِينَ ﴿١٣٦﴾ إِنْ
هَٰذَا إِلَّا خُلُقُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣٧﴾ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿١٣٨﴾ فَكَذَّبُوهُ فَأَهْلَكْنَاهُمْ إِنَّ
فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ
﴿١٤٠﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٤١﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ صَالِحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٤٢﴾
إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٤٣﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٤٤﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ
مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٤٥﴾ أَتُتْرَكُونَ فِي مَا هَٰهُنَا آمِنِينَ
﴿١٤٦﴾ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٤٧﴾ وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيمٌ ﴿١٤٨﴾ وَتَنْحِتُونَ
مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا فَارِهِينَ ﴿١٤٩﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٥٠﴾ وَلَا تُطِيعُوا أَمْرَ
الْمُسْرِفِينَ ﴿١٥١﴾ الَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿١٥٢﴾ قَالُوا إِنَّمَا
أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿١٥٣﴾ مَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا فَأْتِ بِآيَةٍ إِنْ كُنْتَ مِنَ
الصَّادِقِينَ ﴿١٥٤﴾ قَالَ هَٰذِهِ نَاقَةٌ لَهَا شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَعْلُومٍ ﴿١٥٥﴾ وَلَا
تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥٦﴾ فَعَقَرُوهَا فَأَصْبَحُوا نَادِمِينَ
﴿١٥٧﴾ فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٥٨﴾ وَإِنَّ
رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٥٩﴾

123. *Âd (kavmi) de peygamberleri yalancılıkla suçladı.*

124. *Kardeşleri Hûd onlara şöyle demişti: (Allah'a karşı gelmekten) sakınmaz mısınız?*

125. *Bilin ki ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.*

126. *Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.*

127. *Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ecrimi verecek olan, ancak âlemlerin Rabbidir.*

128. *Siz her yüksek yere bir alâmet dikerek eğleniyor musunuz?*

129. *Temelli kalacağınızı umarak sağlam yapılar mı ediniyorsunuz?*

130. *Yakaladığınız zaman, zorbalar gibi mi yakalıyorsunuz?*

131. *Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin.*

132-134. *Bildiğiniz şeyleri size veren, size davarlar, oğullar, bağlar, pınarlar ihsan eden(Allah'a karşı gelmek)ten sakının.*

135. *Doğrusu, sizin hakkınızda muazzam bir günün azabından endişe ediyorum.*

136. *(Onlar) şöyle dediler: Sen öğüt versen de vermesen de bizce birdir.*

137. *Bu, öncekilerin geleneğinden başka bir şey değildir.*

138. *Biz azaba uğratılacak da değiliz.*

139. *Böylece onu yalancılıkla suçladılar; Biz de kendilerini helâk ettik. Doğrusu bunda büyük bir ibret vardır; ama çokları iman etmezler.*

140. *Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.*

141. *Semûd (kavmi) de peygamberleri yalancılıkla suçladı.*

142. *Kardeşleri Sâlih onlara şöyle demişti: (Allah'a karşı gelmekten) sakınmaz mısınız?*

143. *Bilin ki ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.*

144. *Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.*

145. *Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ecrimi verecek olan, ancak âlemlerin Rabbidir.*

146-148. *Siz burada, bahçelerin, pınarların içinde; ekinlerin, salkımları sarkmış hurmalıkların arasında güven içinde bırakılacak mısınız (sanırsınız)?*

149. *(Böyle sanıp) dağlardan ustaca evler yontuyorsunuz (oyup yapıyorsunuz).*

150. *Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin.*

151-152. *Yeryüzünde bozgunculuk yapıp dirlik düzenlik vermeyen aşırı gidenlerin emrine uymayın.*

153. *Dediler ki: Sen, olsa olsa iyice büyülenmiş birisin!*

154. *Sen de ancak bizim gibi bir insansın. Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi bize bir mucize getir.*

155. *Sâlih, "İşte (mucize) bu dişi devedir; onun bir su içme hakkı vardır, belli bir günün içme hakkı da sizindir" dedi.*

156. *Ona bir kötülükle ilişmeyin, yoksa sizi muazzam bir günün azabı yakalayıverir.*

157. *Buna rağmen onlar deveyi kestiler; ama pişman da oldular.*

158. *Bunun üzerine onları azap yakaladı. Doğrusu bunda büyük bir ders vardır; ama çokları iman etmezler.*

159. *Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.*

HZ. HÛD (A.S.) VE HZ. SÂLİH (A.S.)

Allah, Hz. Hûd'u (a.s.) Âd kabilesine, Hz. Sâlih'i (a.s.) de Semûd kabilesine peygamber olarak göndermiştir. Her ikisi de bedevi ve kaba karakterli müşrik kabilelerdendir. Kur'ân genellikle bunları birlikte ve ardarda zikretmektedir. Burada önce Hz. Hûd'un (a.s.), akabinde de Hz. Sâlih'in (a.s.) kıssası zikredilmiştir. İkisi birbirine benzediği için sanki bir tek kıssa olarak görülmektedir. Şöyle ki:

Birincisi: Kur'ân, Hz. Hûd'un kıssasına Allah'ın şu kelamıyla başlamaktadır: *"Âd (kavmi) de peygamberleri yalancılıkla suçladı. Kardeşleri Hûd onlara şöyle demişti: (Allah'a karşı gelmekten) sakınmaz mısınız? Bilin ki ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin."* Sonra da Hz. Sâlih'in (a.s.) kıssasına Allah'ın şu kelamıyla başlamaktadır: *"Semûd (kavmi) de peygamberleri yalancılıkla suçladı. Kardeşleri Sâlih onlara şöyle demişti: (Allah'a karşı gelmekten) sakınmaz mısınız? Bilin ki ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin."* Şayet bu ifadelerde farklı isimler geçmemiş olsaydı, ilk kıssa ile ikinci kıssa arasında bir fark görülmezdi.

İkincisi: Her iki peygamber, hâlis niyetli olduklarını, bu davetin Rabbanî bir davet olduğunu, Allah'ın rızası ve cenneti dışında başka hususları arzulamamak gerektiğini vurgulamışlardır. Bundan dolayı Hz. Hûd, kavmine şöyle demiştir: *"Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ecrimi verecek olan, ancak âlemlerin Rabbidir."* Benzer şekilde Hz. Sâlih de kavmine şöyle demiştir: *"Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ecrimi verecek olan, ancak âlemlerin Rabbidir."*

Üçüncüsü: Sonra Hz. Hûd, kavmini baskı ve zulüm işlemekten, şımarıklıktan ve aşırı israftan sakındırmıştır: *"Siz her yüksek yere bir alâmet dikerek eğleniyor musunuz? Temelli kalacağınızı umarak sağlam yapılar mı ediniyorsunuz? Yakaladığınız zaman, zorbalar gibi mi yakalıyorsunuz? Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Bildiğiniz şeyleri size veren, size davarlar, oğullar, bağlar, pınarlar ihsan eden(Allah'a karşı gelmek)ten sakının."* Benzerî ifadelerle Hz. Sâlih (a.s.) de kavmini şu sözlerle uyarmıştır: *"Siz burada, bahçelerin, pınarların içinde; ekinlerin, salkımları sarkmış hurmalıkların arasında güven içinde bırakılacak mısınız (sanırsınız)? (Böyle sanıp) dağlardan ustaca evler yontuyorsunuz (oyup yapıyorsunuz). Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Yeryüzünde bozgunculuk yapıp dirlik düzenlik vermeyen aşırı gidenlerin emrine uymayın."* Bütün bu ayetlerden açıkça anlaşılmaktadır ki her iki kavim, refah ve nimet bolluğu açısından aynıdırlar.

Dördüncüsü: Âd kavmi, peygamberlerine tepeden bakan ve böbürlenen toplumların mantığıyla şöyle cevap vermiştir: *"(Onlar) şöyle dediler: Sen öğüt versen de vermesen de bizce birdir. Bu, öncekilerin geleneğinden başka bir şey değildir. Biz azaba uğratılacak da değiliz."* Benzeri ifadelerle Semûd kavmi de şöyle cevap vermiştir: *"Dediler ki: Sen, olsa olsa iyice büyülenmiş birisin! Sen de ancak bizim gibi bir insansın."*

Beşincisi: Semûd kavmi, Âd kavminden deve kıssasıyla ayrışmaktadır. Bu deve, Semûd kavminin, peygamberlerinden talep ettiği bir mucizedir: *"Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi bize bir mucize getir. Sâlih, 'İşte (mucize) bu dişi devedir; onun bir su içme hakkı vardır, belli bir günün içme hakkı da sizindir' dedi. 'Ona bir kötülükle ilişmeyin, yoksa sizi muazzam bir günün azabı yakalayıverir.'"* Lakin onlar o deveye

zulmettiler ve Allah'ın mucizesini inkâr ettiler: *"Buna rağmen onlar deveyi kestiler ama sonunda pişman da oldular."*

Altıncısı: Her iki kabilenin acı sonu da aynıdır. Zira her ikisi de inkârları ve haddi aşmaları nedeniyle Allah'ın gazabına uğramışlardır. Âd hakkında Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Böylece onu yalancılıkla suçladılar; Biz de kendilerini helâk ettik. Doğrusu bunda büyük bir ibret vardır; ama çokları iman etmezler. Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir."* Semûd hakkında da şöyle buyurmuştur: *"Bunun üzerine onları azap yakaladı. Doğrusu bunda, büyük bir ders vardır ama çokları iman etmezler. Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Siz her yüksek yere bir alâmet dikerek eğleniyor musunuz?" Allah, katı kalpli olmaları ve ahirete karşı gafil olmaları nedeniyle güç gösterisinde bulunmak üzere her yerden görülebilen yüksek mekânlarda görkemli yapılar yapmalarını ve dünyaya kendilerini kaptırmalarını uygun görmemiştir.

İmar aslında meşru bir eylemdir. Lakin işin içinde hakka ve halka tepeden bakma, böbürlenme ve riyakârlık söz konusu olunca Kur'ân bunu boş ve anlamsız işler olarak nitelemiştir. Ayette geçen "(رِيع) (rî')" kelimesi yüksek mekânlar; "(اٰيَةً) (ayet)" ise her yerden görülebilen bina anlamında kullanılmıştır.

"Sağlam yapılar..." O döneme uygun olarak sulama, ziraat ve su depolama yapıları. Aynı şekilde silah ve savaş araçları. Bunların dışında bize ulaşamayan farklı alanlara dair araçlar da olabilir. Allahu a'lem.

"Bu, öncekilerin geleneğinden başka bir şey değildir." Onlar bu sözleriyle peygamberlerinin yapmış oldukları öğütleri kastetmiş ve o öğütleri geçmiştekilerin söylem ve safsataları olarak görmüş olmalıdırlar. Tabiî bu durumda ifade, daveti ve risaleti kabul etmediklerini göstermektedir. Bir ihtimal de bu ifadeyle, bu söylemle inandıkları putperest dine ve bâtıl âdetlere işaret etmiş olmalarıdır. Yani babalarından ve atalarından miras yoluyla aldıkları bu dine sımsıkı sarıldıklarını ve ondan

asla vazgeçmeyeceklerini ifade etmiş olabilirler. Bu taassup, peygamberin davetini kabul etmemenin gerekçesidir. Dolayısıyla her iki ihtimale göre de netice aynı olacaktır. Allahu a'lem.

"Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir." Allah, galip oluşuyla ve izzetiyle Âd'ı helak etmiş, rahmetiyle de Hz. Hûd'u kurtarmıştır.

"Siz burada güven içinde bırakılacak mısınız (sanırsınız)?" Siz ölümden ve azaptan emin bir şekilde bu nimetler içinde ebedî olarak kalacağınızı mı düşünüyorsunuz?

"Salkımları sarkmış hurmalıklar" ayetinde geçen "(طَلْعٌ) (tal')" kelimesi hurmaları taşıyan salkım; "(هَضِيمٌ) (hedîm)" ise yemeye hazır olgun hurma manasına gelir.

"(Böyle sanıp) dağlardan ustaca evler yontuyorsunuz (oyup yapıyorsunuz)." Maharet ve ustalıkla kibir ve şımarıklığın bir göstergesi olarak dağlardan evler yontuyorsunuz.

"Yeryüzünde aşırı gidenlerin emrine uymayın." ayetinde geçen "israf," küfür ve isyanda haddi aşmak ve malı savurmaktır.

"Sen, olsa olsa iyice büyülenmiş birisin!" Yani büyülenen. Ayetteki "müsehharîn" kelimesi, cümledeki büyülenmişlik manasını pekiştirme ve vurgulama için gelmiştir.

"Buna rağmen onlar deveyi kestiler." Ona saldırıp boğazladılar.

"Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir." Allah, izzetiyle Semûd'u helak etmiş, rahmetiyle de Hz. Sâlih'i kurtarmıştır.

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٦٠﴾ اِذْ قَالَ لَهُمْ اَخُوهُمْ لُوطٌ اَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٦١﴾
اِنِّى لَكُمْ رَسُولٌ اَمِينٌ ﴿١٦٢﴾ فَاتَّقُوا اللهَ وَاَطِيعُونِ ﴿١٦٣﴾ وَمَا اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ
مِنْ اَجْرٍ اِنْ اَجْرِىَ اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٤﴾ اَتَأْتُونَ الذُّكْرَانَ مِنَ
الْعَالَمِينَ ﴿١٦٥﴾ وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ
عَادُونَ ﴿١٦٦﴾ قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا لُوطُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمُخْرَجِينَ ﴿١٦٧﴾
قَالَ اِنِّى لِعَمَلِكُمْ مِنَ الْقَالِينَ ﴿١٦٨﴾ رَبِّ نَجِّنِى وَاَهْلِى مِمَّا يَعْمَلُونَ
﴿١٦٩﴾ فَنَجَّيْنَاهُ وَاَهْلَهُ اَجْمَعِينَ ﴿١٧٠﴾ اِلَّا عَجُوزًا فِى الْغَابِرِينَ ﴿١٧١﴾ ثُمَّ
دَمَّرْنَا الْاٰخَرِينَ ﴿١٧٢﴾ وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ ﴿١٧٣﴾
اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٧٤﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ
الرَّحِيمُ ﴿١٧٥﴾ كَذَّبَ اَصْحَابُ لْئَيْكَةِ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧٦﴾ اِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ
اَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾ اِنِّى لَكُمْ رَسُولٌ اَمِينٌ ﴿١٧٨﴾ فَاتَّقُوا اللهَ وَاَطِيعُونِ ﴿١٧٩﴾
وَمَا اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ اِنْ اَجْرِىَ اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٠﴾ اَوْفُوا
الْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ ﴿١٨١﴾ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ﴿١٨٢﴾
وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ اَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِى الْاَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿١٨٣﴾ وَاتَّقُوا
الَّذِى خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّةَ الْاَوَّلِينَ ﴿١٨٤﴾ قَالُوا اِنَّمَا اَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ
﴿١٨٥﴾ وَمَا اَنْتَ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَاِنْ نَظُنُّكَ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿١٨٦﴾ فَاَسْقِطْ
عَلَيْنَا كِسَفًا مِنَ السَّمَاءِ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٨٧﴾ قَالَ رَبِّى اَعْلَمُ
بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨٨﴾ فَكَذَّبُوهُ فَاَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ اِنَّهُ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ
عَظِيمٍ ﴿١٨٩﴾ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٩٠﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ
الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٩١﴾

160. Lût kavmi de peygamberleri yalancılıkla suçladı.

161. Kardeşleri Lût onlara şöyle demişti: (Allah'a karşı gelmekten) sakınmaz mısınız?

162. Bilin ki ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.

163. Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.

164. Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ecrimi verecek olan, ancak âlemlerin Rabbidir.

165-166. Rabbinizin sizler için yarattığı eşlerinizi bırakıp da insanlar içinden erkeklere mi yaklaşıyorsunuz? Doğrusu siz sınırı aşmış (sapık) bir kavimsiniz!

167. Onlar şöyle dediler: Ey Lût! (Bu davadan) vazgeçmezsen, iyi bil ki sürgün edilmişlerden olacaksın!

168. Lût, "Doğrusu, dedi, ben sizin bu işinizden tiksinmekteyim!"

169. "Rabbim! Beni ve ailemi, onların yapageldiklerinden (vebalinden) kurtar."

170. Bunun üzerine onu ve bütün ailesini kurtardık.

171. Ancak bir kocakarı müstesna. O, geride kalanlardan (oldu).

172. Sonra diğerlerini helâk ettik.

173. Üzerlerine öyle bir yağmur yağdırdık ki... Uyarılanların (fakat yola gelmeyenlerin) yağmuru ne de kötü!

174. Elbet bunda büyük bir ibret vardır; fakat çokları iman etmezler.

175. Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

176. Eyke halkı da peygamberleri yalancılıkla suçladı.

177. Şuayb onlara şöyle demişti: (Allah'a karşı gelmekten) sakınmaz mısınız?

178. Bilin ki ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.

179. Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.

180. Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücretimi verecek olan, ancak âlemlerin Rabbidir.

181. Ölçüyü tastamam yapın, (insanların hakkını) eksik verenlerden olmayın.

182. Doğru terazi ile tartın.

183. İnsanların hakkı olan şeyleri kısmayın. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın.

184. Sizi ve önceki nesilleri yaratan(Allah')tan korkun.
185. Onlar şöyle dediler: Sen, olsa olsa iyice büyülenmiş birisin!
186. Sen de ancak bizim gibi bir beşersin. Bil ki biz seni ancak yalancılardan biri sayıyoruz.
187. Şayet doğru sözlülerden isen, üstümüze gökten azap yağdır.
188. Şuayb, "Rabbim yaptıklarınızı en iyi bilendir" dedi.
189. Velhasıl onu yalancı saydılar da kendilerini o gölge gününün azabı yakalayıverdi. Gerçekten o, muazzam bir günün azabı idi!
190. Doğrusu bunda büyük bir ders vardır; ama çokları iman etmezler.
191. Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

HZ. LÛT (A.S.) VE HZ. ŞUAYB (A.S.)

Hz. Hûd'u (a.s.) ve Hz. Sâlih'i (a.s.) bir araya getiren unsur, her ikisinin de kabile taassubu ve ataların âdetlerine sımsıkı sarılma anlayışının ağır bastığı iki kabileye gönderilmiş olmalarıdır. Hz. Lût (a.s.) ve Hz. Şuayb (a.s.) ise Allah tarafından iki beldeye veya şehre peygamber olarak gönderilmişlerdir.

Şehirlerde, kabilelerde bulunmayan farklı sorunlar, inançlar ve hastalıklar bulunmaktadır. Bundan dolayı bozulma alanları ve emareleri farklı olsa da Hz. Lût'un kavmi ile Hz. Şuayb'ın kavmini ortak kılan unsurun fesat ve yozlaşma olduğunu görmekteyiz. Bu bozulma biçimi, Âd ve Semûd kavminde görülmemektedir. Zira Âd ve Semûd'un başka sorunları ve kabileciliğe dayalı başka problemleri bulunmaktaydı.

Hz. Lût'un, kavmiyle olan kıssasını ayetler ışığında şu şekilde özetlemek mümkündür:

Birincisi: Hz. Lût, kavmini davet etmeye başladığında Hz. Nûh'un (a.s.), Hz. Hûd'un (a.s.) ve Hz. Sâlih'in (a.s.) öncelik verdikleri esaslarla başlamıştır. Onlara yönelik yüz çevirme ve yalanlama tavrının benzerinin Hz. Lût'a yönelik de gerçekleştiği görülmektedir: *"Lût kavmi de peygamberleri yalancılıkla suçladı. Kardeşleri Lût onlara şöyle demişti: (Allah'a karşı gelmekten) sakınmaz mısınız? Bilin ki ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin."*

İkincisi: Hz. Lût (a.s.), niyetinin samimiyetini ve onlardan herhangi bir ücret veya karşılık beklemediğini vurgulamıştır. Nitekim önceki peygamberler de bunu vurgulamışlardır: *"Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ecrimi verecek olan, ancak âlemlerin Rabbidir."*

Üçüncüsü: Başlarına gelen hastalığı teşhis etmiş; bunun sebebinin de fıtrat ve insanlık yolu olan ana yoldan sapma olduğunu açıklamıştır: *"Rabbinizin sizler için yarattığı eşlerinizi bırakıp da insanlar içinden erkeklere mi yaklaşıyorsunuz? Doğrusu siz sınırı aşmış (sapık) bir kavimsiniz!"*

Dördüncüsü: Lakin Lût kavmi, önceki kavimlerin peygamberlerine verdikleri cevap gibi cevap vermiştir: *"Onlar şöyle dediler: Ey Lût! (Bu davadan) vazgeçmezsen, iyi bil ki sürgün edilmişlerden olacaksın!"*

Beşincisi: Burada Hz. Lût, onların bu gayrimeşru davranışlarından uzak olduğunu ilan etmiş, sonra Rabbine dua ve yakarışla yönelerek kendisini ve kendisine iman edenleri bu kavimden ve başlarına gelecek musibetlerden kurtarmasını talep etmiştir: *"Lût, 'Doğrusu, dedi, ben sizin bu işinizden tiksinmekteyim! Rabbim! Beni ve ailemi, onların yapageldiklerinden (vebalinden) kurtar.'"*

Altıncısı: Allah, Hz. Lût'un duasını kabul etmiş, onu ve ailesini kurtarmıştır. Sadece kavmine dostluk elini uzatan eşi kurtulamamıştır. Sonra Allah, bu şehri, içinde bulunanlarla birlikte azap yağmuruyla helak etmiştir: *"Bunun üzerine onu ve bütün ailesini kurtardık. Ancak bir kocakarı müstesna. O, geride kalanlardan (oldu). Sonra diğerlerini helâk ettik. Üzerlerine öyle bir yağmur yağdırdık ki... Uyarılanların (fakat yola gelmeyenlerin) yağmuru ne de kötü! Elbet bunda büyük bir ibret vardır; fakat çokları iman etmezler. Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir."*

Hz. Şuayb'ın (a.s.), kavmiyle olan kıssasına gelince, bunu da ayetlerin ışığında şu şekilde özetlemek mümkündür:

Birincisi: Hz. Şuayb (a.s.), kavmini davet etmeye başladığında Hz. Nûh'un (a.s.), Hz. Hûd'un (a.s.), Hz. Sâlih'in (a.s.) ve Hz. Lût'un (a.s.) öncelikli gördüğü esaslarla başlamıştır. Onlara yönelik yüz çevirme ve yalanlama tavrının benzerinin Hz. Şuayb'a (a.s.) yönelik de

gerçekleştiği görülmektedir: *"Eyke halkı da peygamberleri yalancılıkla suçladı. Şuayb onlara şöyle demişti: (Allah'a karşı gelmekten) sakınmaz mısınız? Bilin ki ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin."*

İkincisi: Hz. Şuayb (a.s.), niyetinin samimi olduğunu ve onlardan herhangi bir ücret veya karşılık beklemediğini vurgulamıştır. Nitekim önceki peygamberler de bunu vurgulamışlardır: *"Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücretimi verecek olan, ancak âlemlerin Rabbidir."*

Üçüncüsü: Hz. Lût'un yaptığı gibi o da kendi kavminin başlarına gelen hastalığı teşhis etmiştir. Fesat ve bozgunculuk konusunda ikisi aynı noktada birleşse de bunların hastalığı farklı bir hastalıktır. Zira Hz. Lût'un (a.s.) kavminin bozgunculuğu ahlakî ve fıtrata zıt bir bozgunculuk iken, Hz. Şuayb'ın (a.s.) kavminin bozgunculuğu hakka ve adalete zıt iktisadî bir bozgunculuktur: *"Ölçüyü tastamam yapın, (insanların hakkını) eksik verenlerden olmayın. Doğru terazi ile tartın. İnsanların hakkı olan şeyleri kısmayın. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın. Sizi ve önceki nesilleri yaratan (Allah')tan korkun."*

Dördüncüsü: Lakin Hz. Şuayb'ın (a.s.) kavmi de önceki kavimlerin peygamberlere verdikleri cevap gibi cevap vermiştir: *"Onlar şöyle dediler: Sen, olsa olsa iyice büyülenmiş birisin! Sen de ancak bizim gibi bir beşersin. Bil ki biz seni ancak yalancılardan biri sayıyoruz. Şayet doğru sözlülerden isen, üstümüze gökten azap yağdır. Şuayb, 'Rabbim, yaptıklarınızı en iyi bilendir' dedi."*

Beşincisi: Yalanlamalarının ve yaptıkları zulmün karşılığı olarak diğer kavimlerin başına gelen azap, Hz. Şuayb'ın (a.s.) kavminin de başına gelmiştir: *"Velhasıl onu yalancı saydılar da kendilerini o gölge gününün azabı yakalayıverdi. Gerçekten o, muazzam bir günün azabı idi! Doğrusu bunda büyük bir ders vardır; ama çokları iman etmezler. Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"İyi bil ki sürgün edilmişlerden olacaksın!" Yani kesinlikle seni sürgün edeceğiz.

"Bu işinizden tiksinmekteyim!" Buğz (nefret) edenlerdenim.

"Ancak bir kocakarı müstesna. O, geride kalanlardan (oldu)." Kavmine dostluk elini uzatmıştı, bundan dolayı Allah onu, onlarla birlikte helak etmiştir.

"Üzerlerine öyle bir yağmur yağdırdık ki..." Helak eden taşlar yağdırdık. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Uyarılanların (fakat yola gelmeyenlerin) yağmuru ne de kötü!*

"Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir." Allah, izzetiyle Hz. Lût'un kavmini helak etmiş, merhametiyle de aralarında bulunan Hz. Lût'u kurtarmıştır.

"Eyke halkı da..." Bunlar Hz. Şuayb'ın (a.s.) kavmidir. "Eyke" kelimesinin kök anlamı ağaçtır.

"Doğru terazi." Adil terazi.

"İnsanların hakkı olan şeyleri kısmayın." Ölçü, miktar ve fiyat açısından mallarında hile yapmayın.

"Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın." ayeti, malî bozgunculuğun yeryüzündeki bozgunculuğu yaydığına işaret etmektedir. Bu, her zaman görülebilen bir durumdur. Mesela rüşvet sadece malı bozmamakta, ayrıca ahlakı, sosyal ve bireysel ilişkileri, hayatın tüm alanlarını, hatta eğitimi ve yargıyı bile bozmaktadır.

"Sizi ve önceki nesilleri..." Yani sizden önceki toplumlar. Ayetteki "cibille" kelimesi, kök manası itibariyle "yaratılış" demektir.

"Üstümüze gökten azap yağdır." Azaptan bir parça. Eyke halkı, bu meydan okumayı inat ve kibirden dolayı talep etmiştir.

"Gölge günü..." Helak olmalarına sebebiyet veren bulut günü.

"Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir." Allah, gücü ve izzetiyle Eyke halkını helak etmiş, rahmetiyle de Hz. Şuayb'ı kurtarmıştır.

وَاِنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٩٢﴾ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْاَمِينُ ﴿١٩٣﴾ عَلٰى قَلْبِكَ
لِتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرِينَ ﴿١٩٤﴾ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ ﴿١٩٥﴾ وَاِنَّهُ لَفِى زُبُرِ
الْاَوَّلِينَ ﴿١٩٦﴾ اَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ اٰيَةً اَنْ يَعْلَمَهُ عُلَمٰٓؤُا بَنِى اِسْرَٰٓءِيلَ ﴿١٩٧﴾ وَلَوْ
نَزَّلْنَاهُ عَلٰى بَعْضِ الْاَعْجَمِينَ ﴿١٩٨﴾ فَقَرَاَهُ عَلَيْهِمْ مَا كَانُوا بِهِ مُؤْمِنِينَ
﴿١٩٩﴾ كَذٰلِكَ سَلَكْنَاهُ فِى قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ﴿٢٠٠﴾ لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ حَتّٰى يَرَوُا
الْعَذَابَ الْاَلِيمَ ﴿٢٠١﴾ فَيَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٠٢﴾ فَيَقُولُوا هَلْ
نَحْنُ مُنْظَرُونَ ﴿٢٠٣﴾ اَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿٢٠٤﴾ اَفَرَاَيْتَ اِنْ مَتَّعْنَاهُمْ
سِنِينَ ﴿٢٠٥﴾ ثُمَّ جَٰٓاءَهُمْ مَا كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٢٠٦﴾ مَٓا اَغْنٰى عَنْهُمْ مَا كَانُوا
يُمَتَّعُونَ ﴿٢٠٧﴾ وَمَٓا اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ اِلَّا لَهَا مُنْذِرُونَ ﴿٢٠٨﴾ ذِكْرٰى وَمَا
كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢٠٩﴾ وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ ﴿٢١٠﴾ وَمَا يَنْبَغِى لَهُمْ وَمَا
يَسْتَطِيعُونَ ﴿٢١١﴾ اِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعْزُولُونَ ﴿٢١٢﴾ فَلَا تَدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا
اٰخَرَ فَتَكُونَ مِنَ الْمُعَذَّبِينَ ﴿٢١٣﴾ وَاَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْاَقْرَبِينَ ﴿٢١٤﴾ وَاخْفِضْ
جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢١٥﴾ فَاِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ اِنِّى بَرِٓىءٌ مِمَّا
تَعْمَلُونَ ﴿٢١٦﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ﴿٢١٧﴾ اَلَّذِى يَرٰيكَ حِينَ تَقُومُ
﴿٢١٨﴾ وَتَقَلُّبَكَ فِى السَّاجِدِينَ ﴿٢١٩﴾ اِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٢٢٠﴾ هَلْ
اُنَبِّئُكُمْ عَلٰى مَنْ تَنَزَّلُ الشَّيَاطِينُ ﴿٢٢١﴾ تَنَزَّلُ عَلٰى كُلِّ اَفَّاكٍ اَثِيمٍ ﴿٢٢٢﴾
يُلْقُونَ السَّمْعَ وَاَكْثَرُهُمْ كَاذِبُونَ ﴿٢٢٣﴾ وَالشُّعَرَٰٓاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُۥنَ ﴿٢٢٤﴾ اَلَمْ
تَرَ اَنَّهُمْ فِى كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ ﴿٢٢٥﴾ وَاَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ ﴿٢٢٦﴾ اِلَّا
الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللّٰهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا
ظُلِمُوا وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا اَىَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ ﴿٢٢٧﴾

192. *Muhakkak ki o (Kur'an), âlemlerin Rabbinin indirmesidir.*

193-195. *(Resûlüm!) Onu Rûhu'l-emîn (Cebrail) uyarıcılardan olasın diye, apaçık Arap diliyle, senin kalbine indirmiştir.*

196. *O, şüphesiz daha öncekilerin kitaplarında da vardır.*

197. *Benî İsrail bilginlerinin onu bilmesi, onlar için bir delil değil midir?*

198-199. *Biz onu Arapça bilmeyenlerden birine indirseydik de bunu onlara o okusaydı, yine ona iman etmezlerdi.*

200-201. *Onu günahkârların kalplerine böyle soktuk. Onun için, acıklı azabı görünceye kadar ona iman etmezler.*

202. *İşte bu (azap) onlara, kendileri farkında olmadan ansızın gelivere-cektir.*

203. *O zaman, "Bize (iman etmemiz için) mühlet verilir mi acaba?" diye-ceklerdir.*

204. *(Durmadan mucize talebiyle) onlar bizim azabımızı mı çarçabuk istiyorlardı?*

205-206. *Ne dersin! Eğer Biz onları yıllarca yaşatıp nimetlerden fayda-landırsak, sonra tehdit edilmekte oldukları (azap) başlarına gelse!*

207. *Faydalandırıldıkları nimetler onlara hiç yarar sağlamayacaktır.*

208-209. *Biz hiçbir memleketi, öğüt vermek üzere (gönderdiğimiz) uya-rıcıları (peygamberleri) olmadan yok etmemişizdir. Biz zalim değiliz.*

210. *O'nu (Kur'an'ı) şeytanlar indirmedi.*

211. *Bu onlara düşmez; zaten güçleri de yetmez.*

212. *Şüphesiz onlar, vahyi işitmekten uzak tutulmuşlardır.*

213. *O halde sakın Allah ile beraber başka ilaha kulluk edip yalvarma, sonra azap edilenlerden olursun!*

214. *(Önce) en yakın akrabanı uyar.*

215. *Sana uyan müminlere (merhamet) kanadını indir.*

216. *Şayet sana karşı gelirlerse de ki: Ben sizin yaptıklarınızdan muhak-kak ki uzağım.*

217. *Sen O mutlak galip ve engin merhamet sahibine güvenip dayan.*

218. *O ki (gece namaza) kalktığın zaman seni görüyor.*

219. *Secde edenler arasında dolaşmanı da (görüyor).*

220. *Çünkü her şeyi işiten, her şeyi bilen O'dur.*

221. Şeytanların ise kime ineceğini size haber vereyim mi?
222. Onlar, günaha, iftiraya düşkün olan herkesin üstüne inerler.
223. Bunlar, (şeytanlara) kulak verirler ve onların çoğu yalancıdırlar.
224. Şairler(e gelince), onlara da sapıklar uyarlar.
225-226. Onların her vadide başıboş dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi?
227. Ancak iman edip iyi işler yapanlar, Allah'ı çok çok ananlar ve haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar başkadır. Haksızlık edenler, hangi dönüşe (hangi akıbete) döndürüleceklerini yakında bileceklerdir.

PEYGAMBERİMİZ HZ. MUHAMMED'İN (S.A.S.) DAVETİ

Şu'arâ Sûresi, başladığı mesajla sona ermektedir. Muhammedî davet, bu sûrenin ana konusunu oluşturmaktadır. Sûrenin başı ve sonu arasında önceki peygamberlerin tecrübelerinin zikredilmesi, daha çok tecrübe sahibi olmak, daha çok ibret almak ve Hz. Muhammed Mustafa'ya (s.a.s.) teselli vermek içindir. Zira Mekke'de kavmi onu engellemeye ve mesajını inkâr etmeye kalkışmıştır. Sûrenin bu son kısmında yer alan hususları şu şekilde özetlemek mümkündür:

Birincisi: Sûrenin başında geçen Kur'ân'ın gerçek ve apaçık olduğu, bunun yanında anlamının geniş olduğu, delillerinin açıklayıcı nitelikte olduğu, tereddüt yaşayan ve yalanlayanlara cevap verdiği vurgulanmıştır: *"Muhakkak ki o (Kur'an), âlemlerin Rabbinin indirmesidir. (Resûlüm!) Onu Rûhu'l-emîn (Cebrail) uyarıcılardan olasın diye, apaçık Arap diliyle, senin kalbine indirmiştir."*

İkincisi: Buna ek olarak önceki kitapların bu Kur'ân'la çelişmedikleri, aksine ona tanıklık ettikleri ve onu teyit ettikleri ifade edilmiştir: *"O, şüphesiz daha öncekilerin kitaplarında da vardır. Benî İsrail bilginlerinin onu bilmesi, onlar için bir delil değil midir?"*

Üçüncüsü: İnat eden bu müşriklerin, bu Kur'ân'a asla iman etmeyecekleri ifade edilmiştir. Kendisine kitap gelen peygamberin Arapça bilip bilmemesi onların tavrını değiştirmeyecektir. Çünkü onlara göre

mesele, derin düşünme ve ibret alma meselesi değil inat ve kibir meselesidir. Bundan dolayı bu müşrikler elem verici azabı hak etmişlerdir: *"Biz onu Arapça bilmeyenlerden birine indirseydik de bunu onlara o okusaydı, yine ona iman etmezlerdi. Onu günahkârların kalplerine böyle soktuk. Onun için, acıklı azabı görünceye kadar ona iman etmezler. İşte bu (azap) onlara, kendileri farkında olmadan ansızın geliverecektir. O zaman, 'Bize (iman etmemiz için) mühlet verilir mi acaba?' diyeceklerdir. (Durmadan mucize talebiyle) onlar Bizim azabımızı mı çarçabuk istiyorlardı? Ne dersin! Eğer Biz onları yıllarca yaşatıp nimetlerden faydalandırsak, sonra tehdit edilmekte oldukları (azap) başlarına gelse! Faydalandırıldıkları nimetler onlara hiç yarar sağlamayacaktır."*

Dördüncüsü: Mutlak ilahî adalet vurgulanmış, Yüce Allah'ın zulmetmekten münezzeh olduğu, bu zalimlerin başına gelenlerin kendi amellerinin eseri olduğu ve seçme hürriyetlerinin engellenmediği ifade edilmiştir: *"Biz hiçbir memleketi, öğüt vermek üzere (gönderdiğimiz) uyarıcıları (peygamberleri) olmadan yok etmemişizdir. Biz zalim değiliz."*

Beşincisi: Kur'ân, şeytanî vesveselerden münezzeh kılınmış; Kur'ân'ın apaçık ayetleriyle şeytanın dostlarına fısıldadığı dalâlet, hurafe ve vehimler kesin ve açık bir şekilde birbirinden ayrılmıştır: *"O'nu (Kur'an'ı) şeytanlar indirmedi. Bu onlara düşmez; zaten güçleri de yetmez. Şüphesiz onlar, vahyi işitmekten uzak tutulmuşlardır." "Şeytanların ise kime ineceğini size haber vereyim mi? Onlar, günaha, iftiraya düşkün olan herkesin üstüne inerler. Bunlar, (şeytanlara) kulak verirler ve onların çoğu yalancıdırlar."*

Sonra Kur'ân, bâtılı destekleyen, edebiyat ve sanat adı altında bâtılın propagandasını yapan, bu yolla yeryüzündeki zalimleri, münafıkları ve müfsitleri övüp yüceltenlere değinmektedir: *"Şairler(e gelince), onlara da sapıklar uyarlar. Onların her vadide başıboş dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi?"*

Bu ayetin peşi sıra iman edip hakkı ve hakkın taraftarlarını desteklemek için maharetlerini ortaya koyanlar istisna edilmiştir: *"Ancak iman edip iyi işler yapanlar, Allah'ı çok çok ananlar ve haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar başkadır."*

Altıncısı: Gerçek tevhidin ne olduğu vurgulanmış ve bütün şekilleriyle şirk anlayışı reddedilmiştir: *"O halde sakın Allah ile beraber başka ilaha kulluk edip yalvarma, sonra azap edilenlerden olursun!" "Sen O mutlak galip ve engin merhamet sahibine güvenip dayan." "Çünkü her şeyi işiten, her şeyi bilen O'dur."*

Yedincisi: En yakın akrabalardan uzağa doğru yakınları tevhid dinine davet etmek emredildiği gibi dosdoğru yoldan çıkıp şirke ve yozlaşmaya bulaşmanın akıbetine karşı onları uyarmak da emredilmiştir: *"(Önce) en yakın akrabanı uyar."*

Sekizincisi: Müminler için şefkat kanatlarını germe, Allah'ı anıp O'na ibadet etme ve risaletini tebliğ etme hususlarında müminlerle dayanışma içinde olmak emredilmiştir: *"Sana uyan müminlere (merhamet) kanadını indir." "O ki (gece namaza) kalktığın zaman seni görüyor. Secde edenler arasında dolaşmanı da (görüyor)." "Ancak iman edip iyi işler yapanlar, Allah'ı çok çok ananlar ve haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar başkadır. Haksızlık edenler, hangi dönüşe (hangi akıbete) döndürüleceklerini yakında bileceklerdir."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"(Resûlüm!) Onu Rûhu'l-emîn (Cebrail) uyarıcılardan olasın diye indirdi." Bu, Hz. Cebrail'dir.

"Senin kalbine..." Hitap Hz. Peygamber'edir (s.a.s.). Bu ifade, sevgi, yakınlık ve letafet içermektedir. Ayrıca derin düşünenlere malum olduğu üzere bu ayet, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kalbini onaran nura, muhabbet ve rahmete işaret etmektedir.

"Apaçık Arap diliyle..." ayeti, sûrenin başında geçen şu ayeti açıklamakta ve vurgulamaktadır: *"Bunlar, apaçık Kitab'ın ayetleridir."*

"O, şüphesiz daha öncekilerin kitaplarında da vardır." Yani bu Kur'ân'ın haberi, konumu ve şanının yüceliği, önceki semavî kitaplarda geçen hususlardandır.

"Benî İsrail bilginlerinin onu bilmesi, onlar için bir delil değil midir?" Zahir olan şu ki bunlar Allah'ın İslam'ı nasip ettiği Abdullah b. Selâm gibi adil âlimlerdir. Bundan maksadın bu manadan daha umumi

olması da uzak bir ihtimal değildir. Bu durumda ayet, İsrailoğulları âlimlerinin tamamına şamildir. Bu âlimlerin elindeki bilgiler Kur'ân'da geçen önceki toplumlarla ilgili haberlerle örtüşmektedir. Ayrıca bir kısım meselelerde Müslümanlarla tartışan bir kısım âlimler de kastedilmiş olabilir. İster ona iman etsin ister etmesin bunlar, Kur'ân'ın tanıklık ettiği meseleleri açıklamışlardır. Bugün bir kısım müsteşrikin görüşlerini inceleyenler bu örnekleri açıkça göreceklerdir. Allahu a'lem.

"Biz onu Arapça bilmeyenlerden birine indirseydik de bunu onlara o okusaydı, yine ona iman etmezlerdi." Bunlar tanıdıkları; nesebini, doğruluğunu ve emin olduğunu bildikleri; dilini ve fesahatini anladıkları Resûl'e iman etmediler. Peki, Arap olmayan bir peygambere, nesebini bilmedikleri ve dilini anlamadıkları birine nasıl iman edeceklerdi? Yani onlar inat etmekte, kibirlerine yenilmektedirler. Başka bir gerekçeleri olamaz.

"Onu günahkârların kalplerine böyle soktuk." Yani inat ve suçlamalar sebebiyle yalanlama tavrını kalplerine soktuk. Buradaki ifade, müşriklerden bir grup hakkında olup hepsiyle ilgili değildir. Çünkü onların çoğu tevbe etmiş, dönüş yapmış ve İslam'ı da güzel yaşamıştır.

"O zaman, 'Bize (iman etmemiz için) mühlet verilir mi acaba?'" Kendilerine dokunacak azabın gecikmesini temenni etmektedirler.

"Biz hiçbir memleketi, öğüt vermek üzere (gönderdiğimiz) uyarıcıları (peygamberleri) olmadan yok etmemişizdir." Yani ancak sahih davet onlara ulaştıktan ve önlerine deliller serdedildikten sonra.

"Biz zalim değiliz." ayeti, Allah'ın mutlak adaletini vurgulamakta, şu ayetten hareketle akla gelebilecek olan yanlış bazı düşünceleri, yani ikraha ve insanın tercih hakkının olmadığına dair şüpheleri ortadan kaldırmaktadır: *"Onu günahkârların kalplerine böyle soktuk. Onun için, acıklı azabı görünceye kadar ona iman etmezler."*

"Şüphesiz onlar, vahyi işitmekten uzak tutulmuşlardır." Onlar vahye kulak vermeye çalışmazlar, gaybı bilmezler, gökten gelen haberlerle de iletişim kurmazlar. Bu ayetten, Kur'ân'ın bu tür bütün şüphelerden münezzeh olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu ayet, cin ve şeytan âlemiyle

ilgili hatalı düşünceleri, din kisvesine bürünmüş ise hurafe sınırına ulaşan hususları düzeltmektedir.

"Kanadını indir." ifadesi, tevazudan kinayedir. Bilindiği üzere kanat, kuşlar içindir. Burada ise mecaz olarak insana nispet edilmiştir. Ayrıca bu ayet, mecazî anlamdan önce ister hakikatle nitelensin ister nitelenmesin mutlak manada mecazın kullanılmasının caiz olduğuna işaret etmektedir.

"Sen O mutlak galip ve engin merhamet sahibine güvenip dayan." ayeti, Yüce Allah'ın, izzetiyle kâfirleri ve inatçıları helak edeceğine işaret etmiştir. Nitekim Yüce Allah, Firavun'u, Nûh kavmini, Âd ve Semûd kavmini, Lût kavmini ve Eyke halkını helak etmiş; rahmetiyle de müminlere yardım etmiş ve onları kurtarmıştır. Nitekim Hz. Mûsâ'yı (a.s.), Hz. İbrâhim'i (a.s.), Hz. Nûh'u (a.s.), Hz. Hûd'u (a.s.), Hz. Sâlih'i (a.s.), Hz. Lût'u (a.s.) ve Hz. Şuayb'ı (a.s.) kurtarmıştır. İşte izzet ve rahmet içerikli bu ayetin tekrar edilmesinin sırrı budur.

"O ki (gece namaza) kalktığın zaman seni görüyor. Secde edenler arasında dolaşmanı da (görüyor)." Yani Allah, koruması, yardımı ve desteğiyle her daim senin yanındadır. Sen gecenin bir vaktinde tek başına O'na yalvarırken veya namaz kılan, rükûya giden ve secdeye kapanan ashabınla birlikteyken seninle beraberdir. Ayette geçen "tekallüb" kelimesi geliş-gidiş, dolaşma manasına gelir. Bundan maksat, onlarla oturup kalkmak, sohbet etmek, dinî ve dünyevî işlerde onlara eşlik etmektir.

Ayetteki *"effâk"* kelimesi çokça yalan söyleyen manasına gelir.

"Bunlar, (şeytanlara) kulak verirler ve onların çoğu yalancıdırlar." Bu da yalancılık ve sahtekârlığın tasvirlerinden biridir. Bu kâhinler ve dolandırıcılar, gökten haber almışçasına gövde gösterisi yaparlar. Bu durumda insanlar, pür dikkat onlara kulak verirler. Onlar da saf ve ahmak insanları aldatırlar. Sonra da yoksulların zihinlerini bulandırmak için dikkat çekici konuşmalar yaparlar. Onlar da delile veya kanıta dayanmaksızın onların söylediklerini onaylarlar.

"Şairler(e gelince), onlara da sapıklar uyarlar." Bunlar fitne ve bozgunculuk şairleridir. Bunlar sapıkların ve bozgunculuk yapanların ilgi duyup sevdikleri kimselerdir.

"Onların her vadide başıboş dolaştıklarını görmedin mi?" Bunlar bâtıla övgü yağdırır, bâtılla parlar, bâtılla iftihar ederler. Nereden gelirse gelsin şöhretin ve malın peşine düşerler. Bundan dolayı bunlar her vadide dolaşırlar, yani girdikleri her yolda şehvet ve arzularına uygun olanı bulurlar.

"Onların gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi?" Yani yalan, onların âdeti; övünme ve kibir ise onların huyudur.

"Ancak iman edip iyi işler yapanlar..." Bu istisna, şiirlerini hakkın ve hakkı savunanların hizmetine sunan, zulme ve zalimlere karşı direnen mümin şairleri hariç tutmaktadır. Yüce Allah'ın şu kelamından anlaşılan da budur: *"Haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar başkadır. Haksızlık edenler, hangi dönüşe (hangi akıbete) döndürüleceklerini yakında bileceklerdir."*

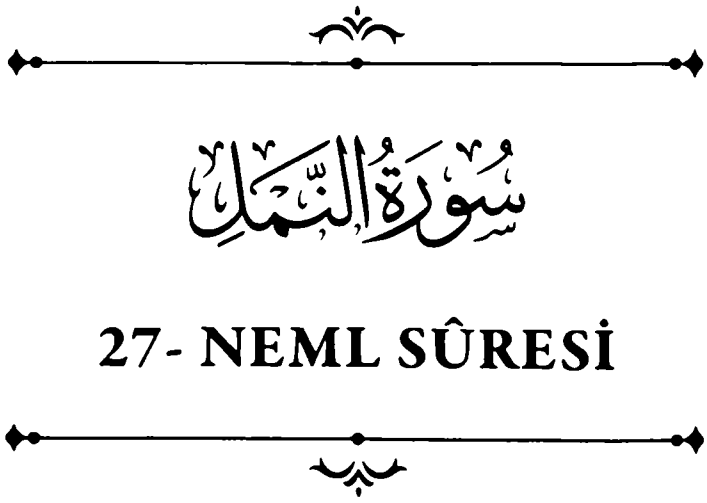

سُورَةُ النَّمْلِ

27- NEML SÛRESİ

166. MECLİS: MUHAMMEDÎ VE MÛSEVÎ DAVETLERDEN PARILTILAR

167. MECLİS: HZ. SÜLEYMAN (A.S.) VE YÖNETİM TECRÜBESİ

168. MECLİS: HZ. SALİH (A.S.) VE HZ. LÛT (A.S.)

169. MECLİS: YÜCE ALLAH'A İMAN

170. MECLİS: AHİRET GÜNÜNE İMAN

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

طٰسٓ تِلْكَ اٰيَاتُ الْقُرْاٰنِ وَكِتَابٍ مُبِينٍ ﴿١﴾ هُدًى وَبُشْرٰى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾
اَلَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٣﴾ اِنَّ الَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ اَعْمَالَهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُونَ ﴿٤﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ لَهُمْ
سُٓوءُ الْعَذَابِ وَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ هُمُ الْاَخْسَرُونَ ﴿٥﴾ وَاِنَّكَ لَتُلَقَّى الْقُرْاٰنَ مِن
لَّدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ ﴿٦﴾ اِذْ قَالَ مُوسٰى لِاَهْلِهٖٓ اِنِّٓى اٰنَسْتُ نَارًا سَاٰتِيكُمْ مِنْهَا
بِخَبَرٍ اَوْ اٰتِيكُمْ بِشِهَابٍ قَبَسٍ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٧﴾ فَلَمَّا جَآءَهَا نُودِىَ اَنْ
بُورِكَ مَنْ فِى النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا وَسُبْحَانَ اللّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨﴾ يَا مُوسٰٓى
اِنَّهٗٓ اَنَا اللّٰهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٩﴾ وَاَلْقِ عَصَاكَ فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَاَنَّهَا جَآنٌّ وَلّٰى
مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ يَا مُوسٰى لَا تَخَفْ اِنِّى لَا يَخَافُ لَدَىَّ الْمُرْسَلُونَ ﴿١٠﴾ اِلَّا
مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًا بَعْدَ سُٓوءٍ فَاِنِّى غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١﴾ وَاَدْخِلْ يَدَكَ فِى
جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَآءَ مِنْ غَيْرِ سُٓوءٍ فِى تِسْعِ اٰيَاتٍ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهٖٓ اِنَّهُمْ
كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿١٢﴾ فَلَمَّا جَآءَتْهُمْ اٰيَاتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا هٰذَا سِحْرٌ مُبِينٌ
﴿١٣﴾ وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَآ اَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
الْمُفْسِدِينَ ﴿١٤﴾

1. Tâ. Sîn. Bunlar Kur'ân'ın, apaçık bir Kitab'ın ayetleridir.

2-3. Namazı kılan, zekâtı veren ve ahirete de kesin olarak iman eden müminler için bir hidayet rehberi ve bir müjdedir.

4. Şüphesiz Biz, ahirete inanmayanların işlerini kendilerine süslü gösterdik; o yüzden bocalar dururlar.

5. İşte bunlar, azabı en ağır olanlardır; ahirette en çok ziyana uğrayacaklar da onlardır.

6. (Resûlüm!) Şüphesiz ki bu Kur'ân, hikmet sahibi ve her şeyi bilen Allah tarafından sana verilmektedir.

7. Hani Mûsâ, ailesine şöyle demişti: Gerçekten ben bir ateş gördüm. (Gidip) size oradan bir haber getireceğim yahut bir ateş parçası getireceğim, umarım ki ısınırsınız!

8. Oraya geldiğinde şöyle seslenildi: Ateşin bulunduğu yerdeki ve çevresindekiler mübarek kılınmıştır! Âlemlerin Rabbi olan Allah, eksikliklerden münezzehtir!

9. Ey Mûsâ! İyi bil ki Ben, mutlak galip ve hikmet sahibi olan Allah'ım!

10. Asânı at! Mûsâ (asâyı atıp) onu yılan gibi deprenir görünce dönüp arkasına bakmadan kaçtı. (Kendisine dedik ki): Ey Mûsâ! Korkma; çünkü Benim huzurumda peygamberler korkmaz.

11. Ancak, kim haksızlık eder, sonra, işlediği kötülük yerine iyilik yaparsa, bilsin ki Ben (ona karşı da) çok bağışlayıcıyım, çok merhamet sahibiyim.

12. Elini koynuna sok da kusursuz bembeyaz çıksın. Dokuz mucize ile Firavun ve kavmine (git). Çünkü onlar artık yoldan çıkmış bir kavim olmuşlardır.

13. Mucizelerimiz onların gözleri önüne serilince, "Bu, apaçık bir büyüdür" dediler.

14. Kendileri de bunlara yakînen inandıkları halde, zulüm ve kibirlerinden ötürü onları inkâr ettiler. Bozguncuların sonunun nice olduğuna bir bak!

MUHAMMEDÎ VE MÛSEVÎ DAVETLERDEN PARILTILAR

İslâmî risâlet, kıyamete kadar geçerli son risâlet olup diğer semâvî risâletlerin tamamını kapsamaktadır. İslâmî risâlet, geçmiş tüm ümmetlerin manevî mirasçısı olan bu ümmete azık olmak üzere, önceki peygamberlerin tecrübelerinin tamamından yararlanmıştır. Allah'ın salât ve selâmı Peygamberimizin ve tüm peygamberlerin üzerine olsun. Bu risâlet, Allah'ın bu dünyaya gönderdiği son mesajları insanlığa taşımaktadır.

Diğer taraftan İslâmî risâletimize en yakın olan risâlet, şüphesiz Mûsevî risâlettir. Bu risâlet, davet, eğitim, siyaset ve iktisat gibi hayatın tüm alanlarında varlığını örneklerle sürdüren kapsamlı ve zengin bir risâlettir. Hz. Mûsâ'nın öncülüğündeki risâlet, ordusuyla, mal ve servetiyle, sihir ve tuzaklarıyla hakka başkaldıran bir yönetim olan Firavun hanedanıyla mücadele etmiş bir risâlettir. Bu risâlet, mümin topluma liderlik etmeyi, onu zulmün boyunduruğundan kurtarmayı, ümmetle birlikte ilim, ahlak ve maddî güç gibi yönlerde kendini geliştirip ilerlemeyi ve yükselmeyi içermektedir. Bu risâlette, inhirafa ve Sâmirî gibi sapık davetçilere karşı mücadele örnekleri de mevcuttur. Bu risâlette, diğer nebevî kıssalarda göremediğimiz birçok husus bulunmaktadır.

Bu pasaj, Hz. Mûsâ (a.s.) kıssasına verilen ihtimama değinmekte; onun farklı tecrübelerini ve mübarek iki davet olan Muhammedî ve Mûsevî davetler arasında tekrarlanan bağı içermektedir. Öyleyse şimdi bu sûrenin girişinde her iki mübarek davetten bahseden hususlar üzerinde beraberce tefekkür edelim:

Birincisi: Burada, Muhammedî risâletin kaynağını teşkil eden Kur'ân'ın Allah tarafından açık bir kitap olarak gönderildiği vurgulanmıştır. Bu kitap, hak yolu arayan, arzulayan ve isteyen herkes için hidayet ve müjde içermektedir: *"Bunlar Kur'ân'ın, apaçık bir Kitab'ın ayetleridir. Bir hidayet rehberi ve bir müjdedir."* Bu ayetin ardından Allah, Kur'ân'ın güvenilirliğini teyit etmiş, onun hiçbir bilgi kendisine gizli kalmayan "el-Alîm" olan ve rehberliğinde hiçbir zarar bulunmayan "el-Hakîm" olan Allah'ın kitabı olduğunu belirtmiştir: *"(Resûlüm!) Şüphesiz ki bu Kur'ân, hikmet sahibi ve her şeyi bilen Allah tarafından sana verilmektedir."*

İkincisi: İnsanlar bu davette mümin ve kâfir olarak kısımlara ayrılmıştır. Buna göre hidayete tabi olan ve müjdeyi hak eden müminlerin vasıfları şunlardır: *"Onlar ki namazı kılan, zekâtı veren ve ahirete de kesin olarak iman edenlerdir."* Allah'a ve ahiret gününe kesinkes iman etmek insanı hem Allah'ın hem de insanların haklarına riayet etmeye sevk eder. Bu, onları diğer insanlardan ayırt eden en temel vasıftır.

Üçüncüsü: Vasıfları zikredilen müminlere mukabil diğer kesimden de bahsedilmiştir: *"Şüphesiz Biz, ahirete inanmayanların işlerini*

kendilerine süslü gösterdik; o yüzden bocalar dururlar. İşte bunlar, azabı en ağır olanlardır; ahirette en çok ziyana uğrayacaklar da onlardır." Onlar Allah'ı ve ahiret gününü inkâr ettiler. Bu da onları körlük, şaşkınlık ve dalâlete götürmüştür. Hidayet yerine dalâleti tercih ettikleri için ceza olarak onlara müjde yerine hüsran haberi verilmiştir.

Dördüncüsü: Kur'ân burada Hz. Mûsâ (a.s.) kıssasını ve onun Allah'tan ilahî bir seçimle vahyi nasıl aldığını zikretmiştir: *"Hani Mûsâ, ailesine şöyle demişti: Gerçekten ben bir ateş gördüm. (Gidip) size oradan bir haber getireceğim yahut bir ateş parçası getireceğim, umarım ki ısınırsınız! Oraya geldiğinde şöyle seslenildi: Ateşin bulunduğu yerdeki ve çevresindekiler mübarek kılınmıştır! Âlemlerin Rabbi olan Allah, eksikliklerden münezzehtir! Ey Mûsâ! İyi bil ki Ben, mutlak galip ve hikmet sahibi olan Allah'ım!"* Şüphesiz ki Yüce Allah onu apaçık mucizelerle ve kat'î delillerle destekleyerek Firavun'a ve kavmine göndermiştir. Lâkin onlar zulüm ve düşmanlığı esas alarak onu inkâr etmişlerdir. Bu anlatım, kavminden gördüğü inkâr ve engellemeler karşısında Peygamber Efendimize yönelik bir teselli de içermektedir: *"Elini koynuna sok da kusursuz bembeyaz çıksın. Dokuz mucize ile Firavun ve kavmine (git). Çünkü onlar artık yoldan çıkmış bir kavim olmuşlardır. Mucizelerimiz onların gözleri önüne serilince, 'Bu, apaçık bir büyüdür' dediler. Kendileri de bunlara yakînen inandıkları halde, zulüm ve kibirlerinden ötürü onları inkâr ettiler. Bozguncuların sonunun nice olduğuna bir bak!"*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Onlar ki namazı kılan, zekâtı veren ve ahirete de kesin olarak iman edenlerdir." ayeti, hesap gününe kesin bir şekilde iman etmenin, insanı, hem Yaratana hem de yaratılanlara karşı vazifelerinde itinaya sevk ettiğine işaret etmektedir.

"Şüphesiz Biz, ahirete inanmayanların işlerini kendilerine süslü gösterdik." ayeti ise bir önceki ayettekinin zıddı olan durumu ifade etmekte ve böylece onun manasını vurgulamaktadır. Yani hesap gününe iman etmeyen biri, bâtıl eylemlerinden ve haram yemekten korkmaz. Aksine hesaptan emin olduğu için her zaman fırsat kollar. Onların bu durumu, ilahî bir cebrin değil küfürden kaynaklanan dünyevî cazibenin

ürünüdür. Ayetteki "tezyin," yani dünyanın süslü gösterilmesi işinin Allah'a nispet edilmesi, sünnetullah gereği neticelerin sebeplerle irtibatından dolayıdır.

"O yüzden bocalayıp dururlar." Âmâ olan birinin sağa sola çarpıp yalpalaması gibi yalpalayıp dururlar.

"Gerçekten ben bir ateş gördüm." ayetinde geçen "(اٰنَسْتُ) (ânestü)" lafzı ünsiyet ve ümit içermektedir.

"(Gidip) size oradan bir haber getireceğim." Çünkü o, ateşin başında kendilerine yolu tarif edecek bir insanın olabileceğini zannetmiştir.

"Yahut bir ateş parçası getireceğim." Yani bir miktar ateşle döneceğim.

"Oraya geldiğinde şöyle seslenildi: Ateşin bulunduğu yerdeki ve çevresindekiler mübarek kılınmıştır! Âlemlerin Rabbi olan Allah, eksikliklerden münezzehtir! Ey Mûsâ! İyi bil ki Ben, mutlak galip ve hikmet sahibi olan Allah'ım." Bu hadise karşısında derin düşünebilen kimsenin, ancak heybet ve huşû duygularıyla durması icap eder. İmkân ve kudretinin sınırlarını aşmaya kalkışan beşer aklının, zaafını ve yetersizliğini itiraf ederek hakkı kabul etmesi gerekir. Zira ayette bahsedilen ân, aklın tahayyül edemeyeceği ve asla künhüne eremeyeceği bir keyfiyette olup sema ile arzın iletişim kurduğu ândır. Beşer aklına düşen, bu iletişimin neticesi olarak arz âleminde görülen apaçık ayetler ve eşsiz mucizeler karşısında bu hakikate teslim olmaktan ibarettir.

"Ateşin bulunduğu yerdekiler mübarek kılınmıştır." ifadesiyle Hz. Mûsâ (a.s.) kastedilmiştir. Çünkü ateşin ışığı onu kuşatmıştı. Sanki o, ateşin içindeydi.

"Onu yılan gibi deprenir görünce." Müfessirler ayette geçen "(جَانّ) (cânn)" kelimesinin Araplar tarafından hızlı hareket eden yılanlar için kullanıldığını belirtmişlerdir. Bu kelimeyle cinlerin kastedilmiş olması da muhtemeldir. Çünkü cinler, insanlar nezdinde çok hafif ve süratli varlıklar olarak tahayyül edilmektedir. Bu ikinci ihtimali destekleyen bir başka husus da asanın hakikaten yılana dönüşmesidir. Zira yılana dönüşen asanın yine bir yılana değil de cine benzetilmesi daha mantıklıdır. Allahu a'lem.

"Dönüp arkasına bakmadan kaçtı." Asanın halini görünce korkudan kaçtı ve geri de dönmedi.

"Ey Mûsâ! Korkma; çünkü Benim huzurumda peygamberler korkmaz. Ancak, kim haksızlık eder..." Bu, istisna-i munkatı'dır. Çünkü peygamberler, zulmetmekten münezzehtirler. Onların arasında zalim bulunmaz.

"Kusursuz..." Engelsiz ve hastalıksız.

"Dokuz mucize." Allah, burada hem nebisi hem de elçisi olan Hz. Mûsâ'yı (a.s.) asa, tufan ve benzerî mucizelerle desteklemiştir.

"Mucizelerimiz onların gözleri önüne serilince." Yani gözler, görecek şekilde apaçık olacaktır. Ayetteki (مُبْصِرَةً) kelimesinin ayetlere nispeti mecaz yoluyladır.

"Kendileri de bunlara yakînen inandıkları halde, zulüm ve kibirlerinden ötürü onları inkâr ettiler." Bu, her dönemin tağutlarının âdetidir. Hakikat güneş gibi görünse de ona tabi olmaya çalışmazlar. Çünkü onların kalbinde hakkı kabule engel olan kibir ve gurur perdesi vardır.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوٗدَ وَسُلَيْمٰنَ عِلْمًا ۚ وَقَالَا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى فَضَّلَنَا عَلٰى كَثِيرٍ مِنْ
عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥﴾ وَوَرِثَ سُلَيْمٰنُ دَاوٗدَ وَقَالَ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنْطِقَ
الطَّيْرِ وَاُوتِينَا مِنْ كُلِّ شَىْءٍ ۖ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ ﴿١٦﴾ وَحُشِرَ لِسُلَيْمٰنَ
جُنُودُهٗ مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٧﴾ حَتّٰٓى اِذَآ اَتَوْا عَلٰى وَادِ
النَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يٰٓاَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسٰكِنَكُمْ ۚ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمٰنُ
وَجُنُودُهٗ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٨﴾ فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ اَوْزِعْنِٓى
اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِٓى اَنْعَمْتَ عَلَىَّ وَعَلٰى وَالِدَىَّ وَاَنْ اَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضٰىهُ
وَاَدْخِلْنِى بِرَحْمَتِكَ فِى عِبَادِكَ الصّٰلِحِينَ ﴿١٩﴾ وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِىَ لَآ
اَرَى الْهُدْهُدَ ۖ اَمْ كَانَ مِنَ الْغَآئِبِينَ ﴿٢٠﴾ لَاُعَذِّبَنَّهٗ عَذَابًا شَدِيدًا اَوْ لَاَاْذْبَحَنَّهٗٓ اَوْ
لَيَاْتِيَنِّى بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٢١﴾ فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ اَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ
بِهٖ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَاٍ بِنَبَاٍ يَقِينٍ ﴿٢٢﴾ اِنِّى وَجَدْتُ امْرَاَةً تَمْلِكُهُمْ وَاُوتِيَتْ
مِنْ كُلِّ شَىْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ
دُونِ اللّٰهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ اَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ
﴿٢٤﴾ اَلَّا يَسْجُدُوا لِلّٰهِ الَّذِى يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا
تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿٢٥﴾ اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿٢٦﴾ قَالَ
سَنَنْظُرُ اَصَدَقْتَ اَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٧﴾ اِذْهَبْ بِكِتَابِى هٰذَا فَاَلْقِهْ
اِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾ قَالَتْ يٰٓاَيُّهَا الْمَلَؤُا اِنِّى
اُلْقِىَ اِلَىَّ كِتَابٌ كَرِيمٌ ﴿٢٩﴾ اِنَّهٗ مِنْ سُلَيْمٰنَ وَاِنَّهٗ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
﴿٣٠﴾ اَلَّا تَعْلُوا عَلَىَّ وَاْتُونِى مُسْلِمِينَ ﴿٣١﴾ قَالَتْ يٰٓاَيُّهَا الْمَلَؤُا اَفْتُونِى فِى
اَمْرِى مَا كُنْتُ قَاطِعَةً اَمْرًا حَتّٰى تَشْهَدُونِ ﴿٣٢﴾ قَالُوا نَحْنُ اُولُوا قُوَّةٍ وَاُولُوا
بَاْسٍ شَدِيدٍ وَالْاَمْرُ اِلَيْكِ فَانْظُرِى مَاذَا تَاْمُرِينَ ﴿٣٣﴾ قَالَتْ اِنَّ الْمُلُوكَ اِذَا

دَخَلُوا قَرْيَةً اَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا اَعِزَّةَ اَهْلِهَا اَذِلَّةً ۚ وَكَذٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٣٤﴾ وَاِنِّى
مُرْسِلَةٌ اِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنَاظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ ﴿٣٥﴾ فَلَمَّا جَآءَ سُلَيْمٰنَ قَالَ
اَتُمِدُّونَنِ بِمَالٍ فَمَآ اٰتٰىنِىَ اللّٰهُ خَيْرٌ مِمَّآ اٰتٰىكُمْ ۚ بَلْ اَنْتُمْ بِهَدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُونَ
﴿٣٦﴾ اِرْجِعْ اِلَيْهِمْ فَلَنَأْتِيَنَّهُمْ بِجُنُودٍ لَا قِبَلَ لَهُمْ بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِنْهَآ اَذِلَّةً
وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٣٧﴾ قَالَ يٰٓاَيُّهَا الْمَلَؤُا اَيُّكُمْ يَأْتِينِى بِعَرْشِهَا قَبْلَ اَنْ يَأْتُونِى
مُسْلِمِينَ ﴿٣٨﴾ قَالَ عِفْرِيتٌ مِنَ الْجِنِّ اَنَا اٰتِيكَ بِهٖ قَبْلَ اَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ ۚ
وَاِنِّى عَلَيْهِ لَقَوِىٌّ اَمِينٌ ﴿٣٩﴾ قَالَ الَّذِى عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ اَنَا اٰتِيكَ بِهٖ
قَبْلَ اَنْ يَرْتَدَّ اِلَيْكَ طَرْفُكَ ۚ فَلَمَّا رَاٰهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هٰذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّى
لِيَبْلُوَنِى ءَاَشْكُرُ اَمْ اَكْفُرُ ۖ وَمَنْ شَكَرَ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهٖ ۖ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ رَبِّى
غَنِىٌّ كَرِيمٌ ﴿٤٠﴾ قَالَ نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرْ اَتَهْتَدِٓى اَمْ تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا
يَهْتَدُونَ ﴿٤١﴾ فَلَمَّا جَآءَتْ قِيلَ اَهٰكَذَا عَرْشُكِ ۖ قَالَتْ كَاَنَّهُ هُوَ ۚ وَاُوتِينَا الْعِلْمَ
مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ ﴿٤٢﴾ وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تَعْبُدُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ ۖ اِنَّهَا
كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٤٣﴾ قِيلَ لَهَا ادْخُلِى الصَّرْحَ ۖ فَلَمَّا رَاَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً
وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقَيْهَا ۚ قَالَ اِنَّهُ صَرْحٌ مُمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرَ ۗ قَالَتْ رَبِّ اِنِّى ظَلَمْتُ
نَفْسِى وَاَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمٰنَ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٤﴾

15. *Andolsun ki Biz, Davud'a ve Süleyman'a ilim verdik. Onlar, "Bizi, mümin kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a hamd olsun" dediler.*

16. *Süleyman, Davud'a vâris oldu ve dedi ki: Ey insanlar! Bize kuş dili öğretildi ve bize her şeyden (nasip) verildi. Doğrusu bu apaçık bir lütuftur.*

17. *Süleyman'ın, cinlerden, insanlardan ve kuşlardan müteşekkil orduları toplandı; hepsi birarada (onun tarafından) düzenli olarak sevkediliyordu.*

18. *Nihayet karınca vadisine geldikleri zaman bir karınca, "Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin; Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin!" dedi.*

19. (Süleyman) onun sözünden dolayı gülümsedi ve dedi ki: Ey Rabbim! Beni, gerek bana gerekse ana-babama verdiğin nimete şükretmeye ve hoşnut olacağın iyi işler yapmaya muvaffak kıl. Rahmetinle, beni iyi kulların arasına kat.

20. (Süleyman) kuşları gözden geçirdi ve şöyle dedi: Hüdhüd'ü niçin göremiyorum? Yoksa kayıplara mı karıştı?

21. Ya bana (mazeretini gösteren) apaçık bir delil getirecek ya da onun canını iyice yakacağım yahut onu boğazlayacağım!

22. Çok geçmeden (Hüdhüd) gelip "Ben, dedi, senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sebe'den sana çok doğru (ve önemli) bir haber getirdim."

23. "Gerçekten, onlara (Sebelilere) hükümdarlık eden, kendisine her şey verilmiş ve büyük bir tahtı olan bir kadınla karşılaştım."

24. "Onun ve kavminin, Allah'ı bırakıp güneşe secde ettiklerini gördüm. Şeytan, kendilerine, yaptıklarını süslü göstermiş de onları doğru yoldan alıkoymuş. Bunun için doğru yolu bulamıyorlar."

25. (Şeytan böyle yapmış ki) göklerde ve yerde gizleneni açığa çıkaran, gizlediğinizi ve açıkladığınızı bilen Allah'a secde etmesinler.

26. (Hâlbuki) büyük Arş'ın sahibi olan Allah'tan başka ilah yoktur.

27. (Süleyman, Hüdhüd'e) dedi ki: "Doğru mu söyledin, yoksa yalancılardan mısın, bakacağız.""

28. "Şu mektubumu götür, kendilerine ver, sonra bir kenara çekil de ne sonuca varacaklarına bak."

29. (Süleyman'ın mektubunu alan Sebe' melikesi,) "Beyler, ulular! Bana çok önemli bir mektup bırakıldı" dedi.

30. "Mektup Süleyman'dandır, Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla(başlamakta)dır. "

31. 'Bana başkaldırmayın, teslimiyet gösterip gelin' diye (yazmaktadır)."

32. (Sonra Melike) dedi ki: "Beyler, ulular! Bu işimde bana bir fikir verin. (Bilirsiniz) siz yanımda olmadan (size danışmadan) hiçbir işi kestirip atmam."

33. Onlar şu cevabı verdiler: "Biz güçlü kuvvetli kimseleriz, zorlu savaş erbabıyız; buyruk ise senindir; artık ne buyuracağını sen düşün."

34. Melike, "Hükümdarlar bir memlekete girdiler mi orayı perişan ederler ve halkının ulularını alçaltırlar. (Herhalde) onlar da böyle yapacaklardır" dedi.

35. "Ben (şimdi) onlara bir hediye göndereyim de bakayım elçiler ne (gibi bir sonuç) ile dönecekler."

36. (Elçiler, hediyelerle) Süleyman'a gelince şöyle dedi: Siz bana mal ile yardım mı ediyorsunuz? Allah'ın bana verdiği, size verdiğinden daha iyidir. Hediyenizle (ben değil) siz sevinirsiniz.

37. (Ey elçi!) Onlara dön; iyi bilsinler ki kendilerine asla karşı koyamayacakları ordularla gelir, onları muhakkak surette hor ve hakir halde oradan çıkarırız!

38. (Sonra Süleyman, müşavirlerine) dedi ki: Ey ulular! Onlar teslimiyet gösterip bana gelmeden önce, hanginiz o melikenin tahtını bana getirebilir?

39. Cinlerden bir ifrit, "Sen makamından kalkmadan ben onu sana getiririm. Gerçekten bu işe gücüm yeter ve bana güvenebilirsiniz" dedi.

40. Kitab'dan (Allah tarafından verilmiş) bir ilmi olan kimse ise, "Gözünü açıp kapamadan ben onu sana getiririm" dedi. (Süleyman) onu (melikenin tahtını) yanıbaşına yerleşmiş olarak görünce, "Bu, dedi, şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınamak üzere Rabbimin (gösterdiği) lütfundandır. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur, nankörlük edene gelince, o bilsin ki Rabbimin hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, çok kerem sahibidir."

41. (Süleyman devamla) dedi ki: "Onun tahtını bilemeyeceği bir hale getirin; bakalım tanıyacak mı, yoksa tanıyamayanlardan mı olacak."

42. Melike gelince, "Senin tahtın da böyle mi?" dendi. O şöyle cevap verdi: "Tıpkı o!" (Süleyman şöyle dedi:) Bize daha önce (Allah'tan) bilgi verilmiş ve biz müslüman olmuştuk.

43. Onu, Allah'tan başka taptığı şeyler (o zamana kadar tevhid dinine girmekten) alıkoymuştu. Çünkü kendisi inkârcı bir kavimdendi.

44. Ona, "Köşke gir!" dendi. Melike onu görünce derin bir su sandı ve eteğini yukarı çekti. Süleyman, "Bu, billûrdan yapılmış, şeffaf bir zemindir" dedi. Melike dedi ki: "Rabbim! Ben gerçekten kendime yazık etmişim. Süleyman'la beraber âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum."

HZ. SÜLEYMAN (A.S.) VE YÖNETİM TECRÜBESİ

Hz. Süleyman'ın (a.s.) kıssasını tefekkür ederken şu gerçeği göz ardı etmemiz mümkün değildir: Şüphesiz ki Hz. Süleyman'ın (a.s.) mülkü, İsrailoğullarını Firavun'un baskısından kurtaran Mûsevî risaletin ürünüdür. Musevî risalet onları kurtararak kendi yollarını çizebilecek ve kendi tecrübeleriyle ayakta durabilecek bir ümmete dönüştürmüştür. Bundan dolayı biz Hz. Süleyman'ın (a.s.) nübüvvetini ve yönetim tecrübesini okuduğumuzda onun, Hz. Mûsâ'nın nübüvvetinin devamı olduğunu, bu mülke götüren yolda ve tüm hazırlıklarda onun tecrübesinden istifade edildiğini görmekteyiz.

Bu tecrübenin Muhammedî davetle bağlantısına gelince, şüphesiz ki bu ümmete de yönetim ve iktidar va'dedilmiştir. Bu, Hz. Peygamber (s.a.s.) ve hulefâ-i râşidîn dönemlerinde gerçekleşmiş, takip eden asırlarda Emeviler, Abbasiler, Osmanlılar ve diğer yönetimlerde de devam etmiştir. Buna göre vâris olan ümmet, seleflerinin tecrübesine bigâne kalamaz. Ayrıca bu ekseni oluşturan temel ilkeyi de zikretmek gerekir: Muhammedî risâlet, önceki risâletlerle hiç irtibatı olmayan bir risalet değildir. Aksine bu risalet, önceki risaletlerin ve onlardaki nurânî vahyin devamıdır. Lâkin insanlık hayatının gelişmesine, genişlemesine ve farklılaşmasına uygun olarak devam etmiştir. Bu mübarek tecrübeyi aşağıdaki şekilde özetlememiz mümkündür:

Birincisi: Şüphesiz ki Allah, babası Hz. Dâvûd'u (a.s.) ilimle üstün kıldığı gibi Hz. Süleyman'ı (a.s.) da ilimle üstün kılmıştır: *"Andolsun ki Biz, Davud'a ve Süleyman'a ilim verdik. Onlar, 'Bizi, mümin kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a hamd olsun' dediler."* Allah her ikisine mülk bahşetmiştir. Sonra Hz. Süleyman (a.s.), babasına vâris olmuştur: *"Süleyman, Davud'a vâris oldu."* Burada mülkün ilim olmadan gerçekleşmesinin mümkün olmadığına işaret edilmiştir. İlmin olmaması, büyük veballere, umumi sorunlara ve kör fitneye neden olur.

İkincisi: Hz. Süleyman'ın (a.s.) yönetim tecrübesi birçok ilahî mucizeyle desteklenmiş olup bazı şeyleri ona kıyas etmek veya işi böyle mucizelere dayandırmak veya bu tür beklentiler içinde olmak doğru değildir. Bu kıssanın zikredilme sebebi Allah'ın sonsuz kudretini hatırlatmak ve insanların hesap edemeyeceği kadar geniş lütuf ve

ikramlarının olduğunu vurgulamaktır. Bu hakikatler, Allah'ın ikram ve lütufta bulunduğu kimselerin de edep ve tevazuya bürünmeleri gerektiğini, zulüm ve mahrumiyetin baskısı altında inleyenlerin de her daim ümitvar olmaları gerektiğini hatırlatmaktadır.

Lütfedilen mucizelerden biri de Süleyman'ın (a.s.) kuş, karınca ve benzerlerinin dilini bilmesidir: *"Dedi ki: Ey insanlar! Bize kuşdili öğretildi."* Sonra bu durum -ileride zikredileceği üzere- Hüdhüd ile olan diyaloğunda vurgulanmıştır. Ayrıca Hz. Süleyman (a.s.), topluluktaki arkadaşlarına yönelerek onları uyaran bir karıncanın sesini işitmiş ve gülümsemiştir: *"(Süleyman) onun sözünden dolayı gülümsedi."*

Bir diğer mucize de cin ve diğer bazı varlıkların onun emrine musahhar kılınmaları, hatta ordusunun bir parçası olmalarıdır: *"Cinlerden bir ifrit, 'Sen makamından kalkmadan ben onu sana getiririm. Gerçekten bu işe gücüm yeter ve bana güvenebilirsiniz' dedi. Kitab'dan (Allah tarafından verilmiş) bir ilmi olan kimse ise, 'Gözünü açıp kapamadan ben onu sana getiririm' dedi."* Belkıs'ın tahtının getirilişi de başlı başına bir mucizedir.

Üçüncüsü: Bu destek ve mucizeler önemli pratik dersler içermektedir. Mesela, karınca kıssasından, öne atılıp insiyatif alma ve toplumu korumada hırslı olma gibi birtakım değerler ortaya çıkmaktadır: *"Nihayet karınca vadisine geldikleri zaman, bir karınca, 'Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin; Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin!' dedi."*

Ayette geçen *"farkına varmadan"* ifadesinde başka bir husus da akla gelmektedir. O da kasten olmayan hataların mazur görülmesi meselesidir.

Hüdhüd kıssasında ise insiyatif alıp öne atılmanın, başkalarını hakka davet etmede hırslı olmanın, bir şeyi nakletmede emanete sadakatin, hakkı haykırmada ve kendini müdafaa etmede cesaretin önemi vurgulanmaktadır: *"(Süleyman) kuşları gözden geçirdi ve şöyle dedi: Hüdhüd'ü niçin göremiyorum? Yoksa kayıplara mı karıştı? Ya bana (mazeretini gösteren) apaçık bir delil getirecek ya da onun canını iyice yakacağım yahut onu boğazlayacağım! Çok geçmeden (Hüdhüd) gelip, 'Ben, dedi, senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sebe'den sana çok doğru (ve önemli) bir haber getirdim. Gerçekten, onlara (Sebelilere) hükümdarlık eden, kendisine her şey verilmiş ve büyük bir tahtı olan bir kadınla karşılaştım."*

İfrît ile ilim sahibi kişinin kıssasında ilmin yüceliği ve güce olan üstünlüğü ortaya çıkmıştır. Bu olayda bazı işaretler ve derin manalar vardır: *"Cinlerden bir ifrit, 'Sen makamından kalkmadan ben onu sana getiririm. Gerçekten bu işe gücüm yeter ve bana güvenebilirsiniz' dedi. Kitab'dan (Allah tarafından verilmiş) bir ilmi olan kimse ise, 'Gözünü açıp kapamadan ben onu sana getiririm' dedi. (Süleyman) onu (melikenin tahtını) yanıbaşına yerleşmiş olarak görünce, 'Bu, dedi, şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınamak üzere Rabbimin (gösterdiği) lütfundandır. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur, nankörlük edene gelince, o bilsin ki Rabbimin hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, çok kerem sahibidir.'"*

Dördüncüsü: Bu tecrübede büyük bir tarihî hadise görülmüştür. Bu da Sebe' melikesinin, kavmiyle birlikte İslam'a girmesidir. Bu hadise birçok önemli dersler içermektedir. Bunlar şöyledir:

1. Ders: İslamî davetin ırk, renk vb. kısır çerçeveleri aşmasıdır. Bilindiği üzere Sebe' melikesi ve kavmi, Hz. Süleyman'ın (a.s.) kavminden değillerdi. Onların nesep, akrabalık bağı ve İsrailoğulları ile komşuluk ilişkileri de yoktu. İslamî davetin bu cihanşümul niteliği, kuş dâhil o dönemde davet hizmetinde görevlendirilen herkesin gönlünde yer edinmiş bir gerçekti: *"Onun ve kavminin, Allah'ı bırakıp güneşe secde ettiklerini gördüm."*

2. Ders: Önemli bir husus da Hz. Süleyman'ın (a.s.), Melike Belkıs ve kavmiyle yürüttüğü hikmetli siyasettir. O, Melike Belkıs'a rahmet içerikli bir mektup göndermişti: *"Mektup Süleyman'dandır, Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla(başlamakta)dır."* Ardından Hz. Süleyman onlara gücünü ve hakkı ikame etmedeki cesaretini anlatmıştı: *"(Ey elçi!) Onlara dön; iyi bilsinler ki kendilerine asla karşı koyamayacakları ordularla gelir, onları muhakkak surette hor ve hakir halde oradan çıkarırız!"* Daha sonra ilim sahibi biri tarafından göz kırpıncaya dek getirilen taht ile eşsiz güzellik ve tekniğe sahip saray onun gözlerini kamaştırdı. Melike, Yemen'de bıraktığı tahtını Şam diyarında, önünde bulmuştu: *"Melike gelince, 'Senin tahtın da böyle mi?' dendi. O şöyle cevap verdi: Tıpkı o!"* Ülkesinde eşi benzeri olmayan güzellikte ve gölet zannettiği bir saray bulmuştu karşısında: *"Melike onu görünce derin bir*

su sandı ve eteğini yukarı çekti." Tüm bunlar şu üç değeri hatırlatmaktadır: Rahmet, güç ve ilim. Yönetimin ve makul idarenin sistemi budur.

3. Ders: Kadın, doğru ve tutarlı bir liderlik ahlakına sahip olabilir ve halkını hayra yönlendirebilir. Kur'ân'ın Sebe Melikesi bağlamında sunmuş olduğu bu mühim örneklik üzerinde durmadan geçemeyiz. Zira Belkıs, Hz. Süleyman (a.s.) ile yürüttüğü siyasî mücadelesini üstün bir bilgelikle yönetmiştir.

Belkıs, kavminin akıllı ve tecrübeli insanlarını toplayarak onların görüşüne başvurmuş ve doğru bir yöntemle istişarede bulunmuştur: *"(Sonra Melike) dedi ki: 'Beyler, ulular! Bu işimde bana bir fikir verin. (Bilirsiniz) siz yanımda olmadan (size danışmadan) hiçbir işi kestirip atmam.' Onlar şu cevabı verdiler: 'Biz güçlü kuvvetli kimseleriz, zorlu savaş erbabıyız; buyruk ise senindir; artık ne buyuracağını sen düşün.'"* Ardından önceki tecrübeleri dikkate alarak muhtemel tehlikeleri somutlaştırmıştır: *"Melike, 'Hükümdarlar bir memlekete girdiler mi orayı perişan ederler ve halkının ulularını alçaltırlar. (Herhalde) onlar da böyle yapacaklardır' dedi."* Daha sonra da günümüzde "nabız yoklama" olarak ifade edilen yöntemi hızlıca devreye sokarak Hz. Süleyman'a (a.s.) hediyeler göndermiştir. Malum olduğu üzere hediye göndermede, mektup göndermekten daha fazla mesajlar vardır. Daha sonra da şu sözleriyle ağır bir sorumluluk hissettiğini ve hatasını itiraf etmiştir: *"Melike dedi ki: 'Rabbim! Ben gerçekten kendime yazık etmişim. Süleyman'la beraber âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum.'"*

Sebe Melikesi bağlamında kadının yönetimine dair bu örneğin, buradaki ayetlerin zahirine muhalif görünen bazı hadis rivayetlerinin doğru anlaşılmasında bizi doğruya yönlendirmesi gerekir. Bu ayetlere rağmen bu tür rivayetleri ve bunlardan elde edilen bir kısım fıkhî içtihatları esas almak sahih değildir. Allâhu a'lem.

Beşincisi: Tebaasının en zayıf olanlarını dahi kapsayacak şekilde Hz. Süleyman'ın (a.s.) esas aldığı hassas inceleme ve soruşturma yöntemi dikkat çekmektedir. Mesela Hüdhüd, ortada görünmeme mazeretini Sebe memleketinden getirdiği haber şeklinde ifade edince Hz. Süleyman (a.s.) şöyle demiştir: *"Doğru mu söyledin, yoksa yalancılardan*

mısın, bakacağız. Şu mektubumu götür, onu kendilerine ver, sonra biraz kenara çekil de ne sonuca varacaklarına bak."

Güven, adalet ve sadakat dolu bir ortamın oluşmuş olması nedeniyledir ki Hüdhüd cesaret ve güven içinde Hz. Süleyman'a (a.s.), *"Ben, senin bilmediğin bir şeyi öğrendim."* diyebilmiştir. Bu ortam, halkın potansiyel enerji ve imkânlarını harekete geçirip onları canlandıran ve tebaanın saklı yeteneklerinin keşfini sağlayan özgürlük ve adalet ortamıdır. Kendini üstün görüp toplumu hafife alma tavrı ise çoğunlukla yöneticiye gücünü kaybettirir ve birçok fırsatı zayi etmesine neden olur.

Altıncısı: Bu kıssada sürekli tekrar edilen sabit bir prensip de Hz. Süleyman'ın (a.s.) ahlakıyla bütünleşen şükür vasfıdır. Davranışlara yansıyan manası ile şükür, ayetlerde şöyle ifade edilmiştir: *"Dedi ki: 'Ey Rabbim! Beni, gerek bana gerekse ana-babama verdiğin nimete şükretmeye ve hoşnut olacağın iyi işler yapmaya muvaffak kıl. Rahmetinle, beni iyi kulların arasına kat.'" "'Bu, dedi, şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınamak üzere Rabbimin (gösterdiği) lütfundandır. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur, nankörlük edene gelince, o bilsin ki Rabbimin hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, çok kerem sahibidir.'"*

Yedincisi: Öncekilere ek olarak burada mülahaza edilecek bir husus da şudur: Mülk ve hükümranlık, tabiatı gereği lüks ile öne çıkmakta, Allah'ın vermiş olduğu nimetler büyük ölçüde göze çarpmaktadır: *"Süleyman, 'Bu, billûrdan yapılmış, şeffaf bir zemindir' dedi."* Bir başka yerde Kur'ân şöyle buyurmaktadır: *"Onlar, ona mihrablar, timsaller (heykeller) ve havuzlar gibi çanaklar ve sâbit kazanlardan her ne isterse yaparlardı. Çalışın ey Davud hanedanı, şükür için çalışın. Ama kullarım içinde şükreden azdır.'"*[33]

Hz. Süleyman'a yönelik bu ayetlerde, doğru ve hikmetli olanın nasıl olması gerektiğine dair algılar tashih edilmektedir. Zira birçok vaiz, doğru ve hikmetli yöneticiliği; zühd, kemer sıkma ve nefsi tüm dünyevî nimetlerden mahrum bırakmayla ilişkilendirmekte, bu şekilde tavsif etmektedir. Bu da hakiki gerekçelerini dikkate almaksızın hulefâ-i râşidînin hayatlarına ve tavırlarına bakılarak oluşturulan bir algıdır. Hâlbuki

33 Sebe' 34/13.

onların zühde ve dünyevî nimetleri reddetmeye yönelik tavırları, yaşadıkları devrin genel sosyal durumu ve iktisadî hayatın seviyesiyle de bağlantılıdır. O dönemdeki genel tavır, bireysel olarak lüksten uzak durma temayülü olup bu bir hakikattir ancak krallar veya yöneticiler şöyle dursun, diğer insanları dahi bağlayan bir tavır değildir. Allahu a'lem.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Süleyman, Davud'a vâris oldu." Yani ondan mal değil ilim, nübüvvet ve hikmet miras aldı. Zira *Sahihayn*'da varid olduğuna göre Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *"Bizler miras bırakmayız. Geride bıraktıklarımız sadakadır."*[34] Yine şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz ki peygamberler miras olarak dinar ve dirhem bırakmazlar. Onlar miras olarak ancak ilim bırakırlar."*[35]

"Bize kuşdili öğretildi." Yani bize, kuşların ötme veya kesik sesler çıkarma şeklindeki konuşmalarını anlama imkânı verildi. Bizim açımızdan herhangi bir anlam ifade etmese de hayvanlar, kendi aralarında sesler ve hareketlerle anlaşırlar. Karıncaların sesini de anlamasına rağmen özellikle kuşların zikredilmesi, Hüdhüd kıssasında zikredileceği üzere ehemmiyetine ve etkilerinin büyük olmasına dikkat çekmek içindir.

"Süleyman'ın, cinlerden, insanlardan ve kuşlardan müteşekkil orduları toplandı." ifadesi, bütün bunların onun hizmetinde ve hâkimiyeti altında bulunduklarına delalet etmek içindir. Bu, Allah'ın, kıyası mümkün olmayan ikramlarından biri olup bunu model almaya çalışmak doğru değildir.

"Onlar düzenli olarak sevkediliyordu." Yani hareket etme ve mola verme anlarında dahi bir düzene tabiydiler. Onlardan her biri kendi yerini ve konumunu biliyordu.

"Farkına varmadan sizi ezmesin!" Yani sizi kırıp geçmesin. Burada karınca bedeninin kırılabilen bir maddeden oluştuğuna işaret

---

34 Muttefekun aleyh. Hz. Âişe'den, Ebû Hureyre'den ve Mâlik b. Evs'ten rivayet edilmiştir. *Sahihayn*'da birçok kere tekrar edilmiştir. Buhârî bir kısmı ile münferit kalmıştır. Bakınız: *Sahihu'l-Buhârî*, 3/1126; *Sahihu Müslim* 5/151.

35 Ebû Dâvûd 3/317; Tirmizî 5/49; İbn Mâce 1/151. Tümü Ebû'd-Derdâ'dan nakletmişlerdir. Bu rivayetle ilgili olarak Şeyh Şuayb el-Arnâvût "hasen li-ğayrihi" demiştir.

edilmektedir. Bir kısım modern araştırmalarda karıncanın bedeninde kristalimsi kırılgan bir maddenin ağırlıkta olduğu hususu ifade edilmiştir. Allahu a'lem.

"Farkına varmadan." Sanki burada "herhangi bir kasıt olmaksızın sizi ezip kırarlar" anlamında askerlerin mazereti ifade edilmiştir.

"Onun sözünden dolayı gülümsedi." Burada bir tekit üslubu kullanılmıştır. Tebessüm fiilinin akabinde "dâhiken" kelimesi kullanılarak manevî tekit yapılmış ve sanki Hz. Süleyman'ın, gülmeye varacak kadar çok tebessüm ettiği ifade edilmiştir. Allahu a'lem.

"Ey Rabbim! Beni muvaffak kıl." Yani bana doğruyu ilham et ve başarılı kıl.

"Ey Rabbim! Beni, gerek bana gerekse ana-babama verdiğin nimete şükretmeye ve hoşnut olacağın iyi işler yapmaya muvaffak kıl." buyruğu, şükrün hakiki manasını açıklamaktadır. Bundan dolayı Cüneyd-i Bağdadî şöyle demiştir: "Şükür, Allah'ın vermiş olduğu nimetleri, O'na karşı günah işlemede kullanmamaktır."

"(Süleyman,) kuşları gözden geçirdi." Bu, sorumlu olan kişinin sorumluluğu altında bulunanları denetlemesi, onların durumlarını ve haberlerini incelemesi gerektiğine işarettir.

"Şöyle dedi: Hüdhüd'ü niçin göremiyorum? Yoksa kayıplara mı karıştı?" Yani Hüdhüd burada mı? Onu göremiyorum. Bilgim dışında huzurdan ayrılıp kayıplara mı karıştı?

"Ya bana (mazeretini gösteren) apaçık bir delil getirecek ya da onun canını iyice yakacağım yahut onu boğazlayacağım!" Yani geçerli bir mazeret sunmazsa cezayı hak edecektir. Titizlik ve hassasiyetin yanında kararlı tutum göstermek, olgun ve akıllı bir yönetici olmanın şartıdır. Verilen görevi yerine getirmeyen veya talimatlara karşı gelen hayvanları cezalandırma hususunda bu ayetleri delil göstermenin uygun olmadığını düşünüyorum. Çünkü Hz. Süleyman (a.s.), ordusunun fertleriyle iletişim kurarken onların tamamını akıllı ve sorumluluk sahibi varlıklar olarak muhatap almıştır. Bu da ona özel bir hususiyet olup buna kıyas yapmak ve bunu herhangi bir fıkhî meselede delil göstermek doğru değildir. Bundan ancak şöyle bir ders çıkarılabilir: Emir ve yasaklara

muhatap olan insanlardan oluşan bir orduda komutan kararlı ve titiz davranmalı, işi gevşek tutmamalıdır.

"Çok geçmeden geldi." Yani Hüdhüd azıcık bir gecikmeyle geldi.

"Ben senin bilmediğin bir şeyi öğrendim." Bu, cesaret gerektiren bir ifade olup nice dersler içermektedir. Yöneticinin adaleti; cesaret, özgüven ve atılganlık kapısını açmıştır. Şüphesiz ki âlimin, ilimde ne kadar ilerlerse ilerlesin, ilimlerin tamamını cem etmesi mümkün değildir. Durumu daha düşük olan ve ilimde kendisinden daha aşağı seviyede olanların muttali olabileceği bazı şeyler dikkatinden kaçabilir. Bundan dolayı ârif ve muhlis olanlar nezdinde ilim, tevazu ahlâkına eşlik eder. Kibir ve riya ehli ise böyle değildir.

"Sebe'den sana haber getirdim." Yani Yemen bölgesinden haber getirdim.

"Çok doğru bir haber." Bu tür haberlerde doğruluğun zaruretine dikkat çekilmiştir. Özellikle de herkesi ilgilendiren ve sonuçta harekete geçmeyi gerektiren meselelerde hassas davranmak çok daha önemlidir.

"Gerçekten, onlara (Sebelilere) hükümdarlık eden bir kadınla karşılaştım." Bu kadın Belkıs'tır.

"Kendisine her şey verilmiştir." ifadesi umumi ise de akıl ve duyularla bilinecek şeyleri kastetmektedir. Yani Belkıs, o dönemin yöneticileri için gerekli olan her türlü imkâna sahiptir.

"Büyük bir tahtı vardır." Tahtı veya üzerinde oturacağı özel bir koltuğu vardır.

"Onun ve kavminin, Allah'ı bırakıp güneşe secde ettiklerini gördüm." O dönemde güneşe tapma yaygındı. Burada mülahaza edilen husus, Hüdhüd'ün, melikine ve komutanına sunduğu haberin, melikin karar vermede ihtiyaç duyacağı siyasî ve dinî mühim noktaları içermesidir.

"Allah, gizleneni açığa çıkarandır." Zamanı gelince rızık ve ecel gibi insanın bilgisinin dışında kalan hususlarda gizli ve saklı olan şeyi ortaya çıkarandır.

"Dedi ki: Doğru mu söyledin, yoksa yalancılardan mısın, bakacağız." Yani tetkik eden ve ince düşünen biri olarak inceleyip bakacağız.

"Sonra onlardan biraz çekil de ne sonuca varacaklarına bak." Onların sözlerini işitecek şekilde fakat kendini belli etmeden azıcık geri durmasını Hüdhüd'e emretmiştir.

"Bana çok önemli bir mektup bırakıldı." ifadesi, mektubun mührünün, şeklinin, hattının ve netliğinin çok güzel olduğunu göstermektedir. Bu durum da mektubu gönderenin ihtirama ve mükemmelliğe dikkat ettiğine ve zevkinin inceliğine işarettir.

"Bana başkaldırmayın." Bana karşı kibirlenmeyin.

"Bu işimde bana bir fikir verin." Bu konuda bana yol gösterin.

"Siz yanımda olmadan hiçbir işi kestirip atmam." Yani sizlerle toplantı yapmadan karar vermem. Bu, onun aklî olgunluğuna ve yürüttüğü güzel siyasete delalet etmektedir.

"Biz güçlü kuvvetli kimseleriz, zorlu savaş erbabıyız; buyruk ise senindir; artık ne buyuracağını sen düşün." Belkıs'ın danışma heyeti, öncelikle kuvvetlerini ve savaştaki güçlerini ifade ettiler, ardından en iyi ve en doğru kararı vermesi için ona esnek bir hareket alanı oluşturdular.

"Melike, 'Hükümdarlar bir memlekete girdiler mi orayı perişan ederler' dedi." Onlar güç ve kuvvetle bir şehre girdiklerinde orayı tahrip edip altını üstüne getirerek ifsat ederler. Belkıs bu ifadeyle danışma heyetini, uzlaşmaya ve barış yapmaya yönlendirmiştir. Çünkü o, Hz. Süleyman'ın (a.s.) ordusunun farkındadır, insanlık tarihinde savaşların ne gibi neticeler doğurduğunu da iyi bilmektedir.

"Ben (şimdi) onlara bir hediye göndereyim de bakayım elçiler ne (gibi bir sonuç) ile dönecekler." Bu, bilgece bir siyasî yöntemdir. Buna göre Hz. Süleyman, büyük bir servet tutan hediyeleri kabul ederse hedefinin mal ve servetten başka bir şey olmadığı anlaşılacaktır. Bu durumda Belkıs onunla malî alanda görüşmeler yapmaya hazırlanacaktır. Şayet hediyeleri reddederse, meselenin mal ve servetten öte, daha derin bir anlam taşıdığı anlaşılacaktır. Hz. Süleyman'ın (a.s.) verdiği cevap şudur: *"Siz bana mal ile yardım mı ediyorsunuz? Allah'ın bana verdiği, size verdiğinden daha üstündür. Hediyenizle (ben değil) siz sevinirsiniz."*

"Onlara dön." hitabı, kendisine hediye getiren heyetin liderine yöneliktir.

"Onları muhakkak surette oradan çıkarırız!" Yani Sebe'den çıkarırız.

"Hor ve hakir halde." Hükmümüze boyun eğmiş olarak.

"Dedi ki: Ey ulular! Onlar teslimiyet gösterip bana gelmeden önce, hanginiz o melikenin tahtını bana getirebilir?" Bu ayetlerde olay özet olarak verilmekte olup bazı ayrıntılar, ancak sözün akışından anlaşılmaktadır. Öyle görünüyor ki hediyeleri getiren heyet, Hz. Süleyman'ın (a.s.) mesajını ve kabul etmediği hediyeleri Belkıs'a ulaştırınca, Belkıs yeni bir kararla Hz. Süleyman'ı ziyaret etmek istediğini ona bildirmiştir. Bunun üzerine Hz. Süleyman, ordusundan Belkıs'ın tahtını kendisine getirmelerini talep etmiştir. Amacı da melikenin kendisini ziyareti esnasında tahtını görüp şaşırmasını sağlamaktır.

"Cinlerden bir ifrit, 'Sen makamından kalkmadan ben onu sana getiririm' dedi." İfrit, kısa bir süreyi bu şekilde ifade etmiş, Hz. Süleyman o meclisten ayrılmadan evvel tahtı onun huzuruna getireceğini belirtmek istemiştir.

"Kitab'dan (Allah tarafından verilmiş) bir ilmi olan kimse ise, 'Gözünü açıp kapamadan ben onu sana getiririm' dedi." Yani zaman mefhumu olmaksızın getiririm. Buradaki ilim sahibi kişinin kim olduğu ve bu ilmi nasıl elde ettiği hakkında Allah, herhangi bir bilgi vermemiştir. Zahir olan husus şudur ki Hz. Süleyman (a.s.) dönemine ait olan bazı özel hususiyetlerden biri de budur. Buna göre bu ilim, öğrenmekle elde edilmez. Cinler de ağır eşyaları bir yerden başka bir yere nakletme kudretine sahip değillerdir. Bütün bunlar Hz. Süleyman'ın (a.s.) mülküne ait mucizeler ve olağanüstü hususlardır. Buna kıyasta bulunmak ve bunu örnek göstermek doğru değildir. Allahu a'lem.

"Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur." Çünkü bizim şükrümüz yüce ve mukaddes olan Allah'a herhangi bir fayda sağlamaz. Şükrün faydası ancak bizedir. Şükür, sevap ve Allah'a yakınlaşma vesilesidir.

"Onun tahtını bilemeyeceği bir hale getirin." Yani onu biraz değiştirin ki daha önce alışık olduğu şekilde görünmesin. Hz. Süleyman (a.s.), burada melikenin zekâsını, bakışının keskinliğini ve dikkatini sınamak istemiştir.

"Bakalım tanıyacak mı, yoksa tanıyamayanlardan mı olacak." Yapılan değişiklik sonrası tahtını tanıyacak mı, yoksa gafil mi olacak? Şayet tanırsa, memleketi Sebe'de bıraktığı halde tahtın burada oluşu hakkında ne diyecek? Şüphesiz ki bu onun şahsiyetini, karakterini ve zekâsını ölçmenin en etkili yolu olacaktır.

"Melike gelince, 'Senin tahtın da böyle mi?' dendi. O şöyle cevap verdi: 'Tıpkı o!'" Bu, gayet zekice ve ihtiyatla verilen bir cevaptır. Zahir olan şu ki melike, tahtını tanımıştır. Değişikliğe rağmen alışık olduğu taht budur. Lâkin onu geride bırakmasına rağmen nasıl oldu da buraya geldi? İhtimal içeren bir ifadeyle cevap vererek bu konuda onu yalanlayacak birinin çıkmasına fırsat vermemiştir. Siyasîlerin konuşmaları ve diyaloğlardaki yöntemleri de genelde böyledir.

"Bize daha önce bilgi verilmiş ve biz müslüman olmuştuk." Zahir olan husus şu ki bu söz, melikenin ilmini ve aklî olgunluğunu gören Hz. Süleyman'ın (a.s.) sözüdür. Allah'ın ona bahşettiği ilmin ve imanın, Belkıs'ın ilim ve imanından, zaman açısından daha önce ve mertebe açısından da daha üstün olduğunu ifade etmiştir. Allahu a'lem.

"Onu, Allah'tan başka taptığı şeyler alıkoymuştu. Çünkü kendisi inkârcı bir kavimdendi." Bu, varsayılan bir sorunun cevabıdır. Yani, şayet olgun bir akla sahipse, Allah'ın birliğini kabulden ve sadece O'na ibadet etmekten onu alıkoyan şey neydi? Bunun cevabı şudur: O, güneşe tapmaktan başka bir şey bilmeyen kâfir bir topluluk içinde yetişti. Özellikle toplumda öne çıkan ve konumunu muhafaza etmek için çaba gösteren insan, ne kadar olgun ve akıllı da olsa çevresinin ve toplumun etkisinden kurtulamaz.

"Ona, 'Köşke gir!' dendi. Melike onu görünce derin bir su sandı ve eteğini yukarı çekti. Süleyman, 'Bu, billûrdan yapılmış, şeffaf bir zemindir' dedi." Burada ilim ve mühendislikteki üstünlüğün farkı ortaya çıkmıştır. Melikenin bu konuda tecrübesi olmadığı için zekâsının bir faydası olmamıştır. Burada akıl olgusu ile ilim olgusunun latif bir şekilde karşılaştırılması söz konusudur. Akıllı kişi, aklı ileri düzeyde olsa da eksik ilmi nedeniyle hata yapabilir, yanlışa düşebilir.

Bu hadiseden çıkarılacak en anlamlı ders şudur: Zekî kişi, eşya ve olayları tahlil ederken meselenin ayrıntılarına ve onunla ilgili tüm

hususlara dair yeterli seviyede bilgi sahibi değilse zekâsına güvenmemelidir. Zira her bilenin üstünde daha iyi bilen biri vardır.

Bu ayette geçen "(لُجَّةٌ) (lücce)," su havuzu; "(قَوَارِيرَ) (kavârîr)" ise kristal demektir.

"Melike dedi ki: 'Rabbim! Ben gerçekten kendime yazık etmişim. Süleyman'la beraber âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum.'" Burada zekâsı, olgun aklı ve dengeli şahsiyeti onu, kendi halini ve sahip olduğu inancı sorgulamaya sevk etmiştir. Bu sorgulama neticesinde ise öncelikle hatasını itiraf etmiş, akabinde de Müslüman olduğunu ilan etmiştir. Böylece önce "arınma," yani bâtılı reddedip onu terk etme, sonra ise "bürünme," yani iman süsüyle süslenme ilkesine göre hareket etmiştir.[36] Önce fasit akidesini yerle bir etmiş, ardından tevhid akidesini onun yerine ikame etmiştir. Çünkü o, geçmişin şaibesini taşımaksızın içten ve pak bir inançla yaşamayı istemiştir.

Belkıs'ın, Hz. Süleyman'ın sahip olduğu ilmin yansımalarını, sanat ve teknikteki üstünlüğünü görmesi ile İslam'ı kabullenmesi arasında şöyle bir irtibat bulunmaktadır: İslamî değerler ve prensipler, insan hayatının realitesine uygun şekilde hayata yansıtıldığı ve yeryüzünde en iyi uygulamaları gerçekleştirerek model olduğunda bu, İslamî davetin başarıya ulaşmasının ve insanları ikna etmenin yolunu açacaktır.

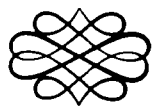

36 Müellif bu ilkeyi, "bürünmeden önce arınma" (التخلية قبل التحلية) şeklinde ifade etmiştir. (Ed.)

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَآ اِلٰى ثَمُودَ اَخَاهُمْ صَالِحًا اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ فَاِذَا هُمْ فَرِيقَانِ
يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٥﴾ قَالَ يَا قَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ لَوْلَا
تَسْتَغْفِرُونَ اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٤٦﴾ قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَنْ مَعَكَ قَالَ
طَآئِرُكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُونَ ﴿٤٧﴾ وَكَانَ فِى الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ
يُفْسِدُونَ فِى الْاَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿٤٨﴾ قَالُوا تَقَاسَمُوا بِاللّٰهِ لَنُبَيِّتَنَّهُ وَاَهْلَهُ
ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ اَهْلِهِ وَاِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٤٩﴾ وَمَكَرُوا مَكْرًا
وَمَكَرْنَا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٠﴾ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ اَنَّا
دَمَّرْنَاهُمْ وَقَوْمَهُمْ اَجْمَعِينَ ﴿٥١﴾ فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةً بِمَا ظَلَمُوا اِنَّ فِى
ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥٢﴾ وَاَنْجَيْنَا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٣﴾ وَلُوطًا
اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖٓ اَتَاْتُونَ الْفَاحِشَةَ وَاَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٥٤﴾ اَئِنَّكُمْ لَتَاْتُونَ الرِّجَالَ
شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَآءِ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿٥٥﴾ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهٖٓ اِلَّآ
اَنْ قَالُوا اَخْرِجُوا اٰلَ لُوطٍ مِنْ قَرْيَتِكُمْ اِنَّهُمْ اُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٥٦﴾ فَاَنْجَيْنَاهُ
وَاَهْلَهٗٓ اِلَّا امْرَاَتَهٗ قَدَّرْنَاهَا مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٥٧﴾ وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَسَآءَ
مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٥٨﴾

45. *Andolsun ki, "Allah'a kulluk edin!" (demesi için) Semûd kavmine kardeşleri Sâlih'i gönderdik. Hemen birbiriyle çekişen iki zümre oluverdiler.*

46. *Sâlih dedi ki: Ey kavmim! İyilik dururken niçin kötülüğe koşuyorsunuz? Allah'tan mağfiret dileseniz olmaz mı? Belki size merhamet edilir.*

47. *Şöyle dediler: "Senin ve beraberindekilerin yüzünden uğursuzluğa uğradık." Sâlih, "Size çöken uğursuzluk (sebebi), Allah katında(yazılı) dır. Hayır, siz imtihana çekilen bir kavimsiniz" dedi.*

48. O şehirde dokuz kişi (elebaşı) vardı ki bunlar yeryüzünde bozgunculuk yapıyorlar, iyilik tarafına hiç yanaşmıyorlardı.

49. Allah'a and içerek birbirlerine şöyle dediler: "Gece ona ve ailesine baskın yapalım (hepsini öldürelim); sonra da velisine, 'Biz (Sâlih) ailesinin yok edilişi sırasında orada değildik, inanın ki doğru söylüyoruz' diyelim."

50. Onlar böyle bir tuzak kurdular. Biz de kendileri farkında olmadan, onların planlarını altüst ettik.

51. Bak işte, tuzaklarının akıbeti nice oldu: Onları da (kendilerine uyan) kavimlerini de (nasıl) toptan helâk ettik!

52. İşte haksızlıkları yüzünden çökmüş evleri! Anlayan bir kavim için elbette bunda bir ibret vardır.

53. İman edip Allah'a karşı gelmekten sakınanları ise kurtardık.

54. Lût'u da (peygamber olarak kavmine gönderdik.) Kavmine şöyle demişti: Göz göre göre hâlâ o hâyâsızlığı yapacak mısınız?

55. (Bu ilahî ikazdan sonra hâlâ) siz, ille de kadınları bırakıp şehvetle erkeklere mi yaklaşacaksınız? Doğrusu siz, beyinsizlikte devam edegelen bir kavimsiniz!

56. Kavminin cevabı sadece, "Lût ailesini memleketinizden çıkarın; çünkü onlar (bizim yaptıklarımızdan) uzak kalmak isteyen insanlarmış!" demelerinden ibaret oldu.

57. Bunun üzerine onu ve ailesini kurtardık. Yalnız karısı müstesna; onun geride (azaba uğrayanların içinde) kalmasını takdir ettik.

58. Onların üzerlerine müthiş bir yağmur indirdik. Bu sebeple, uyarılan(fakat aldırmayan)ların yağmuru ne kötü olmuştur!

HZ. SALİH (A.S.) VE HZ. LÛT (A.S.)

Allah'ın peygamberi Hz. Süleyman'ın (a.s.) liderliğinde gerçekleşen yönetim tecrübesini serdettikten sonra Kur'ân, İslamî daveti muhasara altına almaya çalışan, inat ve kibirle davet ehline karşı savaşan tağutları, muhtelif örnekler vererek anlatmaktır. Bu durumda davetçilerin gayesi, kendilerini ve kendileriyle beraber hareket eden müminleri, zulmün baskısından, tağutlara ve onları destekleyenlere dokunacak olan

Allah'ın azabından kurtarmak olmalıdır. Müminlerin karşı karşıya kaldığı bu hale dair burada iki farklı durum söz konusu edilmektedir:

Bunların ilki, toplumlarının hurafelere, kabile taassubuna ve atalarının düşünce yapısına bağlılıkları sebebiyle davetçilerin karşılaştığı zulümdür. Buna, Hz. Sâlih'in (a.s.), kabilesi Semûd'a karşı verdiği mücadeleyi misal olarak vermek mümkündür. İkinci duruma ise Hz. Lût'un (a.s.) kıssasını misal vermek mümkündür. Onun kavmi, tevhide davet edenlere karşı kabilecilik vb. duygularla değil, günümüzde daha çok modern toplumlarda yaygın görülen yozlaşma ve ahlaksızlıklar nedeniyle karşı çıkmışlardır.

Bu örnekleri aşağıda zikri geçen ayetler çerçevesinde özetlemek mümkündür:

Birincisi: Hz. Sâlih'in (a.s.) kavmine yönelik daveti, tek olan Allah'a iman ve ibadet meselelerine yoğunlaşmaktadır: *"Andolsun ki 'Allah'a kulluk edin!' (demesi için) Semûd kavmine kardeşleri Sâlih'i gönderdik."* Hz. Lût'un (a.s.) daveti ise, onları insanlığın fıtratından uzaklaştıran sapıklıktan kurtarmak için ahlak meselesine yoğunlaşmaktadır: *"Lût'u da (peygamber olarak kavmine gönderdik.) Kavmine şöyle demişti: 'Göz göre göre hâlâ o hâyâsızlığı yapacak mısınız? (Bu ilahî ikazdan sonra hâlâ) siz, ille de kadınları bırakıp şehvetle erkeklere mi yaklaşacaksınız? Doğrusu siz, beyinsizlikte devam edegelen bir kavimsiniz!'"*

İkincisi: Semûd kavmi, Hz. Sâlih'in davetini inkâr ederek onu ve ona iman edenleri öldürmek için tuzak kurmuşlardır: *"Sâlih dedi ki: 'Ey kavmim! İyilik dururken niçin kötülüğe koşuyorsunuz? Allah'tan mağfiret dileseniz olmaz mı? Belki size merhamet edilir.' Şöyle dediler: 'Senin ve beraberindekilerin yüzünden uğursuzluğa uğradık.' Sâlih, 'Size çöken uğursuzluk (sebebi), Allah katında(yazılı)dır. Hayır, siz imtihana çekilen bir kavimsiniz' dedi. O şehirde dokuz kişi (elebaşı) vardı ki bunlar yeryüzünde bozgunculuk yapıyorlar, iyilik tarafına hiç yanaşmıyorlardı. Allah'a and içerek birbirlerine şöyle dediler: 'Gece ona ve ailesine baskın yapalım (hepsini öldürelim); sonra da velisine, 'Biz (Sâlih) ailesinin yok edilişi sırasında orada değildik, inanın ki doğru söylüyoruz' diyelim.' Onlar böyle bir tuzak kurdular. Biz de kendileri farkında olmadan, onların planlarını altüst ettik."*

Benzer şekilde Lût kavmi de Hz. Lût'ûn davetini reddederek onu ve ona iman edenleri memleketlerinden sürmek için tuzak kurmuşlardır: *"Kavminin cevabı sadece, 'Lût ailesini memleketinizden çıkarın; çünkü onlar (bizim yaptıklarımızdan) uzak kalmak isteyen insanlarmış!' demelerinden ibaret oldu."*

Üçüncüsü: Yüce Allah, Semûd'u helâk etmiş ve Hz. Sâlih'i (a.s.) kurtarmıştır: *"Bak işte, tuzaklarının akıbeti nice oldu: Onları da (kendilerine uyan) kavimlerini de (nasıl) toptan helâk ettik! İşte haksızlıkları yüzünden çökmüş evleri! Anlayan bir kavim için elbette bunda bir ibret vardır. İman edip Allah'a karşı gelmekten sakınanları ise kurtardık."* Benzer şekilde Yüce Allah, Hz. Lût'u (a.s.) kurtarmış ve onun kavmini helâk etmiştir: *"Bunun üzerine onu ve ailesini kurtardık. Yalnız karısı müstesna; onun geride (azaba uğrayanların içinde) kalmasını takdir ettik. Onların üzerlerine müthiş bir yağmur indirdik. Bu sebeple, uyarılan(fakat aldırmayan)ların yağmuru ne kötü olmuştur!"*

İçerdikleri birtakım ders ve ibretlerle bu tür farklı örnekleri zikretmenin asıl gayesi şudur: Tevhid dinine davette bulunanların, kendileri sâlih ve istikametleri düzgün de olsa davet sürecinde gerçekleşmesi muhtemel bazı hususlar örnek verilerek hazırlıklı olmalarını sağlamak istenmektedir. Buna göre sünnetullah daima galip gelecektir. Yeryüzünde hâkim olmak için, niyetin sadık ve siretin güzel olması kâfi değildir; aynı zamanda diğer vesilelerin de bir araya gelmesi gereklidir.

Allah'ın, Peygamberlerin çoğuna -ki dikkat edin, bunlar peygamberlerdir- yeryüzünü yönetme olanağını vermediğini gördük. Aslında peygamberlerin gayesi bu değildir. Onların asıl hedefi, kendilerini ve kendileriyle beraber iman edenleri kurtuluşa erdirmektir.

Günümüzde tevhid dinine davet edenlerin, arzu ve isteklerini Allah'a havale etmekle yetinip boş ümitlere kapılmaları değil, realiteye, dünyada gerçekleşen olaylara ve büyük güç dengeleri arasındaki çekişmeye bakmaları gerekmektedir. Bundan dolayı davette bulunurken, arzulara ve isteklere göre değil imkânları esas alarak yol haritasını çizmek gerekir. Allah, dosdoğru yola erdirendir, hidayet bahşedendir.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Hemen birbiriyle çekişen iki zümre oluverdiler." Bunlardan biri doğrulamakta diğeri ise yalanlamaktadır. Doğrulayanlar azınlıkta olan mustazaflardır. Bunun delili bir başka ayette geçen Yüce Allah'ın şu kelâmıdır: *"Kavminin ileri gelenlerinden büyüklük taslayanlar, içlerinden zayıf görülen inananlara dediler ki: 'Siz Sâlih'in, Rabbi tarafından gönderildiğini biliyor musunuz?' Onlar da 'Şüphesiz biz onunla ne gönderilmişse ona inananlarız' dediler."*[37] Bu ayet aynı zamanda mücadele biçimine de işaret etmektedir.

"Sâlih dedi ki: Ey kavmim! İyilik dururken niçin kötülüğe koşuyorsunuz?" Yani inadınız ve yalanlamanızla neden azabı talep ediyor, gelmesi için neden acele ediyor; hidayet yolunu tercih ettiğinizde yanıbaşınızda bulunan Allah'ın rahmetine neden talip olmuyorsunuz?

"Allah'tan mağfiret dileseniz olmaz mı?" üslûbu, teşvik ve talep üslûplarından biri olup "Allah'a istiğfarda bulunsaydınız ya!" anlamına gelmektedir.

"Senin ve beraberindekilerin yüzünden uğursuzluğa uğradık." ayetinde geçen (اطَّيَّرْنَا) kelimesi (تطَيَّرْنَا) kökünden olup "uğursuzluğa uğradık" manasına gelir.

"Sâlih, 'Size çöken uğursuzluk (sebebi), Allah katında(yazılı)dır.'" Yani hayır ve şer olarak sizin için takdir edilen şey, Allah'tandır. Bu da amelinize ve kendiniz için takdim ettiklerinize göre değişir.

"Şehirde vardı." Bu şehir, Hicr şehridir. Ayette "medine" yani "şehir" kelimesinin zikredilmesi onlardaki kabilecilik karakterini ortadan kaldırmaz. Buna göre Semûd, bilinen bir kabile olup Hicr denilen yeri kendilerine vatan edinmişlerdir. Hicr ise Hicâz ve Şâm arasından bulunan yerin adıdır.

"Dokuz şahıs..." Onlar dokuz kişi idi. Ayetteki "(رَهْطٍ) (raht)" kelimesi, kök anlamı itibariyle birkaç kişi için kullanılmaktadır. Zahir olan görüşe göre bunlar toplumun kibirli ve azgın olanlarıdır.

---

37 A'râf 7/75.

"Allah'a and içtiler." Allah adına ahitleştiler ve yeminleştiler. Bu yeminleşme, onların Allah'ı bildiklerine delalet etmektedir. Lâkin onlar da çoğu Arap gibi O'na ortak koşuyorlardı.

"Gece ona ve ailesine baskın yapalım." Suikast yaparak onu ve ailesini mutlaka öldürelim.

"Sonra da velisine diyelim." Kan diyetini talep eden velisine gidelim. Ayetin zahir manasına göre tehdit, bu veliye şamil değildir. Çünkü onun, onların dinine bağlı biri olması muhtemeldir.

"Biz (Sâlih) ailesinin yok edilişi sırasında orada değildik, inanın ki doğru söylüyoruz." Yani biz ona ve ailesine yapılan suikasta şahit olmadık ve katillerini de tanımıyoruz. Bu konuda şüphesiz ki doğru söylüyoruz.

"Biz onların planlarını altüst ettik." Onları aniden helâk ederek planlarını altüst ettik.

"İşte, haksızlıkları yüzünden çökmüş evleri!" Artık orada yaşayan hiç kimse yoktur. Hicaz-Şam yolunu kullananlar, zalimlerin o virane olmuş, çökmüş evlerini görebiliyorlardı.

"Göz göre göre hâlâ o hâyâsızlığı yapacak mısınız?" Yani akıl ve basiret sahibi birinin, bu sapıklıklara dönüş yapması mümkün değildir.

"Lût ailesini memleketinizden çıkarın." Onlar, yaşadıkları gayrimeşru düzeni değiştirmek isteyenleri asla istemiyorlardı. Şehvete bulaşmış olanların huyu budur. Sadece şüpheyle hareket eden ve yanlış düşünen kişi ise böyle davranmaz.

"Çünkü onlar uzak kalmak isteyen insanlarmış." ifadesinin alay ve istihza babından söylenmiş olması mümkündür. Lâkin bu alayla birlikte bu toplumun fesat ve rezaletle iftihar etmesi uzak bir ihtimal değildir. Onların bu rezaletin ismini değiştirmek veya üstünü örtmek gibi bir girişimleri de olmamıştır. Bu da alçaklığın ötesinde bir alçaklık; sapkınlığın ötesinde bir sapkınlıktır.

"Yalnız karısı müstesna; onun geride kalmasını takdir ettik." Lût kavmine olan dostluğu nedeniyle onlarla birlikte helâk olmuş ve azaba duçar olmuştur.

"Bu sebeple, uyarılanların yağmuru ne kötü olmuştur!" ayeti, inkârlarına ve gayrimeşru işlerine rağmen Lût kavminin azabının ilk etapta inmediğine, ancak yapılan uyarı ve serdedilen delillerden sonra gerçekleştiğine işaret etmektedir.

Burada dikkate değer bir tedebbür söz konusudur: Şüphesiz ki Hz. Sâlih'in kavmi onu katletmek için tuzak kurarken Hz. Lût'un kavmi sürgün etmek için tuzak kurmuşlardır. Bilindiği üzere bu ayetler Mekke'de Efendimiz Hz. Muhammed'e (s.a.s.) nâzil olmuştur. Kureyşliler de benzer şekilde onu katletmek veya sürgün etmek için plan yapıyorlardı. Bu ayetler Mekke şirk toplumu için uyarı; Resûl-i Ekrem'in (s.a.s) gönlüne farahlık vermek için de teselli içermektedir. Salât ve selâm onun ve kardeşlerinin üzerine olsun.

قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفٰى آللّٰهُ خَيْرٌ اَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾
اَمَّنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَاَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَنْبَتْنَا بِهٖ حَدَآئِقَ
ذَاتَ بَهْجَةٍ مَا كَانَ لَكُمْ اَنْ تُنْبِتُوا شَجَرَهَا ءَاِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَعْدِلُونَ
﴿٦٠﴾ اَمَّنْ جَعَلَ الْاَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ خِلَالَهَآ اَنْهَارًا وَجَعَلَ لَهَا رَوَاسِيَ وَجَعَلَ
بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا ءَاِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾ اَمَّنْ يُجِيبُ
الْمُضْطَرَّ اِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوٓءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَآءَ الْاَرْضِ ءَاِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ
قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾ اَمَّنْ يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُرْسِلُ
الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهٖ ءَاِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ تَعَالَى اللّٰهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٣﴾
اَمَّنْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَمَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ءَاِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ
قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٦٤﴾ قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ الْغَيْبَ اِلَّا اللّٰهُ وَمَا يَشْعُرُونَ اَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٦٥﴾

59. *(Resûlüm!) De ki: Hamd olsun Allah'a! Selam olsun seçkin kıldığı kullarına! Allah mı daha hayırlı, yoksa O'na koştukları ortaklar mı?*

60. *(Onlar mı hayırlı,) yoksa gökleri ve yeri yaratan, gökten size su indiren mi? O suyla, bir ağacını bile bitirmeye gücünüzün yetmediği güzel güzel bahçeler bitirdik. Allah'tan başka bir ilah mı var?! Doğrusu onlar sapıklıkta devam eden bir güruhtur.*

61. *(Onlar mı hayırlı,) yoksa yeryüzünü oturmaya elverişli kılan, aralarından (yer altından ve üstünden) nehirler akıtan, arz için sabit dağlar yaratan, iki deniz arasına engel koyan mı? Allah'tan başka bir ilah mı var?! Doğrusu onların çoğu (hakikatleri) bilmiyorlar.*

62. *(Onlar mı hayırlı,) yoksa darda kalana, kendisine yalvardığı zaman karşılık veren ve (başındaki) sıkıntıyı gideren, sizi yeryüzünün hâkimleri kılan mı? Allah'tan başka bir ilah mı var! Ne kadar da kıt düşünüyorsunuz!*

63. *(Onlar mı hayırlı,) yoksa karanın ve denizin karanlıkları içinde size yolu bulduran, rahmetinin (yağmurun) önünde rüzgârları müjdeci olarak gönderen mi? Allah'tan başka bir ilah mı var! Allah, onların koştukları ortaklardan çok yücedir, münezzehtir.*

64. *(Onlar mı hayırlı,) yoksa ilk baştan yaratan, sonra yaratmayı tekrar eden ve sizi hem gökten hem yerden rızıklandıran mı? Allah'tan başka bir ilah mı var?! De ki: Eğer doğru söylüyorsanız kesin delilinizi getirin!*

65. *De ki: Göklerde ve yerde, Allah'tan başka kimse gaybı bilmez. Ve onlar ne zaman diriltileceklerini de bilmezler.*

YÜCE ALLAH'A İMAN

Davet ve davet ehline yönelik tavırları nedeniyle farklı azaplarla helâk olan kavimlerin ele alındığı kıssalardan sonra Kur'ân, Allah'ın gönderdiği resûllerin gayesini teşkil eden ve insanları kısımlara ayıran asıl meseleyi, yani iman meselesini hatırlatmaktadır. Bu ayetlerde Kur'ân, inkârcılarla yapılan tartışmalarda ele alınan delilleri paylaşmaktadır. Bunlar şöyledir:

Birincisi: Kur'ân, yürekleri titreten ve akılları harekete geçiren genel soruyu müşriklere şöyle yöneltmektedir: *"Allah mı daha hayırlı, yoksa O'na koştukları ortaklar mı?"* Bu soru, öncelikle ulûhiyet kavramını ve buna dair sıfatları araştırmaya; ardından bu kâinat hakkında tefekkür etmeye ve bu kâinatın her bir parçasının mutlak bir kudrete, kuşatıcı bir ilme ve ancak tek bir ilahın niteliklerini taşıyan incelikli bir hikmete muhtaç olduğunu düşünmeye davet etmektedir.

Şunu da ifade etmemiz gerekir ki hayatlarını tevhid davasına feda eden ve verdikleri doğru cevaplarla toplumu ikna etmeye çalışan peygamberlerin genel manada tezkiye edilmesi akabinde, şu mühim sorunun gelmiş olması da dikkat çekicidir: *"(Resûlüm!) De ki: Hamd olsun Allah'a! Selam olsun seçkin kıldığı kullarına! Allah mı daha hayırlı, yoksa O'na koştukları ortaklar mı?"*

İkincisi: Kur'ân, yaratılışın başlangıcına, insana verilen değere ve desteğe dair muhatapları imana yönlendiren deliller sunmakta ve şöyle buyurmaktadır: *"(Onlar mı hayırlı,) yoksa gökleri ve yeri yaratan,*

gökten size su indiren mi? O suyla, bir ağacını bile bitirmeye gücünüzün yetmediği güzel güzel bahçeler bitirdik. Allah'tan başka bir ilah mı var?! Doğrusu onlar sapıklıkta devam eden bir güruhtur."

Üçüncüsü: Daha sonra Kur'ân, sözü, yeryüzüne, onu nasıl hazırladığına, yaşamaya elverişli kıldığına ve yaşanabilir bir ortama dönüştürdüğüne getirmektedir: *"(Onlar mı hayırlı,) yoksa yeryüzünü oturmaya elverişli kılan, aralarından (yer altından ve üstünden) nehirler akıtan, arz için sabit dağlar yaratan, iki deniz arasına engel koyan mı? Allah'tan başka bir ilah mı var?! Doğrusu onların çoğu (hakikatleri) bilmiyorlar."*

Dördüncüsü: Kur'ân insanın ruhuna, yüreğine ve vicdanına hitap ederek duygularını ve vicdanını harekete geçirmektedir: *"(Onlar mı hayırlı,) yoksa darda kalana kendisine yalvardığı zaman karşılık veren ve (başındaki) sıkıntıyı gideren, sizi yeryüzünün hâkimleri kılan mı? Allah'tan başka bir ilah mı var! Ne kadar da kıt düşünüyorsunuz!"*

Beşincisi: Kur'ân, evrenin her tarafına serpiştirilen ve bunların tek bir yaratıcının eseri olduğuna tanıklık eden nimetleri tekrar tekrar hatırlatmaktadır: *"(Onlar mı hayırlı,) yoksa karanın ve denizin karanlıkları içinde size yolu bulduran, rahmetinin (yağmurun) önünde rüzgârları müjdeci olarak gönderen mi? Allah'tan başka bir ilah mı var?! Allah, onların koştukları ortaklardan çok yücedir, münezzehtir."*

Altıncısı: Kur'ân yaratılışın ilk aşamasını, Yüce Allah'ın bu yaratılışı tekrar gerçekleştirmeye kadir olduğunu, nitekim su ve bitkilerdeki dönüşümün buna tanıklık ettiğini vurgulamaktadır. İlmiyle zamanı ve mekânı, hayatı ve ölümü kuşatan Yüce Allah dışında hiç kimsenin, hiçbir sahte ilahın bu dönüşümü gerçekleştirmeye kudretinin olmadığını vurgulamaktadır: *"(Onlar mı hayırlı,) yoksa ilk baştan yaratan, sonra yaratmayı tekrar eden ve sizi hem gökten hem yerden rızıklandıran mı? Allah'tan başka bir ilah mı var?! De ki: Eğer doğru söylüyorsanız siz kesin delilinizi getirin! De ki: Göklerde ve yerde, Allah'tan başka kimse gaybı bilmez. Ve onlar ne zaman diriltileceklerini de bilmezler.*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Selam olsun seçkin kıldığı kullarına!" Onlar öncü olan peygamberlerdir. Salât ve selâm, Peygamberimize ve onların üzerine olsun.

"Allah mı daha hayırlı, yoksa O'na koştukları ortaklar mı?" mühim sorusuyla Kur'ân, Mekke şirk toplumunu, fayda ve zarar vermeyen putların halini ve onları Allah Tebâreke ve Teâlâ'ya nasıl da ortak koştuklarını düşünmeye davet etmektedir.

"Yeryüzünü oturmaya elverişli kılan." Yeryüzünü yaşamaya elverişli kılan.

"Arz için sabit dağlar yaratan." ayetinde geçen "(رواسی) (ravâsî)" kelimesi *"sabit dağlar"* manasına gelir.

"İki deniz arasına engel koyan." Böylece denizlerden biri diğerine karışmamaktadır.

"Allah'tan başka bir ilah mı var!" Bu, istifhâm-ı inkârîdir. Bu cümle, sayılan bütün nimetlerden sonra tekrarlanmıştır. Sanki şöyle denmektedir: Bu yaratılış gerçeğine, içinde yaşadığınız ve faydalandığınız bu rızıklara rağmen Allah dışında nasıl olur da bir başka ilah edinirsiniz?!

"(Onlar mı hayırlı,) yoksa darda kalana, kendisine yalvardığı zaman karşılık veren mı?" ayetinde geçen "(الْمُضْطَرّ) (mudtar)" kelimesi, sıkıntı veya korku ile karşılaşıp onu savmaktan aciz olan kişi manasına gelir.

"(Onlar mı hayırlı,) yoksa (başındaki) sıkıntıyı gideren mi?" Yani o sıkıntıyı ortadan kaldıran mı?

"(Onlar mı hayırlı,) yoksa karanın ve denizin karanlıkları içinde size yolu bulduran mı?" Bu yol gösterme, Allah'ın yol gösteren yıldızları semaya, somut işaretleri de yeryüzüne yerleştirmesiyle gerçekleşmektedir.

"(Onlar mı hayırlı,) yoksa rahmetinin (yağmurun) önünde rüzgârları müjdeci olarak gönderen mi?" Yani yağmurun gelişiyle size müjde vermektedir.

"(Onlar mı hayırlı,) yoksa ilk baştan yaratan mı?" sorusu, sahte ilahların tamamını perişan eden bir sorudur. Çünkü hiçbir akıllı insan, ilk yaratılışta veya sonrasında ilahların olduğunu iddia edemez. Aksine bu

sahte ilahlar, yapılmış ve tesadüfen ortaya çıkmışlardır. Bu durumda bunların yaratılışın ilahı olması mümkün mü?!

"Sonra yaratmayı tekrar eden mi?" Bitki ve benzerlerinde görülen somut hayat dönüşümünü ve insana nispetle va'dedilen uhrevî dirilişi gerçekleştiren mi?

"De ki: Göklerde ve yerde, Allah'tan başka kimse gaybı bilmez." İçindeki canlı-cansız bütün yaratıkları yaratanın, küllî ve cüz'î şeyleri de bilmesi gerektiğini hatırlatmaktadır. Hatta yaratmadan evvel gerçeğini ve suretini de bilmesi gerekir. Peki, bilmeyen, akletmeyen, duymayan ve görmeyen sahte ilahlara ne demeli?!

بَلِ ادّٰرَكَ عِلْمُهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ بَلْ هُمْ فِى شَكٍّ مِنْهَا بَلْ هُمْ مِنْهَا عَمُونَ ﴿٦٦﴾
وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا ءَاِذَا كُنَّا تُرَابًا وَاٰبَآؤُنَآ اَئِنَّا لَمُخْرَجُونَ ﴿٦٧﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا هٰذَا
نَحْنُ وَاٰبَآؤُنَا مِنْ قَبْلُ اِنْ هٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾ قُلْ سِيرُوا فِى الْاَرْضِ
فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٦٩﴾ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُنْ فِى ضَيْقٍ
مِمَّا يَمْكُرُونَ ﴿٧٠﴾ وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٧١﴾ قُلْ عَسٰٓى
اَنْ يَكُونَ رَدِفَ لَكُمْ بَعْضُ الَّذِى تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٧٢﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى
النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ
وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٤﴾ وَمَا مِنْ غَآئِبَةٍ فِى السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ اِلَّا فِى كِتَابٍ مُبِينٍ
﴿٧٥﴾ اِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ يَقُصُّ عَلٰى بَنِٓى اِسْرَآءِيلَ اَكْثَرَ الَّذِى هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ
﴿٧٦﴾ وَاِنَّهُ لَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾ اِنَّ رَبَّكَ يَقْضِى بَيْنَهُمْ بِحُكْمِهٖ وَهُوَ
الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿٧٨﴾ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ اِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ ﴿٧٩﴾ اِنَّكَ لَا
تُسْمِعُ الْمَوْتٰى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَآءَ اِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٨٠﴾ وَمَآ اَنْتَ بِهَادِى
الْعُمْىِ عَنْ ضَلَالَتِهِمْ اِنْ تُسْمِعُ اِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِاٰيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٨١﴾ وَاِذَا
وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ اَخْرَجْنَا لَهُمْ دَآبَّةً مِنَ الْاَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ اَنَّ النَّاسَ كَانُوا
بِاٰيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ ﴿٨٢﴾ وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ فَوْجًا مِمَّنْ يُكَذِّبُ بِاٰيَاتِنَا فَهُمْ
يُوزَعُونَ ﴿٨٣﴾ حَتّٰٓى اِذَا جَآؤُ قَالَ اَكَذَّبْتُمْ بِاٰيَاتِى وَلَمْ تُحِيطُوا بِهَا عِلْمًا اَمَّاذَا
كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾ وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ بِمَا ظَلَمُوا فَهُمْ لَا يَنْطِقُونَ ﴿٨٥﴾ اَلَمْ
يَرَوْا اَنَّا جَعَلْنَا الَّيْلَ لِيَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ
يُؤْمِنُونَ ﴿٨٦﴾ وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِى الصُّورِ فَفَزِعَ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِى الْاَرْضِ
اِلَّا مَنْ شَآءَ اللّٰهُ وَكُلٌّ اَتَوْهُ دَاخِرِينَ ﴿٨٧﴾ وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِىَ
تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ صُنْعَ اللّٰهِ الَّذِى اَتْقَنَ كُلَّ شَىْءٍ اِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ ﴿٨٨﴾

مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا ۚ وَهُمْ مِنْ فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ اٰمِنُونَ ﴿٨٩﴾ وَمَنْ جَآءَ
بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ هَلْ تُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٠﴾
اِنَّمَا اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ رَبَّ هٰذِهِ الْبَلْدَةِ الَّذِي حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ وَاُمِرْتُ اَنْ
اَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٩١﴾ وَاَنْ اَتْلُوَا الْقُرْاٰنَ ۚ فَمَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهٖ ۚ
وَمَنْ ضَلَّ فَقُلْ اِنَّمَا اَنَا مِنَ الْمُنْذِرِينَ ﴿٩٢﴾ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ سَيُرِيكُمْ اٰيَاتِهٖ
فَتَعْرِفُونَهَا ۚ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

66. *Hayır! Onların ahiret hakkındaki bilgileri yetersiz kalmıştır. Dahası, bu hususta şüphe içindedirler. Bunun da ötesinde, onlar ahiretten yana kördürler.*

67. *İnkârcılar dediler ki: Sahi, biz ve atalarımız, toprak olduktan sonra gerçekten (diriltilip) çıkarılacak mıyız?*

68. *Andolsun ki bu tehdit bize yapıldığı gibi, daha önce atalarımıza da yapılmıştır. Bu, öncekilerin masallarından başka bir şey değildir.*

69. *De ki: Yeryüzünde gezin de günahkârların akıbeti nice oldu, görün!*

70. *(Resûlüm!) Onların yüzünden tasalanma, kurmakta oldukları tuzaklardan ötürü sıkıntı duyma.*

71. *Onlar, "Eğer doğru sözlü iseniz (söyleyin bakalım) bu tehdit ne zaman gerçekleşecek?" derler.*

72. *De ki: Çabucak gelmesini istediğiniz şeyin (azabın) bir kısmı herhalde yakında başınıza gelecektir.*

73. *Şüphesiz Rabbin, insanlara karşı lütuf sahibidir; fakat insanların çoğu şükretmezler.*

74. *Rabbin elbette onların kalplerinin gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir.*

75. *Gökte ve yerde göze görünmeyen hiçbir şey yoktur ki apaçık bir kitapta (Levh-i Mahfûz'da) bulunmasın!*

76. *Doğrusu bu Kur'ân, İsrailoğullarına, hakkında ihtilâf edegeldikleri şeylerin pek çoğunu anlatmaktadır.*

77. *Ve o, müminler için gerçekten bir hidayet rehberi ve rahmettir.*

78. Rabbin şüphesiz, onlar arasında hükmünü verecektir. O, mutlak galiptir, her şeyi bilendir.

79. O halde sen Allah'a güvenip dayan. Çünkü sen apaçık hakikat üzeresin.

80. Bil ki sen ölülere işittiremezsin, arkalarını dönüp giderlerken sağırlara da daveti duyuramazsın.

81. Sen körleri sapıklıklarından çevirip doğru yola getiremezsin. Ancak ayetlerimize inanıp da teslim olanlara duyurabilirsin.

82. O söz başlarına geldiği (kıyamet yaklaştığı) zaman, onlara yerden bir dâbbe (mahlûk) çıkarırız da bu onlara insanların ayetlerimize kesin bir iman getirmemiş olduklarını söyler.

83. O gün, her ümmet içinden ayetlerimizi yalan sayanlardan bir cemaat toplarız da onlar toplu olarak (hesap yerine) sevkedilirler.

84. Nihayet, (hesap yerine) geldikleri zaman Allah şöyle buyurur: Siz benim ayetlerimi, ne olduğunu kavramadan yalan saydınız öyle mi? Değilse yaptığınız neydi?

85. Yaptıkları haksızlıktan ötürü, (azaba uğrayacaklarını bildiren) o söz gerçekleşmiştir; artık onlar konuşamazlar.

86. Dinlensinler diye geceyi (karanlık) ve (çalışsınlar diye) gündüzü aydınlık kıldığımızı görmediler mi? İman eden bir kavim için elbette bunda birçok ibretler vardır.

87. Sûr'a üfürüldüğü gün, -Allah'ın diledikleri müstesna- göklerde ve yerde bulunanlar hep dehşete kapılır. Hepsi boyunları bükük olarak O'na gelirler.

88. Sen dağları görürsün de onları yerinde durur sanırsın. Oysa onlar bulutların yürümesi gibi yürümektedirler. (Bu,) her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın sanatıdır. Şüphesiz ki O, yaptıklarınızdan tamamıyla haberdardır.

89. Kim iyilikle (ilahî huzura) gelirse, ona daha iyisi verilir. Ve onlar o gün korkudan emin olurlar.

90. (Rablerinin huzuruna) kötülükle gelen kimseler ise yüzükoyun cehenneme atılırlar. (Onlara) "Ancak yaptıklarınızın karşılığını görmektesiniz!" (denir).

91-92. *(De ki:) Ben ancak, bu şehrin (Mekke'nin) Rabbine -ki O burayı dokunulmaz kılmıştır- kulluk etmekle emrolundum. Her şey de zaten O'na aittir. Bana müslümanlardan olmam ve Kur'ân okumam emredildi. Artık kim doğru yola gelirse, yalnız kendisi için gelmiş olur; kim de saparsa, ona de ki: Ben sadece uyarıcılardanım.*

93. *Ve şöyle de: Hamd Allah'a mahsustur. O, ayetlerini size gösterecek, siz de onları görüp tanıyacaksınız (ama artık faydası olmayacaktır). Rabbin, yaptıklarınızdan habersiz değildir.*

AHİRET GÜNÜNE İMAN

Ahiret gününe iman, Allah'a imanın tamamlayıcı rüknü olduğu için Kur'ân ayetlerinin çoğunda ikisi birlikte zikredilmektedir. Ahiret gününe iman etmeksizin Allah'a iman eden kişi âdeta Allah'a imanının ona hiçbir sorumluluk yüklemediğini ve pratikte hiçbir karşılığının olmadığını düşünüyor demektir. Bu ayetler ahiret gününe iman konusunu incelemek, buna bağlı olarak zihne gelen kimi soru ve sorunları araştırmak için gelmiştir. Şöyle ki:

Birincisi: Kur'ân, müşriklerin halini ve ahiret gününe bakışını somutlaştırmaktadır: *"Hayır! Onların ahiret hakkındaki bilgileri yetersiz kalmıştır. Dahası, bu hususta şüphe içindedirler. Bunun da ötesinde, onlar ahiretten yana kördürler. İnkârcılar dediler ki: Sahi, biz ve atalarımız, toprak olduktan sonra gerçekten (diriltilip) çıkarılacak mıyız? Andolsun ki bu tehdit bize yapıldığı gibi, daha önce atalarımıza da yapılmıştır. Bu, öncekilerin masallarından başka bir şey değildir."*

Müşriklerin asıl sorunu ahiret gününü, bir bilgiye dayanmadan değerlendirmeleridir. Sanki onlar ilk yaratılışlarının nasıl başladığını çok iyi biliyorlar da ikinci yaratılışı inkâr ediyorlar. Bu, bir çeşit kibir ve aldatmacadır. Onların ahiretle ilgili nihaî delili *"Onlar, 'Eğer doğru sözlü iseniz (söyleyin bakalım) bu tehdit ne zaman gerçekleşecek?'"* şeklindeki söylemlerinden ibarettir.

İkincisi: Kur'ân ahiret gününü inkâr etmelerinin veya imkânsız görmelerinin sebebinin, tefekkür etmeyen, duyu organlarını körelten ve aklın fonksiyonlarını işlevsiz hale getiren kör cehaletten başka bir şey olmadığını vurgulamaktadır: *"Bil ki sen ölülere işittiremezsin,*

arkalarını dönüp giderlerken sağırlara da daveti duyuramazsın." Bu ayet, imanın esaslarını, delillerini ve içerdiği ibret ve öğütleri duyan müşriklerin halini açık bir şekilde tasvir etmektedir.

Üçüncüsü: Kur'ân, ahirete iman meselesinin, yaratılışın gerçekleriyle, insanın yaratılış gayesiyle ve hayatın içerdiği ders ve ibretlerle uyumlu olduğunu vurgulamaktadır: *"O halde sen Allah'a güvenip dayan. Çünkü sen apaçık hakikat üzeresin." "Gökte ve yerde göze görünmeyen hiçbir şey yoktur ki apaçık bir kitapta (Levh-i Mahfûz'da) bulunmasın." "Dinlensinler diye geceyi (karanlık) ve (çalışsınlar diye) gündüzü aydınlık kıldığımızı görmediler mi? İman eden bir kavim için elbette bunda birçok ibretler vardır." "Sen dağları görürsün de onları yerinde durur sanırsın. Oysa onlar bulutların yürümesi gibi yürümektedirler. (Bu,) her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın sanatıdır. Şüphesiz ki O, yaptıklarınızdan tamamıyla haberdardır."*

Dördüncüsü: Kur'ân, ahireti yalanlayan müşrikleri ansızın gelecek olan bir azapla uyarmaktadır: *"De ki: Yeryüzünde gezin de günahkârların akıbeti nice oldu, görün!" "De ki: Çabucak gelmesini istediğiniz şeyin (azabın) bir kısmı herhalde yakında başınıza gelecektir."*

Beşincisi: Kur'ân, gerçekleşmesinin yakın olduğuna işaret ettiği ahiret gününe dair bir kısım alâmetleri zikretmektedir: *"O söz başlarına geldiği (kıyamet yaklaştığı) zaman, onlara yerden bir dâbbe (mahlûk) çıkarırız da bu onlara, insanların ayetlerimize kesin bir iman getirmemiş olduklarını söyler."* Ardından başka alâmetlere de işaret ederek şöyle buyurmaktadır: *"Ve şöyle de: Hamd Allah'a mahsustur. O, ayetlerini size gösterecek, siz de onları görüp tanıyacaksınız (ama artık faydası olmayacaktır). Rabbin, yaptıklarınızdan habersiz değildir."*

Altıncısı: Kur'ân ahiret günü gerçeğini ve insanların dünya hayatında yaptıklarının karşılığını mutlaka bulacakları hesap gününü ayrıntılı olarak aktarmaktadır: *"Kim iyilikle (ilahî huzura) gelirse, ona daha iyisi verilir. Ve onlar o gün korkudan emin olurlar. (Rablerinin huzuruna) kötülükle gelen kimseler ise yüzükoyun cehenneme atılırlar. (Onlara) 'Ancak yaptıklarınızın karşılığını görmektesiniz!' (denir)." "O gün, her ümmet içinden ayetlerimizi yalan sayanlardan bir cemaat toplarız da onlar toplu olarak (hesap yerine) sevkedilirler. Nihayet, (hesap*

yerine) geldikleri zaman Allah şöyle buyurur: Siz Benim ayetlerimi, ne olduğunu kavramadan yalan saydınız öyle mi? Değilse yaptığınız neydi? Yaptıkları haksızlıktan ötürü, (azaba uğrayacaklarını bildiren) o söz gerçekleşmiştir; artık onlar konuşamazlar."

Yedincisi: Kur'ân, ahirete imana dair gerçekleri ve diğer meseleleri açıklarken kendisinin güvenilir bir kaynak olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre güvenilir kaynak olan Kur'ân, Allah'ın yeryüzüne gönderdiği son risalet olup kesin haberleri ve hak ile batılı birbirinden ayırt eden hususları içermektedir: *"Doğrusu bu Kur'ân, İsrailoğullarına, hakkında ihtilâf edegeldikleri şeylerin pek çoğunu anlatmaktadır. Ve o, müminler için gerçekten bir hidayet rehberi ve rahmettir. Rabbin şüphesiz, onlar arasında hükmünü verecektir. O, mutlak galiptir, her şeyi bilendir." "(De ki:) Ben ancak, bu şehrin (Mekke'nin) Rabbine -ki O burayı dokunulmaz kılmıştır- kulluk etmekle emrolundum. Her şey de zaten O'na aittir. Bana müslümanlardan olmam ve Kur'ân okumam emredildi. Artık kim doğru yola gelirse, yalnız kendisi için gelmiş olur; kim de saparsa, ona de ki: Ben sadece uyarıcılardanım."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Hayır! Onların ahiret hakkındaki bilgileri yetersiz kalmıştır." ayetinde geçen (ادّارَكَ) kelimesi, (تدارك) fiilinden "ardı sıra gelme ve bir kısmını diğerine yetiştirme" manasına gelir. Buna göre ayetten maksat, onlar ahirete dair malumatı nesilden nesile aktarmakta; taassupla, taklitle ve hiçbir delil olmaksızın tabi oldukları hevanın etkisiyle bir kısmını diğerine karıştırmaktadırlar. Bundan dolayı akabinde şu ayet gelmektedir: *"Bunun da ötesinde, onlar ahiretten yana kördürler."* Yani âmânın önünü görememesi gibi onlar da ahireti görmezden gelmektedirler.

"Bu, öncekilerin masallarından başka bir şey değildir." Öncekilerin herhangi bir delile ve kaynağa dayanmaksızın aktardıkları kıssa ve hikâyelerdir.

"De ki: Yeryüzünde gezin de günahkârların akıbeti nice oldu, görün!" ayeti, onları ciddi düşünmeye ve tefekkür etmeye sevk eden bir tehdit içermektedir.

"(Resûlüm!) Onların yüzünden tasalanma, kurmakta oldukları tuzaklardan ötürü sıkıntı duyma." ifadesi, Allah Resûlü'nün (s.a.s.) kavmine olan merhamet ve şefkatini, onların hidayetine yönelik derin arzusunu göstermektedir.

"Herhalde yakında başınıza gelecektir." Azap başınıza gelecek ve sizi bulacaktır.

"Çabucak gelmesini istediğiniz şeyin bir kısmı." Yani azabın bir kısmı. Burada Bedir Savaşı'na işaret edilmiştir. Allahu a'lem.

"Elbette onların kalplerinin gizlediklerini bilir." Saklamış oldukları her şeyi bilir.

"Apaçık bir kitapta." Bu kitap, Levh-i Mahfûz'dur.

"Bil ki sen ölülere işittiremezsin." İnat eden müşrik, işitmeyen ölüye benzetilmiştir.

"Arkalarını dönüp giderlerken sağırlara da daveti duyuramazsın." buyruğunda da inat eden müşrik, konuşanı görmeyip sırtını çeviren, onu duymayan ve söylediklerini anlamayan sağıra benzetilmiştir.

"Sen körleri sapıklıklarından çevirip doğru yola getiremezsin." ayeti, müşriklerin halini tasvir eden üçüncü bir teşbihi içermektedir. Buna göre ahireti inkâr eden müşrikler, inat etmeleri ve böbürlenmeleri nedeniyle ellerindeki bütün anlama ve kavrama yollarını kapatmışlardır.

"Siz Benim ayetlerimi, ne olduğunu kavramadan yalan saydınız öyle mi?" Çünkü yalan, tefekkür ve düşünmeyi değil haset ve kibri esas almaktadır.

"O söz gerçekleşmiştir." Yüce Allah, azabını üzerlerine göndermiştir. Siyaktan anlaşılan husus, bunun kıyamet olduğudur.

"Onlara yerden bir dâbbe çıkarırız da bu, onlara, insanların ayetlerimize kesin bir iman getirmemiş olduklarını söyler." ayetinde geçen "dâbbe," yeryüzünde yürüyen canlı manasına gelmekte olup kıyamet alâmetlerinden biridir. Dâbbe, vahiy ile sabit gaybî haberlerden biri olduğu için ona iman etmek ve ayetteki bilgilerle yetinmek icab eder. Çünkü bunu ve bütün semiyyâtı bilmek, ancak Allah'ın bildirdikleriyle mümkündür.

"O gün, her ümmet içinden ayetlerimizi yalan sayanlardan bir cemaat (fevc) toplarız." ayetinde geçen "fevc" kelimesi insanlardan bir topluluk anlamına gelir. Ayetteki manası ise Allah'ı inkâr eden toplumlara liderlik yapanlardır.

"Onlar toplu olarak (hesap yerine) sevkedilirler." Onlar hareket ederken veya dururken aldıkları talimat gereği belli bir düzen içinde sevk edileceklerdir.

"Artık onlar konuşamazlar." Ellerinde ne bir delil vardır ne de mazeret.

"Dinlensinler diye geceyi (karanlık) ve (çalışsınlar diye) gündüzü aydınlık kıldığımızı görmediler mi?" ayetinde, nankörlüğü değil şükrü gerektiren Allah'ın nimetleri hatırlatılmıştır. Buna göre gece, dinlenme ve rahatlama, gündüz ise çalışma için yaratılmıştır. Ayetteki "mubsir" (aydınlatan, gören) kelimesinin gündüze nispeti mecazî olup gündüz vaktinin buna elverişli olması anlamındadır. Gece ise buna elverişli değildir. Burada ince bir işaret de mevcuttur: Şüphesiz ki Allah onlara çokça mühlet vermiş, geceler gündüzler birbirini takip etmiş, tefekkür etmeleri için onlara uzun ve çeşitli fırsatlar tanınmıştır.

"O gün Sûr'a üfürülecektir." Sûr, İsrafil'in (a.s.), helâk vaktinin geldiğini ve dünya hayatının nihayete erdiğini bildirmek için üflediği borudur. Ardından Hz. İsrafil, diriliş ve âlemlerin Rabbinin huzuruna çıkma vaktini bildirmek üzere sûra tekrar üfleyecektir. Sûr, gaybî meselelerden biri olup mahiyeti hakkında herhangi bir detay bilmiyoruz. Bu durumda vahyin haber verdiği kadarıyla yetinmek, mahiyeti ve ayrıntıları konusunda susmak (imsâk) icap eder.

"Göklerde ve yerde bulunanlar hep dehşete kapılır." ayetindeki "(فزع) (fezi'a)" kelimesi, korku, panik ve kaçış manasına gelir. Devamındaki ayette geçen (دَاخِرِينَ) kelimesi ise "boyun bükmüş ve küçük düşmüş olarak" manasına gelir.

"Sen dağları görürsün de onları yerinde durur sanırsın. Oysa onlar bulutların yürümesi gibi yürümektedirler. (Bu,) her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın sanatıdır." Müfessirler ayetin başındaki cümlenin kıyamet anını tasvir ettiğini ifade etmiş, yeryüzünün harap olmasının ve

dünya hayatının nihayete ermesinin işareti olarak görmüşlerdir. Ardından gelen *"(Bu,) her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın sanatıdır"* ifadesini açıklarken ise birçok gereksiz yorumlara başvurmuşlardır. Zira bu yorumların yapıldığı dönemde yeryüzünün kendi etrafında ve güneşin etrafında dönüşüne dair bilgi ispatlanmış değildi. Yani, düyanın kendi etrafındaki dönüşünden gece ile gündüzün; güneşin etrafında dönmesinden de dört mevsimin meydana geldiği sonucunu çıkaracak bilgiye sahip değillerdi.

Ayete göre, yere kök salmış ve hareketsiz olarak gördüğümüz dağlar, yeryüzünün dönüşüyle birlikte dönmektedir. İşte dağların dünya ile birlikte gerçekleşen bu dönüşü her şeyi sapasağlam yaratan Allah'ın sanatındandır. Bu dönüş, dünyanın harap ve yok olma alâmeti değildir. Kıyamet meselesinin ele alındığı yerlerin ardından Allah'ın bu sanatından bahsetmek, Allah'ın nimetlerini tekrar tekrar hatırlatmaya ve müşriklerin bakışlarını bu noktaya yoğunlaştırmaya yöneliktir. Allahu a'lem.

"Kim iyilikle (ilahî huzura) gelirse, ona daha iyisi verilir." Yani sâlih amel işleyen kimseye Allah'ın bahşedeceği sevap ve keremden umduğunun ve hak ettiğinin üstünde bir mükâfat bahşedilecektir. Allah istediğine kat kat verir.

"(Rablerinin huzuruna) kötülükle gelen kimseler ise yüzükoyun cehenneme atılırlar. (Onlara) 'Ancak yaptıklarınızın karşılığını görmektesiniz!' (denir)." buyruğuna göre Allah hiç kimseye zulmetmez. Kıyamette karşılaşacakları şey, onların kendi elleriyle yaptıkları, irade ve tercihlerinin eseri olan günahlarından başkası değildir.

"(De ki:) Ben ancak, bu şehrin Rabbine kulluk etmekle emrolundum." buyruğunda Mekke kastedilmiştir. Buradaki tahsis, Mekke'ye verilen değere ve burada yaşayanlara yönelik açık bir taltife işaret etmek içindir.

"O burayı dokunulmaz kılmıştır." Yüce Allah, Mekke'yi emin ve dokunulmaz kılmıştır.

"Kur'ân okumam emredildi. Artık kim doğru yola gelirse, yalnız kendisi için gelmiş olur; kim de saparsa, ona de ki: Ben sadece

uyarıcılardanım." Davetçinin, davete muhatap olanlarla ilişkinin esası budur. Buna göre davetçiye düşen, açıklamak ve uyarıda bulunmak; davete muhatap olana düşen de sorumluluk taşımak ve yaptığı tercihin ve aldığı kararın akıbetini kabul etmektir.

"Ve şöyle de: Hamd Allah'a mahsustur. O, ayetlerini size gösterecektir." Allah, ulûhiyetinin delillerini, vaad ve tehditlerinin doğruluğunu gösterecektir. Ayette insanların keşfettiği kevnî ilimlerin Kur'ân'a tanıklık ettiğine işaret edilmiştir. Nitekim yukarıda geçen şu ayette de bu hususu ifade etmiştik: *"Sen dağları görürsün de onları yerinde durur sanırsın. Oysa onlar bulutların yürümesi gibi yürümektedirler. (Bu,) her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın sanatıdır."*

سُورَةُ القَصَصِ

28- KASAS SÛRESİ

171. MECLİS: HZ. MÛSÂ (A.S.), BÜYÜK HEDEF VE ERKEN GELEN İLAHİ YARDIM

172. MECLİS: OLGUNLAŞTIKTAN SONRA HZ. MÛSÂ (A.S.)

173. MECLİS: HZ. MÛSÂ (A.S.) VE BÜYÜK VAZİFE

174. MECLİS: MUHAMMEDÎ DAVET

175. MECLİS: MÜMİNLERE VAAD, YALANLAYANLARA TEHDİT

176. MECLİS: KARÛN KISSASINDAN İBRETLER VE SON MESAJLAR

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

طٰسٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾ نَتْلُوا عَلَيْكَ مِنْ نَبَإِ مُوسٰى
وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣﴾ اِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِى الْاَرْضِ وَجَعَلَ اَهْلَهَا
شِيَعًا يَسْتَضْعِفُ طَآئِفَةً مِنْهُمْ يُذَبِّحُ اَبْنَآءَهُمْ وَيَسْتَحْيٖ نِسَآءَهُمْ اِنَّهُ كَانَ
مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٤﴾ وَنُرِيدُ اَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِى الْاَرْضِ
وَنَجْعَلَهُمْ اَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ ﴿٥﴾ وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِى الْاَرْضِ وَنُرِيَ
فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ ﴿٦﴾ وَاَوْحَيْنَآ اِلٰى اُمِّ
مُوسٰٓى اَنْ اَرْضِعِيهِ فَاِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَاَلْقِيهِ فِى الْيَمِّ وَلَا تَخَافِى وَلَا تَحْزَنِى
اِنَّا رَآدُّوهُ اِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٧﴾ فَالْتَقَطَهٗٓ اٰلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ
لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا اِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ ﴿٨﴾ وَقَالَتِ
امْرَاَتُ فِرْعَوْنَ قُرَّتُ عَيْنٍ لِى وَلَكَ لَا تَقْتُلُوهُ عَسٰٓى اَنْ يَنْفَعَنَآ اَوْ نَتَّخِذَهُ
وَلَدًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾ وَاَصْبَحَ فُؤَادُ اُمِّ مُوسٰى فَارِغًا اِنْ كَادَتْ لَتُبْدِى بِهِ
لَوْلَآ اَنْ رَبَطْنَا عَلٰى قَلْبِهَا لِتَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠﴾ وَقَالَتْ لِاُخْتِهِ قُصِّيهِ
فَبَصُرَتْ بِهِ عَنْ جُنُبٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١١﴾ وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ
قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ اَدُلُّكُمْ عَلٰٓى اَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ وَهُمْ لَهُ نَاصِحُونَ
﴿١٢﴾ فَرَدَدْنَاهُ اِلٰٓى اُمِّهِ كَىْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَلِتَعْلَمَ اَنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ
وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

1. Tâ. Sîn. Mîm.

2. Bunlar, apaçık Kitab'ın ayetleridir.

3. İman eden bir kavim için (faydalı olmak üzere) Mûsâ ile Firavun'un haberlerinden bir kısmını sana gerçek şekliyle nakledeceğiz.

4. Firavun, (Mısır) toprağında gerçekten azmış, halkını çeşitli zümrelere bölmüştü. Onlardan bir zümreyi güçsüz buluyor, bunların oğullarını boğazlıyor, kızlarını ise sağ bırakıyordu. Çünkü o bozgunculardandı.

5. Biz ise, o yerde güçsüz düşürülenlere lütufta bulunmak, onları önderler yapmak ve onları (mukaddes topraklara) vâris kılmak istiyorduk.

6. Ve o yerde onları hâkim kılmak; Firavun ile Hâmân'a ve ordularına, onlardan (İsrailoğullarından gelecek diye) korktukları şeyi göstermek (istiyorduk).

7. Mûsâ'nın anasına, "Onu emzir, kendisine zarar geleceğinden endişelendiğinde onu denize (Nil nehrine) bırakıver, hiç korkup kaygılanma, çünkü Biz onu sana geri vereceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız" diye bildirdik.

8. Nihayet Firavun ailesi onu yitik çocuk olarak (nehirden) aldı. O, sonunda kendileri için bir düşman ve bir tasa olacaktı. Şüphesiz Firavun ile Hâmân ve askerleri yanlış yolda idiler.

9. Firavun'un karısı (sepetin içinden erkek çocuk çıkınca kocasına,) "Benim ve senin için göz aydınlığıdır! Onu öldürmeyin, belki bize faydası dokunur ya da onu evlat ediniriz" dedi. Hâlbuki onlar (işin sonunu) sezemiyorlardı.

10. Mûsâ'nın anasının yüreğinde yalnızca çocuğunun tasası kaldı. Eğer Biz, (vaadimize) inananlardan olması için onun kalbini pekiştirmemiş olsaydık, neredeyse işi meydana çıkaracaktı.

11. Annesi, Mûsâ'nın ablasına, "Onun izini takip et" dedi. O da onlar farkına varmadan uzaktan kardeşini gözetledi.

12. Biz daha önceden (annesine geri verilinceye kadar) onun sütanalarını kabulüne (emmesine) müsaade etmedik. Bunun üzerine ablası, "Size, onun bakımını namınıza üstlenecek, hem de ona iyi davranacak bir aile göstereyim mi?" dedi.

13. Böylelikle Biz onu, anasına, gözü aydın olsun, gam çekmesin ve Allah'ın vaadinin gerçek olduğunu bilsin diye geri verdik. Fakat yine de pek çoğu (bunu) bilmezler.

HZ. MÛSÂ (A.S.), BÜYÜK HEDEF VE ERKEN GELEN İLAHÎ YARDIM

Kasas Sûresi'nin ana konusu, Hz. Mûsâ (a.s.) kıssasıdır. Bu sûrenin ele aldığı tek kıssa da Hz. Mûsâ kıssasıdır. Sûre -ara vermeksizin- Mekke'deki davetin durumunu ele alarak Muhammedî davet ile Musevî davet arasındaki güçlü bağı vurgulamaktadır. Neml Sûresi'nin girişinde de bu konuyu detaylıca ele almıştık.

Bu ayetler Hz. Mûsâ'nın (a.s.) hayatının ilk günlerinden ve Allah'ın gönderdiği yardımdan bahseden birinci tasvirle başlar. Hayatının ilk günlerinin zikredilmesi, Allah'ın onu seçmesinin mühim gayelerine de uygundur. Şöyle ki:

Birincisi: Kur'ân iki mübarek davet arasındaki bağı tekrar tekrar ifade ederek bu kıssanın kaynağı ile Allah Resûlü'ne gelen ilahî vahyin kaynağının aynı olduğunu vurgulamaktadır: *"Bunlar, apaçık Kitab'ın ayetleridir. İman eden bir kavim için (faydalı olmak üzere) Mûsâ ile Firavun'un haberlerinden bir kısmını sana gerçek şekliyle nakledeceğiz."*

İkincisi: Kur'ân, Firavunî siyasetin vakıadaki niteliklerini anlatmakta, bu siyasetin tefrikaya, ırkçılığa ve kabile üstünlüğüne dayandığını bildirmektedir. İsrailoğulları, Firavun yönetiminin en ağır yaptırımlarına muhatap olmuş, erkek çocukları katledilmiş, kadınları diri bırakılmıştır: *"Firavun, (Mısır) toprağında gerçekten azmış, halkını çeşitli zümrelere bölmüştü. Onlardan bir zümreyi güçsüz buluyor, bunların oğullarını boğazlıyor, kızlarını ise sağ bırakıyordu. Çünkü o bozgunculardandı."*

Üçüncüsü: Kur'ân, mazlumları zulmün karanlığından, kölelikten ve ağır baskılar altında yaşamaktan kurtarmayı, onları Allah'ın bahşettiği hürriyet, egemenlik ve iktidar nimetleriyle buluşturmayı en büyük hedef olarak resmetmektedir: *"Biz ise, o yerde güçsüz düşürülenlere lütufta bulunmak, onları önderler yapmak ve onları (mukaddes topraklara) vâris kılmak istiyorduk. Ve o yerde onları hâkim kılmak; Firavun ile Hâmân'a ve ordularına, onlardan (İsrailoğulları'ndan gelecek diye) korktukları şeyi göstermek (istiyorduk)."*

Dördüncüsü: İlahî yardımın belirtileri bu mübarek doğum ile ortaya çıkmaya başlamış, annesine iki emir, iki nehiy ve iki müjde ilham edilmiştir: *"Mûsâ'nın anasına, 'Onu emzir, kendisine zarar geleceğinden endişelendiğinde onu denize (Nil nehrine) bırakıver, hiç korkma ve kaygılanma, çünkü Biz onu sana geri vereceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız' diye bildirdik."* Bu ayette, bu şerefli doğumun, bu büyük hedefi gerçekleştirmek için hazırlık olduğuna açıkça işaret edilmiştir.

Beşincisi: Annesi, Allah'ın kendisine emrettiği talimatları uygulamış, Hz. Mûsâ'yı Firavun'un adamlarının saldırısından koruyacak metodu tercih ederek denize bırakmıştır. Firavun ve yönetimi, bu mazlum kesimin yeni doğan erkek çocuklarını öldürmek için evleri didik didik ararken Allah, hesaba katmadıkları bir yerden İsrailoğullarına yardım etmiştir. Firavun yönetiminin kurduğu tuzakların aksine Hz. Mûsâ'nın onların gözetiminde yetişmesini sağlamış ve muhterem bir sütannenin, Firavun'un sarayına ulaşmasını temin etmiştir: *"Nihayet Firavun ailesi onu yitik çocuk olarak (nehirden) aldı. O, sonunda kendileri için bir düşman ve bir tasa olacaktı. Şüphesiz Firavun ile Hâmân ve askerleri yanlış yolda idiler. Firavun'un karısı (sepetin içinden erkek çocuk çıkınca kocasına,) 'Benim ve senin için göz aydınlığıdır! Onu öldürmeyin, belki bize faydası dokunur ya da onu evlat ediniriz' dedi. Hâlbuki onlar (işin sonunu) sezemiyorlardı."*

Altıncısı: Yanık yürekli, duygu dolu ve soğukkanlı nitelikleriyle annesi, nehrin dalgalarının yavrusunu alıp düşmanın eline doğru götürdüğünü görmesine rağmen Yüce Allah'ın, kalbine nakşettiği huzuru hissetmiştir.

Burada başka bir unsur devreye girmektedir: En az annesi kadar etkilenen yaşça küçük, tecrübesi az olan kız kardeşine de işaret etmemiz gerekmektedir. Derin bir hüzün ve şiddetli bir sarsıntıyla sarsılmasına ve annesine bahşedilen müjde ve huzurdan habersiz olmasına rağmen, annesinin de yönlendirmesi ile onlara hissettirmeden kardeşini uzaktan izlemiştir. Bu takip, onların elinde olduğunu anlayıncaya kadar durmadan devam etmiştir: *"Mûsâ'nın anasının yüreğinde yalnızca çocuğunun tasası kaldı. Eğer Biz, (vaadimize) inananlardan olması için onun kalbini pekiştirmemiş olsaydık, neredeyse işi meydana çıkaracaktı.*

Annesi, Mûsâ'nın ablasına, 'Onun izini takip et' dedi. O da onlar farkına varmadan uzaktan kardeşini gözetledi."

Yedincisi: Firavun'un karısı Âsiye, onu evlat edinmeye, himayesine almaya ve yetiştirmeye çalışmıştır. Buna bağlı olarak sütanne arayışına girişmiş lâkin bebek, ilahî takdir gereği bütün sütannelerin sütünü emmekten kaçınmıştır: *"Biz daha önceden (annesine geri verilinceye kadar) onun sütanalarını kabulüne (emmesine) müsaade etmedik."*

İşte tam da bu esnada kız kardeşi Hz. Mûsâ'ya kefil olacak bir aileyi onlara haber vermiştir. Kur'ân burada Firavun hanedanının bu teklife nasıl ikna olduklarına dair ayrıntılardan bahsetmemekte, bu durum neticeyi de etkilememektedir. Burada mühim olan, Allah Teâlâ'nın, vaadinin gerçekleştiğini bildirmesi ve çocuğun, annesine kavuşmasıdır. Annesi hissettirmeden ona süt verirken Firavun hanedanı ona ve bebeğine harcamada bulunarak her türlü olanağı onlara seferber etmiştir. Bu da annesinin Hz. Mûsâ'ya olan kefaletinin gereğidir: *"Biz daha önceden (annesine geri verilinceye kadar) onun sütanalarını kabulüne (emmesine) müsaade etmedik. Bunun üzerine ablası, 'Size, onun bakımını namınıza üstlenecek, hem de ona iyi davranacak bir aile göstereyim mi?' dedi. Böylelikle Biz onu, anasına, gözü aydın olsun, gam çekmesin ve Allah'ın vaadinin gerçek olduğunu bilsin diye geri verdik. Fakat yine de pek çoğu (bunu) bilmezler."*

Subhânallah! Annesi onu büyük bir endişeyle daha dün veya kısa bir süre önce denize bırakmıştı. Bir müddet sonra çocukları öldürmek için talimat alan Firavun hanedanı onu, hürmetle, ihtimamla ve her türlü olanağı seferber ederek annesine iade ettiler!

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Mûsâ ile Firavun'un haberlerinden bir kısmını sana gerçek şekliyle nakledeceğiz." Sana Hz. Mûsâ (a.s.) ile Firavun kıssasından bir kısım bilgiler aktaracağız.

"İman eden bir kavim." Bunlar Müslüman ümmettir. Allah, emaneti taşımak ve risaleti tebliğ etmek üzere Hz. Mûsâ'nın (a.s.) kavmi yerine

artık bu ümmeti seçtikten sonra bu ümmetin Hz. Mûsâ kıssasına ve onların zengin tecrübesine duyulan ihtiyacına işaret etmektedir.

"Firavun, (Mısır) toprağında gerçekten azmış, halkını çeşitli zümrelere bölmüştü." Firavun, onları çeşitli gruplara ayırmış; onların arasına ayrımcılık sokmuştur. Bu anlayış, yeryüzündeki tağutların benimsediği ve insanları birbirine kırdırma vesilesi olarak gördüğü bir siyasettir.

"Onlardan bir zümreyi güçsüz buluyordu." Söz konusu zümre, İsrailoğullarıdır.

"Kızlarını ise sağ bırakıyordu." Onları hizmetçi olarak bırakıyorlardı.

"Biz ise, o yerde güçsüz düşürülenlere lütufta bulunmak istiyorduk." Bunlar, İsrailoğullarıdır. Ayetteki "(مَنّ) (menn)" kelimesi, ikramda bulunmak demektir. Buna göre ifade, "şüphesiz ki Allah, -zikredileceği üzere- İsrailoğullarına ikramda bulunmak istemiştir" manasına gelmektedir.

"Onları önderler yapmak istiyorduk." Onları lider ve yöneticiler yapmak istiyorduk. Onlar Hz. Dâvûd (a.s.) ile Hz. Süleyman (a.s.) döneminde bu nitelikteydiler.

"Onları vâris kılmak istiyorduk." Onlar, Firavun'un baskısından kurtulup helâkını gördükten sonra yönetime geldiler.

"Firavun ile Hâmân'a ve ordularına, onlardan (İsrailoğulları'ndan gelecek diye) korktukları şeyi göstermek (istiyorduk)." Çünkü Firavun yönetimi, iktidarlarının İsrailoğulları'ndan birinin eliyle yok olacağını, zulüm altında yaşamlarını sürdürenlerin itibar sahibi, hatta önder ve melik olacaklarını düşünüp endişe ediyorlardı. Bundan dolayı onlar her gelişmeden korkup ve kaygılanıyorlardı.

"Mûsâ'nın anasına, 'Onu emzir, kendisine zarar geleceğinden endişelendiğinde onu denize (Nil nehrine) bırakıver, hiç korkup kaygılanma, çünkü Biz onu sana geri vereceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız' diye bildirdik." Zahir olan mana, bunun hakikaten vahiy olduğudur. Aslolan da budur. Kadınların nübüvveti meselesi nedeniyle Hz. Mûsâ'nın (a.s.) annesine gelen vahyin ilhâm veya rüya olarak tevil edilmesi meselesi tartışmalıdır. Ayrıca kadının nübüvvetini men eden açık bir ayet de bilmiyorum. "Nebi" ile "resûl" kelimeleri arasındaki farkı

dile getirenler tebliğin, nübüvvetle değil ancak risaletle gerçekleşeceğini ifade ederler. Bu fark, kadının nebi olabileceğini dile getirenler açısından güçlü bir delildir. Çünkü erkeklerin hususi olarak zikredilmesi ancak risaletin ele alındığı ayette söz konusu olmuştur: *"Senden önce erkeklerden başkasını resûl olarak göndermedik."*[38] Ayrıca Hz. Mûsâ'nın annesinin Mûsâ'ya süt vermesini fıtrî bir eylem; onu denize atmasını da içgüdü olarak tevil ettiğimizde, ona yönelik iki nehyi (*hiç korkma ve kaygılanma*) ve iki müjdeyi (*Biz onu sana geri vereceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız*) nasıl tevil edeceğiz?

Hz. Mûsâ'nın durumunun vahiy kaynaklı bir müjde olduğunu destekleyen delillerden biri de Yüce Allah'ın şu kelâmıdır: *"Böylelikle Biz onu, anasına, gözü aydın olsun, gam çekmesin ve Allah'ın vaadinin gerçek olduğunu bilsin diye geri verdik."*

Diğer taraftan Hz. Mûsâ'nın annesine ilham, rüya vb. yolla bunun bildirildiğine dair yorumlar, peygamber olmayan diğer insanlara da buna benzer vahyin gelmeye devam ettiği şeklindeki sapık ve batınî yaklaşımlara da kapı aralamaktadır. Zira biz, Hz. Mûsâ ve Hz. İsa'nın annelerinin Allah'tan aldıkları mesajların, içlerinde emirler, yasaklar ve müjdeler olsa da doğrudan meleğin hitabı bulunsa da (*Hani melekler demişlerdi: Ey Meryem! Allah seni seçti.*[39]) vahiy olmadığını iddia ettiğimizde, peygamberler dışındaki bazı önder ve imamlara da bu iki kadına geldiği gibi Allah'ın mesajlarının gelmesinin önünde ne engel kalır ki?

"Onu denize bırakıver." ayetindeki "(الْيَمِّ) (yemm)" kelimesi "deniz" manasına gelir. Bundan maksat, Nil Nehri'dir.

"O, sonunda kendileri için bir düşman ve bir tasa olacaktı." cümlesinin başındaki "lâm" harfi, ta'lîl için değil ta'kîb için gelmiştir. Çünkü Firavun'un ailesi Mûsâ'yı ancak kendilerine evlat olmak üzere almışken onlara düşman olmuştur. Ayetteki "hazen" kelimesi, "hüzün" ile aynı manadadır.

"Mûsâ'nın anasının yüreğinde yalnızca çocuğunun tasası kaldı." Yani süt emen evladının kederi dışında hiçbir tasası yoktu. Mûsâ'nın annesi,

---

38 Bu ayet-i kerime, Kur'ân-ı Kerîm'de iki defa tekrar edilmiştir: Yûsuf 12/109; Nahl 16/43.

39 Âl-i İmrân 3/42.

evladını önce denizin dalgaları arasında, ardından da Firavun ailesinin elinde bulmuştu.

"Neredeyse işi meydana çıkaracaktı." Mûsâ'dan kaynaklanan aşırı hüznünü ve endişesini yüksek sesle ağlama ve ağıt yakma gibi tavırlarla dile getirmesi, neredeyse onun kimliğini ele verecekti.

"Onun kalbini pekiştirmemiş olsaydık..." Kalbine sebat vermemiş olsaydık.

"Annesi, Mûsâ'nın ablasına, 'Onun izini takip et' dedi." Onu izle ve gelişmeleri aktar.

"Ona sütanalarını haram kıldık." buyruğundaki *"haram,"* yerine getirilmesi gereken haram değil men etme manasına gelen kadere dair haramdır. Zira Mûsâ, kendisine süt vermek üzere gelen bütün kadınları reddetmiştir.

"Bunun üzerine ablası, 'Size, onun bakımını namınıza üstlenecek bir aile göstereyim mi?' dedi." Görünen o ki Hz. Mûsâ, süt emmekten imtina edince kendisine süt verecek uygun birini araştırmaya koyuldular. Firavun'un gözüne girmek için heyetler gidip gelmeye başladı. Onun kız kardeşi de onlarla beraber geldi ve şüphe uyandırmadan sözünü söyledi.

"Ona iyi davranacaklardır." Yani emanet ve samimiyet ile tanınan bir ailedir.

"Allah'ın vaadinin gerçek olduğunu bilsin diye geri verdik." ayetinde geçen Allah'ın vaadinden maksat, Yüce Allah'ın daha evvel zikredilen *"Şüphesiz ki onu sana mutlaka iade edeceğiz"* şeklindeki kelâmıdır. Bu ayet, Allah'ın söz konusu vaadinin hakikatte vahiy olduğunu teyit etmektedir. Allahu a'lem.

وَلَمَّا بَلَغَ اَشُدَّهُ وَاسْتَوٰٓى اٰتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا ۚ وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِينَ
﴿١٤﴾ وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلٰى حِينِ غَفْلَةٍ مِنْ اَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ
يَقْتَتِلَانِ ۟ هٰذَا مِن شِيعَتِهٖ وَهٰذَا مِنْ عَدُوِّهٖ ۚ فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِى مِن شِيعَتِهٖ
عَلَى الَّذِى مِنْ عَدُوِّهٖ فَوَكَزَهُ مُوسٰى فَقَضٰى عَلَيْهِ ۖ قَالَ هٰذَا مِنْ عَمَلِ
الشَّيْطَانِ ۟ اِنَّهُ عَدُوٌّ مُضِلٌّ مُبِينٌ ﴿١٥﴾ قَالَ رَبِّ اِنِّى ظَلَمْتُ نَفْسِى فَاغْفِرْ
لِى فَغَفَرَ لَهُ ۟ اِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿١٦﴾ قَالَ رَبِّ بِمَٓا اَنْعَمْتَ عَلَىَّ فَلَنْ
اَكُونَ ظَهِيرًا لِلْمُجْرِمِينَ ﴿١٧﴾ فَاَصْبَحَ فِى الْمَدِينَةِ خَآئِفًا يَتَرَقَّبُ فَاِذَا الَّذِى
اسْتَنْصَرَهُ بِالْاَمْسِ يَسْتَصْرِخُهُ ۖ قَالَ لَهُ مُوسٰٓى اِنَّكَ لَغَوِىٌّ مُبِينٌ ﴿١٨﴾ فَلَمَّآ
اَنْ اَرَادَ اَنْ يَبْطِشَ بِالَّذِى هُوَ عَدُوٌّ لَهُمَا ۙ قَالَ يَا مُوسٰٓى اَتُرِيدُ اَنْ تَقْتُلَنِى
كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًا بِالْاَمْسِ ۖ اِنْ تُرِيدُ اِلَّآ اَنْ تَكُونَ جَبَّارًا فِى الْاَرْضِ وَمَا تُرِيدُ
اَنْ تَكُونَ مِنَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٩﴾ وَجَآءَ رَجُلٌ مِنْ اَقْصَا الْمَدِينَةِ يَسْعٰى ۖ قَالَ
يَا مُوسٰٓى اِنَّ الْمَلَاَ يَأْتَمِرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ فَاخْرُجْ اِنِّى لَكَ مِنَ النَّاصِحِينَ
﴿٢٠﴾ فَخَرَجَ مِنْهَا خَآئِفًا يَتَرَقَّبُ ۖ قَالَ رَبِّ نَجِّنِى مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ۚ ﴿٢١﴾
وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَآءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسٰى رَبِّىٓ اَنْ يَهْدِيَنِى سَوَآءَ السَّبِيلِ ﴿٢٢﴾
وَلَمَّا وَرَدَ مَآءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ اُمَّةً مِنَ النَّاسِ يَسْقُونَ ۖ وَوَجَدَ مِنْ دُونِهِمُ
امْرَاَتَيْنِ تَذُودَانِ ۚ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا ۖ قَالَتَا لَا نَسْقِى حَتّٰى يُصْدِرَ الرِّعَآءُ
وَاَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ ﴿٢٣﴾ فَسَقٰى لَهُمَا ثُمَّ تَوَلّٰٓى اِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ اِنِّى لِمَآ
اَنْزَلْتَ اِلَىَّ مِن خَيْرٍ فَقِيرٌ ﴿٢٤﴾ فَجَآءَتْهُ اِحْدٰيهُمَا تَمْشِى عَلَى اسْتِحْيَآءٍ ۖ
قَالَتْ اِنَّ اَبِى يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ اَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا ۚ فَلَمَّا جَآءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ
الْقَصَصَ قَالَ لَا تَخَفْ ۖ نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢٥﴾ قَالَتْ اِحْدٰيهُمَا يَا
اَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ ۖ اِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِىُّ الْاَمِينُ ﴿٢٦﴾ قَالَ اِنِّى اُرِيدُ اَنْ

أُنْكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلَىٰٓ أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَانِيَ حِجَجٍ ۖ فَإِنْ أَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ ۚ وَمَآ أُرِيدُ أَنْ أَشُقَّ عَلَيْكَ ۚ سَتَجِدُنِيٓ إِنْ شَآءَ اللَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٢٧﴾ قَالَ ذَٰلِكَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ ۖ أَيَّمَا الْأَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَانَ عَلَيَّ ۖ وَاللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٢٨﴾

14. *Mûsâ yiğitlik çağına erip olgunlaşınca, Biz ona hikmet ve ilim verdik. İşte güzel davrananları Biz böyle mükâfatlandırırız.*

15. *Mûsâ, ahalisinin habersiz olduğu bir sırada şehre girdi. Orada, biri kendi tarafından, diğeri düşman tarafından olan iki adamı birbiriyle döğüşür buldu. Kendi tarafından olanı, düşmana karşı ondan yardım diledi. Mûsâ da ötekine bir yumruk vurup ölümüne sebep oldu. (Bunun üzerine,) "Bu şeytan işidir. O, gerçekten saptırıcı, apaçık bir düşman" dedi.*

16. *Mûsâ, "Rabbim! Doğrusu kendime zulmettim (başıma iş açtım). Beni bağışla" dedi, Allah da onu bağışladı. Çünkü çok bağışlayıcı, çok esirgeyici olan ancak O'dur.*

17. *Mûsâ, "Rabbim! Bana lütfettiğin nimetlere andolsun ki artık suçlulara (ve suça itenlere) asla arka çıkmayacağım" dedi.*

18. *Şehirde korku içinde, (etrafı) gözetleyerek sabahladı. Bir de ne görsün, dün kendisinden yardım isteyen kimse, feryat ederek yine ondan imdat istiyor. Mûsâ ona (yardım isteyene) dedi ki: Doğrusu sen, besbelli bir azgınsın!*

19. *Mûsâ, ikisinin de düşmanı olan adamı yakalamak isteyince, o adam dedi ki: Ey Mûsâ! Dün bir cana kıydığın gibi, bana da mı kıymak istiyorsun? Demek, düzelticilerden olmak istemiyor da bu yerde ille yaman bir zorba olmayı arzuluyorsun sen!*

20. *Şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi. "Ey Mûsâ! İleri gelenler seni öldürmek için hakkında müzakere ediyorlar. Derhal (buradan) çık! İnan ki ben senin iyiliğini isteyenlerdenim" dedi.*

21. *Mûsâ korka korka, (etrafı) gözetleyerek oradan çıktı. "Rabbim! Beni zalimler güruhundan kurtar" dedi.*

22. Medyen'e doğru yöneldiğinde, "Umarım, Rabbim beni doğru yola iletir" dedi.

23. Mûsâ, Medyen suyuna varınca, orada (hayvanlarını) sulayan birçok insan buldu. Onların gerisinde de (hayvanlarını) engelleyen iki kadın gördü. Onlara, "Derdiniz nedir?" dedi. Şöyle cevap verdiler: "Çobanlar sulayıp çekilmeden biz (onların içine sokulup hayvanlarımızı) sulamayız; babamız da çok yaşlıdır."

24. Bunun üzerine Mûsâ, onların yerine (davarlarını) sulayıverdi. Sonra gölgeye çekildi ve "Rabbim! Doğrusu bana indireceğin her hayra (lütfuna) muhtacım" dedi.

25. Derken, o iki kadından biri utana utana yürüyerek ona geldi: "Babam, dedi, bizim yerimize (hayvanları) sulamanın karşılığını ödemek için seni çağırıyor." Mûsâ, ona (Hz. Şuayb'a) gelip başından geçeni anlatınca o, "Korkma, o zalim kavimden kurtuldun" dedi.

26. (Şuayb'ın) iki kızından biri, "Babacığım! Onu ücretle (çoban) tut. Çünkü ücretle istihdam edeceğin en iyi kimse, güçlü ve güvenilir olandır" dedi.

27. (Şuayb) dedi ki: "Bana sekiz yıl çalışmana karşılık şu iki kızımdan birini sana nikâhlamak istiyorum. Eğer on yıla tamamlarsan artık o kendinden; yoksa sana ağırlık vermek istemem. İnşallah beni iyi kimselerden (işverenlerden) bulacaksın."

28. Mûsâ şöyle cevap verdi: "Bu seninle benim aramdadır. Bu iki süreden hangisini doldurursam doldurayım, demek ki bana karşı husumet yok. Söylediklerimize Allah vekildir."

OLGUNLAŞTIKTAN SONRA HZ. MÛSÂ

Ayetlerin bağlamı, Hz. Mûsâ'nın hayatının bir başka aşamasına, olgunluk ve delikanlılık dönemine geçiş yapmaktadır. Hz. Mûsâ, toplumsal hayatta birbirine zıt iki taraf arasında gidip gelmeye başlamıştır: Biri, olgunlaşıncaya kadar bütün imkânları seferber eden ve onu koruyan Firavun'un tarafı, diğeri ise Firavun'un zulmü ve baskısı altında yaşam mücadelesi veren ve aynı zamanda akrabası olan İsrailoğulları tarafı. Burada Hz. Mûsâ'ya düşen, artık tavrını belirlemesidir. İşte tam bu sırada Hz. Mûsâ'nın safını çarçabuk netleştirmesini sağlayan, büyük ve tehlikeli bazı

neticeleri barındıran bir hadise meydana gelmiştir. Bu bağlamda ele alınan hususları şöyle özetleyebiliriz:

Birincisi: Kasas Sûresi, olgunluk yaşına giren Hz. Mûsâ'nın (a.s.) hayatında geniş bir çerçeve çizerek Allah'ın kendisine hikmet ve ilim bahşettiğini ve onu Müslümanlardan kıldığını açıklamaktadır: *"Mûsâ yiğitlik çağına erip olgunlaşınca, Biz ona hikmet ve ilim verdik. İşte güzel davrananları Biz böylece mükâfatlandırırız."*

İkincisi: Hz. Mûsâ'nın olgunluk aşamasında önemli bir hadise vuku bulmuştur: Kimsenin olmadığı bir ortamda kavminden bir adam, Firavun kavminden olan bir adama karşı kendisinden yardım istemiş, bunun üzerine Hz. Mûsâ (a.s.), asasıyla ve yumrukla ona vurarak ölümüne sebep olmuş, lakin çoğu kimse bunu farketmemiştir. Zahir olan husus, Hz. Mûsâ'nın (a.s.) onu öldürmek istemediğidir. Hz. Mûsâ (a.s.) bu fiilinden dolayı pişman olmuş ve bunu şeytanın işlerinden biri olarak görmüştür: *"Mûsâ, ahalisinin habersiz olduğu bir sırada şehre girdi. Orada, biri kendi tarafından, diğeri düşman tarafından olan iki adamı birbiriyle döğüşür buldu. Kendi tarafından olanı, düşmana karşı ondan yardım diledi. Mûsâ da ötekine bir yumruk vurup ölümüne sebep oldu. (Bunun üzerine,) 'Bu şeytan işidir. O, gerçekten saptırıcı, apaçık bir düşman' dedi. Mûsâ, 'Rabbim! Doğrusu kendime zulmettim (başıma iş açtım). Beni bağışla' dedi, Allah da onu bağışladı. Çünkü çok bağışlayıcı, çok esirgeyici olan ancak O'dur."* Burada kesin olan husus, bu olayın kendisine vahiy gelmeden önce vuku bulmuş olmasıdır. Malum olduğu üzere Hz. Mûsâ'nın risâletle görevlendirilmesi onlardan kaçmasından sonra olmuştur.

Üçüncüsü: Firavun ailesine mensup birini öldürmekten pişman olmasına rağmen günahkâr birine asla yardım etmeyeceğine dair kendi kendine kesin ve net bir kural koymuştur. Bu kuralı da Allah'ın kendisine bahşettiği nimetlere teşekkürün tamamlayıcı unsuru olarak görmüştür: *"'Rabbim! Bana lütfettiğin nimetlere andolsun ki artık suçlulara (ve suça itenlere) asla arka çıkmayacağım' dedi."*

Burada şu hususa işaret etmek gerekir: Firavun ailesine mensup kişi zalim, kendisinden yardım dileyen İsrailoğullarına mensup kişi ise mazlumdur. Zira İsrailoğullarına mensup olan kişi bir başka sefer Hz.

Mûsâ'dan tekrar yardım istemiş, o da ona yardım etmiş ve her ikisinin de düşmanı olan kişiyi yakalayıp cezalandırmak istemiştir. Kasas Sûresi'nin başında Firavun'un onların erkeklerini boğazladığına ve kadınlarını hizmetçi olarak sağ bıraktığına dikkat çekilmiştir. İşte iki taraf arasındaki husumetin kökeninde bu yatmaktadır. Lâkin Hz. Mûsâ (a.s.) onlarla karşı karşıya gelmek için acele etmemiştir. Bundan dolayı Hz. Mûsâ bu fiilini şeytanın tuzaklarından biri olarak görmüş ve arkadaşını -ileride ifade edileceği üzere- Firavun'un taraftarlarıyla çokça kavga ettiği için kınamıştır. Allahu a'lem.

Dördüncüsü: Hz. Mûsâ (a.s.), Firavun taraftarı bir adamı öldürdükten sonra başına geleceklerden dolayı endişe etmiş ve gelişmeleri takip etmiştir. Ardından Allah, İsrailoğulları'ndan olan arkadaşının başka bir Firavun taraftarı ile tartışmasına tanıklık etmesini takdir etmiştir. Bu kişi, tekrar yardım istemiş, Hz. Mûsâ (a.s.) mazlum kesimden olduğu halde Firavun taraftarlarıyla sürekli kavga ettiği için onu uyarmıştır: *"Şehirde korku içinde, (etrafı) gözetleyerek sabahladı. Bir de ne görsün, dün kendisinden yardım isteyen kimse, feryat ederek yine ondan imdat istiyor. Mûsâ ona (yardım isteyene) dedi ki: Doğrusu sen, besbelli bir azgınsın!"* Lâkin Hz. Mûsâ, yine de ona yardım etmekten vazgeçmemiş ve Firavun taraftarlarından olan kişinin üstüne yürümüştür: *"Mûsâ, ikisinin de düşmanı olan adamı yakalamak isteyince, o adam dedi ki: 'Ey Mûsâ! Dün bir cana kıydığın gibi bana da mı kıymak istiyorsun? Demek, düzelticilerden olmak istemiyor da bu yerde ille yaman bir zorba olmayı arzuluyorsun sen!'"*

Beşincisi: Firavun hanedanı önceki gün öldürülen şahsı öldürenin Hz. Mûsâ (a.s.) olduğunu öğrenmiştir. Onlar Hz. Mûsâ'yı (a.s.) katletmek için plan kurarken Allah onu bu tuzağa karşı uyaracak birini ona göndermiştir: *"Şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi, 'Ey Mûsâ! İleri gelenler seni öldürmek için hakkında müzakere ediyorlar. Derhal (buradan) çık! İnan ki ben senin iyiliğini isteyenlerdenim' dedi."* Bunun üzerine Hz. Mûsâ, Firavun ve yönetiminin takibinden kurtulmak ve zarar vermelerinden kendini muhafaza etmek için Mısır'ı terk etmiştir: *"Mûsâ korka korka, (etrafı) gözetleyerek oradan çıktı. 'Rabbim! Beni zalimler güruhundan kurtar' dedi."* Hz. Mûsâ, Arap yarımadasının

kuzeyinde yer alan Medyen topraklarına yönelmiştir: *"Medyen'e doğru yöneldiğinde, 'Umarım, Rabbim beni doğru yola iletir' dedi."*

Altıncısı: Hz. Mûsâ, Medyen sularının başında hayatının akışını değiştirecek bir olaya tanıklık etmiş, hayvanlarını sulayan insanların uzağında sırasını bekleyen iki kadın görmüştür: *"Mûsâ, Medyen suyuna varınca, orada (hayvanlarını) sulayan birçok insan buldu. Onların gerisinde de (hayvanlarını) engelleyen iki kadın gördü. Onlara, 'Derdiniz nedir?' dedi. Şöyle cevap verdiler: 'Çobanlar sulayıp çekilmeden biz (onların içine sokulup hayvanlarımızı) sulamayız; babamız da çok yaşlıdır.'"*

Yedincisi: Hz. Mûsâ (a.s.) suya yakın bir gölgeliğe geçmiştir: *"Derken, o iki kadından biri utana utana yürüyerek ona geldi: 'Babam, dedi, bizim yerimize (hayvanları) sulamanın karşılığını ödemek için seni çağırıyor.'"* Hz. Mûsâ'nın (a.s.) icabet etmekten başka bir imkânı kalmamış, babasının yanına varıncaya kadar o kadına eşlik etmiştir: *"Mûsâ, ona gelip başından geçeni anlatınca o, 'Korkma, o zalim kavimden kurtuldun' dedi."*

Burada Yüce Allah'ın bu sâlih haneyi Hz. Mûsâ (a.s.) için seçtiği görülmektedir. Hz. Mûsâ (a.s.) bu hanenin sâlih oluşunu iki kadının hâyâsından ve hayvanları sulaması karşılığında babalarının kendisine iyilikle muamele etme ısrarından anlamıştır. Bundan dolayı Hz. Mûsâ'nın gönlü ferahlamış ve Mısır'dan çıkışına sebep olan hadiseyi anlatmıştır. Yaşlı adamın verdiği cevap, onun sâlihliğini, cömertliğini ve güzel ahlakını teyit etmektedir.

Sekizincisi: İki kadından biri Hz. Mûsâ'yı ücret karşılığında hayvanlarına çobanlık etmek üzere yanlarına almasını babasından talep etmiştir: *"İkisinden biri, 'Babacığım! Onu ücretle (çoban) tut. Çünkü ücretle istihdam edeceğin en iyi kimse, güçlü ve güvenilir olandır' dedi."* Onların Hz. Mûsâ'ya olan ihtiyacı açıktır. Ayrıca yaşlı adam, kızının Hz. Mûsâ'yı (a.s.) kendine eş olarak arzuladığını da düşünmüş olabilir. Lâkin kızı bunu doğrudan ve açıkça değil, edep ve hâyâ dolu bir üslûpla arz etmiştir.

Dokuzuncu: Yaşlı adam, Hz. Mûsâ'ya (a.s.) dönerek içinde hem hikmetin hem de kendisi, kızı ve misafiri için maslahatın bulunduğu şu ifadeleri kullanmıştır: *"Dedi ki: 'Bana sekiz yıl çalışmana karşılık şu iki*

kızımdan birini sana nikâhlamak istiyorum. Eğer on yıla tamamlarsan artık o kendinden; yoksa sana ağırlık vermek istemem. İnşallah beni iyi kimselerden (işverenlerden) bulacaksın.'"

Onuncusu: Hz. Mûsâ (a.s.) hane sahibinin teklifini kabul etmiş, arzuladığı kızla evliliği gerçekleşmiştir. Siyak, onu seçenin kendisini eve davet eden kız olduğuna işaret etmektedir. Allahu a'lem.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Mûsâ yiğitlik çağına erip olgunlaşınca..." Yani delikanlı ve olgun olunca. Ayetteki "istivâ" kelimesi yüksekliğe delalet ettiği gibi kemâl ve kuvvete de delalet etmektedir.

"Mûsâ, ahalisinin habersiz olduğu bir sırada şehre girdi." Yani Hz. Mûsâ insanların dinlenmeye çekildikleri bir vakitte şehre girdi. Yani onun yol güzergâhında tartışan iki kişi dışında kimse yoktu.

"Biri kendi tarafından, diğeri düşman tarafından idi." Birincisi İsrailoğulları'ndan, ikincisi Firavun kavminden idi.

"Ondan yardım diledi." Hz. Mûsâ'dan yardım ve destek istedi.

"Mûsâ da ötekine bir yumruk vurdu." Hz. Mûsâ, ona vurdu.

"Ölümüne sebep oldu." Bu vuruşu ile adam öldü. Ama Hz. Mûsâ öldürmek istememişti.

"Bu şeytan işidir." Çünkü Hz. Mûsâ bu eylemin akıbetinin hem kendisi hem de kavmi için hayırlı olmayacağını idrak etti.

"Artık suçlulara (ve suça itenlere) asla arka çıkmayacağım." Onlara asla yardım etmeyeceğim.

"Ondan imdat istiyor." İsrailoğullarına mensup o kişi, yine Hz. Mûsâ'dan destek ve yardım talep ediyordu.

"Doğrusu sen, besbelli bir azgınsın!" Yani çokça kavga ederek şerre sebebiyet veriyorsun. Burada Firavun taraftarının iyi biri olduğuna dair bir bilgi yoktur. Çünkü şayet onun iyi biri olduğuna dair bilgi olsaydı Hz. Mûsâ onu yakalamaya çalışmazdı. Ayrıca zulme uğrayan İsrailoğullarına mensup kişinin de durduk yerde iktidarda olan Firavun taraftarına saldırdığı görüşü de realiteyle bağdaşmamaktadır.

"Mûsâ, ikisinin de düşmanı olan adamı yakalamak isteyince, o adam dedi ki: 'Ey Mûsâ! Dün bir cana kıydığın gibi, bana da mı kıymak istiyorsun? Demek, düzelticilerden olmak istemiyor da bu yerde ille yaman bir zorba olmayı arzuluyorsun sen!'" Bu sözün İsrailoğullarına mensup kişiye ait olması muhtemeldir. Hz. Mûsâ, ona kızıp ağır bir şekilde kınayınca Hz. Mûsâ'nın Firavun taraftarına değil de kendisine kastedeceğini düşünmüş olabilir. Bunun karinesi ise şöyledir: İsrailoğullarına mensup bu kişi dışında bir gün önceki cinayeti bilen yoktur.

Bu sözü söyleyenin Firavun taraftarı olması da uzak ihtimal değildir. Çünkü siyak buna delalet etmektedir. Bu durumda Firavun taraftarı, bu sözü onu itham etmek için söylemiştir. Çünkü öldürme hadisesi kesinkes gerçekleşmiştir. Lâkin katili bilmemektedirler. Firavun taraftarı kişi, Hz. Mûsâ'nın (a.s.) tepkisini ve neredeyse onu öldürecek kadar hiddetlendiğini görünce onun katil olduğunu anlamıştır. Çünkü Hz. Mûsâ'nın bu eylemi yaptığı İsrailoğulları içinde duyulmamıştır. Bu tür durumlarda benzer ithamlar korkutma ve caydırma amacıyla yapılmaktadır. Allahu a'lem.

"Şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi." Yani süratli bir şekilde geldi.

"Seni öldürmek için hakkında müzakere ediyorlar." Seni öldürmek ve senden intikam almak için kendi aralarında istişarede bulunuyorlar.

"Medyen'e doğru..." Medyen tarafına.

"Dosdoğru yol..." Dosdoğru ve müstakîm yol.

"(Hayvanlarını) engelleyen..." Her iki kadın da çobanların izdihamından dolayı hayvanlarını salmıyorlardı.

"Çobanlar sulayıp çekilmeden..." Çobanlar hayvanları ile birlikte su kuyusundan ayrılmadan.

"Babamız da çok yaşlıdır." Kur'ân, babalarının kimliğini belirtmemiştir. Lâkin onun adaletli ve sâlih biri olduğu anlaşılmaktadır. Bu yaşlının bir nebi veya nebiye tabi olan biri olması da mümkündür. Bir kısım müfessirlere göre bunun Hz. Şuayb (a.s.) olduğu ifade edilmiştir. Çünkü Medyen onun gönderildiği kavmin adıdır. Hz. Şuayb'ın Medyen'e gönderilmiş olması, bu yaşlının Hz. Şuayb olduğuna dair yeterli

bir delil değildir. Çünkü Hz. Şuayb ile Hz. Mûsâ'nın gönderildiği dönem farklı olabilir. Allahu a'lem.

"Sonra gölgeye çekildi." Hz. Mûsâ, su kuyusuna yakın bir ağacın altında gölgelenmeye çalıştı.

"'Rabbim! Doğrusu bana indireceğin her hayra (lütfuna) muhtacım' dedi." Yani bana gönderdiğin hayra benzer tüm hayırlara muhtacım. Burada Hz. Mûsâ, Yüce Allah'ın geçmişte bahşettiği nimetlerden dolayı Allah'a şükretmektedir. Çünkü Allah, Hz. Mûsâ'yı daha önce de Firavun'dan kurtarmış, ona ilim ve hikmet bahşetmiştir. Ayrıca Hz. Mûsâ, şu anda barınmaya, yemeğe ve güvenli bir ortama muhtaçtır.

"Utana utana yürüyordu." Gelen kadınlardan biri hâyâ ile ahlaklanmıştı. Bu güzel ahlak, onun ağırbaşlılığına ve yürüyüşüne de yansımıştı.

"'Korkma, o zalim kavimden kurtuldun' dedi." Çünkü Firavun'un gücü, Medyen üzerinde etkili değildi.

"İkisinden biri, 'Babacığım! Onu ücretle tut' dedi." Yani Hz. Mûsâ'yı ücret karşılığında yanına al.

"Çünkü ücretle istihdam edeceğin en iyi kimse, güçlü ve güvenilir olandır." ayetinde işe almaya dair birbirini tamamlayan iki değere işaret edilmiştir: Kuvvet (liyakat) ve emanet (güven). Bunlar mihenk taşı olup diğer değerler bu iki değere tabidir.

"Bana sekiz yıl çalışmana karşılık..." Yani benim yanımda sekiz yıl çalışmana karşılık.

"Bu iki süreden hangisini doldurursam, bana karşı husumet olmamalıdır." Yani sekiz yılı da on yılı da tamamlasam görevimi yapmış olurum; bundan fazlasını benden talep etme. Hz. Mûsâ'nın sekiz veya on yıl boyunca Medyen'de, bu sâlih adamın yanı başında kalmasının ilahî hikmetini, kendisini bekleyen ağır vazifeye uygun hazırlık yapmak olarak görmek mümkündür. Allahu a'lem.

فَلَمَّا قَضٰى مُوسَى الْاَجَلَ وَسَارَ بِاَهْلِهٖٓ اٰنَسَ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ نَارًاۚ قَالَ
لِاَهْلِهِ امْكُثُٓوا اِنِّٓى اٰنَسْتُ نَارًا لَعَلِّٓى اٰتِيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ اَوْ جَذْوَةٍ مِنَ
النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٢٩﴾ فَلَمَّٓا اَتٰيهَا نُودِىَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْاَيْمَنِ
فِى الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ اَنْ يَا مُوسٰٓى اِنِّٓى اَنَا اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ
﴿٣٠﴾ وَاَنْ اَلْقِ عَصَاكَۜ فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَاَنَّهَا جَآنٌّ وَلّٰى مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْۜ
يَا مُوسٰٓى اَقْبِلْ وَلَا تَخَفْ اِنَّكَ مِنَ الْاٰمِنِينَ ﴿٣١﴾ اُسْلُكْ يَدَكَ فِى جَيْبِكَ
تَخْرُجْ بَيْضَآءَ مِنْ غَيْرِ سُٓوٓءٍۖ وَاضْمُمْ اِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ فَذَانِكَ
بُرْهَانَانِ مِنْ رَبِّكَ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهٖٓۚ اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ
رَبِّ اِنِّى قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَاَخَافُ اَنْ يَقْتُلُونِ ﴿٣٣﴾ وَاَخِى هٰرُونُ هُوَ اَفْصَحُ
مِنِّى لِسَانًا فَاَرْسِلْهُ مَعِىَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِىٓ اِنِّٓى اَخَافُ اَنْ يُكَذِّبُونِ ﴿٣٤﴾ قَالَ
سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِاَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا فَلَا يَصِلُونَ اِلَيْكُمَا بِاٰيَاتِنَآۚ
اَنْتُمَا وَمَنِ اتَّبَعَكُمَا الْغَالِبُونَ ﴿٣٥﴾ فَلَمَّا جَآءَهُمْ مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا بَيِّنَاتٍ
قَالُوا مَا هٰذَآ اِلَّا سِحْرٌ مُفْتَرًى وَمَا سَمِعْنَا بِهٰذَا فِىٓ اٰبَآئِنَا الْاَوَّلِينَ ﴿٣٦﴾
وَقَالَ مُوسٰى رَبِّٓى اَعْلَمُ بِمَنْ جَآءَ بِالْهُدٰى مِنْ عِنْدِهٖ وَمَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ
الدَّارِۜ اِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٣٧﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَٓا اَيُّهَا الْمَلَاُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ
مِنْ اِلٰهٍ غَيْرِىۚ فَاَوْقِدْ لِى يَا هَامَانُ عَلَى الطِّينِ فَاجْعَلْ لِى صَرْحًا لَعَلِّٓى
اَطَّلِعُ اِلٰٓى اِلٰهِ مُوسٰى وَاِنِّى لَاَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٣٨﴾ وَاسْتَكْبَرَ هُوَ وَجُنُودُهُ
فِى الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَظَنُّٓوا اَنَّهُمْ اِلَيْنَا لَا يُرْجَعُونَ ﴿٣٩﴾ فَاَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ
فَنَبَذْنَاهُمْ فِى الْيَمِّۚ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿٤٠﴾ وَجَعَلْنَاهُمْ
اَئِمَّةً يَدْعُونَ اِلَى النَّارِۚ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ لَا يُنْصَرُونَ ﴿٤١﴾ وَاَتْبَعْنَاهُمْ فِى هٰذِهِ
الدُّنْيَا لَعْنَةًۚ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ هُمْ مِنَ الْمَقْبُوحِينَۧ ﴿٤٢﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى

الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِ مَا أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الْأُولَىٰ بَصَائِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٣﴾

29. Sonunda Mûsâ süreyi doldurup ailesiyle yola çıkınca, Tûr tarafından bir ateş gördü. Ailesine, "Siz (burada) bekleyin; ben bir ateş gördüm, belki oradan size bir haber yahut ısınmanız için bir ateş parçası getiririm" dedi.

30. Oraya gelince, o mübarek yerdeki vadinin sağ kıyısından, (oradaki) ağaç tarafından kendisine şöyle seslenildi: Ey Mûsâ! Bil ki Ben, bütün âlemlerin Rabbi olan Allah'ım.

31. Ve "Asânı at!" (denildi). Mûsâ (attığı) asâyı yılan gibi deprenir görünce, dönüp arkasına bakmadan kaçtı. "Ey Mûsâ! Beri gel, korkma. Çünkü sen emniyette olanlardansın" (buyruldu).

32. "Elini koynuna sok; kusursuz, bembeyaz çıkacaktır. Korkudan (açılan) kollarını kendine çek. İşte bu ikisi Firavun ve onun adamlarına karşı Rabbin tarafından iki kesin delildir. Çünkü onlar yoldan çıkan bir kavim olmuşlardır" (diye seslenildi).

33. Mûsâ dedi ki: Rabbim! Ben onlardan birini öldürmüştüm, beni öldürmelerinden korkuyorum.

34. Kardeşim Hârûn'un dili benimkinden daha düzgündür. Onu da beni doğrulayan bir yardımcı olarak benimle birlikte gönder. Zira bana yalancılık ithamında bulunmalarından endişe ediyorum.

35. Allah buyurdu: Seni kardeşinle destekleyeceğiz ve size öyle bir kudret vereceğiz ki ayetlerimiz (mucize yardımlarımız) sayesinde onlar size erişemeyecekler. Siz ve size tâbi olanlar üstün geleceksiniz.

36. Mûsâ onlara apaçık ayetlerimizi getirince, "Bu, olsa olsa uydurulmuş bir sihirdir. Biz önceki atalarımızdan böylesini işitmemiştik" dediler.

37. Mûsâ şöyle dedi: Rabbim, kendi katından kimin hidayet (hakka rehberlik) getirdiğini ve hayırlı akıbetin kime nasip olacağını en iyi bilendir. Şu bir gerçek ki zalimler iflâh olmazlar.

38. Firavun, "Ey ileri gelenler! Sizin için benden başka bir ilah tanımıyorum. Ey Hâmân! Haydi, benim için çamur üzerine ateş yak (ve tuğla

imal et), bana bir kule yap ki Mûsâ'nın ilahına çıkayım; ama sanıyorum, o kesinlikle yalan söyleyenlerdendir" dedi.

39. *O ve askerleri, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve gerçekten Bize döndürülmeyeceklerini sandılar.*

40. *Biz de onu ve askerlerini yakalayıp denize atıverdik. Bak işte, zalimlerin sonu nice oldu!*

41. *Onları, ateşe çağıran öncüler kıldık. Kıyamet günü onlar yardım görmeyeceklerdir.*

42. *Bu dünyada arkalarına lânet taktık. Onlar, kıyamet gününde de kötülenmişler arasındadır.*

43. *Andolsun Biz, ilk nesilleri yok ettikten sonra Mûsâ'ya, -düşünüp öğüt alsınlar diye- insanlar için apaçık deliller, hidayet rehberi ve rahmet olarak o Kitab'ı (Tevrat'ı) vermişizdir.*

HZ. MÛSÂ (A.S.) VE BÜYÜK VAZİFE

Hz. Mûsâ (a.s.) vaktini tamamlayıp şartları tam olarak yerine getirince ailesiyle birlikte yeni bir merhaleye geçmek üzere Medyen'den yola çıktı. Bu aşama, Hz. Mûsâ'nın hayatının en ayrıntılı aşamasıdır. Bu merhaleyle birlikte Allah, Firavun'a ve ileri gelenlerine tevhid mesajını aktarmak üzere Hz. Mûsâ'yı resûl olarak seçmiştir. Aşağıda Hz. Mûsâ'nın hayatının bu aşamasından bir kısım kesitler yer alacaktır:

Birincisi: Kayınbabasına verdiği sözü tamamladıktan sonra eşiyle birlikte Mısır'a doğru giderken yolda, Tûr tarafında bir ateşe tanıklık etmiştir. Bunun üzerine ateşin yanında bulunanlardan yol güzergâhını sormak veya kendisinin ve ailesinin ihtiyacı olan ateş parçasını almak üzere ailesini bırakarak ateşin olduğu tarafa yönelmiştir: *"Sonunda Mûsâ süreyi doldurup ailesiyle yola çıkınca, Tûr tarafından bir ateş gördü. Ailesine, 'Siz (burada) bekleyin; ben bir ateş gördüm, belki oradan size bir haber yahut ısınmanız için bir ateş parçası getiririm' dedi."*

İkincisi: Hz. Mûsâ, ateşin yanı başında etkileri ve neticeleri açısından aklın içyüzünü anlamaktan aciz kaldığı tarihî bir anı yaşamıştır: *"Oraya gelince, o mübarek yerdeki vadinin sağ kıyısından, (oradaki) ağaç tarafından kendisine şöyle seslenildi: Ey Mûsâ! Bil ki Ben, bütün âlemlerin Rabbi olan Allah'ım."*

Üçüncüsü: Yine bu tarihî anda Allah, uzun mücadelenin başlangıcını ve Firavun ile ileri gelenlerinin liderliğini yürüttüğü batıl cepheyle yapılacak köklü mücadeleyi ivedi olarak ilan eden ilahî vazifeyi yerine getirmek üzere Hz. Mûsâ'ya mucizelerinden iki mucizeyi göstermiştir: *"Ve 'Asânı at!' (denildi). Mûsâ (attığı) asâyı yılan gibi deprenir görünce, dönüp arkasına bakmadan kaçtı. 'Ey Mûsâ! Beri gel, korkma. Çünkü sen emniyette olanlardansın' (buyruldu). 'Elini koynuna sok; kusursuz, bembeyaz çıkacaktır. Korkudan (açılan) kollarını kendine çek. İşte bu ikisi Firavun ve onun adamlarına karşı Rabbin tarafından iki kesin delildir. Çünkü onlar, yoldan çıkan bir kavim olmuşlardır' (diye seslenildi)."*

Dördüncüsü: Hz. Mûsâ (a.s.), beşerî zaafını, kulun yaratıcısı karşısındaki tevazuu çerçevesinde Allah'a arz etmiş ve Yüce Allah'tan kardeşi Hârûn'u da kendisine destek vermek üzere görevlendirmesini talep etmiştir: *"Mûsâ dedi ki: 'Rabbim! Ben onlardan birini öldürmüştüm, beni öldürmelerinden korkuyorum. Kardeşim Hârûn'un dili benimkinden daha düzgündür. Onu da beni doğrulayan bir yardımcı olarak benimle birlikte gönder. Zira bana yalancılık ithamında bulunmalarından endişe ediyorum.'"*

Beşincisi: Allah, Hz. Mûsâ'nın (a.s.) talebini kabul etmiş, bu da Hz. Mûsâ'nın (a.s.) gönlünü ferahlatmış ve sebat etmesini sağlamıştır: *"Allah buyurdu: Seni kardeşinle destekleyeceğiz ve size öyle bir kudret vereceğiz ki ayetlerimiz (mucize yardımlarımız) sayesinde onlar size erişemeyecekler. Siz ve size tâbi olanlar üstün geleceksiniz."*

Altıncısı: Hz. Mûsâ (a.s.), Rabbinin risaletini tebliğ etmiştir. Onlar ise bu daveti reddedip yalanlamış ve onu sihirle itham etmişlerdir: *"Mûsâ onlara apaçık ayetlerimizi getirince, 'Bu, olsa olsa uydurulmuş bir sihirdir. Biz önceki atalarımızdan böylesini işitmemiştik' dediler. Mûsâ şöyle dedi: 'Rabbim, kendi katından kimin hidayet (hakka rehberlik) getirdiğini ve hayırlı akıbetin kime nasip olacağını en iyi bilendir. Şu bir gerçek ki zalimler iflâh olmazlar.'"*

Yedincisi: Firavun zulmünü devam ettirmiş, toplumun gücünü faydasız ve anlamsız işlerde harcamıştır. Zira gururunu ve hırsını tatmin etmek isteyen Firavun, kavmini köleleştirmiş ve onları hor görmüştür: *"Firavun, 'Ey ileri gelenler! Sizin için benden başka bir ilah*

tanımıyorum. Ey Hâmân! Haydi, benim için çamur üzerine ateş yak (ve tuğla imal et), bana bir kule yap ki Mûsâ'nın ilahına çıkayım; ama sanıyorum, o kesinlikle yalan söyleyenlerdendir' dedi. O ve askerleri, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve gerçekten bize döndürülmeyeceklerini sandılar."

Sekizinci: Allah, peygamberlerin mesajını yalanlayan evvelki toplumları dünyada helâk ile, ahirette de azap ile cezalandırdığı gibi Firavun ve yönetiminde bulunanlar hakkında da aynı hükmü vermiştir: *"Biz de onu ve askerlerini yakalayıp denize atıverdik. Bak işte, zalimlerin sonu nice oldu! Onları, ateşe çağıran öncüler kıldık. Kıyamet günü onlar yardım görmeyeceklerdir. Bu dünyada arkalarına lânet taktık. Onlar, kıyamet gününde de kötülenmişler arasındadır."*

Dokuzuncu: Allah önceki peygamberleri seçtiği gibi insanlık tarihinin en sıkıntılı döneminde Hz. Mûsâ'yı (a.s.) da seçtiğini vurgulamış ve onu hidayet ve rahmet içeren Tevrat ile desteklemiştir. Burada isimleri ve kavimlerinin karakteri farklı da olsa bütün resûllere inen semavî risaletlerin birlikteliğine işaret edilmiştir: *"Andolsun Biz, ilk nesilleri yok ettikten sonra Mûsâ'ya, -düşünüp öğüt alsınlar diye- insanlar için apaçık deliller, hidayet rehberi ve rahmet olarak o Kitab'ı (Tevrat'ı) vermişizdir."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

Ayetteki "(اٰنَسَ) (ânese)" kelimesi "gördü, buldu" manasına gelir. Bu kelimenin lafzında umut ve hoşnutluk manaları bulunmaktadır.

"Tûr tarafından..." Adı "Tûr" olan dağ tarafından.

"Belki oradan size bir haber getiririm." Belki ateşin yanıbaşında Mısır'ın yolunu gösterecek birini bulurum.

"Isınmanız için bir ateş parçası getiririm." Isınma gibi faydaları olan ateşten bir parça getiririm.

"Vadinin sağ kıyısından..." Hz. Mûsâ'nın (a.s.) sağ tarafına düşen yanından.

"Ağaçtan..." Ağaç tarafından. Hz. Mûsâ'nın (a.s.), Rabbinin seslenişini duyduğu bu mübarek arzda birçok işaret bir araya gelmiştir: İsmi Tûr olan dağ, vadi ve ağaç.

"Yılan gibi deprenir görünce." Müfessirler ayette geçen "(جانّ) (cânn)" kelimesinin Araplar tarafından hızlı hareket eden yılanlar için kullanıldığını ifade etmişlerdir. Bu kelime ile cinlerin kastedilmiş olması da muhtemeldir. Çünkü cinler, insanlar nezdinde çok hafif ve süratli varlıklar olarak tahayyül edilmektedir. Bu ikinci ihtimali destekleyen bir delil de asanın zaten hakiki bir yılana dönüşmüş olmasıdır. Zira yılana dönüşen asanın yine bir yılana değil de cine benzetilmesi daha mantıklıdır. Allahu a'lem.

"Dönüp arkasına bakmadan kaçtı." Asasının başına gelenleri görünce korkarak kaçtı ve arkasına bile dönüp bakmadı.

"Elini koynuna sok." Yani elini koynuna koy.

"Kusursuz..." Kusur ve hastalık olmaksızın.

"(Açılan) kollarını kendine çek." ayetindeki "(جَنَاحَ) (cenâh)" kelimesi kök anlamı itibariyle "kanat" demek olup kuşlar için kullanılır. Burada kol için istiare olarak kullanılması, durumu, kanatlarını kendine doğru kapatan kuşun haline benzetmek içindir.

Ayette geçen (مِنَ الرَّهْبِ) ifadesi "korkudan" demektir. Buna göre ayetin manası şudur: Şayet elinin parıltısından korkarsan, açık olan kollarını tekrar kendine doğru çek, ellerinin tabiî durumlarına geldiklerini görürsün.

"İşte bu ikisi..." Asa ve el mucizelerine işaret edilmiştir.

"Kardeşim Hârûn'un dili benimkinden daha düzgündür." Hz. Mûsâ, kardeşinin bu konuda üstünlüğünü, fesahat ve beyanda kendisinden daha ayrıcalıklı olduğunu itiraf etmiştir. Bilindiği üzere Hz. Mûsâ (a.s.) mutlak manada daha üstün ve daha öndedir. Hz. Mûsâ'nın (a.s.) kardeşini bu şekilde tanıtması, insaflı olmanın ve güzel ahlakın eseridir. Ayrıca bu ayette fesahat ve beyanın Allah'a davetteki ehemmiyeti bir kez daha anlaşılmaktadır.

Ayetteki "(رِدْءًا) (rid'en)" kelimesi "yardımcı ve destekleyici" manasına gelir.

"Seni kardeşinle destekleyeceğiz." Sana güç vereceğiz ve azmini kardeşinle pekiştireceğiz. Bu ayette davet erlerinin ciddi ve mühim

ortamlarda yardımcıya ve destekleyici bir kardeşe ihtiyaçlarının olduğuna işaret edilmektedir.

"Size bir sultan vereceğiz." Yani ikinize mucize ve mukavemet gücü vereceğiz.

"Onlar size erişemeyecekler." Size kötülük yapamayacaklar.

"Siz ve size tâbi olanlar üstün geleceksiniz." Bu üstünlük, ilahî bir vaad olup Firavun ve ordusunun helâk olması ve Hz. Mûsâ (a.s.) ile Hz. Hârûn'un (a.s.), kavimleriyle birlikte kurtulmasıdır.

"Biz önceki atalarımızdan böylesini işitmemiştik." Tefekkür etmeden ve hak ile batılı birbirinden ayırmadan ataların mirasına körü körüne bağlanmak, dalâlet ve taassubun en önemli sebeplerindendir.

"Firavun, 'Ey ileri gelenler! Sizin için benden başka bir ilah tanımıyorum' dedi." Firavun'un bu şımarıklık ve kibir dolu sözü, dağları titreten ve perçemleri beyazlatan, insanı çileden çıkaran bir söylemdir! Bir lokma ekmeksiz, bir yudum susuz dahi duramayan, sabah akşam tuvalete gitmeye muhtaç olan bu mahlûk, yoksulların ve kimsesizlerin eliyle dikilen elbiseyle avret yerlerini kapattıktan sonra toplumun önde gelenlerinin ve etrafında hizmet verenlerin arasında göğsünü gererek ve sarhoş olmuşçasına tek ilahın kendisi olduğunu ilan etmektedir!

Ardından kalpleri körelmiş ve basireti kapanmış kalabalıklar Firavun'un artıklarının ve dağıttığı malların arkasında dillerini sarkıtarak onu tasdik ettiler. Şayet onlar dirayetli davransaydı kendileri için yapılan bu harcamaların, kendilerinden ve şehrin gelirinden çalınan servet olduğunu anlarlardı.

Firavun ile tebaası arasındaki bu ilişki, tarih boyunca tekrarlanan bir tasvir olup hâkim ile mahkûmun ilişkisini yansıtır. Bu da cehaletin yuva kurduğu geri kalmış toplumlarda gerçekleşir. Böyle ortamlarda fesat ve istibdat yükselir; yaltakçılık ve ikiyüzlülük çoğalır.

"Ey Hâmân! Haydi, benim için çamur üzerine ateş yak." Böylece çamur, ateşte sert taşlara dönüşüversin. Buna tuğla veya çömlek denir. Bu malzeme, bina yapımına elverişli olup kerpiçten daha dayanıklıdır. Ayette ismi geçen Hâmân, Firavun'un veziri idi.

"Bana bir kule yap!" Yüksek ve tepeden bakan bir kule.

"Mûsâ'nın ilahına çıkayım." ifadesiyle, killi çamurdan yaptırdığı kuleyle semaya ulaşacağına inanıyorsa, bu onun, aklı kıt biri olduğunu gösterir. Firavun bu sözle insanların bakışını Hz. Mûsâ'nın konuşmasından ve onun getirdiği apaçık mucizelerden inşasını emrettiği kuleye çevirerek dikkatlerini dağıtmak ve onları oyalamak istemiş de olabilir. Ayrıca binanın yapımının uzun bir vakit ve büyük bir emek gerektireceği dikkate alındığında bunun hedefe ulaşmanın en uygun metodu olduğu da anlaşılacaktır. Bu metot, vatandaşlarını oyalamak ve dikkatlerini dağıtmak için kralların başvurduğu en yaygın yöntemdir. Bu kulenin niteliklerine ve Hâmân'ın onu bilfiil tamamlayıp tamamlamadığına dair elimizde güvenilir mahiyette herhangi bir bilgi yoktur.

"O ve askerleri, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve gerçekten Bize döndürülmeyeceklerini sandılar." ayeti, bir taraftan tekebbür ile haksız yere zulmetme arasındaki, diğer taraftan ahireti inkâr etme ile hesap ve ceza inancına dair şüphe arasındaki ilişkiyi vurgulamaktadır.

"Biz de onları denize atıverdik." Biz de Firavun ve taraftarlarını denizde helâk ettik.

"Onları, ateşe çağıran öncüler kıldık." Onlar kendilerine tabi olanları, ellerinden tutarak cehenneme sürükleyen liderlerdir.

"Bu dünyada arkalarına lânet taktık." Firavun ve taraftarlarını dünyada rezil rüsva ederek helâk ettik.

"Onlar, kıyamet gününde de kötülenmişler arasındadır." Firavun ve taraftarları cehennem ateşine atılan ve orada azaba uğrayanlardan olacaklardır.

Kırk üçüncü ayetteki "(بَصَائِرَ) (besâir)" kelimesi "basiret" kelimesinin çoğuludur. Buna göre ayetin manası şöyle olacaktır: Tevrat, insanlara rehberlik eden ve kendileri için hayırlı olana yönelten ilim kitabıdır.

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ اِذْ قَضَيْنَآ اِلٰى مُوسَى الْاَمْرَ وَمَا كُنْتَ مِنَ
الشَّاهِدِينَ ﴿٤٤﴾ وَلٰكِنَّآ اَنْشَأْنَا قُرُونًا فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ ۚ وَمَا كُنْتَ ثَاوِيًا
فِىٓ اَهْلِ مَدْيَنَ تَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِنَا وَلٰكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٤٥﴾ وَمَا كُنْتَ
بِجَانِبِ الطُّورِ اِذْ نَادَيْنَا وَلٰكِنْ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَآ اَتٰيهُمْ مِنْ
نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَوْلَآ اَنْ تُصِيبَهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ
اَيْدِيهِمْ فَيَقُولُوا رَبَّنَا لَوْلَآ اَرْسَلْتَ اِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ اٰيَاتِكَ وَنَكُونَ مِنَ
الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾ فَلَمَّا جَآءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا لَوْلَآ اُوتِىَ مِثْلَ مَآ
اُوتِىَ مُوسٰى ۟ اَوَلَمْ يَكْفُرُوا بِمَآ اُوتِىَ مُوسٰى مِنْ قَبْلُ ۖ قَالُوا سِحْرَانِ تَظَاهَرَا
وَقَالُوٓا اِنَّا بِكُلٍّ كَافِرُونَ ﴿٤٨﴾ قُلْ فَأْتُوا بِكِتَابٍ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ هُوَ اَهْدٰى مِنْهُمَآ
اَتَّبِعْهُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٩﴾ فَاِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ اَنَّمَا يَتَّبِعُونَ
اَهْوَآءَهُمْ ۚ وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوٰيهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ اللّٰهِ ۚ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِى
الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ۚ ﴿٥١﴾ اَلَّذِينَ
اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِهٖ هُمْ بِهٖ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ وَاِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ قَالُٓوا اٰمَنَّا
بِهٖٓ اِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّنَآ اِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهٖ مُسْلِمِينَ ﴿٥٣﴾ اُولٰٓئِكَ يُؤْتَوْنَ اَجْرَهُمْ
مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا وَيَدْرَؤُنَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٥٤﴾
وَاِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ اَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَآ اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ ۖ سَلَامٌ
عَلَيْكُمْ ۖ لَا نَبْتَغِى الْجَاهِلِينَ ﴿٥٥﴾ اِنَّكَ لَا تَهْدِى مَنْ اَحْبَبْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِى
مَنْ يَشَآءُ ۚ وَهُوَ اَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾ وَقَالُٓوا اِنْ نَتَّبِعِ الْهُدٰى مَعَكَ نُتَخَطَّفْ
مِنْ اَرْضِنَا ۟ اَوَلَمْ نُمَكِّنْ لَهُمْ حَرَمًا اٰمِنًا يُجْبٰٓى اِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَىْءٍ رِزْقًا
مِنْ لَدُنَّا وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾

44. (Resûlüm!) Mûsâ'ya emrimizi vahyettiğimiz sırada, sen batı yönünde bulunmuyordun ve (o hadiseyi) görenlerden de değildin.

45. Bilakis Biz nice nesiller var ettik de onların üzerinden uzun zamanlar geçti. Sen, ayetlerimizi kendilerinden okuyarak öğrenmek üzere Medyen halkı arasında oturmuş da değilsin; aksine (onları sana) gönderen Biziz.

46. (Mûsâ'ya) seslendiğimiz zaman da sen Tûr'un yanında değildin. Bilakis, senden önce kendilerine uyarıcı (peygamber) gelmeyen bir kavmi uyarman için Rabbinden bir rahmet olarak (orada geçenleri sana bildirdik); ola ki düşünüp öğüt alırlar.

47. Bizzat kendi yaptıklarından dolayı başlarına bir musibet geldiğinde, "Rabbimiz! Ne olurdu bize bir peygamber gönderseydin de, ayetlerine uysak ve müminlerden olsaydık!" diyecek olmasalardı (seni göndermezdik).

48. Fakat onlara tarafımızdan o hak (Peygamber) gelince, "Mûsâ'ya verilen (mucizeler) gibi ona da verilmeli değil miydi?" dediler. Peki, daha önce Mûsâ'ya verileni de inkâr etmemişler miydi? "Birbirini destekleyen iki sihir!" demişler ve şunu söylemişlerdi: "Doğrusu biz hiçbirine inanmıyoruz."

49. (Resûlüm!) De ki: Eğer doğru sözlüler iseniz, Allah katından bu ikisinden (bana ve Mûsâ'ya inen kitaplardan) daha doğru bir kitap getirin de ben ona uyayım!

50. Eğer sana cevap veremezlerse, bil ki onlar sırf heveslerine uymaktadırlar. Allah'tan bir yol gösterici olmaksızın kendi hevesine uyandan daha sapık kim olabilir! Elbette Allah zalim kavmi doğru yola iletmez.

51. Andolsun ki Biz, düşünüp öğüt alsınlar diye sözü (vahyi) birbiri ardınca gönderdik.

52. Ondan (Kur'ân'dan) önce kendilerine kitap verdiklerimiz, ona da iman ederler.

53. Onlara (Kur'ân) okunduğu zaman, "Ona iman ettik. Çünkü o Rabbimizden gelmiş hakikattir. Esasen biz daha önce de müslüman idik" derler.

54. İşte onlara, sabretmelerinden ötürü, mükâfatları iki defa verilecektir. Bunlar kötülüğü iyilikle savarlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan da Allah rızası için harcarlar.

55. Onlar, boş söz işittikleri zaman ondan yüz çevirirler ve "Bizim işlerimiz bize, sizin işleriniz sizedir. Selam olsun size! Biz kendini bilmezleri (arkadaş edinmek) istemeyiz" derler.

56. (Resûlüm!) Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin; bilakis, Allah dilediğine hidayet verir ve hidayete girecek olanları en iyi O bilir.

57. "Biz seninle beraber doğru yola uyarsak, yurdumuzdan atılırız" dediler. Biz onları, kendi katımızdan bir rızık olarak her şeyin ürünlerinin toplanıp getirildiği, güvenli, dokunulmaz bir yere (Mekke'ye) yerleştirmedik mi? Fakat onların çoğu bilmezler.

MUHAMMEDÎ DAVET

Kur'ân, Hz. Mûsâ (a.s.) kıssasını açıkladıktan sonra bakışları hitabın gerçekleştiği Mekke'deki Muhammedî davete çevirir. Zikredilen bütün bu kıssa ve muhtevadan maksat, ders ve ibretler çıkarmaktır. Buna ek olarak tekrar tekrar ve vurgulayıcı ifadelerle Muhammedî ve Musevî davetler arasındaki ilişkinin karakteri, bunun ehemmiyeti ve hususiyetleri açıklanmaktadır. Bu bağlamda varid olan hususları şu şekilde özetlemek mümkündür:

Birincisi: Kur'ân, Hz. Mûsâ (a.s.) kıssasının temel taşlarını hatırlatmakta, akabinde bu kıssanın Allah'ın vahyi olduğuna ve Hz. Muhammed'in (s.a.s.) bu kıssaya dair herhangi bir malumatının bulunmadığına, ayrıca devam edegelen bu ilahî risaletin gayesinin de müjde ve uyarı veya hidayet ve rahmet olduğuna işaret etmektedir: *(Resûlüm!) Mûsâ'ya emrimizi vahyettiğimiz sırada, sen batı yönünde bulunmuyordun ve (o hadiseyi) görenlerden de değildin. Bilakis Biz nice nesiller var ettik de onların üzerinden uzun zamanlar geçti. Sen, ayetlerimizi kendilerinden okuyarak öğrenmek üzere Medyen halkı arasında oturmuş da değilsin; aksine (onları sana) gönderen Biziz. (Mûsâ'ya) seslendiğimiz zaman da sen Tûr'un yanında değildin. Bilakis, senden önce kendilerine uyarıcı (peygamber) gelmeyen bir kavmi uyarman için Rabbinden bir rahmet olarak (orada geçenleri sana bildirdik); ola ki düşünüp öğüt alırlar.*

İkincisi: Kur'ân, herhangi bir mazeretleri kalmasın diye müşrikler için nice delilleri serdetmiş ve onları şöyle uyarmıştır: *"Bizzat kendi yaptıklarından dolayı başlarına bir musibet geldiğinde, 'Rabbimiz! Ne*

olurdu bize bir peygamber gönderseydin de ayetlerine uysak ve müminlerden olsaydık!' diyecek olmasalardı (seni göndermezdik)."

Üçüncüsü: Kur'ân, müşriklerin ilim ve tefekküre dayanmayan ve dikkate alınması mümkün olmayan şu itirazını aktarır: *"Fakat onlara tarafımızdan o hak (Peygamber) gelince, 'Mûsâ'ya verilen (mucizeler) gibi ona da verilmeli değil miydi?' dediler."* Bu itiraza karşılık Kur'ân onlara şöyle cevap vermiştir: *"Peki, daha önce Mûsâ'ya verileni de inkâr etmemişler miydi? 'Birbirini destekleyen iki sihir!' demişler ve şunu söylemişlerdi: 'Doğrusu biz hiçbirine inanmıyoruz.'"*

Müşrikler, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) risaletine muhalefet ettikleri gibi Hz. Mûsâ'nın (a.s.) risaletine de muhalefet etmişlerdir. Çünkü onlar, Allah dışındaki putları ilah edinerek ve ahiret gününü inkâr ederek her iki risaletin kaynağını yok saymışlardır.

Dördüncüsü: Kur'ân, müşriklerin itirazının batıl olduğunu, iddialarında isabetli olmadıklarını, bu tavırlarının gerçek sebebinin arzu ve isteklerinden kaynaklı dalâlet olduğunu tespit etmiştir: *"(Resûlüm!) De ki: 'Eğer doğru sözlüler iseniz, Allah katından bu ikisinden (bana ve Mûsâ'ya inen kitaplardan) daha doğru bir kitap getirin de ben ona uyayım!' Eğer sana cevap veremezlerse, bil ki onlar sırf heveslerine uymaktadırlar. Allah'tan bir yol gösterici olmaksızın kendi hevesine uyandan daha sapık kim olabilir! Elbette Allah zalim kavmi doğru yola iletmez. Andolsun ki Biz, düşünüp öğüt alsınlar diye, sözü (vahyi) birbiri ardınca gönderdik."*

Beşincisi: Allah, önceki kitaplara ve son kitaba inanan ehl-i kitaptan bir grubu, hem önceki nebilere hem de son Peygamber'e ittiba ederek iki defa Allah'a teslim oldukları için övmüştür. Salât ve selâm ona ve kardeşlerinin üzerine olsun: *"Onlara (Kur'ân) okunduğu zaman, 'Ona iman ettik. Çünkü o Rabbimizden gelmiş hakikattir. Esasen biz daha önce de müslüman idik' derler. İşte onlara, sabretmelerinden ötürü mükâfatları iki defa verilecektir. Bunlar kötülüğü iyilikle savarlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan da Allah rızası için harcarlar. Onlar, boş söz işittikleri zaman ondan yüz çevirirler ve 'Bizim işlerimiz bize, sizin işleriniz sizedir. Selam olsun size! Biz kendini bilmezleri (arkadaş edinmek) istemeyiz' derler."*

Altıncısı: Kur'ân, imtihan ve sınama çerçevesinde, hidayetin sünnetullah gereği tek olan Allah'ın elinde olduğunu ve bunun temennilerle gerçekleşmeyeceğini vurgulamaktadır. Buna göre hidayet yolunu seçen hidayeti; dalâlet yolunu seçen de dalâleti bulacaktır: *"(Resûlüm!) Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin; bilakis, Allah dilediğine hidayet verir ve hidayete girecek olanları en iyi O bilir."*

Yedincisi: Kur'ân, müşriklerin yaptığı ikinci itirazı ise şöyle aktarmaktadır: *"'Biz seninle beraber doğru yola uyarsak, yurdumuzdan atılırız' dediler."* Bu itiraz, siyasî olup açık açık yalanlamaya cüret edemeyen bir kesimin itirazıdır. Bunlar inançlarına muhalefet ettikleri takdirde Arapların kendilerine savaş açmalarından endişe duyduklarını dile getirmişlerdir. Çünkü Kureyşliler, dinî konumları ve hac dönemlerinde hacılara sundukları hizmetlerde etkin olmaları nedeniyle Arapların efendileri idiler.

Kur'ân bu itiraza ve mazerete şöyle cevap vermektedir: *"Biz onları, kendi katımızdan bir rızık olarak her şeyin ürünlerinin toplanıp getirildiği, güvenli, dokunulmaz bir yere (Mekke'ye) yerleştirmedik mi? Fakat onların çoğu bilmezler."* Yani Mekkeliler, kendilerine rahatlık sağlayan emniyet ve rızık nimetlerine sahiptirler. Bu da onlardan korkuyu gidermiştir. Sonraki gelişmeler Arapların, Kureyşlilerin dindarlığını model aldıklarını ortaya koymaktadır. Zira Kureyşliler Müslüman olduğunda diğer Arap kabileleri de Müslüman olmuş ve bölük bölük Allah'ın dinine girmişlerdir.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"(Resûlüm!) Mûsâ'ya emrimizi vahyettiğimiz sırada, sen batı yönünde bulunmuyordun." Yani ey Muhammed! Hz. Mûsâ'ya vahiy indiğinde sen dağın batı tarafında değildin. Bu ifade, "Sen o esnada o bölgede değildin" demektir. Sen, kavminin bilmediği Hz. Mûsâ (a.s.) kıssasını onlara ayrıntılı olarak aktarıyorsun. Anlattığın bu kıssa, senin nübüvvetine ve risaletinin doğruluğuna delildir.

"Görenlerden de değildin." Ey Muhammed! Hz. Mûsâ'ya vahiy indiğinde sen buna tanıklık edenlerden de değildin.

"Sen, Medyen halkı arasında oturmuş da değilsin." Yani ey Muhammed! Medyen ehliyle birlikte yaşamıyordun. İşte sen Hz. Mûsâ (a.s.) ile Medyen ehli arasındaki olayları, onlardan evlenmesini, aralarında yıllarca yaşamasını ve yaşlı sâlih insanla gerçekleşen diyaloğunu Kureyşlilere aktarıyorsun. Bütün bunlar senin risaletinin doğruluğuna delalet eden yeterli delillerdir: *"Aksine (bunları sana) gönderen Biziz."*

"(Mûsâ'ya) seslendiğimiz zaman da sen Tûr'un yanında değildin. Bilakis, senden önce kendilerine uyarıcı (peygamber) gelmeyen bir kavmi uyarman için Rabbinden bir rahmet olarak (orada geçenleri sana bildirdik)." Kıssanın bu kısmı, önceki bilgileri vurgulamakta ve kaynağını açıklamaktadır. Bu da vahiy ve nübüvvettir. Bütün bunları anlatmadaki amaç, halkı uyarmak için hakkın sesini ve içerdiği kurtuluş yollarını açıklamak, rahmeti ve ebedî saadeti gerçekleştirmektir.

"Bizzat kendi yaptıklarından dolayı başlarına bir musibet geldiğinde, 'Rabbimiz! Ne olurdu bize bir peygamber gönderseydin de ayetlerine uysak ve müminlerden olsaydık!' diyecek olmasalardı (seni göndermezdik)." ayetindeki birinci (لَوْلَا), varlığın gerçekleşmesini engelleyen harftir. İkinci (لَوْلَا) ise talep edatıdır. Buna göre mana şöyledir: Şayet azab geldiğinde Allah Resûlü'nün (s.a.s.) kendilerine gönderilmediğini mazeret olarak sunmayacak olsalardı onlara resûl göndermezdik. Çünkü Biz onların inadını ve küfrünü ezelî ilmimizle biliriz. Lâkin Allah onların aleyhinde delil getirerek onlara mazeret ileri sürme imkânı bırakmamıştır.

"Mûsâ'ya verilen (mucizeler) gibi ona da verilmeli değil miydi?" sözü, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) getirdiği hidayete tabi olmaktan imtina eden müşriklerin mazeretidir. Sanki onlar şöyle derler: "Şayet onun getirdiği hidayet, Hz. Mûsâ'ya indirilene benzemiş olsaydı kesinlikle buna tabi olurduk." Onlar bu sözle yalan söylüyorlar. Çünkü Allah'tan başka putlara ibadet ederek Hz. Mûsâ'ya indirilen tevhidi de inkâr ettiler. Bundan dolayı Allah şöyle buyurmuştur: *"Peki, daha önce Mûsâ'ya verileni de inkâr etmemişler miydi?"*

"'Birbirini destekleyen iki sihir!' demişlerdi." Birbirine yardım eden ve biri diğerini doğrulayan iki sihir. Bununla Tevrat'ı ve Kur'ân'ı kastetmişlerdir. Bu söz onların her iki risaleti inkâr ettiklerini vurgulamaktadır.

Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Şunu söylemişlerdi: Doğrusu biz hiçbirine inanmıyoruz."*

"(Resûlüm!) De ki: Eğer doğru sözlüler iseniz, Allah katından bu ikisinden daha doğru bir kitap getirin." Yani Tevrat ve Kur'ân'dan. Bu cevap, onların mazeretini ortadan kaldırmak ve yalanlarını gün yüzüne çıkarmak içindir. Bundan dolayı Yüce Allah, *"Eğer doğru sözlüler iseniz"* buyurmuştur.

"Allah'tan bir yol gösterici olmaksızın kendi hevesine uyandan daha sapık kim olabilir?!" sorusu, dalâletin en büyük sebebini açıklamaktadır. O da insanı körelten ve sağır eden, aklın ve ilmin yolundan uzaklaştıran arzu ve ihtiraslardır.

"Elbette Allah zalim kavmi doğru yola iletmez." Buna göre zalim, hidayetten en uzak olan kişidir.

"Andolsun ki Biz, sözü birbiri ardınca gönderdik." Onlara sözümüzü tebliğ edecek olan resûller gönderdik.

"Ondan önce kendilerine kitap verdiklerimiz, ona da iman ederler." Bundan maksat ehl-i kitaptan iken Müslüman olmuş ve Hz. Muhammed'in (s.a.s.) risaletini doğrulamış olanlardır. Bunlar mazeret öne sürenlere karşı delil teşkil etmişlerdir.

"Esasen biz daha önce de müslüman idik." Yani görmeden evvel Hz. Muhammed'e (s.a.s.) iman etmiştik. Çünkü onun nitelikleri kitaplarımızda belirtilmişti ve biz de gelişini bekliyorduk.

"İşte onlara, sabretmelerinden ötürü mükâfatları iki defa verilecektir." Çünkü ehl-i kitaptan iken Müslüman olanlar iki risalete, evvelki peygamberlerinin risaletine ve Hz. Muhammed'in (s.a.s.) risaletine iman etmişlerdir. Salât ve selâm, onun ve nebi kardeşlerinin üzerine olsun. Ayrıca onlar kendiliğinden iman etmişler, başkalarına da örnek olmuşlardır. Bu davranışları, sabır ve metanetin yanında kavimleri nezdinde makam ve konumlarını kurban etme gibi büyük fedekarlıkları gerektirir. Bundan dolayı Allah, *"sabretmelerinden ötürü"* ifadesini kullanmıştır. Bu ifade, her ilim ehline, edindiği hakikati ve bilgiyi, geçici dünya malı ve çıkarları karşılığında kurban etmemeyi öğreten bir derstir.

"Bunlar kötülüğü iyilikle savarlar." ayeit, onların halim ve sabırlı olduklarını gösterir. Bu demektir ki kavmine ve tevarüs ettikleri batıl âdet ve hurafelere karşı çıkan her ilim sahibi, nice kötü tepkiyle karşılaşacaktır. İşte âlimin böyle bir durumda halim ve affedici nitelikleriyle cevap vermesi gerekir. Çünkü o, ıslah edici ve hayra davet eden konumundadır.

"Kendilerine verdiğimiz rızıktan da Allah rızası için harcarlar." Bu tavır, onların Müslüman ve dindar olduklarını gösteren bir başka vasıftır. Bu ayet, öncekiler gibi Hz. Muhammed'e (s.a.s.) iman eden ehl-i kitabın âlimlerinden bahsetmeye devam etmektedir.

"Onlar, boş söz işittikleri zaman ondan yüz çevirirler." Bu da âlimlerin niteliklerinden biridir. Böylelikle ilim, boş sözlere karışmamış olur. Bugün karşılaştığımız ve bilgi kirliliği olarak isimlendirilen husus da işte budur.

"Size selam olsun. Biz kendini bilmezleri (arkadaş edinmek) istemeyiz." Yani içinde bulundukları hal hakkında herhangi bir şekilde onlarla muhatap olmak veya tartışmak istemiyoruz. Hatta bu cahiller, nimet ve bolluk içinde görünseler dahi acınacak haldedirler.

"(Resûlüm!) Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin." Hidayetlerinde başarılı olma ve kalplerini istediğin gibi değiştirme yetkin yoktur. Eğitim ve irşad ile onlara yol göstermen ise zaten risaletin gayesidir.

"Bilakis, Allah dilediğine hidayet verir." Adalet kanununa uygun olarak ancak O hidayete erdirir. Buna göre hidayeti talep edene, hidayet verilir. Allah, birini zorla dalâlette bırakmaktan ise münezzehtir.

"Yurdumuzdan atılırız." Yani Arapların putperest dinine muhalefet edersek bizi cezalandırırlar, Mekke'deki güç ve varlığımıza son verirler.

"Her şeyin ürünlerinin toplanıp getirildiği yer." Çünkü Mekke, ekinin bitmediği bir vadi olduğu için Allah, nice ürün ve yiyecekleri dışarıdan getiren kimseleri onların hizmetine sunmuştur.

وَكَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَاۚ فَتِلْكَ مَسَاكِنُهُمْ لَمْ تُسْكَنْ مِنْ
بَعْدِهِمْ اِلَّا قَلِيلاًۜ وَكُنَّا نَحْنُ الْوَارِثِينَ ﴿٥٨﴾ وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرٰى
حَتّٰى يَبْعَثَ فِى اُمِّهَا رَسُولاً يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِنَاۚ وَمَا كُنَّا مُهْلِكِى الْقُرٰٓى
اِلَّا وَاَهْلُهَا ظَالِمُونَ ﴿٥٩﴾ وَمَٓا اُوتِيتُمْ مِنْ شَىْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
وَزِينَتُهَاۚ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ وَاَبْقٰىۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَۚ ﴿٦٠﴾ اَفَمَنْ وَعَدْنَاهُ وَعْدًا
حَسَنًا فَهُوَ لَاقِيهِ كَمَنْ مَتَّعْنَاهُ مَتَاعَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ثُمَّ هُوَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ مِنَ
الْمُحْضَرِينَ ﴿٦١﴾ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ اَيْنَ شُرَكَآءِىَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ
﴿٦٢﴾ قَالَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ رَبَّنَا هٰٓؤُلَآءِ الَّذِينَ اَغْوَيْنَاۚ اَغْوَيْنَاهُمْ كَمَا
غَوَيْنَاۚ تَبَرَّاْنَآ اِلَيْكَۖ مَا كَانُوٓا اِيَّانَا يَعْبُدُونَ ﴿٦٣﴾ وَقِيلَ ادْعُوا شُرَكَآءَكُمْ
فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَرَاَوُا الْعَذَابَۚ لَوْ اَنَّهُمْ كَانُوا يَهْتَدُونَ ﴿٦٤﴾
وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَٓا اَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦٥﴾ فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ الْاَنْبَآءُ
يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَآءَلُونَ ﴿٦٦﴾ فَاَمَّا مَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَعَسٰٓى اَنْ
يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ ﴿٦٧﴾ وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ وَيَخْتَارُۗ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُۗ
سُبْحَانَ اللّٰهِ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٨﴾ وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا
يُعْلِنُونَ ﴿٦٩﴾ وَهُوَ اللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَۖ لَهُ الْحَمْدُ فِى الْاُولٰى وَالْاٰخِرَةِۖ وَلَهُ
الْحُكْمُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٧٠﴾ قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ الَّيْلَ سَرْمَدًا
اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَاْتِيكُمْ بِضِيَآءٍۜ اَفَلَا تَسْمَعُونَ ﴿٧١﴾ قُلْ
اَرَاَيْتُمْ اِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ اِلٰهٌ غَيْرُ
اللّٰهِ يَاْتِيكُمْ بِلَيْلٍ تَسْكُنُونَ فِيهِۜ اَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٧٢﴾ وَمِنْ رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ
الَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾
وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ اَيْنَ شُرَكَآءِىَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٧٤﴾ وَنَزَعْنَا مِنْ

كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا فَقُلْنَا هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ فَعَلِمُوا أَنَّ الْحَقَّ لِلَّهِ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٧٥﴾

58. *Biz, refahından şımarmış nice memleketi helâk etmişizdir. İşte yerleri! Kendilerinden sonra oralarda çok az oturulabilmiştir. Onlara Biz vâris olmuşuzdur.*

59. *Rabbin, kendilerine ayetlerimizi okuyan bir peygamberi memleketlerin merkezine göndermedikçe, o memleketleri helâk edici değildir. Zaten Biz ancak halkı zalim olan memleketleri helâk etmişizdir.*

60. *Size verilen şeyler, dünya hayatının geçim vasıtası ve süsüdür. Allah katında olanlar ise daha hayırlı ve daha kalıcıdır. Hâlâ buna aklınız ermeyecek mi?*

61. *Şu halde, kendisine güzel bir vaatte bulunduğumuz kimse -ki ona mutlaka kavuşacaktır- (sırf) dünya hayatının geçici menfaat ve zevkini yaşattığımız, sonra kıyamet gününde (azap için) huzurumuza getirilenler arasında bulunan kimse gibi midir?*

62. *O gün Allah onları çağırarak, "Benim ortaklarım olduklarını iddia ettikleriniz hani nerede?" diyecektir.*

63. *(O gün) aleyhlerine söz (hüküm) gerçekleşmiş olanlar, "Rabbimiz! Şunlar azdırdığımız kimselerdir. Biz nasıl azmışsak onları da öylece azdırdık (yoksa onları zorlayan bir gücümüz yoktu. Onların suçlarından) berî olduğumuzu sana arzederiz. Zaten onlar aslında bize tapmıyorlardı (kendi arzularına tapıyorlardı)" derler.*

64. *"(Allah'a koştuğunuz) ortaklarınızı çağırın!" denir, onlar da çağırırlar; fakat kendilerine cevap vermezler ve (karşılarında) azabı görürler. Ne olurdu (dünyadayken) doğru yola girselerdi!*

65. *O gün Allah onları çağırarak, "Peygamberlere ne cevap verdiniz?" diyecektir.*

66. *İşte o gün onlara bütün haberler körleşmiştir (delilleri tükenmiş, söyleyecek sözleri kalmamıştır); onlar birbirlerine de soramayacaklardır.*

67. *Fakat tevbe eden, iman edip iyi işler yapan kimseye gelince, onun kurtuluşa erenler arasında olması umulur.*

68. Rabbin, dilediğini yaratır ve seçer. Onların seçim hakkı yoktur. Allah, onların ortak koştuklarından münezzehtir ve şânı yücedir.

69. Rabbin, onların sînelerinde gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir.

70. İşte O, Allah'tır. O'ndan başka ilah yoktur. Önünde de sonunda da hamd O'nundur, hüküm O'nundur. Ve ancak O'na döndürüleceksiniz.

71. (Resûlüm!) De ki: Düşündünüz mü hiç, eğer Allah üzerinizde geceyi ta kıyamet gününe kadar aralıksız devam ettirse, Allah'tan başka size bir ışık getirecek ilah kimdir? Hâlâ işitmeyecek misiniz?

72. De ki: Söyleyin bakalım, eğer Allah üzerinizde gündüzü ta kıyamet gününe kadar aralıksız devam ettirse, Allah'tan başka, istirahat edeceğiniz geceyi size getirecek ilah kimdir? Hâlâ görmeyecek misiniz?

73. Rahmetinden ötürü Allah, geceyi ve gündüzü yarattı ki geceleyin dinlenesiniz, (gündüzün) O'nun fazl-ı kereminden (rızkınızı) arayasınız ve şükredesiniz.

74. O gün Allah onları çağırarak," Benim ortaklarım olduklarını iddia ettikleriniz hani nerede?" diyecektir.

75. (O gün) her ümmetten bir şahit çıkarır, (kâfirlere,) "Kesin delilinizi getirin!" deriz. O zaman bilirler ki hakikat Allah'a aittir ve uydurageldikleri şeyler (putlar) da kendilerinden ayrılıp kaybolmuşlardır.

MÜMİNLERE VAAD, YALANLAYANLARA TEHDİT

Ahiret akidesi, daimî saadeti gerçekleştirmek ve azap ile meşakkati def etmek için insanı ciddi manada tefekkür etmeye sevk etmektedir. Bundan dolayı Kur'ân'ın çoğu sûresinde hususi olarak da yalancılarla ve inatçılarla olan diyaloğlarda bu akidenin yoğun ve vurgulu ifadelerle ele alındığını görmekteyiz. Kur'ân'ın bu metoduna dair şu örnekler yer almaktadır:

Birincisi: Kur'ân müşriklere, yalanlayan toplumların akıbetini, şımarık ve şatafatlı bir hayatın etkisiyle onları yalanlamaya iten ve helâk oluşlarını hızlandıran hususları hatırlatmaktadır: *"Biz, refahından şımarmış nice memleketi helâk etmişizdir. İşte yerleri! Kendilerinden sonra oralarda çok az oturulabilmiştir. Onlara biz vâris olmuşuzdur."*

İkincisi: Kur'ân ilahî adaleti vurgulamaktadır. Şüphesiz ki Allah, kendilerine hakkın açıklanmadığı ve ayetlerin sunulmadığı hiçbir toplumu cezalandırmaz: *"Rabbin, kendilerine ayetlerimizi okuyan bir peygamberi memleketlerin merkezine göndermedikçe, o memleketleri helâk edici değildir. Zaten Biz ancak halkı zalim olan memleketleri helâk etmişizdir."*

İlahî adalet vurgusu, kader inancına dair bütün yanlış düşüncelere ve bunun arkasına sığınıp her türlü sapma, günah ve küfrü mazeret olarak gösterenlere cevap niteliğindedir. Zira kendini bahtiyar kılacak veya kendine yazık edecek olan bizzat odur; hak veya dalâlet yolunu seçecek olan bizzat insanın kendisidir.

Üçüncüsü: Kur'ân dünya nimetleri ile ahiret nimetlerini; vaad ehli ile va'îd ehlini karşılaştırmaktadır: *"Size verilen şeyler, dünya hayatının geçim vasıtası ve süsüdür. Allah katında olanlar ise daha hayırlı ve daha kalıcıdır. Hâlâ buna aklınız ermeyecek mi? Şu halde, kendisine güzel bir vaadde bulunduğumuz kimse -ki ona mutlaka kavuşacaktır- (sırf) dünya hayatının geçici menfaat ve zevkini yaşattığımız, sonra kıyamet gününde (azap için) huzurumuza getirilenler arasında bulunan kimse gibi midir?"*

Dördüncüsü: Kur'ân ahirette müşriklerin tasvirlerinden birini nakletmektedir. Buna göre Yüce Allah, müşriklere, azarlayıcı, kınayıcı ve rüsva edici bir üslupla hitap etmiş; sahte ilahların ve putların hesabını onlardan sormuş; onlar da hüsrana ve hayal kırıklığına uğradıklarını ve akıllarını doğru yolda kullanmadıklarını kabul etmişlerdir: *"O gün Allah onları çağırarak, 'Benim ortaklarım olduklarını iddia ettikleriniz hani nerede?' diyecektir. (O gün) aleyhlerine söz (hüküm) gerçekleşmiş olanlar, 'Rabbimiz! Şunlar azdırdığımız kimselerdir. Biz nasıl azmışsak onları da öylece azdırdık (yoksa onları zorlayan bir gücümüz yoktu. Onların suçlarından) berî olduğumuzu Sana arzederiz. Zaten onlar aslında bize tapmıyorlardı (kendi arzularına tapıyorlardı)' derler. '(Allah'a koştuğunuz) ortaklarınızı çağırın!' denir, onlar da çağırırlar; fakat kendilerine cevap vermezler ve (karşılarında) azabı görürler. Ne olurdu (dünyadayken) doğru yola girselerdi!"*

Beşincisi: Kur'ân bir başka tasvire geçiş yapmakta ve *"Peygamberlere ne cevap verdiniz?"* şeklinde tek bir sesleniş ve tek bir soru ile bütün insanlara hitap etmektedir. Bu soru, ehl-i hak ile ehl-i dalâleti birbirinden ayıran sorudur. Aynı şekilde iman ederek ve gereğini yaparak kurtuluşa eren saîd ve bahtiyarlar ile yalanlayarak ve inat ederek helâk olan bedbahtları birbirinden ayıran sorudur: *"O gün Allah onları çağırarak, 'Peygamberlere ne cevap verdiniz?' diyecektir. İşte o gün onlara bütün haberler körleşmiştir (delilleri tükenmiş, söyleyecek sözleri kalmamıştır); onlar birbirlerine de soramayacaklardır. Fakat tevbe eden, iman edip iyi işler yapan kimseye gelince, onun kurtuluşa erenler arasında olması umulur."*

Altıncısı: Kur'ân burada tevhidin bütün yönlerini hatırlatmaktadır: Yaratmada tevhid, hükümde tevhid, esmâ ve sıfatlarda tevhid. Çünkü tevhid, cennet ehli ile cehennem ehlini birbirinden ayıran sırat-ı müstakimin, yani dosdoğru yolun nişanesidir: *"Rabbin, dilediğini yaratır ve seçer. Onların seçim hakkı yoktur. Allah, onların ortak koştuklarından münezzehtir ve şânı yücedir. Rabbin, onların, sînelerinde gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir. İşte O, Allah'tır. O'ndan başka ilah yoktur. Önünde de sonunda da hamd O'nundur, hüküm O'nundur. Ve ancak O'na döndürüleceksiniz."*

Yedincisi: Kur'ân, Yüce Allah'ın birliğine delalet eden apaçık delilleri serdetmektedir. Buna göre O, tek başına bu kâinatı yaratan, onu yöneten ve nizamını sağlam temellere dayandırandır: *"(Resûlüm!) De ki: Düşündünüz mü hiç, eğer Allah üzerinizde geceyi ta kıyamet gününe kadar aralıksız devam ettirse, Allah'tan başka size bir ışık getirecek ilah kimdir? Hâlâ işitmeyecek misiniz? De ki: Söyleyin bakalım, eğer Allah üzerinizde gündüzü ta kıyamet gününe kadar aralıksız devam ettirse, Allah'tan başka, istirahat edeceğiniz geceyi size getirecek ilah kimdir? Hâlâ görmeyecek misiniz? Rahmetinden ötürü Allah, geceyi ve gündüzü yarattı ki geceleyin dinlenesiniz, (gündüzün) O'nun fazl-ı kereminden (rızkınızı) arayasınız ve şükredesiniz."*

Sekizincisi: Kur'ân, kıyamet gününü hatırlatarak asıl mevzuya tekrar dönüş yapmakta, gözleri kamaştıran ve akılları sarhoş eden nidaya dönmektedir ki hakikat tüm çıplaklığıyla ortaya çıksın; herkes, inkâr

etmeye veya yüz çevirmeye güç yetiremeyeceği hakikati kabul etsin: *"O gün Allah onları çağırarak, 'Benim ortaklarım olduklarını iddia ettikleriniz hani nerede?' diyecektir. (O gün) her ümmetten bir şahit çıkarır, (kâfirlere,) 'Kesin delilinizi getirin!' deriz. O zaman bilirler ki hakikat Allah'a aittir ve uyduragelдikleri şeyler (putlar) da kendilerinden ayrılıp kaybolmuşlardır."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Refahından şımarmış olan..." Allah'ın nimetlerine nankörlük eden ve bu konuda haddini aşan.

"Onlara Biz vâris olmuşuzdur." Nesilleri helâk olunca mülkleri Bize kaldı. Dolayısıyla onlara vâris olacak kimse kalmadı.

"Memleketlerin merkezine göndermedikçe..." Şehirlerin en büyüğüne veya en mühim olanına göndermedikçe.

"Zaten Biz ancak halkı zalim olan memleketleri helâk etmişizdir." İlahî adalet akidesi vurgulanmakta ve her türlü şüphe ve itham ortadan kaldırılmaktadır.

"Allah katında olanlar ise..." Yani ahiretteki nimetler.

"Daha hayırlı ve daha kalıcıdır." Yani dünyada sizin elinizde bulunanlardan.

"Şu halde, kendisine güzel bir vaadde bulunduğumuz kimse..." Bu vaad, cennet ve nimetleridir.

"(Sırf) dünya hayatının geçici menfaat ve zevkini yaşattığımız, sonra kıyamet gününde (azap için) huzurumuza getirilenler arasında bulunan kimse gibi midir?" Azap için huzurumuza getirilen gibi midir? Yani cennet ve daimî saadet va'dedilen kişi ile dünya malını ve süslerini edinen, ardından da hesap vermek üzere huzurumuza getirdiğimiz kimse eşit olabilir mi?

"O gün Allah onları çağırarak, 'Benim ortaklarım olduklarını iddia ettikleriniz hani nerede?' diyecektir." Hitabın sahibi, celal ve azamet sahibi Yüce Allah'tır. Bu hitap, zatına yakışan niteliktedir. Bize düşen, yürekleri yerinden oynatan bu hitabın içeriği üzerinde derin derin düşünmektir.

"(O gün) aleyhlerine söz (hüküm) gerçekleşmiş olanlar derler ki." Yani azap vaadini hak edenler.

"Rabbimiz! Şunlar azdırdığımız kimselerdir. Biz nasıl azmışsak onları da öylece azdırdık." ayeti, itirafı, pişmanlık üstüne pişmanlığı ve hasret üstüne hasreti anlatmaktadır. O gün sapkınlık ve günahkârlığın öncüleri, iki kat suç işlediklerini itiraf edeceklerdir: Bunlardan biri kendi nefislerini günaha sürüklemek, diğeri ise kendilerine tabi olanları günaha sürüklemektir.

"Berî olduğumuzu sana arzederiz." Yani onların suçlarından berî/uzak olduğumuzu. Bizimle onlar arasında dostluk ve sevgi bağı kalmamıştır.

"'Zaten onlar aslında bize tapmıyorlardı' derler." Çünkü onların bize yaklaşmaları ve icabet etmeye çalışmaları makam ve meta arzusu içindi. Onlar bize itaat ederek ancak kendi arzularına ibadet etmişlerdi.

"'(Allah'a koştuğunuz) ortaklarınızı çağırın!' denir." Bu, azarlama ve kınama amaçlı bir hitaptır.

"Ne olurdu (dünyadayken) doğru yola girselerdi!" Bu cümlenin cevabı mahzûf olup bu durum siyaktan anlaşılmaktadır. Buna göre mana şöyle olacaktır: Şayet puta tapanlar hidayete erseydi ve hidayeti talep etselerdi bu hâle düşmezlerdi.

"İşte o gün onlara bütün haberler körleşmiştir." Puta tapanlar o gün dehşete düşmüş ve cevap verecek güçleri kalmamış; cevap verecek söz veya haber bulamamışlardır. Ayrıca *"Peygamberlere ne cevap verdiniz?"* sorusundan sonra onları nelerin beklediğini de bilmiyorlardı. Onlardan herhangi biri başkasına soru sormayı veya bir cevapla ona yardım etmeyi de göze alamıyorlardı: *"Onlar birbirlerine de soramayacaklardır."*

"Fakat tevbe eden, iman edip iyi işler yapan kimseye gelince." Yani bunlar dünya hayatında Allah'ın gönderdiği elçilere icabet eden ve ahirette de verecek cevabı olanlardır.

"Rabbin, dilediğini yaratır ve seçer. Onların seçim hakkı yoktur." buyruğunda müşriklerin Allah Resûlü'ne (s.a.s.) sırt çevirmelerinin sebeplerinden birine işaret edilmektedir. Çünkü müşrikler, başkalarının

gönderilmesini Allah'tan temenni etmişlerdi. İşte bu istekleri, sapıklıklarının, kibir ve hasetlerinin sebebi olmuştu.

Ayette geçen "(سَرْمَدًا) (sermed)" kelimesi, "daima" manasına gelir.

"Allah'tan başka size bir ışık getirecek ilah kimdir?" İşlerinizi görmek ve rızkınızı elde etmek için çaba göstereceğiniz gündüzü geri getirecek olan.

"Onda dinlenmeniz için." Yani gece vaktinde.

"O'nun fazl-ı kereminden (rızkınızı) aramanız için." Yani gündüz vaktinde.

"(O gün) her ümmetten bir şahit çıkarırız." Her ümmetten, aleyhlerine tanıklık edecek bir şahit çıkarırız.

"Uydurageldikleri şeyler (putlar) da kendilerinden ayrılıp kaybolmuşlardır." İçinde bulundukları sapıklığın, tefekkür ve düşünme neticesinde gerçekleşmediği vurgulanmıştır. Onlar ancak kendi aleyhlerine, bile bile yalan söylüyorlar.

اِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسٰى فَبَغٰى عَلَيْهِمْ ۪ وَاٰتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَآ اِنَّ مَفَاتِحَهُ
لَتَنُٓوأُ بِالْعُصْبَةِ اُولِى الْقُوَّةِ اِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ
﴿٧٦﴾ وَابْتَغِ فِيمَآ اٰتٰيكَ اللّٰهُ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَاَحْسِنْ
كَمَآ اَحْسَنَ اللّٰهُ اِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِى الْاَرْضِ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ
﴿٧٧﴾ قَالَ اِنَّمَآ اُوتِيتُهُ عَلٰى عِلْمٍ عِنْدِىٓ اَوَلَمْ يَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ قَدْ اَهْلَكَ مِنْ
قَبْلِهِ مِنَ الْقُرُونِ مَنْ هُوَ اَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَاَكْثَرُ جَمْعًا ۬ وَلَا يُسْـَٔلُ عَنْ ذُنُوبِهِمُ
الْمُجْرِمُونَ ﴿٧٨﴾ فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهِ فِى زِينَتِهِ ۪ قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا
يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَآ اُوتِىَ قَارُونُ اِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٧٩﴾ وَقَالَ الَّذِينَ اُوتُوا
الْعِلْمَ وَيْلَكُمْ ثَوَابُ اللّٰهِ خَيْرٌ لِمَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ۚ وَلَا يُلَقّٰىهَآ اِلَّا الصَّابِرُونَ
﴿٨٠﴾ فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْاَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُ مِنْ فِئَةٍ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَمَا
كَانَ مِنَ الْمُنْتَصِرِينَ ﴿٨١﴾ وَاَصْبَحَ الَّذِينَ تَمَنَّوْا مَكَانَهُ بِالْاَمْسِ يَقُولُونَ وَيْكَاَنَّ
اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ ۚ لَوْلَآ اَنْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ
بِنَا ۜ وَيْكَاَنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ ۝ ﴿٨٢﴾ تِلْكَ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا
يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِى الْاَرْضِ وَلَا فَسَادًا ۭ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٨٣﴾ مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ
فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا ۚ وَمَنْ جَآءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّـَٔاتِ اِلَّا مَا
كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾ اِنَّ الَّذِى فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لَرَآدُّكَ اِلٰى مَعَادٍ ۭ قُلْ رَبِّىٓ
اَعْلَمُ مَنْ جَآءَ بِالْهُدٰى وَمَنْ هُوَ فِى ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٨٥﴾ وَمَا كُنْتَ تَرْجُٓوا اَنْ
يُلْقٰٓى اِلَيْكَ الْكِتَابُ اِلَّا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِلْكَافِرِينَ ۝ ﴿٨٦﴾ وَلَا
يَصُدُّنَّكَ عَنْ اٰيَاتِ اللّٰهِ بَعْدَ اِذْ اُنْزِلَتْ اِلَيْكَ وَادْعُ اِلٰى رَبِّكَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ
الْمُشْرِكِينَ ۚ ﴿٨٧﴾ وَلَا تَدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ ۘ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۭ كُلُّ شَىْءٍ هَالِكٌ اِلَّا
وَجْهَهُ ۭ لَهُ الْحُكْمُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٨﴾

76. Karun, Mûsâ'nın kavminden idi de, onlara karşı azgınlık etmişti. Biz ona öyle hazineler vermiştik ki anahtarlarını güçlü kuvvetli bir topluluk zor taşırdı. Kavmi ona şöyle demişti: Şımarma! Bil ki Allah şımarıkları sevmez.

77. Allah'ın sana verdiğinden (O'nun yolunda harcayarak) ahiret yurdunu iste; ama dünyadan da nasibini unutma. Allah sana ihsan ettiği gibi, sen de (insanlara) iyilik et. Yeryüzünde bozgunculuğu arzulama. Şüphesiz ki Allah, bozguncuları sevmez.

78. Karun ise, "O (servet) bana ancak kendimdeki bilgi sayesinde verildi" demişti. Bilmiyor muydu ki Allah, kendinden önceki nesillerden, ondan daha güçlü, ondan daha çok taraftarı olan kimseleri helâk etmişti. Günahkârlardan günahları sorulmaz (Allah onların hepsini bilir).

79. Derken, Karun, ihtişamı içinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını arzulayanlar, "Keşke Karun'a verilenin benzeri bizim de olsaydı; doğrusu o çok şanslı!" dediler.

80. Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise şöyle dediler: Yazıklar olsun size! İman edip iyi işler yapanlara göre Allah'ın mükâfatı daha üstündür. Ona da ancak sabredenler kavuşabilir.

81. Nihayet Biz, onu da sarayını da yerin dibine geçirdik. Artık Allah'a karşı kendisine yardım edecek avanesi olmadığı gibi, o, kendini savunup kurtarabilecek kimselerden de değildi.

82. Daha dün onun yerinde olmayı isteyenler, "Demek ki Allah, rızkı, kullarından dilediğine bol veriyor, dilediğine de az. Şayet Allah bize lütufta bulunmuş olmasaydı, bizi de yerin dibine geçirirdi. Vay! Demek ki inkârcılar iflâh olmazmış!" demeye başladılar.

83. İşte ahiret yurdu! Biz onu yeryüzünde böbürlenmeyi ve bozgunculuğu arzulamayan kimselere veririz. (En güzel) akıbet, takva sahiplerinindir.

84. Kim bir iyilik getirirse ona bundan daha hayırlı karşılık vardır. Kim bir kötülük getirirse, o kötülükleri işleyenler, ancak yaptıkları kadar ceza görürler.

85. (Resûlüm!) Kur'ân'ı (okumayı, tebliğ etmeyi ve ona uymayı) sana farz kılan Allah, elbette seni (yine) dönülecek yere döndürecektir. De ki:

Rabbim, kimin hidayeti getirdiğini ve kimin apaçık bir sapıklık içinde olduğunu en iyi bilendir.

86. *Sen, bu Kitab'ın sana vahyolunacağını ummuyordun. (Bu) ancak Rabbinden bir rahmet(olarak gelmiş)tir. O halde sakın kâfirlere arka çıkma!*

87. *Allah'ın ayetleri sana indirildikten sonra, artık sakın onlar seni bu ayetlerden alıkoymasınlar. Rabbine davet et. Asla müşriklerden olma!*

88. *Allah ile birlikte başka bir ilaha tapıp yalvarma! O'ndan başka ilah yoktur. O'nun zâtından başka her şey yok olacaktır. Hüküm O'nundur ve siz ancak O'na döndürüleceksiniz.*

KARUN KISSASI'NDAN İBRETLER VE SON MESAJLAR

Bu sûrenin son ayetlerinde Kur'ân, davetin tarihçesiyle bu süreçte gerçekleşen hadiseleri birlikte ele almaktadır. Böylece Mekke'deki Muhammedî davetin yaşadığı vakıa ile bütünleştirmek üzere Musevî davet tarihinden bir kesit, apaçık Rabbanî talimatlardan yayılan parıltılar eşliğinde zikredilmektedir. Devamında ise farklı zaman diliminde ve mekânlarda yaşasak da aynı medresenin talebeleri olduğumuz vurgulanmaktadır. Bu bağlamda ele alınan hususlar şöyledir:

Birincisi: Kur'ân burada Karun kıssasını anlatmaktadır. Allah bu kaba adama mal vererek nimetini göstermiş, hatta o, kimsenin ulaşamayacağı seviyede darb-ı mesele konu olmuştur. Karun, Hz. Mûsâ'nın (a.s.) kavminden biriydi. Sahip olduğu servetle aldanan Karun, kavmine isyan etmiş, batılı ve sapıklık yolunu seçmiştir: *"Karun, Mûsâ'nın kavminden idi de, onlara karşı azgınlık etmişti. Biz ona öyle hazineler vermiştik ki anahtarlarını güçlü kuvvetli bir topluluk zor taşırdı."*

İkincisi: Kur'ân, kavminin Karun'u hayra davet ettiğini, ona nasihat ettiğini ve düştüğü sapıklık bataklığından kurtulması için girişimde bulunduğunu zikretmektedir: *"Kavmi ona şöyle demişti: Şımarma! Bil ki Allah şımarıkları sevmez. Allah'ın sana verdiğinden (O'nun yolunda harcayarak) ahiret yurdunu iste; ama dünyadan da nasibini unutma. Allah sana ihsan ettiği gibi, sen de (insanlara) iyilik et. Yeryüzünde bozgunculuğu arzulama. Şüphesiz ki Allah bozguncuları sevmez."*

Üçüncüsü: Karun, elindeki nimetleri, onu bahşeden Yüce Allah'a değil kendine nispet ederek şımarık ve kaba üslubuyla onlara şöyle cevap vermiştir: *"Karun ise, 'O (servet) bana ancak kendimdeki bilgi sayesinde verildi' demişti. Bilmiyor muydu ki Allah, kendinden önceki nesillerden, ondan daha güçlü, ondan daha çok taraftarı olan kimseleri helâk etmişti. Günahkârlardan günahları sorulmaz (Allah onların hepsini bilir)."*

Dördüncüsü: İnsanlar bu serveti, farklı pencerelerden değerlendirmişlerdir: Dünya malına öncelik verenler kendileri de onun gibi servet sahibi olmayı arzulamışlar; ilim ehli ise onun gibi yaşamaktan, takip ettiği metottan, kendisini ve emsalini bekleyen akıbetten insanları sakındırmışlardır: *"Derken, Karun, ihtişamı içinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını arzulayanlar, 'Keşke Karun'a verilenin benzeri bizim de olsaydı; doğrusu o çok şanslı!' dediler. Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise şöyle dediler: 'Yazıklar olsun size! İman edip iyi işler yapanlara göre Allah'ın mükâfatı daha üstündür. Ona da ancak sabredenler kavuşabilir.'"*

Beşincisi: Karun, ibret alanlara ders olmak üzere ahiretten evvel dünyada cezasını bulmuştur: *"Nihayet Biz, onu da sarayını da yerin dibine geçirdik. Artık Allah'a karşı kendisine yardım edecek avanesi olmadığı gibi, o, kendini savunup kurtarabilecek kimselerden de değildi. Daha dün onun yerinde olmayı isteyenler, 'Demek ki Allah, rızkı, kullarından dilediğine bol veriyor, dilediğine de az. Şayet Allah bize lütufta bulunmuş olmasaydı, bizi de yerin dibine geçirirdi. Vay! Demek ki inkârcılar iflâh olmazmış!' demeye başladılar."*

Altıncısı: Kur'ân-ı Kerîm, insanların uzun uzun üzerinde tefekkür etmesi gereken gerçeğe dikkat çekmiş, Karun kıssasından ve onun vahim akıbetinden akıllı insanın gerekli dersleri çıkarması gerektiğini bildirmiştir. Buna göre dünya, tüm süsüyle, koşturmacasıyla, metaı ve malı ile yok olup gidecek; akıbet ancak takva sahipleri ve hayır işleyenlerin olacaktır: *"İşte ahiret yurdu! Biz onu yeryüzünde böbürlenmeyi ve bozgunculuğu arzulamayan kimselere veririz. (En güzel) akıbet, takva sahiplerinindir."*

Yedincisi: Kur'ân ilahî adaletin esasını vurgulamaktadır. Buna göre iyilikte bulunana iyilik ve buna ek olarak Allah'ın fazl-ı keremi bahşedilecek, kötülük işleyene ise ancak kötülüğünün karşılığı verilecektir: *"Kim bir iyilik getirirse ona bundan daha hayırlı karşılık vardır. Kim bir kötülük getirirse, o kötülükleri işleyenler, ancak yaptıkları kadar ceza görürler."*

Sekizincisi: Kur'ân, peygamberlerin sonuncusu Efendimiz Hz. Muhammed'in (s.a.s.), kibirle, inatçılıkla ve kurdukları tuzaklarla öne çıkan kavmiyle olan mücadelesi ne kadar uzun sürerse sürsün kıyamet gününün, hem onu hem de kavmini beklediğini vurgulamaktadır. Buna göre o gün Allah onu yüce bir makama (makam-ı mahmûd) yükseltecek; bununla da ashabı, sevenleri ve ona tabi olanlar mesut olacaktır. Diğer taraftan o gün onu yalanlayan ve ona düşmanlıkta inat edenler ise sıkıntılara duçar olacaktır. Bu hitap, kıyamete kadar insanları hakka davet eden herkese yöneliktir: *"(Resûlüm!) Kur'ân'ı (okumayı, tebliğ etmeyi ve ona uymayı) sana farz kılan Allah, elbette seni (yine) dönülecek yere döndürecektir. De ki: Rabbim, kimin hidayeti getirdiğini ve kimin apaçık bir sapıklık içinde olduğunu en iyi bilendir."*

Dokuzuncusu: Kur'ân, Resûl-i Ekrem'in (s.a.s.) ilahî bir tercihle insanlar arasından seçildiğini vurgulamaktadır. Buna göre Yüce Allah bu Kur'ân'ı, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) herhangi bir çabası veya beklentisi olmaksızın kendi ilahî iradesiyle ona indirmiştir: *"Sen, bu Kitab'ın sana vahyolunacağını ummuyordun. (Bu) ancak Rabbinden bir rahmet(olarak gelmiş)tir. O halde sakın kâfirlere arka çıkma!"*

Onuncusu: Hitap her ne kadar Allah Resûlü'ne (s.a.s.) yönelik de olsa Kur'ân, tevhid inancına tabi olan (muvahhid) müminlerin her birine şu üç tavsiyede bulunmaktadır:

1. Ehl-i küfürden ve sapıklıktan farklı olmak, inkârda ve sapıklıkta onlara yardım etmemek: *"O halde sakın kâfirlere arka çıkma!" "Asla müşriklerden olma!"*

2. Hakka davet etme ve batıldan uzak durmanın yeterli olmadığını bilmek. Çünkü hak ile batıl arasındaki mücadele, sınır koruma mücadelesi değil varlık mücadelesidir: *"Rabbine davet et."*

3. Hak ve içtenlikle, tevhid akidesinde sebat etmek: *"Allah ile birlikte başka bir ilaha tapıp yalvarma! O'ndan başka ilah yoktur. O'nun zâtından başka her şey yok olacaktır. Hüküm O'nundur ve siz ancak O'na döndürüleceksiniz."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Karun, Mûsâ'nın kavminden idi." Yani İsrailoğullarından idi.

"Onlara karşı azgınlık etmişti." Karun, yaptığı zulümle, peygamberlerini yalanlamakla ve düşmanlarına dostluk elini uzatmakla kavmine karşı çıkmış, asi olmuştur.

Ayetteki "(مَفَاتِحَ) (mefâtih)," "miftâh" kelimesinin çoğulu olup "anahtarlar" demektir.

"Güçlü kuvvetli bir topluluk zor taşırdı." Yani hazinelerin sadece anahtarlarını taşımak dahi erkeklerden oluşan güçlü bir topluluğa ağır geliyordu. Hazinelerini ise varın siz düşünün!

"Allah şımarıkları sevmez." ayetindeki "(الفرح) (el-ferih)" kelimesi zulmederek ve hakka tepeden bakıp onu küçük görerek sevinmektir. Yoksa normalde sevinmek meşru bir duygudur. Zira Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Ve Rabbinin nimetini minnet ve şükranla an (sevin)."*[40] *"Ancak Allah'ın lütfu ve rahmetiyle, işte bunlarla sevinsinler. Bu, onların (dünya malı olarak) topladıklarından daha hayırlıdır."*[41]

"Allah'ın sana verdiğinden (O'nun yolunda harcayarak) ahiret yurdunu iste; ama dünyadan da nasibini unutma." ayeti, denge ve itidale dikkat çekmiştir. Dünya malı, bir nimet olup sahibine düşen görev, dünya ve ahiret saadetini gerçekleştirecek yerlerde onu kullanmaktır. Yüce Allah insana, unutması mümkün olmayan şu talimatı vermektedir: *"Dünyadan da nasibini unutma."* Bu ayetten evvel ahiret hayatı hatırlatıldığı için dinleyici, ahiret için çalışmanın dünyayı ihmal etmeyi çağrıştırdığı vehmine kapılabilmektedir. Bu yüzden *"Dünyadan da nasibini unutma"* emri, dünya-ahiret dengesine vurgu yapmaktadır.

---

40 Duhâ 93/11.

41 Yûnus 10/58.

"Yeryüzünde bozgunculuğu arzulama." buyruğunda bozgunculuğa harcanan malın tehlikesine işaret edilmiştir.

"Karun ise, 'O (servet) bana ancak kendimdeki bilgi sayesinde verildi' demişti." Yani bu malı emeğimle, tecrübemle ve toplum nezdindeki konumum ve faziletimle elde ettim.

"Günahkârlardan günahları sorulmaz." prensibi, ahirete dair niteliklerden biri olup suçlular o gün soru sorma veya cevap verme hakkına sahip değillerdir. Zira onlar varacakları yeri biliyorlar. Allah onların halini en iyi bildiği için onlara, onları anlamaya çalışan biri olarak değil azarlayan, kınayan ve küçük düşüren biri olarak soru sormaktadır. Az önce ifade edildiği üzere suçlular, pişman ettiren ve suçlarını ikrar ettiren bir vurgu ile O'na cevap vereceklerdir. Bu cevap hesap gününe mahsus bir vakitte olacaktır. Bunun dışında kalan suçlulara gelince, Allah onlarla konuşmayacak, onlardan asla bir söz veya cevap da kabul etmeyecektir.

"Keşke Karun'a verilenin benzeri bizim de olsaydı; doğrusu o çok şanslı!" Bu yaklaşım, Allah'tan ve ahiret gününden gafil olan ehl-i dünyanın zihniyetidir. Buna göre dünyadan en büyük payı elde eden kişi, bu payı ve her şeyi arkasında bırakıp dünyadan tamamıyla ayrılacak olsa bile, gene de çok şanslı biridir.

"Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise şöyle dediler: Yazıklar olsun size! Allah'ın mükâfatı daha üstündür." Demek ki âlimler, cahillerin ve gafillerin bakışından çok farklı düşünürler. Çünkü âlimlere göre saadetin ölçütü, geçici şehvetin ve anlık zevklerin esas alındığı ölçüt değildir.

"Ona da ancak sabredenler kavuşabilir." ayeti, aldanma ve aldatma ile mücadelenin, kıt ve kısır düşüncelerle ve beyhude rekabetle değil ancak nefiste kökleşen sabırla mümkün olacağına işaret etmektedir.

"Nihayet Biz, onu da sarayını da yerin dibine geçirdik." Kıyamete kadar ibret olması için. Yerin dibine geçirme cezası, kavmine, nübüvvete ve peygamberlerin getirdiği hakikate tepeden bakmaya ve onları hor görmeye münasip bir ceza olmuştur.

"Artık Allah'a karşı kendisine yardım edecek avanesi olmadı." Karun'un hizmetçilerinin ve avanelerinin çokluğuna rağmen.

"Kurtarabilecek kimselerden de değildi." Yani kendi kendini kurtarabilecek durumda da değildi.

"Daha dün onun yerinde olmayı isteyenler..." Yani mal ve makam açısından onun durum ve konumunu arzulayanlar. Malum olduğu üzere bunlar şöyle demişti: *"Keşke Karun'a verilenin benzeri bizim de olsaydı."*

Ayetteki "(وَيْكَأَنَّ) (veykeenne)" kelimesi taaccüp ifade eden bir terkiptir. Kelimenin kökü "(وَيْ) (vey)" olup taaccüp için kullanılan isim-fiillerdendir. Bazen bu isim-fiile, hitap için gelen "(كَ) (kef)" harfi izafe edilir ve te'kid manasını veren "(أَنَّ) (enne)" harfiyle birleştirilir.

"Allah rızkı, kullarından dilediğine bol veriyor, dilediğine de az." Yani Allah'ın, dilediği kimselere genişlik, dilediği kimselere de darlık vermesi açık bazı hikmetlere dayanmaktadır. Bir kısım insanların diğerlerinin hizmetine verilmesi hikmeti buna örnektir. Şayet insanlar aynı seviyede olsaydı iş olanakları daralır ve sıkıntı doğardı. İnsanlar bütün bu hususlarda imtihana tabi tutuluyorlar. Çünkü zengin olan fakirle, fakir olan da zenginle imtihan edilmektedir. Buna göre bahtiyar kişi, nerede olursa olsun ve hangi şartlar altında çalışırsa çalışsın sorumluluklarını bilen ve bunu yerine getiren kişidir.

"Şayet Allah bize lütufta bulunmuş olmasaydı, bizi de yerin dibine geçirirdi." Yani Allah, dualarına icabet etmeyerek veya Karun gibi olma temennilerini kabul etmeyerek onlara lütufta bulunmuştur. Bu temenni insanın gaybı bilmediğine de işaret etmektedir. Dolayısıyla insan duasında acele etmemeli, isteklerinin gerçekleşmesi gecikse de aldanmamalı veya ümitsiz olmamalıdır. Çünkü hayır olanı ancak Allah bilir. Nice zengin vardır ki sahip oldukları ile imtihana tabi tutulmuş ve helâk olmuşlardır. Nice fakir de vardır ki sabretmiş, bu da izzetli olmalarına ve yüksek makamlara nail olmalarına vesile olmuştur.

"İşte ahiret yurdu! Biz onu yeryüzünde böbürlenmeyi ve bozgunculuğu arzulamayan kimselere veririz." Yani dünyada rızık konusunda farklılıklar olabilir. Bu durum, Allah'ın falana muhabbet gösterdiğine veya filana kin güttüğüne delil teşkil etmez. Ahiret ise, sınama diyarı dünyadayken kurtuluş yolunu tercih eden sâlihlere mahsustur. Çünkü onlar bozgunculuk ve böbürlenme peşinde olmamışlardır.

Ayetteki "(عُلُوًّا) (uluvven)" kelimesi bozgunculukla birlikte gelen böbürlenme anlamındadır. İman ile övünmeye, saygınlık, izzet, onur ve üstün değer sahibi olma isteğine gelince, şüphesiz ki bunlar zaten müminin şanındadır: *"Gevşemeyin, üzülmeyin, eğer hakikaten inanıyorsanız, muhakkak üstün olan sizsinizdir."*[42]

"Kim bir iyilik getirirse ona bundan daha hayırlı karşılık vardır." Bu mükâfat, Allah'ın lütuf ve keremidir.

"Kim bir kötülük getirirse, o kötülükleri işleyenler, ancak yaptıkları kadar ceza görürler." Bu ceza da Allah Tealâ'nın adaletinin gereğidir.

"(Resûlüm!) Kur'ân'ı (okumayı, tebliğ etmeyi ve ona uymayı) sana farz kılan Allah, elbette seni (yine) dönülecek yere döndürecektir." Yani va'dedilen güne, havz-ı kevser, makam-ı mahmud ve şefaat-i uzmâ gününe. Allah'ın salât ve selamı senin üzerine olsun ey Allah'ın Resûlü! Rabbim, bizleri onun sancağının altında, taraftarlarının içinde, kardeşleriyle ve ashabıyla birlikte haşreylesin...

Bizim bu değerlendirmemiz siyaka en uygun olandır. Zira konu, ahiret ve bunun sadece müminler için olduğu ile ilgilidir. Bu ayet, Allah Resûlü'ne (s.a.s.) ve sahabe-i kirama teselli vermektedir. Zira sahabîler, haddini aşan, kibirli ve bozguncuların baskısı altında işkencelere maruz kalan müminlerdir. Nitekim sûre Mekkî bir sûredir. Bu ayetten maksadın hicretten sonra Mekke'ye tekrar dönmeye dair olduğunu ifade etmek uzak ihtimaldir. Allahu a'lem.

"O halde sakın kâfirlere arka çıkma!" Yani onlara asla yardım etme. Hitap, Allah Resûlü'nün (s.a.s.) şahsında ümmetin tamamına yöneliktir. Çünkü o, tebliğ eden ve önder olandır. Nitekim bir başka yerde Allah şöyle buyurmaktadır: *"Andolsun (bilfarz) Allah'a ortak koşarsan, işlerin mutlaka boşa gider."*[43] Allah Resûlü (s.a.s.) de bütün bunlardan münezzehtir.

"O halde sakın kâfirlere arka çıkma!" ayetinde dikkat çekici bir letafet vardır: Ayetteki talimat Hz. Mûsâ (a.s.) kıssasından sonra gelmiştir. Allah'ın salât ve selâmı Peygamberimizin (s.a.s.) ve Hz. Mûsâ'nın (a.s.)

---

42 Âl-i İmrân 3/139.

43 Zümer 39/65.

üzerine olsun. Bu konuda Hz. Mûsâ'nın (a.s.) sözü şu şekilde gelmiştir: *"Rabbim! Bana lütfettiğin nimetlere andolsun ki artık suçlulara (ve suça itenlere) asla arka çıkmayacağım."*[44] Burada genel olarak semâvî risaletlerin birlikteliğinin devamına; hususi olarak da Muhammedî davetin Musevî davetle olan ilişkisine vurgu yapılmıştır.

"Sakın onlar seni Allah'ın ayetlerinden alıkoymasınlar." Seni Allah'ın ayetlerinden vazgeçirmesinler. Bu konuda söylenecek hususlar biraz önce ifade edilenler gibidir.

"Rabbine davet et." ayeti, tevhid dinine davetin kıyamet gününe kadar devam edeceğine dair Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ve ümmetine verilen emri içermektedir.

"O'nun zâtından başka her şey yok olacaktır." Buna göre kalbini Yüce Allah dışında başkalarına açmak mümine yakışmaz. Çünkü O'nun dışında bulunan her şey fanidir, yok olacaktır.

[44] Kasas 28/17.

سُورَةُ العَنكَبُوتِ

29- ANKEBÛT SÛRESİ

177. MECLİS: İMTİHAN VE SINAMA FİTNESİ

178. MECLİS: PEYGAMBER KISSALARINDAN PARILTILAR

179. MECLİS: MUHALİFLERLE VE YALANCILARLA TARTIŞMA

180. MECLİS: AKIBET VE KAÇINILMAZ DÖNÜŞ

177. MECLİS: ANKEBÛT SÛRESİ 1-13

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ اَحَسِبَ النَّاسُ اَنْ يُتْرَكُوٓا اَنْ يَقُولُوٓا اٰمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ ﴿٢﴾ وَلَقَدْ
فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ
﴿٣﴾ اَمْ حَسِبَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّـَٔاتِ اَنْ يَسْبِقُونَا ۟ سَآءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٤﴾
مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَآءَ اللّٰهِ فَاِنَّ اَجَلَ اللّٰهِ لَاٰتٍ ۟ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٥﴾ وَمَنْ
جَاهَدَ فَاِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ ۟ اِنَّ اللّٰهَ لَغَنِىٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٦﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّـَٔاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ اَحْسَنَ الَّذِى كَانُوا
يَعْمَلُونَ ﴿٧﴾ وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا ۟ وَاِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِى مَا
لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا ۟ اِلَىَّ مَرْجِعُكُمْ فَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ
﴿٨﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِى الصَّالِحِينَ ﴿٩﴾ وَمِنَ
النَّاسِ مَنْ يَقُولُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ فَاِذَآ اُوذِىَ فِى اللّٰهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ
اللّٰهِ ۟ وَلَئِنْ جَآءَ نَصْرٌ مِنْ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ اِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ ۟ اَوَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَعْلَمَ بِمَا
فِى صُدُورِ الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾ وَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنَافِقِينَ
﴿١١﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطَايَاكُمْ ۟ وَمَا
هُمْ بِحَامِلِينَ مِنْ خَطَايَاهُمْ مِنْ شَىْءٍ ۟ اِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٢﴾ وَلَيَحْمِلُنَّ اَثْقَالَهُمْ
وَاَثْقَالًا مَعَ اَثْقَالِهِمْ ۟ وَلَيُسْـَٔلُنَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ۟ ﴿١٣﴾

1. Elif. Lâm. Mîm.

2. İnsanlar, imtihandan geçirilmeden, sadece "İman ettik" demeleriyle bırakılıvereceklerini mi sandılar?

3. Andolsun ki Biz onlardan öncekileri de imtihandan geçirmişizdir. Elbette Allah, doğruları ortaya çıkaracak, yalancıları da mutlaka ortaya koyacaktır.

4. Yoksa kötülükleri yapanlar Bizden kaçabileceklerini mi sandılar? Ne kadar kötü (ne yanlış) hüküm veriyorlar!

5. Kim Allah'a kavuşmayı umuyorsa, bilsin ki Allah'ın tayin ettiği o vakit elbet gelecektir. O, her şeyi işiten ve bilendir.

6. Cihad eden, ancak kendisi için cihad etmiş olur. Şüphesiz Allah, âlemlerden müstağnîdir. (O'nun hiçbir şeye ihtiyacı yoktur).

7. İman edip iyi işler yapanların (geçmiş) kötülüklerini elbette örteriz ve onlara, yaptıklarının daha güzeliyle karşılık veririz.

8. Biz, insana, ana-babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Eğer onlar, seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körüne) Bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme. Dönüşünüz ancak Banadır. O zaman size, yapmış olduklarınızı haber vereceğim.

9. İman edip iyi işler yapanları, muhakkak sâlihler (zümresi) içine katarız.

10. İnsanlardan kimi vardır ki "Allah'a inandık" der; fakat Allah uğrunda eziyete uğratıldığı zaman, insanların işkencesini Allah'ın azabı gibi tutar. Hâlbuki Rabbinden bir nusret gelecek olsa, mutlaka, "Doğrusu biz de sizinle beraberdik" derler. İyi de Allah, herkesin kalbindekileri en iyi bilen değil midir?!

11. Allah, elbette (O'na gönülden) iman edenleri de bilir, ikiyüzlüleri de bilir.

12. Kâfirler, iman edenlere, "Bizim yolumuza uyun, sizin günahlarınızı biz yüklenelim" derler. Hâlbuki onların hiçbir günahını yüklenecek değillerdir. Gerçekte onlar, kesinlikle yalan söylemektedirler.

13. (Fakat gerçek şu ki) elbette kendi yüklerini (veballerini) ve kendi yükleriyle birlikte nice yükleri taşıyacaklar ve uydurup durdukları şeylerden kıyamet günü mutlaka sorguya çekileceklerdir.

İMTİHAN VE SINAMA FİTNESİ

İnsanın yaratılış gayelerinden biri de vazifesine ve yaratılış karakterine uygun şekilde imtihan edilmesidir. İmtihanın gayesi, sâlih (iyi) ile tâlih (kötü) olanı birbirinden ayırmak ve safları netleştirmektir: *"O ki hanginizin daha güzel davranacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratmıştır. O, mutlak galiptir, çok bağışlayıcıdır."*[45]

[45] Mülk 67/2.

Bu sûrede bu gaye, hem bütün insanlar hem de özelde kendisini imana nispet edenler hakkında vurgulanmıştır. Bu sûrenin baş tarafında beyan edildiği üzere bunlar yüce gayenin temel taşlarıdır:

Birincisi: Sûre, iman iddiasında bulunmanın kendilerini imtihan ve sınama dairesinin dışında tutacağını düşünen bir kısım insanların bu vehimlerini ortadan kaldırmaktadır: *"İnsanlar, imtihandan geçirilmeden, sadece 'İman ettik' demeleriyle bırakılıvereceklerini mi sandılar? Andolsun ki Biz onlardan öncekileri de imtihandan geçirmişizdir. Elbette Allah, doğruları ortaya çıkaracak, yalancıları da mutlaka ortaya koyacaktır."* Bu imtihan, bütün insanları kuşatan ilahî bir sünnet olup hiç kimseyi istisna etmez ve hiç kimseyi de görmezden gelmez.

İkincisi: Kur'ân, insanların, yaptıklarının karşılığını bulacağını vurgulamaktadır. Buna göre kötülük işleyenler cezasını bulacak ve onlar için asla kaçış veya çıkış yolu olmayacaktır: *"Yoksa kötülükleri yapanlar Bizden kaçabileceklerini mi sandılar? Ne kadar kötü (ne yanlış) hüküm veriyorlar!"*

Üçüncüsü: Kur'ân, çalışan insanın ancak kendisi için çalıştığını vurgulamaktadır. Buna göre insan ne ekerse onu biçecektir. Allah âlemlerden hiçbir kimseye muhtaç değildir. Onların ne yaptıkları iyilikler O'na fayda verecek, ne de kötülükler O'na zarar verecektir: *"Kim Allah'a kavuşmayı umuyorsa, bilsin ki Allah'ın tayin ettiği o vakit elbet gelecektir. O, her şeyi işiten ve bilendir. Cihad eden, ancak kendisi için cihad etmiş olur. Şüphesiz Allah, âlemlerden müstağnidir (hiçbir şeye ihtiyacı yoktur)."*

Dördüncüsü: Kur'ân, Allah'ın rahmetinin genişliğini, tevbe ederek dönüş yapanlara yönelik affının büyüklüğünü ve Yüce Allah'ın razı olacağı yolun dosdoğru olan yol olduğunu vurgulamaktadır: *"İman edip iyi işler yapanların (geçmiş) kötülüklerini elbette örteriz ve onlara, yaptıklarının daha güzeliyle karşılık veririz."*

Beşincisi: Kur'ân imtihan mevzusunun namaz, oruç ve benzerî ibadetlerle ilgili sembollerle sınırlı olmadığını, aksine insan hayatının tamamını kuşatan geniş bir sahayı kapsadığını vurgular: *"Biz, insana, ana-babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Eğer onlar, seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körüne) Bana ortak koşman için*

zorlarlarsa, onlara itaat etme. Dönüşünüz ancak Banadır. O zaman size, yapmış olduklarınızı haber vereceğim. İman edip iyi işler yapanları, muhakkak sâlihler (zümresi) içine katarız."

Bu ayette ana-babanın hususi olarak zikredilmesi, ikisinin de insanın iyilik yapmasına en yakın ve öncelikli kimseler olmalarındandır. Bu ikisine yönelik vazifesini ifa etmeyen kişinin diğer insanlara karşı daha ihmalkâr davranacağı beklenebilir.

Altıncısı: Kur'ân, peşin dünyevî çıkarlara yönelen bir kısım insanların zayıf karakterini açıklamaktadır. Onlar, Allah'a itaat ile beşere itaat; Allah'tan korkma ile beşerden korkma arasında gidip gelmektedirler. Başka bir ifadeyle onların Allah hakkındaki inançları karışık ve çalkantılıdır. Bundan dolayı onlar ister Rahmân'ın yolunda ister şeytanın yolunda, her nerede bulunurlarsa bulunsunlar arzu ve isteklerinin etrafında dolanıp duracaklardır: *"İnsanlardan kimi vardır ki 'Allah'a inandık' der; fakat Allah uğrunda eziyete uğratıldığı zaman, insanların işkencesini Allah'ın azabı gibi tutar. Hâlbuki Rabbinden bir nusret gelecek olsa, mutlaka, 'Doğrusu biz de sizinle beraberdik' derler. İyi de Allah, herkesin kalbindekileri en iyi bilen değil midir?!"*

Yedincisi: Kur'ân Allah'ın kuşatıcı ve kâmil olan ilminin insan davranışlarını ve iç dünyasını kuşattığını vurgulamaktadır. Mesela müminin imanı ile münafığın söylemleri Yüce Allah'a karmaşık gelmez: *"Allah, elbette (O'na gönülden) iman edenleri de bilir, ikiyüzlüleri de bilir."*

Sekizincisi: Kur'ân, bu imtihanı kaybetme sebeplerinden birine dikkat çekmektedir. Batıl inancın davetçileri, insanlardan gafil olanları etkileyerek batıl yola yöneltmekte ve yaptıkları her şeyin sorumluluğunun kendilerine ait olduğuna dair ikna yollarına başvurmaktadır. Nitekim bugün kendilerini "din adamı," "dinî merci" olarak gören ve düşünmeksizin, soru sormaksızın ve delil getirmeksizin insanları kendilerine tabi olmaya davet eden "fetvacılar"ın çoğu böyle davranmaktadır: *"Kâfirler, iman edenlere, 'Bizim yolumuza uyun, sizin günahlarınızı biz yüklenelim' derler. Hâlbuki onların hiçbir günahını yüklenecek değillerdir. Gerçekte onlar, kesinlikle yalan söylemektedirler."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"İnsanlar, imtihandan geçirilmeden, sadece 'İman ettik' demeleriyle bırakılivereceklerini mi sandılar?" ayetindeki "fitne" kelimesi, tamamen veya kısmen dinden çıkmak, bozgunculuk ve genel sıkıntı gibi birçok manaya gelmektedir. Lâkin burada "sınanmak" anlamında kullanılmıştır. Bu da yaratılış maksatlarının en aşikâr olanıdır.

Bu ayet müminin sınamalardan muaf olduğuna dair algıyı da ortadan kaldırmaktadır. Çünkü mümin, bu hayatı yaşamakta, hayatın sıkıntılarına maruz kalmakta, insanların sınandığı gibi mümin de, ailesi de malı da sınanmaktadır. Lâkin mümin, musibete karşı sabrederek ve nimete şükrederek diğerlerinden ayrılmaktadır. Sabır ve şükür, başarının iki kanadı, saadet ve kurtuluşun anahtarıdır.

"Andolsun ki Biz onlardan öncekileri de imtihandan geçirmişizdir." ayeti, imtihanın hiç kimseyi istisna etmeyen kadim bir kanun olduğunu vurgulamaktadır.

"İyi işler yapanları, muhakkak sâlihler içine katarız." Yani sizi sâlihler zümresi ile birlikte muhakkak cennete sokarız.

"İnsanların işkencesini Allah'ın azabı gibi tutar." Yani Allah'ın azabından korktuğu gibi insanların azabından da korkarlar. Bu tavır, onun cahilliğinin veya imanının zayıflığının delilidir. Şüphesiz ki bu yanlış düşünce, tereddüt yaşayan bir kişinin, karşılaşacağı ilk imtihanı kaybetmesini beraberinde getirecektir.

"Hâlbuki Rabbinden bir nusret gelecek olsa, mutlaka, 'Doğrusu biz de sizinle beraberdik' derler." Münafıklar, bunu maddî veya manevî ganimet için talep ederler. Bu tavır, münafıkların, kararsızların ve arzularının peşine takılmaktan geri durmayanların huyudur.

"Allah, elbette (O'na gönülden) iman edenleri de bilir, ikiyüzlüleri de bilir." Allah'ın ilmi bütün bunları kuşatmaktadır. Buna göre hiçbir zaman ve mekân, Allah'ın ilmini sınırlandıramaz ve engelleyemez. Allah'ın ilminin insanların yaşamlarını ve davranışlarını kuşattığını vurgulamaktaki maksat, bu gerçeği onların aleyhlerine delil sunmak ve mazeretlere sığınanlara açık kapı bırakmamaktır.

"Hâlbuki onların hiçbir günahını yüklenecek değillerdir." Buna göre her insan, yapıp ettiklerinin karşılığını bulacak, niyet ve tercihlerinden sorumlu olacaktır.

"(Fakat gerçek şu ki) elbette kendi yüklerini (veballerini) ve kendi yükleriyle birlikte nice yükleri taşıyacaklar." Çünkü onlar başkasının dalâletine sebebiyet vermişlerdir. Bundan dolayı onlar hem yoldan çıkmanın hem de yoldan çıkartmanın suçunu yüklenmişlerdir.

"Uydurup durdukları şeylerden kıyamet günü mutlaka sorguya çekileceklerdir." Bu sorgu, bir kınama ve azarlama sorgusudur. Ayrıca bu ayette hem yoldan çıkmanın hem de yoldan çıkartmanın tefekkür ve düşünme neticesinde değil aksine yalan ve iftira neticesinde gerçekleştiğine işaret edilmiştir.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا اِلٰى قَوْمِهٖ فَلَبِثَ فِيهِمْ اَلْفَ سَنَةٍ اِلَّا خَمْسِينَ عَامًا فَاَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٤﴾ فَاَنْجَيْنَاهُ وَاَصْحَابَ السَّفِينَةِ وَجَعَلْنَاهَا اٰيَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿١٥﴾ وَاِبْرٰهِيمَ اِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاتَّقُوهُ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٦﴾ اِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَوْثَانًا وَتَخْلُقُونَ اِفْكًا اِنَّ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا فَابْتَغُوا عِنْدَ اللّٰهِ الرِّزْقَ وَاعْبُدُوهُ وَاشْكُرُوا لَهُ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١٧﴾ وَاِنْ تُكَذِّبُوا فَقَدْ كَذَّبَ اُمَمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ اِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٨﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللّٰهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ ﴿١٩﴾ قُلْ سِيرُوا فِى الْاَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ بَدَاَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللّٰهُ يُنْشِئُ النَّشْاَةَ الْاٰخِرَةَ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَشَاءُ وَاِلَيْهِ تُقْلَبُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا اَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِى الْاَرْضِ وَلَا فِى السَّمَآءِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٢٢﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَلِقَآئِهٖٓ اُولٰٓئِكَ يَئِسُوا مِنْ رَحْمَتِى وَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٢٣﴾ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهٖٓ اِلَّا اَنْ قَالُوا اقْتُلُوهُ اَوْ حَرِّقُوهُ فَاَنْجٰيهُ اللّٰهُ مِنَ النَّارِ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٤﴾ وَقَالَ اِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَوْثَانًا مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ثُمَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُمْ بَعْضًا وَمَاْوٰيكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٢٥﴾ فَاٰمَنَ لَهُ لُوطٌ وَقَالَ اِنِّى مُهَاجِرٌ اِلٰى رَبِّىٓ اِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٦﴾ وَوَهَبْنَا لَهٗٓ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَجَعَلْنَا فِى ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ وَاٰتَيْنَاهُ اَجْرَهُ فِى الدُّنْيَا وَاِنَّهُ فِى الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٢٧﴾ وَلُوطًا اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖٓ اِنَّكُمْ لَتَاْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ اَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿٢٨﴾ اَئِنَّكُمْ لَتَاْتُونَ الرِّجَالَ وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ وَتَاْتُونَ فِى نَادِيكُمُ

الْمُنْكَرَ ۖ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهٖٓ اِلَّٓا اَنْ قَالُوا ائْتِنَا بِعَذَابِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتَ مِنَ
الصّٰدِقِيْنَ ﴿٢٩﴾ قَالَ رَبِّ انْصُرْنِىْ عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِدِيْنَ ﴿٣٠﴾ وَلَمَّا جَآءَتْ
رُسُلُنَآ اِبْرٰهِيْمَ بِالْبُشْرٰى قَالُوْٓا اِنَّا مُهْلِكُٓوْا اَهْلِ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ ۚ اِنَّ اَهْلَهَا كَانُوْا
ظٰلِمِيْنَ ۚ ﴿٣١﴾ قَالَ اِنَّ فِيْهَا لُوْطًا ۗ قَالُوْا نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَنْ فِيْهَا ۖ لَنُنَجِّيَنَّهٗ وَاَهْلَهٗٓ
اِلَّا امْرَاَتَهٗ ۖ كَانَتْ مِنَ الْغٰبِرِيْنَ ﴿٣٢﴾ وَلَمَّآ اَنْ جَآءَتْ رُسُلُنَا لُوْطًا سِىْٓءَ بِهِمْ
وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالُوْا لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ اِنَّا مُنَجُّوْكَ وَاَهْلَكَ اِلَّا امْرَاَتَكَ
كَانَتْ مِنَ الْغٰبِرِيْنَ ﴿٣٣﴾ اِنَّا مُنْزِلُوْنَ عَلٰٓى اَهْلِ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِنَ
السَّمَآءِ بِمَا كَانُوْا يَفْسُقُوْنَ ﴿٣٤﴾ وَلَقَدْ تَرَكْنَا مِنْهَآ اٰيَةًۢ بَيِّنَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُوْنَ
﴿٣٥﴾ وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْبًا فَقَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَارْجُوا الْيَوْمَ الْاٰخِرَ
وَلَا تَعْثَوْا فِى الْاَرْضِ مُفْسِدِيْنَ ﴿٣٦﴾ فَكَذَّبُوْهُ فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَاَصْبَحُوْا فِىْ
دَارِهِمْ جٰثِمِيْنَ ۚ ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَّثَمُوْدَا۟ وَقَدْ تَبَيَّنَ لَكُمْ مِنْ مَسٰكِنِهِمْ ۖ وَزَيَّنَ لَهُمُ
الشَّيْطٰنُ اَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيْلِ وَكَانُوْا مُسْتَبْصِرِيْنَ ﴿٣٨﴾ وَقَارُوْنَ
وَفِرْعَوْنَ وَهَامٰنَ ۖ وَلَقَدْ جَآءَهُمْ مُّوْسٰى بِالْبَيِّنٰتِ فَاسْتَكْبَرُوْا فِى الْاَرْضِ وَمَا
كَانُوْا سٰبِقِيْنَ ۚ ﴿٣٩﴾ فَكُلًّا اَخَذْنَا بِذَنْۢبِهٖ ۚ فَمِنْهُمْ مَّنْ اَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا ۚ
وَمِنْهُمْ مَّنْ اَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ ۚ وَمِنْهُمْ مَّنْ خَسَفْنَا بِهِ الْاَرْضَ ۚ وَمِنْهُمْ مَّنْ اَغْرَقْنَا ۚ
وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوْٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ﴿٤٠﴾

14. *Andolsun ki Biz Nuh'u kendi kavmine gönderdik de o bin yıldan elli yıl eksik bir süre onların arasında kaldı. Sonunda onlar zulümlerini sürdürürken tufan kendilerini yakalayıverdi.*

15. *Fakat Biz onu ve gemidekileri kurtardık ve bunu âlemlere bir ibret yaptık.*

16. *İbrâhim'i de gönderdik. O kavmine şöyle demişti: Allah'a kulluk edin. O'na karşı gelmekten sakının. Eğer bilmiş olsanız bu sizin için daha hayırlıdır.*

17. Siz Allah'ı bırakıp birtakım putlara tapıyor, asılsız sözler uyduruyorsunuz. Bilmelisiniz ki Allah'ı bırakıp da taptıklarınız size rızık veremezler. O halde rızkı Allah katında arayın. O'na kulluk edin ve O'na şükredin. Ancak O'na döndürüleceksiniz.

18. Eğer (size tebliğ edileni) yalan sayarsanız, bilin ki sizden önceki birçok milletler de (kendilerine tebliğ edileni) yalan saymışlardır. Peygamber'e düşen, yalnızca açık bir tebliğdir.

19. Allah'ın, yaratmayı nasıl başlattığını, sonra bunu (nasıl) tekrarladığını görmediler mi? Şüphesiz bu, Allah'a göre kolaydır.

20. De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın da Allah ilk baştan nasıl yaratmış bir bakın. İşte Allah bundan sonra (aynı şekilde) ahiret hayatını da yaratacaktır. Gerçekten Allah her şeye kadirdir.

21. O, dilediğine azap eder, dilediğini esirger. Ancak O'na döndürüleceksiniz.

22. Siz ne yeryüzünde ne de gökte (Allah'ı) aciz bırakamazsınız. Allah'tan başka bir dost ve yardımcı da bulamazsınız.

23. Allah'ın ayetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr edenler -işte onlar- Benim rahmetimden ümitlerini kesmişlerdir ve onlar için acıklı bir azap vardır.

24. Kavminin (İbrâhim'e) cevabı ise, "Onu öldürün yahut yakın!" demelerinden ibaret oldu. Ama Allah onu ateşten kurtardı. Doğrusu bunda, iman eden bir kavim için ibretler vardır.

25. (İbrâhim onlara) dedi ki: Siz, sırf aranızdaki dünya hayatına has muhabbet uğruna Allah'ı bırakıp birtakım putlar edindiniz. Sonra kıyamet günü (gelip çattığında ise) birbirinizi tanımazlıktan gelecek ve birbirinize lânet okuyacaksınız. Varacağınız yer cehennemdir ve hiç yardımcınız da yoktur.

26. Bunun üzerine Lût ona iman etti ve (İbrâhim), "Doğrusu ben Rabbime hicret ediyorum. Şüphesiz O, mutlak güç ve hikmet sahibidir" dedi.

27. Ona İshak ve Ya'kub'u bağışladık. Peygamberliği ve kitapları, onun soyundan gelenlere verdik. Ona dünyada mükâfatını verdik. Şüphesiz o, ahirette de sâlihler(zümresin)dendir.

28. Lût'u da (gönderdik). O, kavmine demişti ki: Gerçekten siz, daha önce hiçbir milletin yapmadığı bir hâyâsızlığı yapıyorsunuz!

29. (Bu ilahî ikazdan sonra hâlâ) siz, ille de erkeklere yaklaşacak, yol kesecek ve toplantılarınızda edepsizlikler yapacak mısınız! Kavminin cevabı ise şöyle demelerinden ibaret oldu: (Yaptıklarımızın kötülüğü ve azaba uğrayacağımız konusunda) doğru söyleyenlerden isen, Allah'ın azabını getir bize!

30. (Lût,) "Şu fesatçılar güruhuna karşı bana yardım eyle Rabbim!" dedi.

31. Elçilerimiz İbrâhim'e (iki oğul ihsan edeceğimize dair) müjdeyi getirdiklerinde şöyle dediler: "Biz bu memleket halkını helâk edeceğiz. Çünkü oranın halkı zalim kimselerdir."

32. (İbrâhim) dedi ki: Ama orada Lût var! Şöyle cevap verdiler: Biz orada kimlerin bulunduğunu çok iyi biliyoruz. Onu ve ailesini elbette kurtaracağız. Yalnız karısı müstesna; o, (azapta) kalacaklar arasındadır.

33. Elçilerimiz Lût'a gelince, Lût onlar hakkında tasalandı ve (onları korumak için) ne yapacağını bilemedi. Ona, "Korkma, tasalanma! Çünkü biz seni de aileni de kurtaracağız. Yalnız, (azapta) kalacaklar arasında bulunan karın müstesna" dediler.

34. "Biz, şüphesiz bu memleket halkının üzerine, yoldan çıkmalarına karşılık gökten (feci) bir azap indireceğiz."

35. Andolsun ki Biz, aklını kullanacak bir kavim için orada apaçık bir ibret nişânesi bırakmışızdır.

36. Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik ve Şuayb, "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, ahiret gününe umut bağlayın, yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın!" dedi.

37. Fakat onu yalancılıkla itham ettiler. Derken, kendilerini bir sarsıntı yakalayıverdi ve yurtlarında diz üstü çökekaldılar.

38. Âd ve Semûd'u da (helâk ettik). Sizin için, (onların başına nelerin geldiği,) oturdukları yerlerden apaçık anlaşılmaktadır. Şeytan, onlara, yaptıkları işleri güzel gösterip onları doğru yoldan çıkardı. Oysa bakıp görebilecek durumdaydılar.

39. Karun'u, Firavun'u ve Hâmân'ı da (helâk ettik). Andolsun ki Mûsâ onlara apaçık deliller getirmişti de onlar yeryüzünde büyüklük taslamışlardı. Hâlbuki (azabımızı aşıp) geçebilecek değillerdi.

40. Nitekim onlardan her birini günahı sebebiyle cezalandırdık. Kiminin üzerine taşlar savuran rüzgârlar gönderdik, kimini korkunç bir ses yakaladı, kimini yerin dibine geçirdik, kimini de suda boğduk. Allah onlara zulmetmiyor, asıl onlar kendilerine zulmediyorlardı.

PEYGAMBER KISSALARINDAN PARILTILAR

Yaratılışın gayesinin imtihan/sınama, ayırt etme ve arındırma olduğu açıklandıktan sonra Kur'ân, insanların kurtuluşa erenler ile hüsrana uğrayanlar şeklinde ikiye ayrıldığını ve insanlık tarihi boyunca gelen nesillerin peygamberlerin davetine icabet edip etmeme yönüyle tasnif edildiklerini açıklamak üzere somut örneklere geçiş yapmıştır:

Birincisi: Öncelikle Kur'ân, Hz. Nuh (a.s.) kıssası ile başlamaktadır: *"Andolsun ki Biz Nuh'u kendi kavmine gönderdik de o bin yıldan elli yıl eksik bir süre onların arasında kaldı. Sonunda onlar zulümlerini sürdürürken tufan kendilerini yakalayıverdi. Fakat Biz onu ve gemidekileri kurtardık ve bunu âlemlere bir ibret yaptık."*

Yaklaşık bin yıl süren Hz. Nuh'un davetinin neticesi bu olmuştur. Hz. Nuh'un daveti, muhatap olduğu toplumu, tavırları ve duruşları birbirinden farklı olan iki zümreye ayırmıştır: Kurtuluşa eren müminler ve helâk olan kâfirler.

İkincisi: Kur'ân, ikinci olarak Hz. İbrâhim'in (a.s.) kıssasına ve kavmi ile olan mücadelesine geçmektedir. Hz. İbrâhim, kavmini, tek olan Allah'a ibadet etmeye ve elleriyle yaptıkları put ve heykelleri terk etmeye davet etmektedir: *"O, kavmine şöyle demişti: Allah'a kulluk edin. O'na karşı gelmekten sakının. Eğer bilmiş olsanız bu sizin için daha hayırlıdır."*

Daha sonra Hz. İbrâhim, önceki toplumların başına gelenleri hatırlatmaktadır: *"Eğer (size tebliğ edileni) yalan sayarsanız, bilin ki sizden önceki birçok milletler de (kendilerine tebliğ edileni) yalan saymışlardır. Peygamber'e düşen, yalnızca açık bir tebliğdir."*

Hz. İbrâhim (a.s.), kavmini, üzerinde yaşadıkları dünyada var olan delilleri ve şahitleri tefekkür etmeye teşvik etmektedir: *"Allah'ın, yaratmayı nasıl başlattığını, sonra bunu (nasıl) tekrarladığını görmediler*

mi? Şüphesiz bu, Allah'a göre kolaydır. De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın da Allah ilk baştan nasıl yaratmış bir bakın! İşte Allah bundan sonra (aynı şekilde) ahiret hayatını da yaratacaktır. Gerçekten Allah her şeye kadirdir."

Hz. İbrâhim (a.s.), daha sonra kavmini bekleyen akıbetle onları uyarmakta, Allah'ın gücünün onları kahretmeye ve kuşatmaya kadir olduğunu hatırlatmaktadır: *"O, dilediğine azab eder, dilediğini esirger. Ancak O'na döndürüleceksiniz. Siz ne yeryüzünde ne de gökte (Allah'ı) aciz bırakamazsınız. Allah'tan başka bir dost ve yardımcı da bulamazsınız. Allah'ın ayetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr edenler -işte onlar- Benim rahmetimden ümitlerini kesmişlerdir ve onlar için acıklı bir azap vardır."*

Lâkin bütün bunlardan sonra Nemrud ve çevresi, Hz. İbrâhim'i yalanlayıp davetini reddetmiş ve onu yakmak için ateş yakmışlardır. Bunun üzerine Allah da Hz. İbrâhim'i onların elinden kurtarmıştır: *"Kavminin (İbrâhim'e) cevabı ise 'Onu öldürün yahut yakın!' demelerinden ibaret oldu. Ama Allah onu ateşten kurtardı. Doğrusu bunda, iman eden bir kavim için ibretler vardır."*

Kur'ân, bu inat ve kibir sebebiyle onların gerçek yüzünü gün yüzüne çıkarmıştır: *"(İbrâhim onlara) dedi ki: Siz, sırf aranızdaki dünya hayatına has muhabbet uğruna Allah'ı bırakıp birtakım putlar edindiniz."* Bu bağlılık, batıl da olsa akrabalığa, sadakate ve etkili bir çevreye körü körüne bağlılıktır. Şair şöyle diyordu:

"Ğaziyye kabilesine mensubiyetim dışında bir kimliğim mi var?

Ğaziyye yanlış yaparsa ben de yanlış yaparım.

Doğru bir karar verirse ben de o kararı kabul ederim."[46]

Bugün bu bakış açısı yeni bir şekil almıştır: Parti ve cemaat taassubu, ülke ve ırk taassubu gibi. Hak ile batıla dair öyle bir tasnif yapılıyor

---

46 Düreyd b. Sımme'nin kasidesinden bir beyit olup başlangıcı şöyledir:
لعاقِبَةٌ أم أَخلَفَت كُلَّ مَوعِدٍ أَرَثَّ جَديدُ الحَبلِ مِن أُمِّ مَعبَدِ
Bakınız: Ebu Zeyd Muhammed b. Ebu Hitâb el-Kureşî, *Cemheretu Eş'âri'l-Arab*, s. 468, Dâru Nahda, Mısır 1981, Thk: Ali Muhammed el-Bicâvî; Ahmed b. Muhammed b. Abdirabbih Endelüsî, 6/33, Dâru Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, 1404/1983, thk: Abdulmecid et-Terhinî. Düreyd b. Sımme, hicri 8. yılda ölen cahiliye devri Arap şairlerinden biridir. Bkz. Ahmet Savran, "Düreyd b. Sımme", *DİA*, 10/30, (çev).

ki bu tasnif, konusuyla, düşüncesiyle ve delilleriyle alakası olmayan bir tasniftir. Tek ölçüt, bağlı olduğu yapının dostluğudur. Bu durumda birine göre hakkın ölçütü olan şey diğerine göre farklı bir şey olarak algılanmaktadır. İki kesim birbirine husumetle bakmakta ve birbiriyle savaşmaktadır. Her iki taraf da hakkı temsil ettiklerine tamamıyla ikna olmuşlardır.

Kur'ân, bu tür körü körüne ve tartışma kabul etmeyen bağlılığın akıbetine karşı şöyle uyarmaktadır: *"Sonra kıyamet günü (gelip çattığında ise) birbirinizi tanımazlıktan gelecek ve birbirinize lânet okuyacaksınız. Varacağınız yer cehennemdir ve hiç yardımcınız da yoktur."*

Kur'ân, Hz. İbrâhim'in (a.s.), Hz. Lût ile (a.s.) birlikte hicret etmesini ve bu tür bağlılıklara karşı onurlu duruşunu hatırlatmaktadır. Malum olduğu üzere her ikisi, kavimlerini ve vatanlarını, gençlik yıllarını geçirdikleri yerleri, saba rüzgârının estiği yemyeşil bahçeleri, akrabalık bağlarının ve dostluklarının yansıdığı bütün tarihî anları terk ederek birlikte hicret etmişlerdir: *"Bunun üzerine Lût ona iman etti ve (İbrâhim), 'Doğrusu ben Rabbime hicret ediyorum. Şüphesiz O, mutlak güç ve hikmet sahibidir' dedi."*

Yalancı ve kâfir kavimlerin akıbeti hüsran ve azap olurken Hz. İbrâhim (a.s.), gurbeti umuda, kederi nübüvvet ve izzete dönüştüren Allah'ın inayetinin gölgesinde yaşamaya başlamıştır: *"Ona İshak ve Ya'kub'u bağışladık. Peygamberliği ve kitapları, onun soyundan gelenlere verdik. Ona dünyada mükâfatını verdik. Şüphesiz o, ahirette de sâlihler(zümresin)dendir."*

Üçüncüsü: Hz. İbrâhim'in (a.s.) kıssası akabinde Kur'ân, Hz. Lût kıssası üzerinde durmaktadır. Yukarıda Hz. Lût'un (a.s.) Hz. İbrâhim'e (a.s.) eşlik ettiğine ve ona iman ettiğine işaret edilmişti.

Hz. Lût'un (a.s.) risaleti, ahlakı esas alan bir risalettir. Hz. Lût, kavminin içine düştüğü sapkınlığı ve bozulmayı tedavi etmeye çalışıyordu. Bu kıssa, imtihan alanının sadece ruhî alanı veya ibadet boyutunu değil hayatın bütün alanlarını kapsadığına dair bir başka delildir: *"Lût'u da (gönderdik). O, kavmine demişti ki: Gerçekten siz, daha önce hiçbir milletin yapmadığı bir hâyâsızlığı yapıyorsunuz!"*

Hz. Lût'un (a.s.) kavmi, onun davetine, inatla, saçma ve cahilane bir meydan okumayla karşılık vermiştir: *"Kavminin cevabı ise şöyle demelerinden ibaret oldu: '(Yaptıklarımızın kötülüğü ve azaba uğrayacağımız konusunda) doğru söyleyenlerden isen, Allah'ın azabını getir bize!'"* İşte burada Hz. Lût, Rabbinden yardım dileyerek O'na sığınmıştır: *"(Lût,) 'Şu fesatçılar güruhuna karşı bana yardım eyle Rabbim!' dedi."*

Allah, Hz. Lût'un (a.s.) duasına icabet ederek meleklerini onların üzerine göndermiştir. Hz. İbrâhim kıssası ve Hz. Lût'un ona eşlik etmesinin hemen ardından Kur'ân, bu meleklerin Hz. İbrâhim'e uğradığını ve aralarında şu diyaloğun geçtiğini hatırlatmaktadır: *"Elçilerimiz İbrâhim'e (iki oğul ihsan edeceğimize dair) müjdeyi getirdiklerinde şöyle dediler: Biz bu memleket halkını helâk edeceğiz. Çünkü oranın halkı zalim kimselerdir."* Melekler, yaşlı olmasına rağmen Hz. İbrâhim'i evlatla müjdelemiş, daha sonra da Allah'ın kendilerini Lût kavmini helâk etmek üzere görevlendirdiğini belirtmişlerdir. Bu kıymetli müjde dahi Hz. İbrâhim'e, Allah için sevdiği kardeşini, mihnet ve hicret dostu olan Hz. Lût'u unutturmamıştır: *"(İbrâhim) dedi ki: Ama orada Lût var!"*

Hz. İbrâhim'den ayrılan melekler Hz. Lût'un yanına varmış, o da onlardan çekinmiştir. Çünkü Hz. Lût (a.s.), kavminin misafirlere değer vermediğini, yakın veya uzak hiç kimsenin hukukuna saygı göstermediğini biliyordu. Sonunda Lût kavminin akıbeti, alçalma ve helâk olmuştur: *"Elçilerimiz Lût'a gelince, Lût onlar hakkında tasalandı ve (onları korumak için) ne yapacağını bilemedi. Ona dediler ki: 'Korkma, tasalanma! Çünkü biz seni de aileni de kurtaracağız. Yalnız, (azapta) kalacaklar arasında bulunan karın müstesna. Biz, şüphesiz, bu memleket halkının üzerine, yoldan çıkmalarına karşılık gökten (feci) bir azap indireceğiz.' Andolsun ki Biz, aklını kullanacak bir kavim için orada apaçık bir ibret nişânesi bırakmışızdır."*

Dördüncüsü: Kur'ân benzer şekilde Hz. Şuayb'ın (a.s.) Medyen halkı ile olan kıssasını hatırlatmıştır. Hz. Şuayb (a.s.), onları tek olan Allah'a kulluk etmeye davet etmiş ve yeryüzünde bozgunculuk yapmaktan alıkoymaya çalışmıştır. Çünkü onlar insanların malını gayrimeşru yollarla elde etmeye çalıştıkları için tartıda ve ölçüde hilekârlık yapmış, onu yalanlamışlardır. Bunun üzerine Allah emsallerini helâk

ettiği gibi Medyen halkını da helâk etmiştir: *"Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik ve Şuayb, 'Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, ahiret gününe umut bağlayın, yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın!' dedi. Fakat onu yalancılıkla itham ettiler. Derken, kendilerini bir sarsıntı yakalayıverdi ve yurtlarında diz üstü çöke kaldılar."*

Beşincisi: Kur'ân, Âd ve Semûd kıssalarını da Medyen kıssasından hemen sonra hatırlatmıştır. Bunlar Arap yarımadasının iki kabilesi olup Kur'ân, her ikisini birlikte ele almıştır. Bunun sebebi de her ikisinin halinin ve niteliğinin, sebep ve neticelerinin birbirine yakın ve benzer olmasıdır: *"Âd ve Semûd'u da (helâk ettik). Sizin için, (onların başına nelerin geldiği) oturdukları yerlerden apaçık anlaşılmaktadır. Şeytan, onlara, yaptıkları işleri güzel gösterip onları doğru yoldan çıkardı. Oysa bakıp görebilecek durumdaydılar."*

Altıncısı: Kur'ân, Hz. Mûsâ'nın (a.s.) Firavun, Hâmân ve Karun ile mücadelesinden örnek bir kesit sunarak kibirlenmenin, sapıklık ve helâk sebebi olduğunu vurgulamıştır: *"Karun'u, Firavun'u ve Hâmân'ı da (helâk ettik). Andolsun ki, Mûsâ onlara apaçık deliller getirmişti de onlar yeryüzünde büyüklük taslamışlardı. Hâlbuki (azabımızı aşıp) geçebilecek değillerdi."*

Yedincisi: Bu örneklerin sonunda Kur'ân, söz konusu toplumların başına gelen çeşitli azapların hülasasını zikretmiş, ilahî adalete vurgu yaparak dikkatleri bu noktaya yoğunlaştırmıştır. Başlarına gelen bütün akıbetlerin, kendi tercihlerinden ve kendilerine zulmetmelerinden kaynaklandığını belirtmiştir: *"Nitekim onlardan her birini günahı sebebiyle cezalandırdık. Kiminin üzerine taşlar savuran rüzgârlar gönderdik, kimini korkunç bir ses yakaladı, kimini yerin dibine geçirdik, kimini de suda boğduk. Allah onlara zulmetmiyor, asıl onlar kendilerine zulmediyorlardı."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Andolsun ki Biz Nuh'u kendi kavmine gönderdik de o bin yıldan elli yıl eksik bir süre onların arasında kaldı." Zâhir olan ifadeye göre bu süre, sadece risalet müddetini göstermektedir. Hz. Nuh'un peygamber olmadan önceki ömrüne gelince, Kur'ân bu konuda herhangi bir bilgi vermemiştir. En doğru olanı, bu hususta sükût etmektir. Çünkü bu

konuyu incelemek, delilsiz ve faydasız bir araştırmaya girişmek demektir. Zira Hz. Nuh kıssasından çıkarılacak ders, Hz. Nuh'un uzun sabrı ve davetçinin kendisiyle ve Rabbiyle olan ilişkisi, ardından da ailesiyle ve toplumla olan iletişimi, onların hidayetine dair hırsı, inat ve kibre rağmen onları ikaz etmesi gibi hususları içermektedir. "(سَنَةٍ) (sene)" ile "(عام) ('âm)" kelimeleri aynı manaya gelmektedir. Her ikisinin ayette birlikte geçmesi lafzın tekrarından kaçınmak içindir. Allahu a'lem.

"Bunu âlemlere ayet kıldık." Hz. Nuh'u onlara ibret, yol gösterici ve yönlendirici kıldık.

"İbrâhim'i de gönderdik. O kavmine şöyle demişti: Allah'a kulluk edin. O'na karşı gelmekten sakının. Eğer bilmiş olsanız bu sizin için daha hayırlıdır." ayetine göre ilim imanın, iman da her hayrın asıl sebebidir.

"Siz Allah'ı bırakıp birtakım putlara tapıyor, asılsız sözler uyduruyorsunuz." ayeti, putlara tapmanın tefekkür ve düşünmenin değil iftira ve bühtanın neticesi olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü görmeyen ve duymayan bu sahte ilahları toplumun zihnine yerleştirenler, çoğunlukla siyasî, toplumsal veya maddî çıkar güdenlerdir. Bu basit ve değersiz gayeye işaret etmek üzere hemencecik şu gerçek zikredilmiştir: *"Bilmelisiniz ki Allah'ı bırakıp da taptıklarınız size rızık veremezler."*

"Allah'ın, yaratmayı nasıl başlattığını, sonra bunu (nasıl) tekrarladığını görmediler mi?" Bu tasvir, hayattan ölüme, ölümden hayata şeklinde bitkilerde görülen somut bir sahnedir. Doğru bir bakış açısı, insanın da iadesine ve öldükten sonra tekrar diriltilmesine götürecektir. Ardından gelen ayet bu manayı vurgulamaktadır. *"De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın da Allah ilk baştan nasıl yaratmış bir bakın. İşte Allah bundan sonra (aynı şekilde) ahiret hayatını da yaratacaktır."*

"O, dilediğine azap eder." Yüce Allah bunu adaleti ve hikmetiyle yapar.

"Dilediğine merhamet eder." Yüce Allah bunu da rahmeti ve geniş affıyla yapar.

"Siz ne yeryüzünde ne de gökte (Allah'ı) aciz bırakamazsınız." Yani siz ne gökte ne de yerde Allah'ın azabından ve kudretinden kaçamazsınız veya kurtulamazsınız.

"İşte onlar benim rahmetimden ümitlerini kesmişlerdir." Yani kıyamet gününde Allah'ın rahmetinden umutlarını kesmişlerdir. Çünkü ne tevbeleri kabul edilecek ne de pişmanlık fayda verecektir. Ayetteki "(يَئِسُوا) (yeisû)" fiilinin mazi fiil formunda gelmesi, gerçekleşmesinin kesin olduğunu vurgulamak içindir.

"Ama Allah onu ateşten kurtardı." Çünkü Allah'ın kudreti, lütfu ve rahmeti sayesinde ateş Hz. İbrâhim için serin ve selamet oluverdi.

"(İbrâhim onlara) dedi ki: Siz, sırf aranızdaki dünya hayatına has muhabbet uğruna Allah'ı bırakıp birtakım putlar edindiniz." ayeti, batıl da olsa asabiyetin ve dünyevî çıkarların insanların örf ve âdetlere bağlanmasına etki ettiğine işaret etmektedir.

"Bunun üzerine Lût ona iman etti." Hz. Lût, Hz. İbrâhim'e (a.s.) eşlik etmiş, ardından da onunla birlikte hicret etmiştir.

"Peygamberliği ve kitapları, onun soyundan gelenlere verdik." Buna göre Hz. İbrâhim (a.s.) peygamberlerin atasıdır. Ayette geçen kitap ise bütün semavî kitaplara şamil olan cins isimdir.

"Gerçekten siz, daha önce hiçbir milletin yapmadığı bir hâyâsızlığı yapıyorsunuz!" Burada yozlaşan ahlakın ve insan fıtratından sapmanın seviyesi vurgulanmıştır.

"Yol mu keseceksiniz?" Gidip gelenleri korkutarak, mallarını gasbederek ve onları kötülük yapmaya zorlayarak.

"Toplantılarınızda edepsizlikler yapacak mısınız!" Anlaşılan o ki Lût kavmi bu çirkin eylemlerinde o kadar aşırı gitmişlerdi ki toplantı yerlerinde ve genel meclislerinde de hâyâsızca işler yapmaktaydılar.

"Elçilerimiz İbrâhim'e müjdeyi getirdiklerinde." Melekler, doğacak olan bir evladı Hz. İbrâhim'e müjdelemek üzere gelmişlerdi.

"O, kalacaklar arasındadır." Yani azapa uğrayacaklardandır.

"Onlar hakkında tasalandı." Yani Hz. Lût'u gam ve keder bürüdü.

"Eli ayağı dolandı (ne yapacağını bilemedi)." ifadesi, şaşkınlıktan ve ne yapacağını bilememekten kinayedir. Bunun sebebi de Hz. Lût'un, misafirleri için duyduğu endişeydi. Zira onların çirkin eylemlerini ve sefih davranışlarını biliyordu.

"Gökten bir ceza indireceğiz." Yani gökten bir azap. Öyle ki tümü helâk oluncaya kadar üzerlerine azap yağmuru yağacaktır.

"Andolsun ki Biz orada apaçık bir ibret nişânesi bırakmışızdır." Yani şehrin yok oluşuna işaret eden eserler ve bu azaba tanıklık eden harabeler bıraktık.

"Ahiret gününe umut bağlayın." Ahiret günü için çalışıp sevabını isteyiniz.

Ayetteki (وَلَا تَعْثَوْا), "bozgunculuk çıkarmayın" manasına gelir. (الرَّجْفَةُ), "zelzele" demektir. (جَاثِمِينَ) kelimesi ise "yüzüstü yere yığılmak, hareketsiz kalmak" manasına gelir.

"Oturdukları yerlerden apaçık anlaşılmaktadır." Âd ve Semûd kavminin meskenlerinin kalıntılarından.

"Oysa bakıp görebilecek durumdaydılar." Yani onlar akıl ve basiret ehliydiler. Lâkin kibir ve inatlarından dolayı akıl ve basiretlerini devre dışı bıraktılar. Dolayısıyla Allah'ın huzurunda onlar için herhangi bir mazeret veya delil söz konusu değildir.

"Hâlbuki (azabımızı aşıp) geçebilecek değillerdi." Lût kavmi, Allah'ın kudretinden ve onlar hakkında verdiği hükümden kaçacak güce sahip değillerdi.

"Kiminin üzerine taşlar savuran rüzgârlar gönderdik." Bunlar Lût kavmi olup üzerlerine taş ve çakıl yağmıştır.

"Kimini korkunç bir ses yakaladı." Bunlar Semûd kavmi olup Allah onları korkunç bir sesle helâk etmiştir. Bu da helâk şekillerinden biri olup bilim bu konuyu ancak günümüzde kavrayabilmiştir.

"Kimini yerin dibine geçirdik." Bu da Karun'dur.

"Kimini de suda boğduk." Firavun ve ordusunu ve onlardan önce gelen Nuh kavmini.

"Allah onlara zulmetmiyor, asıl onlar kendilerine zulmediyorlardı." Çünkü Allah, gerçek mülk sahibidir. O zulmetmekten münezzehtir. Buradaki *"zulüm"*den asıl maksat, insanın kibir, inat, haset, dünyevî şehvetlere düşkünlük ve geçici olanı Allah katındaki ödüllerden daha iyi ve üstün görme gibi nedenlerle kendine yaptığı zulümdür.

مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللهِ اَوْلِيَآءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ ۚ اِتَّخَذَتْ بَيْتًا ۖ وَاِنَّ اَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوتِ ۘ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾ اِنَّ اللهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٤٢﴾ وَتِلْكَ الْاَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ ۚ وَمَا يَعْقِلُهَآ اِلَّا الْعَالِمُونَ ﴿٤٣﴾ خَلَقَ اللهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ ۚ ﴿٤٤﴾ اُتْلُ مَآ اُوحِىَ اِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ ۖ اِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَآءِ وَالْمُنْكَرِ ۗ وَلَذِكْرُ اللهِ اَكْبَرُ ۗ وَاللهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ ﴿٤٥﴾ وَلَا تُجَادِلُوٓا اَهْلَ الْكِتَابِ اِلَّا بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ اِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَقُولُوٓا اٰمَنَّا بِالَّذِى اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَاُنْزِلَ اِلَيْكُمْ وَاِلٰهُنَا وَاِلٰهُكُمْ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿٤٦﴾ وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الْكِتَابَ ۚ فَالَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يُؤْمِنُونَ بِهٖ ۚ وَمِنْ هٰٓؤُلَآءِ مَنْ يُؤْمِنُ بِهٖ ۚ وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيَاتِنَآ اِلَّا الْكَافِرُونَ ﴿٤٧﴾ وَمَا كُنْتَ تَتْلُوا مِنْ قَبْلِهٖ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهٗ بِيَمِينِكَ اِذًا لَارْتَابَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٤٨﴾ بَلْ هُوَ اٰيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِى صُدُورِ الَّذِينَ اُوتُوا الْعِلْمَ ۚ وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيَاتِنَآ اِلَّا الظَّالِمُونَ ﴿٤٩﴾ وَقَالُوا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَاتٌ مِنْ رَبِّهٖ ۚ قُلْ اِنَّمَا الْاٰيَاتُ عِنْدَ اللهِ ۖ وَاِنَّمَآ اَنَا۠ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٥٠﴾ اَوَلَمْ يَكْفِهِمْ اَنَّآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلٰى عَلَيْهِمْ ۚ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرٰى لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ۚ ﴿٥١﴾ قُلْ كَفٰى بِاللهِ بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ شَهِيدًا ۚ يَعْلَمُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ۗ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوا بِاللهِ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٥٢﴾

41. *Allah'tan başka dostlar edinenlerin durumu, örümceğin durumu gibidir. Örümcek bir yuva edinir; hâlbuki yuvaların en çürüğü şüphesiz örümcek yuvasıdır. Keşke bilselerdi!*

42. *Allah, onların, kendisini bırakıp da hangi şeye yalvardıklarını şüphesiz bilir. O, mutlak güç ve hikmet sahibidir.*

43. *İşte Biz, bu temsilleri insanlar için getiriyoruz; fakat onları ancak bilenler düşünüp anlayabilir.*

44. *Allah, gökleri ve yeri hak olarak (yerli yerince) yarattı. Şüphesiz bunda, iman edenler için (Allah'ın varlık ve kudretine) bir nişâne bulunmaktadır.*

45. *(Resûlüm!) Sana vahyedilen Kitab'ı oku ve namazı kıl. Muhakkak ki namaz, hâyâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Allah'ı anmak elbette (ibadetlerin) en büyüğüdür. Allah, yaptıklarınızı bilir.*

46. *İçlerinden zulmedenleri bir yana, ehl-i kitapla ancak en güzel yoldan mücadele edin ve deyin ki: Bize indirilene de size indirilene de iman ettik. Bizim ilahımız da sizin ilahınız da birdir ve biz O'na teslim olduk.*

47. *(Resûlüm!) İşte böylece sana (önceki kitapları tasdik eden) bu Kitab'ı indirdik. Onun için, kendilerine kitap verdiklerimiz ona iman ediyorlar. Şunlardan (Araplardan) da ona iman eden nice kimseler vardır. Ayetlerimizi, ancak kâfirler (inatları yüzünden) bile bile inkâr eder.*

48. *Sen bundan önce ne bir yazı okur ne de elinle onu yazardın. Öyle olsaydı, bâtıla uyanlar kuşku duyarlardı.*

49. *Hayır, o (Kur'ân), kendilerine ilim verilenlerin sînelerinde (yer eden) apaçık ayetlerdir. Ayetlerimizi, ancak zalimler bile bile inkâr eder.*

50. *"Ona Rabbinden (başkaca) mucizeler indirilmeli değil miydi?" derler. De ki: Mucizeler ancak Allah'ın katındadır. Ben ise sadece apaçık bir uyarıcıyım.*

51. *Kendilerine okunmakta olan Kitab'ı sana indirmemiz onlara yetmemiş mi? Elbette iman eden bir kavim için onda rahmet ve ibret vardır.*

52. *De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. O, göklerde ve yerde ne varsa bilir. Bâtıla inanıp Allah'ı inkâr edenler (var ya), işte ziyana uğrayacaklar onlardır.*

MUHALİFLERLE VE YALANCILARLA TARTIŞMA

Akılları, ciddi bir şekilde düşünmeye sevk eden nice ders ve ibretlerle dolu bu örneklerden sonra Kur'ân akla hitap etmeye ve aklın önündeki tefekkür ufuklarını açmaya başlamaktadır. Umulur ki bu hitap,

kötü hadiselere ve inat sebeplerine galip gelir. Bunu aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

Birincisi: Kur'ân iletişime geçmeden önce Allah'a ortak koşmanın ve O'ndan başka ilah edinmenin herhangi bir bilgiye ve burhana dayanmayan saçma ve anlamsız bir dava olduğunu tespit etmiştir. Müşrik kimse, kendisinden herhangi bir zararı def etmeyen ve hayır namına herhangi bir şey getirmeyen vehimlere tutunmuştur: *"Allah'tan başka dostlar edinenlerin durumu, örümceğin durumu gibidir. Örümcek bir yuva edinir; hâlbuki yuvaların en çürüğü şüphesiz örümcek yuvasıdır. Keşke bilselerdi! Allah, onların, kendisini bırakıp da hangi şeye yalvardıklarını şüphesiz bilir. O, mutlak güç ve hikmet sahibidir. İşte Biz, bu temsilleri insanlar için getiriyoruz; fakat onları ancak bilenler düşünüp anlayabilir."*

İkincisi: Kur'ân, İslam dininin yükünü omuzlayan, insanları bu dine teşvik eden ve bunun için mücadele eden davet insanının niteliklerini belirtmiştir. Bu nitelikler ilmi ve onu insanlara açıklamayı, ihlaslı ibadetle onun ruh ve davranışlar üzerindeki etkilerini, her daim Allah'ın murakabesi altında olma şuuruyla O'ndan korkma duygusunu bir araya getirmektedir: *"(Resûlüm!) Sana vahyedilen Kitab'ı oku ve namazı kıl. Muhakkak ki namaz, hâyâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Allah'ı anmak elbette (ibadetlerin) en büyüğüdür. Allah, yaptıklarınızı bilir."*

Üçüncüsü: Kur'ân ehl-i kitapla iletişim kurmanın kriterlerini belirlemiştir. Bunlar da en güzel yolu esas alarak onlarla mücadele etme, onlardan iyilik yapanla zulmedeni bir tutmama ve onlarla aramızdaki müşterek inanç esaslarını her zaman hatırlatma ilkeleridir: *"İçlerinden zulmedenleri bir yana, ehl-i kitapla ancak en güzel yoldan mücadele edin ve deyin ki: Bize indirilene de size indirilene de iman ettik. Bizim ilahımız da sizin ilahınız da birdir ve biz O'na teslim olduk."*

Dördüncüsü: Kur'ân, İslam risaletinin Allah'tan gelen vahiy olduğu ve onda hiçbir beşerî müdahalenin olmadığı hususunda kat'î ve güçlü bir delil sunmaktadır. Bu delil, Allah Resûlü'nün ümmî oluşu realitesine dayanmaktadır. Çünkü o, ne kitap okumuş ne de yazı yazmayı öğrenmiştir: *"Sen bundan önce ne bir yazı okur, ne de elinle onu yazardın. Öyle olsaydı, bâtıla uyanlar kuşku duyarlardı. Hayır, o (Kur'ân),*

kendilerine ilim verilenlerin sînelerinde (yer eden) apaçık ayetlerdir. Ayetlerimizi, ancak zalimler bile bile inkâr eder."

Beşincisi: Kur'ân, olağanüstü bir şey talep etme şeklinde müşriklerin sürekli olarak gündeme getirdikleri şüpheye cevap vermiştir. Bu talep, kof bir mücadele ve batıl bir münakaşa olmasının yanında onların yozlaşmış akıllarına da işaret etmektedir. Çünkü onlar risaletin muhtevasına ve içerdiği haber ve hükümlere bakmamışlardır. Bu risaletin içerdiği hususlar onun doğruluğuna delildir. Tevhid dini olan İslam, kendisine tabi olanlara ve onu yaşayanlara, saadet ve huzur bahşeder. İnsanlar arasında adaleti tesis etmek, ilim ve basiretle mümkündür. Bütün bunlar sanki onları ilgilendirmemekte; bunlar üzerinde tefekkür etmeyi ve düşünmeyi gerekli görmemektedirler: *"'Ona Rabbinden (başkaca) mucizeler indirilmeli değil miydi?' derler. De ki: Mucizeler ancak Allah'ın katındadır. Ben ise sadece apaçık bir uyarıcıyım. Kendilerine okunmakta olan Kitab'ı sana indirmemiz onlara yetmemiş mi? Elbette iman eden bir kavim için onda rahmet ve ibret vardır. De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. O, göklerde ve yerde ne varsa bilir. Bâtıla inanıp Allah'ı inkâr edenler (var ya), işte ziyana uğrayacaklar onlardır."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Allah'tan başka dostlar edinenlerin durumu, örümceğin durumu gibidir. Örümcek bir yuva edinir; hâlbuki yuvaların en çürüğü şüphesiz örümcek yuvasıdır." Allah bu mesel ile heykellerine ve putlarına sımsıkı sarılan müşriklerin halini tasvir etmektedir. Örümceğin evinin herhangi bir temel üzerinde istikrar bulması ve sabit kalması mümkün değildir. Rüzgârın esmesine göre dağılıp parçalanacaktır. Örümceğin evi, kendisini bir damla sudan ve bir zerre tozdan koruyamaz. İşte herhangi bir delile dayanmayan, herhangi bir mantık üzerine inşa edilmeyen ve tefekkür karşısında direnemeyen putperestlerin inancı da bu şekildedir. Sorulan soruya verecek bir cevapları olmadığı gibi tartışacak güçleri de yoktur.

Sonra müşrikler bu putlardan yardım dilemekte ve ondan rızık talep etmektedirler. Hâlbuki putlar, onlardan daha zayıf ve daha fakirdir. Diğer taraftan ahirette o putların, ne onları gölgelerine alacak ne de himaye edecek bir güçlerinin olmadığını da anlayacaklardır. En hafif

esintiyle ve en basit üflemeyle yuvasının yok olduğunu gören örümcek de benzer durumdadır.

"Allah, onların, kendisini bırakıp da hangi şeye yalvardıklarını şüphesiz bilir." Örümceğin yuvasına benzeyen bu putlar hiçbir şey değildir. Aksine onlar, vehim üstüne vehim, serap üstüne seraptırlar.

"İşte Biz, bu temsilleri insanlar için getiriyoruz; fakat onları ancak bilenler düşünüp anlayabilir." Çünkü âlim insan, meselin muhteva ve anlamına bakmaktadır. Alaycı ve ciddiyetsiz kişi ise hastalıklı bir ruh ve gafil bir akılla meseli ele alacaktır.

"Muhakkak ki namaz, hâyâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar." İşte Allah'ın arzuladığı namaz budur. Buna göre namaz, insan ile Rabbini ve insan ile kardeşini birbirine bağlamaktadır. Namaz, ahlakla bütünleşen ve hayır, tevazu, fazilet manasına gelen bir ibadettir. Namaz bütün bu manalardan sıyrılınca, yani zulüm, nifak ve çirkinlikler ile birlikte anılınca, işte o namaz, aldatan bir namazdır. Bu namaz, dine leke süren ve âlimlere zarar veren bir namazdır.

Ayetteki "(تَنْهٰى) (tenhâ)" kelimesi, kişiye yaptırım uygulama ve onu caydırma bilincini yerleştirmeyi kastetmektedir. Burada namaz bizzat nehyeden bir kimse gibi ifade edilmiştir. Allahu a'lem.

"Allah'ı anmak elbette en büyüğüdür." buyruğu, namazın önemine ve yüceliğine dair bir niteliktir. İşte çirkinliklerden ve kötülükten nehyeden namaz budur. Dolayısıyla namaz, zikirdir.

"Allah, yaptıklarınızı bilir." ayeti, mümin insanın bizzat Allah'ın gözetimi altında bulunduğu ve aynı zamanda günah ve hatalardan korkması gerektiği inancını yerleştirmektedir. İşte buna "takva" denir.

"Ehl-i kitapla ancak en güzel yoldan mücadele edin." buyruğu, İslam'ın yüksek ahlâkının göstergesidir. Başkalarıyla iletişim kurma ve karşılıklı olarak birbirini anlamaya çalışma şeklindeki güçlü bir ilkedir. Bu ilke, genel manada iyi geçinmeyi, zulüm ve haksızlık etmeksizin başkalarının hukukunu kâmil manada korumayı da kapsamaktadır. İslam dininin, ehl-i kitabın hukukunu bu şekilde muhafaza altına alması, İslam toplumu içindeki farklılıkların hukukunun evleviyetle muhafaza edilmesi gerektiğini göstermektedir.

"İçlerinden zulmedenleri bundan müstesnadır." Müslümanlara düşmanlık, ihanet vb. şekillerde zulmedenler hariçtir.

"Deyin ki: Bize indirilene de size indirilene de iman ettik. Bizim ilahımız da sizin ilahınız da birdir ve biz O'na teslim olmuşuzdur." ayeti, ehl-i kitapla ilişkilerde, itikadî ve fikrî anlamda müşterek noktaların ilan edilmesine dair Rabbanî bir talimattır. Bu, aklı başında her insanın idrak edebileceği, bilgiye dayalı bir hakikattir; İslamî davet ve ıslah amaçlı bir yaklaşımdır. Burada velâ ve berâ akidesine zarar verme söz konusu değildir. Aksine, çatışmalar ve kaotik dengesiz tepkiler esnasında ihmal edilen tutarlı ilişkiler fıkhının bir gereğidir.

"(Resûlüm!) İşte böylece sana Kitab'ı indirdik. Onun için, kendilerine kitap verdiklerimiz ona iman ederler." ayeti, ehl-i kitaptan olup İslam'ı kabullenenler veya daha sonra kabullenecek olan ancak Allah'ın bildiği kimseler hakkındadır. Bu açıklama, hem aradaki müşterek noktaları geniş biçimde ortaya koymayı hem de onca delile rağmen direten inatçı ve yalancılar aleyhine delil sunmayı amaçlamaktadır.

"Şunlardan da ona iman eden nice kimseler vardır." Yani Mekke ehlinden. Ayetteki "(يُؤْمِنُ) (yü'minu)" fiilinin muzari olarak gelmesi onların İslam'a girmeye devam edeceklerine dair bir işaret ve müjde içermektedir.

"Sen bundan önce ne bir yazı okur, ne de elinle onu yazardın." ayeti, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) ümmiliğini vurgulamaktadır. Ümmilik herkes için eksiklik olmasına rağmen Allah Resûlü (s.a.s.) için bir şereftir. Çünkü onun ümmiliği vahyin sadakatini ve Rabbinden aldığı ayetlerin ve risaletin nezahatini ispat etmektedir. Bundan dolayı akabinde şöyle buyrulmaktadır: *"Öyle olsaydı, batıla uyanlar kuşku duyarlardı."* Bundan dolayı onun ümmiliği bu şüphelerle ilgili tartışmaları ortadan kaldırmaktadır.

"Hayır, o (Kur'ân), kendilerine ilim verilenlerin sînelerinde (yer eden) apaçık ayetlerdir." Yani Kur'ân'ın en uzak olduğu şey şüphedir. Çünkü o bizzat doğruluğuna delalet eden ve vahiy olduğunu gösteren delilleri içermektedir. Ancak bu delil ve işaretleri kavrayacak olanların cahiller ve gafiller değil ancak ilim ehli kimseler olduğuna işaret edilmektedir.

"Ayetlerimizi, ancak zalimler bile bile inkâr eder." ayeti, ayetleri doğru bir bakışla anlayan olgun ve akıllı insanın, aklını ve kalbini hakikate açmamasının mümkün olmadığına işaret edilmektedir. Kalbini hakikate açmak şarttır. Zira inkâr, tefekkür ve düşünmenin neticesinde ortaya çıkan bir ictihad veya rey değil, inat ve zulmün, söylem ile, kararlarıyla adaletten uzaklaşmanın mahsulüdür.

"'Ona Rabbinden (başkaca) mucizeler indirilmeli değil miydi?' derler." sorusu, gerçeği araştıran bir araştırmacının değil inkârcı zalimlerin söylemidir. Şayet onlar iddialarında samimi olsalardı mucizeler ve olağanüstü şeyler istemeden önce, Kur'ân ayetlerinin manalarını ve içerdikleri hidayeti, adaleti ve nuru tefekkür ederlerdi. Bundan dolayı Kur'ân bu inkârcı zalimlere şöyle cevap vermiştir: *"Kendilerine okunmakta olan Kitab'ı sana indirmemiz onlara yetmemiş mi? Elbette iman eden bir kavim için onda rahmet ve ibret vardır. De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. O, göklerde ve yerde ne varsa bilir. Bâtıla inanıp Allah'ı inkâr edenler (var ya), işte ziyana uğrayacaklar onlardır."*

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ ۚ وَلَوْلَا أَجَلٌ مُسَمًّى لَجَاءَهُمُ الْعَذَابُ ۚ وَلَيَأْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً
وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٣﴾ يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ ۚ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ
﴿٥٤﴾ يَوْمَ يَغْشَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ ذُوقُوا مَا
كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٥﴾ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ أَرْضِي وَاسِعَةٌ فَإِيَّايَ فَاعْبُدُونِ
﴿٥٦﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ
فِيهَا ۚ نِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿٥٨﴾ الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٥٩﴾ وَكَأَيِّنْ
مِنْ دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ ۖ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦٠﴾ وَلَئِن
سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۚ
فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٦١﴾ اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ
بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٢﴾ وَلَئِن سَأَلْتَهُمْ مَنْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ
الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۚ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ۚ
﴿٦٣﴾ وَمَا هَٰذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ ۚ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ ۚ
لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٦٤﴾ فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلْكِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۖ
فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ ﴿٦٥﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ وَلِيَتَمَتَّعُوا
فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا آمِنًا وَيُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ
حَوْلِهِمْ ۚ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَكْفُرُونَ ﴿٦٧﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ
عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ ۚ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِرِينَ
﴿٦٨﴾ وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ۚ وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٦٩﴾

53. Senden, azabı çarçabuk (getirmeni) istiyorlar. Eğer önceden tayin edilmiş bir vade olmasaydı, azap elbette onlara gelip çatmıştı. Fakat onlar farkında değilken o ansızın kendilerine geliverecektir.

54. (Evet) senden azabı çarçabuk (getirmeni) istiyorlar. Hiç şüpheleri olmasın, cehennem kâfirleri çepeçevre kuşatacaktır.

55. O günde azap, onları hem üstlerinden hem ayaklarının altından saracak ve Allah (onlara), "Yaptıklarınızı (cezasını) tadın!" diyecektir.

56. Ey iman eden kullarım! Şüphesiz Benim arzım geniştir. O halde (nerede güven içinde olacaksanız orada) yalnız Bana kulluk edin.

57. Her can ölümü tadacaktır. Sonunda Bize döndürüleceksiniz.

58. İman edip güzel işler yapanları, (evet) muhakkak ki onları, içinde ebedî kalmak üzere altlarından ırmaklar akan cennet köşklerine yerleştireceğiz. (Böyle iyi) işler yapanların mükâfatı ne güzeldir!

59. Onlar, sabreden kimselerdir ve yalnız Rablerine güvenip dayanmaktadırlar.

60. Nice canlı var ki rızkını (yanında) taşımıyor. Onlara da size de rızık veren Allah'tır. O, her şeyi işitir ve bilir.

61. Andolsun ki onlara, "Gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı buyruğu altında tutan kimdir?" diye sorsan, mutlaka, "Allah" derler. O halde nasıl (haktan) çevrilip döndürülüyorlar?

62. Allah rızkı kullarından dilediğine bol bol verir, dilediğine de kısar. Şüphesiz Allah her şeyi hakkıyla bilendir.

63. Andolsun ki onlara, "Gökten su indirip onunla ölümünün ardından yeryüzünü canlandıran kimdir?" diye sorsan, mutlaka, "Allah" derler. De ki: (Öyleyse) hamd da Allah'a mahsustur. Fakat onların çoğu (söyledikleri üzerinde) düşünmezler.

64. Bu dünya hayatı sadece bir eğlenceden, bir oyundan ibarettir. Ahiret yurduna (oradaki hayata) gelince, işte asıl yaşama odur. Keşke bilmiş olsalardı!

65. Gemiye bindikleri zaman, dini yalnız O'na has kılarak (ihlâsla) Allah'a yalvarırlar. Fakat onları sâlimen karaya çıkarınca, bir bakarsın ki (Allah'a) ortak koşmaktadırlar.

66. *Kendilerine verdiklerimize karşı nankörlük etsinler ve sefa sürsünler bakalım! Ama yakında bilecekler!*

67. *Çevrelerinde insanlar kapılıp götürülürken, bizim (Mekke'yi) güven içinde kudsî bir yer yaptığımızı görmediler mi? Hâlâ bâtıla inanıp Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar?*

68. *Allah'a karşı yalan uyduran yahut kendisine hak gelmişken onu yalan sayandan daha zalimi kimdir? Cehennemde kâfirlere yer mi yok?!*

69. *Ama Bizim uğrumuzda cihad edenleri elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz. Hiç şüphe yok ki Allah iyi davrananlarla beraberdir.*

AKIBET VE KAÇINILMAZ DÖNÜŞ

Bu hitaptan ve bunun içerdiği esas ve prensiplerden sonra Kur'ân, tüm insanları bekleyen kıyamet gününü, bu inkârcı zalimlere hatırlatmaya başlamıştır. Kıyamet gününde her bir insan amelinin neticesini, yaptıklarının meyvesini ve yeryüzündeki serüveninin akıbetini bulacaktır. Bu bağlamda işaret edilen hususlar şöyledir:

Birincisi: Kur'ân, müşriklerin azap için acele ettiklerini hatırlatmaktadır. Bu talep, cehalet, inat ve kibir içeren bir taleptir. Lâkin onlar sadece kendilerini helâk ediyorlar. Bundan dolayı azap onları kuşatacak, belirlenen vakitte onunla karşılaşacaklardır: *"Senden, azabı çarçabuk (getirmeni) istiyorlar. Eğer önceden tayin edilmiş bir vade olmasaydı, azap elbette onlara gelip çatmıştı. Fakat onlar farkında değilken, o ansızın kendilerine geliverecektir. (Evet) senden azabı çarçabuk (getirmeni) istiyorlar. Hiç şüpheleri olmasın, cehennem kâfirleri çepeçevre kuşatacaktır. O günde azap, onları hem üstlerinden hem ayaklarının altından saracak ve Allah (onlara), 'Yaptıklarınızı (cezasını) tadın!' diyecektir."*

İkincisi: Allah, mümin kullarına hitap ederek sadece kendisine yönelmelerini, inançları ve dinlerini özgürce yaşamak söz konusu olduğunda toprak ve çamurdan oluşan, yani coğrafî olarak çizilen sınırlara yapışıp kalmamalarını istemektedir. Daha önce vatanını ve saba rüzgârının estiği yemyeşil bahçeleri terkeden ve Allah'ın dinini yaşamak için hicret eden Hz. İbrâhim'in (a.s.) misali zikredilmişti. Sanki bu talimat, yol hazırlığı yapmak ve kutlu bir hicrete, yani Mekke'den Medine'ye hicrete insanları hazırlamak için zikredilmiştir: *"Ey iman eden*

kullarım! Şüphesiz Benim arzım geniştir. O halde (nerede güven içinde olacaksanız orada) yalnız Bana kulluk edin."

Üçüncüsü: Kur'ân bu dünyanın gerçeğine ve içinde bulunan canlı-cansız her şeyin yok olup gideceğine vurgu yapmaktadır. Her nefis; genç-yaşlı, itibarlı-sıradan, yöneten-yönetilen herkes ölüm kâsesinden içecek, bu karardan hiç kimse istisna edilmeyecektir: *"Her can ölümü tadacaktır. Sonunda Bize döndürüleceksiniz." "Bu dünya hayatı sadece bir eğlenceden, bir oyundan ibarettir. Ahiret yurduna (oradaki hayata) gelince, işte asıl hayat odur. Keşke bilmiş olsalardı!"*

Buna göre ölümün hâkim olduğu bir hayat ister uzun ister kısa olsun gerçek değildir. Gerçek hayat, ancak akabinde ölümün olmadığı ve yokluğun kesemediği, ebedî ve sürekli olan hayat, yani ahiret hayatıdır.

Dördüncüsü: Kur'ân daimî olan ahiret hayatında başarılı olmanın yollarını şöyle açıklamaktadır: *"İman edip güzel işler yapanları, (evet) muhakkak ki onları, içinde ebedî kalmak üzere altlarından ırmaklar akan cennet köşklerine yerleştireceğiz. (Böyle iyi) işler yapanların mükâfatı ne güzeldir! Onlar, sabreden kimselerdir ve yalnız Rablerine güvenip dayanmaktadırlar."*

Ahirete iman, Allah'a tevekkülün yanında imandır, amel-i sâlihtir, imtihanlara, sıkıntılara ve yoldaki engellere karşı sabırdır. Yâr da O'dur, yardımcı da O'dur. O, her şeye gücü yetendir.

Beşincisi: Kur'ân, dalâletin ve yoldan çıkmışlığın uçurumunda bulunan insanları kayma riskine karşı uyarmaktadır. Nitekim bilgi edinme kanallarını kapatanların durumu da budur. Zira onlar uyaran peygamberlere kulak asmadılar, sırat-ı müstakimi aramadılar ve yaşadıkları bu evren üzerinde tefekküre dalmadılar: *"Nice canlı var ki rızkını (yanında) taşımıyor. Onlara da size de rızık veren Allah'tır. O, her şeyi işitir ve bilir. Andolsun ki onlara, 'Gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı buyruğu altında tutan kimdir?' diye sorsan, mutlaka, 'Allah' derler. O halde nasıl (haktan) çevrilip döndürülüyorlar? Allah rızkı kullarından dilediğine bol bol verir, dilediğine de kısar. Şüphesiz Allah her şeyi hakkıyla bilendir. Andolsun ki onlara, 'Gökten su indirip onunla ölümünün ardından yeryüzünü canlandıran kimdir?' diye sorsan, mutlaka, 'Allah'*

derler. De ki: (Öyleyse) hamd de Allah'a mahsustur. Fakat onların çoğu (söyledikleri üzerinde) düşünmezler."

Ardından Kur'ân, arzu ve isteklerinin peşinde koşup sapıtanların yolundan giderek ahitlerini bozan ve istikrarsızlığa sürüklenen insanların durumunu şöyle zikretmektedir: *"Gemiye bindikleri zaman, dini yalnız O'na has kılarak (ihlâsla) Allah'a yalvarırlar. Fakat onları sâlimen karaya çıkarınca, bir bakarsın ki (Allah'a) ortak koşmaktadırlar. Kendilerine verdiklerimize karşı nankörlük etsinler ve sefa sürsünler bakalım! Ama yakında bilecekler!"*

Altıncısı: Kur'ân, Mekke müşriklerine, kendilerine bahşettiği güvenlik nimetini hatırlatmaktadır. Zira Mekke'nin çevresindekiler ile yarımadadaki çöllerde yaşayan kabileler birbiriyle savaşırken ve birbirlerinin mallarını yağmalarken Allah, Harem-i Şerif'i, yani Mekke'yi güvenlik vahası kılmıştır. İşte bu güvenlik nimeti, şükrü ve derin düşünmeyi gerekli kılmaktadır: *"Çevrelerinde insanlar kapılıp götürülürken, Bizim (Mekke'yi) güven içinde kudsî bir yer yaptığımızı görmediler mi? Hâlâ bâtıla inanıp Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar?"*

Yedincisi: Kur'ân, fitne ve sapkınlık sebeplerine dair uyarılarına dönüş yaparak bunlardan ikisini hatırlatmaktadır: Allah adına yalan söylemek ve hakkı yalanlamak.

Allah adına yalan söylemek, sapan ve saptıran din tacirlerinin işidir. Onlar kendi hayal ve hevesleri, arzu ve ihtirasları, dünyevî çıkarları paralelinde bir din anlayışı icat ederler. Bunlar, Kâbe'nin hizmetkârları, kâhinler ve sözde din adamları olup insanlara batıl ve sahte inançları süslü gösterir, Allah'ın indirmediği şeyler uydurarak onları aldatırlar.

Hakkı yalanlamak ise Allah adına yalan söyleme işinin âdeta tamamlayıcı unsurudur. Çünkü hakkı tasdik etmek, batılı yok sayıp onu yıkmak demektir. Buna göre batıl ve sahte dinler, kâhinlik ve putlara hizmetkârlık çıkarları aracılığıyla varlıklarını devam ettirmek için, hakkı karalamak, bastırmak ve yalanlamak için çaba göstermişlerdir. Bundan dolayı hakkı yalanlamak, batılı inşa edip Allah adına yalan söylemenin tamamlayıcı unsurudur: *"Allah'a karşı yalan uyduran yahut kendisine hak gelmişken onu yalan sayandan daha zalimi kimdir? Cehennemde kâfirlere yer mi yok?!"*

Sekizinci: Kur'ân, hidayeti ve başarıyı hak edenlerin, fitne ve sapıklık uçurumundan kurtulanların niteliklerini açıklayarak Ankebût Sûresi'ni sonlandırmıştır: *"Ama Bizim uğrumuzda cihad edenleri elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz. Hiç şüphe yok ki Allah iyi davrananlarla beraberdir."*

Bu ayette geçen *"cihad"*dan maksat şudur: Harcanan emek ve fedakârlık ne kadar ağır olursa olsun hakkı tanıma, ona sahip çıkma ve onda sebat etme uğruna üst seviyede çaba ve gayret göstermektir. Bu şekilde cihad eden, kendilerini feda eden, yönelişlerinde dürüst olan, dünya malıyla aldanmayan, kalabalıkların alkışlarıyla şımarmayan kişi manasına gelir. Bunlar zayıf veya yoksul da olsalar gerçek muhsinlerdir, yani her daim Allah'ı görüyormuş gibi dini yaşayanlardır. Bunlar ilk olarak kendilerine iyilikte bulundukları için muhsindir, çünkü bizzat kendilerini hayır ve hidayetle buluşturmuşlardır. Bilâhare başkalarına da iyilikte bulunurlar, yani onları kurtarmaya çalışır, onlara nasihat eder ve yaptıkları hayırlarda onlara öncelik verirler. Bunlar, hakikate, ilme ve marifete de iyilikte bulunurlar, zira belli bir hedef dâhilinde uzun soluklu araştırmalar yapar, samimi, emin ve ciddi bir şekilde tefekkür ederek çalışırlar. İşte bunlar karşılaştıkları bunca yorgunluğa ve ezaya rağmen bu büyük imtihanı başarıyla verenlerdir.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Senden azabı çarçabuk istiyorlar." İstihza ederek veya meydan okuyarak. Bu tavır, onların yalanlamada ve inatta ne kadar ileri gittiklerine işaret etmektedir.

"Eğer önceden tayin edilmiş bir vade olmasaydı..." Yani Allah'ın ilminde ve takdirinde.

"Ey iman eden kullarım! Şüphesiz Benim arzım geniştir. O halde yalnız Bana kulluk edin." Bulunduğu yerde dinini yaşama olanağı bulamayan müminin o yerden çıkabileceğine ve hicret edebileceğine işaret edilmektedir.

"Her can ölümü tadacaktır." Her canlının mutlaka tadacağı müşahhas bir yiyeceğe benzetilerek ölümün kesin olduğu, müminiyle-kâfiriyle

bütün varlıkları kuşatacağı gerçeği vurgulanmıştır. Ancak insanların onun tadına bakması Allah'ın onlardan razı oluşu ile gazabının onların üzerine inmesine bağlı olarak farklı olacaktır.

"Muhakkak ki onları cennet köşklerine yerleştireceğiz." Yani onları ağırlayacağız.

"(Böyle iyi) işler yapanların mükâfatı ne güzeldir!" ayetinde, yaptıkları amelin değerine vurgu yapılmıştır. Bu amel de sâlih ameldir. Buna göre insan, nesebine veya makamına göre değil ameline göre muamele görecektir.

"Nice canlı var ki rızkını (yanında) taşımıyor. Onlara rızık veren Allah'tır." Yani yeryüzünde yaşayan canlıların çoğu rızkını bizzat elde etmeye muktedir değildir. Lâkin Yüce Allah ona rızkını vermekte ve onu korumaktadır.

Ayetteki (وَإِيَّاكُمْ) kelimesi "benzer şekilde sizi de rızıklandıracaktır" manasına gelir. Mekke'den hicret etmeyi teşvik eden önceki ayetten sonra bu ayette yoksulluk sebebiyle korkmamak gerektiğine işaret edilmektedir.

"Andolsun ki onlara, 'Gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı buyruğu altında tutan kimdir?' diye sorsan, mutlaka, 'Allah' derler. O halde nasıl (haktan) çevrilip döndürülüyorlar?" Bu tartışma, müşriklerin inancını derinden etkileyen bir tartışmadır. Zira onlar putların bizzat gökleri ve yeri yarattığına; güneşi ve ayı hizmetlerine sunduğuna inanmıyor, hatta bunların tek olan Allah'a ait olduğuna inanıyorlardı. Lâkin onlar ibadetleriyle, şeâiriyle[47] ve adak olarak kestikleri kurbanlarıyla putlara yöneliyorlardı. Buna göre bu işin başı farklı, sonu farklı olmuştur.

Putlara tapmak, müşriklerin tuhaf inançlarından biri olup beşerî aklın gerilediğini gösteren açık bir örnektir. Çünkü akl-ı selim şunu söylemektedir: İbadete ve duaya müstahak olan ve kalplerin tevekkül ve sekinetle yöneleceği zat, şüphesiz ki yaratılışı gerçekleştiren zattır. Zira O, fayda ve zarara, rızık vermeye ve rızıktan men etmeye, diriltmeye ve öldürmeye gücü yetendir. Akabinde gelen iki ayet bu manayı

47 "Şeâir," "şiâr" kelimesinin çoğulu olup "Allah'a kulluk etmeye vesile olan, saygı gösterilmesi ve korunması gereken belli ibadet, işaret ve semboller anlamına gelir. Bkz. Mehmet Sait Özervarlı, "Şeâir", *DİA*, 39/123, İstanbul 2010, (Çev.).

vurgulamakta ve kâinatta var olan tevhide dair delillerle bunu pekiştirmektedir.

"Bu dünya hayatı sadece bir eğlenceden, bir oyundan ibarettir." Yani şayet bu dünyanın ahiretle, dirilişle, hesap ve ceza akidesiyle olan ilişkisi kesilirse dünyada eğlence, oyun ve geçici metadan başka bir şey kalmamış demektir.

"Ahiret yurduna gelince, işte asıl hayat odur." Yani yaşanılacak hayat ahiret hayatıdır. Çünkü daimî olan hayat odur. Ne ölüm vardır orada, ne de yok oluş.

"Gemiye bindikleri zaman, dini yalnız O'na has kılarak (ihlâsla) Allah'a yalvarırlar. Fakat onları sâlimen karaya çıkarınca, bir bakarsın ki (Allah'a) ortak koşmaktadırlar." ayeti, müşriklerle yapılan tartışmaya yeniden dönüş yapmaktadır. Taptıkları ilahların gökleri ve yeri yaratamayacağına, güneş ve ayı onların hizmetine sunamayacağına dair düşünce ve itiraflarından sonra Kur'ân bu ayetle fıtratlarını konuşturmuştur. Buna göre şayet onlar denizde boğulma tehlikesi nedeniyle ölümden korkarlarsa, onların tek olan Allah'a iltica ettiklerini görürsün. Lâkin onlar bu tehlikeden kurtulduktan sonra sahte ilahlarını tekrar hatırlayacak ve hiçbir şey olmamış gibi davranacaklardır!

"Kendilerine verdiklerimize karşı nankörlük etsinler ve sefa sürsünler bakalım!" Burada emir kipiyle, tehdit ve uyarı vurgusu yapılmıştır.

"Çevrelerinde insanlar kapılıp götürülmektedir." Savaşlar ve birbirlerine yönelik taciz ve saldırılarla.

"Kâfirlerin yeri olacaktır." Onlar için ikamet ve konaklama yeridir.

"Bizim uğrumuzda cihad edenler..." buyruğundaki cihad, savaşmak değil, hakkı ve doğruyu bulmaya çalışmak, onun için çabalamak, ona destek olmak ve bu uğurda sabır ve direnç göstermek demektir. Zira bu sûre Mekkî bir sûredir, yani fiilî savaş izni verilmeden önce nazil olmuştur. Bu nedenle bu ayete bakarak Allah yolunda savaşmayı hidayete ve ilme götüren yol olarak göstermek isteyenlere bu ayet delil olamaz. Vakti ve zamanı geldiğinde Allah yolunda fiilen savaşmak, ancak hidayete götüren genel cihad olgusunun dâhilinde bir unsurdan ibarettir. Allahu a'lem

Allah'ın yolu (sebîlullah) tek olmasına rağmen *"Elbette onları kendi yollarımıza eriştireceğiz"* ayetinde *"yollar"* ifadesinin çoğul kipiyle gelmesi, hayır yollarının çokluğuna ve çeşitliliğine işaret etmektedir. Her bir kimse, imkanlarına ve yeteneklerine göre kendine uygun olan yoldan gidebilir. Allah en iyisini bilen, hikmeti en iyi olan ve merhameti en çok olandır.

سُورَةُ الرُّومِ

30- RÛM SÛRESİ

181. MECLİS: HAK-BATIL MÜCADELESİ

182. MECLİS: ALLAH'IN EVRENE VE İNSANA DAİR AYETLERİ

183. MECLİS: İNSANI VE MÜSLÜMAN TOPLUMU OLUŞTURAN DEĞERLER MANZUMESİ

184. MECLİS: İNSAN KISSASI: HAYATI VE AKIBETİ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ غُلِبَتِ الرُّومُ ﴿٢﴾ فِيٓ أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُم مِّنۢ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ﴿٣﴾ فِي بِضْعِ سِنِينَ ۗ لِلَّهِ الْأَمْرُ مِن قَبْلُ وَمِنۢ بَعْدُ ۚ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٤﴾ بِنَصْرِ اللَّهِ ۚ يَنصُرُ مَن يَشَآءُ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٥﴾ وَعْدَ اللَّهِ ۖ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُۥ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾ يَعْلَمُونَ ظَٰهِرًا مِّنَ الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا ۖ وَهُمْ عَنِ الْءَاخِرَةِ هُمْ غَٰفِلُونَ ﴿٧﴾ أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا۟ فِيٓ أَنفُسِهِم ۗ مَّا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى ۗ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ بِلِقَآئِ رَبِّهِمْ لَكَٰفِرُونَ ﴿٨﴾ أَوَلَمْ يَسِيرُوا۟ فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا۟ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَانُوٓا۟ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارُوا۟ الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَآ أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَٰتِ ۖ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾ ثُمَّ كَانَ عَٰقِبَةَ الَّذِينَ أَسَٰٓـُٔوا۟ السُّوٓأَىٰٓ أَن كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِ اللَّهِ وَكَانُوا۟ بِهَا يَسْتَهْزِءُونَ ﴿١٠﴾ اللَّهُ يَبْدَؤُا۟ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٢﴾ وَلَمْ يَكُن لَّهُم مِّن شُرَكَآئِهِمْ شُفَعَٰٓؤُا۟ وَكَانُوا۟ بِشُرَكَآئِهِمْ كَٰفِرِينَ ﴿١٣﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ ﴿١٤﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ الصَّٰلِحَٰتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ ﴿١٥﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَكَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا وَلِقَآئِ الْءَاخِرَةِ فَأُو۟لَٰٓئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿١٦﴾

1. Elif. Lâm. Mîm.

2-5. Rumlar, (Arapların bulunduğu bölgeye) en yakın bir yerde yenilgiye uğradılar. Hâlbuki onlar, bu yenilgilerinden sonra birkaç yıl içinde galip geleceklerdir. Eninde sonunda emir Allah'ındır. O gün müminler

de Allah'ın yardımıyla sevineceklerdir. Allah, dilediğine yardım eder. O, mutlak güç sahibidir, çok esirgeyicidir.

6. (Bu,) Allah'ın va'dettiğidir. Allah vaadinden caymaz; fakat insanların çoğu bilmezler.

7. Onlar, dünya hayatının görünen yüzünü bilirler. Ahiretten ise, onlar tamamen gafildirler.

8. Kendi kendilerine, Allah'ın, gökleri, yeri ve ikisinin arasında bulunanları ancak hak olarak ve muayyen bir süre için yarattığını hiç düşünmediler mi? İnsanların birçoğu, Rablerine kavuşmayı gerçekten inkâr etmektedirler.

9. Onlar, yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin akıbetlerinin nice olduğuna bakmadılar mı? Ki onlar, kendilerinden daha güçlü idiler; yeryüzünü kazıp alt üst etmişler, onu bunların imar ettiklerinden daha çok imar etmişlerdi. Peygamberleri, onlara da nice açık deliller getirmişlerdi. Zaten Allah onlara zulmedecek değildi; fakat onlar kendi kendilerine zulmetmekteydiler.

10. Sonunda, Allah'ın ayetlerini yalan sayarak ve onları alaya alarak kötülük yapanların akıbetleri pek fena oldu.

11. Allah, ilkin mahlûkunu yaratır, (ölümden) sonra da bunu (yaratmayı) tekrarlar. Sonunda hep O'na döndürüleceksiniz.

12. Kıyametin kopacağı gün, günahkârlar (ümitsizlik içinde) susacaklardır.

13. (Allah'a koştukları) ortaklarından kendilerine hiçbir şefaatçi çıkmayacaktır. Zaten onlar, ortaklarını da inkâr edeceklerdir.

14. Kıyamet kopacağı gün, işte o gün (müminlerle inkârcılar) birbirlerinden ayrılacaklardır.

15. İman edip iyi işler yapanlara gelince, onlar, cennette nimetlere ve sevince mazhar olacaklardır.

16. İnkâr edenler, ayetlerimizi ve ahiret buluşmasını yalan sayanlar ise, işte onlar azapla yüzyüze bırakılacaklardır.

HAK-BATIL MÜCADELESİ

Rûm Sûresi'nde, insanlık tarihinde yoğun ve sürekli olarak devam eden hak-batıl, iman-küfür, iyilik-kötülük arasındaki mücadeleye giriş yapmak üzere Arap yarımadasının kuzey sınırında meydana gelen büyük bir hadise paylaşılmış, ardından da bu mücadelenin zorunlu neticesi ve akıbeti hatırlatılmıştır. Şöyle ki:

Birincisi: Şam ve Irak arasında yer alan Arap yarımadasının kuzey toprakları, iki büyük imparatorluk olan İranlılar (Fars) ile Bizanslıların (Rum), çok çetin hâkimiyet mücadelelerine tanıklık ediyordu. İranlılar, Mecusi ve putperest; Rumlar ise ehl-i kitap ve Hristiyandı. Bu mücadele, Mekke'deki müminler ile müşrikler arasındaki mücadeleye de yansıyordu. Öyle ki Fars imparatorluğunu kendilerine daha yakın gören müşriklere karşılık müminler de Bizanslıları inanç bakımından kendilerine daha yakın görüyorlardı.

Bu sûrenin ilk ayetleri, sûrenin nüzûlünden evvel yapılan son savaşta Rumların İranlılar karşısında hüsrana uğradığını bildirmiştir. Bu hadise, müminlerde hüzün ve keder oluşturmuştur. Lâkin sûre, çok yakında Rumların zaferinin ve İranlıların hezimetinin yaşanacağına dair şu vurgulayıcı müjdeyi paylaşmıştır: *"Elif. Lâm. Mîm. Rumlar, (Arapların bulunduğu bölgeye) en yakın bir yerde yenilgiye uğradılar. Hâlbuki onlar, bu yenilgilerinden sonra birkaç yıl içinde galip geleceklerdir. Eninde sonunda emir Allah'ındır. O gün müminler de Allah'ın yardımıyla sevineceklerdir. Allah, dilediğine yardım eder. O, mutlak güç sahibidir, çok esirgeyicidir. (Bu,) Allah'ın va'dettiğidir. Allah vaadinden caymaz; fakat insanların çoğu bilmezler."*

İkincisi: Kur'ân, batıl ehli insanların, o batıl inançlarına dört elle sarılmalarını iki ana sebebe bağlamıştır; bunların biri cehalet, diğeri ise ahirete karşı gaflettir: *"Fakat insanların çoğu bilmezler. Onlar, dünya hayatının görünen yüzünü bilirler. Ahiretten ise, onlar tamamen gafildirler."*

Üçüncüsü: Kur'ân batıl inancı esas alanları kendilerini ve evrendeki konumlarını düşünmeye; hayatın sırrını, varlığın aslını, insanın yeryüzündeki varlığının ve yeryüzünün nimetlerinden yararlanmasının

hikmetini tefekkür etmeye davet etmiştir: *"Kendi kendilerine, Allah'ın, gökleri, yeri ve ikisinin arasında bulunanları ancak hak olarak ve muayyen bir süre için yarattığını hiç düşünmediler mi? İnsanların birçoğu, Rablerine kavuşmayı gerçekten inkâr etmektedirler."*

Dördüncüsü: Benzer şekilde onları yeryüzünde dolaşmaya; kibir, cehalet ve böbürlenme nedeniyle önceki toplumların başına gelenlerden ibret almaya davet etmiştir: *"Onlar, yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin akıbetlerinin nice olduğuna bakmadılar mı? Ki onlar, kendilerinden daha güçlü idiler; yeryüzünü kazıp alt üst etmişler, onu bunların imar ettiklerinden daha çok imar etmişlerdi. Peygamberleri, onlara da nice açık deliller getirmişlerdi. Zaten Allah onlara zulmedecek değildi; fakat onlar kendi kendilerine zulmetmekteydiler. Sonunda, Allah'ın ayetlerini yalan sayarak ve onları alaya alarak kötülük yapanların akıbetleri pek fena oldu."*

Beşincisi: Kur'ân, ahiret gerçeğine dikkat çekerek ahiretin bu dünyanın devamı olduğunu vurgulamıştır. Buna göre yaratmayı dünyada başlatan Allah ahirette yeniden yaratacaktır. Hayatın başlangıcı imtihan/sınama amacına yönelik olduğuna göre tekrar diriltme de hesap ve ceza gayesine yöneliktir: *"Allah, ilkin mahlûkunu yaratır, (ölümden) sonra da bunu (yaratmayı,) tekrarlar. Sonunda hep O'na döndürüleceksiniz. Kıyametin kopacağı gün, günahkârlar (ümitsizlik içinde) susacaklardır. (Allah'a koştukları) ortaklarından kendilerine hiçbir şefaatçi çıkmayacaktır. Zaten onlar, ortaklarını da inkâr edeceklerdir."*

Altıncısı: Kur'ân, bu dünyada yaşayan insanların, yaptıkları amel-ler çerçevesinde ahirette iki kısma ayrılacağını vurgulamıştır: *"Kıyamet kopacağı gün, işte o gün (müminlerle inkârcılar) birbirlerinden ayrılacaklardır. İman edip iyi işler yapanlara gelince, onlar, cennette nimetlere ve sevince mazhar olacaklardır. İnkâr edenler, ayetlerimizi ve ahiret buluşmasını yalan sayanlar ise, işte onlar azapla yüzyüze bırakılacaklardır."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Elif. Lâm. Mîm." Hurûf-i mukattaa harflerinden olup Bakara Sûresi'nde bu konu ele alınmıştır.

"En yakın bir yerde..." Yarımadaya en yakın bir mekânda. Öyle ki savaş bazen yakın bazen uzak yerlerde olabiliyordu. Sûrenin nüzûlüne sebep olan son savaş, en yakın yerde gerçekleşmişti. Allahu a'lem.

"Hâlbuki onlar, bu yenilgilerinden sonra birkaç yıl içinde galip geleceklerdir." ifadesi, Rumların zaferine ve İranlılara karşı üstünlük sağlayacaklarına dair açık ve net bir ilahî müjdedir. Bu da bilfiil gerçekleşmiş olup vahyin delillerinden bir delil olmanın yanında aynı zamanda nübüvvete delalet eden mucizelerinden de bir mucizedir.

"O gün müminler de Allah'ın yardımıyla sevineceklerdir." Çünkü Bizanslılar, semavî bir dine bağlı olup İslam öncesi nazil olan son din üzereydiler. Dinlerinde var olan bidat, sapma ve tahriflere rağmen hak taraftarıydılar. Çünkü Muhammedî İslam daveti de o günlerde henüz Mekke'nin dışına çıkmamış, çevre beldelere ulaştırılmamıştı. Saf tevhid daveti henüz kendilerine ulaşmamış olan Hristiyanlar, Hz. İsa'dan miras aldıkları din üzereydiler ve bu konuda da mazurdular. Onlar Mecusilik gibi dinle ve kitapla alakası olmayan apaçık putperest bir inanca sahip İranlılarla karşı karşıya geldiklerinde, bunu duyan bir Müslümanın, kendini Hristiyanların tarafında görmesi; onların sevinciyle sevinip hüzünleriyle hüzünlenmesi gayet tabidir.

"(Bu,) Allah'ın va'dettiğidir. Allah vaadinden caymaz." ayeti, zaferin, yani Bizanslıların İranlılara karşı zaferinin yakın olduğunu açıklayan başka bir vurguyu içermekte ve siyaktan da bu anlaşılmaktadır. Bu müjdenin Müslümanların müşriklere karşı zafer elde edeceklerine dair müjde olarak anlaşılması bağlamdan kopuk bir yorumdur. Lâkin işaret ve bağlantı yoluyla bu manayı vermek uzak bir ihtimal değildir. Yani semavî inancın kırıntılarını taşıyan Rumlara yardım eden Allah, benzer şekilde saf tevhid inancına bağlı olan müminlere, yani muvahhidlere de yakın zamanda yardım edecektir. Hatta bunlar Allah'ın yardımını ve desteğini öncelikli olarak hak etmektedir. Allahu a'lem.

"Onlar, dünya hayatının görünen yüzünü bilirler." Yani müşrikler rızık, dünya malı, ziynet ve rahatlık gibi dünyevî göstergeleri biliyorlar. Onlar bu varlıkların delillerini, aralarındaki uyumun ve tekâmülün sırrını tefekkür etmezler. Şayet onlar tefekkür etmiş olsalardı mutlaka iman ederlerdi.

Kur'ân'ın Arap müşriklerine dair bu kınamada dile getirdiği husus, bugün insanlığın yaşamındaki açık tuğyan ve isyanda da görülmektedir. Çünkü nimetlere, lüks hayata, gösterişe ve süse aşırı derecede önem verilmiş ve hayatın sırlarını ve ötesini tefekkür etmekten yüz çevirme noktasına gelinmiştir. Hatta eğitim-öğretim kurumları maddî ilimlerle yoğun bir şekilde donatılmış, aklî ve felsefî ilimlerden uzaklaştırılmıştır. Bütün bunlar insanlığın maddiyata meylettiğini, varlıkta gizlenen gerçekleri anlamaya yönelmediğini, aksine menfaat ve şehveti elde etmeyi esas alarak evrendeki varlıklarla etkileşim kurduğunu göstermektedir.

"Kendi kendilerine hiç düşünmediler mi?" sorusu, ağır bir azarlamayı içermektedir. Zira insan, aklını, mevcut olan zevkler ve menfaatlar için kullanmaktadır. İnsan, niçin var olduğunu, varlığının gayesini ve mevcut varlıkların kendisine hizmet etmek üzere var kılındığını sorgulamaz. Böyle olan bir insan, düşüncesi ve tefekkürü ile değişebilmekte ve arkasını çevirip gidebilmekte, daha çok karnını doyurmak ve şehvetini gidermek için çabalayan hayvanî davranışlara meyyal yaşamakta, başlangıçtaki yaratılışı ise dert edinmemektedir.

"Allah'ın, gökleri, yeri ve ikisinin arasında bulunanları ancak hak olarak yarattığını hiç düşünmediler mi?" ayetinde, yaratılışın bir gayesinin olduğu vurgulanmıştır. Buna göre gördüğümüz her şeyin sırf faydalanmak, dünya malını toplamak için rekabet etmek, gösterişte ve şehevî arzularda başkası ile yarışmak için var olduğunu düşünmek akıl kârı değildir.

"Onlar kendilerinden öncekilerin akıbetlerinin nice olduğuna bakmadılar mı? Ki onlar, kendilerinden daha güçlü idiler; yeryüzünü kazıp alt üst etmişler, onu bunların imar ettiklerinden daha çok imar etmişlerdi." ayeti, yaratılışın gayesinin sadece dünyayı imar etmek olmadığına dair bir başka vurgudur. Buna göre iman ve ahlakın olmadığı yerde imarın akıbeti, helâk ve harap olmaktır. Hatta helâk ve harap, bizzat emek verilerek yapılan imarda olacaktır. Çünkü bu imar rekabet etme, yarışma ve batıla dayalı böbürlenme üzerine kuruludur. Öyle ki bu, beşeriyetin tamamını daima mücadele içinde yaşamaya sürüklemektedir. Bunların mamur ettiğini başkası yıkmaktadır. İşte insanlık tarihinin tanıklık ettiği ve vakıada yenilenen ve tekrarlanan durum budur.

"Sonunda kötülük yapanların akıbetleri pek fena oldu." buyruğuna göre kötü akıbet, kötü amelin karşılığıdır. Zira Rabbin hiç kimseye zulmetmez.

"Allah'ın ayetlerini yalan sayarak ve onları alaya alarak..." buyruğu, *"kötülük yapanlar"* şeklinde belirtilen kötülüğün ne olduğunu açıklamaktadır.

"Kıyametin kopacağı gün, günahkârlar susacaklardır." Yani Allah'ın rahmetinden umutlarını keseceklerdir.

"(Allah'a koştukları) ortaklarından kendilerine hiçbir şefaatçi çıkmayacaktır." Yani putlarından ve heykellerinden. Aksine onları inkâr edeceklerdir.

"Zaten onlar, ortaklarını da inkâr edeceklerdir." İnat ve cehalet perdesi kaldırılınca ve yaptıklarının kuruntu ve beyhude olduğu hususu kesin olarak anlaşılınca.

"Kıyamet kopacağı gün, işte o gün birbirlerinden ayrılacaklardır." Yani muhtelif fırkalara. Bunlardan kimisi mümin kimisi de kâfir; kimisi bedbaht kimisi de bahtiyar olacaktır.

"Onlar, cennette sevince mazhar olacaklardır." Yani cennette mesud ve mesrur olacaklardır. Ayetteki "ravza" kelimesi, kök manası itibariyle su ve çimenle yeşillendirilmiş arazi, demektir.

فَسُبْحَانَ اللّٰهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿١٧﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِى السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ﴿١٨﴾ يُخْرِجُ الْحَىَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ
الْمَيِّتَ مِنَ الْحَىِّ وَيُحْىِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١٩﴾ وَمِن
اٰيَاتِهٖٓ اَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ اِذَآ اَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ ﴿٢٠﴾ وَمِنْ اٰيَاتِهٖٓ
اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لِتَسْكُنُٓوا اِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً
وَرَحْمَةً اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾ وَمِنْ اٰيَاتِهٖ خَلْقُ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافُ اَلْسِنَتِكُمْ وَاَلْوَانِكُمْ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِلْعَالِمِينَ ﴿٢٢﴾
وَمِنْ اٰيَاتِهٖ مَنَامُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَآؤُكُمْ مِنْ فَضْلِهٖ اِنَّ فِى ذٰلِكَ
لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٢٣﴾ وَمِنْ اٰيَاتِهٖ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنَزِّلُ
مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَيُحْىِ بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ
يَعْقِلُونَ ﴿٢٤﴾ وَمِنْ اٰيَاتِهٖٓ اَنْ تَقُومَ السَّمَآءُ وَالْاَرْضُ بِاَمْرِهٖ ثُمَّ اِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً
مِنَ الْاَرْضِ اِذَآ اَنْتُمْ تَخْرُجُونَ ﴿٢٥﴾ وَلَهُ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ كُلٌّ لَهُ
قَانِتُونَ ﴿٢٦﴾ وَهُوَ الَّذِى يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ اَهْوَنُ عَلَيْهِ وَلَهُ الْمَثَلُ
الْاَعْلٰى فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾ ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا
مِنْ اَنْفُسِكُمْ هَلْ لَكُمْ مِنْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِنْ شُرَكَآءَ فِى مَا رَزَقْنَاكُمْ
فَاَنْتُمْ فِيهِ سَوَآءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ اَنْفُسَكُمْ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ
يَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾ بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوٓا اَهْوَآءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَمَنْ يَهْدِى مَنْ
اَضَلَّ اللّٰهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٢٩﴾

17-18. Haydi, akşama ulaştığınızda (akşam ve yatsı vaktinde) sabaha kavuştuğunuzda, gündüzün sonunda ve öğle vaktine eriştiğinizde Allah'ı tesbih edin (namaz kılın), ki göklerde ve yerde hamd O'na mahsustur.

19. Ölüden diriyi, diriden de ölüyü O çıkarıyor; yeryüzünü ölümünün ardından O canlandırıyor. İşte siz de (kabirlerinizden) böyle çıkarılacaksınız.

20. Sizi topraktan yaratması, O'nun delillerindendir. Sonra siz, (her tarafa) yayılan insanlar oluverdiniz.

21. Kaynaşmanız için size kendi(cinsi)nizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet peydâ etmesi de O'nun delillerindendir. Doğrusu bunda, iyi düşünen bir kavim için ibretler vardır.

22. O'nun delillerinden biri de gökleri ve yeri yaratması, lisanlarınızın ve renklerinizin değişik olmasıdır. Şüphesiz bunda, bilenler için (alınacak) dersler vardır.

23. Gece olsun gündüz olsun, uyumanız ve Allah'ın lütfundan (nasibinizi) aramanız da O'nun delillerindendir. Gerçekten bunda, işiten bir kavim için ibretler vardır.

24. Yine O'nun delillerindendir ki size korku ve ümit vermek üzere şimşeği gösteriyor, gökten su indirip ölümünün ardından arzı onunla diriltiyor. Doğrusu bunda, aklını kullanan bir kavim için (alınacak) dersler vardır.

25. Göğün ve yerin O'nun buyruğuyla durması da O'nun delillerindendir. Sonra sizi topraktan bir çağırdı mı hemen (kabirlerinizden) çıkıverirsiniz.

26. Göklerde ve yerde olanlar hep O'nundur. Hepsi O'na boyun eğmiştir.

27. Yaratmaya başlayan, sonra onu tekrarlayan O'dur ki bu, O'nun için pek kolaydır. Göklerde ve yerde (tecelli eden) en yüce sıfat O'nundur. O, mutlak güç ve hikmet sahibidir.

28. Allah size kendinizden bir temsil getirmektedir: Mülkiyetiniz altında bulunan köleler içinde, size verdiğimiz rızıklarda -birbirinizden çekindiğiniz gibi kendilerinden çekineceğiniz derecede sizinle eşit (haklara sahip)- ortaklarınız var mı? İşte Biz ayetlerimizi, aklını kullanacak bir kavim için böylece açıklıyoruz.

29. Gel gör ki haksızlık edenler, bilgisizce kötü arzularına uydular. Allah'ın saptırdığını kim doğru yola eriştirebilir? Onlar için herhangi bir yardımcı yoktur.

ALLAH'IN EVRENE VE İNSANA DAİR AYETLERİ

Önceki mecliste hak-batıl mücadelesinden bahseden Kur'ân, burada ise müşrikleri, hem kendileri hem de içinde yaşadıkları bu evren hakkında tefekkür etmeye davet etmiştir ki böylece hidayete ersin ve doğru yolu bulabilsinler.

Bu ayetlerde Kur'ân, temaşa edilen bu âlemin dört bir yanına yayılmış türlü örnek ve tasvirlerle Allah'ın ayetlerini zikretmektedir. Bu ayetler, insanı, içinde bulunduğu gafletten uyandırmak ve ölü gibi durmaktan kurtarıp harekete geçirmek için aklını kullanmaya ve düşünmeye teşvik etmektedir:

Birincisi: Kur'ân, gece ve gündüzün barındırdığı çeşitli vakitlere ve bu vakitlerde tefekkür etmenin ve düşünmenin geniş olanaklarına dikkat çekmektedir: *"Haydi, akşama ulaştığınızda (akşam ve yatsı vaktinde), sabaha kavuştuğunuzda, gündüzün sonunda ve öğle vaktine eriştiğinizde Allah'ı tesbih edin (namaz kılın), ki göklerde ve yerde hamd O'na mahsustur."*

Kur'ân'ın vakitlere dair bu çeşitliliğin yanı sıra göklerin ve yerin yaratılmasını ele alması, bu vakitleri oluşturan astronomi ile ilgili sebeplere işaret etmek içindir. Bilimsel olarak bilinen husus şudur ki yerküre, güneşin önünde kendi etrafında dönmektedir. Ardından bu işlevsel harekete dikkat çekmek için günlerin gece ve gündüz olarak taksim edildiğini bildirmektedir. Buna göre gece, istirahat, uyku ve rahatlık; gündüz ise çalışma ve geçim yollarını arama vaktidir: *"Gece olsun gündüz olsun, uyumanız ve Allah'ın lütfundan (nasibinizi) aramanız da O'nun delillerindendir. Gerçekten bunda, işiten bir kavim için ibretler vardır."*

İkincisi: Kur'ân, hayat ve ölümle ilgili sünnetullaha, yaşam dönüşümü olarak ifade edilen, her gün müşahede ettiğimiz ve hissettiğimiz bitki ve benzerî canlılarda görülen bu kanuna dikkat çekmektedir: *"Ölüden diriyi, diriden de ölüyü O çıkarıyor; yeryüzünü ölümünün ardından O canlandırıyor. İşte siz de (kabirlerinizden) böyle çıkarılacaksınız."* Bunlar Yaratıcının hikmetine dair delillerdir. Çünkü hayat ve ölüm olmasaydı yaratılış devam etmezdi. Yine bu ayette insan için

başka bir hayatın varlığına dair bir delil de zikredilmiştir: *"İşte siz de (kabirlerinizden) böyle çıkarılacaksınız."*

Ardından Kur'ân, düşünmeye ve tefekkür etmeye sevk eden evrene dair göstergelere, yeryüzüne inen yağmura ve bunun neticesinde oluşan hayat dönüşümüne dikkat çekmektedir: *"Yine O'nun delillerindendir ki size korku ve ümit vermek üzere şimşeği gösteriyor, gökten su indirip ölümünün ardından arzı onunla diriltiyor. Doğrusu bunda, aklını kullanan bir kavim için (alınacak) dersler vardır."*

Sonra Kur'ân, bütün bu hayatı, verdiği emirle devam ettiren Allah'ın, başka bir hayatı yaşamak üzere bizi diriltmeye kadir olduğunu vurgulamaktadır. Hatta bu, dünya hayatında gördüğümüz ve hissettiğimiz sünnetullahın bizzat kendisidir: *"Göğün ve yerin O'nun buyruğuyla durması da O'nun delillerindendir. Sonra sizi topraktan bir çağırdı mı hemen (kabirlerinizden) çıkıverirsiniz. Göklerde ve yerde olanlar hep O'nundur. Hepsi O'na boyun eğmiştir. Yaratmaya başlayan, sonra onu tekrarlayan O'dur, ki bu, O'nun için pek kolaydır. Göklerde ve yerde (tecelli eden) en yüce sıfat O'nundur. O, mutlak güç ve hikmet sahibidir."*

Üçüncüsü: Kur'ân, insanın yaratılışına ve yeryüzünde yayılarak çoğalmasına dikkat çekmektedir: *"Sizi topraktan yaratması, O'nun delillerindendir. Sonra siz, (her tarafa) yayılan insanlar oluverdiniz."*

Dördüncüsü: Kur'ân, insan hayatının devamını ve neslin çoğalmasını sağlayan erkek ile kadın arasındaki ailevî ilişkiye, istikrar ve huzur bulması için ailenin tesisini gerekli kılan hususlara dikkat çekmektedir: *"Kaynaşmanız için size kendi(cinsi)nizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet peydâ etmesi de O'nun (varlığının) delillerindendir. Doğrusu bunda, iyi düşünen bir kavim için ibretler vardır."*

Beşincisi: Kur'ân, insanların dilleriyle ve tenlerinin renkleriyle farklı olduklarına, bu farklılığın, evrendeki genel düzenin bir parçası olduğuna dikkat çekmektedir. İnsanı yaratan, onu çoğaltan ve onu farklı farklı kılan, aynı zamanda gökleri ve yeri bizzat yaratan Allah'tır. İçinde yaşadığı çevreyi, insanın ihtiyaçları ve hayatın devamı için gerek duyulabilecek çeşitlilikte ve uyumda yaratan da O'dur: *"O'nun delillerinden biri de gökleri ve yeri yaratması, lisanlarınızın ve renklerinizin değişik olmasıdır. Şüphesiz bunda bilenler için (alınacak) dersler vardır.*

Altıncısı: Bu dikkat çekici uyarı ve Allah'ın varlığına işaret eden apaçık delillerden sonra Kur'ân, şirk düşüncesini savunan Mekkelilerin aklını sorgulamaya başlamaktadır. Bununla ilgili olarak Mekkelilerin günlük hayatından bir mesel getirerek konuyu şöyle açıklamaktadır: *"Allah size kendinizden bir temsil getirmektedir: Mülkiyetiniz altında bulunan köleler içinde, size verdiğimiz rızıklarda -birbirinizden çekindiğiniz gibi kendilerinden çekineceğiniz derecede sizinle eşit (haklara sahip)- ortaklarınız var mı? İşte Biz ayetlerimizi, aklını kullanacak bir kavim için böylece açıklıyoruz."*

Buna göre bütün bu mahlûkatı yaratıp çoğaltan ve çeşitlere ayıran, bunu da bir tek kanun ve bir tek nizam üzerine ikame eden Allah, yaratmasında veya mülkünde kendisiyle tartışmaya girecek birini nasıl var edebilir?! Mesela insan, fıtratı ve karakteri gereği, kendi kölesinden korkarak ve onu hesaba katarak onun kendi mülküne ortak olmasına veya malını kendisiyle birlikte yönetmesine, iş ve işlemlerinde ortağın ortakla istişare ettiği gibi kölesiyle istişare etmeye rıza göstermez.

Yedincisi: Bu uyarılarla birlikte bilgi kanallarının açık tutulmasının ve insanın basiretini örten gaflet, tembellik ve uyuşukluk gibi uykulardan kurtulmasının önemi tekrar tekrar vurgulanmaktadır:

Mesela tefekkürün önemine dikkat çekmektedir: *"Doğrusu bunda, iyi düşünen bir kavim için ibretler vardır."* Ardından sağlıklı tefekkürün neticesi olan ilmin önemi vurgulamaktadır: *"Şüphesiz bunda, bilenler için (alınacak) dersler vardır."* Daha sonra da evrende var olan ayetlere kulak vermeye, dikkat etmeye, tedebbür ve anlama çabasına dikkat çekmektedir: *"Gerçekten bunda, işiten bir kavim için ibretler vardır."* Ardından da akla ve aklın esasını teşkil eden anlama, bilgi, tefekkür ve tedebbüre tekrar dikkat çekmektedir: *"Doğrusu bunda, aklını kullanan bir kavim için (alınacak) dersler vardır." "İşte Biz ayetlerimizi, aklını kullanacak bir kavim için böylece açıklıyoruz."*

Daha sonra da Kur'ân, dalâletin ilk ve esas sebebine dair uyarılarda bulunarak bunun cehalet ve bilgi yolundan sapma olduğuna dikkat çekmektedir: *"Gel gör ki haksızlık edenler, bilgisizce kötü arzularına uydular. Allah'ın saptırdığını kim doğru yola eriştirebilir?"*

Bütün bunlardan sonra ilmin, aklın ve düşüncenin gereği olan her şeyden uzak durup da vahyin mesajlarıyla aklın ilkeleri arasında çelişki ve tezat olduğunu iddia ederek vahiyden yüz çevirenlere gel de şaşırma!

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Haydi, akşama ulaştığınızda ve sabaha kavuştuğunuzda Allah'ı tesbih edin." Yani Yüce Allah sabah-akşam daima ve sürekli olarak tenzih ve takdis edilmeyi hak etmektedir.

"Göklerde ve yerde hamd O'na mahsustur. Gündüzün sonunda ve öğle vaktine eriştiğinizde Allah'ı tesbih edin." Yani göklerde ve yerde yaşayanların her an ve her vakitte Yüce Allah'ı övmesi, Allah'ın onlar üzerindeki hakkıdır. Bu ve önceki ayet O'nu gece-gündüz zikretmenin, zikrin yanı sıra marifetullaha ve Allah'ı her türlü şirkten ve O'na layık olmayan sıfat ve durumdan tenzih etmeye yardımcı olan tedebbür ve tefekkürün ehemmiyetine işaret etmektedir. Ayetteki (وَحِينَ تُظْهِرُونَ) ifadesi "öğle vakti" manasına gelir.

"Ölüden diriyi çıkarıyor." Çünkü yaratmanın aslı, içinde ruh taşımayan topraktan başlamıştır. Ardından nutfeden, tohum ve çekirdekten devam etmiştir. İçinde hayatın ilk unsurları olsa da bunlar cansızdırlar. Lâkin bu varlıklar, cansızlığı, durgunluğu ve hareketsizliği ile ölüye benzemektedirler.

"Diriden de ölüyü çıkarıyor." Olağan hayat dönüşümünde. Mesela gelişen ağaç, cansız tohum vermekte; hareket eden kuş, cansız yumurta yumurtlamaktadır.

"Yeryüzünü, ölümünün ardından O canlandırıyor." Yani yeryüzünü çoraklıktan ve kuraklıktan sonra, yani öldükten sonra bitkilerle canlandırıyor.

"İşte siz de böyle çıkarılacaksınız." ayetinde, insanın dirilişi ve yeniden yaratılışı, dünyadaki somut şeylere benzetilmiştir. Tıpkı öldükten sonra yeryüzünün dirilmesi, diriden ölünün ve ölüden dirinin çıkartılması gibi.

"Sizi topraktan yaratması, O'nun (varlığının) delillerindendir." Yani Allah, atamız Hz. Âdem'i (a.s.) topraktan yaratmış, bedenimizin, su ve topraktan beslenen bitkilerden gıdalanmasını sağlamıştır.

"Size kendi(cinsi)nizden eşler yaratandır." Yani Hz. Havvâ'yı Hz. Âdem'den (a.s.) yaratmıştır. Ardından her erkek ve kadını onların beşer soyundan, nutfeden, sonra alakadan, daha sonra da mudğadan yaratmıştır. Yaratanların en güzeli olan Allah ne kadar da yücedir!

"Onunla kaynaşmanız için..." ayeti, kadının esas vazifesini beyan etmektedir. Bu vazife de evinin, huzur ve mutlulukla dolu gerçek bir sığınak yeri olmasıdır.

"Aranızda sevgi ve merhamet peydâ etmiştir." ayeti, eşler arasındaki ilişkiyi sağlamlaştıran ana konunun değerini açıklamaktadır. Bu da sevgi ve merhametten oluşan bir değerdir. Bu değer, ailenin dağılmasını engelleyen gerçek mihenk taşıdır. Diğer bütün değer ve sorumluluklar bunu eksen almalıdır. Buna göre içinde muhabbet ve merhametin olmadığı evde çokça servetin, çokça evladın, gösterişli ziynetin veya lüks giyeceklerin olmasının hiçbir faydası yoktur.

Burada dikkat çekmemiz gereken bir husus da farklı isimler ve bahaneler altında, eşler arasında rekabet ve çekişme kültürünün yaygınlaşmaya başlamasıdır. Mesela ikisinin de sürekli şahsî güçlerini ispat etmeye çalışmaları, hiçbir zaman bazı haklardan feragat etmemeleri ve birbirlerine karşı sanki mahkeme salonunda yaşıyormuşcasına davranmaları. Bu tavırlar, değerlerimizle ve âdetlerimizle bağdaşmayan tuhaf bir kültür oluşturmaktadır. Bu kültür, ciddi manada boşanmaların artmasına ve evlilik hayatından nefret etmeye sebep olmaktadır. Çünkü eşlerin hukuku, mahkeme kararları ile belirlenen sınırlardan daha büyük ve daha hassastır. Hatta mahkeme kararları, mutlu bir aile hayatını tesise yönelik değil, zulmü defetmeye ve zararı ortadan kaldırmaya yöneliktir. Saadet ve huzur, bundan daha önemli ve daha büyüktür. Eşlerin sevgi ve şafkat ortamında elde ettikleri haklar, hâkim veya müftünün verdiği karar ve fetvalarla elde ettikleri haklardan çok daha fazladır.

"Lisanlarınızın ve renklerinizin değişik olması..." Allah'ın yaratılışla ilgili ayetlerine dikkat çekme bağlamında bu tür farklılıkların zikredilmesi, minnetini hatırlatmaya yöneliktir. Çünkü bu farklılıklar,

üstünlük veya ayrımcılık için değil çeşitlilik içindir. Ayrıca bu ayette İslam'ın evrenselliğine ve insana adil bir şekilde baktığına vurgu yapılmıştır. Özellikle de insanın bir tek asıldan ve bir tek kaynaktan geldiği ifade edildikten sonra bu farklılığın zikredilmesi çok daha anlamlıdır.

"Allah'ın lütfundan (nasibinizi) aramanız..." Rızık talebi için çalışmanız.

"Size korku vermek üzere şimşeği gösteriyor." Yani şimşek, yıldırım ve gök gürlemesi ile.

"Ümit vermek üzere." Yani size yağmur ümidi veriyor.

"Göğün ve yerin O'nun buyruğuyla durması da." Yani Yüce Allah'ın hikmet ve iradesiyle var ettiği bu uyumlu ve mükemmel nizamla.

"Sonra sizi topraktan bir çağırdı mı hemen (kabirlerinizden) çıkıverirsiniz." Yani gökleri ve yeri emriyle ayakta tuttuğu gibi Allah, sizi ikinci hayat için diriltmeye de kadirdir. Zaten o gün sizin icabet etme dışında tercihiniz olmayacaktır. Bu zorunlu icabet, yaratılışla alakalı takdir edilmiş bir icabet olup insanın bu konuda seçme imkânı yoktur.

"Hepsi O'na boyun eğmiştir." O'na icabet edip itaat ederek.

"Yaratmaya başlayan, sonra onu tekrarlayan O'dur ki bu, O'nun için pek kolaydır." ayeti, müşriklerin ve tereddüt yaşayanların zihinleri için meseleyi anlaşılır kılmaya yöneliktir. Çünkü sanatçının, sanatını tekrar icra etmesi, ilk defa yapmasından daha kolaydır. Buna göre azamet sahibi Yaratıcı'ya nispetle her ikisi, yani başlangıç ve tekrar diriltme eşit seviyededir.

"Allah size kendinizden bir temsil getirmektedir." Yani halinizden ve pratik hayatınızdan.

"Mülkiyetiniz altında bulunanlar içinde var mı?" Yani kölelerinizden. Ayette geçen (مِنْ), teb'îd için gelmiştir.

(مِنْ شُرَكَآءَ) kelimesinde geçen (مِنْ) ise teb'îd için değil beyaniyye içindir.

"Size verdiğimiz rızıklarda..." Sahip olduğunuz mal ve servette.

"Sizinle eşit ortaklarınız..." Yani siz ve kölеleriniz, size ait olan mülkte eşit seviyede misiniz?

"Birbirinizden çekindiğiniz gibi kendilerinden çekineceğiniz derecede..." Yani bu kölelerle birlikte ticaret yapıyor ve onları hesaba katıyor musunuz? Sanki onlar bu mülkte tasarruf ederken sizin gibi aynı haklara mı sahipler?

Bu meselin özet olarak manası şudur: Sizinle eşit seviyede olacak şekilde mallarınızda size ortaklık yapabilecek köleleriniz var mıdır? Öyle ki onlar hazır olmadan ve onayları olmadan tıpkı bir ortağın kendi ortağıyla karar vermesi gibi o malda tasarruf yetkisine eşit şekilde mi sahipsiniz?

Bu meselin bir gayesi de şudur: Yüce Allah bu mahlûkatın yaratıcısıdır. Dahası O, her şeyin malikidir ve istediği şekilde tasarruf etme yetkisine sahip olandır. Allah'ın mülkünde ve hükmünde O'na ortak olabilecek bir ilahın varlığını iddia etmek, saçmalıkların en saçma olanıdır.

فَاَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّيْنِ حَنِيْفًا ؕ فِطْرَتَ اللّٰهِ الَّتِىْ فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا ؕ لَا تَبْدِيْلَ
لِخَلْقِ اللّٰهِ ؕ ذٰلِكَ الدِّيْنُ الْقَيِّمُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٣٠﴾ مُنِيْبِيْنَ
اِلَيْهِ وَاتَّقُوْهُ وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَلَا تَكُوْنُوْا مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿٣١﴾ مِنَ الَّذِيْنَ فَرَّقُوْا
دِيْنَهُمْ وَكَانُوْا شِيَعًا ؕ كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُوْنَ ﴿٣٢﴾ وَاِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ
دَعَوْا رَبَّهُمْ مُّنِيْبِيْنَ اِلَيْهِ ثُمَّ اِذَآ اَذَاقَهُمْ مِّنْهُ رَحْمَةً اِذَا فَرِيْقٌ مِّنْهُمْ بِرَبِّهِمْ
يُشْرِكُوْنَ ﴿٣٣﴾ لِيَكْفُرُوْا بِمَآ اٰتَيْنٰهُمْ ؕ فَتَمَتَّعُوْا فَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ﴿٣٤﴾ اَمْ اَنْزَلْنَا
عَلَيْهِمْ سُلْطٰنًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوْا بِهٖ يُشْرِكُوْنَ ﴿٣٥﴾ وَاِذَآ اَذَقْنَا النَّاسَ
رَحْمَةً فَرِحُوْا بِهَا ؕ وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيْهِمْ اِذَا هُمْ يَقْنَطُوْنَ
﴿٣٦﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَقْدِرُ ؕ اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ
لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿٣٧﴾ فَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهٗ وَالْمِسْكِيْنَ وَابْنَ السَّبِيْلِ ؕ ذٰلِكَ خَيْرٌ
لِّلَّذِيْنَ يُرِيْدُوْنَ وَجْهَ اللّٰهِ ؕ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿٣٨﴾ وَمَآ اٰتَيْتُمْ مِّنْ رِّبًا لِّيَرْبُوَا
فِىْٓ اَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوْا عِنْدَ اللّٰهِ ۚ وَمَآ اٰتَيْتُمْ مِّنْ زَكٰوةٍ تُرِيْدُوْنَ وَجْهَ اللّٰهِ
فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُوْنَ ﴿٣٩﴾ اَللّٰهُ الَّذِىْ خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ ثُمَّ
يُحْيِيْكُمْ ؕ هَلْ مِنْ شُرَكَآئِكُمْ مَّنْ يَّفْعَلُ مِنْ ذٰلِكُمْ مِّنْ شَىْءٍ ؕ سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى
عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿٤٠﴾ ظَهَرَ الْفَسَادُ فِى الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ اَيْدِى النَّاسِ
لِيُذِيْقَهُمْ بَعْضَ الَّذِىْ عَمِلُوْا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿٤١﴾ قُلْ سِيْرُوْا فِى الْاَرْضِ
فَانْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلُ ؕ كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّشْرِكِيْنَ ﴿٤٢﴾ فَاَقِمْ
وَجْهَكَ لِلدِّيْنِ الْقَيِّمِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِىَ يَوْمٌ لَّا مَرَدَّ لَهٗ مِنَ اللّٰهِ يَوْمَئِذٍ يَّصَّدَّعُوْنَ
﴿٤٣﴾ مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهٗ ۚ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِاَنْفُسِهِمْ يَمْهَدُوْنَ ﴿٤٤﴾ لِيَجْزِىَ
الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ مِنْ فَضْلِهٖ ؕ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْكٰفِرِيْنَ ﴿٤٥﴾ وَمِنْ
اٰيٰتِهٖٓ اَنْ يُّرْسِلَ الرِّيَاحَ مُبَشِّرٰتٍ وَّلِيُذِيْقَكُمْ مِّنْ رَّحْمَتِهٖ وَلِتَجْرِىَ الْفُلْكُ

بِاَمْرِهٖ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهٖ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ
رُسُلًا اِلٰى قَوْمِهِمْ فَجَآؤُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَانْتَقَمْنَا مِنَ الَّذِينَ اَجْرَمُوا وَكَانَ حَقًّا
عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾ اَللّٰهُ الَّذِى يُرْسِلُ الرِّيَاحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهُ
فِى السَّمَآءِ كَيْفَ يَشَآءُ وَيَجْعَلُهُ كِسَفًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهٖ فَاِذَآ
اَصَابَ بِهٖ مَنْ يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖٓ اِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٨﴾ وَاِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ
اَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ مِنْ قَبْلِهٖ لَمُبْلِسِينَ ﴿٤٩﴾ فَانْظُرْ اِلٰٓى اٰثَارِ رَحْمَتِ اللّٰهِ كَيْفَ
يُحْىِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْىِ الْمَوْتٰى وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ
﴿٥٠﴾ وَلَئِنْ اَرْسَلْنَا رِيحًا فَرَاَوْهُ مُصْفَرًّا لَظَلُّوا مِنْ بَعْدِهٖ يَكْفُرُونَ ﴿٥١﴾ فَاِنَّكَ
لَا تُسْمِعُ الْمَوْتٰى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَآءَ اِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٥٢﴾ وَمَآ اَنْتَ
بِهَادِ الْعُمْىِ عَنْ ضَلَالَتِهِمْ اِنْ تُسْمِعُ اِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِاٰيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٥٣﴾

30. (Resûlüm!) Sen yüzünü hanîf olarak dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmışsa ona çevir. Allah'ın yaratmasında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler.

31. Hepiniz O'na yönelerek O'na karşı gelmekten sakının, namazı kılın; müşriklerden olmayın.

32. Dinlerini parçalayan ve bölük bölük olanlardan (olmayın. Bunlardan) her fırka, kendilerinde olan ile böbürlenmektedir.

33. İnsanların başına bir sıkıntı gelince, Rablerine yönelerek O'na yalvarırlar. Sonra Allah, katından onlara bir rahmet (nimet ve bolluk) tattırınca, bakarsınız ki onlardan bir grup yine Rablerine ortak koşuyorlar.

34. Kendilerine verdiklerimize nankörlük etsinler bakalım! Haydi, sefa sürün; ama yakında bileceksiniz!

35. Yoksa onlara bir kesin delil indirdik de o delil, müşrik olmalarını mı söylüyor?!

36. İnsanlara bir rahmet tattırdığımızda ona sevinirler. Şayet yaptıklarından ötürü başlarına bir fenalık gelse hemen ümitsizliğe düşüverirler.

37. Görmediler mi ki Allah, rızkı dilediğine bol bol vermekte, dilediğininkini de daraltmaktadır. Şüphesiz imanlı bir kavim için bunda ibretler vardır.

38. O halde sen, akrabaya, yoksula, yolda kalmışa hakkını ver. Allah'ın rızasını isteyenler için bu en iyisidir. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.

39. İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz herhangi bir faiz, Allah katında artmaz. Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte zekâtı veren o kimseler, evet onlar (sevaplarını ve mallarını) kat kat arttıranlardır.

40. Allah, (o yüce varlıktır) ki sizi yaratmış, sonra rızıklandırmıştır; sonra O, hayatınızı sona erdirecek, daha sonra da sizi (tekrar) diriltecektir. Peki, sizin (Allah'a eş tuttuğunuz) ortaklarınız içinde bunlardan birini yapabilecek var mı? Allah onların ortak koştuklarından münezzehtir ve yücedir.

41. İnsanların bizzat kendi işledikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu ki Allah, yaptıklarının bir kısmını onlara tattırsın; belki de (tuttukları kötü yoldan) dönerler.

42. (Resûlüm!) De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın da daha öncekilerin akıbetleri nice oldu, görün. Onların çoğu müşrik idi.

43. Allah katından, dönüşü olmayan bir gün (kıyamet günü) gelmeden önce yönünü o gerçek dine çevir! O gün (insanlar) bölük bölük ayrılacaklardır.

44. Kim inkâr ederse, inkârı kendi aleyhine olur. İyi işler yapanlara gelince, onlar da kendileri için (cennetteki yerlerini) hazırlamış olurlar.

45. Zira Allah, iman edip iyi işler yapanlara kendi lütfundan karşılık verecektir. Şüphesiz O, kâfirleri sevmez.

46. Size rahmetinden tattırsın, emriyle gemiler yüzsün, fazlından (nasibinizi) arayasınız ve şükredesiniz diye (hayat ve bereket) müjdecileri olarak rüzgârları göndermesi de Allah'ın (varlık ve kudretinin) delillerindendir.

47. Andolsun ki Biz senden önce kendi kavimlerine nice peygamberler gönderdik de onlara açık deliller getirdiler. (Onları dinlemeyip) günaha dalanların ise cezalarını hakkıyla vermişizdir. Müminlere yardım etmek de Bize düşer.

48. Allah O'dur ki rüzgârları gönderir, bunlar da bulutu kaldırır. Derken, Allah onu gökte dilediği gibi yayar ve parça parça eder; nihayet arasından yağmurun çıktığını görürsün. Allah dilediği kullarına yağmuru nasip edince, onlar seviniverirler.

49. Oysa onlar, daha önce, üzerlerine yağmur yağdırılmasından iyice ümitlerini kesmişlerdi.

50. Allah'ın rahmetinin eserlerine bir bak: Arzı, ölümünün ardından nasıl diriltiyor! Şüphesiz O, ölüleri de mutlaka diriltecektir. O, her şeye kadirdir.

51. Andolsun ki bir rüzgâr göndersek de onu (ekini) sararmış görseler, ardından muhakkak nankörlüğe başlarlar.

52. (Resûlüm!) Elbette sen ölülere duyuramazsın; arkalarını dönüp giderlerken sağırlara o daveti işittiremezsin.

53. Körleri de sapıklıklarından (vazgeçirip) doğru yola iletemezsin. Ancak teslimiyet göstererek ayetlerimize iman edenlere duyurabilirsin.

İNSANI VE MÜSLÜMAN TOPLUMU OLUŞTURAN DEĞERLER MANZUMESİ

Evrendeki sistemin ahengine işaret eden hususlara dikkat çektikten sonra gelen bu ayetlerde, Müslüman fert ile Müslüman toplumun inşasında İslam şeriatının dayandığı değerler manzumesine dikkat çekilmiştir. Bunları aşağıda geldiği şekliyle özetlemek mümkündür:

Birincisi: İlk husus, Allah'ın dininde istikamet üzere kalmaktır; o din ki tevhid, fıtrat, tevbe, takva ve namazı dosdoğru kılmak üzere inşa edilmiştir: *"(Resûlüm!) Sen yüzünü hanîf olarak dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmışsa ona çevir. Allah'ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler. Hepiniz O'na yönelerek O'na karşı gelmekten sakının, namazı kılın; müşriklerden olmayın. Allah katından, dönüşü olmayan bir gün (kıyamet günü) gelmeden önce yönünü o gerçek dine çevir!"*

Burada din ile fıtrat arasında var olan bağlantıya ve tekâmüle dikkat çekilmiştir. Çünkü fıtrat, insanın ahsen-i takvim üzere olan maddî suretini teşkil ettiği gibi Allah'ın yarattığı manevî yönünü de teşkil

etmektedir. Buna göre insan fıtratı, yapısı gereği aldatma, zulüm ve çirkinlikten beridir. İslam, fıtrat dinidir. Çünkü o, bu fıtratı yaratan Allah'ın vahyinin eseridir.

İkincisi: Diğer bir husus ise sağlam temellere dayanan sahih akidenin oluşturduğu vahdettir: *"Müşriklerden olmayın. Dinlerini parçalayan ve bölük bölük olanlardan (olmayın. Bunlardan) her fırka, kendilerinde olan ile böbürlenmektedir."*

Üçüncüsü: Şartlar ve durumlar ne olursa olsun hak üzere sebat etmek gerekir: *"İnsanların başına bir sıkıntı gelince, Rablerine yönelerek O'na yalvarırlar. Sonra Allah, katından onlara bir rahmet (nimet ve bolluk) tattırınca, bakarsınız ki onlardan bir grup yine Rablerine ortak koşuyorlar! Kendilerine verdiklerimize nankörlük etsinler bakalım! Haydi, sefa sürün; ama yakında bileceksiniz!"*

Dördüncüsü: Hem bolluk hem de darlık anında, yani daima ruhî dengeyi korumak gerekir: *"İnsanlara bir rahmet tattırdığımızda ona sevinirler. Şayet yaptıklarından ötürü başlarına bir fenalık gelse hemen ümitsizliğe düşüverirler. Görmediler mi ki Allah, rızkı dilediğine bol bol vermekte, dilediğininkini de daraltmaktadır. Şüphesiz imanlı bir kavim için bunda ibretler vardır. Allah O'dur ki rüzgârları gönderir, bunlar da bulutu kaldırır. Derken, Allah onu gökte dilediği gibi yayar ve parça parça eder; nihayet arasından yağmurun çıktığını görürsün. Allah dilediği kullarına yağmuru nasip edince, onlar seviniverirler. Oysa onlar, daha önce, üzerlerine yağmur yağdırılmasından iyice ümitlerini kesmişlerdi."*

Beşincisi: Toplumsal dayanışmayı, sıla-i rahimi, yoksul ve muhtaçları gözetmeyi ve yolda kalanları himaye etmeyi gözetmek esastır: *"O halde sen, akrabaya, yoksula, yolda kalmışa hakkını ver. Allah'ın rızasını isteyenler için bu en iyisidir. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir."*

Altıncısı: Faizden ve batıl yollarla insanları sömürmekten uzak durmak esastır: *"İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz herhangi bir faiz, Allah katında artmaz."* Buna göre faiz, bereketi yok eder, toplumsal muhabbeti ve rahmet bağlarını koparır. Malı temizleyen ve bereketlendiren zekât ise böyle değildir. Zekât, zengin ile fakir arasındaki ilişkileri sağlamlaştırır; toplumu hasetten, kin ve düşmanlıktan

arındırır: *"Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte onlar (sevaplarını ve mallarını) kat kat arttıranlardır."*

Yedincisi: Gerçek tevhid, bizi yaratan ve rızkımızı elinde tutan, bizi dirilten ve öldüren Allah'ı tek ilah kabul etmektir: *"Allah, (o yüce varlıktır) ki sizi yaratmış, sonra rızıklandırmıştır; sonra O, hayatınızı sona erdirecek, daha sonra da sizi (tekrar) diriltecektir. Peki, sizin (Allah'a eş tuttuğunuz) ortaklarınız içinde bunlardan birini yapabilecek var mı? Allah onların ortak koştuklarından münezzehtir ve yücedir."* Tevhid, hem inanç hem de değerler sisteminin dayandığı temel esastır. Bir başka ifadeyle tevhid, dinin tamamının, üzerine bina edildiği en temel esastır.

Sekizincisi: Sorumluluk yüklenme eğitimi ve bilinci önemlidir. Fert, toplum ve devlet olarak herkes eşit seviyede, çalışan çalıştığının, çiftçi ektiğinin karşılığını alacaktır: *"İnsanların bizzat kendi işledikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu ki Allah, yaptıklarının bir kısmını onlara tattırsın; belki de (tuttukları kötü yoldan) dönerler." "Kim inkâr ederse, inkârı kendi aleyhine olur. İyi işler yapanlara gelince, onlar da kendileri için (cennetteki yerlerini) hazırlamış olurlar."*

Dokuzuncusu: Önceki toplumların ahvalini, gönderilen peygamberlerin getirdiği hakikate karşın yaptıkları zulüm, inkâr ve yalanlamalardan sonra başlarına gelenleri hesaba katmalıdır: *"(Resûlüm!) De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın da daha öncekilerin akıbetleri nice oldu, görün. Onların çoğu müşrik idi." "Andolsun ki Biz senden önce kendi kavimlerine nice peygamberler gönderdik de onlara açık deliller getirdiler. (Onları dinlemeyip) günaha dalanların ise cezalarını hakkıyla vermişizdir. Müminlere yardım etmek de Bize düşer."*

Onuncusu: Allah'ın rahmetinin peşine düşmeli, yeryüzünün altında ve üstünde, O'nun ayetleri, bereket ve rızık kapıları araştırılmalıdır: *"Size rahmetinden tattırsın, emriyle gemiler yüzsün, fazlından (nasibinizi) arayasınız ve şükredesiniz diye (hayat ve bereket) müjdecileri olarak rüzgârları göndermesi de Allah'ın (varlık ve kudretinin) delillerindendir. Allah'ın rahmetinin eserlerine bir bak: Arzı, ölümünün ardından nasıl diriltiyor! Şüphesiz O, ölüleri de mutlaka diriltecektir. O, her şeye kadirdir."*

Bu, teori ile pratiği, rızık elde etme gayreti ile şükür görevini yerine getirme işini ısrarla devam ettirme hareketidir. Bütün bunlar bir ve tek olan Allah'a imanı ve hesap günü için hazırlık yapmayı esas alan sahih ve sabit bir akideye dayanmaktadır.

Onbirincisi: Bilgi kanallarını açık tutmak; kapalılıktan, taassuptan, tefekkür ve öğrenme araçlarını devre dışı bırakan her şeyden uzak durmak gerekir: *"(Resûlüm!) Elbette sen ölülere duyuramazsın; arkalarını dönüp giderlerken sağırlara o daveti işittiremezsin. Körleri de sapıklıklarından (vazgeçirip) doğru yola iletemezsin. Ancak teslimiyet göstererek ayetlerimize iman edenlere duyurabilirsin."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"(Resûlüm!) Sen yüzünü hanîf olarak dine çevir." Yani dine dön ve istikamet üzere kal. Ondan yüz çevirip sağa sola iltifat etme.

"Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmışsa yüzünü ona çevir." Fıtrat, nefsî veya manevî cihetiyle insanda var olan asli yaratılış suretidir. İnsanın bedenî-maddî sureti bulunduğu gibi Allah'ın yarattığı manevî sureti olarak ifade edilen tabiatı da mevcuttur. İnsandaki bu özellikler zorlanmadan ve öğrenmeye gereksinim duymadan ortaya çıkar.

Fıtratla ilgili olarak anne şefkatini misal vermek mümkündür. Eğitim ve kültür seviyesi ne kadar farklı olursa olsun, isterse farklı yer ve zamanlarda olsun anne, her daim şefkat niteliğine sahiptir. İstisnasız her kabile veya toplumda var olan dindarlık olgusu de fıtrattandır. İnancı, kültürel veya toplumsal seviyesi ne olursa olsun sosyal ortamlarda insanın avret yerini açmaktan kaçınması da böyledir. Netice itibariyle şu isimlendirmeyi rahatlıkla yapmamız mümkündür: Fıtratla uyumlu davranış ve fıtrata aykırı davranış.

Dinlerde, itikat ve fikirlerde de durum budur. "İslam fıtrat dinidir" dediğimizde "fıtratla uyumlu olan ve insanda, insanî hususiyetleri gerçekleştiren din" manasını kastediyoruz.

Fıtrat kavramından bizzat İslam'ın anlaşılması gerekmez. Çünkü bebek, İslam adına herhangi bir şeyden haberdar olmadan doğar: *"Siz,*

hiçbir şey bilmezken Allah, sizi analarınızın karnından çıkardı."[48] Bu konuda Allah Resûlü (s.a.s.) de şöyle buyurmaktadır: *"Doğan her çocuk fıtrat üzere doğar. Daha sonra ebeveyni onu ya Yahudileştirir ya Hristiyanlaştırır ya da Mecusileştirir."*[49] Bundan anlaşılan husus, aslî fıtratın tevhid akidesiyle ve İslam'ın temel esaslarıyla insicamlı olmasıdır. Buna göre fıtratı bozulmadan evvel tercihiyle başbaşa bırakılan insanın İslam dışında herhangi bir inancı seçmesi düşünülemez. Bu husus, çocuğun Kur'ân'a ve Hz. Muhammed'in nübüvvetine iman ederek doğduğu anlamına gelmez. Çünkü bunun delili bulunmamakta ve realite de bunu tasdik etmemektedir.

"Allah'ın yaratışında değişme yoktur." ayeti, haber kipiyle nehiy manası içermektedir. Yani Allah'ın yarattığı fıtratı, insanın fıtratını değiştirmeyin.

"İşte dosdoğru din budur." İslam dini, içinde eğriliğin olmadığı, selim fıtratla insicamlı olan dosdoğru denge dinidir.

"O'na yönelerek..." Tevbe ve istikamet üzere O'na yönelerek. Ayetteki "münîbîn" kelimesinin cemi sığasıyla gelmesi, *"(Resûlüm!) Sen yüzünü hanîf olarak dine çevir"* cümlesinin delaletinden dolayıdır. Burada hitap Hz. Muhammed'e (s.a.s.) yönelik olmasına rağmen bütün Müslümanlar kastedilmiştir.

"Dinlerini parçalayan ve bölük bölük olanlardan (olmayın.)" Yani birbiriyle savaşan muhtelif fırkalar olmayın. Bu, dini parçalara ayırmanın neticesidir. Buna göre düşünceleriyle dinden uzaklaşarak kısımlara ayrılan bir ümmetin tüm bağları da parça parça olurlar. Dinin parçalanmışlığı, insanların dinin temel esaslarından, açık ve net ilkelerinden ve sağlam kaynaklarından uzaklaşmalarıyla meydana gelir.

Bugün İslam'a müntesip olanlardan bir kısmının, Kur'ân ve sünnetten yüz çevirdiğini, hatta her ikisini, onları nakledenleri ve bize ulaştıranları gözden düşürmeye çalıştığını, sonra da herhangi bir delil ve hüccet olmaksızın tarihî rivayetlerden ve bazı dinî mercilerin

---

48 Nahl 16/78.

49 Ebu Hureyre'den muttefekkun aleyh olarak nakledilmiştir. Lafız, Buhârî'ye aittir. Bakınız *Sahihu'l-Buhârî*, 1/465, Daru İbn Kesir, thk: Dr. Mustafa el-Buğâ, 3. Baskı, 1407-1987; *Sahihu'l-Müslim*, VIII, 52, Dâru'l-Cîl, 1334, thk: Heyet.

uydurduklarından hareketle yeni din algısı oluşturmaya çalıştığını görüyoruz. Bu tavır, yapısı gereği tek olan dinin birden çok parçalara ayrılması ve akabinde insanların gruplaşması neticesini doğurmaktadır.

"(Bunlardan) her fırka, kendilerinde olan ile böbürlenmektedir." Zira bu gibi durumlarda, hak olan dini araştırmak ve ihlasla ona sarılmaktan ibaret olan dindarlık, grup ve parti dostluğuna dönüşmektedir. Bu algıya sahip olan kişi, dindarlığı, taraf olduğu ve taraftar gördüğü gruba yakınlaşma ve yaranma zannetmekte, bizzat dinin ilke ve esaslarına yakın veya uzak olup olmadığına bakmamaktadır.

"Kendilerine verdiklerimize nankörlük etsinler bakalım!" buyruğundaki emir sıgası, tehdit içermektedir. Tıpkı *"Haydi, sefa sürün; ama yakında bileceksiniz!"* ayeti gibi. Bu ayet, geniş rızık elde eden insanın bu rızkın hakkını ve şükrünü eda etmemesinin fitne ve küfre sebebiyet vereceğine işaret etmektedir.

"Yoksa onlara bir kesin delil mi indirdik." Yani onların delillerini içeren semavî bir kitapları mı var?

"O kitap, müşrik olmalarını mı söylüyor?" Yani iddialarını destekler mahiyette midir? *"Kelâm"*ın yani "söyleme, konuşma" fiilinin *"kitab"*a nispet edilmesi, mecazîdir. Sanki kitap canlı olup onların delillerini serdederek konuşmaktadır. Buradaki teşbihten maksat, ellerinde şüphe içermeden konuşan bir hüccet varmış gibi bağlandıkları batıl inanca sımsıkı sarılmalarına dikkat çekmektir.

"Ümitsizliğe düşüverirler." Yani Allah'ın rahmetinden umutlarını keserler.

"Rızkı bol bol vermekte." Rızkı genişletmektedir.

"Daraltmaktadır." Rızkı daraltmaktadır.

"O halde sen, akrabaya hakkını ver." ayeti, sıla-i rahimi ve akrabaların hakkını gözetmeyi emretmektedir.

"Yolda kalmış olan..." Yolculuk nedeniyle mal varlığına ulaşamayan. Bu kişi zengin de olsa ailesiyle ve malıyla iletişim kurana kadar yardıma muhtaçtır.

"İnsanların mallarında artış olsun diye..." Yani insanların malından alarak malınız artsın diye.

"Allah katında artmaz." Yani haram ve faiz nedeniyle malın arttığını görseniz bile bu mal, Allah katında hayırsız ve değersiz bir maldır. Çünkü bu mal, gayrimeşru yollarla elde edilmiş olup sahibini götüreceği yer cehennemdir.

"Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte zekâtı veren o kimseler, evet onlar kat kat arttıranlardır." Yani iyilikleri kat kat ve kalıcı olacaktır. Çünkü zekât bir ibadettir, İslam'ın rükünlerinden bir rükündür. Zekâttaki bu artışın rızık artışı olmasına dair herhangi bir mani söz konusu değildir. Çünkü zekât, malı arttırır ve sahibini çalışmaya teşvik eder. Zekât verenler sevilmeyi, güvenilir olmayı ve tüccarların itimadını kazanmayı hak ederler. İşte bu vasıflar rızkın artış sebeplerindendir. Allahu a'lem.

"Allah, (o yüce varlıktır) ki sizi yaratmış, sonra rızıklandırmıştır; sonra O, hayatınızı sona erdirecek, daha sonra da sizi (tekrar) diriltecektir. Peki, sizin (Allah'a eş tuttuğunuz) ortaklarınız içinde bunlardan birini yapabilecek var mı?" ayeti, onları Allah'ın yarattığına ve kendilerine rızık verdiğine inandıkları halde ölüm ve hayatın hiçbir aşamasında payı olmayan aciz putlara ibadet eden müşriklere cevap mahiyetindedir.

"İnsanların bizzat kendi işledikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu." ayetinde geçen "fesad" kelimesi, ıslah etmenin, karada ve denizde ıslahın görünmesinin zıddıdır. Yani inancı, düşünceyi, eğitimi, ahlakı, çevreyi, geçim kaynaklarını, fert-devlet-toplum arasındaki ilişkileri, evet bütün bunları kuşatan genel fesad kastedilmektedir.

"İnsanların bizzat kendi işledikleri yüzünden." ayeti, dosdoğru hidayet yolundan, insanî değerlerden ve insan fıtratına dair ilkelerden uzaklaştıran beşerî davranışların tamamını kuşatmaktadır. Bu davranışların yanında anarşi ve bencilliği de içermektedir. Buna göre fesat, zekâyı, tecrübeyi, ilmî gelişmeleri ve maddî gücü; yıkıma, tahribe, kana ve insanlığın kötülüğüne kullanılan endüstriye dönüştürmektir. İşte bugün fıtratın bozulması ve insanın yapısına uygun olan sağlam ve makul dengenin yok olması şeklinde gördüğümüz husus budur.

"Allah, yaptıklarının bir kısmını onlara tattırsın." Yani onların başına gelenler, müstahak oldukları cezaların bir kısmıdır. Bu ayetin zımnen tehdit içerdiği de aşikârdır.

"Belki de dönerler." Yani başlarına gelen azap, durumlarını gözden geçirmeleri ve kurtuluş çaresi aramaları için aslında yeterlidir. Hatadan dönüşü sağlamak, imtihan ve belaların maksatlarından biridir. Demek ki hatalarından dönselerdi, o zaman o imtihan, tedib maksatlı kıymetli bir imtihan olurdu. Şayet dönüş yapmazlarsa -Allah muhafaza- intikama dönüşmüş demektir. İşte bu, iki farklı imtihan gerçeğinin olduğuna delalet etmektedir: Bunlardan biri Allah'ın sevdiği ve kendileri de Allah'ı seven kullarına yönelik olan imtihan ki bundaki amaç gaflete ve unutkanlığa düşmeleri akabinde her şeyleriyle O'na dönmelerini sağlamaktır. Diğer imtihan ise Allah'ın tuğyana ve zulme dalanlara yönelik imtihanı ki bu da intikam ve azap amaçlıdır.

"(Resûlüm!) De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın da daha öncekilerin akıbetleri nice oldu, görün." ayetiyle Allah, aktif ve hareketli olmayı, araştırma yapmayı, tefekkür etmeyi ve ibret almayı emretmektedir. Ayrıca bu ayet, tarih ilmine verilen ehemmiyete ve bunun bilgi kaynaklarından biri olduğuna işaret etmektedir.

"O gün (insanlar) bölük bölük ayrılacaklardır." Bu dünyada tevhid taraftarları ile şirk taraftarları şeklinde ayrı düştükleri gibi ahirette de ayrı ayrı olacaklardır. Buna göre inkâr edenler cehennemle ve azapla, iman edenler ise cennetle ve Allah'ın rızasıyla buluşacaktır.

"Kim inkâr ederse, inkârı kendi aleyhine olur." Yani küfrünün vebalini taşıyacaktır.

"İyi işler yapanlara gelince, onlar da kendileri için (cennetteki yerlerini) hazırlamış olurlar." Yani bu amelleriyle cennete ve ebedî saadete giden yolu hazırlıyorlar.

"Zira Allah, iman edip iyi işler yapanlara kendi lütfundan karşılık verecektir." Bütün bunların mükâfatı, Allah'ın lütfundandır. Çünkü O'nun, amelimize ihtiyacı yoktur. Burada, bahşedilecek olan nimetlerin enginliğiyle ilgili dikkat çekici bir hatırlatma yer almaktadır. Zira Allah, lütfu kendine nispet etmiştir. Unutulmamalıdır ki Allah'ın lütfunun haddi hesabı yoktur.

"Müjdeciler olarak rüzgârlar göndermesi..." Yeryüzünü dirilten yağmurları müjdeleyen rüzgârlar.

"Fazlından (nasibinizi) arayasınız diye..." Yani karada ve denizde var ettiği rızıkları arayasınız diye. Burada çabanın teşvik edildiği; boş oturmanın, kayıtsızlığın ve tembelliğin terk edilmesinin istendiği anlaşılmaktadır.

"Şükredesiniz diye..." buyruğunda şükür teşvik edilmektedir. Şükür, nimeti Yüce Allah'a nispet etmek ve onu, isyan için değil itaat için kullanmaktır.

"Müminlere yardım etmek de Bize düşer." Bu, Allah'ın sabit olan kanunlarına göre gerçekleşir. Yoksa mutlak manada bir müjde değildir. Zira Allah'ın yardımı, bazen müminleri zafere erdirmek ve üstün kılmak, bazen sadece bir beladan kurtarmak, bazen de O'nun hayata dair kanunlarından uzaklaşmaları nedeniyle düşmanları karşısında mağlubiyet yaşatmakla tezahür eder. Bütün bu örnekler, somut ve yaşanmış olaylardır. Kur'ân kıssaları da buna tanıklık etmektedir. Zira Kur'ân'ın bir kısmı başka bir kısmını tefsir etmektedir. Ahiretteki yardım ise mutlak manada sabit olup gerçekleşecektir. Allahu a'lem.

"Allah O'dur ki rüzgârları gönderir, bunlar da bulutu kaldırır. Derken, Allah onu gökte dilediği gibi yayar." ayetindeki sema, yeryüzüne karşılık gelen sema değildir. O, rüzgârın etki alanına giren yakın mesafedeki yükseklik demektir.

"Parça parça eder." Bulut parçaları şeklinde.

"Yağmuru görürsün." Yağmur tanelerini.

"Arasından çıktığını..." Yani bulutların arasından çıktığını.

"Oysa onlar, daha önce, üzerlerine yağmur yağdırılmasından iyice ümitlerini kesmişlerdi." Yani onlar, yağmur yağmadan evvel artık umutlarını kesmişlerdi.

"Arzı, ölümünün ardından nasıl diriltiyor! Şüphesiz O, ölüleri de mutlaka diriltecektir." ayetinde soyut olan, somut olana benzetilmiştir. Öldükten sonra insanın tekrar diriltilmesi, ölü ve çorak toprağın yağmurla birlikte yeşermesine benzetilmiştir.

"Andolsun ki bir rüzgâr göndersek..." Şayet yağmur bulutu değil de tüm ekinleri yok eden şiddetli bir rüzgâr göndersek.

"Onu (ekini) sararmış görseler..." Yani yemyeşil olan ekinlerin sapsarı olduğunu görseler.

"Ardından muhakkak nankörlüğe başlarlar." Bu da müşriklerin ilginç eylemlerinden biridir. Buna göre onlar putlara tapmakta ve onlardan rızık talep etmektedirler. Başlarına bir musibet gelince de bunun için ilahlarına değil, Allah'a söverler.

"(Resûlüm!) Elbette sen ölülere duyuramazsın." Tüm alıcılarını ve bilgi yollarını kapatan inatçı kâfirler, duymayan ölüye benzetilmiştir.

"Arkalarını dönüp giderlerken sağırlara o daveti işittiremezsin." Bu da bir başka teşbih olup arkasını dönüp giden sağıra benzetilmişlerdir. Çünkü sağır, hem işitmez hem de arkasını döndüğü için dudak hareketlerini ve yüzdeki mimikleri fark etmez. Bu yüzden herhangi bir bilgi edinebilme imkânı kalmaz. İşte inat edenlerin hali budur.

"Körleri de sapıklıklarından (vazgeçirip) doğru yola iletemezsin." Bu da üçüncü bir teşbih olup onlar yolu tanımayan ve yoldaki götergeleri ayırt edemeyen âmâya benzetilmiştir. İşte gafil olanların hali budur.

"Ancak teslimiyet göstererek ayetlerimize iman edenlere duyurabilirsin." Yani ancak Yaratıcısının emrine uyup onu uygulamak üzere söze kulak verene duyurabilirsin.

اَللّٰهُ الَّذِى خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ
بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ ﴿٥٤﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ
السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ كَذٰلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ ﴿٥٥﴾
وَقَالَ الَّذِينَ اُوتُوا الْعِلْمَ وَالْاِيمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِى كِتَابِ اللّٰهِ اِلٰى يَوْمِ الْبَعْثِ
فَهٰذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلٰكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٥٦﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا
مَعْذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٥٧﴾ وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِى هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ
كُلِّ مَثَلٍ وَلَئِنْ جِئْتَهُمْ بِاٰيَةٍ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوٓا اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿٥٨﴾
كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٩﴾ فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ
وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ ﴿٦٠﴾

54. *Sizi güçsüz yaratan, sonra güçsüzlüğün ardından kuvvet veren ve sonra kuvvetin ardından güçsüzlük ve ihtiyarlık veren, Allah'tır. O, dilediğini yaratır. O, hakkıyla bilendir, üstün kudret sahibidir.*

55. *Kıyamet koptuğu gün, günahkârlar, (dünyada) ancak pek kısa bir süre kaldıklarına yemin ederler. İşte onlar, (dünyada da haktan) böyle döndürülüyorlardı.*

56. *Kendilerine ilim ve iman verilenler şöyle derler: Andolsun ki siz, Allah'ın kitabında (hükmedildiği gibi) yeniden dirilme gününe kadar kaldınız. İşte bugün yeniden dirilme günüdür; fakat siz onu tanımıyordunuz.*

57. *Artık o gün, zulmedenlerin (beyan edecekleri) mazeretleri fayda vermeyeceği gibi, onlardan Allah'ı hoşnut etmeye çalışmaları da istenmez.*

58. *Andolsun ki Biz, bu Kur'ân'da insanlar için her çeşit misale yer vermişizdir. Şayet onlara bir mucize getirsen inkârcılar kesinlikle şöyle diyeceklerdir: Siz ancak bâtıl şeyler ortaya atmaktasınız.*

59. İşte bilmeyenlerin (hakkı tanımayanların) kalplerini Allah böylece mühürler.
60. (Resûlüm!) Sabret. Bil ki Allah'ın vaadi gerçektir. (Buna) iyice inanmamış olanlar, sakın seni gevşekliğe sevketmesin!

İNSAN KISSASI: HAYATI VE AKIBETİ

Kur'ân, sûrenin sonunda insanın yaratılış merhalelerini ve hayatın gelişim aşamalarını özetlemektedir. Kurtuluş yollarına işaret etmekte, kıyamet gününü ve o günde karşılaşacağı hesap ve cezayı da aktarmaktadır. Bu ayetler, en büyük hakikat ve ondan fışkıran değerler perspektifinden insan tecrübesinin hülasasını sunmaktadır:

Birincisi: Kur'ân, insanın ilk günlerindeki yaratılış merhalelerini, herhangi bir şey yapmaya gücü yetmeyen, tek başına yeme, içme ve ihtiyaçlarını giderme melekesine sahip olmayan ve etrafındaki canlı-cansız hiç kimseyi ve hiçbir şeyi tanımayan, günler geçtikçe olgunlaşan, sonra da şekil ve suretindeki değişimle birlikte peyderpey bedenen zayıflayan insanı zikretmektedir. İşte dün bir çocuk olarak dünyaya gözünü açan insan, bugün dünyadan el etek çekmiş, yaşlı olmuştur. Evet, ilk önceleri güç ve kuvvet sahibi olmayı bekleyen insan, şimdi de ölüm ve kabir hayatını beklemektedir: *"Sizi güçsüz yaratan, sonra güçsüzlüğün ardından kuvvet veren ve sonra kuvvetin ardından güçsüzlük ve ihtiyarlık veren, Allah'tır. O, dilediğini yaratır. O, hakkıyla bilendir, üstün kudret sahibidir."*

İkincisi: Kur'ân, bu ayetlerde hayatı bekleyen zorunlu eceli ve Allah'a dönüşü çokça hatırlatmaktadır: *"Kıyamet koptuğu gün..."*

İşte kıyamet gününde insanlar geride bıraktıkları dünyevî anıları hatırlamaktadır. Zira gafiller dünya hayatını, kıymeti olmayan geçmiş bir ân olarak görürler. Çünkü dünya hayatı onlar için arzu ve isteklerin icra edildiği anlardır. Allah'ın kendilerine iman, ilim ve hikmet bahşettiği müminlere gelince, onlar, dünyanın ne demek olduğunu, ahirete nispetle konumunu, yeryüzünde yüklendikleri sorumluluğu bilirler: *"Kıyamet koptuğu gün, günahkârlar, (dünyada) ancak pek kısa bir süre kaldıklarına yemin ederler. İşte onlar, (dünyada da haktan) böyle döndürülüyorlardı. Kendilerine ilim ve iman verilenler şöyle derler:*

Andolsun ki siz, Allah'ın yazısında (hükmedildiği gibi) yeniden dirilme gününe kadar kaldınız. İşte bugün yeniden dirilme günüdür; fakat siz onu tanımıyordunuz."

Üçüncüsü: İşte kıyamet koptuğu anda zalimler, kibirliler ve yeryüzünde fesat çıkaranlar hakkında adil yargılama kararı verilecektir: *"Artık o gün, zulmedenlerin (beyan edecekleri) mazeretleri fayda vermeyeceği gibi, onlardan Allah'ı hoşnut etmeye çalışmaları da istenmez."*

Dördüncüsü: Bu umutsuz akıbetten kaçınabilmek için Kur'ân, kurtuluş yolunu apaçık delillerle ve ikna edici bir üslupla beyan etmektedir ki hiç kimsenin mazeret sunma hakkı kalmasın: *"Andolsun ki Biz, bu Kur'ân'da insanlar için her çeşit misale yer vermişizdir. Şayet onlara bir mucize getirsen inkârcılar kesinlikle 'Siz ancak bâtıl şeyler ortaya atmaktasınız' diyeceklerdir. İşte bilmeyenlerin (hakkı tanımayanların) kalplerini Allah böylece mühürler."*

Buna göre bunların sorunu asla fikir ve anlama sorunu değil, inat ve kibir sorunudur. Herhangi bir öğüde kulak vermeye ve herhangi bir delilden yararlanmaya hazır olmadıkları için onların kalbi küfürle mühürlenmiştir.

Beşincisi: Batıl düşünceyi savunanlar tuzak, düşmanlık ve provakasyonlarda ne kadar ileri gitseler de Yüce Allah, Resûl-i Ekrem'e (s.a.s.) ve bütün müminlere, hak yolda sebat etmeyi ve sabır göstermeyi emretmiştir: *"(Resûlüm!) Sen şimdi sabret. Bil ki Allah'ın vaadi gerçektir. (Buna) iyice inanmamış olanlar, sakın seni gevşekliğe sevketmesin!"*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Sizi güçsüz yaratandır." Bu merhale, uzun bir merhale olup insan hayatı nutfeyle başlar. Sonra alaka, ardından da mudğa. Daha sonra doğum ve çocukluk. Çocukluk merhalesinde, işlerini tek başına yapamayacak kadar himayeye ve korunmaya muhtaçtır.

"Sonra güçsüzlüğün ardından kuvvet verendir." Bu da gençlik, çalışma ve verimli olma merhalesidir. Bu da uzun bir merhaledir.

"Sonra kuvvetin ardından güçsüzlük ve ihtiyarlık verendir." İşte hayatın deveranı böyledir. Bu ayetlerde farklı merhalelere dikkat çekilmesi,

insanın, mizacı gereği gücüne güvenerek şımarmaması, geleceğini ve kendisini bekleyen ahireti unutmaması içindir.

Ayrıca burada insanın uzun ve farklı merhalelerden geçtiğine işaret edilmiştir. Bu süre ve merhaleler, dünyası ve ahireti için en uygun olanı düşünmesi ve bundan öğüt ve ibret alması için ona kâfidir.

"Kıyamet koptuğu gün, günahkârlar, (dünyada) ancak pek kısa bir süre kaldıklarına yemin ederler." ayetinde "es-sâatü" kelimesi iki defa zikredilerek cinas sanatı[50] yapılmıştır. Çünkü "saat" kelimesinden maksat, günün parçalarını ifade eden ve dünyadayken bildikleri zaman dilimidir. Lâkin onların dünyada bildiği saat, kıyametteki saat değildir. Dolayısıyla onların bu yemini, aşırı cehaletlerinin, dar bakışlarının ve düşüncesizce hareketlerinin neticesidir. Bu, aynı zamanda onların yaşadığı şaşkınlık ve dehşet halinin ifadesidir.

Açık olan şu ki onlar bu ifadeyle dünyada ancak bir saat kaldıklarını kastetmiş oluyorlar. Sanki onlar yeterli miktarda tefekkür etme fırsatlarının olmadığına yemin ediyorlar. Kur'ân'ın zayıflıktan sonra kuvvet, ardından zayıflık şeklinde zikrettiği bağlam, bu manayı desteklemektedir. Allahu a'lem.

"İşte onlar, (dünyada da haktan) böyle döndürülüyorlardı." İnat ve kibirlerinden dolayı haktan yüz çeviriyorlardı.

"Kendilerine ilim ve iman verilenler şöyle derler." Burada ilim ile iman arasındaki irtibata işaret edilmektedir. Buna göre ilim, imana yol göstermekte; iman ise ilmi tezkiye etmekte, ilim ehlini de hayra, doğru olana ve gerçeğe tanıklık etmeye yönlendirmektedir.

"Andolsun ki siz, Allah'ın kitabında (hükmedildiği gibi) yeniden dirilme gününe kadar kaldınız." Yani bu umutsuz ortamı teneffüs etmeden evvel uzun bir müddet kaldınız. *"Allah'ın kitabında"* şeklindeki ifade, Allah'ın ilim ve takdirinde manasına gelir.

"Artık o gün, zulmedenlerin (beyan edecekleri) mazeretleri fayda vermeyecektir." Yani cehaletleri ve vakit darlığı şeklinde sundukları mazeret kendilerine fayda vermeyecektir.

---

50 Cinas: Anlamları farklı, yazılış veya söylenişleri (sesleri) aynı yahut benzer olan kelimelerin nazım ve nesirde bir arada kullanılması yoluyla yapılan söz sanatıdır. Bkz. Hulusi Kılıç, Kazım Yetiş, "Cinas" md., *DİA*, (Çev).

"Onlardan Allah'ı hoşnut etmeye çalışmaları da istenmez." Yani işledikleri günahlar nedeniyle hakettikleri kınama ve ayıplamayı, akabinde gelen azap ve cezayı ortadan kaldırma talepleri dikkate alınmayacaktır.

"Andolsun ki Biz, bu Kur'ân'da insanlar için her çeşit misale yer vermişizdir." Yani bütün yöntemleri kullanarak onlara hakkı beyan etmemiz, onlara misaller getirmemiz ve önceki toplumların halini hatırlatmamız, ileride sunacakları mazeret ve özürleri geçersiz kılmak içindir.

(مُبْطِلُونَ) kelimesi, batıl düşünce sahipleri, manasına gelir.

"İşte bilmeyenlerin kalplerini Allah böylece mühürler." Bunların nitelikleri daha önce zikredilmiştir. Onlar inat eden, akıllarını devre dışı bırakan, gözlerini kapayan, kulaklarını tıkayan ve sırt çevirip kaçan kibirli insanlardır. Ancak gerekli bilgiye ve bilgi vasıtalarına sahip olmayan veya davetin ulaşamadığı kimselere gelince, bu türden bilgisizliğin mazeret olarak kabul edilmesi umulur. Allahu a'lem.

"(Resûlüm!) Sabret. Bil ki Allah'ın vaadi gerçektir." Hak ve hakikat yolu, sabrı gerektirir. Hak olan vaadin zikredilmesi müminlerin kalbinin sırat-ı müstakim üzere kalmasını temin etmek içindir. Böylelikle sabır, musibetlerin yükünü azaltacak ve düşman tuzaklarının etkilerini hafif kılacaktır.

"(Buna) iyice inanmamış olanlar, sakın seni gevşekliğe sevketmesin!" ayetinde geçen "(الاستخفاف) (istihfâf)" kelimesi "(الخفة) (hıffe)" kökünden gelmekte olup tereddüt yaşamak ve iki arada bir derede kalmak demektir. Buradaki hitap, bütün müminlere yönelik olup zalimlerin tuzaklarına düşmemeleri, türlü şehvet veya şüphelerin arkasına düşüp yoldan sapmamaları hususunda bir uyarıdır.

سُورَةُ لُقمَانَ

31- LOKMAN SÛRESİ

185. MECLİS: DEĞERLER VE EĞİTİM MANZUMESİ
186. MECLİS: EHL-İ HİDÂYET VE EHL-İ DALÂLET

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ﴿٢﴾ هُدًى وَرَحْمَةً لِلْمُحْسِنِينَ ﴿٣﴾ اَلَّذِينَ
يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾ اُولٰٓئِكَ عَلٰى
هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِى لَهْوَ
الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ
مُهِينٌ ﴿٦﴾ وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِ اٰيَاتُنَا وَلّٰى مُسْتَكْبِرًا كَاَنْ لَمْ يَسْمَعْهَا كَاَنَّ فِى
اُذُنَيْهِ وَقْرًا فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ ﴿٧﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ
جَنّٰتُ النَّعِيمِ ﴿٨﴾ خَالِدِينَ فِيهَا وَعْدَ اللّٰهِ حَقًّا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٩﴾ خَلَقَ
السَّمٰوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا وَاَلْقٰى فِى الْاَرْضِ رَوَاسِىَ اَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَبَثَّ
فِيهَا مِنْ كُلِّ دَآبَّةٍ وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ
﴿١٠﴾ هٰذَا خَلْقُ اللّٰهِ فَاَرُونِى مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ بَلِ الظّٰلِمُونَ فِى
ضَلٰلٍ مُبِينٍ ﴿١١﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا لُقْمٰنَ الْحِكْمَةَ اَنِ اشْكُرْ لِلّٰهِ وَمَنْ يَشْكُرْ فَاِنَّمَا
يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِىٌّ حَمِيدٌ ﴿١٢﴾ وَاِذْ قَالَ لُقْمٰنُ لِابْنِهِ وَهُوَ
يَعِظُهُ يٰبُنَىَّ لَا تُشْرِكْ بِاللّٰهِ اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿١٣﴾ وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ
بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ اُمُّهُ وَهْنًا عَلٰى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِى عَامَيْنِ اَنِ اشْكُرْ لِى
وَلِوَالِدَيْكَ اِلَىَّ الْمَصِيرُ ﴿١٤﴾ وَاِنْ جَاهَدَاكَ عَلٰى اَنْ تُشْرِكَ بِى مَا لَيْسَ لَكَ
بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِى الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ اَنَابَ
اِلَىَّ ثُمَّ اِلَىَّ مَرْجِعُكُمْ فَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾ يٰبُنَىَّ اِنَّهَا اِنْ تَكُ
مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِى صَخْرَةٍ اَوْ فِى السَّمٰوَاتِ اَوْ فِى الْاَرْضِ يَأْتِ
بِهَا اللّٰهُ اِنَّ اللّٰهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿١٦﴾ يٰبُنَىَّ اَقِمِ الصَّلٰوةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ
عَنِ الْمُنْكَرِ وَاصْبِرْ عَلٰى مَآ اَصَابَكَ اِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُورِ ﴿١٧﴾ وَلَا تُصَعِّرْ

خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿١٨﴾ وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ ۚ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ﴿١٩﴾

1. Elif. Lâm. Mîm.

2. İşte bu ayetler, hikmet dolu Kitab'ın ayetleridir.

3. Güzel davrananlar için bir hidayet rehberi ve rahmet olmak üzere (indirilmiştir).

4. O kimseler, namazı kılarlar, zekâtı verirler; onlar ahirete de kesin olarak iman ederler.

5. İşte onlar, Rableri tarafından gösterilmiş doğru yol üzeredirler ve onlar kurtuluşa erenlerdir.

6. İnsanlardan öylesi var ki herhangi bir ilmî delile dayanmadan Allah yolundan saptırmak ve sonra da onunla alay etmek için boş lafı satın alır. İşte onlara rezil rüsva edici bir azap vardır.

7. Ona ayetlerimiz okunduğu zaman, sanki bunları işitmemiş, sanki kulaklarında ağırlık varmış gibi büyüklük taslayarak yüz çevirir. Sen de ona acıklı bir azabın müjdesini ver!

8-9. Şüphesiz, iman edip de güzel davranışlarda bulunanlar için, içinde devamlı kalacakları ve nimetleri bol cennetler vardır. Bu, Allah'ın verdiği gerçek sözdür. O, mutlak güç ve hikmet sahibidir.

10. O, gökleri görebildiğiniz bir direk olmaksızın yarattı, sizi sarsmasın diye yere de ulu dağlar koydu ve orada her çeşit canlıyı yaydı. Biz gökyüzünden su indirip, orada her faydalı nebattan çift çift bitirdik.

11. İşte bunlar Allah'ın yarattıklarıdır. Şimdi (ey kâfirler!) O'ndan başkasının ne yarattığını bana gösterin! Hayır (gösteremezler)! Zalimler açık bir sapıklık içindedirler.

12. Andolsun Biz Lokman'a, "Allah'a şükret!" diyerek hikmet verdik. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur. Nankörlük eden de bilsin ki Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, her türlü övgüye lâyıktır.

13. *Lokman, oğluna öğüt vererek, "Yavrucuğum! Allah'a ortak koşma! Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür" demişti.*

14. *Biz insana, ana-babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Çünkü anası onu nice sıkıntılara katlanarak taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. (İşte bunun için) önce Bana, sonra da ana-babana şükret diye tavsiyede bulunmuşuzdur. Dönüş ancak Banadır.*

15. *Eğer onlar seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körüne) Bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy. Sonunda dönüşünüz ancak Banadır. O zaman size, yapmış olduklarınızı haber veririm.*

16. *(Lokman, öğütlerine devamla şöyle demişti:) Yavrucuğum! Yaptığın iş (iyilik veya kötülük), bir hardal tanesi ağırlığında bile olsa ve bu, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yerin derinliklerinde bulunsa, yine de Allah onu (senin karşına) getirir. Doğrusu Allah, en ince işleri görüp bilmektedir ve her şeyden haberdardır.*

17. *Yavrucuğum! Namazı kıl, iyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış, başına gelenlere sabret. Doğrusu bunlar, azmedilmeye değer işlerdir.*

18. *Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Zira Allah, kendini beğenmişleri ve övünüp duran kimseleri asla sevmez.*

19. *Yürüyüşünde tabiî ol, sesini alçalt. Unutma ki seslerin en çirkini merkeplerin sesidir.*

DEĞERLER VE EĞİTİM MANZUMESİ

Lokman Sûresi'nin ana konusu eğitim olup değerler eğitimine esas teşkil eden bazı imanî ilkelerle başlamıştır. Ardından bu değerler, oğluna düşkün hikmet ehli bir babanın, öz evladına yaptığı vasiyetlerle somutlaştırılmıştır. Hz. Lokman (a.s.), evladıyla, hikmet ve tecrübelerinin hülasasını paylaşmaktadır. Bu mevzu için bir babanın tercih edilmesi çok anlamlı ve değerlidir. Daha sonra sûrenin son kısmında hak yolu batıl yoldan ayıran işaretlerin tasviri yapılmıştır. Bu tasvirlerde temel ayrım noktasının eğitim olduğu anlaşılacaktır. Buna göre doğru verilen bir eğitim, kendisi ve geleceği hakkında en faziletli ve en anlamlı yolu seçebilecek akl-ı selim sahibi insanlar yetiştirir. Diğer taraftan aklı

kirlenmiş ve fıtratı bozulmuş olanlar ise dalâlet ve karanlık dehlizlerine düşüp yiteceklerdir.

Bu sûrenin değerler eğitimi inşasında esas aldığı metodu -şüphesiz ki bu, Kur'ân'ın evrensel metodunun bir parçasıdır- maddeler halinde özetleyerek vermek mümkündür:

Birincisi: Sûre, İslam'ın tamamının esasını oluşturan bu değerlerin kaynağını açıklamaktır: *"Elif. Lâm. Mîm. İşte bu ayetler, hikmet dolu Kitab'ın ayetleridir."* Bu değerler, hükümler ve talimatlar, beşerî bir içtihadın, çevrenin veya bütün zaman ve mekânları kuşatan şartların oluşturduğu düşüncenin eseri değildir. Aksine bunun kaynağı, noksanlıklardan, hatalardan, önyargılardan ve kayırmalardan münezzeh olan vahiydir.

İkincisi: Kur'ân, birbirinden ayrılmayan, değerler manzumesinin büyük kaidelerinden olan iki değeri zikretmektedir: Bunlar faydalı ilim ve rahmettir: *"Hidayet rehberi ve rahmet olarak..."* Daha sonra Kur'ân üçüncü değeri zikretmektedir ki bu da hidayet ve rahmet ile uyumlu olup sahih akideye dayanan ibadettir: *"O kimseler, namazı kılarlar, zekâtı verirler; onlar ahirete de kesin olarak iman ederler."* Ardından da tekrar hidayetin önemine işaret edilmektedir: *"İşte onlar, Rableri tarafından gösterilmiş doğru yol üzeredirler."*

Bu değerler, bizzat Fatiha Sûresi'nin vurguladığı değerlerdir: Rahmet, ibadet ve hidayet. Bu da bizim güçlü bir şekilde birbirine bağlı olan ve birbirini teyit eden bir değerler sistemini okuduğumuzu göstermektedir. Nitekim Fatiha Sûresi de bu değerlere bağlı olanların Allah'ın kendilerine nimet bahşettiği, nimetine ve rızasına nail kılmak üzere insanlar arasından seçtiği kimseler olduğunu vurgulamaktadır. Bu sûrede onların üstünlüğü, ihsan ve iyilik ehli oldukları ve kurtuluşa erdikleri vurgulanmaktadır: *"Güzel davrananlar (ihsan ehli olanlar) için bir hidayet rehberi ve rahmet olmak üzere (indirilmiştir)." "Onlar kurtuluşa erenlerdir."* Ayette ifade edilen *"ihsan"* da çok önemli bir değerdir.

Üçüncüsü: Bu büyük değerlere karşılık olarak Kur'ân, bunların zıddını teşkil eden, toplumları yok eden, dalâlet ve helâk dehlizlerine sürükleyen ve dengeleri ters yüz edip altını üstüne getiren batıl değerleri saymakta; hidayete karşılık dalâleti; ilme karşılık cehaleti

zikretmektedir: *"İnsanlardan öylesi var ki herhangi bir ilmî delile dayanmadan Allah yolundan saptırmak için boş lafı satın alır."* Daha sonra dalâletin esasını teşkil eden ve cehaletin yoldaşı olan kibir ve böbürlenmeyi zikretmektedir: *"Ona ayetlerimiz okunduğu zaman, sanki bunları işitmemiş, sanki kulaklarında ağırlık varmış gibi büyüklük taslayarak yüz çevirir. Sen de ona acıklı bir azabın müjdesini ver!"*

Dördüncüsü: Kur'ân, hak ile batılı birbirinden ayıran unsuru tekrar hatırlatmaktadır. Unutmamak gerekir ki bu ayırt edici unsur, imandır: *"Şüphesiz, iman edip de güzel davranışlarda bulunanlar için, içinde devamlı kalacakları ve nimetleri bol cennetler vardır. Bu, Allah'ın verdiği gerçek sözdür. O, mutlak güç ve hikmet sahibidir."*

Daha sonra bu iman, gerçeği dile getiren somut örnekler ve kesin deliller serdetmektedir: *"O, gökleri görebildiğiniz bir direk olmaksızın yarattı, sizi sarsmasın diye yere de ulu dağlar koydu ve orada her çeşit canlıyı yaydı. Biz gökyüzünden su indirip, orada her faydalı nebattan çift çift bitirdik. İşte bunlar Allah'ın yarattıklarıdır. Şimdi (ey kâfirler!) O'ndan başkasının ne yarattığını bana gösterin! Hayır (gösteremezler)! Zalimler açık bir sapıklık içindedirler."*

Beşincisi: Kur'ân, Hz. Lokman kıssasına başlamakta ve onun, oğlunu terbiye ederken, onu eğitirken takip ettiği üsluba dikkat çekmektedir. Bu anlatıma da Lokman'ı (a.s.) ve sahip olduğu tecrübeyi överek başlamaktadır: *"Andolsun Biz Lokman'a hikmet verdik."* Bu ifade, onun öğütlerinin kabul edilip uygulanmasını temin etmeye yöneliktir. Ayetteki hikmet, ilim manasına, hidayet manasına, bir şeyi yerli yerine koyma manasına, sağlam plan yapma ve öncelikleri doğru belirleme manasına gelir. Övgüye değer hasletleri ve üstün davranışları içine alan değerler manzumesi budur.

Sonra Allah şükrü tekrarlamakta ve şöyle buyurmaktadır: *"Allah'a şükret!"* Buna göre şükür, ayrı bir değerdir. Yani kişinin, arzularından sıyrılıp kendisine bahşedilen ilim ve hikmetin ancak Rabbanî bir nimet olduğu ve bunun nankörlüğü değil teşekkürü; kibirlenmeyi değil tevazuyu; başkasına üstünlük taslamayı değil tüm yaratılmışlara merhameti gerektirdiğini idrak etmesi demektir.

Altıncısı: Hz. Lokman'ın, evladına yaptığı ilk vasiyet şudur: *"Yavrucuğum! Allah'a ortak koşma! Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür."* Buna göre şirk, zulmün temelini, günah ve afetlerin kaynağını teşkil etmektedir. Zira Allah'a isyana kalkışan kişinin başkasının hakkına girmesi çok daha kolaydır. Benzer şekilde kendisinin ve ailesinin dalâletine sebep olan kişinin başkasını yoldan çıkarması daha kolay ve daha rahattır.

Yedincisi: Ara bir cümleyle Kur'ân, evladın, ebeveyniyle olan ilişkisi, evladın onlara itaatinin gerekliliği ve başka bir dine mensup da olsalar onlara sahip çıkması hususları üzerinde durmaktadır: *"Biz insana, ana-babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Çünkü anası onu nice sıkıntılara katlanarak taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. (İşte bunun için) önce Bana, sonra da ana-babana şükret diye tavsiyede bulunmuşuzdur. Dönüş ancak Banadır. Eğer onlar seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körüne) Bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy. Sonunda dönüşünüz ancak Banadır. O zaman size, yapmış olduklarınızı haber veririm."* Ana-babaya iyilikte bulunmak, Kur'ân'ın Allah'a imanla ve sadece O'na ibadet etmeyle birlikte ele aldığı önemli bir değerdir. İsrâ Sûresi'nde Yüce Allah'ın şöyle buyurduğunu daha önce ifade etmiştik: *"Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti."*[51]

Değerlerle ilgili bağlamda ebeveyn haklarının hatırlatılmasının faydası aşikârdır. Ancak -bu faydanın yanında- bu Rabbanî talimatı Hz. Lokman'ın, oğluna yönelik olarak ifade etmiş olması da muhtemeldir. Çünkü ana-baba haklarına riayet, bütün semavî şeriatların emirlerinden biridir. Bir babanın, kendi oğluna babalık haklarını hatırlatması da ayıp ve kusur değildir. Aksine, arzulanan terbiyenin tamamlayıcı unsurlarındandır.

Sekizincisi: Hz. Lokman, Allah'a imandan ve ebeveyne iyilik etmekten bahsettikten sonra öz denetim şuurunu inşa etmeye başlamıştır. Bu öyle bir şuurdur ki insanın ruhunda bir iç kontrol sistemi kurar ve bu sistem, açıkta veya gizlide hiçbir zaman onu yalnız bırakmaz: *"Yavrucuğum! Yaptığın iş (iyilik veya kötülük), bir hardal tanesi ağırlığında bile olsa ve bu, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yerin*

51 İsrâ 17/23.

derinliklerinde bulunsa, yine de Allah onu (senin karşına) getirir. Doğrusu Allah, en ince işleri görüp bilmektedir ve her şeyden haberdardır." Takva dediğimiz şey, aslında bu denetim ve hassasiyettir. Takva; öz denetim, haşyet ve sakınmadan başka bir şey değildir.

Dokuzuncusu: Hz. Lokman kıssasında kişisel denetimden sonra namaz hatırlatılmıştır. Çünkü namaz, her türlü eksiklikten münezzeh olan Yüce Allah'la olan ilişkilerin doğru gittiğinin alâmetidir: *"Yavrucuğum! Namazı kıl."* Namazı ikame etmek, onu düzenli bir şekilde, en mükemmel ve en güzel tarzda eda etmek demektir.

Onuncusu: Allah'la sağlam bir bağ kurulduktan sonra samimi duygularla, hayrı şerden, marufu münkerden ayırt etme ekseninde insanlarla ilişki kurmanın ehmmiyeti zikredilmiştir: *"İyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış."* Bu ilişki, faydalı bir ilişki olup toplumu ıslah etmek ve gedikleri kapatmak için genel sorumluluk bilincini içermektedir. Bu sorumluluk da çoğunlukla şehvet ve kapris sahibi insanların engellemeleri ve fitneleri ile karşı karşıya kaldığı içindir ki Hz. Lokman, evladına, sabrı hatırlatmayı da unutmamıştır: *"Başına gelenlere sabret. Doğrusu bunlar azmedilmeye değer işlerdir."*

Onbirincisi: Bu bağı sağlamlaştırmak isteyen Hz. Lokman, oğluna mütevazı ve yumuşak huylu olmasını emretmiştir: *"Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Zira Allah, kendini beğenmişleri ve övünüp duran kimseleri asla sevmez."*

Onikincisi: Hz. Lokman, evladına, estetiğe ve adaba dair bazı meseleler aktararak tavsiyesini tamamlamıştır. Bu tavsiyeler, çok geniş bir mevzu olup hayatın bütün alanlarını kuşatan, umut, huzur ve muhabbet bahşeden adabın inceliklerini içermektedir: *"Yürüyüşünde tabiî ol, sesini alçalt. Unutma ki seslerin en çirkini, merkeplerin sesidir."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"İşte bu ayetler, hikmet dolu Kitab'ın ayetleridir." Kur'ân'ın burada *"hikmet"* olarak nitelendirilmesi, sûrenin ana konusuyla uyumlu bir ifadedir. Çünkü sûre, hikmet sıfatıyla tanınan Lokman ile isimlendirilmiştir: *"Andolsun Biz Lokman'a hikmet verdik."* Bu nitelik onun nübüvvetine

işaret etmektedir. Özellikle Yüce Allah'ın bu ifade akabinde ona, şükretmeyi emretmesinden de bu durum anlaşılmaktadır: *"Allah'a şükret!"*

Hz. Lokman'ın peygamber olmadığına dair bir kısım rivayetler de varid olmuştur. Lâkin bu rivayetler delil oluşturma derecesine ulaşmamıştır. Allahu a'lem.

Hz. Lokman'ın peygamberliğine dair ihtilafın herhangi bir zararı yoktur. Çünkü Hz. Lokman'a verilen herhangi bir şeriat yoktur. Kur'ân'da sadece bu sûrede varid olan hususlar mevcuttur. İster nebi olsun, ister -nebi değil- hikmet sahibi biri olsun burada zikredilen tavsiyelere kulak vermek gerekir.

"Güzel davrananlar (muhsin olanlar) için bir hidayet rehberi ve rahmet olmak üzere (indirilmiştir). O kimseler, namazı kılarlar, zekâtı verirler; onlar ahirete de kesin olarak iman ederler." Bu nitelikler, ayetteki muhsinleri açıklamaktadır. Bunlar Kur'ân'ın kendileri için hidayet ve rahmet oluşunu hak eden kimselerdir. Zira onlar Allah'la aralarındaki ilişkiyi ihsan üzere kurmuşlardır. Bunun göstergesi de namazdır. Onlar insanlarla ilişkilerini de ihsan ekseninde yürütmüşlerdir. Bunun da göstergesi zekâttır. İşte bütün bunlar Allah'ın rızasını ve O'nun hoşnutluğunu kazanmak ve O'ndan sevap ummak içindir: *"Onlar ahirete de kesin olarak iman ederler."*

"İnsanlardan öylesi var ki boş lafı satın alır." Herhangi bir mesnedi olmayan ve hiçbir faydası bulunmayan.

"(يَشْتَرِى) (yeşterî)" kelimesi, "ona ilgi duyar, ihtimam gösterir, hatta vaktini ona harcar, böylelikle onun müşterisi olur" manasına gelir. Kitap olarak veya diğer şekillerde kayda alınmış olup satılan şeyleri parayla satın almak için de bu kelime kullanılır. Günümüze gelince ümmetin serveti, doğru bilgi ve faydalı araştırmalardan çok bu tür boş şeylere harcanmaktadır.

"Allah yolundan saptırmak için..." Bu tür boş şeyleri sadece vakit doldurmak ve teselli bulmak için değil, aksine Allah yolundan saptırmak, insanların Kur'ân'ı tedebbür etmelerine, durumlarını ve geleceklerini ıslah etmek için ihtiyaç duydukları konular üzerinde tefekkür etmelerine mani olmak için satın alırlar.

"Onunla alay etmek için..." Yani Allah'ın yolunu ve ayetlerini istihza ve alay konusu yaparlar.

"Sanki kulaklarında ağırlık varmış gibi..." Dinlemeyi engelleyen bir ağırlık.

"O, gökleri bir direk olmaksızın yarattı." İnsanların yüksek bir tavanı ayakta tutmak için kullandığı sütunların aksine gökleri direkler olmaksızın yarattı. Bu ifade, insanların zorlanmaksızın ve gözleme ihtiyaç duymaksızın fark edebildiği açık bir delildir.

"Sizi sarsmasın diye yere de ulu dağlar koydu." Yani dengesini muhafaza etsin diye dağları yeryüzüne yerleştirdi. Böylece dünyanın dönmesine bağlı sınırlı hareketlilik dışında herhangi bir hareket ve sarsıntı olmamaktadır. Yeryüzünün istikrarlı ve insan yaşamına elverişli olması da Yüce Allah'a delalet eden bir başka delildir.

"Orada her çeşit canlıyı yaydı." Allah, yeryüzünün istikrar bulması ile buranın yaşamaya elverişli olması arasında ilişki kurmuştur. Şayet yeryüzünde istikrar ve yaşanılır bir ortam bulunmasaydı insanların, hayvanların ve üzerinde hareket eden hiçbir canlının burada yaşaması mümkün olmazdı.

"Biz gökyüzünden su indirip, orada her faydalı nebattan çift çift bitirdik." Yeryüzünün, insan ve hayvanların yaşamasına elverişli olduğu zikredildikten sonra buranın ekin, ziraat ve ağaçlar için de elverişli olduğuna dikkat çekilmektedir. Böylelikle hayata dair fotoğraftaki kareler tamamlanmış olur. Kur'ân, burada insanları bu pâk gerçeklerden ve hidayete dair delillerinden yüz çevirmek için boş laflarla meşgul etmeye çalışanların çabasını boşa çıkartmak için birbiriyle uyumlu bütün bu delillere dikkat çekmiştir. Ayette ekinlerin "kerim" vasfıyla nitelendirilmesi, Allah'a ait bazı vasıfları, -hakiki mana açısından değil de sadece lafzen- yaratılmışlar için kullanmakta bir beis olmadığına delildir.

"İşte bunlar Allah'ın yarattıklarıdır. Şimdi (ey kâfirler!) O'ndan başkasının ne yarattığını bana gösterin!" buyruğu, Allah'ın ayetlerini bırakıp boş lafların peşine düşen, bu kâinattaki delil ve kanıtların sırlarını anlamayı kendilerine haram kılan müşrikleri kışkırtan bir sorudur. Bu

öyle bir sorudur ki aklı düşünmeye sevk etmekte, anlamsız ve boş lafların baskısından onu kurtarmaktadır.

"Andolsun Biz Lokman'a hikmet verdik." Sûrenin başında Hz. Lokman ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Hz. Lokman'ın bu ayette hikmetle nitelendirilmiş olması onu tezkiye etmek, akılları ve kalpleri onun yapacağı tavsiyeler üzerinde tedebbür etmeye ve bunları kulağa küpe yapmaya hazırlamak içindir.

"Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur." Çünkü şükrün faydası Allah'a değil şükredene yöneliktir. Zira yüceler yücesi olan Allah, insanların şükrüne muhtaç değildir ve her türlü övgüyü hak etmektedir.

"Nankörlük eden de..." Ancak kendisine nankörlük etmiş demektir.

"Öğüt vererek..." Ona nasihatta bulunarak ve hatırlatarak.

"Yavrucuğum!" seslenişi, lütuf, muhabbet ve rahmet içermektedir. Bu hitap tarzı, başarılı davetin metotlarından biridir.

"Anası onu nice sıkıntılara katlanarak taşımıştır." Annesi onu güçsüzlüklere katlanarak taşımıştır. Zira hamilelik anneyi güçsüzleştirir ve ona ağır gelir. Sonra doğum sancısı ve doğum; bilâhare süt verme ve çocuğu yetiştirmek için nice geceleri uykusuz geçirme, gözünü ondan ayırmama ve takip gibi tüm hususlar... İşte bütün bunlar zahmet üstüne zahmet, yorgunluk üstüne yorgunluk demektir.

"Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur." ayetinde geçen "(فِصَال) (fisâl)" kelimesi, sütten kesmek demektir. Ayetin siyakı, evladı için her şeye katlanmayı göze alan annenin çektiği sıkıntıları vurgulamaktadır. Ayrıca burada şer'î süt verme müddetinin *"iki yıl"* şeklinde ifade edilmesiyle iki yıl veya iki yıldan daha az olduğuna işaret edilmektedir. Zira ayetteki "fî" harfi, fazlalığa değil noksanlığa işaret eder. Ayrıca bu hüküm Bakara Sûresi'nde açıkça şöyle zikredilmiştir: *"Emzirmeyi tamamlatmak isteyen (baba) için, anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Onların örfe uygun olarak beslenmesi ve giyimi baba tarafına aittir."*[52]

"(İşte bunun için) önce Bana, sonra da ana-babana şükret." Ana-babanın şanını yüceltmek ve onlara iyilikte bulunmak için böyle yap. Çünkü Allah her ikisini Allah'a itaat ile birlikte zikretmiştir. Allah'ın bu itaati ve

52 Bakara 2/233.

iyiliği "şükür/teşekkür" olarak isimlendirmesi, evvela Allah'ın nimetlerini hatırlatmak, sonra da ebeveynin karşı karşıya kaldığı sıkıntıları, özellikle de annenin ortaya koyduğu çabayı ve çektiği eziyetleri hatırlatmak içindir.

"Eğer onlar seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körüne) Bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin." Kur'ân burada çetrefilli ve karmaşık bir sorunu tedavi etmektedir. Buna göre asıl mesele şudur: Ebeveyne itaat etmek, Allah'a itaatin; onlara teşekkür etmek, Allah'a teşekkür etmenin bir parçasıdır. Peki, ebeveyn Allah'ın yoluna zıt bir tarafta bulunuyorsa ne yapmak gerekir? İşte burada iki farklı değer arasındaki dengeyi sağlayan Rabbanî talimat gelmektedir. Buna göre Allah'a itaat, kesin olarak ebeveyne itaatten önce gelir. Evlada düşen, Allah'a isyana yönelik baskıları kabul etmemektir. Onlara göz kulak olma, nafaka ve hürmet gibi dünyevî hukuklarına gelince, şirk anlayışlarına ve hamasî söylemlerine rağmen söz konusu haklar koruma altına alınmıştır. *"Onlarla iyi geçin"* ifadesi, şirk anlayışlarına ve bu konudaki gayretlerine rağmen onlarla iyi geçinin, demektir. Bu ayette müminin, müşriklerle iyi geçinmesinin imana zarar vermediğine işaret edilmektedir. Bu, velâ ve berâ akidesiyle de çelişmez.

"Bana yönelenlerin yoluna uy." Yani itaat ile Bana yönelenlerin yolundan git. Bu ayette sâlihlerin sohbetine katılmaya ve onların yolundan gitmeye teşvik edilmektedir.

"Yavrucuğum! Yaptığın iş (iyilik veya kötülük), bir hardal tanesi ağırlığında bile olsa ve bu, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yerin derinliklerinde bulunsa, yine de Allah onu (senin karşına) getirir." Hz. Lokman burada ne kadar küçük ve ufak olursa olsun hiçbir şeyin Yüce Allah'a gizli kalmayacağını ifade etmiştir. Ayette geçen *"hardal,"* bilinen bir bitki olup onun tohumları, bir şeyin ufacık oluşuna mesel olmak üzere zikredilmiştir.

"Doğrusu Allah, latîf ve habîrdir." Bunlar Allah'ın iki sıfatı olup Allah'ın ilminin kâinatın bütün incelik ve yüceliklerini, sebep ve sonuçlarını kuşattığını ifade etmektedir. Latif, lütuf kökünden olup normal şartlarda görülmeyen ince ve gizli hallerin bilgisine muttali olmaya işarettir. Habîr ise derin meseleleri, sebep ve sonuçları, usul ve furû ile ilgili hususları bilmeye işarettir.

"Başına gelenlere sabret." Yani çekeceğin sıkıntılara sabret. Burada emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münker vazifesini yerine getirenlerin farklı metot ve üsluplarla ezalara maruz kalabileceğine işaret edilmiştir.

"Doğrusu bunlar, azmedilmeye değer işlerdir." Yani bu konuda sabretmek azimetin, kuvvet ve soğru yolda olmanın delildir. Yine bütün bu vasiyetlerin rehavet ve ruhsatı değil ciddiyet ve azimeti elzem kıldığını göstermektedir.

"Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme." Yani onlara karşı üstünlük taslayarak ve böbürlenerek yüzünü çevirme.

"Yeryüzünde böbürlenerek yürüme." Sahip olduğun mal veya servetle mağrur olma ve kendini beğenerek yürüme.

"Zira Allah, kendini beğenmişleri ve övünüp duran kimseleri asla sevmez." ayetindeki "(مُخْتَالٍ) (muhtâl)" kelimesi, kendini beğenmiş olan, kibirle yürüyen demektir. "(فَخُور) (fehûr)" ise insanlara minnet eden ve elindekilerle övünen demektir.

"Yürüyüşünde tabiî ol." ayetinde geçen "va'ksid" fiili, "iktisâd" kelimesiyle aynı kökten olup "itidal" manasına gelir. Sanki Hz. Lokman evladına şöyle demiştir: Ne sürüngenler gibi ayağını sürüyüp caka satarak ne de alelacele koşuşarak yürü. Zira ayağı yere sürterek yürümek böbürlenmenin; koşuşturma ise hafif meşrepliğin alâmetidir.

"Sesini kıs" Sesini alçalt. Öyleyse sesini ancak ihtiyaç kadar yükselt.

"Seslerin en nahoş olanı..." Seslerin en çirkin olanı.

"Merkeplerin sesidir." Burada çok incelikli bir mesele vardır. Çünkü merkep, Allah'ın yarattığı varlıklardan biridir. Sesi de Allah'ın yaratmasının eseridir. Malum olduğu üzere merkep, ne akıl sahibi ne de mükellef bir varlıktır, sesini değiştirmeye de gücü yetmez. Bu durumda buradaki çirkinlik, yaratılış dışındaki bir başka hususa yönelik olmalıdır.

Burada söylenebilecek en doğru söz şudur: Şüphesiz ki merkebin sesi, yaratılışına ve vazifesine uygun bir sestir. Lâkin insana nispetle onun sesi, eziyet veren ve rahatı bozan bir sestir. Bu nedenle burada böyle bir teşbih yapılmış, eza veren ve haddi aşan insan sesi, merkebin sesine benzetilmiştir. Çirkinlik bu boyutuyladır. Allahu a'lem.

اَلَمْ تَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَاَسْبَغَ عَلَيْكُمْ
نِعَمَهٗ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً ۗ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِى اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَّلَا هُدًى وَّلَا
كِتٰبٍ مُّنِيْرٍ ﴿٢٠﴾ وَاِذَا قِيْلَ لَهُمُ اتَّبِعُوْا مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوْا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا
عَلَيْهِ اٰبَآءَنَا ۗ اَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطٰنُ يَدْعُوْهُمْ اِلٰى عَذَابِ السَّعِيْرِ ﴿٢١﴾ وَمَنْ يُّسْلِمْ
وَجْهَهٗٓ اِلَى اللّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰى ۗ وَاِلَى اللّٰهِ عَاقِبَةُ
الْاُمُوْرِ ﴿٢٢﴾ وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزُنْكَ كُفْرُهٗ ۗ اِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوْا ۗ
اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ﴿٢٣﴾ نُمَتِّعُهُمْ قَلِيْلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ اِلٰى عَذَابٍ
غَلِيْظٍ ﴿٢٤﴾ وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ لَيَقُوْلُنَّ اللّٰهُ ۗ قُلِ الْحَمْدُ
لِلّٰهِ ۗ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٢٥﴾ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۗ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِىُّ
الْحَمِيْدُ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ اَنَّ مَا فِى الْاَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ اَقْلَامٌ وَّالْبَحْرُ يَمُدُّهٗ مِنْ بَعْدِهٖ
سَبْعَةُ اَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ كَلِمٰتُ اللّٰهِ ۗ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿٢٧﴾ مَا خَلْقُكُمْ وَلَا
بَعْثُكُمْ اِلَّا كَنَفْسٍ وَّاحِدَةٍ ۗ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌۢ بَصِيْرٌ ﴿٢٨﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُوْلِجُ الَّيْلَ
فِى النَّهَارِ وَيُوْلِجُ النَّهَارَ فِى الَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۗ كُلٌّ يَّجْرِىْٓ اِلٰٓى
اَجَلٍ مُّسَمًّى وَّاَنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ﴿٢٩﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَاَنَّ مَا
يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهِ الْبَاطِلُ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِىُّ الْكَبِيْرُ ﴿٣٠﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ الْفُلْكَ
تَجْرِىْ فِى الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللّٰهِ لِيُرِيَكُمْ مِّنْ اٰيٰتِهٖ ۗ اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّكُلِّ
صَبَّارٍ شَكُوْرٍ ﴿٣١﴾ وَاِذَا غَشِيَهُمْ مَّوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ۚ
فَلَمَّا نَجّٰىهُمْ اِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ ۗ وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيٰتِنَآ اِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُوْرٍ
﴿٣٢﴾ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوْا رَبَّكُمْ وَاخْشَوْا يَوْمًا لَّا يَجْزِىْ وَالِدٌ عَنْ وَّلَدِهٖ ۡ وَلَا
مَوْلُوْدٌ هُوَ جَازٍ عَنْ وَّالِدِهٖ شَيْـًٔا ۗ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا
وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللّٰهِ الْغَرُوْرُ ﴿٣٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهٗ عِلْمُ السَّاعَةِ ۚ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ ۚ وَيَعْلَمُ

مَا فِي الْأَرْحَامِ ۗ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَدًا ۖ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿٣٤﴾

20. Allah'ın, göklerde ve yerdeki (nice varlık ve imkânları) sizin emrinize verdiğini, nimetlerini açık ve gizli olarak size bolca ihsan ettiğini görmediniz mi? Yine de insanlar içinde, -bilgisi, rehberi ve aydınlatıcı bir kitabı yokken- Allah hakkında tartışan kimseler vardır.

21. Onlara "Allah'ın indirdiğine uyun" dendiğinde, "Hayır, biz babalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız" derler. Ya şeytan, onları alevli ateşin azabına çağırıyor idiyse!

22. İyi davranışlar içinde kendini bütünüyle Allah'a veren kimse, gerçekten en sağlam kulpa yapışmıştır. Zaten bütün işlerin sonu Allah'a varır.

23. (Resûlüm!) İnkâr edenin inkârı seni üzmesin. Onların dönüşü ancak Bizedir. İşte o zaman yaptıklarını kendilerine haber veririz. Allah kalplerde olanı şüphesiz çok iyi bilir.

24. Onları biraz faydalandırır, sonra kendilerini ağır bir azaba sürükleriz.

25. Andolsun ki onlara, "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan, mutlaka "Allah..." derler. De ki: (Öyleyse) övgü de yalnız Allah'a mahsustur, ama onların çoğu bilmezler.

26. Göklerde ve yerde ne varsa, hepsi Allah'ındır. Bilinmeli ki asıl ganî ve övülmeye lâyık olan Allah'tır.

27. Şayet yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de arkasından yedi deniz katılarak (mürekkep olsa) yine Allah'ın sözleri (yazmakla) tükenmez. Şüphe yok ki Allah mutlak galip ve hikmet sahibidir.

28. (İnsanlar!) Sizin yaratılmanız ve diriltilmeniz, ancak tek bir kişinin yaratılması ve diriltilmesi gibidir. Unutulmasın ki Allah her şeyi bilen ve görendir.

29. Bilmez misin ki Allah, geceyi gündüze ve gündüzü geceye katmaktadır. Güneşi ve ayı da buyruğu altına almıştır. Bunların her biri belli bir vadeye kadar hareketine devam eder. Ve Allah, yaptıklarınızdan tamamen haberdardır.

30. Çünkü Allah, hakkın ta kendisidir; O'ndan başka taptıkları ise hiç şüphesiz bâtıldır. Gerçekten Allah çok yüce, çok uludur.
31. Size varlığının delillerini göstermesi için, Allah'ın lütfuyla gemilerin denizde yüzdüğünü görmedin mi? Şüphesiz bunda, çok sabreden, çok şükreden herkes için ibretler vardır.
32. Dağlar gibi dalgalar onları kuşattığı zaman, dini tamamen Allah'a has kılarak (ihlâsla) O'na yalvarırlar. Allah onları karaya çıkararak kurtardığı vakit içlerinden bir kısmı orta yolu tutar. Zaten Bizim ayetlerimizi, ancak nankör hâinler bilerek inkâr eder.
33. Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Ne babanın evlâdı, ne evlâdın babası nâmına bir şey ödeyemeyeceği günden çekinin. Bilin ki Allah'ın verdiği söz gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve şeytan, Allah'ın affına güvendirerek sizi kandırmasın.
34. Kıyamet vakti hakkındaki bilgi, ancak Allah'ın katındadır. Yağmuru O yağdırır, rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Yine hiç kimse nerede öleceğini bilemez. Şüphesiz Allah her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır.

EHL-İ HİDÂYET VE EHL-İ DALÂLET

Kur'ân, değerler ve eğitim manzumesini açıkladıktan sonra insanların durumunu ve bu manzumeye göre farklı kısımlara ayrıldıklarını zikretmeye başlamaktadır. İnsanların bir kısmı bu değerler sistemine göre yetişmekte, ona sımsıkı sarılmakta, onu kendileri için sağlam bir kulp, sapasağlam bir ip ve sırat-ı müstakîm olarak görmektedir. Kimileri de bu değerlerden uzaklaşmakta ve dalâlet karanlıklarında kaybolup gitmektedir. Böylece şeytanın vesveselerine tabi olmakta ve bu da onları cehenneme sürüklemektedir. Bu mecliste yer alan ayetler, iki grubun halini ve yoldaki işaretleri beyan etmektedir:

Birincisi: Kur'ân, ilk olarak yolların ayrılış noktası olan iman meselesine dikkat çekerek başlamakta, ardından beşer aklına hitap ederek onu, uçsuz bucaksız kâinat hakkında tefekkür etmeye davet etmektedir. Zira evren hakkında tefekkür etmek, Kur'ân'a göre büyük bir değerdir. Aynı zamanda insanın, işin ciddiyetini anlamasına ve samimi bir şekilde hakikat arayışına tesir eden en büyük etkendir: *"Allah'ın,*

göklerde ve yerdeki (nice varlık ve imkânları) sizin emrinize verdiğini, nimetlerini açık ve gizli olarak size bolca ihsan ettiğini görmediniz mi?" "Bilmez misin ki Allah, geceyi gündüze ve gündüzü geceye katmaktadır. Güneşi ve ayı da buyruğu altına almıştır. Bunların her biri belli bir vadeye kadar hareketine devam eder. Ve Allah, yaptıklarınızdan tamamen haberdardır. Çünkü Allah, hakkın ta kendisidir; O'ndan başka taptıkları ise hiç şüphesiz bâtıldır. Gerçekten Allah çok yüce, çok uludur. Size varlığının delillerini göstermesi için, Allah'ın lütfuyla gemilerin denizde yüzdüğünü görmedin mi? Şüphesiz bunda, çok sabreden, çok şükreden herkes için ibretler vardır."

İkincisi: Yüce Allah'ın varlığına ve O'nun göklerin ve yerin yaratıcısı olduğuna iman ettiği halde bu inancı putlara ve heykellere ibadet ederek fesada uğratanlar hakkında Kur'ân şöyle buyurmaktadır: *"Andolsun ki onlara, 'Gökleri ve yeri kim yarattı?' diye sorsan, mutlaka 'Allah' derler. De ki: (Öyleyse) övgü de yalnız Allah'a mahsustur, ama onların çoğu bilmezler."*

Sonra Kur'ân, onların garip tavırlarına ve düştükleri çelişkilere hayret etmekte ve şöyle buyurmaktadır: *"Dağlar gibi dalgalar onları kuşattığı zaman, dini tamamen Allah'a has kılarak (ihlâsla) O'na yalvarırlar. Allah onları karaya çıkararak kurtardığı vakit içlerinden bir kısmı orta yolu tutar. Zaten Bizim ayetlerimizi, ancak nankör hâinler bilerek inkâr eder."*

Üçüncüsü: Kur'ân, bu dalâletin/sapmanın sebeplerini açıklamakta ve meseleye, tüm bozukluk ve belaların esas sebebi olan cehaletle başlamaktadır: *"Yine de insanlar içinde, -bilgisi, rehberi ve aydınlatıcı bir kitabı yokken- Allah hakkında tartışan kimseler vardır."*

Kur'ân burada âlimlerin "cehl-i mürekkeb" dedikleri cehalete işaret etmektedir. Bu tür cehalet, sahibinin, kendisini ilim sahibi, işin uzmanı ve tüm felsefesini bilen biri olarak gördüğü cehalettir. Bundan dolayı bu kişi, kendini "lâ yüs'el" görür, hiç kimseye kulak vermez ve asla kimseye danışma ihtiyacı duymaz. Bilakis o, sadece tartışır, en önemli ve en kritik meselelerde ve tesiri en geniş olan konularda bile fikir beyan eder ve tartışır.

Dördüncüsü: Peşi sıra Kur'ân, herhangi bir delile ve mantığa dayanmasa bile atalarının ve ecdadının dinî, fikrî ve ahlakî mirasına körü körüne tabi olan ve kör bir taassupla hareket eden yaklaşıma dikkat çekmektedir: *"Onlara 'Allah'ın indirdiğine uyun' dendiğinde, 'Hayır, biz babalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız' derler. Ya şeytan, onları alevli ateşin azabına çağırıyor idiyse!"*

Beşincisi: Sonrasında ise Kur'ân, içi boş tekebbür, insanlara tepeden bakma, dünyalık ve mal-mülk ile gururlanma gibi kötü ahlakî değerlere değinmektedir: *"Zaten Bizim ayetlerimizi, ancak nankör hâinler bilerek inkâr eder." "Bilin ki Allah'ın verdiği söz gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve şeytan, Allah'ın affına güvendirerek sizi kandırmasın."*

Altıncısı: Bu zavallı fırkaya karşı Kur'ân, hakka sımsıkı sarılan ve insanları ona davet edenleri şöyle övmektedir: *"İyi davranışlar içinde kendini bütünüyle Allah'a veren kimse, gerçekten en sağlam kulpa yapışmıştır. Zaten bütün işlerin sonu Allah'a varır."*

Kur'ân burada *"ihsan"* değeri ile sapasağlam kulpa sımsıkı sarılma tavrı arasında bağ kurmaktadır. Zira kendisiyle barışık olmada ihsanı esas alan, başkalarıyla ilişkilerinde ihsan ekseninde davranan, tüm eylemlerinde ihsanı prensip edinen kişi, elbette ki hak yolu bulup ona uymaya en layık kişidir.

Bu büyük değerden sonra Kur'ân hidayet yolunda olan insanı tespit etmek için çok kıymetli iki değeri zikretmektedir: *"Şüphesiz bunda, çok sabreden, çok şükreden herkes için ibretler vardır."* Bu ayete göre sabır, belalarla sınanan kişiyi ayakta tutma; şükür ise afiyet ve bolluk içinde olanı azmaktan koruma vesilesidir. Şayet sabır olmasaydı, musibete uğrayan kişi haset, nefret, umutsuzluk ve tasa atmosferinde kayıp gider ve yıkılırdı. Şayet şükür olmasaydı, afiyet ve bolluk içinde olan kişi, gurur, kibir ve şımarıklık atmosferinde azıtır ve kaybolup giderdi.

Yedincisi: Kur'ân, her iki kesimi bekleyen büyük hakikati hatırlatmaktadır. Bu hakikat, her hâl ve şarttaki insanları beklemektedir: *"Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Ne babanın evlâdı, ne evlâdın babası nâmına bir şey ödeyemeyeceği günden çekinin. Bilin ki Allah'ın verdiği söz gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve şeytan, Allah'ın affına güvendirerek sizi kandırmasın. Kıyamet vakti hakkındaki bilgi,*

ancak Allah'ın katındadır. Yağmuru O yağdırır, rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Yine hiç kimse nerede öleceğini bilemez. Şüphesiz Allah, her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır."

Sekizincisi: Kur'ân -bu karşılaştırmalar esnasında- o çetin gün geldiğinde, yoldan çıkmış olanları bekleyen akıbetten sakındırmaktadır: *"(Resûlüm!) İnkâr edenin inkârı seni üzmesin. Onların dönüşü ancak Bizedir. İşte o zaman, yaptıklarını kendilerine haber veririz. Allah kalplerde olanı şüphesiz çok iyi bilir. Onları biraz faydalandırır, sonra kendilerini ağır bir azaba sürükleriz."*

Dokuzuncusu: Bu ayetlerde Yaratıcı'nın yüceliğine, O'nun hiçbir şeye muhtaç olmadığına, her türlü övgüyü hak edip hiçbir şeyin O'nda eksiklik meydana getiremeyeceğine, O'nun her şeye kadir olup hiçbir şeyin O'nu aciz bırakamayacağına ve hiçbir şeyin O'nu yaptıklarından alıkoyamayacağına, ilminin nihayetinin, hikmetinin had ve hududunun olmadığına, O'nun mutlak hakikat olup batıl dışında hiçbir şeyin O'na muhalefet edemeyeceğine tekrar tekrar dikkat çekilmiştir: *"Göklerde ve yerde ne varsa, hepsi Allah'ındır. Bilinmeli ki asıl ganî ve övülmeye lâyık olan Allah'tır. Şayet yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de arkasından yedi deniz katılarak (mürekkep olsa) yine Allah'ın sözleri (yazmakla) tükenmez. Şüphe yok ki Allah mutlak galip ve hikmet sahibidir. (İnsanlar!) Sizin yaratılmanız ve diriltilmeniz, ancak tek bir kişinin yaratılması ve diriltilmesi gibidir. Unutulmasın ki Allah her şeyi bilen ve görendir." "Çünkü Allah, hakkın ta kendisidir; O'ndan başka taptıkları ise hiç şüphesiz bâtıldır. Gerçekten Allah çok yüce, çok uludur."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Allah'ın, göklerde ve yerdeki (nice varlık ve imkânları) sizin emrinize verdiğini, görmediniz mi?" Hz. Lokman'ın, oğluna yaptığı nasihatlere giriş yapmadan önce bu konuya işaret edilmiştir. Yani yeryüzüne hayat veren su semadan; karada ve denizde var olan ağaçlar, nehirler, hayvanlar ve kaynaklar ise yerdendir. İşte bütün bunlar insanın hizmetine sunulmuştur. Sunulan bu hizmet, insanın yeryüzündeki vazifesiyle ilişkilidir. Bu da halifelik vazifesidir. Bunun muhtemel manalarından biri de yeryüzünü adalet ve emanetle idare etmektir.

"Allah'ın, nimetlerini size bolca ihsan ettiğini görmediniz mi?" Nimetlerini mükemmel ve eksiksiz olarak sizlere sunmuş, size o nimetlerin huzur ve rahatlığını bahşetmiştir.

"Zahir ve batın olanları... " Zahir nimetler mal, güzellik ve aile; bâtın nimetler ise hikmet, huzur ve gönül ferahlığıdır.

"Kendini bütünüyle Allah'a veren kimse..." Dinini ve istikametini sadece Allah'a yönelten, hayatını O'na göre dizayn eden.

"Gerçekten en sağlam kulpa yapışmıştır." Yani hakka sarılmıştır. Bu durumda sapkınlık ve şaşkınlıklardan uzak durmuş olur.

"Onları biraz faydalandırırız." Ecel gelene dek dünyada onlara mühlet veririz.

"Sonra kendilerini sürükleriz." Onlar istemese de kendilerini yakalarız.

"Ağır bir azaba..." Yani şiddetli ve ağır (galiz) bir azaba.

"Hamîd." Her zaman ve ebediyen övgüye layık olan demektir.

"Şayet yeryüzündeki ağaçlar kalem olsa..." Yani yeryüzündeki bütün ağaçlar kaleme dönüşse.

"Deniz de arkasından yedi deniz katılarak (mürekkep olsa)..." Yani deniz suları ve bunlar kadar yedi deniz suyu mürekkebe dönüşse.

"Yine Allah'ın sözleri (yazmakla) tükenmez." Yüce Allah'ın kelimeleri nihayete ermez. Şüphesiz ki Allah'ın ilmi, kalem ve denizlerle sınırlı değildir. O, dünyadan ve dünyadaki her şeyden daha geniş ve kapsamlı bir ilme sahiptir.

"(İnsanlar!) Sizin yaratılmanız ve diriltilmeniz, ancak tek bir kişinin yaratılması ve diriltilmesi gibidir." Çünkü çokluk ve azlık Allah için herhangi bir anlam ifade etmez. Allah'ın bütün insanları yaratmadaki kudreti, tek bir insanı yaratmadaki kudreti gibidir. Bu da dirilişi uzak bir ihtimal görüp onu inkâr edenlere ve sanki farklı nesillerden meydana gelen bütün insanların aynı anda diriltilmesinin Allah'a ağır geleceğini ileri sürenlere cevap mahiyetindedir.

"Şüphesiz bunda, çok sabreden, çok şükreden herkes için ibretler vardır." Çok sabırlı olan ve her daim şükredenler için.

"Dağlar gibi dalgalar onları kuşattığı zaman..." Yani üst üste yığılmış bulutlar gibi dalgalar onları kuşatınca.

"İçlerinden bir kısmı orta yolu tutar." Bunlar dengeli ve itidalli olanlardır. Onlar ahde vefa gösterir, sözlerini bozmazlar. Bu ayette geçen "min" harfi, azlık manasını ifade eden teb'îd harfidir. Buna göre müşriklerin tepkisi böyle olmaz, çünkü onlar, kurtulduklarında inkâr ederek ve O'nu yok sayarak ahitlerini bozarlar. *"Zaten Bizim ayetlerimizi, ancak nankör hâinler bilerek inkâr eder"* ayetinin anlamı da budur. Bu ayette geçen "(خَتَّارٍ) (hettâr)" kelimesi, ahdini bozan vefasız kimse demektir.

"Ne babanın evlâdı, ne evlâdın babası nâmına bir şey ödeyemeyeceği günden çekinin." buyruğunda zihinlere sorumluluk bilinci yerleştirilmekte ve ilahî adalet inancı vurgulanmaktadır. Bu vurgu Lokman Sûresi'nin sonlarında hatırlatılmıştır. Zira sûrenin ana mihverini babanın, evladı ile olan ilişkisi teşkil etmektedir.

"Sakın şeytan, Allah'ın affına güvendirerek sizi kandırmasın." Yani şeytan sizi Allah'ın dininden ve sırat-ı müstakimden uzaklaştırmasın. Ayette geçen ve *"şeytan"* olarak çevrilen "ğerûr" kelimesinin, nefsî arzular, şeytanın vesveseleri, düşmanın tuzağı ve kötü arkadaş gibi anlamlara işaret etmesi de muhtemeldir.

"Kıyamet vakti hakkındaki bilgi, ancak Allah'ın katındadır." O'nun dışında hiç kimse kıyametin vaktine dair bilgiye sahip değildir.

"Yağmuru O yağdırır." O'nun dışında hiç kimse yağmurun yağış zamanı ve mekânı hakkında kesin bilgi sahibi değildir.

"Rahimlerde olanı O bilir." Bu, Allah'ın ilminin, rahimlerde gerçekleşen aşılama, oluşum, ruh üfleme, maddî-manevî nitelikler gibi her şeyi kuşatması anlamındadır.

"Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez." Yani kimse yarın hangi hadiselerle ve hangi olağanüstü durumlarla karşılaşacağını bilemez.

"Yine hiç kimse nerede öleceğini bilemez." ayetinde, uyarmak ve hatırlatmak amacıyla hususi olan, umumi olana atfedilmiştir. Zira insanın öleceği mekân hususu, *"Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez"* ayetinin genel kapsamına girmektedir. Allahu a'lem.

سُورَةُ السَّجْدَةِ

32- SECDE SÛRESİ

187. MECLİS: İNANÇLA İLGİLİ MESELELER ÜZERİNE

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٢﴾ اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ
بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَّا اَتٰيهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ
يَهْتَدُونَ ﴿٣﴾ اَللّٰهُ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِى سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ
اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ مَا لَكُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا شَفِيعٍ اَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٤﴾
يُدَبِّرُ الْاَمْرَ مِنَ السَّمَآءِ اِلَى الْاَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ اِلَيْهِ فِى يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهٗٓ اَلْفَ
سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ﴿٥﴾ ذٰلِكَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٦﴾ اَلَّذِى
اَحْسَنَ كُلَّ شَىْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَاَ خَلْقَ الْاِنْسَانِ مِنْ طِينٍ ﴿٧﴾ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِن
سُلَالَةٍ مِنْ مَّآءٍ مَهِينٍ ﴿٨﴾ ثُمَّ سَوّٰيهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ
وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٔدَةَ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴿٩﴾ وَقَالُٓوا ءَاِذَا ضَلَلْنَا فِى الْاَرْضِ
ءَاِنَّا لَفِى خَلْقٍ جَدِيدٍ بَلْ هُمْ بِلِقَآءِ رَبِّهِمْ كَافِرُونَ ﴿١٠﴾ قُلْ يَتَوَفّٰيكُمْ مَلَكُ
الْمَوْتِ الَّذِى وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾ وَلَوْ تَرٰٓى اِذِ الْمُجْرِمُونَ
نَاكِسُوا رُؤُسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ رَبَّنَآ اَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا
اِنَّا مُوقِنُونَ ﴿١٢﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَاٰتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدٰيهَا وَلٰكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّى
لَاَمْلَـَٔنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَ ﴿١٣﴾ فَذُوقُوا بِمَا نَسِيتُمْ لِقَآءَ
يَوْمِكُمْ هٰذَآ اِنَّا نَسِينَاكُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾ اِنَّمَا
يُؤْمِنُ بِاٰيَاتِنَا الَّذِينَ اِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا
يَسْتَكْبِرُونَ ﴿١٥﴾ تَتَجَافٰى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا
وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿١٦﴾ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا اُخْفِىَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ اَعْيُنٍ
جَزَآءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾ اَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا لَا يَسْتَوُۥنَ
﴿١٨﴾ اَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوٰى نُزُلًا بِمَا

كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوٰيهُمُ النَّارُ كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَدْنٰى دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢١﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنْتَقِمُونَ ﴿٢٢﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهِ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٢٣﴾ وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴿٢٤﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٢٥﴾ أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي مَسَاكِنِهِمْ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَاتٍ أَفَلَا يَسْمَعُونَ ﴿٢٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ أَفَلَا يُبْصِرُونَ ﴿٢٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْفَتْحُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٨﴾ قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِيمَانُهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٢٩﴾ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَانْتَظِرْ إِنَّهُمْ مُنْتَظِرُونَ ﴿٣٠﴾

1. Elif. Lâm. Mîm.

2. Bu Kitab'ın, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiş olduğunda asla şüphe yoktur.

3. "Onu kendisi uydurdu" diyorlar öyle mi? Hayır! O, senden önce kendilerine hiçbir uyarıcı (peygamber) gelmemiş bir kavmi uyarman için -doğru yolu bulalar diye- Rabbinden gönderilen hak(Kitap)tır.

4. Gökleri, yeri ve bunların arasındakileri altı günde (devirde) yaratan, sonra arşa istivâ eden Allah'tır. O'ndan başka ne bir dost ne de bir şefaatçınız vardır. Artık düşünüp öğüt almaz mısınız?

5. Allah, gökten yere kadar her işi düzenleyip yönetir. Sonra (bütün bu işler) sizin sayageldiklerinize göre bin yıl tutan bir günde O'nun nezdine çıkar.

6. İşte, görülmeyeni de görüleni de bilen, mutlak galip ve merhamet sahibi O'dur.

7. O (Allah) ki yarattığı her şeyi güzel yapmış ve ilk başta insanı çamurdan yaratmıştır.

8. Sonra onun zürriyetini, dayanıksız bir suyun özünden üretmiştir.

9. Sonra onu tamamlayıp şekillendirmiş, ona kendi ruhundan üflemiştir. Ve sizin için kulaklar, gözler, kalpler yaratmıştır. Ne kadar az şükrediyorsunuz!

10. "Toprağın içinde kaybolduğumuz zaman, gerçekten (o vakit) biz mi yeniden yaratılacağız?" derler. Doğrusu onlar Rablerine kavuşmayı inkâr etmektedirler.

11. De ki: Size vekil kılınan (bu konuda görevlendirilen) ölüm meleği canınızı alacak, sonra Rabbinize döndürüleceksiniz.

12. O günahkârların, Rableri huzurunda başlarını öne eğecekleri, "Rabbimiz! Gördük, duyduk, şimdi bizi (dünyaya) geri gönder de iyi işler yapalım, artık kesin olarak inandık" diyecekleri zamanı bir görsen!

13. Biz dilesek, elbette herkese hidayetini verirdik. Fakat "Cehennemi hem cinlerden hem insanlardan bir kısmıyla dolduracağım" diye Benden kesin söz çıkmıştır.

14. (O gün onlara şöyle diyeceğiz:) Bugüne kavuşmayı unutmanızın cezasını şimdi tadın bakalım! Doğrusu Biz de sizi unuttuk; yaptıklarınızdan ötürü ebedî azabı tadın!

15. Bizim ayetlerimize ancak o kimseler inanırlar ki bunlarla kendilerine öğüt verildiğinde, büyüklük taslamadan secdeye kapanırlar ve Rablerini hamd ile tesbih ederler.

16. Korkuyla ve umutla Rablerine yalvarmak üzere (ibadet ettikleri için), vücutları yataklardan uzak kalır ve kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcarlar.

17. Yaptıklarına karşılık olarak, onlar için ne mutluluklar saklandığını hiç kimse bilemez.

18. Öyle ya, mümin olan, yoldan çıkmış kimse gibi midir? Bunlar elbette bir olamazlar.

19. İman edip de iyi işler yapanlara gelince, onlar için, yaptıklarına karşılık olarak varıp kalacakları cennet konakları vardır.

20. Yoldan çıkanlar ise, onların varacakları yer ateştir. Oradan her çıkmak istediklerinde geri çevrilirler ve kendilerine, "'Yalandır' deyip durduğunuz cehennem azabını tadın!" denir.

21. En büyük azaptan önce, onlara mutlaka en yakın azaptan tattıracağız; olur ki (imana) dönerler.

22. Kendisine Rabbinin ayetleri hatırlatıldıktan sonra onlardan yüz çevirenden daha zalim kim olabilir?! Muhakkak ki Biz, günahkârlara, lâyık oldukları cezayı veririz.

23. Andolsun Biz Mûsâ'ya Kitap verdik, -(Resûlüm!) sen ona kavuşacağından şüphe etme- ve onu İsrailoğullarına hidayet rehberi kıldık.

24. Sabrettikleri ve ayetlerimize kesinlikle inandıkları zaman, onların içinden, buyruğumuzla doğru yola ileten rehberler tayin etmiştik.

25. Muhakkak ki Rabbin, ihtilâf etmekte oldukları şeyler hakkında kıyamet günü onların aralarında hükmedecektir.

26. Halen yurtlarında gezip dolaştıkları, kendilerinden önceki nice nesilleri helâk edişimiz onları doğru yola sevketmedi mi? Bunlarda elbette ibretler vardır. Hâlâ kulak vermezler mi?

27. Kupkuru yerlere suyu ulaştırdığımızı, onunla gerek hayvanlarının gerekse kendilerinin yiyegeldikleri ekini çıkarmakta olduğumuzu da görmediler mi? Hâlâ da göremeyecekler mi?

28. "Eğer doğru söylüyorsanız, bu fetih (ve hüküm) günü hani ne zaman?" derler.

29. De ki: Fetih (ve hüküm) gününde inkârcılara (o gün ettikleri) imanları fayda vermeyecek ve kendilerine mühlet de tanınmayacaktır!

30. Artık sen onları bırak ve bekle. Zaten onlar da beklemektedirler.

İNANÇLA İLGİLİ MESELELER ÜZERİNE

Secde Sûresi, bir bütün olarak bir tek meseleyi; iman meselesini ele almaktadır. Bu sûrede tartışmalara konu olan imanî esaslar ve akidevî meseleler etrafında müşriklerle derin tartışmalar yapılmaktadır. Hâlbuki onlar müminlerle Allah'a iman meselesinde ortak bir noktada buluşmaktadır. Zira onlar Allah'ın varlığına, Yüce Allah'ın kendilerini ve göklerde ve yerde bulunan bütün varlıkları yarattığına iman ediyorlar:

"Andolsun ki onlara, 'Gökleri ve yeri kim yarattı?' diye sorsan, mutlaka 'Allah' derler."[53]

Benzer şekilde Mescid-i Haram'a ve hacca dair diğer sembollere saygı gösterme gibi İbrâhimî âdetler, müşrik toplumda varlığını sürdürmekteydi. Tartıştıkları -ve bu ortak noktayla çelişen- meselelere gelince, bu mübarek sûre söz konusu meseleleri şöyle ele almaktadır:

Birincisi: Sûre, Kur'ân mevzusuyla ve müşriklerin ona iman etmeyi reddetmeleriyle başlamaktadır: *"Elif. Lâm. Mîm. Bu Kitab'ın, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiş olduğunda asla şüphe yoktur. 'Onu kendisi uydurdu' diyorlar öyle mi? Hayır! O, senden önce kendilerine hiçbir uyarıcı (peygamber) gelmemiş bir kavmi uyarman için -doğru yolu bulalar diye- Rabbinden gönderilen hak (Kitap)tır."* Kur'ân burada onların söylemlerinin batıl olduğunu vurgulamakla yetinmektedir. Çünkü Kur'ân, kendi doğrularını ifade eden deliller ortaya koysa da onların değişmeyen tavırları, onlarla bu deliller arasına girmeye devam etmektedir.

İkincisi: Kur'ân, Kur'ân'a iman meselesiyle tevhid meselesini ilişkilendirmektedir. İşte müminlerle müşriklerin ayrışma noktası kabul edilen esas mesele budur. Kur'ân, fıtratlarının derinliklerinde saklı bulunan ve Yüce Allah'ın yaratmadaki eşsizliğini haykıran hususu onlara hatırlatmaktadır. Bu hatırlatmanın gayesi de onları ibadet ve itaatte Yüce Allah'a ortak koşmamaya sevketmektir. Çünkü kâinatta tek bir yaratıcının varlığına iman ettikten sonra diğer ilahlara ibadet ve secde etmenin hiçbir anlamı yoktur. Bu, akılla ve fıtratla bağdaşmayan çelişkili bir anlayıştır. Kur'ân, *"Gökleri, yeri ve bunların arasındakileri altı günde (devirde) yaratan, sonra arşa istivâ eden Allah'tır"* buyurmaktadır. Bu gerçekten hareketle, tartıştıkları bir başka gerçeğe dair de şöyle buyurmaktadır: *"O'ndan başka ne bir dost ne de bir şefaatçınız vardır. Artık düşünüp öğüt almaz mısınız?"*

Buna göre her şeyin sahibi olan hakiki dost, her şeyi var eden Yaratıcı'dan başkası değildir. Elinizle yarattığınız bu putların, size herhangi bir şey yapmaları veya herhangi bir meselede şefaatçı olmaları mümkün olabilir mi?!

---

53 Lokman 31/25.

Üçüncüsü: Kur'ân burada akıllı iki insanın ihtilaf edemeyeceği mantıkî bir gerçeği ifade etmektedir. Bu da gökleri, yeri ve onların arasında bulunanları yaratan zatın, aynı zamanda her ikisinde bulunan varlıkların işlerini de tek başına evirip çeviren zat olduğu gerçeğidir: *"Allah, gökten yere kadar her işi düzenleyip yönetir. Sonra (bütün bu işler) sizin sayageldiklerinize göre bin yıl tutan bir günde O'nun nezdine çıkar."*

Kur'ân, işleri düzenleyip yönetmenin, hakkı batıldan, saadet yolunu şekavet yolundan ayırt etmeyi gerekli kıldığına işaret etmektedir. Bu da müşriklerin inkâr ettiği Kur'ân mesajıdır.

Dördüncüsü: Kur'ân, bu evrende Allah'ın, rububiyetinden ayrı tutulması mümkün olmayan sıfatlarını hatırlatmaktadır. Buna göre bu kâinatın yaratıcısına iman eden kişinin, aynı şekilde Allah'a ait kemal sıfatlarına da iman etmesi elzemdir: *"İşte, görülmeyeni de görüleni de bilen, mutlak galip ve merhamet sahibi O'dur."*

Burada işaret edilen husus şudur: Bu varlığın yaratıcısı, onu ve onun maslahatı için gerekli hususları da en iyi bilendir. Bundan dolayı Allah'ın risaleti, hak olan ve bu kâinat için en elverişli ilkeleri içermektedir. Bundan dolayı Kur'ân bu yüce sıfatları destekleyen ve müşriklerin iddialarını çürüten hususları peşpeşe zikretmektedir: *"O (Allah) ki yarattığı her şeyi güzel yapmış ve ilk başta insanı çamurdan yaratmıştır. Sonra onun zürriyetini, dayanıksız bir suyun özünden üretmiştir. Sonra onu tamamlayıp şekillendirmiş, ona kendi ruhundan üflemiştir. Ve sizin için kulaklar, gözler, kalpler yaratmıştır. Ne kadar az şükrediyorsunuz!"*

Buna göre kâinatı sağlam bir şekilde yaratan, insanı bu suretle yaratıp ona işitme, görme ve hissetme duyularını bahşeden Allah'ın, yarattıklarını başkasının insiyatifine terketmesi mümkün değildir. Öyleyse bu putlar, bu müşriklere söz geçirme gücünü nereden alıyor? Müşriklerin zan ettikleri bu gücü putlara kim vermiştir? Öyle ki müşrikler kalkıp onlara şirin gözüküp yaranmak ve onların gazabından korunmak için putlara adaklar ve kurbanlar takdim edebiliyorlar. Hâlbuki o putlar hiçbir şeyi yaratmayan ve hiçbir şeyden de haberdar olmayan dilsiz ve sağırların ta kendileridir.

Beşincisi: Kur'ân, müşriklerle yapılan tartışmalarda ayrıntılı bir meseleyi de zikretmektedir. Bu mesele de müşriklerin en çok inandığı

meselelerdendir. *"'Toprağın içinde kaybolduğumuz zaman, gerçekten (o vakit) biz mi yeniden yaratılacağız?' derler. Doğrusu onlar Rablerine kavuşmayı inkâr etmektedirler."*

İlk defa yaratanın Allah olduğuna iman etmelerine rağmen Allah'ın onları diriltmeye, ölümden sonra yeniden yaratmaya gücünün yetmesini, uzak ihtimal olarak görüyorlar. Aslında mantıkî ve basit olarak düşünüldüğünde bir şeyin ilk yaratıcısının, sanatını tekrar icra etmeye ziyadesiyle muktedir olduğu anlaşılacaktır. Bundan dolayı Kur'ân, muhataplarını, tefekkür etmeye ve ciddi manada düşünmeye sevk edecek hususları dikkatlere sunmaktadır. Buradaki mesele mutlak felsefî bir hipotez değildir. Aksine ahiret hayatı, onların, atalarının ve evlatlarının varacağı mekândır. Bu mekân, ya ebedî saadet ya da daimî azap yeri olacaktır. Bu yeni hayatı, bir oyun, boş bir laf, macera veya risk olarak görmek asla doğru değildir: *"De ki: Size vekil kılınan (bu konuda görevlendirilen) ölüm meleği canınızı alacak, sonra Rabbinize döndürüleceksiniz."*

Bu kesin ve zorunlu dönüşten sonra Kur'ân, bu inkârcı ve şüphecilerin ahiretteki rezil ve sefil hallerini şöyle aktarmaktadır: *"O günahkârların, Rableri huzurunda başlarını öne eğecekleri, 'Rabbimiz! Gördük, duyduk, şimdi bizi (dünyaya) geri gönder de iyi işler yapalım, artık kesin olarak inandık' diyecekleri zamanı bir görsen!"* Bu tasvir, her akıllı insanın, konumunu gözden geçirmesini ve kendisini bekleyen ortamı uzun uzun tefekkür etmesini gerekli kılmaktadır.

Altıncısı: Ardından Kur'ân hidayet ve dalâlet mevzusunu değinmekte, bunun tamamen muhatap insanın sorumluluğunda olduğunu bildirmektedir. Buna göre isteyen hidayeti, isteyen de sapıklığı tercih edecektir: *"Biz dilesek, elbette herkese hidayetini verirdik."* Ayetteki bu durum ancak seçme özgürlüğünün ortadan kalkmasıyla mümkündür. Hâlbuki seçme özgürlüğü, mükellef olmanın, seçimlere göre ayrışmanın ve mesuliyeti yüklenmenin esasını teşkil etmektedir. Daha sonra Kur'ân, dalâlet sebeplerinden birine dikkat çekerek şöyle buyurmuştur: *"(O gün onlara şöyle diyeceğiz:) Bugüne kavuşmayı unutmanızın cezasını şimdi tadın bakalım!"*

İşaret edilen bu unutma ve ihmalkârlık, kayıtsızlığı, oyuna dalmayı ve boş lafa atılmayı ifade etmektedir. Kur'ân bu ihmali şöyle açıklamaktadır: *"Kendisine Rabbinin ayetleri hatırlatıldıktan sonra onlardan yüz çevirenden daha zalim kim olabilir! Muhakkak ki Biz, günahkârlara, lâyık oldukları cezayı veririz."*

Sonra da hidayet sebeplerinden birine dikkat çekerek şöyle buyurmuştur: *"Bizim ayetlerimize ancak o kimseler inanırlar ki bunlarla kendilerine öğüt verildiğinde, büyüklük taslamadan secdeye kapanırlar ve Rablerini hamd ile tesbih ederler."*

Burada işin ciddiyetini anlayan bir bilinç, bir eylem ve gayret vardır, pâk bir kalp vardır, kendisiyle hayır namına yapılan işler arasına kibrin giremediği mütevazı bir ruh hali vardır.

Yedincisi: Daha sonra Kur'ân her iki fırkanın akıbetini şöyle paylaşmaktadır: *"Öyle ya, mümin olan, yoldan çıkmış kimse gibi midir? Bunlar elbette bir olamazlar. İman edip de iyi işler yapanlara gelince, onlar için, yaptıklarına karşılık olarak varıp kalacakları cennet konakları vardır. Yoldan çıkanlar ise, onların varacakları yer ateştir. Oradan her çıkmak istediklerinde geri çevrilirler ve kendilerine, 'Yalandır' deyip durduğunuz cehennem azabını tadın!' denir."*

Sekizincisi: Kur'ân burada gafil kalpleri, arzu ve isteklerinin peşine takılan nefisleri uyarmaya yarayan, sünnetullahın esaslarından birini zikretmektedir: *"En büyük azaptan önce, onlara mutlaka en yakın azaptan tattıracağız; olur ki (imana) dönerler."* Buna göre musibet ve sıkıntılarla sınanma, insana zaafiyetlerini fark ettirmekte, gurur ve kibir perdesini kaldırmaktadır. Bu perde kalkınca da insan, nefsiyle buluşup yüzleşmeye, hâlini ve geleceğini tefekkür etmeye daha çok yaklaşmış olur. Zaaf ve sınama hâlini yaşamasına rağmen bu perdeyi gözünden kaldırmayan kişiye gelince, işte bu kişi, kendine yazık eden kişidir: *"Kendisine Rabbinin ayetleri hatırlatıldıktan sonra onlardan yüz çevirenden daha zalim kim olabilir?!"*

Dokuzuncusu: Sonra Kur'ân burada Hz. Mûsâ'nın (a.s.) kıssasını hatırlatarak bu davetin tarihî derinliğine işaret etmektedir: *"Andolsun Biz Mûsâ'ya Kitap verdik, -(Resûlüm!) sen ona kavuşacağından şüphe etme- ve onu İsrailoğullarına hidayet rehberi kıldık. Sabrettikleri ve*

ayetlerimize kesinlikle inandıkları zaman, onların içinden, buyruğumuzla doğru yola ileten rehberler tayin etmiştik."

Yine tarihî bağlamıyla Kur'ân, önceki ümmetlerin halini düşünmeye, kibirli davranmaları ve peygamberlerinin davetine sırt çevirmeleri nedeniyle başlarına gelenlerden ibret almaya davet etmektedir: *"Halen yurtlarında gezip dolaştıkları, kendilerinden önceki nice nesilleri helâk edişimiz onları doğru yola sevketmedi mi? Bunlarda elbette ibretler vardır. Hâlâ kulak vermezler mi?"*

Onuncusu: Kur'ân, tarihe yaptırdığı yolculuktan sonra onların bakışlarını yeryüzüne ve buradaki ayet ve delillere çevirerek âhiret hayatının ortamını ve diriliş keyfiyetini gözler önüne sermektedir: *"Kupkuru yerlere suyu ulaştırdığımızı, onunla gerek hayvanlarının gerekse kendilerinin yiyegeldikleri ekini çıkarmakta olduğumuzu da görmediler mi? Hâlâ da göremeyecekler mi?"*

Onbirincisi: Kur'ân, müşriklerin, kıyametin kopmasına dair taleplerine değinmektedir. Bu talep onların meseleyi ancak hafife almalarından, hasta ruhlarından ve boş işlerle uğraşanların alaycı tavırlarından kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı müşriklere verilen cevap, bu üslûba uygun olarak tehdit ve uyarı içermektedir: *"'Eğer doğru söylüyorsanız, bu fetih (ve hüküm) günü hani ne zaman?' derler. De ki: Fetih (ve hüküm) gününde inkârcılara (o gün ettikleri) imanları fayda vermeyecek ve kendilerine mühlet de tanınmayacaktır!"*

Onikincisi: Sûre, Rabbanî bir talimatla Resûl-i Ekrem'in (s.a.s.) -vefatından sonra da bütün davetçilerin- bu inatçıları ve alaycı üslûplarını dikkate almamalarını istemektedir. Çünkü onları dikkate almak, davete zarar verecek ve mesajların insanlara ulaşmasına engel olacaktır: *"Artık sen onları bırak ve bekle. Zaten onlar da beklemektedirler."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Bu Kitab'ın, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiş olduğunda asla şüphe yoktur." Çünkü Kur'ân bizzat, doğruluğuna delalet eden delillerle doludur.

"O, senden önce kendilerine hiçbir uyarıcı (peygamber) gelmemiş bir kavmi uyarman için gönderilmiştir." Bunlar, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) cahiliye döneminde yaşayan kavmi olup bunların elinde ne kitap vardır ne de Allah onlara peygamber göndermiştir.

Bu ayet, biset öncesinde ölen biri hakkında aslolan ilkenin, beraat-i zimmet (şer'î sorumluluğun olmaması) olduğuna delildir. Çünkü böyle bir kişi mesul değildir: *"Biz, bir peygamber göndermedikçe (kimseye) azap edecek değiliz."*[54]

Yine burada şu da mülahaza edilebilir: Resûlullah'ın (s.a.s.) öncelikle kendi kavmini uyarması, onun risaletinin o kavme has olduğu anlamı taşımaz. Zira böyle bir değerlendirme Yüce Allah'ın şu ve benzeri kelâmlarıyla çelişmektedir: *"(Resûlüm!) Biz seni âlemlere rahmet olarak gönderdik."*[55]

"Gökleri, yeri ve bunların arasındakileri altı günde yaratandır." ayetinde geçen *"gün"* ifadesi bizim yaşadığımız "gün"lere tekabül etmez. Çünkü bizim yaşadığımız günler, yerkürenin güneş karşısında ve kendi etrafında dönmesi neticesinde oluşmaktadır. Ayrıca her gezegenin kendine has bir günü bulunmaktadır. Buna göre göklerin ve yerin yaratılışından önceki döneme ait gün neye tekabül etmektedir? İşte bunun bilgisi sadece Allah katındadır. Ayette geçen "gün" ifadesinden maksat, merhaleler manasındadır. Nitekim bütün yaratılışlardaki kanun da budur.

"Sonra arşa istivâ eden Allah'tır." Bu, Allah'ın azametine, celaline ve yüceliğine layık bir bir istivadır. Varlıkların hiçbirine; arşa da arşın dışında kalanlara da ihtiyacı olmayan bir istivadır. Bunlar gaybî bilgiler olup bize iletildiği gibi bunlara iman eder, keyfiyetine ve suretine müdahale etmekten sakınırız. Çünkü akıl, bunu anlayacak araçlara sahip değildir. Ancak bize gelen bilgiler çerçevesinde bu ifadelerin gayeleri üzerinde tedebbür ederiz. Bu gayeler de Allah'ın kendilerine kolaylaştırdığı kişiler için anlaşılması kolaydır. Kur'ân, arşa istivadan bahseden bu gibi ayetlerde, mülkün, azametin, mutlak yüceliğin ve kemâlin Allah'a ait olduğuna dair mesajlar vermektedir. Bu mesaj bizim için kâfi olup aklımızı ve kalbimizi rahatlatmakta, neticesi olmayan lüzumsuz tartışmalardan müstağni kılmaktadır.

---

54 İsrâ 16/15.

55 Enbiyâ 21/107.

"Allah, gökten yere kadar her işi düzenleyip yönetir." Yani Yüce Allah, göklerin ve yerin düzenini sağlayan; semadan arza doğru, peygamberlerine vahyini ve emrini indirendir.

"O'nun nezdine çıkar." İnsanların eylemleri, haberleri ve durumları, meleklerin kaydettiği şekliyle O'na iletilir. Bu, Allah'ın mülkünde idarede belirlediği sünnetullahın gereğidir. Yoksa Yüce Allah'ın ilmi, kapsayıcı ve her şeyi kuşatıcıdır, herhangi bir araca/vasıtaya ihtiyacı yoktur.

"Sonra (bütün bu işler) sizin sayageldiklerinize göre bin yıl tutan bir günde..." ayeti, yukarıda dikkat çektiğimiz üzere "gün" kavramının değişken ve nisbî olduğunu göstermektedir. Buna göre Dünya'daki gün, Mars veya Satürn'deki gün gibi değildir. Allah'ın bu geniş evrendeki günleri sınırsızdır. Allahu a'lem.

"O (Allah) ki yarattığı her şeyi güzel yapmıştır." En sağlam ve en iyi şekilde yapmıştır.

"Sonra onun zürriyetini, dayanıksız bir suyun özünden üretmiştir." buyruğunda Allah'ın yüceliğine dikkat çekilmiştir. Öyle ki yaratılışı mükemmel olan, sureti güzel ve dengeli olan insanı, basit ve iğrenilen, pis sayılan bir sudan, erkeğin suyundan yaratmıştır.

"Sonra onu tamamlayıp şekillendirmiş, ona ruhundan üflemiştir." Allah, kendi yarattığı ruhu ona üflemiştir. Ruh'un Allah'a izafe edilmesi, Allah'ın ruhunun bir parçası olduğunu ve niteliğini ifade etmek için değil O'nun yarattığını, mülkü ve uhdesinde olduğunu ifade etmek içindir. Nitekim "Allah'ın seması, Allah'ın arzı, Allah'ın evi ve Allah'ın yaratması" gibi ifadeleri böyle kullanırız.

"Ve sizin için kulaklar, gözler, kalpler yaratmıştır." Vahye muhatap olmanın ve sorumluluk taşımanın şartı olan bilgi kaynaklarına dikkat çekilmiştir. Ardından gelen *"Ne kadar az şükrediyorsunuz!"* ifadesi, bu araçları devre dışı bırakanların, hak yolu bulmaya ve şükretmeye gücünün yetmeyeceğine işaret etmektedir.

"'Toprağın içinde kaybolduğumuz zaman, gerçekten (o vakit) biz mi yeniden yaratılacağız?' derler." Müşrikler burada istihza ve kibir üslûbuyla, toprağa defnedilen bedenin toprakta yok olduktan sonra nasıl diriltileceğini soruyorlar.

"De ki: Size vekil kılınan ölüm meleği canınızı alacaktır." Yani ruhlarınızı almakla görevlendirilen melek canınızı alacaktır. Ayrıca bu ayet, sünnetullaha ve Allah'ın bu kâinat için belirlediği nizama göre ve O'nun yaratma ve yönetme sıfatına uygun olarak meleklerin muhtelif vazifelerinin bulunduğuna delildir.

"O günahkârların, başlarını öne eğecekleri zamanı bir görsen!" Pişmanlık ve utangaçlık içinde.

"Gördük ve duyduk." Yani bizler dünyadakinden farklı olarak şimdi duyuyor ve görüyoruz.

"Fakat 'Cehennemi hem cinlerden hem insanlardan bir kısmıyla dolduracağım' diye Benden kesin söz çıkmıştır." ifadesi, Yüce Allah'ın İblis ve ordusuna yaptığı tehdidin başka bir ifadesidir: *"İblis, 'Senin mutlak kudretine andolsun ki onlardan ihlâsa erdirilmiş kulların bir yana, hepsini mutlaka azdıracağım' dedi. 'Doğrusu -ki Ben hep doğruyu söylerim- mutlaka sen ve sana uyanların hepsiyle cehennemi dolduracağım!' buyurdu."*[56]

"Rablerini hamd ile tesbih ederler." ayetinde "bâ" harfi, "Onlar Allah'ı tesbih etme ve övme işini birlikte yaparlar" manasında musâhabe içindir.

"Vücutları yataklardan uzak kalır." Yani namaz kılmak, ibadet ve dua etmek için uykularından uyanır, yataktan kalkarlar.

"Yaptıklarına karşılık olarak, onlar için ne mutluluklar saklandığını hiç kimse bilemez." Yani Allah'ın bu müminler için hazırladığı nimetlerin hakikatini hiçbir varlık bilemez. Bu ayetteki üslup, meselenin büyüklüğünü ve ne denli mübalağalı bir durumda olduğunu ifade etmek için kullanılan bir üslûptur. İşaret edilen o cennet nimetleri, Allah'ın sınırsız lütuf ve keremindendir.

"Öyle ya, mümin olan, yoldan çıkmış kimse gibi midir? Bunlar elbette bir olamazlar." buyruğu, ilahî adalet ilkesinin vurgulanmasıdır. Buna göre her insan, yaptıklarının karşılığını bulacaktır. Amel, üstünlüğün mihenk taşıdır. İnsanın kaderinde yazılmış olan cinsiyeti, nesebi, beden rengi gibi hususların, Allah'ın mizanında hiçbir kıymeti yoktur.

---

56 Sâd 38/82-85.

"Cennet konakları..." Müminlerin yaşayacakları konaklar. Bu ayet huzur ve istikrar manasını da içermektedir.

"Varıp kalacakları, ikram görecekleri yer..." ayetindeki "nüzül" kelimesinin asıl manası, misafire takdim edilen ikramdır.

"Oradan her çıkmak istediklerinde geri çevrilirler." Yani cehennemden her çıkmak istediklerinde orada kalmalarına dair emir yenilenecektir. Dolayısıyla ebedî olarak oradan çıkamayacaklardır.

"Onlara mutlaka en yakın azaptan tattıracağız." Yani fakirlik, hastalık, savaş ve sıkıntı gibi dünyevî musibetleri tattıracağız.

"En büyük azaptan önce..." Ahiret azabından önce.

"Olur ki (imana) dönerler." Öğüt alırlar. Böylece Allah'tan istiğfarda bulunacak ve O'na tevbe edeceklerdir.

"Andolsun Biz Mûsâ'ya Kitap verdik, (Resûlüm!) sen ona kavuşacağından şüphe etme." ayetinin siyakından anlaşılan, ahiret kavuşmasıdır. Bu ayette Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (s.a.s.) o gün, kardeşi Hz. Mûsâ (a.s.) ile buluşmasının vurgulanması, -burada ahiret hayatının vurgusu da yapılmaktadır- Hz. Mûsâ'nın risalet sahibi olmasından ve diğer peygamberler gibi kavmini Allah'ın tevhidine ve ahiret gününe iman etmeye davet etmesindendir. Bu davet üzerine insanlar iki fırkaya ayrılmıştır. Nitekim insanlar Hz. Muhammed'in (s.a.s.) risaletinde de iki kısma ayrılmışlardır.

Yalancı kâfirlerin ahirette, yalanladıkları o gerçeği görecekleri ve bundan pişmanlık duyacakları hususu daha önce ifade edilmişti. Buna uygun olarak Kur'ân, Hz. Muhammed (s.a.s.) ile onun vefatından sonra gelen ümmetinin, geçmiş peygamber ve resûllerle ve onlara tabi olan ve onları sevenlerle buluşacaklarını vurgulamıştır. Bu buluşma, mutluluklarına mutluluk katacaktır. Kur'ân ayetlerinde haber ve kıssalarını okuduğumuz iyi ve seçkin insanları, gözümüzle de göreceğiz. Buna karşılık ahirette yine kâfir ve yalancılar, aşırı bir pişmanlık içinde olacaklardır. Ayrıca sadece Hz. Mûsâ'nın risaletinin zikredilmesi, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) risaletine en yakın olması sebebiyledir. Bundan dolayı onun risaleti Kur'ân'da delil olarak daha çok zikredilmiş, daha ayrıntılı anlatılmıştır. Allahu a'lem.

"Şüphe etme." ifadesi, haber verilen hususların kesin birer bilgi olduğuna işarettir. Yoksa maksat, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şek ve şüpheden nehyedilmesi değildir. Ancak buradaki nehyin ona değil başkalarına yönelik olduğu kabul edilirse o zaman bu mana da anlaşılabilir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Andolsun (bilfarz) Allah'a ortak koşarsan, işlerin mutlaka boşa gider ve hüsranda kalanlardan olursun!"*[57] Allahu a'lem.

"Muhakkak ki Rabbin, ihtilâf etmekte oldukları şeyler hakkında kıyamet günü onların aralarında hükmedecektir." Yani tarih boyunca devam eden iki farklı inanç grubu arasında. Buna göre davetin her safhasında tasdik edenler olduğu gibi yalanlayanlar; sâlih olanlar olduğu gibi bozgunculuk çıkaranlar da olacaktır. Buna göre yarın da insanlar iki fırkaya ayrılacaktır: Bir tarafta peygamberlerin, onları tasdik edip çizdikleri hidayet yoluna tabi olanların fırkası; diğer tarafta yalanlayanların, inat edip asi olan ve Allah'ın rahmetinden mahrum kalanların fırkası.

"Kupkuru yer..." İçinde bitkilerin yeşermediği ölü ve kıraç yer.

"'Bu fetih günü hani ne zaman?' derler." Yani karşılaşma, hesap, ceza ve insanlar arasında hükmün verileceği gün ne zamandır?

Bu soru, yalancıların istihza ile ve alaycı bir üslûpla sordukları bir sorudur. Ayetin bağlamına göre, buradaki fethin, Bedir veya başka bir savaştaki zafer anlamına gelmesi uzak ihtimaldir. Çünkü bu bağlamda, diriliş ve hesaptan bahsedilmektedir. Sonra Yüce Allah'ın *"De ki: Fetih (ve hüküm) gününde inkârcılara (o gün ettikleri) imanları fayda vermeyecektir"* şeklindeki kelâmı, bunun kıyamet günü olduğuna açıkça delil teşkil etmektedir. Allahu a'lem.

"Artık sen onları bırak ve bekle. Zaten onlar da beklemektedirler." Yani azaplarını bekleyeceklerdir. Çünkü onlar ahiretten gafil de olsalar bu şüphesiz ki gerçekleşecektir. Nitekim helâk yolunu tercih eden birinin durumunu, "helâkını beklemektedir" şeklinde ifade edersin. Aslında o, bunu beklemese de gözlemese de durum bundan ibarettir.

---

57 Zümer 39/65.

سُورَةُ الأَحْزَابِ

33- AHZÂB SÛRESİ

188. MECLİS: PEYGAMBER (S.A.S.) MÜMİNLER İÇİN KENDİ CANLARINDAN DAHA KIYMETLİDİR

189. MECLİS: MÜ'MİNLER DÜŞMAN BİRLİKLERİNİ GÖRÜNCE

190. MECLİS: EY EHL-İ BEYT! ALLAH SİZDEN KİRİ GİDERMEK VE SİZİ TERTEMİZ KILMAK İSTER

191. MECLİS: ALLAH RESÛLÜ'NE EZA VERME HAKKINIZ YOKTUR

188. MECLİS: AHZÂB SÛRESİ 1-8

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يَـا اَيُّهَـا النَّبِـىُّ اتَّـقِ اللّٰهَ وَلَا تُطِـعِ الْكَافِرِيـنَ وَالْمُنَافِقِيـنَ ۗ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًـا
حَكِيمًـا ﴿١﴾ وَاتَّبِـعْ مَـا يُوحٰـى اِلَيْـكَ مِـنْ رَبِّـكَ ۚ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَـا تَعْمَلُـونَ خَبِيـرًا
﴿٢﴾ وَتَـوَكَّلْ عَلَـى اللّٰهِ ۚ وَكَفٰـى بِـاللّٰهِ وَكِيـلًا ﴿٣﴾ مَـا جَعَـلَ اللّٰهُ لِرَجُـلٍ مِـنْ قَلْبَيْـنِ
فِـى جَوْفِـهٖ ۚ وَمَـا جَعَـلَ اَزْوَاجَكُـمُ الّٰٓـئِى تُظَاهِـرُونَ مِنْهُـنَّ اُمَّهَاتِكُـمْ ۚ وَمَـا جَعَـلَ
اَدْعِيَآءَكُـمْ اَبْنَآءَكُـمْ ۚ ذٰلِكُـمْ قَوْلُكُـمْ بِاَفْوَاهِكُـمْ ۖ وَاللّٰهُ يَقُـولُ الْحَـقَّ وَهُـوَ يَهْـدِى
السَّـبِيلَ ﴿٤﴾ اُدْعُوهُـمْ لِاٰبَآئِهِـمْ هُـوَ اَقْسَـطُ عِنْـدَ اللّٰهِ ۚ فَـاِنْ لَـمْ تَعْلَمُـوٓا اٰبَآءَهُـمْ
فَاِخْوَانُكُـمْ فِـى الدِّيـنِ وَمَوَالِيكُـمْ ۚ وَلَيْـسَ عَلَيْكُـمْ جُنَـاحٌ فِيمَـآ اَخْطَاْتُـمْ بِـهٖ وَلٰكِـنْ
مَـا تَعَمَّـدَتْ قُلُوبُكُـمْ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُـورًا رَحِيمًـا ﴿٥﴾ اَلنَّبِـىُّ اَوْلٰـى بِالْمُؤْمِنِيـنَ
مِـنْ اَنْفُسِـهِمْ وَاَزْوَاجُـهٗٓ اُمَّهَاتُهُـمْ ۗ وَاُولُـوا الْاَرْحَـامِ بَعْضُهُـمْ اَوْلٰـى بِبَعْـضٍ فِـى
كِتَـابِ اللّٰهِ مِـنَ الْمُؤْمِنِيـنَ وَالْمُهَاجِرِيـنَ اِلَّآ اَنْ تَفْعَلُـوٓا اِلٰـى اَوْلِيَآئِكُـمْ مَعْرُوفًـا ۗ
كَانَ ذٰلِـكَ فِـى الْكِتَـابِ مَسْـطُورًا ﴿٦﴾ وَاِذْ اَخَذْنَـا مِـنَ النَّبِيّٖـنَ مِيثَاقَهُـمْ وَمِنْـكَ
وَمِـنْ نُـوحٍ وَاِبْرٰهِيـمَ وَمُوسٰـى وَعِيسَـى ابْـنِ مَرْيَـمَ ۖ وَاَخَذْنَـا مِنْهُـمْ مِيثَاقًـا غَلِيظًـا
﴿٧﴾ لِيَسْـئَلَ الصّٰدِقِيـنَ عَـنْ صِدْقِهِـمْ ۚ وَاَعَـدَّ لِلْكَافِرِيـنَ عَذَابًـا اَلِيمًـا ﴿٨﴾

1. Ey Peygamber! Allah'tan kork, kâfirlere ve münafıklara boyun eğme! Elbette Allah her şeyi bilmekte ve yerli yerince yapmaktadır.

2. Rabbinden sana vahyedilene uy! Şüphesiz Allah, bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

3. Allah'a güven. Vekil olarak Allah yeter.

4. Allah, bir adamın içinde iki kalp yaratmadığı gibi, "zıhâr" yaptığınız eşlerinizi de analarınız yerinde tutmadı ve evlatlıklarınızı da öz oğullarınız olarak tanımadı. Bunlar sizin ağızlarınıza geliveren sözlerden ibarettir. Allah ise gerçeği söyler ve doğru yola O eriştirir.

5. Onları (evlat edindiklerinizi) babalarına nisbet ederek çağırın. Allah yanında en doğrusu budur. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, bu takdirde onları din kardeşleriniz ve görüp gözettiğiniz kimseler olarak kabul edin. Yanılarak yaptıklarınızda size vebal yok; fakat kalplerinizin bile bile yöneldiğinde günah vardır. Allah bağışlayandır, esirgeyendir.

6. Peygamber, müminler için kendi canlarından daha kıymetlidir. Eşleri, onların analarıdır. Akraba olanlar, Allah'ın Kitabına göre, (mirasçılık bakımından) birbirlerine diğer müminlerden ve muhacirlerden daha yakındırlar; ancak, dostlarınıza uygun bir vasiyet yapmanız müstesnadır. Bunlar Kitab'da yazılı bulunmaktadır.

7. Hani Biz peygamberlerden söz almıştık; senden, Nuh'tan, İbrâhim'den, Mûsâ'dan ve Meryem oğlu İsa'dan da. (Evet,) Biz onlardan pek sağlam bir söz aldık.

8. Allah bu sözü, doğruları doğruluklarıyla sorumlu kılmak için aldı. Kâfirler için de çok acıklı bir azap hazırladı.

PEYGAMBER (S.A.S.) MÜMİNLER İÇİN KENDİ CANLARINDAN DAHA KIYMETLİDİR

Ahzâb Sûresi'nin diğer sûrelerden farklı hususiyetleri mevcuttur. Çünkü bu sûre Peygamber Efendimizin (s.a.s.) siretindeki dikkat çekici olayları içermektedir. Sûrede anlatılan mevzuların gayesine şöyle işaret edilmektedir: *"Andolsun ki Resûlullah, sizin için güzel bir örnektir."*

Bu yüce gaye sebebiyle Ahzâb Sûresi, Resûlullah'ın (s.a.s.) hayatının genel ve hususi yönlerini serdetmektedir. Toplumsal ilişkilerinde tertemiz eşleri ve ailesiyle; hayatında davetçi ve eğitici olarak ashabıyla ve onunla birlikte Medine'de veya çevresinde yaşayan bütün insanlar ile yaşadıklarına dair unsurlar içermektedir. Hem küfür ve dalâlet cephesine hem de aralarındaki sözleşme ve ahitlere rağmen ihanet eden Yahudilere karşı tavrı da zikredilmektedir. Benzer şekilde Allah Resûlü'nün (s.a.s.) -anam-babam ona feda olsun- münafıkların ve onlara arka çıkanların ezalarına uzun süre maruz kalması meselesi de sûrede yer almaktadır.

Mescid-i Nebevi'de Ravza-i Mutahhara'nın önünde bu aziz sûreyi tedebbür esnasında Yüce Allah'ın tevfikiyle bu satırları kaleme aldım.

Ayetleri okuyup tekrar ederken manalarını tedebbür ettim ve bağlamları üzerine düşündüm. Önümde duran Ravza'ya bakınca iliklerime kadar irkildim. Sanki bu sûre şu anda nazil oluyor, Allah Resûlü (s.a.s.) de işte orada ashabına bu ayetleri okuyor, mihrapta onlara imamlık yapıyor ve bu sûreyi insanlara; mümin, kâfir ve münafık fark etmeksizin bütün insanlara ulaştırıyor, kendisine nazil olduğu şekliyle tebliğ etmeye çalışıyordu. Nazil olan bu ayetler, onun duygularını ve hane-i saadetinin sırlarını içeriyordu. Bu ayetlerde, ifşa olmasından hâyâ ettiği ve ancak kendisi aracılığıyla mubah kılınacak bazı hükümler de yer alıyordu. *"Allah'ın açığa vuracağı şeyi, insanlardan çekinerek içinde gizliyordun." "Çünkü bu hareketiniz Peygamber'i üzmekte, fakat o (size bunu söylemekten) utanmaktadır. Ama Allah, hakkı söylemekten çekinmez."*

Ey Sevgili! Allah'ın salât ve selâmı dâimen ve ebeden senin üzerine olsun. Allah'tan bağışlanma diliyoruz. Allah, havz-ı kevser başında, ebedî ve yüce cennetlerinde sana komşu olmayı ve senin şefaatine nail olmayı bizlere nasip eylesin...

Bu sûrenin girişinde Allah Resûlü'nün (s.a.s.) mühim vazifesine bağlı olarak risaletin tebliği, onun müminler nezdindeki konumu, bir kısım hükümler ve bağlama uygun bazı talimatlar yer almaktadır:

Birincisi: Sûre, takvayı tavsiye etme, tek olan Allah'a itaati ihlasla yapma, şeriatına ve dinine ittiba etme, kâfir ve münafıklara itaatten nehyetme mevzularıyla başlamıştır. Bu, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şahsında ümmetin tamamına yönelik bir emirdir. *"Ey Peygamber! Allah'tan kork, kâfirlere ve münafıklara boyun eğme! Elbette Allah her şeyi bilmekte ve yerli yerince yapmaktadır. Rabbinden sana vahyedilene uy! Şüphesiz Allah, bütün yaptıklarınızdan haberdardır."*

İkincisi: Şüphesiz ki "boyun eğme!" şeklindeki bu yasaklama, kâfirlerden, onların taraftarlarından ve münafıklardan gelebilecek düşmanlıklara da davetiye çıkarmaktadır. Ardından tek olan Allah'a tevekkül etme talimatı gelmektedir. Şüphesiz ki eksikliklerden münezzeh olan Allah, kaderleri takdir eden ve sebepleri kolaylaştırandır. *"Allah'a güven. Dayanak olarak Allah yeter."*

Üçüncüsü: Daha sonra Kur'ân, hak yolun batıl yoldan açıkça ayrışması için, cahiliye toplumundan tevarüs eden hükümleri iptal ettiğini

ilan etmeye başlamıştır. Bu konuda bahane üretenin bahanesi ve tevil edenin tevili kalmamıştır. *"Allah, bir adamın içinde iki kalp yaratmamıştır."* Bu ayet, cahiliye âdetleri ile çelişen şu ilahî hükümleri zikretmeye yönelik bir hazırlık ve giriş mahiyetindedir: *"Allah, zıhâr yaptığınız eşlerinizi analarınız yerinde tutmadı ve evlatlıklarınızı da öz oğullarınız olarak tanımadı. Bunlar sizin dilinize geliveren sözlerden ibarettir. Allah ise gerçeği söyler ve doğru yola O eriştirir. Onları (evlat edindiklerinizi) öz babalarına nisbet ederek çağırın. Allah yanında en doğrusu budur. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, bu takdirde onları din kardeşleriniz ve görüp gözettiğiniz kimseler olarak kabul edin. Yanılarak yaptıklarınızda size vebal yok; fakat kalplerinizin bile bile yöneldiğinde günah vardır. Allah bağışlayandır, esirgeyendir."*

Cahiliye âdetlerinden biri de "zıhar" meselesidir. Zıhar, bir erkeğin, kendi hanımına, "Sen benim için annemin sırtı gibisin" demesidir. Zıharın hükümleriyle ilgili tafsilatlı bilgi Mücadele Sûresi'nde gelecektir. Onların yaygın âdetlerinden biri de "tebenni," yani evlat edinmedir. Kur'ân, özellikle bu mevzuyu tafsilatlı olarak ele almış ve bunu ilk olarak Allah Resûlü'nün (s.a.s.) şahsında fiiliyata dökmüştür. Çünkü Allah Resûlü (s.a.s.), Zeyd b. Hârise'yi (r.a.) evlat edinmişti. Allah bu âdeti iptal etmeyi dileyince bizzat Peygamberinden başlamıştır. Bu talimatla sûrenin ana eksenini oluşturan model ve lider olmanın anlamı daha açık bir şekilde zihinlere yerleşmiştir.

Dördüncüsü: Bilâhare Kur'ân, Allah Resûlü'nün (s.a.s.) bu ümmet nezdindeki konumunu beyan etmeye başlamıştır. *"Peygamber, müminler için kendi canlarından daha kıymetlidir."* Bu, müminlerin, peygamberleri ile olan ilişkilerini tanzim eden ana eksendir. O, kuruntu içinde olanların iddia ettiği gibi sadece risaleti tebliğ eden değil aksine varlığı ve hareketleriyle ümmetin etrafında döndüğü insanî bir eksendir. O, ümmetin yetişmesi ve olgunlaşması sürecinde başlangıç noktası; ümmetin doğuşunda ve Allah'a olan seyrinde ilk önderdir. Hangi şahsiyet, ihtimam, muhabbet ve ittiba konularında onun önüne geçirilirse geçirilsin, bu, ümmetin akidesine ve kuşatıcı kimliğine büyük zarar verecektir.

Bizim nazarımızda onun eksen konumunda olmasının manası şudur: Kim olursa olsun biz hiçbir insanı onun önüne geçiremeyiz.

Nitekim hangi kitap olursa olsun hiçbir kitabı Kur'ân'ın, hiçbir mekânı da Kâbe'nin önünde tutamayız. Bunlar, ümmetin, üzerinde ittifak ettiği ana konulardır. Her kim ki bu eksenlere bir şeyler ekler, yeni eksenler uydurur veya bazılarını öne alır, bazılarını geri atarsa, ümmetin hakkını gasp etme cihetiyle büyük bir suç işlemiş demektir. Bugün bu suçun en hafif etkileri, ümmetin kimliği hakkında duyulan ıstıraptır ve ümmetin öncelikleri, dinin ve şeriatın kaynakları ile ilgili ihtilaftır.

Beşincisi: Kur'ân, Allah Resûlü'nün (s.a.s.) Ehl-i Beytinin konumunu da sağlam bir zemine oturtmuştur: *"Eşleri, onların analarıdır."* Burada onların tezkiye edilişlerine, konumlarına verilen değere ve onlara hürmet edip saygı göstermenin gerekliliğine dair kesin Rabbanî hükümler yer almakla birlikte bunun, sûrenin de ana eksenini oluşturan ona ittiba etme ve onu model alma ile bağlantısı da açıktır. Çünkü onun (s.a.s.), ailesiyle geçirdiği günlük hayatta, Müslüman bir ailenin oluşumuna, aile içi ilişkilere, günlük hayatın tabiatına, ihtimam gösterdiği hususlara ve davranışlarına dair örnekler büyük önem arz etmektedir. Bundan dolayı sûrede bu manayı ifade eden hususlar Yüce Allah'ın şu kelâmıyla hatırlatılmıştır. *"(Ey Peygamber eşleri!) Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın."*

Bu ayetteki ifadeye göre Peygamber'in (s.a.s.) hanımlarına karşı saygısızlık ve edepsizlik, bizzat Kur'ân'a karşı saygısızlık ve edepsizlik anlamına gelir. Zira Allah, Kur'ân'ın bazı mesajlarını insanlara iletme sorumluğunu o hanımlara yüklemiştir. Onlara saygısızlık, Kur'ân nassıyla müminlerin anneleri oldukları ayan beyan ifade edilen kadınlara karşı çok büyük saygısızlık demektir. Hatta müminler ile Hz. Peygamber'in (s.a.s.) eşleri arasındaki bu annelik ilişkisini reddeden biri, taşıdığı iman vasfını bir tarafa bırakmış, -Allah korusun!- iman dairesini terk etmiş demektir.

Altıncısı: Kur'ân, bütün Müslümanları bir araya getiren toplumsal ilişkinin ve bağın eksenini de sağlam bir zemine oturtmuştur ki o da sıla-i rahimdir. Zira sıla-i rahim toplumsal binanın esasını teşkil eder. *"Akraba olanlar, Allah'ın Kitabına göre, (mirasçılık bakımından) birbirlerine daha yakındırlar."* Bu ayetten hareketle haklar, sorumluluklar ve bazı zorunlu durumlar meydana gelir. Miras ve nafaka da bu kısma

girer. Mesela maddî çıkarlarla veya mensup olduğu grubun maslahatı ile birbirine bağlı olanların bu ilişkiyi akrabalarından daha öncelikli görmesi, kişinin kötü kavrayışından, belki de dinî hassasiyetinin olmayışındandır.

Yedincisi: Kur'ân, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) risaletinin diğer risaletlerden bağımsız ve ilgisiz, türedi bir risalet olmadığını, aksine risaletlerin tamamının aynı kaynaktan ve aynı kökten beslendiğini vurgulamıştır. *"Hani Biz peygamberlerden söz almıştık; senden, Nuh'tan, İbrâhim'den, Mûsâ'dan ve Meryem oğlu İsa'dan da. (Evet,) Biz onlardan pek sağlam bir söz aldık."*

Daha sonra Kur'ân bu risalet karşısında insanların iki kısma ayrıldığına işaret ederek bunları müminler ve kâfirler, tasdik edenler ve yalanlayanlar şeklinde beyan etmiştir. *"Allah bu sözü doğruları doğruluklarıyla sorumlu kılmak için aldı. Kâfirler için de çok acıklı bir azap hazırladı."* Bu âyetle Kur'ân, ebediyen devam eden iman savaşlarından biri olan Hendek Savaşı'ndan bahsetmeye hazırlanmaktadır.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Ey Peygamber! Allah'tan kork, kâfirlere ve münafıklara boyun eğme!" buyruğu, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şahsında ümmete yapılan bir hitaptır. Çünkü Allah'a isyan içeren hususlarda Resûlullah'ın (s.a.s.) kâfir ve münafıklara itaat etmesi tasavvur edilemez. Ayrıca ayette müminin, vahyin ismetine ve tebliğin doğruluğuna tam bir itminan ile inanması gerektiğine dair ince bir mana da vardır. Zira Allah, celal ve azametiyle tebliğ meselesini beşerî bir çaba olarak sadece elçilerine bırakmamış, aksine O, yardımı ve desteği ile onların yanında olmuştur.

"Allah, bir adamın içinde iki kalp yaratmamıştır." buyruğunda, yönelişte ve amelde ihlasın kıymetine dikkat çekme; parçalanma, kaybolup yitme ve tereddüde düşmeden sakındırma söz konusudur. Buradaki ifadeye göre normal bir insanın bir şeye ve onun zıddına birlikte iman etmesi; hem Allah'a hem de şeytana birlikte itaat etmesi mümkün değildir. Bu uyarı, önceki ayetlerle uyumlu, sonrakilere de hazırlık mahiyetinde gelmiştir. Zira devamında, zıhâr ve tebenni gibi vahye muhalif cahiliye âdetleri iptal edilmektedir.

"Zıhâr yaptığınız eşlerinizi de analarınız yerinde tutmadı." "Zıhâr," erkeğin, kendi eşine "Sen benim nezdimde annemin sırtı gibisin" demesidir. Bu, yalan ve batıl bir söylemdir. Zira eş, asla anne olamaz.

"Evlatlıklarınızı da öz oğullarınız olarak tanımadı." Evlatlık olarak alınan kişiler, her yönüyle hakiki anlamda evlat olamazlar. Bu da batıl bir iddiadır.

"Bunlar sizin ağızlarınıza geliveren sözlerden ibarettir." buyruğu, mutlak bir söz olup şeriata ve vakıaya dayanan bir delili vardır.

"Onları (evlat edindiklerinizi) babalarına nisbet ederek çağırın. Allah yanında en doğrusu budur." Yani onları babalarına nispet edin; kendinize nispet etmeyin. Bu, hak ve âdil olan Allah'ın hükmüdür.

"Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, bu takdirde onları din kardeşleriniz ve görüp gözettiğiniz kimseler olarak kabul edin." Yani Kur'ân'ın iptal ettiği bu evlatlık meselesinde çocuğun intisap edeceği ve nispet edileceği bir babası bilinmiyorsa, bu durumda topluma düşen görev, kardeşlik ile yakın ve uzak arasını ayırmayan imanî dostluk şemsiyesi altında onu kucaklamaktır.

"Yanılarak yaptıklarınızda size vebal yok; fakat kalplerinizin bile bile yöneldiğinde günah vardır." Bu, hassas bir meseledir. Zira evlatlığın kesin olarak haram kılınması sonrasında dil, bazen bu çocuğu, onu yanına almış olan kişiye nispet edebilir. Bu nispet, seslenme ve benzeri durumlar şeklinde de olsa haram kılınmıştır. Lâkin dil, farkına varmadan yanlışlıkla telaffuz edebilir. İşte bunda herhangi bir vebal ve günah yoktur. Allahu a'lem.

"Peygamber, müminler için kendi canlarından daha değerlidir." İnsanlardan hiç kimse müminlere duyduğu dostluğu, Allah Resûlü'nün (s.a.s.) önüne almasın. Onun dostluğu, umumi rahmet ve kapsayıcı samimiyet dostluğudur. Çünkü o, Kitab'ın nassı ile şöyle nitelendirilmiştir: *"O, müminlere karşı çok şefkatli ve merhametlidir."*[58]

"Eşleri, onların analarıdır." Onlara tazimde bulunma, değer verme, faziletlerini kabullenme ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatı sonrasında onlarla evlenmenin haramlığı gibi açılardan onlar müminlerin anaları

58 Tevbe 9/128.

gibidir. Miras, halvet gibi amelî-fıkhî hükümlerde ise bu husus geçerli değildir. Bunlar sadece nesepten anne olanlarla ilgili hususlardır.

"Akraba olanlar, Allah'ın Kitabına göre, (mirasçılık bakımından) birbirlerine, diğer müminlerden ve muhacirlerden daha yakındırlar." buyruğu, toplumsal ilişkilerde sıla-i rahimin diğerlerine göre öncelikli olduğuna ve mirasla ilgili meselelerin inşasına esas teşkil etmektedir.

Müminlerin tamamının, hususi olarak da muhacirlerin, ümmetin kalbinde ayrı bir konumu vardır. Lâkin sıla-i rahim ile gerçekleşecek olan mirasın, hususi fıkhı bulunmaktadır. Bu iki hususu karıştırmamak gerekir. Zira ebeveyne, amcalara ve halalara iyilikte bulunmak ayrı şey; Ensâr ve Muhacire, aynı şekilde ilim ve fazilet ehline tazimde bulunmak ayrı şeydir. Bu ayet, Muhacir ile Ensâr arasındaki miras meselesini kaldırmış; hicret sonrasındaki kardeş kılmaya bağlı olarak oluşan miras hukukunu iptal etmiştir.

"Ancak, dostlarınıza uygun bir vasiyet yapmanız müstesnadır." Miras dışında yapılan vasiyet müstesnadır. Sıla, vasiyet ve sadaka, evet, bütün bunlar caiz olup bütün Müslümanlara, öncelikli olarak da aralarında yardımlaşma ve muhabbet bulunanlara bu yol açıktır.

"Hani Biz peygamberlerden söz almıştık." buyruğunda kastedilen şey, Allah'ın mesajlarını tebliğ ederken kendilerine indirildiği şekliyle, ekleme veya çıkarma yapmadan, önyargı veya kayırma olmadan bu işi yapacaklarına dair verdikleri sözdür.

"Senden, Nuh'tan, İbrâhim'den, Mûsâ'dan ve Meryem oğlu İsa'dan da." Bu peygamberlerin özellikle zikredilmeleri, ulu'l-azm olarak bilinen peygamberler olmaları ve faziletleri nedeniyledir.

"Allah bu sözü, doğruları doğruluklarıyla sorumlu kılmak için aldı." Yüce Allah, onları en iyi bilen olduğu halde, tebliğ ettikleri emanetin hesabını sormak için peygamberlerden söz aldı. Lâkin yalancıları ve inatçıları kınamak ve delil getirmelerine fırsat vermemek için akabinde şöyle buyurdu: *"Kâfirler için de çok acıklı bir azap hazırladı."*

يَـٰٓاَيُّهَا الَّذِيـنَ اٰمَنُـوا اذْكُـرُوا نِعْمَـةَ اللّٰهِ عَلَيْكُـمْ اِذْ جَآءَتْكُـمْ جُنُـودٌ فَاَرْسَـلْنَا
عَلَيْهِـمْ رِيحًـا وَجُنُـودًا لَـمْ تَرَوْهَـا ۚ وَكَانَ اللّٰهُ بِمَـا تَعْمَلُـونَ بَصِيـرًا ۚ ﴿٩﴾ اِذْ جَآؤُكُـمْ
مِـنْ فَوْقِكُـمْ وَمِـنْ اَسْـفَلَ مِنْكُـمْ وَاِذْ زَاغَـتِ الْاَبْصَـارُ وَبَلَغَـتِ الْقُلُـوبُ الْحَنَاجِـرَ
وَتَظُنُّـونَ بِـاللّٰهِ الظُّنُونَـا ﴿١٠﴾ هُنَالِـكَ ابْتُلِـىَ الْمُؤْمِنُـونَ وَزُلْزِلُـوا زِلْـزَالًا شَـدِيدًا
﴿١١﴾ وَاِذْ يَقُـولُ الْمُنَافِقُـونَ وَالَّذِيـنَ فِـى قُلُوبِهِـمْ مَـرَضٌ مَـا وَعَدَنَـا اللّٰهُ وَرَسُـولُهٗٓ
اِلَّا غُـرُورًا ﴿١٢﴾ وَاِذْ قَالَـتْ طَّآئِفَـةٌ مِنْهُـمْ يَـٰٓاَهْـلَ يَثْـرِبَ لَا مُقَـامَ لَكُـمْ فَارْجِعُـوا ۚ
وَيَسْـتَأْذِنُ فَرِيـقٌ مِنْهُـمُ النَّبِـىَّ يَقُولُـونَ اِنَّ بُيُوتَنَـا عَـوْرَةٌ وَمَـا هِـىَ بِعَـوْرَةٍ ۚ اِنْ
يُرِيـدُونَ اِلَّا فِـرَارًا ﴿١٣﴾ وَلَـوْ دُخِلَـتْ عَلَيْهِـمْ مِـنْ اَقْطَارِهَـا ثُـمَّ سُـئِلُوا الْفِتْنَـةَ
لَاٰتَوْهَـا وَمَـا تَلَبَّثُـوا بِهَـآ اِلَّا يَسِـيرًا ﴿١٤﴾ وَلَقَـدْ كَانُـوا عَاهَـدُوا اللّٰهَ مِـنْ قَبْـلُ لَا
يُوَلُّـونَ الْاَدْبَـارَ ۚ وَكَانَ عَهْـدُ اللّٰهِ مَسْـُٔولًا ﴿١٥﴾ قُـلْ لَـنْ يَنْفَعَكُـمُ الْفِـرَارُ اِنْ فَرَرْتُـمْ
مِـنَ الْمَـوْتِ اَوِ الْقَتْـلِ وَاِذًا لَا تُمَتَّعُـونَ اِلَّا قَلِيـلًا ﴿١٦﴾ قُـلْ مَـنْ ذَا الَّـذِى يَعْصِمُكُـمْ
مِـنَ اللّٰهِ اِنْ اَرَادَ بِكُـمْ سُـوٓءًا اَوْ اَرَادَ بِكُـمْ رَحْمَـةً ۚ وَلَا يَجِـدُونَ لَهُـمْ مِـنْ دُونِ اللّٰهِ
وَلِيًّـا وَلَا نَصِيـرًا ﴿١٧﴾ قَـدْ يَعْلَـمُ اللّٰهُ الْمُعَوِّقِيـنَ مِنْكُـمْ وَالْقَآئِلِيـنَ لِاِخْوَانِهِـمْ
هَلُـمَّ اِلَيْنَـا ۚ وَلَا يَأْتُـونَ الْبَـأْسَ اِلَّا قَلِيـلًا ﴿١٨﴾ اَشِـحَّةً عَلَيْكُـمْ ۚ فَـاِذَا جَـآءَ الْخَـوْفُ
رَاَيْتَهُـمْ يَنْظُـرُونَ اِلَيْـكَ تَـدُورُ اَعْيُنُهُـمْ كَالَّـذِى يُغْشَـى عَلَيْـهِ مِـنَ الْمَـوْتِ ۚ فَـاِذَا
ذَهَـبَ الْخَـوْفُ سَـلَقُوكُمْ بِاَلْسِـنَةٍ حِـدَادٍ اَشِـحَّةً عَلَـى الْخَيْـرِ ۚ اُولٰٓئِـكَ لَـمْ يُؤْمِنُـوا
فَاَحْبَـطَ اللّٰهُ اَعْمَالَهُـمْ ۚ وَكَانَ ذٰلِـكَ عَلَـى اللّٰهِ يَسِـيرًا ﴿١٩﴾ يَحْسَـبُونَ الْاَحْـزَابَ لَـمْ
يَذْهَبُـوا ۚ وَاِنْ يَـأْتِ الْاَحْـزَابُ يَـوَدُّوا لَـوْ اَنَّهُـمْ بَـادُونَ فِـى الْاَعْـرَابِ يَسْـَٔلُونَ عَـنْ
اَنْبَآئِكُـمْ ۚ وَلَـوْ كَانُـوا فِيكُـمْ مَـا قَاتَلُـوٓا اِلَّا قَلِيـلًا ۚ ﴿٢٠﴾ لَقَـدْ كَانَ لَكُـمْ فِـى رَسُـولِ
اللّٰهِ اُسْـوَةٌ حَسَـنَةٌ لِمَـنْ كَانَ يَرْجُـوا اللّٰهَ وَالْيَـوْمَ الْاٰخِـرَ وَذَكَـرَ اللّٰهَ كَثِيـرًا ۚ ﴿٢١﴾ وَلَمَّـا
رَاَ الْمُؤْمِنُـونَ الْاَحْـزَابَ قَالُـوا هٰـذَا مَـا وَعَدَنَـا اللّٰهُ وَرَسُـولُهٗ وَصَـدَقَ اللّٰهُ وَرَسُـولُهٗ

وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا ﴿٢٢﴾ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ ۖ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ ۖ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا ﴿٢٣﴾ لِيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ إِنْ شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ۚ ﴿٢٤﴾ وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا ۚ وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ ۚ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا ۚ ﴿٢٥﴾ وَأَنْزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا ۚ ﴿٢٦﴾ وَأَوْرَثَكُمْ أَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَمْ تَطَئُوهَا ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ۚ ﴿٢٧﴾

9. *Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın; hani size ordular saldırmıştı da Biz onlara karşı bir rüzgâr ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik. Allah, ne yaptığınızı çok iyi görmekteydi.*

10. *Onlar hem yukarınızdan hem aşağı tarafınızdan (vadinin üstünden ve alt yanından) üzerinize yürüdükleri zaman; gözler yıldığı, yürekler gırtlağa geldiği ve siz Allah hakkında türlü türlü şeyler düşündüğünüz zaman;*

11. *İşte orada iman sahipleri imtihandan geçirilmiş ve şiddetli bir sarsıntıya uğratılmışlardı.*

12. *Ve o zaman, münafıklar ile kalplerinde hastalık (iman zayıflığı) bulunanlar, "Meğer Allah ve Resûlü bize sadece kuru vaadlerde bulunmuşlar!" diyorlardı.*

13. *Onlardan bir grup da demişti ki: "Ey Yesribliler (Medineliler)! Artık sizin için durmanın sırası değil, haydi dönün!" İçlerinden bir kısmı ise, "Gerçekten evlerimiz emniyette değil" diyerek Peygamber'den izin istiyordu; oysa evleri tehlikede değildi, sadece kaçmayı arzuluyorlardı.*

14. *Medine'nin her yanından üzerlerine saldırılsaydı da o zaman dinden dönmeleri istenseydi, şüphesiz hemen bu talebe icabet eder ve orada pek az kalırlardı.*

15. Andolsun ki daha önce onlar, sırt çevirip kaçmayacaklarına dair Allah'a söz vermişlerdi. Allah'a verilen söz, mesuliyeti gerektirir!

16. (Resûlüm!) De ki: Eğer ölümden veya öldürülmekten kaçıyorsanız, kaçmanın size asla faydası olmaz! (Eceliniz gelmemişse) o takdirde de yaşatılacağınız süre çok değildir.

17. De ki: Allah size bir kötülük dilerse, O'na karşı sizi kim korur; ya da size rahmet dilerse (size kim zarar verebilir)? Onlar, kendilerine Allah'tan başka ne bir dost bulurlar ne de bir yardımcı.

18. Allah, içinizden (savaştan) alıkoyanları ve yandaşlarına, "Bize katılın" diyenleri gerçekten biliyor. Zaten bunların pek azı savaşa gelir.

19. (Gelseler de) size karşı pek hasistirler. Hele korku gelip çattı mı, üzerine ölüm baygınlığı çökmüş gibi gözleri dönerek sana baktıklarını görürsün. Korku gidince ise, mala düşkünlük göstererek sizi sivri dilleri ile incitirler. Onlar iman etmiş değillerdir; bunun için Allah onların yaptıklarını boşa çıkarmıştır. Bu, Allah'a göre kolaydır.

20. Bunlar, düşman birliklerinin bozulup gitmedikleri evhamı içindedirler. Müttefikler ordusu yine gelecek olsa, isterler ki çölde göçebe Araplar içinde bulunsunlar da sizin haberlerinizi (uzaktan) sorsunlar. Zaten içinizde bulunsalardı dahi pek savaşacak değillerdi.

21. Andolsun ki Resûlullah, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnektir.

22. Müminler ise düşman birliklerini gördüklerinde, "İşte Allah ve Resûlü'nün bize va'dettiği! Allah ve Resûlü doğru söylemiştir" dediler. Bu (orduların gelişi), onların ancak imanlarını ve Allah'a bağlılıklarını arttırdı.

23. Müminler içinde Allah'a verdikleri sözde duran nice erler var. İşte onlardan kimi, sözünü yerine getirip o yolda canını vermiştir; kimi de (şehitliği) beklemektedir. Onlar hiçbir şekilde (sözlerini) değiştirmemişlerdir.

24. Çünkü Allah sadâkat gösterenleri, sadâkatları sebebiyle mükâfatlandıracak, münafıklara -dilerse- azap edecek yahut da (tevbe ederlerse) tevbelerini kabul edecektir. Şüphesiz Allah bağışlayandır, esirgeyendir.

25. Allah, o inkâr edenleri hiçbir fayda elde edemeden öfkeleri ile geri çevirdi. Allah('ın yardımı) savaşta müminlere yetti. Allah güçlüdür, mutlak galiptir.

26. Allah, ehl-i kitaptan, onlara (müşrik ordularına) yardım edenleri kalelerinden indirdi ve kalplerine korku düşürdü; bir kısmını öldürüyor, bir kısmını da esir alıyordunuz.
27. Allah, onların yerlerine, yurtlarına, mallarına ve ayak basmadığınız topraklara sizi mirasçı yaptı. Allah'ın her şeye gücü yeter.

MÜMİNLER DÜŞMAN BİRLİKLERİNİ GÖRÜNCE

Bu sûre, ismini savaş hususunun ele alındığı ayetlerde geçen "Ahzâb" kelimesinden almaktadır. Bu sûrenin diğer sûrelerden farklı hususiyetleri olduğu gibi bu savaşın da diğerlerinden ayrı nitelikleri vardır. Öyle ki Allah, bu savaşta, çarpışma olmaksızın düşmanı perişan etmiştir. Bu savaş, aynı zamanda Kureyşlilerin Medine sınırlarına yaklaştığı son savaştır. Hatta bu savaş, Kureyşlilerle yapılan son silahlı mücadeledir.

Bu ayetler Hendek Savaşı'nı farklı açılardan ele almaktadır. Muhtelif yönleriyle bu hususları şöyle sıralamak mümkündür:

Birincisi: Kur'ân, savaşın neticesini zikrederek başlamıştır. Zira bu karşılaşma, hiç kimsenin beklemediği şekilde sonuçlanmıştır. Çünkü iki taraf arasında kemiyet ve keyfiyet açısından büyük güç eşitsizliği olduğu gibi müttefik kabile sayısı açısından da eşitsizlik vardı: *"Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın; hani size ordular saldırmıştı da Biz onlara karşı bir rüzgâr ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik. Allah, ne yaptığınızı çok iyi görmekteydi."*

Şüphesiz ki sûrenin bu beklenmedik neticeyle başlaması, bu neticenin önemine ve farklı bazı yansımalarının olacağına işaret etmektedir. Nitekim bu olayda müminlerin imanını pekiştiren, onlara yönelik nimetini ve bu dini tamama erdireceğine dair vaadine sonsuz güven duymalarını sağlayan direkt bir ilahî yardım vuku bulmuştur.

Sûrenin devamında da bu neticeyi vurgulayan bazı ayetlerin geleceğine işaret etmekte fayda vardır: *"Allah, o inkâr edenleri hiçbir fayda elde edemeden öfkeleriyle geri çevirdi. Allah('ın yardımı) savaşta müminlere yetti. Allah güçlüdür, mutlak galiptir."*

İkincisi: Kur'ân, Hendek Savaşı'nın en tehlikeli ânını ve Müslümanların yaşadığı büyük sıkıntıları tasvir etmektedir: *"Onlar hem*

yukarınızdan hem aşağı tarafınızdan (vadinin üstünden ve alt yanından) üzerinize yürüdükleri zaman; gözler yıldığı, yürekler gırtlağa geldiği ve siz Allah hakkında türlü türlü şeyler düşündüğünüz zaman; işte orada iman sahipleri imtihandan geçirilmiş ve şiddetli bir sarsıntıya uğratılmışlardı."

Üçüncüsü: Kur'ân, bu zor şartlarda münafıkların oynadığı tehlikeli rolü açıkça ifade etmektedir. Zira münafıklar insanların dinî duyguları hakkında ve Müslümanların Hz. Peygamber'den (s.a.s.) duydukları vaadler konusunda şüpheler yaratmaya başlamışlardı: *"Ve o zaman, münafıklar ile kalplerinde hastalık (iman zayıflığı) bulunanlar, 'Meğer Allah ve Resûlü bize sadece kuru vaadlerde bulunmuşlar!' diyorlardı."*

Münafıklardan bir kısmı, azimleri kırmak için çabalamış; korku, endişe ve kargaşa yaymıştır: *"Onlardan bir grup da demişti ki: 'Ey Yesribliler (Medineliler)! Artık sizin için durmanın sırası değil, haydi dönün!' İçlerinden bir kısmı ise, 'Gerçekten evlerimiz emniyette değil' diyerek Peygamber'den izin istiyordu; oysa evleri tehlikede değildi, sadece kaçmayı arzuluyorlardı."*

Bir kısmı da sudan bahanelerle kaçmaya çalışmıştır. Şüphesiz ki savaş anında birilerinin firar etmesi, kalpleri sarsan ve moralleri bozup safları dağıtan bir davranıştır: *"İçlerinden bir kısmı ise, 'Gerçekten evlerimiz emniyette değil' diyerek Peygamber'den izin istiyordu; oysa evleri tehlikede değildi, sadece kaçmayı arzuluyorlardı. Medine'nin her yanından üzerlerine saldırılsaydı da o zaman dinden dönmeleri istenseydi, şüphesiz hemen bu talebe icabet eder ve orada pek az kalırlardı."*

Kur'ân, savaştan kaçan o kimselerin, sebat edeceklerine ve firar etmeyeceklerine dair daha önce Allah'a verdikleri sözü hatırlatmıştır: *"Andolsun ki daha önce onlar, sırt çevirip kaçmayacaklarına dair Allah'a söz vermişlerdi. Allah'a verilen söz, mesuliyeti gerektirir!"* Bundan dolayı Kur'ân, onları şöyle susturmuştur: *"(Resûlüm!) De ki: Eğer ölümden veya öldürülmekten kaçıyorsanız, kaçmanın size asla faydası olmaz! (Eceliniz gelmemişse) o takdirde de yaşatılacağınız süre çok değildir. De ki: Allah size bir kötülük dilerse, O'na karşı sizi kim korur; ya da size rahmet dilerse (size kim zarar verebilir)? Onlar, kendilerine Allah'tan başka ne bir dost bulurlar ne de bir yardımcı."*

Sonra Kur'ân, münafıkların ihanet içerikli tavırları ve rezillikleri ile ilgili bir başka tasviri paylaşmış, iddialarının aksine o münafıkların mümin olmadıklarını vurgulamıştır: *"Allah, içinizden (savaştan) alıkoyanları ve yandaşlarına, 'Bize katılın' diyenleri gerçekten biliyor. Zaten bunların pek azı savaşa gelir. (Gelseler de) size karşı pek hasistirler. Hele korku gelip çattı mı, üzerine ölüm baygınlığı çökmüş gibi gözleri dönerek sana baktıklarını görürsün. Korku gidince ise, mala düşkünlük göstererek sizi sivri dilleriyle incitirler. Onlar iman etmiş değillerdir; bunun için Allah onların yaptıklarını boşa çıkarmıştır. Bu, Allah'a göre kolaydır. Bunlar, düşman birliklerinin bozulup gitmedikleri evhamı içindedirler. Müttefikler ordusu yine gelecek olsa, isterler ki çölde göçebe Araplar içinde bulunsunlar da sizin haberlerinizi (uzaktan) sorsunlar. Zaten içinizde bulunsalardı dahi pek savaşacak değillerdi."*

Dördüncüsü: Münafıkların durumunu ve ihanet içerikli tehlikeli rollerini açık bir şekilde aktardıktan sonra Kur'ân, Muhacir ve Ensârdan oluşan müminlerin cephesini ve genel manada Allah'ı tasdik eden ve Allah'ın da kendilerini tasdik ettiği müminlerin durumunu somut bir şekilde ortaya koymuştur. Şüphesiz ki Resûlullah'ın (s.a.s.) onları yalnız bırakmaması -ki o, bollukta ve darlıkta en güzel örnek ve modeldir- Allah'ın yardımı gelinceye kadar sebat edip sabretmelerine ve cesaretle direnmelerine ciddi manada katkı sağlamıştır: *"Andolsun ki Resûlullah, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnektir. Müminler ise düşman birliklerini gördüklerinde, 'İşte Allah ve Resûlü'nün bize va'dettiği! Allah ve Resûlü doğru söylemiştir' dediler. Bu (orduların gelişi), onların ancak imanlarını ve Allah'a bağlılıklarını arttırdı. Müminler içinde Allah'a verdikleri sözde duran nice erler var. İşte onlardan kimi, sözünü yerine getirip o yolda canını vermiştir; kimi de (şehitliği) beklemektedir. Onlar hiçbir şekilde (sözlerini) değiştirmemişlerdir. Çünkü Allah sadâkat gösterenleri sadâkatları sebebiyle mükâfatlandıracak, münafıklara -dilerse- azap edecek yahut da (tevbe ederlerse) tevbelerini kabul edecektir. Şüphesiz Allah, bağışlayandır, esirgeyendir."*

Beşincisi: Son olarak Kur'ân, savaştaki bu ihanet ve gaddarlığın bir başka safhasını paylaşmıştır. Allah Resûlü (s.a.s.) ile yaptıkları ahit ve

sözleşmeyi yok sayıp Kureyşlilerle anlaşan Yahudi kabilelerinden biri de bu savaşta Müslümanlara ihanet etmiş, arkadan saldırmıştır. Kureyş'in hezimeti sonrasında Allah, onların bu ihanetlerini yanlarına bırakmamıştır: *"Allah, ehl-i kitaptan, onlara (müşrik ordularına) yardım edenleri kalelerinden indirdi ve kalplerine korku düşürdü; bir kısmını öldürüyor, bir kısmını da esir alıyordunuz. Allah, onların yerlerine, yurtlarına, mallarına ve ayak basmadığınız topraklara sizi mirasçı yaptı. Allah'ın her şeye gücü yeter."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Hani size ordular saldırmıştı." Kureyş ve onlara destek veren Arap kabileleri. Bu saldırı, Hendek Savaşı'nda olmuştu.

"Biz onlara karşı bir rüzgâr ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik." Zâhir olan husus, bunların melek olduklarıdır. Rabbinin ordularını Allah'tan başka kimse bilemez.

"Onlar hem yukarınızdan hem aşağı tarafınızdan üzerinize yürümüştü." Yani Medine'nin yukarısından ve girişinden gelmişlerdi. Bu durumda müttefikler, ya Medine'ye iki farklı yoldan ulaşmıştı ya da aşağıdakilerden maksat Benî Kurayza olup hendeklerin beri tarafında ikinci bir cephe olarak duruyorlardı. Müslümanlara ihanet etmişler, onlara verdikleri ahdi bozmuşlardı.

"Gözler yıldığı, yürekler gırtlağa geldiği zaman..." Aşırı korku ve panik hali tasvir edilmektedir. Ayetteki "(الْحَنَاجِرَ) (el-henâcir)" kelimesi, "(حنجرة) (hancere)" lafzının çoğuludur. Sanki içinde bulundukları şiddet ve korku nedeniyle kalpler yerlerinden fırlayıp ağızlarına dayanmıştır.

"Siz Allah hakkında türlü türlü şeyler düşündüğünüz zaman..." Yani imanlarınızın seviyesine ve kesinlik derecesine göre farklı farklı zanlara kapılmıştınız. Çünkü gerçek müminler, Allah hakkında, iyilik dışında herhangi bir zanda bulunmazlar. Münafıklara ve imanı zayıf olanlara gelince, onlar Allah hakkında başka zanlarda bulunurlar.

"İşte orada iman sahipleri imtihandan geçirilmiş ve şiddetli bir sarsıntıya uğratılmışlardı." ayetiyle o gün müminlerin karşılaştıkları korku ve panik hali vurgulanmıştır. Bu hal, doğal ve insanî olarak ortaya çıkan

bir haldir. Zira geride kalan kadınlar ve çocuklar için endişe duyuyor, olayların nasıl neticeleneceğini ve İslamî davetin başına neler geleceğini bilmedikleri için de büyük bir kaygı ve endişe hissediyorlardı. Onların hiçbiri gaybı bilmediği gibi Allah'ın onları nasıl imtihan edeceğini de bilmiyorlardı. Lâkin Allah hakkındaki inançları, O'na olan tevekkülleri, Hz. Peygamber (s.a.s.) etrafında yekvücut olmaları ve canlarını feda etmeye hazır olmaları, evet bunların tamamı onlarda mevcut olup bu hususlarda herhangi bir sarsıntı veya korku söz konusu değildi. Gösterdikleri sabır ve ihlas, ortaya koydukları fedakârlık ve diğergamlık nedeniyle Allah onlardan razı olmuş, onları da razı etmişti.

"Ve o zaman, münafıklar ile kalplerinde hastalık (iman zayıflığı) bulunanlar, 'Meğer Allah ve Resûlü bize sadece kuru vaadlerde bulunmuşlar!' diyorlardı." ayetinde kalplerinde hastalık olanların münafıklardan sonra ayrıca zikredilmesi, kalbinde küfür olduğu halde iman izhar eden gerçek münafık ile imanı zayıf olan, tereddütler yaşayan ve kalbinde imanın kökleşmediği kimseleri birbirinden ayırmak içindir. Ancak her iki kesimin de aynı sözü söylemiş olması, münafıkların, sanılandan daha geniş bir etki alanına sahip olduğunu göstermektedir. Allah ve Resûlü hakkında su-i zan da içeren bu söz, aynı zamanda Müslümanları savaşmaktan alıkoymaya ve mukavemet etme ruhlarını ve motivasyonlarını zayıflatmaya yönelikti.

"Onlardan bir grup da demişti ki:" Yani münafıklardan.

"Ey Yesribliler (Medineliler)! Artık sizin için durmanın sırası değil, haydi dönün!" Yani durmanızın ve sebat etmenizin hiçbir faydası yoktur. Bundan dolayı evlerinize geri dönün.

"İçlerinden bir kısmı ise, 'Gerçekten evlerimiz emniyette değil' diyerek Peygamber'den izin istiyordu." Yani düşmanın saldırılarına açıktır. Evlerimizle düşman arasında herhangi bir engel kalmamıştır.

"Oysa evleri tehlikede değildi, sadece kaçmayı arzuluyorlardı." Kur'ân açık bir ifadeyle bu iddiaları yalanlamakta ve onların gerçek niyetlerini açığa vurmaktadır.

"Medine'nin her yanından üzerlerine saldırılsaydı." Yani şayet müşrikler, Medine'nin dört bir tarafından saldırıya geçseydi.

"O zaman dinden dönmeleri istenseydi..." Yani müşrikler, bu münafıklardan, Hz. Muhammed'e (s.a.s.) ve onun dinine imandan vazgeçmelerini talep etselerdi.

"Şüphesiz hemen bu talebe icabet eder ve orada pek az kalırlardı." Yani hemencecik müşriklere icabet eder, onların dinlerine girmekte asla hiç tereddüt etmezlerdi. Bu gerçek, münafıkların asla mümin olmadıklarını, onların ancak birer yalancı ve hain olduklarını açıkça göstermektedir.

"Andolsun ki daha önce onlar, sırt çevirip kaçmayacaklarına dair Allah'a söz vermişlerdi. Allah'a verilen söz, mesuliyeti gerektirir!" Söz verip sonra ondan caymak, münafıkların karakteridir. Onlar daima güçlü olanlara boyun eğer, çıkarlarını dikkate alarak hareket ederler. Bunun dışında bir durum söz konusu olduğunda hemen dönüş yapar ve verdikleri ahdi bozarlar.

"(Eceliniz gelmemişse) o takdirde de yaşatılacağınız süre çok değildir." Yüce Allah'ın katında yazılı olan ve sizinle ölüm arasında bulunan ecel.

"De ki: O'na karşı sizi kim korur?" Yani sizi Allah'ın kaderinden ve sizin için belirlediği ölümden kim koruyacak?

"Allah, içinizden alıkoyanları gerçekten biliyor." Onlar insanları cihad etmekten alıkoyar ve evlerinde oturmaya teşvik ederler. *"Bize katılın"* ifadesinin manası budur. Yani bize katılın ve cihadı terkedin.

"Zaten bunların pek azı savaşa gelir." ayetinde geçen "(الْبَأْسَ) (be's)" kelimesi burada *"savaş"* anlamındadır.

"(Gelseler de) size karşı pek hasistirler." Her konuda size karşı cimri davranırlar. Çünkü onlar sizin hayrınızı asla istemezler. Ardından bu manayı tekit eden şu ifade gelmiştir: *"Mala da düşkünlük gösterirler."*

"Üzerine ölüm baygınlığı çökmüş gibi gözleri dönerek sana baktıklarını görürsün." Bu nitelik, münafıkların bir vasfı olup düşmanla karşılaşmada ve saflar sıkışıp kızıştığında görünmektedir. Savaş kadar münafıkları rezil eden başka bir şey yoktur.

"Korku gidince ise, sizi sivri dilleriyle incitirler." Yani müminlerin şecaatini, sabır ve sebatlarını kusurlu bularak kibir ve sahte cesaretlerinin etkisiyle size laf yetiştirirler. Yapılan her savaştan sonra münafık

ve çıkarcıların tavrı böyle olmuştur. Onlar bütün savaşlardan önce ve savaş esnasında korkar ve ürkek davranır; savaş bitince de cesaretlerini ballandıra ballandıra anlatır, gerçek mücahitlerin güya eksiklerini sayıp dökerler.

"Onlar iman etmiş değillerdir; bunun için Allah onların yaptıklarını boşa çıkarmıştır." ayeti münafıkların gerçek yüzünü ve bütün bu kötü tavırları sergilemelerine sebep olan esas unsuru açıklamaktadır. Münafıklar, İslam'a mensup olduklarını yüksek sesle dillendirseler de onlar gerçek kâfirlerdir.

"Bunlar, düşman birliklerinin bozulup gitmedikleri evhamı içindedirler." Münafıklar, müttefiklerin Medine'ye yakın bir yerde konuşlandıklarını ve oradan ayrılmadıklarını zannediyorlardı.

"Müttefikler ordusu gelecek olsa..." İkinci kez gelse.

"İsterler ki çölde göçebe Araplar içinde bulunsunlar da..." Yani münafıklar arzu eder ki bedevilerle birlikte Medine dışında, çölde bulunsunlar.

"Sizin haberlerinizi (uzaktan) sorsunlar." Yani halinizle ve müşriklerle karşılaşmanızla ilgili haberleri uzaktan sormakla yetinmek isterlerdi.

"Zaten içinizde bulunsalardı dahi pek savaşacak değillerdi." Çünkü onlar, iman uğrunda savaşmazlar. Onlar ancak kâfirlik ve hainlik ithamlarından kurtulmak için savaşa katılırlar.

"Andolsun ki Resûlullah, sizin için güzel bir örnektir." Bu prensip, dinin en büyük ilkelerinden biridir. Zira Resûlullah (s.a.s.) en güzel örnek olup İslam'ın tamamı onun davranışlarına yansımıştır. O, vahyi tatbik eden örnek bir şahsiyettir. Vahyi veya vahyin uygulamasını, Resûlullah'ın (s.a.s.) sünnetini ve pâk siretini dikkate almadan anlamak mümkün değildir.

Ayet, bu manaya işaret ederek onu örnek alma ile Allah'ı zikretme arasında ilişki kurmuştur: *"Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için."* Bu sûrede Hz. Peygamber'in siretinin arz edilmesi, onu örnek alma gayesini temin etmeye yöneliktir.

"Müminler ise düşman birliklerini gördüklerinde, 'İşte Allah ve Resûlü'nün bize va'dettiği! Allah ve Resûlü doğru söylemiştir' dediler. Bu (orduların gelişi), onların ancak imanlarını ve Allah'a bağlılıklarını arttırdı." Bu pâk ve seçkin nesle yakışan tavır işte budur. Allah onlardan razı olsun ve onları da razı etsin. Bu ayette, aslında yukarıda geçen *"Siz Allah hakkında türlü türlü zanlara kapıldığınızda"* şeklindeki ayetin açıklaması da mevcuttur. Bu pâk ve vefalı insanların Allah ve Resûlü (s.a.s.) hakkında -hâşâ- gerçek dışında bir zanda bulunmaları mümkün değildir. Bunlar Allah'ın bizzat övdüğü ve tavırlarını hayırla yâd ettiği nesildir: *"Müminler içinde Allah'a verdikleri sözde duran nice erler var. İşte onlardan kimi, sözünü yerine getirip o yolda canını vermiştir; kimi de (şehitliği) beklemektedir. Onlar hiçbir şekilde (sözlerini) değiştirmemişlerdir."* Bu tezkiyenin ötesinde daha değerli bir tezkiye yoktur!

"Çünkü Allah sadâkat gösterenleri, sadâkatları sebebiyle mükâfatlandıracak, münafıklara -dilerse- azap edecek yahut da (tevbe ederlerse) tevbelerini kabul edecektir. Şüphesiz Allah bağışlayandır, esirgeyendir." Kur'ân her iki fırkayı -mümin ve gayrimüslim- bekleyen diriliş ve ceza gerçeğini hatırlatmaktadır. Ayrıca bu ayet, Allah'ın rahmetinin, Allah'a ve Resûlüne ihanet eden münafıkları da kapsayacak şekilde geniş olduğu inceliğine de işaret etmekte, onları tevbe etmeye ve sırat-ı müstakîme dönüş yapmaya teşvik etmektedir. Ayrıca bu ayet, bütün müminleri insanların hidayeti için gayret etmeye davet eden eğitici unsurları da içermektedir. Zira mensubu bulunduğumuz İslam, intikam dini değil rahmet dinidir.

"Allah, o inkâr edenleri hiçbir fayda elde edemeden öfkeleriyle geri çevirdi." Mekkeli müşriklerle birlikte ittifak edip Medine'ye saldıranlar, müminlere karşı zafer elde etme arzularına nail olamadılar.

"Allah('ın yardımı) savaşta müminlere yetti." ifadesinin bir nimet olarak zikredilmesi, savaşın aslında dinî bir talep olmadığına, bilakis aslolan hususun rahmet ve hayra davet olduğuna delil teşkil etmektedir. Savaş istisnaî bir durumdur. Bu istisnada bir istisna daha vardır. Müşriklerin, bizzat Müslümanların yaşadıkları şehre saldırmaları ile birinci istisnaî durum gerçekleşmiş ve savaş kaçınılmaz olmuştur. Lâkin Müslümanların sayısı daha az, savaş aletleri ve güçleri daha zayıf

olduğundan ikinci istisna da gerçekleşmiştir. Bu özel istisnaî durumda, düşmanla fiilî çarpışmadan kaçınmak, hem İslam'ın hem de Müslümanların canlarının korunması adına gerekli olmuştur. Bundan dolayı Allah Resûlü (s.a.s.) hendek kazmada bizzat çalışmış ve Medine'de hasat edilecek hurmaların üçte birini, savaştan çekilmeleri şartıyla, Kureyşlilerle müttefik olan kabilelere vermeyi bile istemiştir.[59] Bu büyük bir kavrayış ve inceliktir.

Bugün "cihad" adı altında milyonlarca Müslümanı yaşadıkları coğrafyadan süren, İslam medeniyetini yok eden, meskûn mahalleleri savaş alanına çeviren ve bunu tepkisel intikam eylemlerine dönüştürenlere gelince, bunlar, gerçek cihaddan çok uzak olan kimselerdir. Burada düşmanı temize çıkarmak ve onun girişimlerini görmezden gelmek söz konusu değildir. Zira onlar düşmandır ve her türlü saldırı onlardan beklenir. Lâkin cahil bir Müslüman, bazen kendine, düşmanın vermek istediği zarardan daha fazla zarar verebilmektedir.

"Allah güçlüdür, mutlak galiptir." buyruğunda Yüce Allah'ın bu iki yüce sıfatının tercih edilmesi, Medine'ye saldıran düşmanı engelleme ve çarpışmaktan alıkoyma şeklinde de Allah'ın kuvvet ve izzetinin tezahür edebileceğine işaret etmektedir. Yoksa bu iki sıfatın, bilfiil gerçekleşen çarpışmada tezahür etmesi zorunlu şart değildir.

"Allah, ehl-i kitaptan, onlara (müşrik ordularına) yardım edenleri kalelerinden indirdi." Bunlar Benî Kureyza Yahudileri olup Allah Resûlü'ne (s.a.s.) verdikleri ahdi bozan, Hendek Savaşı'nda müşriklere

---

59 İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebeviyye* adlı eserinde şöyle demiştir: "Savaş, insanlara ağır gelince Allah Resûlü (s.a.s.) 'Uyeyne b. Hısn b. Huzeyfe b. Bedr ile Hâris b. Avf b. Ebu Hâris el-Mirrî'ye elçi gönderdi. İkisi de Gatafan lideriydi. Medine hurmalarının üçte birini, kabileleriyle birlikte savaştan çekilmeleri karşılığında onlara vermeyi teklif etti. Bunun üzerine Allah Resûlü ile iki kabile arasında anlaşma sağlandı." (Bakınız: İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, Mektebetü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 2. Baskı, 1375/1955, thk: Heyet, 2/223). Bu hadise siyer ve tarih kitaplarının çoğunda rivayet edilmiştir. Ayrıca hadis kitaplarında da varid olmuştur. Bakınız: Ahmed b. Huseyn Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, 3/430, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, 1405; *Marifetu's-Sunen ve'l-Âsâr*, 13/412, Heyet, 1. Baskı, 1412/1991, thk: Abdulmuti Emin Kalacî; Ebu Muhammed Ali b. Hazm Zâhirî, *Cevâmi'u's-Sîre*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, s. 149; Ebu Omer Yusuf b. Abdulber en-Nemirî el-Kurtubî, Dâru'l-Maârif, 2. Baskı, 1403, thk: Şavkî Dayf, s. 173; Ebu'l-Fida İsmail b. Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 4/120, 1. Baskı, 1408/1988, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, thk: Ali Şîrî ve diğerleri.

yardım eden ve onlarla işbirliği yapanlardır. Allah, Hendek Savaşı'nda müşrikleri bozguna uğrattıktan sonra Allah Resûlü (s.a.s.) bunlara gerekli dersi vermek üzere harekete geçmiştir. Bu Yahudiler günler süren muhasara sonrası nihayetinde Allah Resûlü'nün (s.a.s.) hükmüne razı oldular ve sığındıkları kaleden çıkmak zorunda kaldılar. Müslümanlar onların savaşabilecek durumda olanlarını öldürdüler, geriye kalanlarını ise esir aldılar: *"Kalplerine korku düşürdü; bir kısmını öldürüyor, bir kısmını da esir alıyordunuz."*

"Allah, onların yerlerine, yurtlarına, mallarına sizi mirasçı yaptı." Öyle ki Benî Kureyza Yahudileri Müslümanlara ganimet olarak kalmıştır. Bu savaşın en mühim sonucu da budur. Zira Müslümanlar, Medine'yi içten tehdit eden tehlikeli bir unsurdan kurtulmuşlardır.

"Ayak basmadığınız topraklara sizi mirasçı yaptı." ayeti, Müslümanların yeni yerler fethedeceklerine ve dinlerinin yeryüzünde yayılacağına dair bir müjdedir. Bu müjde, Handek Savaşı'ndan sonra gerçekleşmiştir. Önce Hayber, sonra da Mekke fethedilmiştir. Buradaki ifadenin Hayber'e işaret etmesi bağlama en yakın olandır. Allahu a'lem.

يَا اَيُّهَا النَّبِىُّ قُلْ لِاَزْوَاجِكَ اِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ
اُمَتِّعْكُنَّ وَاُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٢٨﴾ وَاِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ
الْاٰخِرَةَ فَاِنَّ اللّٰهَ اَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٩﴾ يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ
مَنْ يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ وَكَانَ ذٰلِكَ
عَلَى اللّٰهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾ وَمَنْ يَقْنُتْ مِنْكُنَّ لِلّٰهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُؤْتِهَا
اَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَاَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾ يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَاَحَدٍ
مِنَ النِّسَاءِ اِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِى فِى قَلْبِهِ مَرَضٌ
وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٣٢﴾ وَقَرْنَ فِى بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ
الْاُولٰى وَاَقِمْنَ الصَّلٰوةَ وَاٰتِينَ الزَّكٰوةَ وَاَطِعْنَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ اِنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ
لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ اَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴿٣٣﴾ وَاذْكُرْنَ مَا
يُتْلٰى فِى بُيُوتِكُنَّ مِنْ اٰيَاتِ اللّٰهِ وَالْحِكْمَةِ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا ﴿٣٤﴾
اِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ
وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ
وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ
وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللّٰهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَاَجْرًا
عَظِيمًا ﴿٣٥﴾ وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ اِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُولُهُ اَمْرًا اَنْ يَكُونَ
لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ اَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلٰلًا مُبِينًا ﴿٣٦﴾
وَاِذْ تَقُولُ لِلَّذِى اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاَنْعَمْتَ عَلَيْهِ اَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ
اللّٰهَ وَتُخْفِى فِى نَفْسِكَ مَا اللّٰهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللّٰهُ اَحَقُّ اَنْ تَخْشٰيهُ
فَلَمَّا قَضٰى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَىْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ
فِى اَزْوَاجِ اَدْعِيَائِهِمْ اِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ مَفْعُولًا ﴿٣٧﴾ مَا كَانَ

عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللهُ لَهُ سُنَّةَ اللهِ فِى الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَكَانَ اَمْرُ اللهِ قَدَرًا مَقْدُورًا ﴿٣٨﴾ اَلَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ اَحَدًا اِلَّا اللهَ وَكَفَى بِاللهِ حَسِيبًا ﴿٣٩﴾ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ اَبَا اَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلٰكِنْ رَسُولَ اللهِ وَخَاتَمَ النَّبِيّٖنَ وَكَانَ اللهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا اللهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ﴿٤١﴾ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَاَصِيلًا ﴿٤٢﴾ هُوَ الَّذِى يُصَلِّى عَلَيْكُمْ وَمَلٰٓئِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ﴿٤٣﴾ تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ وَاَعَدَّ لَهُمْ اَجْرًا كَرِيمًا ﴿٤٤﴾ يَا اَيُّهَا النَّبِىُّ اِنَّا اَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٤٥﴾ وَدَاعِيًا اِلَى اللهِ بِاِذْنِهٖ وَسِرَاجًا مُنِيرًا ﴿٤٦﴾ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِاَنَّ لَهُمْ مِنَ اللهِ فَضْلًا كَبِيرًا ﴿٤٧﴾ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ وَدَعْ اَذٰيهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ وَكَفَى بِاللهِ وَكِيلًا ﴿٤٨﴾ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَا فَمَتِّعُوهُنَّ وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٤٩﴾ يَا اَيُّهَا النَّبِىُّ اِنَّٓا اَحْلَلْنَا لَكَ اَزْوَاجَكَ الّٰتِى اٰتَيْتَ اُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّٓا اَفَٓاءَ اللهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمّٰتِكَ وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ الّٰتِى هَاجَرْنَ مَعَكَ وَامْرَاَةً مُؤْمِنَةً اِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِىِّ اِنْ اَرَادَ النَّبِىُّ اَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِى اَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ وَكَانَ اللهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥٠﴾ تُرْجِى مَنْ تَشَٓاءُ مِنْهُنَّ وَتُـْٔوِى اِلَيْكَ مَنْ تَشَٓاءُ وَمَنِ ابْتَغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ذٰلِكَ اَدْنَٓى اَنْ تَقَرَّ اَعْيُنُهُنَّ وَلَا يَحْزَنَّ وَيَرْضَيْنَ بِمَٓا اٰتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ وَاللهُ يَعْلَمُ مَا فِى قُلُوبِكُمْ وَكَانَ اللهُ عَلِيمًا حَلِيمًا ﴿٥١﴾ لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَٓاءُ مِنْ بَعْدُ وَلَٓا اَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ اَزْوَاجٍ وَلَوْ اَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ اِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ وَكَانَ اللهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ رَقِيبًا ﴿٥٢﴾

28. Ey Peygamber! Eşlerine şöyle söyle: Eğer dünya dirliğini ve süsünü (refahını) istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de sizi güzellikle salıvereyim.

29. Eğer Allah'ı, Peygamberini ve ahiret yurdunu diliyorsanız, bilin ki Allah, içinizden güzel davrananlar için büyük bir mükâfat hazırlamıştır.

30. Ey Peygamber hanımları! Sizden kim açık bir hâyâsızlık yaparsa, onun azabı iki katına çıkarılır. Bu, Allah'a göre kolaydır.

31. Sizden kim, Allah'a ve Resûlüne itaat eder ve yararlı iş yaparsa ona mükâfatını iki kat veririz. Ve ona (cennette) bol rızık hazırlamışızdır.

32. Ey Peygamber hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer (Allah'tan) korkuyorsanız, (yabancı erkeklere karşı) çekici bir eda ile konuşmayın; sonra kalbinde hastalık bulunan kimse ümide kapılır. Güzel söz söyleyin.

33. Evlerinizde oturun, eski cahiliye âdetinde olduğu gibi açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Resûlüne itaat edin. Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden, sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.

34. Evlerinizde okunan Allah'ın ayetlerini ve hikmeti hatırlayın. Şüphesiz Allah, her şeyin iç yüzünü bilendir ve her şeyden haberi olandır.

35. Müslüman erkekler ve müslüman kadınlar, mümin erkekler ve mümin kadınlar, taata devam eden erkekler ve taata devam eden kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, mütevazı erkekler ve mütevazı kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve (ırzlarını) koruyan kadınlar, Allah'ı çok zikreden erkekler ve zikreden kadınlar var ya; işte Allah, bunlar için bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.

36. Allah ve Resûlü bir işe hüküm verdiği zaman, inanmış bir erkek ve kadına o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur. Her kim Allah ve Resûlüne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.

37. (Resûlüm!) Hani Allah'ın nimet verdiği, senin de kendisine iyilik ettiğin kimseye, "Eşini yanında tut, Allah'tan kork!" diyordun. Allah'ın açığa vuracağı şeyi, insanlardan çekinerek içinde gizliyordun. Oysa asıl korkmana lâyık olan Allah'tır. Zeyd, o kadından ilişiğini kesince Biz onu sana nikâhladık ki evlatlıkları, karılarıyla ilişkilerini kestiklerinde (o

kadınlarla evlenmek isterlerse) müminlere bir güçlük olmasın. Allah'ın emri yerine getirilmiştir.

38. *Allah'ın, kendisine helâl kıldığı şeyde Peygamber'e herhangi bir vebâl yoktur. Önce gelip geçenler arasında da Allah'ın âdeti böyleydi. Allah'ın emri mutlaka yerine gelecek, yazılmış bir kaderdir.*

39. *O peygamberler ki Allah'ın gönderdiği emirleri duyururlar, Allah'tan korkarlar ve O'ndan başka kimseden korkmazlar. Hesap görücü olarak Allah (herkese) yeter.*

40. *Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.*

41. *Ey inananlar! Allah'ı çokça zikredin.*

42. *Ve O'nu sabah akşam tesbih edin.*

43. *Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için üzerinize rahmetini gönderen O'dur. Melekleri de size istiğfar eder. Allah, müminlere karşı çok merhametlidir.*

44. *Kendisine kavuştukları gün, Allah'ın onlara iltifatı, "selâm"dır. Allah onlara çok değerli mükâfat hazırlamıştır.*

45. *Ey Peygamber! Biz seni hakikaten bir şahit, bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olarak gönderdik.*

46. *Allah'ın izniyle, bir davetçi ve nûr saçan bir kandil olarak (gönderdik).*

47. *Allah'tan büyük bir lütfa ereceklerini müminlere müjdele.*

48. *Kâfirlere ve münafıklara boyun eğme. Onların eziyetlerine aldırma. Allah'a güvenip dayan, vekil ve destek olarak Allah yeter.*

49. *Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp da henüz zifafa girmeden onları boşarsanız, onları, sayacağınız bir iddet süresince bekletme hakkınız yoktur. O halde onları (bir bağışla) memnun edin ve onları güzel bir şekilde serbest bırakın.*

50. *Ey Peygamber! Mehirlerini verdiğin hanımlarını, Allah'ın sana ganimet olarak verdiği ve elinin altında bulunan cariyeleri, amcanın, halanın, dayının ve teyzenin seninle beraber göç eden kızlarını sana helâl kıldık. Bir de Peygamber kendisiyle evlenmek istediği takdirde, kendini*

Peygamber'e hibe eden mümin kadını, diğer müminlere değil, sırf sana mahsus olmak üzere (helâl kıldık). Kuşkusuz Biz, hanımları ve ellerinin altında bulunan cariyeleri hakkında müminlere neyi farz kıldığımızı biliriz. (Bu hususta ne yapmaları lâzım geldiğini onlara açıkladık) ki sana bir zorluk olmasın. Allah bağışlayandır, merhamet edendir.

51. *Onlardan dilediğini geriye bırakır, dilediğini de yanına alırsın. Bıraktığın hanımlarından arzu ettiğini tekrar yanına almanda senin üzerine bir günah yoktur. Böyle yapman onların mutlu olmalarına, üzülmemelerine ve hepsinin senin verdiklerine razı olmalarına daha uygundur. Allah, kalplerinizde olanı bilir. Allah hakkıyla bilendir, halîmdir.*

52. *Bundan sonra artık başka kadınlarla evlenmen, elinin altında bulunan cariyeler hariç, güzellikleri hoşuna gitse bile, bunların yerine başka hanımlar alman sana helâl değildir. Allah her şeyi gözetler.*

EY EHL-İ BEYT! ALLAH SİZDEN KİRİ GİDERMEK VE SİZİ TERTEMİZ KILMAK İSTER

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) evi, Müslümanların evlerine örnek bir evdir. Bunu da Allah Resûlü'ne (s.a.s.) ittiba etmenin bir parçası olarak görmek gerekir.

Bu ayetler, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) aile hayatını detaylı bir şekilde ele almaktadır. Çok çeşitli açılardan el alınan meseleler aracılığıyla büyük resim ortaya konmaya çalışılmaktadır:

Birincisi: Sûre, Peygamber (s.a.s.) evinin temelini teşkil eden esasa ve onunla eşleri arasındaki evlilik akdinin tabiatına dikkat çekerek başlamaktadır: *"Ey Peygamber! Eşlerine şöyle söyle: Eğer dünya dirliğini ve süsünü (refahını) istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de sizi güzellikle salıvereyim. Eğer Allah'ı, Peygamberini ve ahiret yurdunu diliyorsanız, bilin ki Allah, içinizden güzel davrananlar için büyük bir mükâfat hazırlamıştır."*

Buna göre kim ki dünya malını elde etmek için Allah Resûlü (s.a.s.) ile evlenmek isterse, bu kişi, ne ona eş olmaya ne de müminlerin annesi olmaya layıktır. Aslında dünya malını talep etmek günah değildir. Lâkin onunla evlenmek, geçici dünya malından daha kıymetlidir. Zira

nesillerin eğitimine model olan Müslüman evin tesisinde ve toplumun inşası için sağlam bir tuğla olmada, onun büyük bir rolü vardır. Bütün bu alanlarda en güzel örnek olan Allah Resûlü'nün (s.a.s.) kendi evindekilere de model olması gerekmez mi?

Bu ayetlere konu olan olayda, dikkate alınması gereken bir incelik bulunmaktadır. O da müminlerin annelerinin tamamının, Allah'ı, Resûlünü ve ahiret gününü tercih etmiş olmalarıdır. Çünkü onlardan biri bile dünyayı ve zinetlerini tercih etmiş olsaydı, Allah Resûlü (s.a.s.) ondan ayrılır ve onu güzel bir şekilde salıverirdi.

İkincisi: Kur'ân, her mükellef için belli bazı sorumluluklar ve bu sorumlulukların gereği olan bazı hallerin olduğuna dair ilahî adalet ilkesini vurgulamaktadır. Sorumluluk taşıyan bu kişi, müminlerin annesi ve Peygamberlerin Efendisi'nin eşi de olsa durum değişmez. Aksine onun sorumluluğu çok daha fazladır. Çünkü o, vahiyle iç içe yaşamış, vahyin nüzulüne şahit olmuş ve onu evinde tatbik etmenin ehemmiyetini kavramış biri olarak her Müslüman hanım için örnek olması gereken bir şahsiyettir: *"Ey Peygamber hanımları! Sizden kim açık bir hâyâsızlık yaparsa, onun azabı iki katına çıkarılır. Bu, Allah'a göre kolaydır. Sizden kim, Allah'a ve Resûlüne itaat eder ve yararlı iş yaparsa ona mükâfatını iki kat veririz. Ve ona (cennette) bol rızık hazırlamışızdır."*

Bu ayetteki ifadeler, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) pâk eşlerinin hâyâsızlık yapmalarına izin verildiği anlamına gelmez. Bilakis ayet, hiç kimseyi sorumsuz görmeyen ilahî adalete ve şeriatın hukukuna kesin ifadelerle dikkat çekmiştir. Bu ayet, Yüce Allah'ın *"Andolsun (bilfarz) Allah'a ortak koşarsan, işlerin mutlaka boşa gider"*[60] şeklindeki kelâmına ve bu sûrenin baş tarafında zikredilen *"Ey Peygamber! Allah'tan kork. Kâfir ve münafıklara itaat etme"* ayetine benzemektedir.

Üçüncüsü: Ardından sûre, müminlerin annelerine yönelik eğitici ve caydırıcı bazı talimatlar vazetmiş, öncelikli olarak sözlerine dikkat etmeleri gerektiğine dikkat çekmiştir. Çünkü söz, iletişimin öncelikli ve en yakın aracıdır. İnsanın şahsiyeti ilk olarak sözleriyle anlaşılmaktadır: *"Ey Peygamber hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi*

60 Zümer 39/65.

değilsiniz. Eğer (Allah'tan) korkuyorsanız, (yabancı erkeklere karşı) çekici bir eda ile konuşmayın; sonra kalbinde hastalık bulunan kimse ümide kapılır. Güzel söz söyleyin."

Daha sonra tesettür ve iffetin önemi ile açılıp saçılma ve yabancı erkeklerle içli dışlı olma gibi cahiliye âdetlerini yasaklayan hususlar üzerine basa basa vurgulanmıştır: *"Evlerinizde oturun, eski cahiliye âdetinde olduğu gibi açılıp saçılmayın."*

Ardından da ayetler Hz. Peygamber'in (s.a.s.) eşlerine, namaz ve zekât gibi farzları ve gerek Allah'ın Kitabı'nda gerekse Resûlullah'ın (s.a.s.) sünnetinde farz kılınan bütün emirleri yerine getirmelerini tavsiye etmiştir: *"Namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Resûlüne itaat edin. Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden, sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor."*

Sonra da bütün insanlar içinde özellikle Hz. Peygamber'in eşlerine düşen hususi bir vazifeyi hatırlatmıştır. Bu vazife de Allah Resûlü'nün (s.a.s.) onlarla geçirdiği aile hayatındaki sünnetini tebliğ etme vazifesidir. Şüphesiz ki Hz. Peygamber'in hayatının bu boyutunu ancak onlar bilmekteydiler. Sünnetin bu yönü ise hanif din olan İslam'ın özünden olan gayet mühim bir yöndür: *"Evlerinizde okunan Allah'ın ayetlerini ve hikmeti hatırlayın. Şüphesiz Allah, her şeyin iç yüzünü bilendir ve her şeyden haberi olandır."* Bu ayet, Allah'ın, istisnasız bir şekilde Hz. Peygamber'in eşlerinin tamamını tezkiye ettiğini, onların adalet sahibi kimseler olduğunu tekit ettiğini göstermektedir. Bu nedenledir ki onların tamamı, kendilerinden dinî bilgilerin öğrenilmesi hususunda ehil kimselerdir. Yüce Allah onlardan razı olsun ve onları razı kılsın.

Dördüncüsü: Bu Rabbanî talimatlardan sonra Kur'ân, bu talimatlardaki genel gayeyi ifade ederek şöyle buyurmuştur: *"Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden, sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor."*

Şüphesiz ki bu hitap, kesin nassın ve bağlamın delaletiyle müminlerin anneleridir. Çünkü onlara yönelik açık hitap *"Ey Peygamber hanımları!"* denerek tekrarlanmıştır. Benzer şekilde onlara yönelik olarak emir ve nehiy de tekrarlanmıştır: *"Eğer (Allah'tan) korkuyorsanız, (yabancı erkeklere karşı) çekici bir eda ile konuşmayın." "Güzel söz söyleyin." "Evlerinizde oturun."*

Ayrıca Kur'ân'da "ehl" kelimesi, bir kayıt olmadan mutlak olarak geldiğinde bununla "eş, hanım" kastedilmiştir. Daha önce bir ayette geçtiği üzere, yanında hanımından başka kimse bulunmayan Hz. Mûsâ hakkında, *"Hani o, ehline 'bekleyin!' demişti"*[61] ifadesi de buna delildir. Ayrıca "ehlü'l-beyt/ev halkı" ifadesi şu ayette de doğrudan zevce için -Hz. İbrâhim'in eşi hakkında- kullanılmıştır: *"(Melekler) dediler ki: Allah'ın emrine mi şaşıyorsun? Ey ev halkı! Allah'ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinizdedir."*[62]

Hûd Sûresi'ndeki bu ayette dikkat çeken bir husus da hitabın bir tek kadına yönelik olmasına rağmen cemi müzekker kipiyle gelmiş olmasıdır. İfadenin kapsamına evde bulunan erkek-kadın bütün fertlerin girmesi nedeniyle böyle kullanılmış olması muhtemeldir. Hatta Hz. Nuh da oğlu hakkında şöyle demiştir: *"Nuh, Rabbine dua edip dedi ki: 'Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da ehlimdendir.'"*[63]

Zevcenin "Ehl-i Beyt" ifadesinin kapsamının dışına çıkarılması ise dil kuralları açısından da bağlam açısından da mümkün değildir.[64]

Beşincisi: Kur'ân, her Müslüman erkek ve kadının taşıması gereken ve bir kısım değerlerden oluşan övgüye değer nitelikleri zikretmiştir. Bunlardan bazıları saygı, huşû, oruç ve sadaka gibi imana ve ibadete dair hususlardır. Bir kısmı da doğruluk, sabır ve iffet gibi ahlaka dair değerlerdir: *"Müslüman erkekler ve müslüman kadınlar, mümin erkekler ve mümin kadınlar, taata devam eden erkekler ve taata devam eden kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, mütevazı erkekler ve mütevazı kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve (ırzlarını) koruyan kadınlar, Allah'ı çok zikreden erkekler ve zikreden kadınlar var ya; işte Allah, bunlar için bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır."*

---

61 Tâhâ 20/10.

62 Hûd 11/73.

63 Hûd 11/45.

64 Müellif burada, Şia'nın, Hz. Peygamber'in bazı eşlerine karşı iddialarını reddetmektedir. (Ed.)

Ardarda gelen bu niteliklerden sonra Kur'ân, gerçek iman ile sahte iddiları, pratik manada birbirinden ayıran bir başka niteliği zikretmeye odaklanmıştır: *"Allah ve Resûlü bir işe hüküm verdiği zaman, inanmış bir erkek ve kadına o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur. Her kim Allah ve Resûlüne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur."*

Bu iki ayette şu husus da mülahaza edilmektedir: Erkekle birlikte kadının ayrıca zikredilmesi, gerekli olan bu niteliklerin Müslüman ailenin oluşumunda önemli olduğuna işaret etmek içindir.

Altıncısı: Kur'ân burada, sûrenin başlarında iptal ettiği cahiliye âdetlerine dair pratik bir örneği sunmaktadır. Kur'ân sunduğu bu örneği, nübüvvet evinden seçmiştir. Bunun birçok hikmeti vardır. Bunlardan biri toplumsal olarak süregelen kökleşmiş âdetleri değiştirmek için çok büyük bir güce ihtiyaç duyulmasıdır. Bundan dolayı insanlara örnek olmak üzere işe, Allah Resûlü'nden (s.a.s.) başlanmıştır. Bunun bir hikmeti de batıl oduğu halde devam edegelen bütün âdetlerin dokunulmazlık perdesinin indirilmek istenmesidir.

Ayetlerde zikredilen nebevî örnekliğin hülasası şudur: Allah Resûlü (s.a.s.), peygamberliği öncesinde Zeyd b. Hârise'yi (r.a.) evlat edinmiş, insanlar Zeyd'i, "Zeyd b. Muhammed" diye isimlendirmişti. Allah Resûlü (s.a.s.), onu çok seviyordu. Zeyd, Zeyneb adında, asil bir soydan gelen bir kadınla evlendi. İşte Yüce Allah, evlatlık âdetini iptal etmek, bireysel ve toplumsal etkilerini kırmak isteyince Peygamberine, Zeyd'in boşadığı Zeyneb ile evlenmesini emretti. Bu, Allah Resûlü'ne (s.a.s.) -anam-babam ona feda olsun- çok ağır geldi. O da Zeyd'in onu boşayacağını ve onun kendisine eş kılınacağını bildiği halde Zeyd'e, eşine bağlı kalmasını tavsiye ediyordu: *"(Resûlüm!) Hani Allah'ın nimet verdiği, senin de kendisine iyilik ettiğin kimseye, 'Eşini yanında tut, Allah'tan kork!' diyordun. Allah'ın açığa vuracağı şeyi, insanlardan çekinerek içinde gizliyordun. Oysa asıl korkmana lâyık olan Allah'tır. Zeyd, o kadından ilişiğini kesince Biz onu sana nikâhladık ki evlatlıkları, karılarıyla ilişkilerini kestiklerinde (o kadınlarla evlenmek isterlerse) müminlere bir güçlük olmasın. Allah'ın emri yerine getirilmiştir."*

Ayet bu evliliğin hikmetini şöyle ortaya koymuştur: *"Evlatlıkları, karılarıyla ilişkilerini kestiklerinde (o kadınlarla evlenmek isterlerse) müminlere bir güçlük olmasın."*

Sonra Kur'ân, Yüce Allah'ın emrini uygulayan Allah Resûlü'nden (s.a.s.) bu sıkıntıyı giderdiğini vurgulamıştır: *"Allah'ın, kendisine helâl kıldığı şeyde Peygamber'e herhangi bir vebâl yoktur. Önce gelip geçenler arasında da Allah'ın âdeti böyleydi. Allah'ın emri mutlaka yerine gelecek, yazılmış bir kaderdir."*

Yedincisi: Kur'ân, bu olay bağlamında Allah'a davet konusunda genel bir ilkeyi de inşa etmiştir. Bu ilke de peygamberlerin övüldüğü bir ifade içinde zikredilmiş, her âlimin, tebliğ ehlinin ve davetçinin de bu ilke hususunda onları örnek alması ve onların yolunu yol edinmesi gerektiğine işaret edilmiştir: *"O peygamberler ki Allah'ın gönderdiği emirleri duyururlar, Allah'tan korkarlar ve O'ndan başka kimseden korkmazlar. Hesap görücü olarak Allah (herkese) yeter."*

Resûl-i Ekrem Hz. Muhammed (s.a.s.) başta olmak üzere insanlara öncülük eden bu seçkin insanlar (Allah'ın salât ve selâmı tamamının üzerine olsun), Allah'ın mesajlarını, O'nun kendilerine indirdiği şekliyle tastamam olarak insanlara tebliğ etmişler, kavimleriyle ayrı da düşseler, onlardan eza ve cefa da görseler her şeye katlanmışlardır. Çünkü onlar hiçbir güç ve makamdan, akraba veya dosttan, hâkim gücün sultasından ve tehditlerinden veya toplumsal örf ve âdetlerin baskısından korkmamışlardır. Tabiî ki tüm bu tavırlar, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünnet ve siretinde gördüğümüz gibi, davette hikmete riayet eden ve öncelikleri doğru belirleyen Rabbanî yönteme tabi olmakla mümkündür.

Sekizincisi: Ardından sûre, bahsedilen olaydaki Allah Resûlü'nün (s.a.s.) hususi meselelerinden, dinin, vahyin ve semavî risaletlerin tamamını ilgilendiren çok daha büyük hususi bir meseleye geçiş yapmıştır: *"Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur."*

Bu ifade, Allah Resûlü (s.a.s.) ile birlikte nübüvvet ve risalet silsilesinin sona erdiğini kesin olarak ilan etmektedir. Buna göre ondan sonra nebi de, resûl de, vahiy de gelmeyecektir. O, hem son peygamber hem de son resûldür. Risâleti de Allah'ın yeryüzüne gönderdiği son risalettir.

Bu da bu risaletin bütün zaman ve mekânlara uygun bir risalet olmasını gerektirir. Çünkü Allah'ın belli bir amaç uğruna yarattığı insanın bu genel yaratılış gayesinin sona ermemesi lazımdır: *"Ben cinleri ve insanları, ancak Bana kulluk etsinler diye yarattım."*[65] Şayet bu risalet bütün zamanlar için uygun olmasaydı, insanlar tamamıyla Allah'ın mesajından kopardı. Allah ise insanları yaratıp ardından onları terketmekten veya ihmal etmekten münezzehtir.

Dokuzuncusu: Kur'ân, bundan sonra, kıyamete kadar gelecek bütün Müslümanlara hitap etmeye yönelmiş, Allah'ın onların yanında olduğunu, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için gönderdiği vahyin nurunun daimî kalacağını vurgulamıştır. Onlar da Allah'ın mesajına sımsıkı sarılmalıdırlar: *"Ey inananlar! Allah'ı çokça zikredin. Ve O'nu sabah akşam tesbih edin. Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için üzerinize rahmetini gönderen O'dur. Melekleri de size istiğfar eder. Allah, müminlere karşı çok merhametlidir. Kendisine kavuştukları gün, Allah'ın onlara iltifatı, 'selâm'dır. Allah onlara çok değerli mükâfat hazırlamıştır."*

Dokuzuncusu: Daha sonra Kur'ân, Allah Resûlü'nün (s.a.s.) sıfatlarını ve bu son risaletle birlikte bütün insanlara yönelik vazifesini açıklamaya yönelmiştir: *"Ey Peygamber! Biz seni hakikaten bir şahit, bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olarak gönderdik. Allah'ın izniyle, bir davetçi ve nûr saçan bir kandil olarak (gönderdik). Allah'tan büyük bir lutfa ereceklerini müminlere müjdele."*

Sonra Kur'ân, sûrenin başında ifade ettiği ve geçmiş ayetler esnasında tekrar ettiği, vahye sımsıkı sarılma ile kafir ve münafıklara iltifat etmeme zaruretini vurgulamıştır: *"Kâfirlere ve münafıklara boyun eğme. Onların eziyetlerine aldırma. Allah'a güvenip dayan, vekil ve destek olarak Allah yeter."*

Onbirincisi: Sonra Kur'ân, Müslüman hanenin meselelerine dair dikkat çekici bir meseleyi gündeme getirmiştir: *"Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp da henüz zifafa girmeden onları boşarsanız, onları, sayacağınız bir iddet süresince bekletme hakkınız yoktur. O halde onları (bir bağışla) memnun edin ve onları güzel bir şekilde serbest bırakın."*

---

65 Zâriyât 51/56.

Onikincisi: Daha sonra Kur'ân, nübüvvet evine tekrar dönerek Allah'ın, Peygamberine (s.a.s.) helal kıldığı hususları açıklamış ve bunları dikkat çekici bir şekilde detaylandırmıştır. Öyle ki Hz. Peygamber'e (s.a.s.) dair en özel bilgileri de vererek kapalı veya üstü örtülü herhangi bir mevzu bırakmamıştır: *"Ey Peygamber! Mehirlerini verdiğin hanımlarını, Allah'ın sana ganimet olarak verdiği ve elinin altında bulunan cariyeleri, amcanın, halanın, dayının ve teyzenin seninle beraber göç eden kızlarını sana helâl kıldık. Bir de Peygamber kendisiyle evlenmek istediği takdirde, kendisini Peygamber'e hibe eden mümin kadını, diğer müminlere değil, sırf sana mahsus olmak üzere (helâl kıldık)."*

Daha sonra da Kur'ân, Allah'ın, evlilik meselesiyle ilgili bütün Müslümanlar için helal kıldığı hususlara yönelmiştir: *"Kuşkusuz Biz, hanımları ve ellerinin altında bulunan cariyeleri hakkında müminlere neyi farz kıldığımızı biliriz. (Bu hususta ne yapmaları lâzım geldiğini onlara açıkladık) ki sana bir zorluk olmasın. Allah bağışlayandır, merhamet edendir."*

Bu ayette ifade edilen hususlara ikinci defa dikkat çekmek için şöyle buyurmuştur: *"Onlardan dilediğini geriye bırakır, dilediğini de yanına alırsın. Bıraktığın hanımlarından arzu ettiğini tekrar yanına almanda senin üzerine bir günah yoktur. Böyle yapman onların mutlu olmalarına, üzülmemelerine ve hepsinin, senin verdiklerine razı olmalarına daha uygundur. Allah, kalplerinizde olanı bilir. Allah hakkıyla bilendir, halîmdir. Bundan sonra artık başka kadınlarla evlenmen, elinin altında bulunan cariyeler hariç, güzellikleri hoşuna gitse bile, bunların yerine başka hanımlar alman sana helâl değildir. Allah her şeyi gözetler."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de sizi güzellikle salıvereyim." Haklarınızı size vereyim ve sizi güzel bir şekilde salıvereyim.

"Ey Peygamber hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz." Çünkü onlar, müminlerin anneleridir. Müminlerin kadınlarına da en güzel örnektirler.

"Eğer (Allah'tan) korkuyorsanız, (yabancı erkeklere karşı) çekici bir eda ile konuşmayın." Yani yabancı erkeklerin yanında yumuşak ve cazibeli bir tarzda konuşmanız, takva ehli kadınların niteliklerinden değildir.

"Sonra kalbinde hastalık bulunan kimse ümide kapılır." Yani ona meylederek zarar verebilir.

"Evlerinizde oturun." Yani sükûnet ve istikrarınızı koruyun. Buna göre kadın, evde sekinetin, istikrar ve umudun odağında yer almaktadır. Bu da çocukları iyi yetiştirmek, onları ahlaklı ve sağlam değerlere sahip olarak büyütmek manasına gelir. Öğrenme, doktora gitme, camide namaz kılma ve sıla-i rahim gibi işler için kadınların dışarı çıkmasına herhangi bir mani yoktur.

"Eski cahiliye âdetinde olduğu gibi açılıp saçılmayın." Çünkü o dönemde kadın, yabancı erkekleri fitneye sokacak şekilde avret yerlerini ve süslerini göstermekten kaçınmazdı.

"Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden, sadece günahı gidermek istiyor." Uzak durulması lazım gelen her kusur ve hatayı sizlerden uzaklaştırmak istiyor.

"Allah sizi tertemiz yapmak istiyor." Tüm kirlerden. Burada bir vurgunun olduğu aşikârdır.

"Evlerinizde okunan Allah'ın ayetlerini ve hikmeti hatırlayın." Çünkü vahiy, onların evlerinde nazil olmuştur. Allah Resûlü (s.a.s.) de sünnetiyle ve ahlakıyla onlar arasında yaşamıştır. Bu ayette Allah'ın onlara minnet ettiği, onları tebliğin gereğini yapmakla sorumlu tuttuğu anlaşılmakta ve Allah Resûlü'nden (s.a.s.) öğrendikleri söz ve amelleri başkalarına da öğretmeleri gerektiğine işaret edilmektedir.

"Taata devam eden erkekler ve taata devam eden kadınlar." Yani ibadetlerini Allah için ve içtenlikle yapan erkekler ve kadınlar.

"Allah'tan korkan (huşû duyan) erkekler ve Allah'tan korkan (huşû duyan) kadınlar." buyruğunda *"huşû"* kelimesi zikredildiği halde "namaz" kelimesine yer verilmemesi, huşûnun namazın ruhu olması nedeniyledir. Bundan dolayı "huşû" kelimesiyle yetinilmiştir. Allahu a'lem.

"Onların tercih hakkı." ayetindeki (الْخِيَرَةُ) kelimesi *"tercih hakkı"* manasına gelir.

"(Resûlüm!) Hani Allah'ın nimet verdiği kimseye diyordun." Allah'ın İslam nasip ettiği ve sahabîlerden kıldığı... Bu da Hz. Zeyd b. Hârise (r.a.) olup tebennîyle ilgili yasağın geçtiği ayet nâzil olmadan evvel Zeyd b. Muhammed olarak çağrılıyordu. Malum olduğu üzere Hz. Peygamber (s.a.s.), daha peygamber olmadan ve söz konusu yasak gelmeden önce onu evlat edinmişti.

"Sen de kendisine iyilikte bulunmuştun." Onu koruyarak, ona muhabbet göstererek ve azad ederek.

"Allah'ın açığa vuracağı şeyi içinde gizliyordun." Çünkü Allah, Hz. Zeyd'in zevcesi Hz. Zeyneb'in Zeyd tarafından boşandıktan sonra Allah Resûlü'ne (s.a.s.) zevce olacağını bildirmişti. Zeyd, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) gelip Zeyneb'i şikâyet edince -ki Zeyd, Allah'ın, eşi hakkında takdir ettiği hususu bilmiyordu- Allah Resûlü (s.a.s.) onu yanında tutmaya devam etmesini, sabretmesini tavsiye etmeye başlamış ve şöyle demişti: *"Eşini yanında tut, Allah'tan kork!"* Yani zevcen konusunda Allah'tan kork.

"İnsanlardan çekiniyordun. Oysa asıl korkmana lâyık olan Allah'tır." Çünkü Allah Resûlü (s.a.s.) bu meselenin ortaya çıkmasından utanıyordu. Kâfir ve münafıklardan oluşan düşmanların dedikodularından da çekiniyordu. Ona göre bu durum, insanlar arasında fitneye ve davetin itibarının zedelenmesine sebebiyet verecekti.

"Zeyd, o kadından ilişiğini kesince..." Yani boşayıp da ve onunla olan ilişkisini nihayete erdirince. Kur'ân'da, Hz. Zeyd dışında hiçbir sahabînin ismi zikredilmemiştir.

"Biz onu sana nikâhladık." Hz. Zeyneb'i Hz. Peygamber'e (s.a.s.) seçenin bizzat Allah olduğu açıkça ifade edilmiştir. Onu Hz. Zeyneb ile evlendiren de bizzat Allah'tır.

"Ki evlatlıkları, karılarıyla ilişkilerini kestiklerinde (o kadınlarla evlenmek isterlerse) müminlere bir güçlük olmasın." ayeti, takdir edilen bu seçimin hikmetini açıklamaktadır. Sanki Allah, evlatlık âdetini iptal etmek istemiş ve pratik bir örnekle bunu nihaî şekilde çözmüştür.

"Allah'ın, kendisine helâl kıldığı şeyde Peygamber'e herhangi bir vebâl yoktur." Yani Allah'ın kendisi için tayin ettiği seçimde ona bir

sorumluluk yoktur. Zira Allah'ın şeriatında utanılacak bir durum söz konusu değildir.

"Önce gelip geçenler arasında da Allah'ın âdeti böyleydi." Yani önceki risaletlerde de böyleydi. Bu talimat, sadece Son Resûl'e (s.a.s.) yönelik değildir.

"Allah'ın emri mutlaka yerine gelecek, yazılmış bir kaderdir." ayetine göre, nübüvvet evinde gerçekleşen bir hadise vesilesiyle Hz. Peygamber'in Hz. Zeyneb'le evliliği, herhangi birinin tercihi değil ilahî takdirin neticesidir.

"Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir." Yani içinizden hiçbir adamın babası değildir. Bu ayette evlatlık âdetinin iptali vurgulanmıştır.

"Fakat o, Allah'ın Resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur." buyruğuna göre Allah Resûlü (s.a.s.) ile müminler arasındaki ilişkinin esası, Allah'ın tüm risaletleri sonlandırdığı İslam risaletidir. Bu risalet de onları dünyada aziz kılacak, ahirette ise ebedî saadete kavuşturacaktır.

Onun (s.a.s.), peygamberlerin sonuncusu olması, vahyin kesilmesini de zorunlu kılmaktadırr. Buna göre Hz. Peygamber'den (s.a.s.) sonra herhangi bir insana vahyin nazil olduğunu iddia eden kişi, bu ayete açıkça muhalefet etmiş demektir. Çünkü nübüvvet, vahiy demektir: *"De ki: Ben, yalnızca sizin gibi bir beşerim. (Şu var ki) bana vahyolunuyor."*[66]

"Ve O'nu sabah akşam tesbih edin." Günün başlangıcında ve sonunda O'nu tesbih edin. Günün başında, çalışmaya hazırlık yapmak üzere, sonunda ise gün içinde vuku bulan hata ve kusurlar için istiğfarda bulunmak üzere O'nu tesbih edin.

"Üzerinize salât eden O'dur." ayetinde geçen "salât" kelimesi Allah hakkında kullanıldığında "rahmet, af ve mağfiret" manasına gelir.

"Melekleri de." Meleklerin "salât"ı ise mağfiret talebiyle dua etme manasına gelir.

"Kendisine kavuştukları gün, Allah'ın onlara iltifatı, 'selâm'dır." İnsanların tamamının hesap vermek üzere diriltileceği günde Allah müminleri kurtuluş ve zaferle müjdelemektedir. Yüce Allah, onları selam

66 Bu ayet-i kerime Kur'ân-ı Kerîm'de iki defa tekrar edilmiştir: Kehf 18/110; Fussilet 41/6.

ile tebrik edecektir. Nitekim başka bir ayette şöyle buyurmaktadır: *"Onlara merhametli Rabbin söylediği selam vardır."*[67]

"Ey Peygamber! Biz seni hakikaten bir şahit olarak gönderdik." Allah'ın birliğine ve tüm peygamberlerin sadakat ve içtenlikle vahiy emanetini insanlara tebliğ ettiklerine şahit olarak; bir de insanlardan Allah'a iman edenlerle inkâr edenlere; itaat edenlerle isyan edenlere tanıklık etmen için seni gönderdik.

"Bir müjdeleyici..." Cenneti ve iki dünya saadetini müjdeleyici olarak.

"Uyarıcı." Cehennemi ve dünya ile ahiret sıkıntısına dair uyarıcı olarak.

"Nûr saçan bir kandil" Bu, Allah Resûlü'nün (s.a.s.) bir niteliğidir. Güneş, yeryüzünü aydınlattığı gibi o da hayatın tamamını, ahlakıyla ve sünnetiyle aydınlatandır.

"Onların eziyetlerine aldırma." Onlara iltifat etme ve Allah'ın sana indirdiğini tebliğ ederken onlarla meşgul olma.

"Onlara dokunmadan evvel..." Onlarla ilişkiye girmeden önce.

"Onları, sayacağınız bir iddet süresince bekletme hakkınız yoktur." Kendisiyle ilişkiye girmeden önce (zifaf öncesi) boşadığınız kadın hakkında Allah'ın verdiği hüküm budur. Çünkü o, talak iddetini beklemez. Hatta onun boşanmadan hemen sonra evlenme hakkı bulunmaktadır.

"O halde onları memnun edin." Onların hakkını tam olarak verin.

"Onları güzel bir şekilde serbest bırakın." Eza vermeksizin, onların ve ailelerinin onuruna halel getirmeksizin güzel bir şekilde ayrılın. Çünkü talak, genellikle kötü ilişki, uyumsuzluk ve insicamsızlık neticesinde ortaya çıkar. İşte Kur'ân'ın buradaki uyarısı, zulüm ve günahtan korumak ve sakındırmak içindir.

"Ey Peygamber! Ücretlerini verdiğin hanımlarını sana helâl kıldık." Yani mehirlerini. Mehir'in *"ücret"* olarak isimlendirilmesi, Hz. Mûsâ'nın (a.s.) evliliğinde de bu şekilde varid olmuştur: *"Dedi ki: Bana sekiz yıl çalışmana (bu ücrete) karşılık şu iki kızımdan birini sana nikâhlamak istiyorum."*[68]

---

67 Yâsin 36/58.

68 Kasas 28/27.

"Bir de Peygamber kendisiyle evlenmek istediği takdirde, kendisini peygambere hibe eden mümin kadını, diğer müminlere değil, sırf sana mahsus olmak üzere (helâl kıldık)." Bu meseleye dair üç şart varid olmuştur: Birincisi; Hz. Peygamber ile evlenecek kadının iman ile nitelenen bir mümin olması gerekir. İkincisi; kadının kendini mehir talep etmeksizin Allah Resûlü'ne (s.a.s.) hibe etmesi gerekir. Üçüncüsü de Hz. Peygamber'in (s.a.s.) onunla evlenmeyi kabul etmesi gerekir. Bu ayetin nüzûl sebebiyle ilgili birçok rivayet gelmiştir. *Sahihayn*'da varid olan bir hadis ise dikkat çekicidir. Bir kadın kendini Allah Resûlü'ne (s.a.s.) arz etmiş fakat o bunu istememiştir. Ona ihtiyaç duymamış ve onunla evlenmemiştir. Hadisin metni şöyledir:

"Sehl b. Muaz'dan rivayet edildiğine göre, o şöyle dedi: Bir kadın Allah Resûlü'ne (s.a.s.) gelerek 'Ben kendimi sana hibe ettim' dedi. Uzun bir süre bekledikten sonra orada bulunan bir adam 'Ya Resûlallah! Eğer senin ihtiyacın yoksa beni onunla evlendir' dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.) de, *'Ona vereceğin bir mehir var mı?'* dedi. O da 'İzarım dışında herhangi bir malım yoktur' dedi. Bunun üzerine *'Şayet izarını da ona verirsen elbisesiz kalırsın. Git, bir şeyler bul'* dedi. O, 'Hiçbir şey bulamam' deyince Hz. Peygamber (s.a.s.) *'Demirden bir yüzük de olsa getir'* dedi. 'Onu da bulamadım' deyince, *'Ezberinde Kur'ân'dan bir şeyler var mı?'* dedi. O da 'Evet, şu şu sûre var' dedi. İsmini saydığı bazı sûreleri zikretti. Bunun üzerine *'Onu ezbere bildiğin Kur'ân'ı ona öğretmen karşılığında sana nikâhladık'* dedi."[69]

"Diğer müminlere değil, sırf sana mahsus olmak üzere (helâl kıldık)." Çünkü mehir her evlilikte vaciptir. Evliliğin mehirsiz gerçekleşmesi, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) has bir durumdur. Allahu a'lem.

(تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ) ayetinde gelen (الارجاء), "tehir ve tecil" anlamına gelir. Buna göre mana, kendini Hz. Peygamber'e arzetmesine rağmen onun (s.a.s.), nikâhı caiz olanı reddetme yetkisi vardır, şeklinde olur. Nitekim zikri geçen *Sahihayn* hadisinde de durum böyle olmuştur.

"Dilediğini de yanına alırsın." Yani kendine zevce olarak seçtiğini.

---

69 Muttefekun aleyh. Lafız, Buhârî'ye aittir. Bakınız: Buhârî, 5/68; Müslim, 4/143.

"Bıraktığın hanımlarından arzu ettiğini tekrar yanına almanda..." Yani bıraktığın kadına dönebilirsin.

"Böyle yapman daha uygundur." Yani eşlerinin razı olmalarına daha uygundur.

"Onların mutlu olmalarına, üzülmemelerine ve hepsinin, senin verdiklerine razı olmalarına daha uygundur." Bu rahmet ve kerem eksenli karar, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) zevcelerinin Allah katındaki kadrini açıklamaktadır. Onlardan her biri istisnasız mutlu olmalı ve tam olarak razı olmalıdır.

"Bundan sonra artık başka kadınlarla evlenmen, güzellikleri hoşuna gitse bile, bunların yerine başka hanımlar alman sana helâl değildir." ayeti, müminlere anne olmayı hak etme meselesini karara bağlamıştır. Allah Resûlü'nün (s.a.s.) onları muhayyer kılıp onların onu, Allah'ı ve ahiret yurdunu tercih etmelerinden sonra Allah Resûlü (s.a.s.) de onları tercih etmiş, onlara yakın durmuş ve onlarla olan ilişkisini muhafaza etmiştir. İşte müminlerin annesi olanlar bunlardır. Bunlara yeni bir zevce eklenmesi; fesih veya talak yoluyla birinin eksilmesi söz konusu olmamıştır.

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ اِلَّآ اَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ اِلٰى طَعَامٍ
غَيْرَ نَاظِرِينَ اِنٰيهُ وَلٰكِنْ اِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَاِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا
مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ اِنَّ ذٰلِكُمْ كَانَ يُؤْذِى النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيٖ مِنْكُمْ وَاللّٰهُ لَا
يَسْتَحْيٖ مِنَ الْحَقِّ وَاِذَا سَاَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسْـَٔلُوهُنَّ مِنْ وَرَآءِ حِجَابٍ ذٰلِكُمْ
اَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ اَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللّٰهِ وَلَآ اَنْ تَنْكِحُوا
اَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهٖٓ اَبَدًا اِنَّ ذٰلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللّٰهِ عَظِيمًا ﴿٥٣﴾ اِنْ تُبْدُوا شَيْـًٔا
اَوْ تُخْفُوهُ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمًا ﴿٥٤﴾ لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِٓى اٰبَآئِهِنَّ
وَلَآ اَبْنَآئِهِنَّ وَلَآ اِخْوَانِهِنَّ وَلَآ اَبْنَآءِ اِخْوَانِهِنَّ وَلَآ اَبْنَآءِ اَخَوَاتِهِنَّ وَلَا نِسَآئِهِنَّ
وَلَا مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّ وَاتَّقِينَ اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدًا ﴿٥٥﴾ اِنَّ
اللّٰهَ وَمَلٰٓئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا
تَسْلِيمًا ﴿٥٦﴾ اِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ
وَاَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا
اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَاِثْمًا مُبِينًا ﴿٥٨﴾ يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِاَزْوَاجِكَ
وَبَنَاتِكَ وَنِسَآءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَنْ يُعْرَفْنَ
فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥٩﴾ لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِى
قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِى الْمَدِينَةِ لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَآ
اِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٠﴾ مَلْعُونِينَ اَيْنَمَا ثُقِفُوٓا اُخِذُوا وَقُتِّلُوا تَقْتِيلًا ﴿٦١﴾ سُنَّةَ اللّٰهِ فِى
الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيلًا ﴿٦٢﴾ يَسْـَٔلُكَ النَّاسُ عَنِ
السَّاعَةِ قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللّٰهِ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا ﴿٦٣﴾
اِنَّ اللّٰهَ لَعَنَ الْكَافِرِينَ وَاَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا ﴿٦٤﴾ خَالِدِينَ فِيهَآ اَبَدًا لَا يَجِدُونَ
وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٦٥﴾ يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِى النَّارِ يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَآ اَطَعْنَا

اللّٰهَ وَاَطَعْنَا الرَّسُولَا ﴿٦٦﴾ وَقَالُوا رَبَّنَآ اِنَّآ اَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَآءَنَا فَاَضَلُّونَا
السَّبِيلَا ﴿٦٧﴾ رَبَّنَآ اٰتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنْهُمْ لَعْنًا كَبِيرًا ﴿٦٨﴾ يَآ
اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ اٰذَوْا مُوسٰى فَبَرَّاَهُ اللّٰهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ
عِنْدَ اللّٰهِ وَجِيهًا ﴿٦٩﴾ يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا
﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ اَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ
فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧١﴾ اِنَّا عَرَضْنَا الْاَمَانَةَ عَلَى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَالْجِبَالِ
فَاَبَيْنَ اَنْ يَحْمِلْنَهَا وَاَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْاِنْسَانُ اِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا
﴿٧٢﴾ لِيُعَذِّبَ اللّٰهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ
اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٧٣﴾

53. *Ey iman edenler! Siz, bir yemeğe çağrılmadıkça, zamanını gözetmeksizin, Peygamber'in evlerine girmeyin. Ancak davet edildiğiniz vakit girin. Yemeği yediğinizde hemen dağılın, sohbete dalmayın. Çünkü bu hareketiniz Peygamber'i üzmekte, fakat o (size bunu söylemekten) utanmaktadır. Ama Allah, hakkı söylemekten çekinmez. Peygamber'in hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Bu, hem sizin kalpleriniz, hem de onların kalpleri için daha temiz bir davranıştır. Sizin Allah'ın Resûlünü üzmeniz ve kendisinden sonra onun hanımlarını nikâhlamanız asla caiz olamaz. Çünkü bu, Allah katında büyük(bir günah)tır.*

54. *Bir şeyi açığa vursanız da gizleseniz de şüphe yok ki Allah her şeyi gayet iyi bilmektedir.*

55. *Onlara (Peygamber'in hanımlarına) babaları, oğulları, kardeşleri, kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kadınları (mümin kadınlar) ve ellerinin altında bulunan câriyelerinden dolayı bir günah yoktur. (Ey Peygamber hanımları!) Allah'tan korkun; şüphesiz Allah her şeye şahittir.*

56. *Allah ve melekleri, Peygamber'e çok salavât getirirler. Ey müminler! Siz de ona salavât getirin ve tam bir teslimiyetle selam verin.*

57. Allah ve Resûlünü incitenlere Allah, dünyada ve ahirette lânet etmiş ve onlar için horlayıcı bir azap hazırlamıştır.

58. Mümin erkeklere ve mümin kadınlara, yapmadıkları bir şeyden dolayı eziyet edenler, şüphesiz bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir.

59. Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına (bir ihtiyaç için dışarı çıktıkları zaman) dış örtülerini üstlerine almalarını söyle. Onların tanınması ve incitilmemesi için en elverişli olan budur. Allah bağışlayandır, esirgeyendir.

60. Andolsun, ikiyüzlüler, kalplerinde hastalık bulunanlar (fuhuş düşüncesi taşıyanlar), şehirde kötü haber yayanlar (bu hallerinden) vazgeçmezlerse, seni onlara musallat ederiz (onlarla savaşmanı ve onları şehirden sürüp çıkarmanı sana emrederiz); sonra orada, senin yanında ancak az bir zaman kalabilirler.

61. Hepsi de lânetlenmiş olarak nerede ele geçirilirlerse, yakalanır ve mutlaka öldürülürler.

62. Allah'ın önceden geçenler hakkındaki kanunu budur. Allah'ın kanununda asla bir değişiklik bulamazsın.

63. İnsanlar sana kıyametin zamanını soruyorlar. De ki: Onun bilgisi Allah katındadır. Ne bilirsin, belki de zamanı yakındır.

64. Şu muhakkak ki Allah kâfirleri rahmetinden kovmuş ve onlara çılgın bir ateş hazırlamıştır.

65. (Onlar) orada ebedî olarak kalacaklar, (kendilerini koruyacak) ne bir dost ne de bir yardımcı bulacaklardır.

66. Yüzleri ateşte evrilip çevrildiği gün, "Eyvah bize! Keşke Allah'a itaat etseydik, Peygamber'e de itaat etseydik!" derler.

67. "Ey Rabbimiz! Biz reislerimize ve büyüklerimize uyduk da onlar bizi yoldan saptırdılar" derler.

68. Rabbimiz! Onlara iki kat azap ver ve onları büyük bir lânetle rahmetinden kov.

69. Ey iman edenler! Siz de Mûsâ'ya eziyet edenler gibi olmayın. Nihayet Allah onu, dedikleri şeyden temize çıkardı. O, Allah yanında şerefliydi.

70. Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğru söz söyleyin.

71. (Böyle davranırsanız) Allah işlerinizi düzeltir ve günahlarınızı bağışlar. Kim Allah ve Resûlüne itaat ederse büyük bir kurtuluşa ermiş olur.
72. Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yüklendi. Doğrusu o çok zalim, çok cahildir.
73. (Allah bu emaneti insana vermek sûretiyle), münafık erkeklere ve münafık kadınlara, müşrik erkeklere ve müşrik kadınlara azap edecek, inanan erkeklerin ve inanan kadınların da tevbesini kabul buyuracaktır. Allah bağışlayandır, merhamet edendir.

ALLAH RESÛLÜ'NE (S.A.S.) EZA VERME HAKKINIZ YOKTUR

Sûre'nin kalan dörtte birinde, muhtelif meseleler ve bir kısım hükümler gündeme alınmıştır. Lâkin bunların -yaklaşık- tamamı Allah Resûlü'nün (s.a.s.), Ehl-i Beytinin, mümin erkek ve mümin kadınların genel olarak karşı karşıya kaldıkları bazı eziyetleri içermektedir. Zira "eziyet" anlamında "(يُؤْذِى) (yu'zî)" fiili ve türevleri, bu ayetlerde altı defa geçmektedir. Bunun dışında iftira, dedikodu ve zulüm gibi ezaya yakın diğer lafızlar da mevcuttur. Bu ayetlerde bu ve benzeri eziyetlerin kaynağı somut olarak açıklanmış; akabinde bu sıkıntılarla karşı karşıya kalındığında takip edilecek metot ile bununla ilgili hükümler açıklanmıştır. Şöyle ki:

Birincisi: Kur'ân bu bölüme, kasıt olmaksızın gerçekleştirdikleri bazı eylemlerden dolayı bizzat müminleri uyarmakla başlamaktadır. Zira bu eylemler Allah Resûlü'ne (s.a.s.) ve Ehl-i Beytine yönelik eziyete sebebiyet vermekteydi: *"Ey iman edenler! Siz, bir yemeğe çağrılmadıkça, zamanını gözetmeksizin, Peygamber'in evlerine girmeyin. Ancak davet edildiğiniz vakit girin. Yemeği yediğinizde hemen dağılın, sohbete dalmayın. Çünkü bu hareketiniz Peygamber'i üzmekte, fakat o (size bunu söylemekten) utanmaktadır. Ama Allah, hakkı söylemekten çekinmez."*

Sonra Kur'ân, hem Allah Resûlü'nün (s.a.s.) hayatında hem de vefat edip refik-i a'lâya intikalinden sonra Müslümanların hayatında etkileri olan pratik bazı hükümler ortaya koymuştur: *"Peygamber'in*

hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Bu, hem sizin kalpleriniz, hem de onların kalpleri için daha temiz bir davranıştır. Sizin Allah'ın Resûlünü üzmeniz ve kendisinden sonra onun hanımlarını nikâhlamanız asla caiz olamaz. Çünkü bu, Allah katında büyük(bir günah)tır. Bir şeyi açığa vursanız da gizleseniz de şüphe yok ki Allah her şeyi gayet iyi bilmektedir."

İkincisi: Kur'ân, eve girme, evde kalma, soru sorma ve az evvel ifade edilen Hz. Peygamber'in (s.a.s.) zevceleriyle hususi irtibatı olan bir kısım erkeklerin, kadınların ve bunların başında mahrem olanların ihtilatı (birlikte oturmaları) ile ilgili durumları istisna etmiştir: *"Onlara (Peygamber'in hanımlarına) babaları, oğulları, kardeşleri, kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kadınları (mümin kadınlar) ve ellerinin altında bulunan câriyelerinden dolayı bir günah yoktur. (Ey Peygamber hanımları!) Allah'tan korkun; şüphesiz Allah, her şeye şahittir."*

Üçüncüsü: Kur'ân, müminleri, Resûlullah'ın (s.a.s.) Yüce Allah ile melekleri katındaki konumunu tanımaya davet etmekte, bu değeri derinlemesine kavramalarını ve daima Allah Resûlü'nün (s.a.s.) bu konumunu hatırlamalarını emretmektedir: *"Allah ve melekleri, Peygamber'e çok salavât getirirler. Ey müminler! Siz de ona salavât getirin ve tam bir teslimiyetle selam verin."* Şüphesiz ki bu edep ve eğitim, müminlerin Allah Resûlü (s.a.s.) ile olan ilişkilerinde -anam-babam ona feda olsun- çok muhtaç oldukları pratik bir eğitimdir.

Dördüncüsü: Kur'ân-ı Kerîm, Allah Resûlü'ne (s.a.s.), mümin erkek ve mümin kadınlara, kasten ve kötü niyetle eziyet edenleri -burada münafıklara işaret edilmiştir- uyarmakta ve bu eziyetin Allah'a eziyet manasına geldiğini, Yüce Allah'a yönelik eziyetin de O'na zarar veremeyeceğini açıklamaktadır: *"Allah ve Resûlünü incitenlere Allah, dünyada ve ahirette lânet etmiş ve onlar için horlayıcı bir azap hazırlamıştır. Mümin erkeklere ve mümin kadınlara, yapmadıkları bir şeyden dolayı eziyet edenler, şüphesiz bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir."*

Beşincisi: Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Ehl-i Beytine ve müminlerin diğer kadınlarına, tesettürü ve şeriata uygun örtünmeyi emretmiştir. Burada münafıkların, imanı zayıf olanların ve nefsine düşkün olanların eziyetlerinden onları koruma ve muhafaza etme

hikmetine işaret edilmektedir: *"Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına (bir ihtiyaç için dışarı çıktıkları zaman) dış örtülerini üstlerine almalarını söyle. Onların tanınması ve incitilmemesi için en elverişli olan budur. Allah bağışlayandır, esirgeyendir."*

Altıncısı: Kur'ân-ı Kerîm, eziyet, iftira ve batıl yaygaraların kaynağı olan münafıkları sert bir şekilde tehdit etmektedir: *"Andolsun, münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar (fuhuş düşüncesi taşıyanlar), şehirde kötü haber yayanlar (bu hallerinden) vazgeçmezlerse, seni onlara musallat ederiz (onlarla savaşmanı ve onları şehirden sürüp çıkarmanı sana emrederiz); sonra orada, senin yanında ancak az bir zaman kalabilirler. Hepsi de lânetlenmiş olarak nerede ele geçirilirlerse yakalanır ve mutlaka öldürülürler. Allah'ın önceden geçenler hakkındaki kanunu budur. Allah'ın kanununda asla bir değişiklik bulamazsın."*

Bilindiği üzere münafıklar, müminlerle birlikte aynı devlette ve aynı toplumda yaşıyorlardı. İslam onların güvenlik ve çalışma alanlarıyla ilgili vatandaşlık haklarını güvence altına almıştı. Aynı şekilde, zahir durumlarına göre hükmedip onları Müslümanların bir parçası olarak görmüş ve seyahat etme hürriyetlerini de güvence altına almıştı. Lâkin münafıklar, tuzaklarını devam ettirmek için kamufle olmaktan faydalandılar. Sonra her türlü ortam veya fırsatta müminlere olan düşmanlıklarını açıkça ortaya koymaktan da çekinmediler. İşte buradaki tehdit, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) açıkça düşmanlık yapanlara yönelik bazı cezaları onlara uygulamadan önceki uyarı mesabesindedir. Malum olduğu üzere bu tehdit, tehdit ve korkutma ile sınırlı kalmıştır, onlara karşı açılan bir savaşa dönüşmemiştir. Münafıklar da işledikleri bütün bu suçlara rağmen güven ve emniyet içinde adaleti esas alan Medine İslam devletinde yaşamlarını devam ettirmişlerdir.

Yedincisi: Kur'ân-ı Kerîm, bütün insanların, yaptıkları icraat ve eylemlerin hesabını verecekleri güne hazır olmalarını istemiş, bu vesileyle yaşadıkları hayatın sona ereceği günü hatırlatmıştır. Bu konudaki ayet, münafıklara ve onları destekleyenlere yönelik bir tehdit de içermektedir: *"İnsanlar sana kıyametin zamanını soruyorlar. De ki: Onun bilgisi Allah katındadır. Ne bilirsin, belki de zamanı yakındır. Şu muhakkak ki Allah kâfirleri rahmetinden kovmuş ve onlara çılgın bir ateş*

hazırlamıştır. (Onlar) orada ebedî olarak kalacaklar, (kendilerini koruyacak) ne bir dost ne de bir yardımcı bulacaklardır. Yüzleri ateşte evrilip çevrildiği gün, 'Eyvah bize! Keşke Allah'a itaat etseydik, Peygamber'e de itaat etseydik!' derler."

Sekizincisi: Kur'ân, insanları yoldan çıkaran ve onları İslam'la ve hakikati savunanlarla savaşmaya teşvik eden toplum liderlerinin ve elebaşlarının rolünü hatırlatmıştır: *"'Ey Rabbimiz! Biz reislerimize ve büyüklerimize uyduk da onlar bizi yoldan saptırdılar' derler. 'Rabbimiz! Onlara iki kat azap ver ve onları büyük bir lânetle rahmetinden kov.'"*

Dokuzuncusu: Kur'ân, bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde de olsa, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) yapılan ezalar ile Hz. Mûsâ'nın (a.s.) karşı karşıya kaldığı ezalar arasında ilişki kurmuştur. Bu ayetlerle her iki risalet arasında var olan ileri düzeydeki ilişkiye ve benzerliğe işaret edilmiştir. Böylece Hz. Mûsâ'nın kavminin yerine geçen ümmet-i Muhammed'in önceki tecrübelerden ilham almak, öğüt ve ders çıkarmak için bu kıssalara ihtiyacı olduğuna dikkat çekilmiştir: *"Ey iman edenler! Siz de Mûsâ'ya eziyet edenler gibi olmayın. Nihayet Allah onu, dedikleri şeyden temize çıkardı. O, Allah yanında şerefliydi. Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğru söz söyleyin. (Böyle davranırsanız) Allah işlerinizi düzeltir ve günahlarınızı bağışlar. Kim Allah ve Resûlüne itaat ederse büyük bir kurtuluşa ermiş olur.*

Onuncusu: Kur'ân-ı Kerîm, bu azîz sûreyi, insanın yeryüzüne halife olarak gönderilmesi ve hilafet emanetini yüklenmesiyle ilgili büyük rolüyle tamamlamıştır. Sûre, her insanın hesap ve cezayla, yeryüzünde hayır veya şer namına yaptığı şeylerle karşılaşacağı ahiret gününü hatırlatarak sona ermiştir: *"Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yüklendi. Doğrusu o çok zalim, çok cahildir. (Allah bu emaneti insana vermek sûretiyle), münafık erkeklere ve münafık kadınlara, müşrik erkeklere ve müşrik kadınlara azap edecek, inanan erkeklerin ve inanan kadınların da tevbesini kabul buyuracaktır. Allah bağışlayandır, merhamet edendir."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Ey iman edenler! Siz, bir yemeğe çağrılmadıkça, zamanını gözetmeksizin, Peygamber'in evlerine girmeyin." ayeti, evlere girme adabının esasını teşkil etmektedir. Şüphesiz ki Kur'ân, Müslümanları, izinsiz bir şekilde Allah Resûlü'nün (s.a.s.) evine girmekten nehyetmiştir. Sonra dikkat çekici bir meseleyi de gündeme getirmiştir. Bu da kimi sahabînin yemeğin hazır olma vaktini beklemeden ve izin almadan içeri girmesi ve yemek hazır oluncaya kadar uzun uzun kalması, kimisinin de yemekten sonra uzun sohbetlere dalmasıdır. Bu tavır, Ehl-i Beyte ağır gelmiştir. Ayetteki *"zamanını gözetme"* ifadesi, yemeğin hazırlanmasını beklemek demektir.

"Sohbete dalmayın." Yani birbirinizle konuşarak sohbete dalmanız nedeniyle uzun uzun kalıyorsunuz. Bu uyarılardan sonra Yüce Allah, onlara en doğru davranışı öğretmiştir: *"Ancak davet edildiğiniz vakit girin. Yemeği yediğinizde hemen dağılın."* Bu ayetin tamamı iki adab üzerinde yoğunlaşmaktadır: Eve giriş adabı ve evde kalış adabı.

"Çünkü bu hareketiniz Peygamber'i üzmektedir." Yani izin almadan girmeniz ve gereksiz bir şekilde uzun kalmanız ona eziyet olmuştur.

"Fakat o sizden utanmaktadır." Zira Allah Resûlü (s.a.s.) aşırı hâyâsından dolayı -anam-babam ona feda olsun- bu ezalara tahammül etmiş ve müminleri uyaramamıştır.

"Peygamber'in hanımlarından bir şey istediğiniz zaman..." Yani evlerinden bir şey istediğinizde.

"Perde arkasından isteyin." Yani onların yanına girmeyin. Zâhir olan görüşe göre, buradaki "hicab," evi örten duvar, örtü vb. şey demektir. Bedenin tesettüründe kullanılan hicabın burada eşya istemekle ilgisi yoktur. Buna göre kadın, şayet evinin dışındaysa tesettür kuralları çerçevesinde ondan bir şey istemek için kendisine hitap edilebilir. Allahu a'lem.

"Sizin Allah'ın Resûlünü üzmeniz asla caiz olamaz." Ferasetsizlikten ve ortama riayet etmemekten kaynaklanan sebeplerle...

"Kendisinden sonra onun hanımlarını nikâhlamanız asla caiz olamaz." buyruğuna göre müminlerin anneleri, müminlere ebedî olarak

haramdır. Bu haramlık herhangi bir iddet süresiyle veya bir başka şeyle sınırlı değildir.

"Onların kadınlarında..." Yani güvendiğiniz Müslüman kadınların yanında. Onlar, Müslüman kadınların yanında örtünmeyebilirler.

"Ey müminler! Siz de ona salavât getirin ve tam bir teslimiyetle selam verin." Allah Resûlü'ne (s.a.s.) salât ve selâm getirmek en büyük zikirlerden ve ona yakın olmayı sağlayan değerli ibadetlerden biridir. Mümin insanın bu güzel sofradan yararlanması için salavât getirmesi sayısal, şekilsel ve belli bazı lafızlarla sınırlı değildir. Mümin insan yaşadığı her zaman, mekân ve hâlde mutlak olarak bu zikirden yararlanabilir. Onu anmanın faydalarından biri de Resûl-i Ekrem'in (s.a.s.) üstün niteliklerini ve ümmeti üzerindeki haklarını hatırlamaktır. Böylece o (s.a.s.), müslümanların buluştuğu ana mihver, etrafında bütünleştikleri esas sancak ve davalarda hakem kılınan hak ve adalet makamı oluverir. Şüphesiz ki salavât, salt bir zikir değildir. Aksine ona dair hakiki zikir, o en güzel örnek etrafında kalplerin birbirine bağlanması, onun, vahdetin adresi ve istikamet yolunun rehberi olmasıdır. Öyleyse Allah'ın salât ve selâmı, kıyamete kadar Efendimiz Muhammed Mustafa'nın üzerine olsun.

"Allah ve Resûlünü incitenlere Allah lânet etmiştir." Bunlar, düşmanlıklarından dolayı Resûlullah'a (s.a.s.) eziyet verenlerdir. Kasıt olmaksızın ona eziyet veren Müslümanlar bu kısma girmez. Bu tür müminlerin ona eza vermeleri, ancak ihtiyat ve feraset kıtlığı nedeniyledir.

"Yapmadıkları bir şeyden dolayı..." Bu cezayı gerekli kılacak herhangi bir günah işlemeksizin. Yani münafıklar müminlere sadece ve sadece imanlarından dolayı eziyet vermektedirler.

"Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına söyle." buyruğunda Hz. Peygamber'in (s.a.s.) eşlerinin ve kızlarının ilk olarak zikredilmesi, onların müslümanların kadınlarına en güzel örnek ve model olmaları nedeniyledir.

"Dış örtülerini üstlerine alsınlar." ayetindeki "cilbâb" kelimesi, kadının bedenini örten elbise, demektir. "(يُدْنِينَ) (yüdnîne)" kelimesi, başlarından aşağıya doğru salıverme manasına gelir. Buna göre salıverme

söz konusu olmadığı için dar elbise, bedeni kapatmadığı için şeffaf elbise cilbâba girmez. Yüz ve iki elin örtünmesine gelince, ayet bunlara şamil değildir. En doğru husus, nassı (ayeti), muhtemel olan birçok manaya hamletmemektir. Bu meseleyi detaylı bir şekilde araştırmak isteyenler, sünnete, sahabenin -Allah onlardan razı olsun- uygulamalarına ve fıkıh kitaplarına bakıversin.

"Onların tanınması ve incitilmemesi için en elverişli olan budur." Yani bu tesettür, insanların, örtünen mümin kadınların hür ve iffet sahibi olduklarını bilmelerinin en elverişli yöntemidir. Bu şekilde giyindiklerinde hiç kimse onlara eziyet vererek taciz edemez. Hükmün ana konusunu teşkil eden eza, uygun olmayan ifadelerle kadına söz atma cüretinden tutun da doğrudan saldırıya kadar tüm ezaları kapsamaktadır. Ama birinin dışarıya vurmadan kendi içinde kötü sözler söylemesi durumunda, bu sadece onu günahkâr kılar, karşıdakine eziyet olmuş olmaz. Çünkü buna mani olacak bir tesettür yoktur. Bundan dolayıdır ki mümin bir kadının, güvenli olmayan bir çevrede yaşıyorsa ve onu koruyacak kimse de yoksa, tastamam hicap ve tesettüre bürünerek dahi olsa dışarı çıkması caiz değildir. Allahu a'lem.

"Şehirde kötü haber yayanlar..." Onlar fitne ateşini yakarak ve Müslümanlar arasında sıkıntı yaratarak yalan haberleri gündemde tutanlardır.

Bu ayetteki (لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ) ifadesi, "seni onların üzerine musallat kılarız ve onlarla savaşman için seni teşvik ederiz" manasına gelir.

"Hepsi de lânetlenmiş olarak nerede ele geçirilirlerse yakalanır ve mutlaka öldürülürler." Yani Müslümanların onlara musallat kılınması ve onlarla savaşma izninin verilmesi halinde. Bu ifade münafıkları caydırma ve korkutma amacına yöneliktir. Allah Resûlü'nün (s.a.s.) onlarla savaştığı veya onlarla savaşmaya izin verdiği varid olmamıştır.

"Ey iman edenler! Siz de Mûsâ'ya eziyet edenler gibi olmayın. Nihayet Allah onu, dedikleri şeyden temize çıkardı." Kur'ân bu ayette Hz. Mûsâ'nın (a.s.) karşı karşıya kaldığı ezayı zikretmemiştir. Sanki burada ezanın çeşitleri değil cinsi hatırlatılmıştır. Bu da ibret ve ders almak için yeterlidir. Kur'ân bu ayet dışında başka yerlerde Hz. Mûsâ'ya, kavmi ve düşmanları tarafından reva görülen eziyetleri zikretmiştir.

Sünnette de varid olmuştur. Burası, meseleyi ayrıntılarıyla ele almaya uygun değildir.

"O, Allah yanında şerefliydi." Şeref ve makam sahibiydi.

"Doğru söz söyleyin." Yani içinde zulüm ve adaletsizliğin olmadığı doğru söz. Burada sözün önemi ve seçilen kelimelerin sorumluluğu hatırlatılmış ve vugulanmıştır.

"Biz emaneti sunduk." Yani Allah'ın mesajlarına karşı sorumluluk yüklenme, yeryüzünü imar ve idare etme görevini. Bu, Allah'a halife olma emanetidir: *"Hatırla ki Rabbin, meleklere, 'Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım' dedi."*[70]

"Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular." Çünkü bu mahlûkatın ne aklı ne de tercih etme imkanı vardır. Bundan dolayı bunların sorumluluk emanetini taşıyacak güçleri yoktur.

"Onu insan yüklendi." İyiyle kötüyü birbirinden ayırt eden bir akıl ve imtihan meydanına inmesine yardımcı olacak güçlü bir hür iradeyle. Ayrıca insan, fıtratı gereği öğrenmeye ve tecrübelerden istifade etmeye yatkındır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurdu: *"Allah, Âdem'e bütün isimleri öğretti."*[71]

"Doğrusu o çok zalim, çok cahildir." İnsanın zalim ve cahil olması, emaneti yüklendiği için değildir. Zira emaneti taşımak, diğer mahlûkata göre Âdem ve zürriyeti için bir şereftir: *"Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık."*[72] Buradaki zulüm ve cehalet, Allah'ın bu emanetle değer verdiği insanın bundan yüz çevirmesi şeklindeki tavrıyla ilgilidir. Allah, onu kendine yakınlaştırmış, ona değer vermiş, meleklerin ona secde etmelerini sağlamış ama sonra o, şeytana ibadet etmeye ve taşlara tapmaya yönelmiştir. Allah, bütün insanları zulüm ve cehalet sıfatlarıyla nitelemekten münezzehtir. Zira onların içinde seçkin peygamberler, resûller ve Allah'ın sâlih kulları da vardır.

---

70 Bakara 2/30.

71 Bakara 2/31.

72 İsrâ 17/70.

"(Allah bu emaneti insana vermek sûretiyle,) münafık erkeklere ve münafık kadınlara, müşrik erkeklere ve müşrik kadınlara azap edecektir." Bunlar zalim ve cahiller olup emanete ihanet eden, nefsanî arzulara boyun eğmeyi ve alçalmayı tercih edenlerdir. Burada münafıkların önce zikredilmesi, bağlamın onlarla ilgili olması ve onların Allah'a, Resûlüne ve müminlere eza vermeleri nedeniyledir.

"İnanan erkeklerin ve inanan kadınların da tevbesini kabul buyuracaktır. Allah bağışlayandır, merhamet edendir." Bunlar velayet ve keramet ehlidir. Bunlar hak üzere kalmada sebat etmeleri ve imtihan meydanında başarılı olmaları nedeniyle Allah'a en yakın olanlardır.

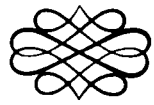

مجالس النور

MECÂLİSÜ'N-NÛR TEFSİRİ

EĞİTİM VE UYGULAMA ODAKLI YENİ BİR KUR'ÂN TEFEKKÜRÜ

MUHAMMED AYYÂŞ EL-KÜBEYSİ

Kur'ân, birbirine sıkıca kenetlenmiş mütekâmil İslam binasının bütüncül haritasını çizdiği gibi toplum binasının bütüncül haritasını da çizmiştir. Zira Kur'ân; ne salt teori kitabı ne salt kanun kitabı ne de mantık öncüllerini ortaya koyan veya evrendeki olguları inceleyen felsefî bir kitaptır. Aksine Kur'ân, tam bir hayat programıdır. **"Ey inananlar! Hayat verecek şeylere sizi çağırdıkları zaman, Allah'a ve Resûlüne icabet edin."** (Enfâl, 8/24)

Kur'ân, bu hayatı ıslah etmek, kendisine uyanlara mutluluk getirmek ve rahmeti dört bir yana yaymak için gelmiştir. Hayat tekdüze ve durağan bir yapıda değildir. Bu nedenle doğru tedebbür ve tefekkür için, hayatın muhtelif yönlerini bilip ona göre hareket etmek ve Kur'ân'ın hangi konuya nasıl yaklaştığını kavramak gerekir. Zira Kur'ân'ın nurunu yeryüzüne yaymak isteyen İslam davetçilerine hitap eden ayetlerle kışlada veya mevzide düşman karşısında duran askerlere hitap eden ayetler aynı değildir. Adaleti tesis etmeleri için hüküm veren yargıçlara hitap eden ayetlerle öğrencilerini ilimde ileri seviyelere taşımak ve onları eğitmek isteyen öğretmenlere hitap eden ayetler aynı değildir. Kur'ân'ı anlamaya çalışırken bu farklı alanları birbirine karıştırmak isabetli sonuç getirmeyecek ve düzensizliğe neden olacaktır.

TK-ISBN: 978-625-7297-83-7
ISBN-13: 978-625-7297-96-7
9 786257 297967
www.asaletyayinlari.com.tr
asaletyayinlari